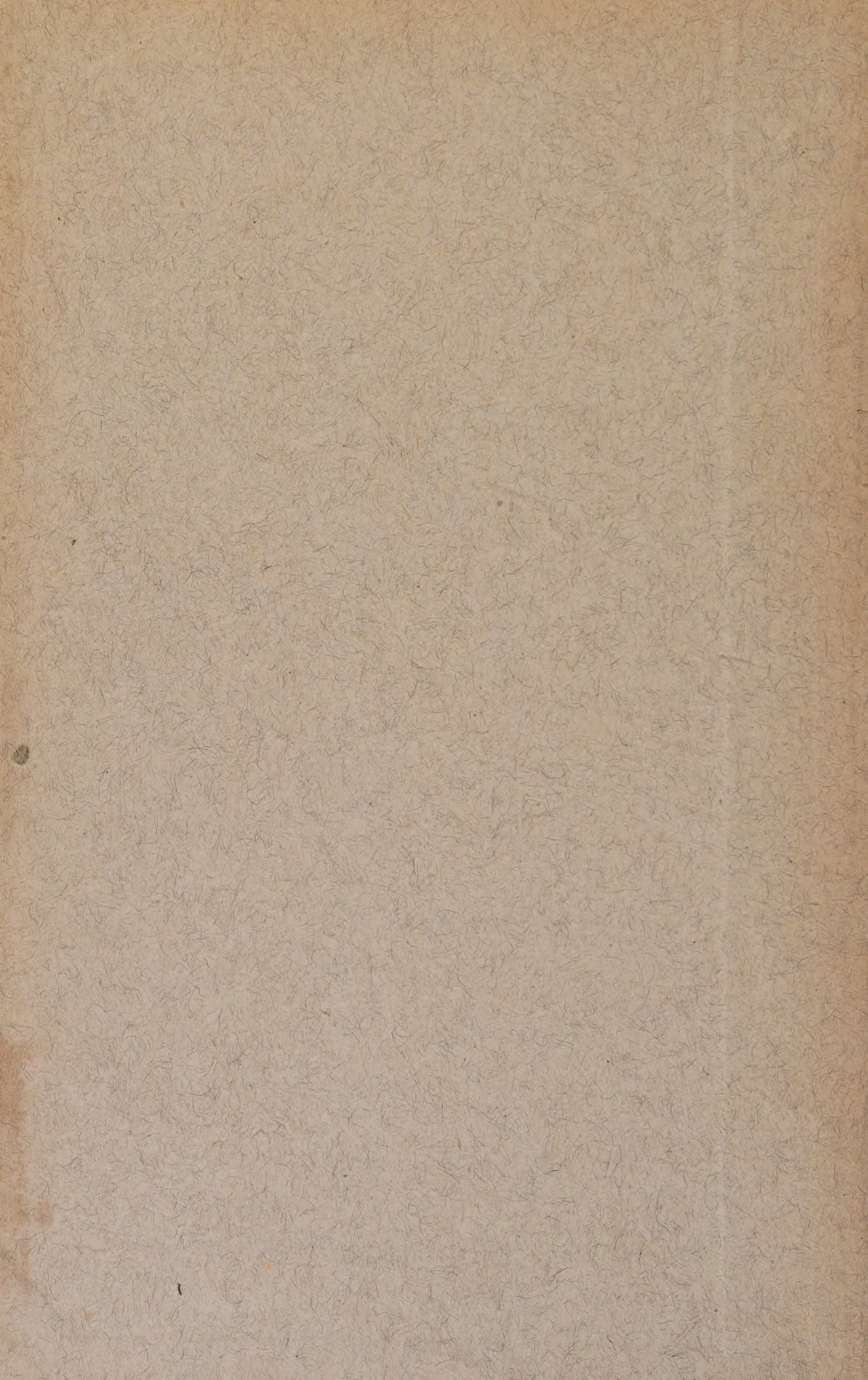

Flora Veldner
Sheol.

APOLOGETICA

SIVE

THEOLOGIA FUNDAMENTALIS

IN USUM SCHOLARUM

TOMUS I.

Tom 2 aflu 278

SCRIPSIT

DR. P. HILARINUS FELDER

O. M. CAP.

EDITIO ALTERA

I-II

PADERBORNÆ 1923

TYPIS ET SUMPTIBUS FERDINANDI SCHOENINGH

ROMÆ

APUD FRIDERICUM PUSTET, PONTIFICALEM BIBLIOPOLAM

APOLOGETICAE

SIVE

THEOLOGIAE FUNDAMENTALIS

PARS PRIMA

DEMONSTRATIO CHRISTIANA

SCRIPSIT

DR. P. HILARINUS FELDER

O. M. CAP.

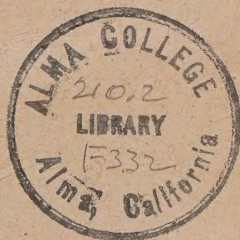
EDITIO ALTERA

Property of

CLgA

Please return to

**Graduate Theological
Union Library**

PADERBORNÆ 1923

TYPIS ET SUMPTIBUS FERDINANDI SCHOENINGH

ROMÆ

APUD FRIDERICUM PUSTET, PONTIFICALEM BIBLIOPOLAM

23281

IMPRIMATUR.

Paderbornae, d. 8. m. Maii 1922.

VICARIATUS GENERALIS

Rosenberg.

APPROBATIO ORDINIS.

Praesentium vigore annuimus, ut tomus primus operis, cui titulus „*Apologetica sive Theologia fundamentalis*“ a P. Hilarino Felder, S. Theologiae Doctore, exarati et a duobus Ordinis nostri Theologis examinati et probati, servatis aliunde servandis, denuo typis mandari et publici iuris fieri possit et valeat.

Datum *Romae*, e Curia nostra generali, die 15 Iulii 1922.

L. S.

Fr. Iosephus Ant. a Persiceto,
O. F. M. Cap. Min. Gen.

PRAEFATIO.

Alumnis sacrae theologiae salutem!

Manuale hoc theologiae apologeticae sive fundamentalis vestrum potius est quam meum. Prodiit nimirum e continua vobiscum in scholis conversatione atque docendi munere, quo, Deo favente, per XXV annos iamiam functus sum. Atque id unum tunc docendo et nunc scribendo sollemne habui, dilectissimi alumni, ut vestrae utilitati incumberem, vestro profectui studerem, vestro ingenio apologeticam accommodarem.

Disciplina quidem apologetica ultimis hisce lustris maiores continuo partes obtinuit in studiis theologicis. Etenim quo tenacius portae inferi adversus Christum eiusque ecclesiam praevalere conantur, eo fortius in dies aciem apologeticam oportuit instrui. Imprimis sacerdotes, populi christiani duces, cinctos esse decet non qualicumque scientia apologetica, sed solidiore ea, quae par est altissimo muneri, quo pollent, atque hodierni temporis circumstantiis, quibus medentur. Unde etiam vos, tirones militiae sacrae, fortissimam necesse est induere „armaturam Dei, ut possitis resistere in die malo et in omnibus perfecti stare“ (Eph 6, 13).

Hoc proposito ductus eas omnes quaestiones theologiae fundamentalis, quae scitu necessariae et opportuna videbantur, pertractare studui ea diligentia eaque methodo, ut tam nostrae aetatis difficultatibus et exigentiis quam recentissimo apologeticae statui congruant. Dicendi tamen genere usus sum simplici et, quantum licuit, lucido. Unde neque sprevi locutiones quasdam orationi classicae et eleganti quidem insolitas, longo tamen usu scholastico sanitas atque intelligentiae alumnorum aptas.

Patres et scriptores ecclesiasticos secundum editionem *mignianam* ita citavi, ut litterae *ML* vel *MG* legendae sint: *Migne Patres Latini* vel *Migne Patres Graeci*, et prior numerorum sequentium tomum, posterior vero columnam designet. Patres apostolicos adhibui secundum editionem *funkianam*

„novam“, *Cypriani* vero opera secundum editionem *hartelianam*, additis litteris *F* et *H*. Definitiones et declarationes ecclesiae de rebus fidei et morum plerumque reddidi ex „Enchiridio symbolorum“ *Henrici Denzinger* (editione decima tertia, quam paravit *Clemens Bannwart S. I.*), adiectis numeris marginalibus (v. g. *Denz.* n. 10).

In allegandis et enumerandis operibus recentioribus tam largus tamque parvus esse studui, quam ferebat ratio libri manualis. Nominibus auctorum acatholicorum assignavi asteriscum, quotiescumque e connexu non apparet eos alienos esse. Ceterum, ad hos auctores eo dumtaxat consilio remisi, ut indicarem eos de aliqua materia scripsisse, necnon consuli posse a lectoribus debita facultate munitis.

Superest, ut Deo Optimo Maximo gratias agam, quod, orbe terrarum teterrimis bellis concusso, hunc librum scribi permiserit in insula pacis helvetica. Et utinam opus vobis, dilectissimi alumni, oblatum non esset indignum Pacificatoris illius, de quo apostolus: „Ipse enim est pax nostra, qui fecit utraque unum“ (Eph 2, 14). „Gratia vobis et pax adimpleatur in cognitione Dei et Christi Iesu Domini nostri“ (2 Petr 1, 2). Valete!

Friburgi Helvetiorum, die 20. Aprilis 1920.

Auctor.

SS. D. Benedictus PP. XV (s. m.)
opus collaudat.

Dal Vaticano, die 9. Novembris 1921.

Admodum Reverende Domine,

Id fecit nuper egregia humanitas tua ut Augusto Pontifici binos libros de re apologetica, abs te quidem confectos, reverenter pio muneri offerres.

Merito sane Beatissimus Pater gratum hoc habuit acceptumque; etenim tua volumina percurrrens, libenter admodum didicit te non solum ratione viaque facili usum esse quo pluribus, praesertim iuventuti studiosae prodesses, sed etiam te fusius de iis falsis doctrinis scripsisse, quae, his temporibus, tam insolenter ipsa christianae Fidei principia evertere conantur.

Valde igitur tibi Sanctitas Sua gratulatur de hoc pulcherrimo ingenii industriaeque tuae fructu; siquidem, cum praeclara sint, quae ex variis apologiae scriptoribus sapienter collegisti, tum ea tam apto rerum ordine explicas, ut in hoc, sicuti in ceteris tuis operibus, doctrinae copiam simulque dicendi perspicuitatem peritissimus quisque admiretur.

Ceterum debitas tibi grates de amoris pietatisque officio persolvens, id ex animo precatur, ut quam plurimis haec tua Fidei plena defensio, in tanta iniquitate temporum, opportune proficiat.

Atque in caelestium donorum auspiciis, itemque ut paternae benevolentiae pignus, Apostolicam Benedictionem tibi effuso animo impertit.

Ego vero, haec tibi renuntians, libenter occasione utor sensus existimationis maximae erga te meae profitendi, quibus sum et permanere gaudeo

Tibi

addictissimus

Petr. Card. Gasparri.

INDEX SYSTEMATICUS.

INTRODUCTIO.

	Pag.
§ 1. Introductio theologica	1
I. Theologiae notio	1
II. Theologiae divisio	5
III. Theologiae praestantia	8
§ 2. Introductio apologetica	12
I. Apologeticae definitio	12
II. Apologeticae obiectum	13
III. Apologeticae momentum	16
IV. Apologeticae historia	18

PARS PRIMA.

Demonstratio christiana.

SECTIO I.

Revelationis theoria.

CAPUT I.

De revelatione ontologice spectata.

ART. I. De natura revelationis	27
I. Notio revelationis	27
II. Divisio revelationis	30
ART. II. De possibilitate revelationis	33
I. Possibilitas revelationis generatim	33
II. Possibilitas revelationis mysteriorum	40
ART. III. De necessitate revelationis	45
I. Explicatur necessitas revelationis	45
II. Probatur necessitas revelationis	48

CAPUT II.

De revelatione logice spectata.

ART. I. De criteriis revelationis in genere	55
I. Natura criteriorum	55
II. Expositio et aestimatio criteriorum	56
III. Criteria inepta	60
ART. II. De miraculis	64
I. Natura miraculi	64
II. Possibilitas miraculi	71
III. Cognoscibilitas miraculi	78
IV. Simulacra miraculorum	83

	Pag.
ART. III. De prophetiis	97
I. Natura prophetiae	98
II. Possibilitas prophetiae	100
III. Cognoscibilitas prophetiae	101

SECTIO II.

Revelationis existentia.

DISSERTATIO I.

Testimonium Iesu de messianitate et divinitate sua.

CAPUT I.

Testimonium Iesu de messianitate sua.

ART. I. Factum testimonii messiani Iesu	107
I. Factum professionis messianae Iesu generatim	107
II. Initium professionis messianae Iesu	108
III. Incrementum professionis messianae Iesu	111
IV. Complementum professionis messianae Iesu	113
ART. II. Sensus testimonii messiani Iesu	115
§ 1. Conceptus messianus ante Iesum	116
I. Conceptus messianus Veteris Testamenti	116
II. Conceptus messianus recentioris iudaismi	124
§ 2. Conceptus messianus ipsius Iesu	129
I. Iesus reiecit messianismum rabbinicum et eschatologicum recentioris iudaismi	129
II. Iesus accepit et perfecit messianismum propheticum Veteris Testamenti	131

CAPUT II.

Testimonium Iesu de divinitate sua.

ART. I. De divinitate Iesu manifestata ante ipsius mortem	136
I. Iesus se ipse confitetur esse Deum simpliciter	136
II. Iesus se ipse confitetur esse Filium Dei naturalem	142
ART. II. De divinitate Iesu manifestata post ipsius mortem	152
I. Divinitas Iesu a resurrectione usque ad ascensionem	152
II. Divinitas Iesu in ecclesia primigenia	154
III. Divinitas Iesu apud s. Paulum	157
IV. Divinitas Iesu apud s. Ioannem	161

DISSERTATIO II.

Argumenta Iesu pro messianitate et divinitate sua.

CAPUT I.

Character Iesu.

ART. I. Character intellectualis Iesu	167
I. Iesus nulla insaniae signa dedit	168
II. Iesus summa sapientiae signa praesetulit	171

	Pag.
ART. II. Character moralis Iesu	179
I. Iesus immunis fuit ab omni peccato	179
II. Iesus insignis fuit summa virtute	184

CAPUT II.

Vaticinia Iesu.

ART. I. Vaticinia Veteris Testamenti de Iesu Christo edita	190
I. Vaticinia de genealogia Christi	192
II. Vaticinia de chronologia Christi	195
III. Vaticinia de biographia Christi	200
ART. II. Vaticinia Novi Testamenti a Iesu Christo edita	205
I. Vaticinia Christi quoad res simpliciter occultas	205
II. Vaticinia Christi quoad res simpliciter futuras	208

CAPUT III.

Miracula Iesu.

ART. I. Veritas historica miraculorum Iesu	216
I. Documenta historica miraculorum Iesu	217
II. Critica historica miraculorum Iesu	222
ART. II. Veritas philosophica miraculorum Iesu	229
I. Sanationes infirmorum	230
II. Eiectiones daemonum	233
III. Dominatio virium naturalium	238
IV. Resuscitationes mortuorum	240

CAPUT IV.

Resurrectio Iesu.

ART. I. Demonstratio factorum	244
I. Fides discipulorum	244
II. Monumentum Iesu vacuum	248
III. Apparitiones Iesu redivivi	250
ART. II. Explicatio factorum	255
I. Explicatio fidei discipulorum	255
II. Explicatio monumenti Iesu vacui	257
III. Explicatio apparitionum Iesu redivivi	261
Conclusio demonstrationis christjanæ	265

INTRODUCTIO.

Antequam singula capita theologiae fundamentalis tractamus, praeponere libet duplicem introductionem in theologiam universam, necnon in theologiam apologeticam singillatim.

§ 1. INTRODUCTIO THEOLOGICA.

Introductio theologica lustrat *notionem*, *divisionem* et *prae-stantiam* theologiae.

I. THEOLOGIAE NOTIO

est duplex: verbalis et realis.

a) *Notio verbalis.* Theologia (θεός, λόγος) *etymologice* est sermo et ratio de Deo. Nam vocabulum graecum λόγος designat cum verbum externum, verbum oris, i. e. sermonem seu locutionem de Deo, tum verbum internum, verbum mentis, i. e. rationem sive cognitionem de Deo.

Usu tamen venit, ut diversa diverso tempore hoc vocabulum significaret.

Apud *gentiles* theologi vocati sunt ii omnes, qui de diis eorumque ad mundum rationibus disseruerunt sive poetae, sive philosophi, sive sacerdotes idolorum. Unde *Varro*¹ triplex ex more recepto distinguit theologiae genus apud ethnicos: „*mythicum* (seu fabulosum), quo maxime utuntur poetae; *physicum* (seu naturale), quo philosophi; *civile* (religiosum), quo populi.“

Christiani priorum saeculorum nomen theologiae sensu stricto tribuerunt doctrinae de Deo uno in essentia et trino in personis. Immo temporibus imprimis arianismi et macedonianismi disquisitio de divinitate Verbi et Spiritus Sancti theologia vocabatur. Unde s. Ioannes evangelista et s. Gregorius nazianzenus, quia luculentius divinitatem Filii docuerant, significanter theologi appellabantur. Doctrinam omnem, quae non stricte de Deo in se spectato, sed de nostra ad Deum relatione

¹ Apud s. *August.*, De civitate Dei l. 6, c. 5, n. 1; *ML* 41, 180.

(de creatione, de redemptione, de toto salutis ordine) tractabat, sancti patres *oeconomiam* vocarunt.

Scholastici medii aevi tandem nomen latius extendentes, theologiam vocare coeperunt omnem doctrinam revelatam, tum quae de Deo est, tum etiam quae est de creaturis prout ad Deum referuntur. Qui usus loquendi adhuc viget. His praemissis facile patet:

b) *Notio realis*. Theologia est *scientia eorum, quae de Deo rebusque ad Deum relatis cognoscibilia sunt lumine revelationis*, sive: *scientia de Deo rebusque divinis ex revelatione*. Quibus verbis exhibetur rei definiendae *genus*: „Theologia est scientia“; *species*: „de Deo rebusque divinis“, et *individuum*: „ex revelatione“.

Theologia est scientia (habitus intellectivus). Etenim ad naturam scientiae pertinent tria: principia, methodus, systema. Principia nempe seu veritates fundamentales omnino certae, e quibus progreditur et quibus nititur cognitio scientifica; methodus sive logica evolutio et probatio veritatum, quae ex principiis pendent; systema, quo fit, ut veritates deductae et probatae non sint membra avulsa, sed harmonice ita disposita et coniuncta, ut unum corpus, unum organismum scientificum constituent.

Nunc vero nemo negabit theologiam *methodo* et *systemate* scientifico praeditam esse; lis tantum est de *principiis*. Nominalistae, Vasquez, rationalistae moderni theologiae qualitatem scientificam eo detrectant, quod principia ipsius non sunt evidenter, i. e. per se intrinsecus nota. Verumtamen proprium scientiae non est evidentia principiorum, sed eorum certitudo, cum certitudo sit finis scientiae, non autem evidentia. Atqui principia theologica, licet non evidenter, sunt nihilominus certissima. Etenim tota theologia nititur revelatione, cuius exsistentia argumentis rationalibus certa probatur in apologetica, necnon supernaturali et infallibili certitudine pollet ex fide. Ergo theologia maiore iure scientia vocari meretur quam omnes aliae scientiae.

... *de Deo rebusque divinis*. His verbis enuntiatur *obiectum materiale* theologiae, i. e. omne id, quod in scientia hac attingitur sive cognoscitur. Est autem duplex: obiectum *primarium* est ipse *Deus* seu summa veritatum, quae de Deo uno et trino cognosci valent; *secundarium* autem obiectum sunt

creaturae omnes, non quidem in se consideratae, sed quatenus Deum habent originem et ultimum finem.

Proinde cum res creatae in theologia solummodo tractentur respectu Dei, *subiectum* theologiae solus Deus est: „Omnia autem pertractantur in sacra doctrina sub ratione Dei, vel quia sunt ipse Deus, vel quia habent ordinem ad Deum, ut ad principium et finem. Unde sequitur, quod Deus sit vere subiectum huius scientiae.“¹

... *ex revelatione*. Haec verba indicant *obiectum formale* theologiae, i. e. rationem specialem, sub qua ista scientia attingit sive cognoscit suum obiectum materiale. Ista formalitas theologiae est *revelatio*. Theologus omnes et singulas materias theologicas considerat sub luce revelationis. Principium, *ex quo* cognitiones theologicae hauriuntur, est revelatio obiectiva (veritates, quae in s. Scriptura et Traditione divina continentur et ab ecclesia nobis proponuntur), principium vero, *quo* cognitiones theologicae acquiruntur, est revelatio subiectivata (ratio fide illustrata).

Hinc *theologia differt a theodicea*. Theodicea de Deo agit, quatenus mera ratione cognoscibilis est ex ordine naturali mundi; theologia autem, quatenus ratione fide illustrata cognoscibilis est ex revelatione. Licet ergo quoad obiectum materiale primum convenient, specie differunt obiecto formali. A fortiore *theologia distinguitur ab omnibus aliis scientiis*. Omnes enim in solis materiis creatis versantur, easque solo lumine rationis naturalis investigant. Unde et scientiae naturales sive profanae vocantur.

c) *Corollaria*. I^m. *De variis theologiae denominationibus*. Ex dictis fere intelligimus, cur theologia saepe appelletur: habitus supernaturalis, doctrina sacra, sacra Scriptura, sacra Pagina, scientia fidei. *Habitus supernaturalis* nominatur, quia, licet non infundatur supernaturaliter, sed naturali nisu acquiratur, habitus theologiae est tamen *radicaliter* supernaturalis, cum discatur ratione fide illustrata, necnon nutriatur e fontibus revelationis. *Doctrina sacra* nominatur, quia divina discit ipso Deo per revelationem docente, „ut sic sacra doctrina sit velut quaedam

¹ S. Thomas 1, q. 1, a. 7.

impressio divinae scientiae.¹ *Sacra Scriptura* sive *Pagina* vocatur per denominationem a potiore, quia tempore sanctorum patrum et medio aevo in scholis theologicis potissimum textus sacrae Scripturae legebatur et ope sanctorum patrum, theologorum, philosophorum explicabatur.² *Scientia fidei* theologia ideo dicitur, quod fidem obiective sumptam (veritates revelatas) excolit et subiective principio fidei (lumine revelationis) regitur. Ceteroquin attendendum est corollarium secundum:

II^m. *De relatione inter theologiam et fidem:*

1°. *Theologia cum fide converti nequit.* Fides siquidem est habitus divinitus infusus disponens ad assentiendum veritatibus revelatis propter auctoritatem Dei revelantis, ideoque a theologia, quae est habitus studiis humanis acquisitus, quadruplici ex capite differt: α) *Materia*; nam theologia amplectitur non solas veritates revelatas, ut fides, sed etiam conclusiones ex eis deductas et controversias ex eis natas. β) *Motivo*; fides enim veritatibus revelatis assentit propter solam auctoritatem Dei revelantis, cum theologia propositiones suas admittat propter bonitatem illationis seu ratiocinii, vi cuius e principiis revelatis eruuntur. γ) *Methodo*; fides equidem non arguit nec discurrit, sed simplici mentis assensu veritatibus revelatis adhaeret, cum theologia

¹ S. Thomas 1, q. 1, a. 3 ad 2.

² Quod lucide sic comprehendit s. Bonaventura: „Sunt ergo quatuor genera scripturarum, circa quae oportet ordinate exerceri. Primi libri sunt sacrae Scripturae; secundi libri sunt originalia sanctorum; tertii Sententiae magistrorum; quarti doctrinarum mundialium sive philosophorum. Qui ergo vult discere, quaerat scientiam in fonte, scilicet in sacra Scriptura, quia apud philosophos non est scientia ad dandam remissionem peccatorum; nec apud Summas magistrorum, quia illi ab originalibus [patrum] traxerunt, originalia autem a sacra Scriptura . . . Ad hanc autem intelligentiam [sacrae Scripturae] non potest homo pervenire per se, nisi per originalia sanctorum; sed ista sunt difficilia; ideo necessariae sunt Summae magistrorum, in quibus elucidantur illae difficultates. Sed quia ista scripta adducunt philosophorum verba, necesse est, quod homo sciatur vel supponat ipsa . . . Est ergo ordo, ut prius studeat homo in sacra Scriptura quantum ad litteram et spiritum, post in originalibus, et illa subiiciat sacrae Scripturae; similiter in scriptis magistrorum et in scriptis philosophorum, sed transeundo et furando, quasi ibi non sit permanendum.“ In Hexaëmeron collatio XIX. n. 6. 7. 10. 15, Opera ed. Ad Claras Aquas t. V, 421 sq. Cf. Felder, Geschichte der wissenschaftlichen Studien im Franziskanerorden, Freiburg 1904, 491 sqq.

scientificae propositiones suas e revelatione deducat, probet et tueatur. 8) *Certitudine*; fidei enim certitudo est summa et absoluta, quia fide ea tantum tenemus, quae et quatenus a Deo revelata sunt; theologiae autem certitudo est inferior et relativa, quia theologicè multa arguuntur, quae formaliter a Deo revelata non sunt, et omnia statuuntur, quatenus humana ratione intelliguntur.

2°. *Theologia a fide separari nequit*. Etenim scientia non est, ubi non habetur certitudo rei discussae et stabilitae. Ergo theologus, qui veritates revelatas mente incredula negat vel saltem in dubium vocat, non habet scientiam theologicam. Hinc sacrae doctrinae gnarus labens in haeresim retinet quidem notiones, quas acquisivit studio theologico; potest etiam materialiter de rebus theologicis tractare; attamen ipsius theologia reducitur in habitum mere opinativum. Insuper quilibet fide carens tanta caecitate circa res divinas affici solet, ut ad videndas planissimas conclusiones theologicas ineptus fiat, sicut oculus vitiosus incapax evadit ad colores clarissimos adaequate apprehendendos. Unde merito scholastici dicunt apud haereticos non esse veram theologiam. Huc spectat illa sententia anselmiana: „Credo, ut intelligam“: qui adipisci velit theologicam scientiam veritatum revelatarum, incipere debet ab humili fide, et quo humiliter credit, eo aptior fit ad veritates revelatas alte investigandas.

II. THEOLOGIAE DIVISIO.

Theologia *una* quidem scientia est propter unitatem obiecti formalis.¹ Dividitur tamen ratione *materiae* et *methodi*.

a) Ratione *materiae* theologia dividitur in disciplinas principales et subsidiarias. Theologia enim aequiparatur aedificio spirituali, cui exstruendo materiae prius loco suo colliguntur et praeparantur, ut postea a fundamento aedificii usque ad fastigium coaptentur et uniantur. Iamvero:

¹ „Est enim unitas potentiae et habitus considerata secundum obiectum, non quidem materialiter, sed secundum rationem formalem obiecti; puta, homo, asinus et lapis conveniunt in una formali ratione colorati, quod est obiectum visus. Quia igitur sacra Scriptura seu doctrina considerat aliqua secundum quod sunt divinitus revelata, omnia quaecumque sunt divinitus revelabilia, communicant in una ratione obiecti huius scientiae; et ideo comprehenduntur sub sacra doctrina sicut sub scientia una.“ S. Thomas 1, q. 1, a. 3.

Disciplinae subsidiariae fontes sive locos revelationis quasi exercent et materias ex eis collectas et praeparatas suppeditant domui spirituali aedificandae. Cum autem duo sint loci revelationis (s. Scriptura et divina Traditio), duae etiam sunt disciplinae subsidiariae theologiae, scilicet: *studium biblicum*, quod dirigitur ad intelligendam s. Scripturam tradendo *introductionem* in libros inspiratos et *expositionem* (exegesim) eorundem, atque *studium historicum*, quod ordinatur ad intelligendam Traditionem divinam, quae in *historia ecclesiae* evolvitur et maxime in scriptis patrum (unde *patrologia*) continetur.

Disciplinae principales materias sic suppeditatas collocando et coniungendo aedificium theologicum ab imis ad summa construunt. Et quidem theologia: *apologetica* (fundamentalis) ponit principia sive fundamenta, quibus innititur tota domus theologica; *dogmatica* veritates credendas et quae ex eis consequuntur pertractat; *moralis* (moralis simpliciter, necnon ascetica et mystica) virtutes exercendas et vitam christiano modo instituendam docet;¹ *hierarchica* iura et officia imperii ecclesiastici vindicat ac proinde subdividitur in *ius canonicum*, quod amplectitur iura et leges ecclesiae, et *theologiam pastorem*, quae exponit officia pastorum et munera rite obeunda. Ad pastorem theologiam proinde accedunt etiam *liturgica* et *homiletica*.

b) Ratione *methodi* theologia dividitur in *positivam* et *speculativam* sive *scholasticam*.

Positiva singulas veritates e fontibus revelationis (s. Scriptura et Traditione) haurit et probat; *speculativa* (scholastica) veritatum naturam et causas profundius explicat et illustrat, mutuum earum nexum inter se et convenientiam cum ratione

¹ Minus recte dogmatica ab aliquibus vocatur theologia *theoretica*, quatenus opponitur morali, quam theologiam *practicam* appellant. Nam nullum est dogma, quod non habeat finem practicum; nec ulla est veritas moralis, quae non habeat fundamentum theoreticum. Quod sic explanat s. Bonaventura: „Recte sacra Scriptura non dividitur in theoreticam et practicam, sicut philosophia; quia cum Scriptura fundetur super cognitionem fidei, quae virtus est et fundamentum morum et iustitiae et totius rectae vitae, non potest in ea sequestrari notitia rerum sive credendorum a notitia morum. Secus autem est de philosophia, quae non tantum de veritate morum, verum etiam agit de vero nuda speculatione considerato.“ Breviloquium, Prolog. § 1, Op. t. V, 203 a.

ostendit, necnon consecretaria et conclusiones ex eis deducit. Illa docet, *quod* aliquid verum sit; haec, *quomodo* verum sit.

Positivae scholasticam semper sociandam esse s. Thomas sic monet: „Disputatio ad duplicem finem potest ordinari. Quaedam enim disputatio ordinatur ad removendam dubitationem, *an ita sit*, et in tali disputatione theologica maxime utendum est auctoritatibus [s. Scripturae et divinae Traditionis], quas recipiunt illi, cum quibus disputatur. Quaedam vero disputatio est magistralis in scholis, non ad removendum errorem, sed ad instruendum auditores, ut inducantur ad intellectum veritatis, quam intendit [magister], et tunc oportet rationibus inniti investigantibus veritatis radicem et facientibus scire, *quomodo* sit verum, quod dicitur. Alioquin si nudis auctoritatibus magister quaestionem determinet, certificabitur quidem auditor, *quod* ita est, sed nihil scientiae vel intellectus acquireret, sed vacuus abscedet.“¹

Quamvis autem utraque iungenda sit, *potest tamen alterutra praevalere*. Et quidem *medio aevo*, quo fidei veritas a nemine fere impugnabatur, in scholis catholicis praevalebat theologia speculativa, quae ideo etiam „scholasticae“ nomen accepit. Ingravescente vero haeresi, *a saeculo XVI* theologia positiva diligentius coli coepta est. Nam auctores et propugnatores pseudoreformationis, summo odio contra scholasticam imbuti, sola s. Scriptura utendo primigeniam religionem christianam restituere et ecclesiam subvertere tentabant. Quos ut refellerent catholici, indefessim se dederunt studio theologiae positivae. Quinimmo *saeculo XVIII et priore saeculi XIX dimidio* multi ex nostris, liberalismo faventes, scholasticam exosam habuerunt, quasi curiositatibus et futilitatibus turgeret. Sed licet scholasticorum quidam, posterioris praecipue temporis, quaestionibus subtilibus et otiosis nimis indulserint, theologia scholastica ipsa optime de fide meruit meretque. Ipsius principes Alexander Alensis, Albertus Magnus, Thomas, Bonaventura, Duns Scotus, alii multi quasi luminaria caeli ecclesiam omnium temporum illuminant. Unde concilia et romani pontifices scholasticam summis saepe laudibus extulerunt eiusque studium enixe commendarunt tam magistris quam discipulis sacrae scientiae.

¹ Quodlib. IV, a. 18.

Nostris diebus aequae necessaria est utraque methodus, positiva scil. et scholastica. Positiva opus est ad confutandum liberalismum et modernismum theologicum, qui dogmata catholica evolutione historica paulatim nata esse deblaterant, necnon ad praeparandos tironum nostrorum animos, ut scholasticam perfecte colere valeant. Scholastica vero necessaria est, tum quia studium s. Scripturae et patrum methodo scholastica destitutum multos in errorem induxit, quippe cum terminos non intelligerent, statum quaestionum ignorarent, sententias falso explicarent, conclusiones insulas deducerent; tum quia nostra „scientifica“ aetate urget plenior et profundior intelligentia sacrae doctrinae. Unde Pius X: „Maior profecto quam antehac positivae theologiae ratio est habenda; id tamen sic fiat, ut nihil scholastica detrimenti capiat, iique reprehendantur, utpote qui modernistarum rem gerunt, quicumque positivam sic extollunt, ut scholasticam theologiam despiciere videantur.“¹

III. THEOLOGIAE PRAESTANTIA.

Theologia omnibus aliis scientiis *praestat altitudine*, quia de Deo agit; *certitudine*, quia a Deo venit; *utilitate*, quia ad Deum ducit.

a) *Altitudine, quia de Deo agit.* Quo altius est alicuius scientiae obiectum, eo altior ipsa scientia. Atqui theologiae obiectum manifesto est omnium altissimum. Philosophiam enim si excipias, omnes aliae scientiae de solis rebus creatis tractant. Immo ea etiam philosophiae altissima pars, quae Deum obiectum habet, eum considerat lumine mere naturali cognoscibilem. Theologia vero omnium scientiarum obiecta et ipsa attingit, sed sub altiore respectu, quatenus nempe ad Deum referuntur et fiunt quasi res divinae.² Deum autem considerat lumine supernaturali,

¹ Encyclica *Pascendi*, 8. Sept. 1907.

² „Ista scientia omnes alias transcendit . . . secundum dignitatem materiae; quia ista scientia est principaliter de his, quae sua altitudine rationem transcendunt. Aliae vero scientiae considerant ea tantum, quae rationi subduntur.“ S. Thomas 1, q. 1, a. 5. „Theologia tamquam scientia supra fidem fundata et per Spiritum Sanctum revelata . . . substernens sibi philosophicam cognitionem et assumens de natura rerum, quantum sibi opus est ad fabricandum speculum, per quod fiat repraesentatio divinatorum; quasi scalam erigit, quae in sui infimo tangit terram, sed in suo cacumine tangit

quo cognoscitur non solum ut Deus unus, sed ut trinus, ut creans, ut incarnatus, ut redimens, ut sanctificans, ut glorificans. Ergo theologia altitudine sive dignitate omnibus scientiis antecellit. *Ipsa omnium est summa, scientia scientiarum, scientiarum regina.*

Immo *ipsa etiam summa sapientia est.* Etenim sapientia definitur scientia altissimas rerum causas considerans. Atqui theologia altissimam omnium causam contemplatur, scilicet Deum, eumque modo perfectissimo, scilicet quatenus ope luminis supernaturalis et divini cognosci valet. Ergo summa vocari sapientia meretur.¹ „Ipsa sola sapientia est perfecta, quae incipit a causa summa, ut est principium causatorum, ubi terminatur cognitio philosophica, et transit per eam, ut est remedium peccatorum, et reducit ad eam, ut est praemium meritorum et finis desideriorum. Et in hac cognitione est sapor perfectus, vita et salus animarum; et ideo ad eam addiscendam inflammari debet desiderium omnium christianorum.“²

b) Certitudine, quia a Deo venit. Iam scimus theologiam non simpliciter praebere absolutam certitudinem fidei, tum quia multas res amplectitur, quae formaliter revelatae non sunt, tum quia omnia obiecta sua apprehendit, quatenus ratione intelliguntur, non quatenus fide creduntur. Tamen theologia omnibus scientiis profanis certior est. Nam eo maior est certitudo cuiusvis scientiae, quo certiora sunt principia, a quibus conclusiones suas derivat, et quo certiora sunt ratiocinia, per quae eas derivat. Atqui principium sive fundamentum, a quo asserta theologica derivantur, est revelatio divina, cuius existentia argumentis invictis apologeticae probatur et assensu infallibili fidei tenetur; ratiocinium vero logicum, per quod asserta theologica ex revelatione derivantur, non procedit a ratione mere naturali, sed a ratione fide illustrata. Ergo *certitudo theologica attentis tum principiis tum ratiociniis est media inter certitudinem naturalem et supernaturalem, inter certitudinem scientiarum profanarum et fidei.*

caelum; et hoc per unum hierarcham Iesum Christum.“ S. Bonavent., Breviloq., Prolog. § 3, Op. t. V, 205 a.

¹ S. Thomas 1, q. 1, a. 6.

² S. Bonaventura, Breviloq. pars 1, c. 1, Opera t. V, 210.

Patet autem praestantiorē hanc certitudinem theologiae uno verbo *eo provenire, quod scientia sacra a scientia Dei nobis revelata provenit*. Theologia „a Deo discit, quid de Deo intelligendum sit, quia nonnisi se auctore cognoscitur“.¹ „Aliae scientiae certitudinem habent ex naturali lumine rationis humanae, quae potest errare; haec autem certitudinem habet ex lumine divinae scientiae, quae decipi non potest.“²

Unde *theologus quam artissime revelationi inhaerere debet* nitendo, ut asserta sua stricte e revelatione probet, ut conclusiones cum veritatibus revelatis semper conferat, utque cum ecclesia catholica, authentica et infallibili revelationis interprete, in omnibus sentiat. Quamdiu in huius revelationis gremio manet, ab erroris periculo prorsus immunis est; quo longius ab ea recedit, sacris miscens profana, scientiis naturalibus et lumini merae rationis fidens, eo maiori periculo exponitur in divinis errandi.

c) *Utilitate, quia ad Deum ducit*. Et quidem tripliciter theologia ad Deum ultimum finem nostrum beatitudinemque aeternam perducit: qua medium beatitudinis, qua anticipatio beatitudinis, qua augmentum beatitudinis.

Qua medium beatitudinis. Scientiae naturales per se naturalem solummodo finem prosequuntur. Impertiunt enim naturalem cognitionem creaturarum et creatoris, proindeque praebent medium insufficiens ad finem supernaturalem, qualis est vita aeterna, assequendum. Contra „finis huius doctrinae est beatitudo aeterna“.³ Theologia nempe, cum sit scientia de Deo ex revelatione, superno lumine acuit intellectum proindeque perficit *fidem*. Cumque voluntas sequatur intellectum, theologia officio innato etiam tendit ad excitandum *amorem* Dei supernaturalem. Lumen enim theologicum et philosophicum comparantur inter se sicut lumen solis et lunae. Lumen theologicum a Deo, sole iustitiae, directe emittitur, lumen philosophicum reflexe tantum. Quare cum pallida huius illuminatio viatorem nocturnum refrigescat, vividum theologiae

¹ S. Hilarius, De trinit. l. 5, n. 21; ML 10, 143.

² S. Thomas 1, q. 1, a. 5.

³ S. Thomas 1, q. 1, a. 5.

lumen corda accendit sub die revelationis. „Omnis Scriptura ordinatur ad caritatem.“¹ Et utinam tum docentes tum discipuli theologiam numquam hoc obliviscerentur! Sacrae theologiae „ille solus est verus doctor, qui potest speciem imprimere et lumen infundere et virtutem dare cordi audientis. Et hinc est, quod cathedram habet in caelo, qui intus corda docet.“² Item scientiae theologiae is solus est verus discipulus, qui quanto proficit cognitione Dei, tanto et amore et pietate; nam „scientia theologica est veritatis credibilis notitia pia.“³

Qua anticipatio beatitudinis. Qua medium ad beatitudinem theologia sacra insimul est quaedam beatitudinis inchoatio. Beatitudo enim consistit in visione seu contemplatione essentiae divinae. Est autem quaedam proportio viae ad patriam, praeparationis ad coronam. Unde viae contemplatio seu theologia viatorum in terris est praeparatio contemplationis patriae sive theologiae beatorum in caelis. Quare magister seraphicus: „Scriptura non tantum habet altissimam materiam, per quam delectat et per quam in altum levat intelligentiam mentis, verum etiam ipsa est venustissima et miro quodam modo intellectum nostrum delectat, et sic magis ac magis delectando assuefacit ad divinorum spectaculorum contuitus.“⁴ Angelicus autem: „Actus sapientiae [i. e. theologiae] est quaedam inchoatio seu participatio futurae felicitatis.“⁵

Qua augmentum beatitudinis. Quanto magis quis in terris proficit contemplatione divinarum rerum, tanto maius merebitur augmentum claritatis aeternae. Theologia enim *virtutes theologicas* fidei et caritatis praecipue perficit, uti probatum est, proindeque etiam auget praemium aeternum his virtutibus debitum. Insuper et *ipse habitus intellectivus theologiae*, cum sit habitus bonus, immo radicaliter supernaturalis, animam glorificatam aeterno decorabit et propria gloria augebit. Denique sacrae doctrinae eximii cultores (magistri, scriptores, prae-

¹ S. Bonavent., In Hexaëmeron coll. 18, n. 25, Opera t. V, 418 b.

² S. Bonavent., De reductione artium ad theologiam n. 18, Op. t. V, 324 a.

³ S. Bonavent., De donis Spiritus Sancti coll. IV, n. 13, Op. t. V, 476 a.

⁴ S. Bonavent., Breviloq., Prolog. § 3, Op. t. V, 205 a.

⁵ S. Thomas 1, 2, q. 66, a. 5.

dicatores) privilegiatum praemium illud haereditabunt, quod aureolam vocant.¹

Quare tam vere quam pie concludit *s. Bonaventura*: „Fructus sacrae Scripturae non est quicumque, sed plenitudo aeternae felicitatis . . . Hoc igitur fine, hac intentione sacra Scriptura perscrutanda est et docenda et audienda. Et ut ad istum fructum et terminum recto perveniamus progressu per viam recti itineris Scripturae, inchoandum est ab exordio, hoc est, ut cum mera fide ad Patrem luminum accedamus, flectendo genua cordis nostri, ut ipse per Filium suum in Spiritu Sancto det nobis veram notitiam Iesu Christi et cum notitia amorem eius, ut sic ipsum cognoscentes et amantes, et tamquam in fide solidati et in caritate radicati, possimus ipsius sacrae Scripturae noscere latitudinem, longitudinem, altitudinem et profundum, et per hanc notitiam pervenire ad plenissimam notitiam et excessivum amorem beatissimae Trinitatis, quo sanctorum desideria tendunt, in quo est status et complementum omnis boni et veri.“²

§ 2. INTRODUCTIO APOLOGETICA.

De theologia apologetica in specie tractaturos iuvat nos imprimis delineare ipsius *definitionem, obiectum, momentum et historiam*.

I. APOLOGETICAE DEFINITIO.

Theologia sacra cognitiones suas haurit ex revelatione omnesque veritates considerat ad lumen revelationis. Id tantum theologicè verum est, quod divinitus revelatum est vel e veritatibus divinitus revelatis infertur. Revelatio ergo est summum principium et imum fundamentum totius theologiae.

Revelationem vero existere neque per se constat, cum non sit res intrinsecus evidens, neque aliunde adhuc probatum est, cum philosophia tantum commonstret religionem naturalem.³

¹ „Qui autem docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti, et qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellae in perpetuas aeternitates.“ Dan. 12, 3. Cf. *S. Thomas*, Supplement. q. 96, a. 11. 22; *S. Bonavent.*, Breviloq. pars VII, c. 7, Op. t. V, 290 a.

² Breviloq., Prolog., Op. t. V, 202.

³ Cf. Theodiceam et Ethicam.

Inter philosophiam proinde et theologiam media requiritur scientia, cuius est comprobare religionem supernaturalem sive revelatam. Haec autem scientia merito vocatur apologetica vel theologia fundamentalis.

Apologetica (ἀπολογητική, supple ἐπιστήμη, τέχνη) *vi vocis* simpliciter designat „scientiam defensionis“ cuiuslibet. *Vi usus* tamen ea maxime scientia vocatur apologetica, quae religionem christiano-catholicam defendit tamquam a Deo revelatam.

Theologia fundamentalis haec scientia eo appellatur, quod ponit fundamentum sive principium, quo tota theologia innitur, revelationem nempe supernaturalem a Christo datam et ab ecclesia Christi praedicatam.

Utramque denominationem si coniungimus, patet huius disciplinae *definitio realis*: Apologetica sive theologia fundamentalis ea est *scientia, quae stabilit principia totius theologiae, ostendendo religionem christiano-catholicam a Deo esse revelatam.*

Ex hac definitione elucet:

II. APOLOGETICAE OBIECTUM.

a) *Obiectum materiale.* Apologetica secundum definitionem tota in eo est, ut probet religionem christiano-catholicam esse a Deo revelatam. Christus etenim, dum in terris degebat, revelationem Veteris Testamenti absolvens et augens, eam fundavit religionem, quam christianam ab ipso vocamus. Rediens autem in caelum, ad hanc suam religionem omni tempore custodiendam et omnibus hominibus administrandam condidit societatem ecclesiasticam, quam catholicam nominamus. *Revelatio* a Christo facta est proinde *principium constitutivum*, *ecclesia* a Christo fundata vero *principium regulativum* fidei et theologiae.

Verumtamen nos iure ita sentire de origine et officio religionis christianae catholicaeque ecclesiae non supponendum, sed probandum est *duplici demonstratione apologetica.*

Demonstratio christiana religionem huius nominis revelatam esse arguit commonstrando Iesum Christum, eius auctorem, esse Dei legatum et Filium.

Demonstratio catholica christianam religionem in sola ecclesia catholica inveniri probat ostendendo hanc ecclesiam a

Christo fundatam esse custodem et dispensatricem veritatis revelatae.

b) Obiectum formale. Apertum et manifestum est apologeticam, ne in circulum vitiosum incidat, materias suas non ad lumen revelationis considerare, sed merae *rationis* ope investigare. Argumenta proinde, quibus utitur, partim ex philosophia, partim ex historia petit. Sacra etiam Scriptura non utitur ut libro inspirato, sed ut mere historico; item Traditionem nondum ut fontem divinum revelationis considerat, sed ut fontem mere humanum veritatis historicae.

Nihilominus pedetentim apologetica quasdam quaestiones solvit utendo *etiam veritatibus revelatis*. E. g. ubi primum argumentis rationalibus probatum erit infallibilitatem romani pontificis esse veritatem revelatam, hac ipsa auctoritate romanorum pontificum ultra utemur ad alias veritates revelatas statuendas. Hic argumentandi et concludendi modus methodo rationali nullo modo contradicit. Nam ipsa ratio nos docet ex iis, quae scientifice probata sunt, alias conclusiones logice deducere.

Neque obstat huic rationali methodo, quod saepe saepius argumentis philosophico-historicis etiam *dogmaticas definitiones et censuras ecclesiae* adiicimus, antequam ipsius ecclesiae auctoritas in rebus fidei probata sit. Etenim tales definitiones et censurae ecclesiasticae non adducuntur probationis, sed complementi causa. Et quidem merito. Nam omnia vel omnia fere, quae in apologetica scientifice tractantur, sunt etiam obiecta fidei. Ne ergo bis, prius apologetice, postea dogmatice tractari debeant, statim in apologetica dicetur, quid de his quaestionibus ecclesia sentiat. Hic modus procedendi nos maxime decet apologetas catholicos, quia revelationem fide iam tenemus, quam data opera contra infideles argumentis defendimus rationalibus.

c) Corollaria. Expenso obiecto materiali et formali apologeticae facile intelliguntur haec corollaria:

I^m. Apologetica distinguitur ab apologia. Ambae quidem defendunt religionem utendo argumentis rationalibus. Differunt autem *obiecto materiali*. Apologetica religionem systematice tuetur quoad obiectum *totale* seu quoad principia et fundamenta totius religionis vindicando ipsius originem divinam. Apologia

verò religionem defendit quoad *partialia* quaedam obiecta seu quoad singulas quasque veritates dogmaticas, morales, historicas etc. secundum illud s. Petri: „Parati semper ad satisfactionem (πρὸς ἀπολογία) omni poscenti vos rationem de ea, quae in vobis est, spe.“¹ Quae differentia satis iam innuitur verbis „apologiae“ et „apologeticae“: ἀπολογία enim defensionem simpliciter, ἀπολογητικὴ scientiam defensionis significat. Apologetica ergo est scientia apologiae, sicut catechetica est scientia catechesis.

II^m. *Apologetica etiam et dogmatica longe differunt.* *Obiectum materiale* apologeticae est *factum* revelationis (fundamenta et principia fidei et theologiae); *objectum materiale* dogmaticae vero est *argumentum* revelationis (singulae veritates fidei et theologiae). Item *objectum formale* apologeticae est ratio naturalis; *objectum formale* dogmaticae autem *revelatio* supernaturalis seu ratio fide illustrata. In apologetica ratio praecedit fidem (*per intellectum ad fidem*); in dogmatica fides praecedit rationem (*per fidem ad intellectum*). De illa valet: „Intelligo, ut credam“; de hac: „Credo, ut intelligam“.

III^m. *Apologetica a theodicea seu theologia naturali diversa est.* Ambae quidem divina investigant eodem rationis lumine, ita tamen, ut versentur circa *objecta materialia* distincta. Theodicea enim demonstrat religionem naturalem, loquendo de *existentia* et *natura* Dei et de *cultu* ei exhibendo; apologetica autem supponens religionem naturalem *statuit* revelationem supernaturalem. Sinistra manu philosophiam apprehendens, dexteram theologiae tendens, ambas harmonice et organice coniungit. Tamen in scholis, in quibus apologeticam non praecedit serium studium philosophiae, apologetae ipsi demonstrationem religionis naturalis coguntur praemittere demonstrationi revelationis christianae et ecclesiae catholicae.

IV^m. *Apologetica est scientia sui generis*, distincta ab omnibus disciplinis tam profanis quam theologicis. A *philosophia* enim *aliisque scientiis* profanis distinguitur *obiecto materiali*; a *theologia* vero *obiecto tum materiali tum formali*. Cum tamen apologeticae obiecta materialia fere omnia sub

¹ 1 Petr 3, 15.

diverso respectu etiam sint materiae theologiae; cumque tota theologia in fundamento apologetico exaedificetur, ipsa etiam apologetica communiter annumeratur theologicis disciplinis. Hoc quidem eo fere iure, quo fundamentum dici potest pars aedificii, immo pars principalis, licet aliunde ab aedificio sit longe diversum.

III. APOLOGETICAE MOMENTUM.

Ex adhuc dictis patet apologeticam obiective magni esse momenti pro vera religione. Inde etiam concluditur apologeticam subiective mirum quiddam valere pro iis, qui veram fidem et religionem vel quaerunt vel colunt.

a) *Infidelibus*, religionem quaerentibus, viam sternit ad fidem. *Credere equidem nemo potest, nisi prius certo cognoverit factum revelationis. Innocentius XI* thesim damnavit: „Assensus fidei supernaturalis et utilis ad salutem stat cum notitia solum probabili revelationis, immo cum formidine, qua quis formidet, ne non sit locutus Deus.“¹ Rationabiliter ergo fidem nemo potest amplecti, nisi persuasus sit revelationem christiano-catholicam esse a Deo datam.

Contra *nemo persuasus de hoc fundamento verae religionis, fidem rationabiliter potest repellere*. Si enim argumentis invictis constat Deum esse auctorem revelationis, constat etiam hanc revelationem esse rationabiliter credibilem. Proinde apologeta probando factum revelationis infidelem manu-ducit usque ad portas fidei.

Invitum tamen nequit cogere, ut intret, neque libentem potest introducere in templum fidei. *Invitum nequit cogere ad credendum*. Nam ratio sola rei evidentia cogitur ad assentiendum. Factum autem revelationis certum quidem, sed non evidens probatur in apologetica. *Libentem nequit fide dotare*. Nam apologetica sola motiva rationalia proponit, quibus innixus intellectus efformat iudicium naturale credibilitatis fidei. Fides ipsa vero est assensus revelationi praestitus ex motivo supernaturali, i. e. propter auctoritatem Dei revelantis. Inde ad actum fidei gignendum cum ratione humana concurrere debet gratia.

¹ Decret. d. 2. Martii 1679, ap. Denz. n. 1171.

Ratiocinium humanum de credibilitate est condicio sine qua non fidei¹; auxilium autem divinum est causa fidem causans. Infidelis ergo studio quidem vacet, sed multo enixius oret, ut donum fidei a Deo obtineat.²

b) *Fideles* quoque studio apologetico multum proficiunt. Argumenta quidem apologetica directe et intrinsece vim et firmitatem fidei non augent. Eius nempe certitudo supernaturalis infinite excedit omnem certitudinem mera ratione comparatam.³ *Indirecte autem et extrinsece fides magnopere iuvatur motivis apologeticis credibilitatis.* Haec motiva remonent obstacula fidei ab adversariis congesta; propugnacula exstruunt circa fidei arcem; excellentiam, sublimitatem, pulchritudinem fidei ostendunt indeque mentem fidelium replent reverentia, amore, gratitudine, alacritate ad ea, quae fidei sunt, exercenda.

Hoc subsidio apologetico fideles eo magis indigent, quo magis proficiunt in scientiis profanis. Indocti quidem et qui ignorant versutias scientiae incredulae non requirunt eruditum fidei fundamentum. Testimonio parentum et disciplina religiosa communi plene convincuntur de credibilitate fidei. Quo altior autem eruditio scientifica, eo profundiora etiam motiva credibilitatis ratio requirit, et quo frequentior communio cum doctis incredulis, eo magis urget illud s. Petri: „Simus semper parati ad satisfactionem (πρὸς ἀπολογία) omni poscenti rationem de ea, quae in nobis est, spe.“⁴

Maxime autem omnium theologus perfectus esse debet in apologetica. Quod patet cum *ex natura theologiae, tum ex adiunctis temporis nostri.*

¹ Cf. Gardeil O. P., La crédibilité et l'Apologétique, Paris 1908.

² Cf. tractatum dogmaticum: De fide et ratione.

³ Ex quo patet apologetam fide iam imbutum, si in veritatem religionis suae scientificae inquirat, minime e dubio vero et *positivo* proficisci posse (error Hermesii, a Gregorio XVI damnatus, Denz. n. 1619). Ex una parte enim dubium positivum iniuriosum est fidei, cum ipsa sit divinitus certa. Ex alia parte dubitatio tantum *methodica* a scientia postulatur; nam etiam argumentatio mathematici non minus scientifica est, si veritatem theorematis demonstrandi iam ante demonstrationem omnino persuasam habeat, quam si de ea dubitet. Cf. Ottiger I, 293—306.

⁴ 1 Petr 3, 15.

Theologia etenim est scientia de divinis ex revelatione. Revelatio est principium et fons omnis theologiae veritatis. Cum autem sola apologetica probet certitudinem scientificam revelationis, theologia sine apologetica caret fonte, caret principio, caret fundamento, caret ratione verae scientiae.

Adiuncta temporis nostri ultro augent necessitatem studii theologiae fundamentalis. Omnes fere hostes verae religionis hodie non tam oppugnant singula fidei dogmata, quam potius ipsum fidei fundamentum. Non iam singulas veritates, quas Christus praedicavit quasque ecclesia Christi proponit, moderni in dubium vocant; immo negant ipsam ecclesiae auctoritatem et infallibilitatem, negant ipsam Christi divinam legationem et naturam, ipsum factum negant revelationis, ne dicam ipsam religionem naturalem. Proinde etiam nos toti in eo esse debemus, ut haec fundamenta fidei nostrae undique stabiliamus et defendamus.

IV. APOLOGETICAE HISTORIA.¹

Apologetica ut disciplina specialis, qualem eam descripsimus, recentioris est aetatis. Initio saeculi XVIII orta, paulatim paulatimque scholas theologicas intravit. Antea vel *apologiae* tantum vigeabant, vel *aliquot solummodo quaestiones theologiae fundamentalis* tractabantur, prout difficultates temporum et progressus theologiae ferebant.

1. *Primis saeculis* christianam religionem impugnaverunt *iudaei* et *gentiles*. Iudaei quidem non solum Iesum Christum *Messiam* esse negabant, sed et *calumniis* tum ipsum tum ipsius discipulos prosequabantur. Gentiles vero his calumniis alias addentes accusabant christianos esse atheos, generis humani osos, reipublicae adversarios omnisque erroris et flagitii cultores.

Quas obiectiones *saeculo secundo* ii refutabant patres ecclesiae, qui significanter *apologetae* nominantur: *Quadratus*,

¹ Cf. Werner, Geschichte der apologetischen und polemischen Literatur, 5 vol., Schaffhausen 1861—1865; Zöckler, Geschichte der Apologie des Christentums von 100—1905, Gütersloh 1905; Langhorst, Zur Entwicklungsgeschichte der Apologetik, in: Stimmen aus Maria-Laach t. XVIII, XIX, XX (1880—1881); Schanz, Apologie I, 4. Aufl., 1910, 25 ff.; J. Martin, L'Apologetique traditionnelle t. I, 1905.

Aristides atheniensis, *Iustinus martyr* (Apologia prima et secunda; Dialogus cum Tryphone iudaeo), *Tatianus* (Oratio ad graecos), *Athenagoras* (Supplicatio pro christianis), *Theophilus antiochenus* (Ad Autolyicum libri tres), auctor ignotus *Epistulae ad Diognetem*, *Minucius Felix* (Octavius), *Hermias* (Irrisio gentium), *Tertullianus* (Apologeticus; Ad nationes).

2. Christiana religione late iam divulgata, gentiles non amplius ausi sunt illas calumnias absurdas proferre. Eo magis autem *argumentis philosophicis* conabantur doctrinam, miracula, libros christianorum impugnare atque institutiones ethnicas fucare, maxime Celsus, Hierocles, Porphyrius et Iulianus apostata.

Itaque a *saeculo III ad V* plurimi viri eximii calamo rem christianam defenderunt, vel *negative* redarguentes illa scripta polemica et irridentes superstitiones gentilium, vel *positive* exponentes religionem revelatam et probantes ipsius originem divinam. Horum apologetarum principes sunt: in *oriente* tres illi alexandrini *Clemens* (Cohortatio ad gentes; Paedagogus; Stromata), *Origenes* (Contra Celsum) et *Cyrillus* (Contra Iulianum), necnon *Eusebius caesarensis* (Praeparatio evangelica; Demonstratio evangelica) et *Athanasius* (Adversus gentes); in *occidente* *Cyprianus* (Ad Donatum; De vanitate idolorum), *Arnobius* (Adversus nationes), *Lactantius* (Divinae institutiones; De mortibus persecutorum) et *Augustinus* (De civitate Dei).

3. *Saeculo VII ad XIII* talmudistae *iudaei* redivivi et philosophi *arabes* religionem christianam impugnabant. Iudaei messianitatem, vitam, doctrinam Christi lacerare non cessabant in scholis et scriptis talmudicis; arabes, praecipue *Aristotelis* expositores et corruptores *Avicenna* (1037) et *Averroës* (1198), non solum christianam revelationem aversabantur, sed et graves errores contra religionem naturalem profitebantur.

Iudaeos e Vetere Testamento ac ex ipso Talmude confutabant *Isidorus hispalensis* († 636), *Rabanus maurus* († 856), *Petrus Damiani* († 1072) et *Hieronymus a S. Fide*, iudaeus ad fidem Christi conversus, postea cognominatus Hebraeomastix. *Arabes muhammedanos* refellebant *Ioannes damascenus* († 754), *Petrus venerabilis* († 1156), *Petrus blosius* († 1200), s. *Thomas aq.* († 1274). Contra utrosque, iudaeos scil. et arabes, pugnabant *Raymundus Martinus O. P.* (Pugio fidei adversus mauros et

iudaeos) et *Alphonsus de Spina O. M.* (Fortalitium fidei contra iudaeos, saracenos et alios).

Horum operum celeberrimum est s. *Thomae Summa contra gentiles*, quae non solum arabum, sed et aliorum illius temporis philosophorum errores confundit. Veritates ab eis concessas, fundamentales praecipue, supponit, non concessas vel male intellectas tuetur. Ex quo patet etiam hanc Summam potius apologiam constituere quam apologeticam.

4. *Saeculis XIV et XV*, tempore humanismi et renascentiae litterarum et artium liberalium multi amore graecorum et latinorum gentilium incitati christianam religionem erubuerunt; aliqui etiam eam impugnauerunt, e. g. *Iordanus Bruno*, *Pomponatius*, *Marsilius patavinus*, *Occam*, *Wiclif*, *Hus* aliique praecursores pseudoreformationis.¹

Alii tamen veritates revelatas fervide defendere studuerunt. Et quidem, ut adversariis arma eriperent, saepissime et ipsi ad philosophiam et litteras auctorum classicorum provocaverunt. Unde interdum propugnatores veritatis divinae eadem via erraverunt, qua et adversarii. Eximiores apologetae huius temporis sunt: *S. Bernardinus senensis O. M.* († 1444; De religione christiana), *Picus mirandulensis* († 1494; Heptaplus), *Savonarola O. P.* († 1498; Triumphus crucis seu de veritate fidei), *Marsilius ficinus* († 1499; De religione christiana et fidei pietate).

5. *A saeculo XVI* haeretici pedetentim omnia fundamenta religionis divinae labefactare conabantur. Pseudoreformatores imprimis auctoritatem summi pontificis, conciliorum, Traditionis sacrae, totam demum *doctrinam de ecclesia Christi* veritatesque, quae ex ea fluunt, impugnabant. Inde primo nata est ea pars apologeticae, quae vocatur *demonstratio catholica*. Et quidem, cum protestantes tum argumenta rationalia tum ecclesiastica respuerent, catholici fere unice e libris *biblicis* et e documentis *historicis* ecclesiam defendebant.

Exinde periodo reformationis et contrareformationis per multa opera polemico-apologetica prodierunt auctoribus *Cochlaeo*, *Ecchio*, *Hosio*, fratribus *Hadriano* et *Petro Walenburch*, aliis. Inter omnes eminent *Baronius* (Annales ecclesiastici), qui eccle-

¹ Cf. G. Manser O. P., Geisteskrise des XIV. Jahrhunderts, Freiburg Schw. 1915.

siam defendit ope historiae, *Melchior Canus O. P.* qui scripsit celebre opus „De locis theologicis“, et *Bellarminus S. I.* qui edidit „Disputationes de controversiis christianae fidei“.

6. *Saeculis XVII et XVIII* plurimi theologi protestantes necnon philosophi increduli a negatione ecclesiae processerunt ad *negationem revelationis*. Naturalismus monisticus, deisticus, rationalisticus (v. infra p. 25) factum revelationis christianae in dubium vocabant (saec. XVII) et demum ipsius cognoscibilitatem, utilitatem et possibilitatem simpliciter reiciebant (saec. XVIII). Ex quo tum protestantes orthodoxi, tum catholici coacti sunt incumbere etiam ei parti apologeticae, quae inscribitur *demonstratio christiana*.

Defensioni religionis christianae allaboraverunt inter alios protestantes *Hugo Grotius, Leibniz, Mosheim, Haller, Less, Lillienthal, Ierusalem*; e catholicis *Bossuet* (Discours sur l'histoire universelle), *Daniel Huetius* (Demonstratio evangelica; favet fideismo), *Pascal* (Les pensées; favet voluntarismo et sentimentalismo apologetico), *Bergier* (Traité historique et dogmatique de la vraie religion), *Chateaubriand* (Le génie du christianisme), *Paulus Segneri* (L'incredulo senza scusa), s. *Alph. de Ligorio* (Verità della fede).

Tamen etiam hoc tempore plerumque vel non totum obiectum apologeticum tractabatur, vel non tractabatur systematice. *Primum theologiam fundamentalem notione a nobis definita coluerunt Vitus Pichler S. I.* (Theologia polemica 1713), *Mart. Gerbert O. S. B.* (Demonstratio verae religionis veraeque ecclesiae 1760), *Sardagna S. I.* (1770), *Kilber S. I.* (1771), *Mayer S. I.* (1772), *Stattler S. I.* (1775), *Gazzaniga O. P.*, *Wiest O. Cist.*, *Beda Mayr O. S. B.*

7. *Saeculis XIX et XX* apologetica disciplina et momentum et incrementum maximum obtinuit in scholis theologicis. Veteribus hostibus revelationis christianae et ecclesiae catholicae *novi accesserunt*, scil. *neorationalismus philosophicus et biblicus, positivismus, agnosticismus, socialismus, veterocatholicismus* necnon demum *modernismus*, omnium errorum recentium refugium et receptaculum. Horum conatus apologetica, „philosophiae perenni“ et scientiae biblicae intime nexa, cohibuit innumeris fere libris. Plurimos omittentes eos tantum memoremus, qui hodieque

vel in usu scholarum sunt vel certe a theologis utiliter consuli possunt.¹

Apologeticam systematice tractant: *Liebermann* (Institutiones theol. 1831); *Berlage* (Apologetik der Kirche 1834), *Drey* (Apologetik 1838/47), *Perrone S. I.* (De vera religione; De locis theologicis 1835/42), *Schwetz* (Theol. generalis 1850), *Albertus (Knoll) a Bulsano O. M. C.* (Institutiones theol. dogm. generalis 1852), *Murray* (De ecclesia 1860/66), *Reinerding* (Theol. fundamentalis 1864), *Jungmann* (De vera religione 1874), *Hacke* (Handbuch der allgemeinen Religionswissenschaft 1875), *Hurter S. I.* (Theol. generalis 1876), *Sprinzl*, (Fundamentaltheologie 1876), *Palmieri* (De romano pontifice 1877), *Hettinger* (Fundamentaltheologie 1879), *Mazzella* (De religione et ecclesia 1880), *Zigliara O. P.* (De ordine supernaturali 1884), *Bautz* (Apologetik 1887), *Franzelin S. I.* (Theses de ecclesia Christi 1885; De divina Traditione et Scriptura, 3. ed., 1882), *Gutberlet* (Apologetik 1888), *Lambrecht* (Theologiae fund. lib. I, 1889; Demonstratio cath. 1890; De locis theologicis 1890), *De Groot* (De ecclesia 1890), *Norbertus (Stock) a Tux O. M. C.* (Theol. fund. 1891), *Egger* (Enchiridion theol. dogm. generalis 1893), *Dalponte* (Theol. fund. 1894), *Chr. Pesch S. I.* (Institut. propaedeuticae ad s. theol. 1894), *Schill* (Theol. Prinzipienlehre 1895), *Stöckl* (Apologetik 1895), *Tanqueray* (Synopsis theol. dogm. fund. 1896), *Wilmers S. I.* (De relig. revelata; De Christi ecclesia 1897/98), *Ottiger S. I.* (Theol. fund. I/II 1897. 1911), *Schmid* (Apologetik 1900), *Miche-litsch* (Elementa apologeticae 1901/4), *Minges O. M.* (Compendium theol. dogm. generalis 1902), *Billot S. I.* (De ecclesia Christi 1903), *Reinhold* (Praelectiones de theol. fund. 1905), *De San* (Tractatus de ecclesia et romano pontifice 1906), *Van Noort* (De vera rel.; De eccles. Christi; De fontibus revelationis 1907), *Weber* (Christliche Apologetik 1907), *Angelus Stummer O. M. C.* (Theol. fund. 1907), *Kneib* (Apologetik 1912), *Specht* (Apologetik 1912), *Straub* (De Ecclesia Christi, 2 vol., 1912), *Garrigou-Lagrange* (De revelatione per ecclesiam catholicam proposita, 2 vol., 1918), *Virgilius Wass O. M. C.* (Repetitorium theol. fund. 1921).

¹ Brevitatis causa titulum principalem operum et annum, quo primum edita fuerunt, indicamus.

Apologiam magis quam apologeticam colunt, praetermissis multis aliis viris et libris eximiis: *Anglice*: *Wiseman*, Twelve lectures on the connection between science and revealed religion 1838; *Manning*, The grounds of faith 1852; *Newman*, Grammar of assent 1870.

Gallice: *Nicolas*, Etudes philosophiques sur le christianisme 1842; *L'art de croire* 1866; *Migne*, Démonstrations évangéliques, 20 vol., 1843—1853; *Dechamps*, Entretiens sur la démonstration catholique de la révélation 1857; *Bougaud*, Le christianisme et les temps présents 1884; *Jaugey*, Dictionnaire apologétique 1889; *A. D'Alès*, Dictionnaire apologétique de la foi catholique, 1909 ss.; *card. Dechamps*, Œuvres, Malines t. I, III, IV, XVI;¹ *Lacordaire*, Conférences;² *Lepin*, Jésus Messie et Fils de Dieu 1906; *Sertillanges O. P.*, L'Eglise, 2 vol., 1916.

Germanice: *Denzinger*, Vier Bücher von der rel. Erkenntnis 1857; *Vosen*, Das Christentum 1861; *Der Katholizismus* 1866; *Hettinger*, Apologie des Christentums, 5 vol., 1863—1867; *Weiß O. P.*, Apologie des Christentums, 5 vol., 1878—1889; *Hammerstein S. I.*, Begründung des Glaubens 1891—1894; *Schanz*, Apologie des Christentums, 3 vol., 1895—1898; *Schell*, Apologie des Christentums, 2 vol., 1901/05; *Seitz*, Das Evangelium vom Gottessohn 1908; *Reinhold*, Der alte und der neue Glaube 1908; *Klug*, Gottes Wort und Gottes Sohn 1909; *Straubinger*, Grundprobleme der christlichen Weltanschauung 1911; *Sawicki*, Wahrheit des Christentums 1911; *Esser-Mausbach*, Religion, Christentum und Kirche, 3 vol., 1911—1913; *H. Felder O. M. C.*, Jesus Christus, eine Apologie seiner Messianität und Gottheit, 2 vol., 2. ed. 1920—1921.

Singulae quaestiones apologeticae fere a diversis auctoribus singillatim tractantur in libris monographicis vel in variis periodicis et dictionariis apologeticis. Horum auctorum aliqui suis locis et capitibus in decursu tractationis indicabuntur, rari tamen, prouti character compendii exposcit. A catholicorum nomina signantur asterisco.

¹ Cf. *Mallet*, L'œuvre du Card. Dechamps et la méthode de l'apologétique, in: *Annales de philosophie chrétienne*, oct. 1905, p. 68; fév. 1906, p. 449; mars 1907, p. 561.

² Cf. *Folghera*, L'Apologétique de Lacordaire, Paris 1905.

PARS PRIMA.

DEMONSTRATIO CHRISTIANA.

Philosophiae onus extremum fuit demonstrare religionem naturalem. Apologeticae vero primum officium est inquirere in religionem supernaturalem sive revelationem. Et quidem dupliciter: *rationaliter*, exponendo nempe a priore *theoriam* revelationis, necnon *historice* probando a posteriore *factum seu existentiam* revelationis.

Per se quidem satis esset proponere documenta historica, quibus factum (existentia) revelationis certum statuitur. Nam „contra factum non valet argumentum“. Statuto ergo facto evanescunt omnes difficultates theoreticae, quibus revelatio impetitur. Attamen adversarii, nisi antea difficultates theoreticae removeantur, omnem tractatum historicum de facto seu existentia revelationis abhorrent. Proinde opportunum videtur agere *primum de theoria rationali revelationis, postea de existentia historica revelationis*.

Totus vero tractatus merito inscribitur: *demonstratio christiana*. Et quidem e duplici ratione. Ex una enim parte odio solius rei christianae commenta theoretica et historica contra revelationem excogitata sunt; ex altera autem parte omnis inquisitio theoretica et historica de revelatione in emolumentum rei christianae cedit.

SECTIO I.

REVELATIONIS THEORIA.

Praenotanda: *Adversarii revelationis*.

Assectae revelationis vocantur *supernaturalistae*, adversarii *naturalistae*. Naturalistae asserunt omnia, quae fiunt in mundo, naturalibus viribus fieri, quin Deus quomodocumque sese immediate possit immiscere. Hoc tamen praecipuum dogma ab

Sach. Mer. Gottl.

aliis aliter intelligitur. Sic etiam distinguitur *naturalismus monisticus, deisticus, rationalisticus*.

1. *Monismus* cum materialisticus, tum pantheisticus, ens divinum confundit cum ipso mundo negans Deum supramundanum. Et quia secundum monismi placita Deus a mundo seu natura essentialiter non est distinctus, neque etiam actus a natura distinctos ponere potest. Proinde revelatio divina excluditur. Nobis tamen nullum negotium est cum monismo, quia apologetica existentiam Dei supernaturalis probatam supponit ex philosophia.

2. *Deismus*, ortus saeculo XVII¹ in Anglia (Cherbury, Toland, Collins, Woolston, Tindal), saeculo XVIII propagatus in Gallia (encyclopaedistae: Voltaire, Rousseau, Diderot) et Germania (illuminatistae), admittit quidem Deum existentem et mundi creatorem, *negat vero omnem ulteriorem influxum Dei in mundum*. Mundus simulac a Deo creatus, sui iuris est, ex se solo subsistit, suis viribus solus agit et seipsum regit secundum leges innatas. Deus non amplius eius curam habet, sed nec habere potest; ergo nulla existit *providentia Dei, ne naturalis quidem*. Haec autem doctrina etiam refutata est iam in philosophia, ubi de concursu et providentia Dei agitur. Revera nec *mundum creatum* et contingentem concipere possumus, qui non indigeat omni tempore concursu et gubernio divino; nec *Deum creantem* et absolutum concipere possumus, qui de mundo suo non amplius velit nec valeat curare. Deistae consequenter vel ipsam existentiam Dei negare, vel influxum Dei naturalem in mundum concedere tenentur. Quod luculenter demonstrat historia deismi. Deistae enim alii (angli et galli) mox in scepticismum, monismum atheismum, alii (germani) in rationalismum abierunt.

3. *Rationalismus* profitetur naturalem Dei influxum in mundum, sive physicum, sive intellectualem, sive religiosum. Creaturas *physicas* concursu et providentia communi et speciali Deus movet et ad finem dirigit. Creaturis *intellectualibus* proficit adjuvando *progressum ordinarium* artium et scientiarum, nec non subinde mittendo homines indole extraordinaria praeditos.

¹ Deistarum atavus sane est Protagoras, auctor sententiae: "Ἄνθρωπος μέτρον πάντων, cui Plato aliam hanc opposuit: Θεὸς μέτρον πάντων.

Religionem demum adiuvat dando singulis facultates rationales, quibus Deum cognoscere valeant ex operibus creationis; immo vocando viros extraordinarios ad religionem promovendam hominesque in religione erudiendos. Huiusmodi viri „ingenio religioso“ imbuti erant Zoroaster, Buddha, Moyses, Christus, Muhammed, alii.

Ipsi tamen nihil fecerunt, sed nec facere potuerunt, quod ordinem naturalem providentiae divinae vel ordinem naturalem cognitionis et actionis humanae excederet. Nullam revelationem supernaturalem a Deo acceperunt hominibusve tradiderunt. Naturaliter ergo explicandae sunt tum origo, tum natura omnium veritatum religiosarum. Ratio naturalis sola religionis negotium curat.¹ Unde hoc systema et rationalismi nomen accepit. Rationalismum ex saeculo XVIII sequuntur omnes fere protestantes, exceptis „orthodoxis“ aliisque nonnullis, qui semirationalismo favent.

4. *Semirationalismus* sive *rationalismus moderatus* admittit quidem revelationem divinam, negat vero in revelatione contineri mysteria superantia captum rationis. „Aiunt scilicet (semirationalistae) veritates proponi historice in revelatione, sed eas omnes, saltem postquam ita historice innotuerunt, posse etiam ex intrinsecis necessariis principiis lumine rationis perspectis intelligi et demonstrari, immo hoc ipsum esse proprium munus philosophiae.“² Unde sequitur omnes veritates revelatas paulatim transituras esse in veritates rationales, atque „omnia indiscriminatim dogmata religionis christianae esse obiectum naturalis scientiae seu philosophiae“.³ Semirationalistis ex protestantibus annumerandi sunt „theologi mediantes“ (Vermittelungstheologen) Tholuck, Neander, Lange, Martensen; ex catholicis Hermes, Hirscher, Baader, Guenther.

5. *Status quaestionis*. His dictis patet apologeticae nihil rei esse cum naturalismo monistico et deistico (reprobatis iam in philosophia), sed tantum cum rationalismo. *Rationalistae revelationem impugnant respectu tum ontologico tum logico*.

¹ Cf. infra p. 29 sq.

² Annotationes Theologorum in I. schem. Const. de fide cath. concilii vatic., Collectio lacens, t. VII, p. 525.

³ Syllab. Pii IX, Denz. n. 1709.

Respectu ontologico quidem dicentes revelationem quoad se sive obiective consideratam a ratione improbari; respectu autem logico propugnantes revelationem quoad nos sive subiective consideratam a ratione non cognosci. Hinc primo agendum est. *de revelatione ontologice spectata*, dein *de revelatione logice spectata*.

CAPUT I.

DE REVELATIONE ONTOLOGICE SPECTATA.

Rationalistae, ut revelationem in se spectatam funditus evertant, ipsius vel naturam depravant, vel possibilitatem negant, vel necessitatem infitiantur. Atque propterea disserendum de natura, de possibilitate, de necessitate revelationis.

ARTICULUS I.

DE NATURA REVELATIONIS.

Ut natura revelationis plene perspiciatur, describendae sunt eius tum *notio*, tum *divisio*.

I. NOTIO REVELATIONIS.

1. *Notio genuina.* a) *Etymologice* verbum latinum revelandi significat „velum remove“, quod impedit visionem rei. Eadem notio subest verbis synonymis graecis (ἀποκάλυψις, φανέρωσις) et vernaculis (Offenbarung, révélation etc.). A rebus physicis verbum revelationis translatum est ad significandam manifestationem intellectualem veritatis plus minusve ignotae. Et quidem *ex usu* manifestatio *divina* veritatis *religiosae* vocari solet revelatio.

Inde revelatio *sensu latissimo definitur*: manifestatio veritatis religiosae divinitus facta. Subintelligitur autem tum *actus*, quo veritas manifestatur (revelatio activa), tum *obiectum* sive veritas ipsa manifestata (revelatio passiva). De actu tantummodo seu facto loquimur, quo Deus veritates religiosas manifestat.

Deus vero duplici actu veritates religiosas manifestare potest, *naturali* nempe et *supernaturali*. Unde *revelationem naturalem et supernaturalem* discernimus.

b) *Revelatio naturalis* est manifestatio veritatis religiosae divinitus facta per opera creationis. Deus nimirum in mundo creato quasi vestigia sua reliquit ita, ut existentiam, naturam suam aliasque veritates religiosas, quae inde eruantur, per opera creationis manifestet. Opus clamat opificem; creatura praedicat creatorem, motorem et rectorem mundi. Sufficit adhibuisse sanam rationem, ut a mundo ad Deum ascendamus et e mundo Deum cognoscamus vi principii causalitatis.

Cum autem Deum cognoscibilem reddat per opera naturalia et exercitio rationis naturalis, haec revelatio merito dicitur naturalis.

Hanc revelationem Dei naturalem psalmista magnificat: „Caeli enarrant gloriam Dei, et opera manuum eius annuntiat firmamentum“.¹ Hanc Paulus extollit: „Deus illis (gentibus) manifestavit. Invisibilia enim ipsius a creatura mundi per ea, quae facta sunt, intellecta conspiciuntur: sempiterna quoque eius virtus et divinitas, ita ut sint inexcusabiles“.² Theologi vero, cum de revelatione verba faciunt, plerumque eam non intelligunt naturalem, sed supernaturalem.

c) *Revelatio supernaturalis* seu stricte sumpta, est manifestatio veritatis religiosae facta per verba Dei ad hominem. Haec revelatio ergo in eo est, quod Deus ipse proxime intellectum hominis illustrat et instruit ad veritates religiosas. Talis autem influxus Dei est omnino supernaturalis, cum fiat citra omnem concursum, facultatem, exigentiam naturae. Citra omnem *concursum* naturae, quia Deus non iam per opera creationis, sed locutione sua propria se manifestat. Citra omnem *facultatem* naturae, quia congenita vi homo ex solo mundo creato et quidem ratiocinio suo veritates religiosas deducere valet. Citra omnem demum *exigentiam* naturae, quia ad constitutionem seu essentiam naturae humanae non pertinet, ut Deus ipse directe hominem instruat.

De hac revelatione supernaturali scribit apostolus: „Multifariam multisque modis olim Deus loquens patribus in prophetis, novissime diebus istis locutus est nobis in Filio“.³

¹ Ps 18, 2.

² Rom 1, 20.

³ Hebr 1, 1 sq.

2. *Notiones spuriae.* a) Rationalistae quidem omnes — ne loquamur de monistis et deistis — revelationem ventitant. Tamen, uti ex dictis patet, eam non intelligunt supernaturalem. Etenim *rationalistae idealistici* seu antiquiores (Reimarus, Lessing, Semler, Wegscheider, alii) revelationem vocant omnem et ~~solum~~ cognitionem religiosam, quam ope *rationis naturalis* acquirimus. Ita *Wegscheider*, priorum rationalistarum facile princeps, scribit: „Sola revelatio naturalis sive manifestatio Dei per opera naturae recte defendi posse videtur“.¹ *Lessing* addit: „revelationem, prorsus uti educationem, homini nihil dare, nisi quod ipse natura sua iam possideat atque ratione sua invenire possit; proindeque revelationi supernaturali substituendam esse improprie dictam revelationem naturalem“.²

b) *Rationalistae empirici* quoque, duce Kant, agnoscunt solam „religionem intra confinia merae rationis“³. Immo contendunt „*rationem puram*“ seu „*theoreticam*“ ne aptam quidem esse ad veritates religiosas quascumque cognoscendas. Intellectu enim suo hominem non cognoscere „*noumena*“ supersensibilia (res transcendentales), sed „*phaenomena*“ tantum sensibilia apprehendere ope experientiae externae. „*Rationem practicam*“ tamen ope experientiae internae seu subiectivae „*sentire*“ utilitatem, necessitatem, existentiam veritatum religiosarum.⁴ Hanc autem *subiectivam experientiam* seu *conscientiam religiosam* (*religiöses Erlebnis*, *religiöse Erfahrung*, *religiöses Bewußtsein*), quae non est nisi humanae voluntatis, seu potius *sentimenti humani placitum*, vocant *revelationem*.

¹ Institutiones theologicae, Proleg., c. 1, § 12, ed. 5, p. 46.

² Erziehung des Menschengeschlechtes § 4. Sämtliche Schriften herausgegeben von *Lachmann-Maltzahn* X, 307. 308: Die Offenbarung gibt dem Menschen wie die Erziehung „nichts, was er nicht auch aus sich selbst haben könnte; sie gibt ihm das nur geschwinder und leichter, . . . nichts, worauf die menschliche Vernunft, sich selbst überlassen, nicht auch kommen würde, sondern sie gab und gibt ihm die wichtigsten dieser Dinge nur früher“. Der übernatürlichen Offenbarung ist also „eine nur uneigentlich so zu nennende Offenbarung durch die Vernunft zu substituieren“.

³ Sic quidem inscribitur liber *Immanuelis Kant*: „Die Religion innerhalb der Grenzen der bloßen Vernunft“.

⁴ Ita *Kant* in opere citato, necnon in tractatibus: Kritik der reinen Vernunft, Riga 1781; Kritik der praktischen Vernunft, Riga 1788; Kritik der Urteilkraft, Berlin 1790.

c) Eodem fere modo revelationem definiunt omnes *neorationalistae* seu *kantiani moderni*, ad quos pertinent *protestantes liberales* et qui ex catholicis prodierunt *modernistae*.

Albertus Ritschl († 1899), pater scholae liberalis, docet revelationem christianam ortam esse ex eo, quod Deus educaverit *conscientiam* humanam.¹ *Aug. Sabatier* († 1901), dux liberalismi protestantici in Gallia, revelationem vocat manifestationem Dei in *conscientia* nostra.²

Alfredus Loisy, modernistarum caput, revelationem intelligit *conscientiam* seu *experientiam* ab homine acquisitam suae ad Deum relationis.³ *Programma modernistarum* italorum censet revelationem esse „elaboratum conscientiae religiosae“. *Conscientiam* religiosam experiri sive sentire supernaturalia, quemadmodum auris sentit musicam. Revelationem esse id, quod hac sensatione sive experientia subiectiva producitur et cum ea convertitur.⁴

Ista systemata ergo omnem revelationem veri nominis reiiciunt. Iactant verbo revelationem, ut astutius re eam impugnent.

II. DIVISIO REVELATIONIS.

Revelatio supernaturalis specificatur ratione *obiecti*, quod manifestatur, ratione *modi*, quo manifestatur, ratione *finis*, ad quem manifestatur.

1. *Ratione obiecti*, quod manifestatur, revelatio est vel *formalis* vel *materialis*. Revelatio formalis ea dicitur, cuius solum obiectum formale (motivum assensus) est supernaturale; materialis ea vocatur, cuius etiam obiectum materiale (argumentum) est supernaturale.

Revelatio formalis ergo continet veritates, quae in se sunt naturales et proinde rationi humanae perviae (e. g. existentia

¹ Baldensperger, La Théologie d'Albert Ritschl, Lausanne 1883.

² Sabatier, Esquisse d'une Philosophie de la Religion, Paris 1897; Les Religions d'autorité et la Religion d'esprit, ibid. 1903.

³ „Ce qu'on appelle révélation n'a pu être que la conscience acquise par l'homme de son rapport avec Dieu . . . une expérience religieuse, non une considération abstraite“ Loisy, Autour d'un petit livre, Paris 1903, 195. 201.

⁴ Il programma dei Modernisti, Roma 1908, 89. 98. 107. Definitio modernistica revelationis reiicitur decreto „Lamentabili“ (1907): Denz. n. 2020.

Dei, immortalitas animae). Quae enim naturales sunt, lumine quoque naturali percipi queunt. Sunt quidem res innumerae in visceribus terrae vel in firmamento caeli, quae rationis cognitionem effugiunt, e. g. numerus stellarum, essentia electricitatis, lucis, materiae, vitae animalis et vegetativae. Tamen per accidens solummodo, non per se istae veritates occultae manent. Fugiunt captum rationis propter difficultates externas, non propter substantiam seu materiam ipsam. Si proinde divinitus revelantur, supernaturales fiunt spectato obiecto formali (seu motivo vel principio), quo nobis innotescunt; manent tamen naturales spectato obiecto materiali (seu argumento vel substantia) ipsius veritatis.

Revelatio materialis vero continet *veritates, quae in se non sunt naturales, et proinde rationi humanae imperviae.* Ipsa materia (substantia vel argumentum) harum veritatum eiusmodi est, ut sine revelatione cognosci nequeat.

Duplici autem modo veritas cognoscenda rationi impervia esse potest: vel *simpliciter* vel tantum *relative* seu *secundum quid.* *Secundum quid* rationem excedit ea *veritas, cuius existentiam ratio ante revelationem non potest probare, cuius autem essentiam post revelationem valet comprehendere*, e. g. institutio ecclesiae, romani pontificis infallibilitas. *Quod sint* istae veritates, ratio ante revelationem non valet certo probare, licet affirmare possit earum possibilitatem vel etiam probabilitatem. Post revelationem vero ratio intelligere potest, *quid, quomodo et quare sint* istae veritates. Hinc recte vocantur *veritates praeterrationales* seu *mysteria secundum quid (late dicta, secundi gradus).*

Simpliciter rationem excedit ea *veritas, cuius existentiam ratio sine revelatione nullo modo valet probare, cuiusque essentiam neque etiam revelatione facta valet comprehendere.* Idcirco veritates huiusmodi vocantur *veritates suprarationales* sive *mysteria*¹ *simpliciter (stricte dicta, primi gradus),* e. g.

¹ Μυστήριον (a μύειν, claudere, occultare) designat rem occultam, absconditam. Graeci hoc verbo vocabant praecipue eos ritus religiosos, qui coram solis initiatis agebantur, nondum initiatis vero abscondebantur. *Scriptoribus* Vet. et Novi Testamenti mysteria sunt tum secreta in genere, tum secreta Dei, praecipue secretae viae Dei circa hominum salutem. *Theologi*

mysterium Trinitatis. Ratio sibi relicta existentiam Trinitatis neque certam, neque probabilem, neque etiam possibilem probare valet. Per revelationem autem discit certo, *quod* sit Trinitas; intelligit etiam partim, i. e. notionibus analogis, *quid* sit Trinitas; demum congruis saltem similitudinibus aliquatenus adumbrat, *quomodo* et *quare* sit Trinitas personarum in Deo.

2. *Ratione modi, quo fit, revelatio est vel mediata vel immediata.*

Immediata est, cum Deus ipse nullo interposito legato veritatem communicat; *mediata* est, cum Deus per legatum veritatem manifestat. Revelatio, quam Moyses, prophetae, apostoli acceperunt, erat immediata; revelatio, quam israelitae per Moysen, christiani per apostolos acceperunt, est mediata.¹

In revelatione immediata Deus sic afficere debet facultates cognoscitivas, ut homo clare percipiat veritatem, quae communicatur, et certo cognoscat eam a Deo communicari. Cum autem trina sit facultas cognoscitiva, triplex etiam revelatio immediata subdistinguitur: *sensitiva, imaginaria, intellectiva.*

Sensitiva habetur, si Deus vocibus et aliis signis sensibilibus ad sensus externos loquitur. Huc non tantum pertinent voces auditivae, sed etiam theophaniae (Deus in flamma rubi apparens; Daniel videns scripturam in pariete), visiones symbolicae (Petrus videns animalia immunda) et typi (agnus paschalis; serpens aeneus; sacrificium Melchisedech). *Imaginaria* adest, cum Deus per vim seu influxum in sensus internos veritatem aperit. Quod quidem facere potest imprimendo formas imaginarias vel non per sensus acceptas (puta, si caeco nato imprimerentur in imaginatione colorum similitudines) vel etiam divinitus ordinatas ex iis, quae a sensibus sunt acceptae (Ieremias 1, 13 videns ollam succensam; Amos 8, 1 uncinum pomorum). *Intellectiva* in eo consistit, quod Deus species intellegibiles producit in ipsa mente, uti in visione interna, in illuminatione prophetica, saepe saepius

demum mysteriorum nomine designant eas veritates, quae non solum principio, sed etiam obiecto simpliciter supernaturales sunt.

¹ Revelatio, quae fit per angelum, ab aliis vocatur revelatio immediata, cum angeli Deo coniunctissimi sint, ab aliis rectius mediata, cum beati illi spiritus solum Deo mittente vel saltem permittente occulta hominibus revelare possint.

in ecstasi, necnon in iis hominibus, qui accipiunt scientiam et sapientiam infusam.¹

In revelatione mediata Deus certiores facere debet homines veram divinamque esse revelationem immediatam, unde mediata derivatur; aliis verbis: praedicator revelationis probare debet se a Deo missum legatumque esse ad veritatem hominibus communicandam. Hanc autem missionem divinam certam reddere potest signis divinis, praesertim miraculis et prophetiis adimpletis.²

3. *Ratione finis, ad quem fit, revelatio est vel privata vel publica.*

Privata est, quae datur ad utilitatem unius hominis tantum vel saltem non omnium hominum. Personae eae, quibus facta est revelatio privata, tenentur ad eam credendam fide divina; reliqui vero neque debent neque possunt eam credere divina fide, cum non ad eos pertineat talis revelatio. Insuper rarissime certitudo habetur de divina illius origine; immo ipsa etiam ecclesia revelationes privatas approbans non declarat eas vere esse divinas, sed solum eas nihil continere, quod adversetur fidei et moribus. Non licet tamen eas spernere, cum probabiliter divinae et certe utiles sint.

Publica est revelatio, quae ad utilitatem communem omnium hominum datur, scilicet ad fundandam, evolvendam et absolvendam veram religionem pro universo humano genere. De hac solummodo revelatione agemus.

ARTICULUS II.

DE POSSIBILITATE REVELATIONIS.

Rationalistae omnem omnino revelationem fieri posse negant; semirationalistae vero contendunt fieri non posse saltem revelationem mysteriorum, quae stricte sic dicuntur. Hinc statuimus duplicem thesim de possibilitate revelationis generatim et de possibilitate revelationis mysteriorum.

I. POSSIBILITAS REVELATIONIS GENERATIM.

Revelatio est communicatio veritatis ex locutione Dei ad homines. Tria ergo continentur in omni revelatione: veritas

¹ Cf. s. Thom. 2, 2, q. 173, a. 2. ² Cf. infra p. 55—60.

revelanda; Deus revelans; homo revelationem accipiens. Proinde, si non repugnant haec tria, possibilis est revelatio. *Atqui revelatio non repugnat neque ex parte veritatis revelandae, neque ex parte Dei revelantis, neque ex parte hominis accipientis revelationem.* Ergo revelatio est possibilis.

1. *Revelatio non repugnat ex parte veritatis revelandae, quia non desunt veritates, quae possint constituere obiectum revelationis cum formalis tum materialis.*

a) Multae iam *veritates ordinis naturalis* nobis sunt ignotae. Licet enim omnes veritates naturales per se rationi perviae sint, tamen reapse aliae omnino non cognoscuntur, aliae autem non ab omnibus cognoscuntur vel modo tantum incerto et imperfecto. Huius ignorantiae testis invicta sane est historia et experientia quotidiana. *Adsunt proinde veritates naturales, quae obiectum revelationis formalis constituent.*

b) Insuper exsistunt permultae *veritates ordinis praeter-naturalis* (mysteria secundum quid) rationi prorsus imperviae. Ne de mysteriis stricte dictis loquamur, Deus plurima cognoscit, quae homini prorsus impervia sunt, e. g. simpliciter futura; libera decreta Dei. Horum ratio est, quia infinitus est intellectus divinus, finitus prorsus intellectus humanus. Nam intellectui infinito conveniunt et obiecta infinite perfecta et modus cognitionis infinite perfectus; intellectus finitus autem obiecta mere finita cognoscit modo mere finito.

Quod exemplo ita illustrat s. Thomas: „Duorum, quorum unus alio rem aliquam intellectu subtilius intuetur, ille, cuius intellectus est elevatior, multa intelligit, quae alius omnino capere non potest, sicut patet in rustico, qui nullo modo philosophiae subtiles considerationes capere potest. Intellectus autem angeli plus excedit intellectum humanum, quam intellectus optimi philosophi intellectum rudissimi idiotae, quia haec distantia inter speciei humanae limites continetur, quos angelicus intellectus excedit . . . Multoque amplius intellectus divinus excedit angelicum quam angelicus humanum . . . Unde non omnia, quae in se ipso Deus intelligit, angelus naturali cognitione capere potest, nec ad omnia, quae angelus naturali sua virtute intelligit, humana ratio sufficit capienda.“¹ Exsistunt ergo etiam *veritates*

¹ Contra gentiles lib. I. c. 3.

praeternaturales, quae obiectum revelationis materialis constituent.

Hinc revelatio non repugnat ex parte veritatis revelandae.

2. *Revelatio non repugnat ex parte Dei revelantis, quia Deus neque caret vi, qua revelet, neque modo, quo revelet, neque fine, ad quem revelet.*

a) *Omnipotentiae divinae non deest vis, qua revelet.*

Deus potestatem dedit homini, ut intellectu vera percipiat: cur is qui contulit potentiam, impar erit ponere ipsam potentiam in actu? Cur non poterit intellectui aliquod obiectum intelligibile repraesentare?

Deus insuper hominibus potestatem dedit, qua cognitiones et cogitationes suas inter se possent manifestare et communicare; ergo etiam ipse poterit veritates sibimet cognitae hominibus revelare.

Demum perfectius est Deum cognitiones suas aliis entibus manifestare posse, quam non posse. Nam hoc postremum omnipotentiam Dei limitibus circumscribit. Si autem illud primum perfectius est, profecto in Deo ponendum est.

b) *Omniscientiae divinae non deest modus, quo revelet.*

Admissa nempe potentia absoluta revelandi, adversarii instant, dicentes nos non capere modum, quo Deus cum hominibus conversari possit, ut ab ipsis intelligatur.¹

Sed etiamsi nos homunciones hunc modum omnino non caperemus, numquid exinde concludendum esset Deum quoque expertem esse modi, quo revelet? Minime quidem, cum viae Dei investigabiles sint inscitiae nostrae. Revera tamen, non obstante hac inscitia, obvios quosdam modos definire valemus, quibus Deus scientiam suam communicare potest:

α) *Signis iam notis, tum externis, quibus sensus afficiuntur (e. g. vocibus, imaginibus sensibilibus etc.), tum internis, quibus imaginationi vel intellectui species rerum revelandarum repraesentantur.*

¹ Lipsius, Max. Müller, alii. Rem exemplo illustrans Müller ait: „Revelatio homini non magis innotuisset ac lingua primitiva, ad quam addiscendam lexicon et grammatica e caelo delapsa essent.“ Sane comparatio utraque parte claudicans!

β) *Signis nondum notis.* Licet enim Deo voluntatem suam manifestare subsidiis tum externis tum internis, quae homo adhuc ignorabat, dummodo auxilio divino sensus signorum illorum clare enuntietur.

c) *Sapientiae divinae non deest finis, propter quem revelet.*

Adversarii revelationem fingunt esse naturae primitivae resarcimentum sive correctionem, ac proinde divina sapientia indignam. Revera autem Deus non revelat ad corrigendam naturam primordiale, sed:

α) *Ut naturam humanam iuvet.* Licet enim abunde instructa fuerit ad finem suum attingendum, capax tamen est novi auxilii divini. Si Deum non dedecuit creare hominem ad finem naturalem, profecto nec dedecet eum dirigere ad finem praestitutum manifestando veritas viresque naturales sustentando.

β) *Ut naturam humanam restituat,* lapsam forsitan et laesam. Abusu enim libertatis natura primitus sat perfecta potuit violari. Deus vero, optimus pater et paedagogus, defectum istum prius permittere potuit, ut postea remedio apto eum sanaret.

γ) *Ut naturam humanam elevet* ad ordinem supernaturalem. Revelatio operi creationis superadditur tamquam nova creatio. Deus, infinite bonus et liberalis, homini novum eumque supernaturalem finem ponit, eique media huic fini apta confert, quin ullo modo naturam tangat vel turbet.

Revelatio ergo sapientiam, omnipotentiam, scientiam divinam mire manifestat, totique conceptui Dei optime consonat. Rationalistae vero, dum revelationem impossibilem declarant, revera ipsam ideam Dei destruunt, operationem ipsius terminantes mundo et ordine naturali.¹

¹ Adversariorum quidam insuper opinantur *revelationem, cum fiat in tempore, contradicere aeternitati et immutabilitati Dei.* Verum haec obiectio oritur ex falsa notione aeternitatis et immutabilitatis Dei, uti patet ex philosophia. Revelatio enim, sicuti creatio omniaque alia, quae Deus extra se ipsum agit, sunt meri *effectus temporales actus aeterni et immutabilis*, qui Deus ipse est. *Terminative* temporales sunt; *entitative* ab aeterno sunt. Quemadmodum ab aeterno creationem et cursum naturae Deus constituit, ita etiam ab aeterno decrevit revelationem supernaturalem. Atque duplicem hunc ordinem naturalem et supernaturalem harmonice disposuit. Ambo constituunt unum consilium Dei super homines.

3. *Revelatio non repugnat ex parte hominis accipientis revelationem*, quia *revelatio* neque *facultati*, neque *activitati*, neque *evolutioni* rationis humanae obest.

a) *Revelatio non laedit facultatem rationis*. Secundum adversarios ipsa natura rationis ea est, ut nequeat pati eruditionem ex parte Dei. Ratio, aiunt, qua facultas intellectiva, est unicus fons, ex quo omnis cognitio scaturiat. Nullam proinde cognitionem assumere potest extrinsecus, nullam ex auctoritate, licet etiam divina.

At haec opinio dudum theoretice reiecta in philosophia, vita etiam practica refellitur.

Scientia philosophica docente ratio autonoma seu independens est eo tantum sensu, ut nihil ceu verum admittat, nisi quod verum ipsi probetur; minime vero eo sensu, ut omnia respuat, quae non ex evidentia interna, sed ex auctoritate externa, sive humana sive divina, probantur ut vera. Auctoritas externa, sive humana sive divina, est fons cognitionis non minus quam ratio.

Vita practica idem testatur. Homo enim est „ens eruditum“ (Lacordaire: „L'homme est un être instruit“). Pueri sola auctoritate parentum et magistrorum edocentur. Alioquin ignorent maximas etiam veritates vitae quotidianae, v. g. quinam sint parentes sui. Sed et *adulti* fere omnes cognitiones domesticas, sociales, politicas, geographicas, historicas, iuridicas auctoritate et fide aliorum accipiunt. Immo etiam *docti* et in scientiis versatissimi in permultis rebus fidere debent aliis viris in arte et scientia peritis. Totus demum progressus scientiarum et cognitionum fundamento innititur auctoritatis.

Quodsi homo ab homine potest erudiri, cur non a Deo? Si creata et fallibilis auctoritas admittitur, cur non increata et infallibilis Dei? Revera ipsa facultas rationis naturaliter potentiam possidet, ut ex quavis auctoritate, cuius credibilitatem perspectam habet, veritates hauriat. Proinde etiam veritas divinitus revelata, postquam factum revelationis probatum est, a ratione rationabiliter admittitur, irrationabiliter aequae ac impie respuitur.

b) *Revelatio non tollit activitatem rationis*.

Rationalistae urgent revelationem, etsi non facultati seu potentiae rationis, ipsius tamen activitati seu exercitio obesse.

gemint: Vermischung mit

Putant enim intellectum humanum, dum subit revelationem, mere passive se habere, sicuti vas inanime, cui infunditur liquidum externum, vel sicut os mortuum, ex quo loquitur subiectum alienum.¹

Haec si ita essent, revelatio utique repugnaret rationi, quae nisi actu vitali veritatem percipere non potest.

Verum homo revelationem patiens *tum concomitantem, tum consequentem* activitatem exercet.

Concomitantem. In ipso momento, quo quis revelationem accipit, eodem prorsus modo vitali agit ac in omni alia cognitione, licet agat a Deo illustratus. Deus quippe rationi mere suppeditat species, quas in naturali cognitione suppeditant obiecta creata. Sicut impressio specierum, quae fit ex parte obiectorum, non tollit activitatem vitalem nostram, ita nec impressio specierum, quae fit ex parte Dei. Activitas haec revelatione non magis tollitur, quam concursu divino naturali ad omnes actus nostros.

Consequentem. Accepta nempe eruditione divina intellectus nequaquam iners et otiosus quiescit. Labor enim non parvus postulatur, ut veritates, quas lumine divino cognovimus, quantum fieri potest, apprehendamus etiam naturali investigatione rationis. Insuper revelatio quoties respondet ad unam quaestionem, toties plures alias ponit, stimulans et acuens rationem ad studia ulteriora. Tantum abest, ut revelatione tollatur progressus humanae cognitionis et scientificae investigationis!

¹ Ita O. Pfeleiderer: „Der Rationalismus hat darin recht, daß er auch am religiösen Vorgang die Vernünftigkeit und vernünftige Erkennbarkeit behauptet, und zwar in Hinsicht auf Form und Inhalt. Mit dieser Einsicht ist jede mechanische Offenbarungs- und Inspirationstheorie völlig ausgeschlossen, welche den menschlichen Geist nur als das tote Gefäß betrachten wollte, in das der Inhalt von außen eingegossen würde, oder als den werkzeuglichen Mund, aus welchem ein fremdes Subjekt herausredete . . . Es ist der gründlichste Irrtum, zu meinen, Ideen oder Überzeugungen können dem Menschen jemals ohne eigenes Zutun zukommen, sei es nun als angeborene Ausstattung, oder auch durch momentane Eingießung oder Einblasung oder dergleichen äußere Veranstaltung, und wäre sie noch so wunderbar. Ideen, Überzeugungen, Lebensrichtungen sind vielmehr stets Produkte mannigfacher und komplizierter Seelentätigkeiten, die freilich nur zum kleineren Teil in das Licht des Bewußtseins treten, während ihre tieferen Zusammenhänge dem reflektierten Bewußtsein sich entziehen.“ Religionsphilosophie II, 2. Aufl., 419 sq. 425.

*... von allen ...
... v. ...*

c) *Revelatio non turbat evolutionem sive harmoniam rationis.*

Rationalistae contendunt demum revelationem abrumpere cohaerentiam continuam, organicam, pragmaticam ingenii humani. Dicunt enim evolutionem intellectualem tum singulorum hominum, tum denique totius humani generis mira harmonia interna necti. Revelationem vero, introducendentem extrinsecus cognitiones supernaturales, perturbare et perforare naturalem illam harmoniam singulorum spirituum totiusque historiae.¹

Perinde ac si Deus non possit supernaturaliter erudire, quin vi opprimat et laedat eruditionem naturalem! „Sic intelligendum est Deum operari in rebus, quod tamen ipsae res propriam habeant operationem.“² „Operatur Deus in unoquoque secundum eius proprietatem.“³

Revera revelatio naturae se adiungit et sociat, naturam iuvat et elevat, et super naturam exaedificat mundum supernaturalem fidei et gratiae. Quemadmodum ramus bonus crescit cum arbore agresti, cui insertus est; quemadmodum educatio se accommodat ingenio pueri, ita prorsus Deus revelans operatur in animo et cum animo naturali. Immo tam perfecte tamque delicate revelatio aptatur culturae et historiae naturali, ut rationalistae revelationem Veteris et Novi Testamenti stulte negent propterea, quia nusquam culturam et historiam perturbatam spectant!

Breviter ergo dicendum: tantum abest, ut revelatio noceat facultati, activitati, evolutioni rationis, ut eas potius quam maxime foveat et promoveat. Revelatio, inquam, iura et privilegia rationis mirifice tuetur, cum eam capacem facit non tantum naturalia intelligendi, sed et supernaturalia sub lumine divinae eruditionis investigandi. Contra rationalistae rationem coarctant et depravant, eam immerito restringentes ad obiecta et modum cognoscendi mere naturalia.

Inde censurae ecclesiasticae, quae affirmant possibilem esse revelationem, non tantum fidei, sed et rationis iura et privilegia tuentur, statuendo: „Si quis dixerit fieri non posse aut non expedire, ut per revelationem divinam homo de Deo cultuque

¹ Strauß, Glaubenslehre I, 276.

² S. Thomas, Summa 1, q. 105, a. 5.

³ L. c. q. 83, a. 1.

ei exhibendo edoceatur, anathema sit . . . S. q. d. hominem ad cognitionem et perfectionem, quae naturalem superet, evehi non posse, a. s. . . . S. q. d. rationem humanam ita independentem esse, ut fides ei a Deo imperari non possit, a. s.¹

II. POSSIBILITAS REVELATIONIS MYSTERIORUM.

Semirationalistae concedunt quidem revelari posse veritates rationales, immo et praeterrationales. Minime vero fieri posse asserunt, ut revelentur mysteria stricte sumpta, quippe quae contineant veritates simpliciter suprarationales.

Revera fieri nequiret harum veritatum revelatio, si repugnaret vel eas exsistere, vel eas a Deo communicari, vel eas ab hominibus credi. Atqui *non repugnat neque exsistere mysteria, neque Deum communicare mysteria, neque hominem credere mysteria*. Ergo revelatio mysteriorum non est impossibilis.

1. *Non repugnat exsistere mysteria*.

Non intendimus *positive* probare esse mysteria. *Ratio enim existentiam mysteriorum evincere nec valet, nec debet.*

Nec valet. Nam:

a) *Mysterium est veritas simpliciter seu absolute superans intellectum*. Atqui ea, quae intellectum absolute superant, pro ipso non habent magis rationem entis quam non entis.

b) *Insuper existentia mysterii, cum aliunde non constet, demonstranda esset ex evidentia ipsius interna*. Atqui hoc neuti-quam valemus, cum *natura interna mysterii* nec ante nec post revelationem sit evidens. Ergo ratio sibi relicta nihil *positive* de mysterio asserere potest.

Nec debet. Nam adversarii propugnant existentiam mysterii repugnare. Sufficit ergo ostendere *hanc repugnantiam non constare*. Ostenditur autem:

✕ a) *Ex natura mysterii*. Mysterium est veritas simpliciter excedens rationem. Atqui rei simpliciter excedentis rationem ratio nequit probare repugnantiam.

b) *Ex infinitate Dei nostraque finitate*. Infinitum infinitus tantum intellectus plene emetitur, minime vero finitus. Atqui si finitus noster intellectus Deum infinitum non plene emetitur, neque etiam affirmare potest, utrum in eo exsistant mysteria necne.

¹ *Concil. vatic., Denz., n. 1807. 1808. 1810.*

c) *Ex modo humano cognoscendi divina.* Deum divinaque in hac vita non cognoscimus intuitive, sed discursive solum ex rebus creatis. Atqui res creatae Deum non repraesentant modo adaequato, sed analogico, imperfecto tantum. Ergo multa ignorare possumus, quae in Deo sunt, uti e. g. mysteria. Caecus natus, qui naturam lucis et colorum analogice ex sensatione auditus diiudicat, obscuram tantum ideam rei habet. Ita a fortiore homo, qui ex solis creaturis Deum cognoscit, permulta Dei forsitan simpliciter nescit.¹ Proinde perperam affirmaret existentiam mysteriorum repugnare.

2. *Non repugnat Deum communicare mysteria.*

Patet enim Deo non deesse vim, qua revelet, nec modum, quo revelet, nec finem, ad quem revelet mysteria, si quae reapse sunt.

a) *Omnipotentiae divinae non deest vis, qua revelet mysteria.* Valent enim homines aliis hominibus tradere veritates, quarum internam naturam isti non intelligunt; a fortiore ergo valet et Deus.

Insuper ab omnipotenti ea tantum fieri non possunt, quae contradictionem includunt et proinde interne non sunt possibilia. At mysteria, si existunt, non includunt contradictionem. Ergo omnipotens Deus facultatem habet, qua ea revelet.

b) *Omniscientiae divinae non deest modus, quo revelet mysteria.* Iisdem nempe modis et mediis, quibus veritates naturales et praeternaturales manifestat, manifestare potest et mysteria. Vel enim hoc praestabit inveniundo et explicando signa nondum nota, vel adhibendo et componendo signa iam nota, e. g. si revelatur in una natura Dei esse tres personas divinas, subiectum (una essentia Dei) et praedicatum (tres personae divinae) nobis iam nota sunt, licet non comprehendamus hoc praedicatum illi subiecto convenire.

Duplici hoc medio et inventores rerum novarum et praecipue linguarum emendatores utuntur. Immo his modis omnes homines aliis hominibus communicant veritates, quarum internam naturam isti non capiunt. A fortiore ergo Deus hominibus his modis revelare potest mysteria.

¹ Cf. Gutberlet, Lehrbuch der Apologetik II, 17—19.

c) *Sapientiae divinae non deest finis, propter quem revelet mysteria.*

Sapientiae Dei rationes, cur revelet mysteria, denegare absurdum est, cum investigabiles sint viae eius, immo, cum insipientes nos plures rationes huiusmodi possimus statuere. Finis ei esse potest, ut mysteriis revelatis:

α) *Scientia nostra augeatur.* Mysteriis enim revelatis veritates subalternas, i. e. *rationales* et *praeterrationales*, facilius et profundius cognoscimus; e. g. naturam Dei melius et rectius cognoscimus revelato mysterio Trinitatis. Immo omnes artes et disciplinae mirifice progressae sunt mysteriorum christianorum beneficio. Mysteria ad instar solis sunt, qui, licet oculo nudo considerari nequeat, omnia tamen collustrat, vel ad instar telescopii, cuius ope plurima percipiuntur, quae propter distantiam oculo simplici omnino non attingerentur. Insuper mysteria obiecto rationali et praeterrationali iam cognito addunt obiectum simpliciter *suprarationale*, altius et nobilius ceteris. Quo fit, ut etiam:

β) *Mens nostra perficiatur.* „De rebus nobilissimis quantumcumque imperfecta cognitio maximam perfectionem animae confert. Et ideo quamvis ea, quae supra rationem sunt, ratio humana plene capere non possit, tamen multum sibi perfectionis acquirit, si saltem ea qualitercumque teneat fide.“¹

γ) *Bonitas Dei manifestetur.* Revelando enim intima et altissima sua mysteria Deus homini caritatem, benignitatem, misericordiam, liberalitatem, paternum affectum suum patefacit. Inde etiam amorem et gratitudinem nostrum erga se excitat et stimulat. Ergo revelatio mysteriorum, si quae reapse sunt, ex parte Dei non repugnat, sed potius maxime convenit.

3. *Non repugnat hominem credere mysteria.*

Si enim assensus mysteriis praestandus repugnaret, id fieret vel quia mysteria *objective rationi contradicerent*, vel quia *subiective a ratione non possent cognosci*.²

Atqui neutrum horum dici potest.

¹ S. Thom., Contra gent. lib. I, c. 5.

² Ambo haec obiicit *Pfleiderer*: „Der Rationalismus hat auch darin recht, daß er als Inhalt der Offenbarung nichts anerkennen will, was wider die Vernunft wäre, was nach den Gesetzen des Denkens, des theoretischen oder auch des sittlichen Urteils (des Gewissens) als undenkbar

a) *Mysteria obiective rationi non contradicunt.*

Rationalistae falso supponunt *mysteria esse contra rationem*, propterea quia sunt *supra rationem*. Etenim toto caelo distant haec duo. *Supra rationem* nempe est ea propositio, inter cuius terminos nec convenientiam nec discrepantiam ratio suis relictis viribus deprehendere sufficit, e. g. in una essentia Dei esse tres personas. *Contra rationem* est ea propositio, quae in terminis, quibus constat, contradictionem includit, e. g. dicere *circulum esse quadratum*, bis bina efficere quinque, *unum (esse) Deum (et) tres Deos esse*. Manifesta est differentia inter haec duo: *non posse cognosci, [et] contradictionem includere*.¹ Ergo *mysteria* possunt esse *supra rationem*, quin sint *contra rationem*.

Immo, cum sint simpliciter *supra rationem*, *non possunt probari esse contra rationem*. Nam de iis, quae rationem simpliciter superant, sicut *mysteria*, ratio simpliciter nihil positive valet affirmare, neque convenientiam, neque repugnantiam. Quin *repugnantia* alicuius rei tunc tantum praetendi potest, cum *interna rei natura* clare perspiciatur. Atqui *naturam internam* *mysterii* ratione non clare perspicimus. Ergo numquam licebit dicere *mysterium* obiective rationi contradicere.

erscheint. Denn da wir in Vernunft und Gewissen eine ursprünglich in unserer Natur angelegte Gottesoffenbarung sehen müssen, so wäre ein Widerspruch mit ihren Gesetzen ein Widerspruch der einen Gottesoffenbarung mit der andern; das ist aber so gewiß undenkbar, als Gott sich nicht selbst widersprechen kann. Es kommt dazu, daß das völlig Undenkbare von uns auch niemals geistig angeeignet werden könnte. Formeln, mit welchen wir keinen klaren oder überhaupt keinen Sinn zu verbinden vermögen, können wir zwar auf Autorität hin annehmen, d. h. gelten lassen, nichts dagegen einwenden; aber wir können schlechterdings nichts damit anfangen, sie helfen uns gar nichts, am wenigsten dienen sie zu unserem Heil, unserer Besserung oder Erbauung. Man muß daher sagen, daß eine „Heilsoffenbarung“, deren Inhalt in unbegreiflichen, geheimnisvollen Lehrsätzen bestände, eine *contradictio in adiecto* ist; denn „offenbar“ macht sie ja eben nichts, sondern läßt alles in undurchdringliches Dunkel gehüllt; und heilsam ist dies so wenig, daß es vielmehr entweder das religiöse Interesse abstumpft und ertötet oder aber Anstöße und Zweifel der verzweifeltsten Art hervorruft.“ Religionsphilosophie II, 42 f.

¹ Tongiorgi, Institutiones philosophicae I, 2. ed., pars 2, lib. 3. c. 3, n. 730, p. 440.

b) *Mysteria subiective ratione cognoscuntur.*

Quamvis mysteria sint incomprehensibilia, ratio tamen iuvante revelatione:

α) *clare et certo cognoscit factum seu existentiam mysterii, i. e. quod sit mysterium.* Iam vero propositio quaedam rationi sufficienter proponitur, si factum propositionis, scil. subiectum et praedicatum intelligimus et hoc cum illo connecti indubitanter scimus, licet modum internum huius nexus ignoremus. Nam etsi haec cognitio non praebat evidentiam rei, dat saltem rei certitudinem invictam, in qua quiescit ratio. Haec certitudo facti sola sufficit, ut innumeras res profanas scientificè asseramus, licet earum internus modus seu interna natura lateat, e. g. electricitatis, attractionis, lucis etc. Sufficit ergo certitudo facti seu existentiae, etiam cum de mysterio agatur.

β) *aliquatenus cognoscit etiam modum seu naturam mysterii, i. e. quid, quomodo et quare sit mysterium.* Etenim propositio mysterium continens clare enuntiari potest et debet ita, ut quid eo significetur intelligamus, i. e. ut notionem saltem analogam, etsi non adaequatam mysterii acquiramus. Insuper argumentis non quidem necessariis, sed tamen congruis confirmare valemus, quare sit mysterium. Demum quomodo sit, explanare possumus selectis similitudinibus.

Quae omnia praeclare ita comprehendit *concilium vaticanum*: „Praeter ea, ad quae naturalis ratio pertingere potest, credenda nobis proponuntur mysteria in Deo abscondita, quae, nisi revelata divinitus, innotescere non possunt . . . Ac ratio quidem, fide illustrata, cum sedulo, pie et sobrie quaerit, *aliquam* Deo dante mysteriorum intelligentiam eamque fructuosissimam assequitur tum ex eorum, quae naturaliter cognoscit analogia, tum e mysteriorum ipsorum nexu inter se et cum fine hominis ultimo; nunquam tamen idonea redditur ad ea *perspicienda* instar veritatum, quae proprium ipsius obiectum constituunt. Divina enim mysteria suapte natura *intellectum creatum* sic *excedunt*, ut etiam revelatione tradita et fide suscepta ipsius tamen fidei velamine contexta et quadam quasi caligine obvoluta maneant, quamdiu in hac mortali vita peregrinamur a Domino: per fidem enim ambulamus et non per speciem.“¹

¹ Denz. n. 1795 sq.

ARTICULUS III.

DE NECESSITATE REVELATIONIS.

Admissa demum possibilitate revelationis, rationalistae tamen instant homini de ea non esse curandum. Humanum enim genus rationis usu naturaliter duci ad veritates religiosas cognoscendas, vitam honeste instituendam et finem ultimum consequendum. Verumtamen etiamsi ratio negotium religionis satis gerere posset, nihilominus, uti patet, revelationem amplecti tenetur, si Deus aliquam religionem revera revelavit eamque hominibus imposuit. Insuper autem ratio nequaquam sufficientem religionem supplet, sed indiget revelatione. Ut tamen thesis de necessitate revelationis recte intelligatur, haec necessitas primo *explicanda*, deinde *probanda* est.

I. EXPLICATUR NECESSITAS REVELATIONIS.

1. *Quaestio* est, utrum homo religionem fini suo accomodatam absque revelatione vel tantum per revelationem attingere possit. Inde probe distinguendum est inter finem hominis naturalem et supernaturalem, et inter cognitionem religiosam utrique fini convenientem.

a) *Fide et theologia* edocemur hominem initio creationis ordinatum esse *ad finem supernaturalem* (visionem et fructum Dei beatificam) *assequendum mediis supernaturalibus.*

Atqui tum *hic finis*, tum *media huic fini apta rationi impervia sunt.* Ex naturalibus principiis nequeunt innotescere, cum a voluntate libera Dei pendeat, utrum velit nobis finem supernaturalem praestituere et qua via nos velit dirigere ad illum finem. Itaque sola revelatione comperimus ordinationem et media ad finem supernaturalem. Immo, etiamsi ea ratione comperire possemus, nihilominus revelatione ea apprehendere oporteret, cum fini supernaturali sola cognitio supernaturalis respondeat. Hinc etiam veritates religiosae naturales et naturaliter cognitae lumine revelationis et assensu fidei amplectendae sunt, ut earum cognitio fini supernaturali conveniat. *Ergo revelatio homini est simpliciter et manifeste necessaria in hypothesis elevationis supernaturalis.* Revera fides, docens hominem

ab initio ad statum gratiae finemque supernaturalem elevatum, docet etiam eum statim revelationem primordiale accepisse.

b) Verum in apologetica nondum supponere licet hominem ordinatum esse ad finem et religionem supernaturales. Tamen *ratione et philosophia* constat eum saltem destinari ad *finem naturalem* (aeternam beatitudinem naturae humanae proportionatam) *consequendum ope religionis naturalis*. Quaeritur proinde, utrum religio naturalis cognosci valeat ratione sola vel per revelationem tantum. Huic quaestioni respondet:

2. *Propositio: Ad congruam cognitionem naturalis religionis revelatio moraliter necessaria est generi humano in praesenti condicione.*

Igitur revelatio dicitur necessaria:

a) *Ad congruam, non ad qualemcumque cognitionem religionis naturalis.* Etenim ad finem attingendum non sufficit cognitio religiosa nimis imperfecta, nec requiritur omnino perfecta et completa (cum vel multi christiani non cognoscant perfecte legem naturalem). Requiritur vero et sufficit cognitio congrua summarum veritatum, sine quibus vita religiosa rationi consentanea institui nequit. Sunt vero hae: 1° *theologicae*: existentia unius Dei personalis, providi et remuneratoris, necnon cultus eidem debitus (prior tabula decalogi!); 2° *ethicae*: legis naturalis principia prima (bonum esse faciendum, malum vitandum) et secundaria (posterior tabula decalogi!) eorumque practicae conclusiones.

b) *Moraliter, non vero physice.* *Physice* (absolute) *necessarium* est id medium, sine quo finis aliquis omnino attingi nequit, e. g. sentire sine sensu. *Moraliter* (relative) *necessarium* est illud medium, sine quo finis aliquis per se quidem attingi possit, sed tam difficulter, ut revera in concreto numquam vel fere numquam attingatur, e. g. describere circulum sine circino. In priori casu deest ipsa *facultas* ponendi actum, unde oritur *impotentia physica*. In posteriori casu deest *facilitas* ponendi actum, unde oritur *impotentia moralis* secundum sententiã: „Potentia, quae numquam transit in actum, moraliter est impotentia.“

Iam vero non licet dicere cognitionem religionis naturalis nullatenus attingi posse absque revelatione supernaturali. Nam natura ita instructa esse debet, ut naturalia per se praestare possit. Si igitur ad religionem naturalem cognoscendam absolute

necessaria esset revelatio, ipsa revelatio foret naturae debita et ideo neutiquam supernaturalis, sed naturalis.

Physicam ergo necessitatem revelationis propugnare tantum possunt ultrasupranaturalistae, nempe traditionalistae (Huet, Bonald, Bautain, Bonnetty, Ventura, Ubaghs, Laforêt), qui naturam ab initio non rite instructam fuisse affirmant, et *fideistae* (Lutherus, Calvinus; pseudomystici protestantes; iansenistae), qui eam postea (peccato originali!) destructam esse autumant. Illi in philosophia refutati sunt, hi in theologia dogmatica refutandi erunt.

Inde *solam moralem necessitatem revelationis defendimus* contententes: tam difficile esse religionem naturalem cognoscere, ut sine adiumento revelationis reapse non cognoscatur. Immo hanc etiam necessitatem moralem revelationis restringimus, addendo eam congruere solummodo:

c) *generi humano collective sumpto, non singulis quibusvis hominibus*. Si enim singulis et omnibus necessaria diceretur revelatio, eo ipso ne unus quidem ethnicus diceretur religionem naturalem cognovisse vitamque rationi consentaneam duxisse. Quod minime probari potest, cum nobis impervia sit haud paucorum hominum vita. Concedendum ergo est studiosissimos quosque et sapientissimos viros forsitan sola rationis ope ad congruam cognitionem religionis pervenire, licet vulgus hominum eo usque non perveniat. Quod quidem valet:

d) *in praesenti, non vero in omni condicione generis humani*. Etenim in prima aetate homo in eo statu esse debuit, ut absque nimia difficultate religionem naturalem cognosceret. Nam natura naturalia sat facilliter praestat. Deus male instituisset ordinem, in quo homo ad cognitiones naturaliter necessarias pervenire non potuisset communi conatu rationis suae. Neque dicere licet hunc conatum ultra non suffecisse, ex quo tempore ratio infirmata fuit peccato originali. Nam ex una parte peccatum originale, sola revelatione cognitum, hoc loco nondum possumus supponere sine petitione principii; ex alia parte theologice certum est peccato originali hominem non perdidisse vires, quas in statu naturae purae habuisset.¹

¹ „Communis et vera sententia est naturales vires hominis vel liberi arbitrii quoad gradum seu perfectionem, quam in statu naturae purae haberent,

Constat tamen homines, abutendo ratione et libera voluntate, paulatim paulatimque incidisse in idololatriam, religione monotheistica ubique fere terrarum derelicta. Ex illo tempore usque ad tempus praesens condicio hominis religiosa in dies tristior evasit. Vis quidem cognoscitiva rationis eadem essentialiter mansit, sed cognitio religiosa impeditur circumstantiis externis. Homo ethnicus errores contra religionem quasi alteram naturam induit a iuventute sua. Inde a barathro hoc errorum prius emergere debet, antequam lumen veritatis aspiat. In hac ergo condicione praesenti genus humanum non attingit congruam cognitionem religionis, nisi iuvetur revelatione supernaturali.

II. PROBATUR NECESSITAS REVELATIONIS.

Ad thesim probandam plurimi apologetae adhibent *argumentum psychologicum*, petitum ex *nativa infirmitate naturae humanae*. At necessitas revelationis non provenit ab interna infirmitate, sed ab externis difficultatibus; nam, nisi hanc infirmitatem plus aequo exaggeremus (ad normam ultrasupranaturalismi), inde tantum concludere valemus revelationem utilem seu convenientem esse, vel summum eam moraliter necessariam esse ad perfectam et completam, non vero ad congruam cognitionem religionis naturalis. Ita s. Thomas,¹ cuius verba ii, quos dicimus, apologetae referunt, solummodo probat *convenientiam* revelationis ad cognitionem *completam* religionis naturalis, non vero *necessitatem* revelationis ad cognitionem mere *congruam* eiusdem religionis. Insuper s. Thomas l. c. iam supponit *existentiam* revelationis, quaerendo utrum christiani veritates naturalis religionis convenientius ex philosophia vel ex revelatione hauriant fideque credant; nobis vero revelationis existentiam supponere nondum licet. Proinde periculosum et difficile est

non fuisse diminutas in natura lapsa ex vi solius peccati originalis, sed solum quoad robur et integritatem, quam a iustitia originali accipiebat." Suarez, De gratia, proleg. IV, c. 8, n. 5. Cf. Ottiger I, 101 sq. Unde damnata fuit propositio Baii: „Deus non potuisset ab initio talem creare hominem, qualis nunc nascitur." Denz. n. 1055.

¹ Summa contra gentiles lib. 1. c. 4; cf. Summa theol. 1, q. 1, a. 1; 2, 2, q. 2, a. 4.

necessitatem revelationis psychologicae seu a priori statuere arguendo ex ipsa natura humana. Revera, cum natura ita constituta sit, ut possit absolute cognoscere religionem naturalem, quaeritur tantum, utrum in concreto, mediis in impedimentis ethnicis, cognoscat necne hanc religionem. Responsum ad hanc quaestionem nusquam invenitur, nisi in historia gentilium, qui vixerunt et vivunt extra ambitum revelationis Veteris et Novi Testamenti. Si gentiles tot saeculorum decursu numquam adepti sunt congruam religionem naturalem, demonstrant revera impossibilitatem moralem attingendi istam religionem. Huic vero impotentiae conatus proprii respondet necessitas moralis auxilii divini, i. e. revelationis.

Iam vero historia constat populos ethnicos, ex monotheismo lapsos semel, numquam recuperasse congruam cognitionem religionis naturalis.

Ad rem illustrandam breviter recensemus religiones *populorum gentilium incultorum, cultorum, cultissimorum* maximorumque demum inter eos *philosophorum*.

1. *Religio populorum gentilium incultorum* („primitivorum“, „naturalium“), qui *Americam, Africam, Oceaniam* et partim *Asiam* inhabitabant vel adhuc inhabitant (nigritae, indiani, mongoli inculti). Eos primitus unum Deum agnovisse et coluisse patere videtur. Verentur enim usque in praesens tempus *Magnum Spiritum*, qui caelum inhabitans, natura, hominibus, spiritibus dominatur. Praeter eum autem innumeros deos venerantur, nempe spiritus bonos et malos, stellas, elementa mundi, simulacra lignea et lapidea. Utque deos suos sibi propitios reddant, preces et sacrificia, humana etiam interdum, eis offerunt. Qui cultus multimodis shamanismo, magia et veneficiis circumdatur. *Vita moralis* incultorum ad plurimum vitiatur voluptuosa impudicitia, immani crudelitate, horrenda iniustitia (parvuli, senes, servi saepissime occiduntur vel vivi sepeliuntur).

2. *Religio populorum gentilium cultorum*, oriundorum e stirpe *indogermanica, mongolica, hamitica* et *semitica*.

a) Stirpi *semitarum* attribuuntur *assyrii et babylonii, cananaei, aramaei, sabaei, edomitae, ammonitae et moabitae, arabes et hebraeo-israelitae.* Primitus omnes semitae unum Deum verum adorabant nomine El, Il, Ilu, Allah, Alloho.

Paulatim vero irreparabiliter ceciderunt in polytheismum naturalisticum, deos facientes res naturae et sidera caeli; multiplicantes per civitates deos deasque locales. Cultus religiosus plerumque adversabatur summis principiis moralitatis, e. g. deo Moloch offerebant sacrificia humana; Astarten, deam amoris, impudiciis honorabant. Ab hac perniciē excipiuntur soli israelitae, utpote revelatione donati, necnon arabes posteriores Muhammedo, per quem ad monotheismum reducti sunt ope Veteris et Novi Testamenti.

b) *Hamitae* ad populos incultos pertinent, exceptis *aegyptiis*. Testibus libris theologicis et inscriptionibus aegyptii antiquiores Deum unicum, creatorem caeli et terrae colebant. Cursu vero temporis dii multi tum nationales, tum locales apparent: manes, elementa, sidera, demum praecipue animalia (apis, crocodilus, feles) cultu divino fruebantur. Aegyptios magiae imprimis deditos fuisse notum est.

c) *Mongoli* culti, scil. *sinenses*, *coreani* et *iaponenses* (500000000) olim monotheismum purum profitebantur. Testibus libris eorum sacris (*King*) unus Deus *Shang-ti* („magnus et solus“; „imperator imperatorum“) vel *Thien* („caelum = dominus caeli“) creator, gubernator, remunerator est omnium. Paulatim tamen cultui unius Dei iungebatur cultus *geniorum* seu entium invisibilium, necnon cultus *maiorum*, qui genis accensentur. Quo pedetentim polytheismus invaluit. Saeculo VI a. Chr. *Confucius* religionem priorem renovare tentans, eam revera penitus destruxit praedicans moralismum sine Deo personali et cultum religiosum mere politicum et commodis utilitatisque servientem. Ita viam praeparavit pantheismo, scepticismo, atheismo, cui a saeculo I a. Chr. miscebatur *buddhismus* indicus. Mongoli moderni idololatriam crassam et indifferentismum religiosum profitentur, uniti unico vinculo superstitiosi maiorum cultus.

d) *Indogermanis* annumerantur imprimis *indi*, *irani*, *germani* et *scandinavi*, *celti* et *slavi*, *graeci* et *romani*. Eos antiquitus eandem religionem monotheisticam coluisse unumque Deum adorasse, quem „patrem caeli“ (*Diaus Pitar* [sanscrit], *Zeus Pater* [gr.], *Diespiter* = *Iuppiter* [lat.], *Tyr* [germ.], *Tius* [got.], *Θεός*, deus, deinos) vocabant, certe constat. Postiores vero indogermani monotheismum abdicaverunt.

Indi lapsi sunt in *brahmanismum* pantheisticum: *Brahma* est ens universale et indeterminatum, ex quo dii, mundus, homines, omnia emanant. Quem pantheismum saeculo VI a. Chr. *Buddha* („sapiens“; nomine proprio vocatur *Sakyamuni*) mutavit in *pessimismum*, *scepticismum* et *atheismum*, praedicans: *Nirvana*, i. e. nihilum esse omnis religionis et vitae finem. *Indi moderni* partim *Brahmam*, partim *Buddham* adorant unâ cum innumeris aliis diis, quos ritibus superstitiosis et magicis honorant.

Iranios (armenios, persas, medos) saeculo VI a. Chr. *Zoroaster* seu *Zarathustra* docuit religionem *zend-avesticam* (*zend-avesta* = libri legis). Haec religio essentialiter consistit in dualismo. Agnoscit nempe duos deos: *Ormazd*, principium boni et *Ahriman*, principium mali, quibus tertius postea addebatur *Mithra*, deus solaris. Huic mythologiae insulae additae sunt doctrinae quaedam et leges optimae depromptae ex Vetere Testamento.

Celtarum, *germanorum*, *scandinavorum* et *slavorum* antiqua religio clare definiri nequit. Certo tamen scimus inter eos *polytheismum* viguisse. Plures agnoscebant deos praecipuos, quibus multa numina secundaria addebant. His omnibus sacrificia offerebantur, quandoque etiam humana. Cultum religiosum depravabant ritus superstitiosi, impuri et crudeles.

3. *Religio populorum gentilium cultissimorum, graecorum* nempe et *romanorum*, erroribus scatet.

Imprimis *notionem divinitatis* depravatam ostendit. Licet enim supremus deus *Iuppiter* *monotheismi* primordialis memoriam afferret, tamen *polytheismus* insanus vigeat. Plures dii deaeque principales, innumeri fere secundarii, patrii et locales adorabantur; immo in deorum numerum referebantur homines eminentes (*heroes*), vires naturae, flumina et fontes (*nymphae*), animalia, arbores (*dryades*), simulacra.

Cultus religiosus aequè Deo indignus erat. *Venus* impudicitia colebatur, *Bacchus*, ebrietate, *Mercurius* et *Laverna* furto et fraude; *Iuppiter* ipse adulteriis aliisque sceleribus famosus erat. *Sacrificium*, cultus religiosi centrum, vertebatur in scelus horrendum; dira crudelitas, foedissima luxuria et exitialis superstitio sacrificiorum elementa exstiterunt. „Non tantum

sanguis humanus, sed multo scelestius pudor humanus tamquam immolatus“ interibat.¹

Morum principia proinde, cum ritibus etiam religiosis laederentur, multo minus agnoscebantur vita profana et iure publico. Meminisse sufficiat servos libertate privatos et saepe occisos, infantes morti expositos, homines saepissime diis sacrificatos, impudicissimum puerorum amorem et sexuum promiscuitatem communiter tolerata esse. Immo horum flagitiorum ipsa etiam conscientia perierat ita, ut nemo enormia illa crimina perpetrans malus putatus sit malumve semetipsum putaverit.

Tristem autem faciem hanc non solum religio vulgi ostendit, sed etiam:

4. *Religio gentilium philosophorum.* Licet optimi et summi philosophi praeclara quaedam docuerint, doctrina tamen eorum religiosa nec theologiae, nec ethicae naturali congruebat.

Doctrina de Deo uno, personali, creatore, provido, a nullo, quantum scimus, philosophorum gentilium recte intellecta est. Multi philosophi non agnoverunt Deum supramundanum: *ionici* divinitatem docuerunt esse vim naturalem, *pythagorei* animam mundi, *stoici* et *eleatae* mundum ipsum, *sceptici* nullam omnino admittebant, ita ut *Iuvenalis* potuerit canere:

Esse aliquos manes et subterranea regna

Nec pueri credunt, nisi qui nondum aere lavantur.²

Ii vero, qui admittebant numen a mundo distinctum, de eo incerte et falso cogitabant. *Socrates* oracula delphica approbavit (teste Platone et Alcibiade), moriens Aesculapio gallum sacrificavit. *Plato* Deum fato subiecit, mundum aeternum statuit, deos secundarios admisit, animas particulas divinitatis esse contendit. *Aristoteles* providentiam negavit, mundum aeternum esse contendit. *Cicero* praescientiam divinam negavit, plures deos admittere videtur, de natura deorum nos nihil certi scire propugnavit. „Hi omnes (philosophi)“, ait s. Augustinus, „et ceteri eiusmodi, et ipse Plato, diis plurimis esse sacra facienda putaverunt.“³ Ignorantiam Dei sequitur philosophorum:

¹ S. Augustinus, Ep. 91, n. 5; ML 33, 315. Cf. Döllinger, Heidentum und Judentum, praecipue libros 7 et 8.

² Satir. 2, v. 149. 152.

³ De civ. Dei 8, 12; ML 41, 237.

Doctrina morum primariis legibus naturae adversa. Nullus philosophus gentilis Deum amandum esse docuit, nullus naturam peccati, virtutis, sanctitatis cognovit. *Socrates* bonum vocat, quod homini iucundum, malum, quod ipsi est nocivum; luxuriam approbat; legibus civilibus officiorum moralium summam finiri docuit. *Plato* eosdem fere errores ac magister professus est, defendens insuper ebrietatem in bacchanalibus, expositionem infantium, infirmorum, communitatem uxorum, abortum, monstruosas libidines et masculorum concubitum, diram servitutem. *Aristoteles* haec fere omnia rata habuit, laudans insuper lasciva simulacra, amorem Dei absurdum vocans. *Cicero* virtutem civilem tantum docuit, odium et vindictam inimicorum praecepit, mendacium et periurium excusavit. Grex *Epicuri* voluptariam vitam praedicans, virtutem omnem et peccatum negavit. *Stoici* eadem circiter tenentes et operantes moralitatem in eo tantum posuerunt, ut superbo et imperturbato animo omnia ferrent et facerent. — Omnis moralitatis demum principium et sanctionem, immortalitatem nempe animae, vix aliquis philosophorum ethnicorum certam credidit. *Plato* ipse, qui rectius omnibus de immortalitate sensit et scripsit, de ea nihilominus dubitasse videtur.¹ Unde Cicero, evoluto diligenter Platonis libro, qui est de animo, ait: „Nescio, quo modo, dum lego, assentior: quum posui librum, et mecum ipse de immortalitate animorum coepi cogitare, assensio omnis illa elabitur.“² De eodem libro Paulinus nolanus verius canit:

„Qui praeter titulum nil certi continet intus.“³

Verum quidem est post promulgatum Christi evangelium philosophos ethnicos aliquantulum melius sensisse de religione. Attamen patet eos pauca, quae vera ac bona praedicant, hausisse ex christiana religione. Ita posteriores stoici: Seneca, Marc. Aurelius, Epictetus sacrae Scripturae cognitionem prae se ferunt. Neo-platonici ex professo religionem gentilem ideis et institutionibus christianis regenerare conati sunt, quamvis frustra. „Ethnici moderni“ quoque, licet revelationem christianam impugnent, ex ea nihilominus fere depromunt veritates, quas

¹ Plato, Apol. Socrat. n. 32.

² Tuscul. lib. 1, c. 11; Opera ed. Orellius IV, 1, Turici 1828, p. 233.

³ S. Paulini nolani Poema ultimum, ML 61, 693.

proferunt. Sin autem ab ea recedunt, statim in atheismum sive monismum abeunt indeque negant summum principium omnis naturalis theologiae et ethicae.

Hisce expositis *argumentum ex inductione historica pro necessitate revelationis est omnino concludens*. Revelatio in condicione praesenti moraliter necessaria est, si constat genus humanum, ex quo tempore in hac condicione invenitur, conatu suo proprio numquam satis cognovisse religionem naturalem. Atqui constat in condicione praesenti neque populos incultos, neque cultos, neque cultissimos, immo neque philosophos eorum coryphaeos umquam satis cognovisse religionem naturalem. Ergo revelatio in condicione praesenti generi humano moraliter necessaria est ad congruam religionis naturalis cognitionem.

A fortiore urget convenientia revelationis sive eiusdem necessitas moralis late sumpta. Revelatio nempe est subsidium et beneficium omnibus hominibus maximopere exoptandum „ad *facilius et universalius* assequendum ea, quae in manifestatione naturali iam containerentur et ex ea intelligi possent“.¹

Quam doctrinam *concilium vatic.* praeclare sic comprehendit: „Huic divinae revelationi tribuendum quidem est, ut ea, quae in rebus divinis humanae rationi per se impervia non sunt, in praesenti quoque generis humani condicione ab omnibus expeditae, firma certitudine et nullo admixto errore cognosci possint. Non hac tamen de causa revelatio absolute necessaria dicenda est, sed quia Deus ex infinita bonitate sua ordinavit hominem ad finem *supernaturalem*, ad participanda scilicet bona divina, quae humanae mentis intelligentiam omnino superant.“²

CAPUT II.

DE REVELATIONE LOGICE SPECTATA.

Argumentatione in angustias pressi, rationalistae interdum contententur revelationem quoad se, obiective sive ontologice spectatam contra rationem non esse. Urgent autem revelationem a ratione cognosci non posse ideoque subiective, i. e. quoad

¹ Ita legitur in primo schemate constit. concilii vatic. „de supernaturalis revelationis necessitate“, Collectio lacensis VII, 509 c. IV; cf. 524 n. 11.

² Denz. n. 1786.

nos sive logice spectatam nullius esse momenti. Hinc probandum est *revelationem cognoscibilem reddi posse criteriis in genere et singillatim miraculis et vaticiniis.*

ARTICULUS I.

DE CRITERIIS REVELATIONIS IN GENERE.

Revelationi fidem habere nequimus, nisi certo constet eam esse divinam. Ideo, *si Deus humano generi revelationem largiatur, eam talibus argumentis insignire debet, quibus ceu vere divinitus orta cognosci, rationabili assensu acceptari et humili obsequio exerceri queat.* Secus enim homo revelationis fructu frustraretur et Deus revelando inutilia faceret.

I. NATURA CRITERIORUM.

1. *Notio.* Argumenta ea, quibus factum seu existentia seu origo divina revelationis probari debet, vocantur motiva credibilitatis sive criteria revelationis. *Motiva credibilitatis*¹ dicuntur *ratione finis ultimi*, quia ipsis factum revelationis redditur rationabiliter certum, ex qua certitudine singulae veritates revelatae fiunt evidenter credibiles. *Criteria revelationis* appellantur *ratione finis proximi*, quia ex iis vera revelatio agnoscitur et a spuria dignoscitur.

2. *Dotes.* Ut autem criteria fini suo respondeant, debent esse *certa et clara.*

Certa, i. e. quae omnem sanam rationem convincant, excludentia quodcumque dubium prudens de origine divina propositae revelationis. In concreto quidem non requiritur, ut singula quaeque *absolute* certa sint, quia pro diversitate hominum diversa seu *relativa* certitudo sufficit. Puer rationabiliter assentit simplici auctoritati parentum vel magistrorum; indoctus testimonio hominum fide dignorum; docti vero et imprimis sceptici vix convincuntur maximis rationibus. Cum tamen criteria omnibus apta esse debeant, oportet, ut saltem omnia simul sumpta polleant non tantum relativa, sed absoluta certitudine.²

¹ Non *motiva fidei*. Motivum fidei est auctoritas Dei revelantis. V. supra p. 16.

² Cf. Vincent Maumus, La préparation à la foi, Paris 1904, 92 ss.; A. Gisler, Der Modernismus, 3. Aufl., Einsiedeln 1912, 234—242.

Clara, i. e. quae ab omni sana ratione capi possint. Non quidem omnia tantae claritatis esse debent, ut ab omnibus et singulis hominibus facile cognoscantur, quoniam iudicandi facultas varia est pro varietate ingenii et scientiae. Attamen aliquot saltem criteria eiusmodi sint, ut quivis veritatis studiosus inde discere possit divinae revelationis existentiam.

Certitudo ergo criteriorum simul sumptorum tanta sit oportet, ut absolute etiam maxime doctis conveniat; claritas vero tanta, ut relative etiam maxime indoctis pateat. Et quo maior certitudo et claritas singulorum criteriorum, eo magis rationem vimque criteriorum habent.

3. *Divisio*. Criteria revelationis dividuntur ratione *fontis*, a quo emanant, et ratione *finis*, quem attingunt.

Ratione fontis criteria sunt vel *interna* (intrinseca) vel *externa* (extrinseca). Illa petuntur ex indole philosophica doctrinae ipsius, quae revelata perhibetur; haec consistunt in factis historicis, quae comitantur manifestationem doctrinae.

Ratione finis utraque rursus sunt aut *negativa* aut *positiva*. *Negativa* sunt ea, quae *negative* probant, i. e. nil ob stare, quominus talis doctrina sit revelata; *positiva* autem sunt ea, quae *positive* probant, i. e. talem doctrinam revera revelatam esse.

II. EXPOSITIO ET AESTIMATIO CRITERIORUM.

1. *Criteria negativa*. Revelata esse *nequit* doctrina religiosa, quae — *intrinsece* — *errorem* contra sanam rationem et mores honestos continet, vel *contradictionem* involvit cum veritatibus naturaliter cognitis seu supernaturaliter forsitan iam revelatis; quaeve — *extrinsece* — proponitur et propagatur *mediis* et *modo* illicitis et indignis, aut producit *effectus* funestos et *fructus* malos. Nam Deus, summa veritas et sanctitas, nequit revelare nisi vera et sancta; nequit uti nisi mediis licitis et honestis; nequit gignere nisi fructus bonos et optimos.

Hinc divina nequit esse religio, quae affirmet plures deos, mundum aeternum vel fato subiectum, homines libertate privatos, animam mortalem esse; quae fraude vel vi propagaretur etc. Immo suspecta etiam foret religio quantumvis commendabilis, cuius primus praeco et fundator vitiosus foret. Licet enim Deus absolute loqui possit per viros indignos, nihilominus ad religionem

promulgandam vix seliget nuntium infamem, Deo infensum, hominibus abominabilem.¹

Exinde *criteria negativa maximi momenti sunt ad dignoscendas et refutandas revelationes spurias, minimi autem ad agnoscendam veram revelationem.* Doctrinae enim, quibus *criteria negativa* desunt, statim et absque alio examine probantur *revelationes spuriae*; doctrinam autem, quae insignitur *criteriais negativis*, nondum constat esse divinam. Inde a negativis procedendum est ad *positiva criteria* tum interna, tum externa.

2. *Criteria positiva interna sive philosophica.* Doctrina, quae cognitionem congruam, immo perfectam *religionis naturalis* praebet, *probabiliter*, licet *non certo* est supernaturaliter revelata. *Probabiliter*, quia obstat impotentia moralis, quominus homines conatu suo non solum congruam, sed et perfectam cognitionem religionis naturalis acquirant; *non certo*, quia absolute fieri potest, ut *eximii ingenii et industriae vir* illam cognitionem assequatur.

Si talis doctrina insuper *religioni naturali superaddit eximia quaedam dogmata theoretica et praecepta moralia* (quae veritates rationales collustrant et perficiunt, legitimis aspirationibus et postulatis mentis et cordis consonant, pietatem et aedificationem singulorum hominum necnon bonum commune societatis summopere promovent) *probabilissime*, sed *nondum peremptorie* constat divina eius origo. *Probabilissime*, cum, considerata humana infirmitate, fieri vix possit, ut ratio naturalis tam praestantem doctrinam invenerit; *non peremptorie*, cum talis impossibilitas stricte demonstrari nequeat.

Insuper iudicium de praestantia, sublimitate, utilitate doctrinae difficile est. Praequirat enim singularum veritatum diligens examen, quod a paucis institui potest et subiectivis inquirentium sensibus non raro turbatur.

Proinde *criteria positiva interna originem divinam revelationis neque absoluta certitudine probant*, ut omne dubium excludatur, *neque ea claritate*, ut ab omnibus, incultis praecipue, intelligantur. Sunt tamen *magni momenti non tantum secundum se, sed attenta dispositione concreta multorum hominum.* Multi

¹ Non obstat exemplum Balaam (Num 22—24) et Caiphae (Io 11, 49—52), qui nequiquam fuere fundatores religionis noviter revelatae.

enim magis moventur criteriis internis quam externis; immo, nisi internis prius praeparentur, praeiudiciis retenti renuunt accedere ad externa, miracula praecipue et vaticinia.

3. *Criteria positiva externa sive historica.* *Citra omne dubium* divina est ea religio, cuius propagatio, conservatio, efficacia tam mirabiles sunt, ut e conatu humano explicari nequeant, vel cuius fundator ea sanctitate personali eminet, ad quam attingendam vires morales hominum non sufficiunt. Nam si vires morales hominum non sufficiunt ad facta illa historica producenda, producta esse debent adiuvante speciali auxilio Dei. Facta autem, quae a causa humana procedunt sub speciali concursu Dei, non tam facta humana sunt, quam potius *facta divina*. Deus ergo ipse testatur originem supernaturalem religionis, pro qua militant talia criteria externa sive historica.

Nihilominus criteria historica sic exposita non omnino nec omnibus satisfaciunt. Difficile nempe est *certo* et *clare* definire, quousque se extendat vis moralis creata et ubinam incipiat specialis concursus Dei.

Dilabitur autem haec ultima difficultas, ubi obveniunt *facta historica, quae absque interventu causae secundae immediate a solo Deo perficiuntur: miracula* scilicet et *vaticinia*.

Haec quidem opera, cum sint sigilla Dei, certissime et clarissime probant originem divinam religionis, in cuius gratiam fiunt.

1º. Dicimus: „probant originem divinam *religionis certissime et clarissime*“: *certissime*, quia religionem falsam Deus nequit confirmare sigillo suo; *clarissime*, quia sigillum Dei sensibile omnes facile agnoscunt. „Eadem est vis sigilli et miraculi. Semper etenim sigillum regium notius est et firmitus quam litterae regis. Sigillum enim omnes norunt discernere, litteras non omnes discernunt, et sigillum sine litteris auctoritatem habet, litterae sine sigillo non habent. Sic etiam miraculum notius et efficacius est quam praedicatio; omnes enim, qui vident caecum illuminari aut mortuum excitari, intelligunt illud esse opus supernaturale et divinum et proinde moventur ad credendum id, quod tali testimonio confirmatur.“¹ Inde:

¹ Bellarmin., De Sacrament. in gen. l. 1, c. 14. Cf. s. Thom. 3, q. 43, a. 1: „Quia, quae sunt fidei, humanam rationem excedunt, non possunt

2º. Dicimus: „probant originem divinam *religionis, in cuius gratiam fiunt*“. Quemadmodum enim sigillum regium eas tantum litteras confirmat, quibus imprimitur aut alligatur, ita miracula et vaticinia eam tantum religionem divinam probant, in cuius favorem efficiuntur. Proinde *relatio* miraculorum et vaticiniorum ad religionem propositam certo constare debet, ut habeant demonstrandi vim. Illa autem relatio plerumque facillime dignoscitur ex eo, quod thaumaturgus sive propheta asserit se opera divina patrare, ut homines cognoscant se nomine Dei loqui et legatione Dei fungi. Ita e. g. Iesus Christus ad miracula et vaticinia sua provocat tamquam ad signa divinae suae missionis, uti videbimus in tractatu de ipsius vaticiniis, miraculis et resurrectione.

Contra hanc vim demonstrativam miraculorum et vaticiniorum increduli perperam obiiciunt:

1º. Omnes fere religiones, etiam falsissimas, miracula et vaticinia iactare. Iactant utique miracula et vaticinia vana, sed non ostendunt miracula et vaticinia vera. Vis autem probandi operum divinorum non infringitur ex eo, quod multi falsa miracula et vaticinia ementiuntur, sicuti neque vis sigilli regii vel nummi veri destruitur ex eo, quod aliqui sigilla ficta vel nummos falsos conficiunt. Id unum ex difficultate obiecta consequitur: miraculis vim demonstrandi non inesse, nisi eorum veritas indubie constet.

2º. Revelationem Dei supernaturalem ex operibus Dei supernaturalibus probare esse circulum vitiosum (Schelling, Strauß). Nam revelationem intelligibilem et invisibilem probamus ex operibus Dei sensibilibus et visibilibus. Quod omnino consonum est rationi. Nam „naturale est homini, ut veritatem intelligibilem per sensibiles effectus deprehendat. Unde sicut ductu naturalis rationis homo pervenire potest ad aliquam Dei notitiam per effectus naturales, ita per aliquos effectus supernaturales,

per rationes humanas probari: sed oportet, quod probentur per argumentum divinae virtutis, ut dum aliquis facit opera, quae solus Deus facere potest, credantur ea, quae dicuntur esse a Deo, sicut quum aliquis defert litteras annulo regis signatas, creditur ex voluntate regis processisse, quod in illis continetur.“

qui miracula dicuntur, in aliquam supernaturalem cognitionem credendorum homo inducitur.¹

3°. Eventum historicum et contingentem non posse probare veritatem metaphysicam et necessariam (Lessing). At non contendimus miraculis et vaticiniis immediate probari internam veritatem singularum doctrinarum religionis propositae; sed contendimus miraculis et vaticiniis probari originem divinam religionis sive factum revelationis. Quodsi haec origo divina religionis sive factum revelationis constat, eo ipso inde logice deducitur interna veritas doctrinarum, quae illam religionem revelatam constituunt. Nam Deus revelans neque falli neque fallere potest.

Hinc *concilium vaticanum*, silentio transiens cetera criteria, *merito sic extollit miracula et prophetias*: „Ut nihilominus fidei nostrae obsequium rationi consentaneum esset, voluit Deus cum internis Spiritus Sancti auxiliis externa iungi revelationis suae argumenta, facta scilicet divina atque imprimis miracula et prophetias, quae cum Dei omnipotentiam et infinitam scientiam luculenter commonstrent, divinae revelationis signa sunt certissima et omnium intelligentiae accommodata . . . Si quis dixerit revelationem divinam externis signis credibilem fieri non posse, ideoque sola interna cuiusque experientia aut inspiratione privata homines ad fidem moveri debere: A. S.“²

Eadem *Pius X* contra errores modernismi iureiurando confitenda praescripsit: „Externa revelationis argumenta, hoc est facta divina in primisque miracula et prophetias admitto et agnosco tamquam signa certissima divinitus ortae christianae religionis, eademque teneo aetatum omnium atque hominum, etiam huius temporis, intelligentiae esse maxime accommodata.“³

III. CRITERIA INEPTA.

Decretis laudatis ecclesia non solum vult defendere revelationis criteria apta, sed et profligare criteria inepta. Concilium vaticanum nempe refutat *sentimentalismum*, *Pius X* autem *immanentismum apologeticum*. Ambo in hoc conveniunt, quod reiectis criteriis philosophicis (intrinsicis) et historicis

¹ S. Thom. 2, 2, q. 178, a. 1.

² Denz. n. 1790. 1812.

³ Denz. n. 2145, ex Motu proprio „Sacrorum antistitum“, 1. Sept. 1910.

(extrinsecis), imprimis miraculis et vaticiniis, confugiunt ad argumenta mere *psychologica*, i. e. quae neque ex religione ipsa, neque ex factis divinis religionem comitantibus petuntur, sed ex homine religionem colenti. Differunt vero ita:

1. *Sentimentalismus*^{apologeticus} protestantium¹ provocat unice ad *subiectivos motus*^{Regierung}, quos anima humana patitur, dum revelationem subit.

Antiquiores quidem protestantes (pietistae) contenderunt quemque fidelem intus a Spiritu Sancto moveri seu inspirari ita, ut verbum Dei genuinum ex „sapore“ et „gustu“ discernat ea evidentia, qua colores albos a nigris, cibos suaves ab amaris discernit.²

At vero huiusmodi *inspiratio privata* Spiritus Sancti gratis affirmatur. Immo probatur non adesse, cum singuli protestantes contraria et aperte falsa credant, provocantes nihilominus omnes ad „testimonium Spiritus Sancti“. Quod ipsi vocant inspirationem privatam, revera *privata Leidenschaft* seu sensus subiectivus est.

Hinc recentiores protestantes duce Kantio et Schleiermacher testimonio imaginario Spiritus Sancti substituunt naturalem *sensum religiosum* seu *experientiam internam* (religiöses Gefühl, inneres Erleben). Kantium enim secuta fere tota theologia et philosophia protestantica docet rationem puram seu theoreticam incapacem esse cognitionis religiosae (agnosticismus); religionem capi sola ratione practica, i. e. conscientia seu experientia interna.

At vero tale criterium: 1°. adimit omnem *certitudinem obiectivam* religionis et revelationis. Nam si ea omnia et ea sola revelata dicuntur, quae placent cuiusvis experientiae internae, omnis veritas religiosa resolvitur in subiectivam cuiusvis opinionem. Unam eandemque sententiam alius revelatam, alius non revelatam dicere posset. Immo dictum criterium 2°. destruit etiam omnem *certitudinem subiectivam* revelationis. Nam „sensus religiosus“ et „experientia interna“ non procedunt a facultate cognoscitiva rationis, sed a voluntate seu potius a

¹ Cf. Emendationes et Adnotationes, quibus patres et theologi concilii vaticani supralaudatum decretum de criteriis revelationis illustrarunt, Acta et Decreta Conciliorum recentiorum, Collectio lacensis VII, 166 d. 528 b sqq.

² Ita iam ipsi pseudoreformatores (e. g. Calvinus, Institut. I. c. 7. n. 2. 5), quibus se iunxerunt pseudomystici sive pietistae, methodistae, alii.

Der Sentimentalismus fragt nur: Was ist
ich in mir selbst? Gefühl. Tugend

sentimento caeco. Unde nullam cognitionem certam parant et pro libidine sentimenti variant continuo ita, ut unus idemque mox haec, mox alia appellet revelata.

Patet ergo hoc criterium protestanticum omnino ineptum esse ad testandam veram revelationem.

2. *Immanentismus*² *apologeticus* non quidem ex solis motibus animae subiectivis diiudicat revelationem, sed eam propterea divinam habet, quod *aspirationibus et exigentiis totius naturae et vitae humanae* respondeat.

Saeculo XIX nempe kantianismus et positivismus tam altas radices egerunt, ut non solum acatholicos plerosque, sed multos etiam catholicos taederet apologeticae „traditionalis“, quae rationibus philosophicis et historicis revelationem probat. Ad hos animos „modernos“ conciliandos viri quidam catholici, inter quos *Ollé-Laprune*, *Fonsegrive* et *Brunetière*¹ invenerunt quam dicunt apologeticam „novam“. Novitas eius in eo est, quod argumenta psychologica plus aequo extollit et tamquam criteria primaria considerat.² Omnibus viribus ostendere conatur hominem natura sua revelationem appetere et exigere; revelationem non solum concordare cum nobilissimis desideriis atque studiis mentis et cordis, sed omnino necessariam esse ad vitam intellectualem et moralem recte instituendam. Criteria cetera, in specie miracula et vaticinia, non quidem contemnit, sed secundo loco adhibet, convictis iam per motiva psychologica animis modernis.

¹ *Ollé-Laprune*, De la certitude morale 1880; La Philosophie et le temps présent 1890; Vitalité chrétienne 1901; cf. *Pacaud*, La certitude religieuse d'après la Philos. d'Ollé-Laprune, in: Revue pratique d'Apologétique t. IV (1907) 271. *Fonsegrive*, Le catholicisme et la vie de l'esprit, Paris 1899. *Ives le Querdec* (i. e. *Fonsegrive*), Le fils de l'esprit 1905. *Ferd. Brunetière*, Discours de combat, 1re série: Le besoin de croire; 2me série: Les raisons actuelles de croire; Les bases de la croyance; cf. *J. Cartier*, *Brunetière* apologiste, in: Revue pratique d'Apologétique, mars-mai 1907; *Gisler*, Modernismus 242—292.

² *Herman Schell* non quidem criteria psychologica, sed philosophica (interna) praefert historicis (externis). Miracula et vaticinia iuxta ipsum nihil probant, nisi iuventur argumentis e doctrina sumptis. V. *Schell*, Religion und Offenbarung, Paderborn 1901, 356. 388. Cf. *A. Seitz*, Zur Apologie des Christentums von Herman Schell, in: Katholik VI (1910) 164 ff.; *Gisler*, Modernismus 247—251.

Mox tamen auctores *modernistae*, imprimis *Loisy*, *Blondel*, *Laberthonnière*, *Tyrrell*¹ omnia criteria philosophica et historica, atque ante omnia miracula et vaticinia prorsus reiecerunt. Non patiuntur veritatem extrinsecus allatam („extrinsecismus“) et sola ratione cognitam et probatam („intellectualismus“). Id tantum verum putant, quod scaturiat e proprio „ego“ et a proprio „ego“, i. e. a tota anima et vita humana postulatur („immanentismus“). Omnis veritas transcendens origine sua probari debet immanens. Inde apologetae modernistae unice et exclusive „elaborant, ut homini persuadeant, in ipso atque in intimis eius naturae ac vitae recessibus celari cuiuspiam religionis desiderium et exigentiam, nec religionis cuiuscumque, sed talis omnino qualis catholica est; hanc enim *postulari* prorsus inquit ab explanatione vitae perfecta“.² (= *volledige en exclusieve* — *de Katholiek*)

Hunc immanentismum apologeticum *Pius X* damnavit tum in encyclica „Pascendi“,³ tum in „Iureiurando contra errores modernismi“, docendo miracula et vaticinia esse „signa certissima divinitus ortae christianae religionis eademque aetatum omnium atque hominum, etiam huius temporis, intelligentiae esse maxime accommodata“.⁴ Improbat autem etiam eos catholicos, „qui, quamvis immanentiae doctrinam ut doctrinam reiiciunt, ea tamen pro apologesi utuntur; idque adeo incauti faciunt, ut in natura humana non capacitatem solum et convenientiam videantur admittere ad ordinem supernaturalem, quod quidem apologetae catholici opportunis adhibitis temperationibus demonstrarunt semper, sed germanam verique nominis exigentiam.“⁵

Revera iam probavimus⁶ humano generi in statu praesenti revelationem moraliter quidem necessariam esse, sed per se non exigi a natura humana. Quodsi a natura exigeretur, iam non foret revelatio supernaturalis et gratuita, sed naturalis naturaeque

¹ *Loisy*, Les preuves et l'économie de la révélation, in: Revue du Clergé français 1900, 126 ss.; *Blondel*, L'Action 1893; Lettre sur les exigences de la pensée contemporaine en matière d'Apologétique, in: Annales de philosophie chrétienne, janv.-juillet 1896; *Laberthonnière*, Le problème religieux, in: Annales de philos. chrét., fevr.-mars 1897; *Tyrrell*, Through Scylla and Charybdis 1907; Medievalism 1908.

² *Pius X*, Encycl. Pascendi, Denz. n. 2103.

³ Denz. l. c.

⁴ Denz. n. 2145.

⁵ Encycl. Pascendi, Denz. n. 2103.

⁶ Cf. supra p. 48—54.

rel. Gefühl, das nicht auf der Natur beruht

debita. Consequenter modernistae revelationem non intelligunt Dei locutionem obiectivam, sed subiectivam experientiam religiosam in sensu neokantiano.¹ Ergo methodus apologetica immanentiae revelationem non exstruit, sed destruit.²

Ex omnibus, quae de criteriis in genere adhuc diximus, patet ecclesiam catholicam miracula et vaticinia tamquam criteria praecipua defendere, adversarios autem rei catholicae ista facta divina vel parvipendere vel omnino reprobare. Hinc singillatim agendum est de miraculis et de vaticiniis.

ARTICULUS II.

DE MIRACULIS.

Disserendum est de *natura*, *possibilitate*, *cognoscibilitate* miraculorum, necnon de *miraculis fictis*.³

I. NATURA MIRACULI.

1. *Notio*. Variis nominibus miracula in sacris litteris designantur, prout considerantur *sub vario respectu*, scil. *ontologico*,

¹ Cf. supra p. 30.

² De methodo immanentiae scripserunt: *Schanz*, Neuere Versuche der Apologetik 1897; *Le Bachelet*, L'Apologétique traditionnelle et l'Apologétique moderne 1897; *Pesch*, Theologische Zeitfragen I (1900) 66—130; *Schwalm*, Les illusions de l'idéalisme et leurs dangers pour la foi, in: Revue thomiste, IV (1896) 413—441; *Gayraud*, Une nouvelle apologétique, in: Annales de philosophie chrétienne, déc. 1896; janv. 1897; L'apologétique nouvelle, in: Revue du Clergé français, 1re oct. 1900; Le problème de la certitude religieuse, ibid., 15 mars 1902; *Gardeil*, La crédibilité, in: Revue thomiste, XIV (1906) 127—144. 511—528; La crédibilité et l'apologétique, Paris 1908. Cf. *Gisler*, Der Modernismus, 3. Aufl., 1912; *Beßmer*, Philosophie und Theologie des Modernismus 1912.

³ *Denzinger*, Vier Bücher von der religiösen Erkenntnis II, Würzburg 1857; *Dieringer*, System der göttlichen Taten des Christentums, 2. Aufl., Mainz 1857; *Van Weddingen*, De miraculo, Lovanii 1869; *Bonriot*, Le miracle et ses contrefaçons (german. Wunder und Scheinwunder, Mainz 1889); *Müller*, Wunder und Natur, Freiburg 1892; *P. de La Barre*, L'ordre de la nature et le miracle, Paris 1899; *Lepicier*, Del miracolo, Roma 1901; *Gutberlet*, Vernunft und Wunder, München 1905; *Gondal*, Le miracle, Paris 1905; *Beth*, 'Das Wunder, 3. Tausend, Gr. Lichterfelde-Berlin 1908; *Hunzinger*, Das Wunder, Leipzig 1912; *Poulpique*, Le miracle et ses suppléances, Paris 1914. Plura alia opera cit. in opere: Jesus Christus II, 291—348.

teleologico et psychologico. Vocantur: *virtutes, facinora* (δυνάμεις, ἔργα) respectu ontologico, quia procedunt ab omnipotenti Deo; *signa* (σημεῖα) respectu teleologico, quia divinam voluntatem et religionem ostendunt; *prodigia, portenta, mirabilia* (τέρατα, θαυμάσια) respectu psychologico, quia admirationem excitant.

Hoc ultimo respectu ipsa *vox miraculi* sumitur. Miraculum enim a mirando dicitur. Miramur autem, cum effectum videmus, cuius causam ignoramus. Atque hoc *sensu latissimo* s. Augustinus¹ miraculum vocat, „quidquid arduum aut insolitum supra spem vel facultatem mirantis apparet“.

Permuli tamen huiusmodi effectus admirationem quorundam tantum hominum excitant, cum aliis neutiquam miri videantur. Ita idiotae mirantur eclipsim solis vel phaenomena electrica, cum docti quique mirarentur, si res aliter contingerent. Hinc tales effectus in se non sunt miri nec proinde stricte miraculosi.

Sensu stricto miraculum est *opus sensibile praeter ordinem naturalem divinitus effectum.*

2. *Explicatio.* a) *Opus sensibile.* In se quidem seu *ontologice* miraculum esse potest, licet non percipiatur sensibus. *Psychologice* vero et *teleologice* opus sensibile sit oportet. *Psychologice* nempe ad miraculum pertinet ciere admirationem. Atqui admirationem ciere nequit, nisi sensibus aliquo modo apprehendatur. Insuper *teleologice* miraculum signum divinae voluntatis et praecipue sigillum revelationis esse debet. Atqui sigillum non est, nisi sensibile sit.

Unde *miracula fidei* improprie miracula vocantur, e. g. incarnatio, transsubstantiatio, operatio sacramentorum. Hi enim effectus sensibus non percipiuntur ideoque nec rationi immediate innotescunt, sed fide sola cognoscuntur.²

Miracula psychica iam magis habent rationem sensibilem miraculorum. Etenim effectus extraordinarii, qui afficiunt hominis intellectum (*miracula intellectualia*, e. g. scientia infusa; donum linguarum; cognitio prophetica) vel voluntatem (*miracula*

¹ De utilitate credendi c. 16; ML 42, 90.

² Tamen neque ex parte fidei miracula sunt, quia non sunt opera extraordinaria, sed sequuntur ordinem gratiae a Deo statutum, sicut phaenomena naturalia sequuntur ordinem naturae visibilis. Cf. *Ottiger*, Theol. fundam. I, 178.

moralia, e. g. conversio subitanea peccatoris; virtutes heroicae Sanctorum) sensibus saltem internis illius hominis revelantur, qui est subiectum miraculi. Immo interdum etiam aliis hominibus mediate manifestantur sensibiliter, e. g. cognitio prophetica adimplentione vaticinii; conversio Pauli luce de caelo emissa, Christi voce percepta, Sauli corpore prostrato, oculis obcaecatis, moribus mutatis. Quare haec opera communiter miraculis annumerantur.¹

Immediate tamen sola phaenomena mundi physici experientiae sensuum subiacent. Unde *miracula physica* (sanationes infirmorum; resuscitationes mortuorum; sedatio procellae etc.) nomen miraculorum plenissime merentur.

b) *Opus extraordinarium* miraculum vocatur, non quatenus raro contingit² et vires naturae superat, sed quatenus fit *praeter ordinem rerum a Deo creatum et stabilitum*. Deus enim modum statuit, secundum quem phaenomena constanter et uniformiter contingunt. Quodsi effectus aliquis hunc ordinem non sequitur, dicitur miraculosus, sin autem secundum hunc rerum ordinem evenit, miraculosus non est, etiamsi ab ipso Deo directe producat.

Idcirco miraculis non annumerantur nec creatio rerum ex nihilo initio temporis, nec continua animae creatio et infusio in corpus dispositum, nec sustentatio et saturatio omnium animalium, nec gubernatio totius mundi, nec providentia singularis orationibus hominum expetita. Miraculum autem est, si Deus iamnunc granum arenae creat, vel si quinque panibus quinque milia hominum saturat, vel si infirmum solo verbo sanat, vel mortuum suscit.

Haec proprietas praecipua et maxime essentialis est miraculi, ut scil. sit effectus praeter ordinem naturae. Etenim duas alias proprietates, sensibilitatem nempe et causalitatem divinam, miraculum communes habet cum multis aliis eventibus;

¹ „Conversio Pauli tamquam miraculosa in ecclesia commemoratur.“ S. Thomas 2, 2, q. 113, a. 10.

² „Insolitum, quod in definitione miraculi ponitur, non dicit raritatem facti, sed excludit solitum cursum naturae: unde si quotidie caeci illuminarentur, nihilominus miraculum esset, quia praeter cursum naturalem, qui nobis est consuetus, contingeret.“ S. Thomas, In lib. 2 sent., dist. 18, q. 1, a. 3 ad 2. Nonnulli tamen auctores contendunt requiri, ut miracula etiam raro fiant, eo quod admirationem non excitent, nisi quae rara sint. Cf. Ottiger loc. cit. I, 177 sq.

soli autem miraculo competit, ut sit praeter cursum naturae. Insuper sensibilitas effectus miraculosi non requiritur propter se, sed propter nos tantum, ut scil. miraculum nobis fiat signum sive criterium; causalitas vero divina, uti statim patebit, necessario subest effectui praeternaturali. Propterea miraculum interdum simpliciter definitur: effectus praeternaturalis.

c) *Opus divinum* seu divinitus effectum. Ex eo enim, quod effectus miraculosus est praeter ordinem naturalem, sequitur:

1°. *Creaturas visibiles miracula nulla facere posse.* Nam creaturae mundi visibilis viribus mere naturalibus potiuntur. Atqui vires naturales effectus tantummodo naturales ponere valent. Ergo nec entia irrationalia nec homines rationales miracula patrare possunt.

2°. *Spiritus puros miracula relativa tantum facere posse.* Ex omnium fere sententia, qui hos spiritus exsistere concedunt, angeli tum boni tum mali vi sua longe superant totum mundum visibilem. Eximia praediti sunt acie intellectus et vi voluntatis quoad res tum supernaturales tum naturales. Et licet sint spiritus puri, tamen speciali *vi motrice* corpora loco movere valent. Quod constat ratione et historia. *Ratione*: nam supremum infimi attingit infimum supremi; in corporibus autem motus localis est supremus et ideo angeli, qui sunt supra corpora, hunc saltem motum in eis efficere possunt. Praeterea ad unitatem harmonicam et gubernationem mundi necessarium est, ut spiritus aliquam connexionem et societatem habere possint cum rebus corporeis; secluso vero motu locali, nihil omnino agere possunt spiritus in res corporeas.¹ *Historia*: Angelus Habacuc in Babyloniam, Philippum Azotum detulit; lapidem a Christi sepulcro revolvit, Petri catenas solvit; angeli corpus assumentes et moventes comitati sunt Tobiam, apparuerunt Abrahae, Loth, Danieli, Mariae, Ioseph, similiaque multa patrarunt.²

¹ S. Thomas 1, q. 110 et 111; s. Bonav., Sentent. lib. II, dist. 7, pars 2, a. 2, q. 2, Opera, Ad Claras Aquas II, 202; Suarez, De angelis lib. IV, c. 25—27; Disput. metaphys. 35., sect. 6, n. 15—30, ed. André t. II, 515—523; t. XXVI, 472—477.

² Et quidem haec actio attribuenda est virtuti angelorum naturali, non supernaturali a Deo communicatae, quia etiam daemones talia fecisse leguntur, e. g. diabolus fertur assumpsisse Christum, transtulisse a deserto usque ad

Haec vis movens angelorum augetur summa perspicientia, invisibilitate, celeritate et compenetrabilitate. Inde spiritus brevissimo tempore et spatio locorum longissimo transferre valent corpora immensae molis tum caelestia tum terrestria, derivare vires gravitatis, cohaesionis aliasque, excitare lucis, caloris, electricitatis phaenomena; penetrare et pertransire, obsidere et possidere corpora; causare infirmitates, atque rursus morbos, qui sunt naturaliter curabiles, sanare, quaesitis et adhibitis aptis remediis; producere apparitiones proponendo obiecta sensibus externis; vel excitando sensibus internis phantasmata; adhibere activa passivis et si quae alia motu continentur vel obtinentur.

Igitur angeli mira operari possunt, quae ordinem naturae nobis notum et accessum omnino superant, quaeque proinde sunt miracula *quoad nos* seu *relativa*. Per se autem sive absolute ista opera non sunt praeternaturalia. Quodcumque enim et quomodocumque angeli agunt, semper agunt modo, qui congruit ordini naturali. Nam ordo naturalis nihil aliud est, quam constans Dei actio sive voluntas effectus eisdem iisdem sub circumstantiis producendi; atqui repugnat creaturam ullam hanc Dei voluntatem sive actionem intervertere.¹

3°. *Deum solum miracula absoluta facere posse.* Patet *a priore*. Etenim miracula absoluta praeter ordinem totius naturae creatae fiunt. Atqui solus creator, dominus et gubernator mundi, ordinem naturalem superat.²

Revera constat *a posteriore* nulla eiusmodi miracula patrata esse, nisi Dei interventu directo. Nusquam legimus mortuos ad vitam revocatos, organa infirma solo voluntatis nutu sanata, elementa vocis imperio subacta, nisi Dei nomine. Unde et sacra

pinnaculum templi et inde in montem excelsum. Nequaquam dici potest daemones id fecisse Dei virtute, sed permissione tantum fecerunt.

¹ „Si miraculum proprie accipitur, daemones miracula facere non possunt neque alia creatura, sed solus Deus, quia miraculum proprie dicitur, quod est praeter ordinem totius naturae creatae, sub quo ordine continetur omnis virtus creata.“ *S. Thom.* 1, q. 110, a. 4 ad 4; cf. *Summa contra gent.* lib. 3, c. 102.

² „Vera miracula dicuntur illa, quae a solo Deo fieri possunt, i. e. quae non habent causas naturales neque occultas neque manifestas, et ideo non solum in conspectu hominum, sed etiam daemonum et angelorum sunt miracula.“ *Bellarminus*, *De notis ecclesiae* IV, 14.

Scriptura vim patrandi miracula soli Deo attribuit: „Dominus facit mirabilia magna solus.“¹

Duplici autem modo Deus miracula efficere potest: *immediate* et *mediate*. *Immediate*, si nulla utitur causa creata ad ponendum effectum; *mediate*, si utitur creatura aliqua tamquam instrumento.

Causa instrumentalis item est vel *ministerialis* vel *moralis* vel *physica*. *Ministerialis* (simpliciter instrumentalis), quae nomine et imperio divino agit, excluso proprio interventu (e. g. asina Balaam); *moralis* (impetratoria, meritoria), quae movet Deum ad agendum (e. g. miracula intercessione Sanctorum obtenta); *physica*, quae realiter in effectum influit (e. g. surdus et mutus sanatus tactu Iesu). Causae miraculorum ministeriales esse possunt omnes creaturae;² causae morales sunt angeli boni et homines sancti; causa physica est humanitas Christi, cum ipsa sit instrumentum Verbi sibi uniti.³ Quoquo modo tamen causae instrumentales coagunt, Deus solus est causa principalis sive efficiens miraculorum.

3. Refutatio. Doctrina adhuc exposita de natura miraculorum consonat toti sacrae Scripturae,⁴ traditioni christianae et theologiae catholicae.⁵ Contrariam notionem miraculi ii tantummodo auctores proponunt, qui, retento nomine, re miraculum negant. Et quidem:

a) Monistae et deistae miraculum putant esse *effectum mere naturalem*, qui ignorantiae credulae praeternaturalis et supernaturalis videtur. Ita *Spinoza* miraculum definit „opus naturae, cuius causam naturalem exemplo alterius rei solitae

¹ Ps 135, 4; cf. Nm 16, 30; Dt 4, 32; Ios 3, 5; 3 Rg 13, 2 sq.; 17, 1 sq.; Dn 6, 26 sq.; Io 5, 36; 10, 38; 15, 24.

² „Potest Deus uti instrumento quo voluerit, etiamsi sit homo peccator vel infidelis, sicut utitur homine peccatore vel infideli sacramentum baptismi ministrando.“ Suarez, De gratia Dei, Prolegomenon III, c. 4, n. 10.

³ Cf. s. Thom. 3, q. 13, a. 1 et 3.

⁴ Quod quidem concedunt ipsi adversarii miraculi. V. Felder, Jesus Christus II, 304. 307 sq.

⁵ Cf. s. August., De Trinitate III, 2—10; s. Anselm., De conceptu virg. II, 11; s. Thom., Summa theolog. 1, q. 105, a. 6—8; q. 110, a. 4; c. gentiles lib. 3, 98—103; Bellarm., De notis ecclesiae IV, 14; Suarez, De angelis, lib. IV, c. 29, n. 10 sqq.; Fr. v. Tessen-Wesierski, Grundlagen des Wunderbegriffs nach Thomas von Aquin, Paderborn 1899.

explicare non possumus.“¹ Secundum *Locke* miraculum est „operatio sensibilis, quae excedens captum spectatoris et cursui naturae contraria credita, ab eo divina iudicatur“.² Miraculum veri nominis monistae et deistae concedere nequeunt. Illi enim existentiam Dei, isti vim Dei in mundum negant. Inde a fortiore infitiantur opera praeternaturalia a Deo patrata. Cum istis tamen adversariis rem non habemus. Omnis disputatio de miraculo supponit existentiam Dei personalis et influxum Dei naturalem in mundum.

b) *Rationalistae* miracula appellant *effectus providentiae divinae*. *Wegscheider*, rationalismi theologici parens, miracula nominat „eventa mirabilia, quae Deo moderante ita comparata erant, ut spectatores ad certam divinae providentiae efficientiam cognoscendam excitarent, eosque ad fidem novae religionis doctori habendam moverent“.³ Immerito tamen. Nam opera providentiae eatenus tantum sunt miraculosa, quatenus fiunt a Deo praeternaturali modo interveniente, e. g. si Deus precibus hominum motus infirmum sanat illico, nullo medio naturali adhibito.

c) *Neorationalistae*, i. e. protestantes radicales et liberales necnon modernistae, miracula vocant omnes *eventus, quibus Deum experimur*, seu *quos fide subiectiva Deo attribuimus*. Secundum *Mart. Rade* piis parentibus nativitas prolis, aeronautae volatus machinae sunt miracula, si per hos eventus Deum intime sentiunt eosque ad Deum referunt.⁴ „Miracula“, ait *Ziller*, „scaturiunt e sentimento et experientia religiosa . . . Miraculum a fide producitur.“⁵ Patet tali definitione omnem veritatem obiectivam miraculi et proinde miraculum ipsum tolli.

¹ Tractatus theologico-politicus c. 6; Opera recognoverunt *Van Vloten* et *Land*, ed. altera; II, Hagae 1895, 25.

² Posthumous Works p. 217.

³ Institutiones dogmaticae § 48.

⁴ *Rade*, Das religiöse Wunder u. anderes, Tübingen 1909, 12. 14. 16. Huic conceptui miraculi subscribunt *Ménégoz*, La notion biblique du miracle, Paris 1894; *J. Wendland*, Der Wunderglaube im Christentum, Göttingen 1910; alii.

⁵ „Von positiv religiösem Wert sind nur diejenigen Wunder . . ., die selbsterlebt oder doch wenigstens nacherlebt sind, und die einer normalen Entwicklung des religiösen Empfindens und Erkennens entspringen. Nur ein gesunder und kräftiger Glaube erzeugt das echte Wunder.“ Die biblischen Wunder, Tübingen 1904, 36 sq.

d) *Positivi* protestantes, scil. „theologi mediantes“ (Vermittlungstheologen) et „orthodoxi“ miracula censent esse effectus *ordinis naturalis* elevatioris, non tamen ordinis praeter- et supernaturalis. Theologos „mediantes“ ipse iam *Strauß* irridet, quod miracula evangelica explicare nitantur ex viribus naturae superioris mere imaginariae.¹ Orthodoxi plerique miraculum definiunt „eventum naturalem, cuius leges nondum noscuntur“.²

Igitur acatholici omnes fere in hoc conveniunt, ut miraculum non intelligant effectum praeter ordinem naturae. Sive ergo miracula impugnant sive defendunt, veri nominis miraculum reiiciunt, immo illud impossibile declarant.³

II. POSSIBILITAS MIRACULI.

Rationalistae contendunt miraculum repugnare tum ex parte naturae, in qua fieret, tum ex parte Dei, a quo fieret.⁴ Contra tamen:

1. *Miraculum non repugnat naturae.* Si effectus miraculosus repugnaret naturae, repugnantia spectaret vel ad leges vel ad vires vel ad scientias naturales. Atqui *effectus miraculosus nec legibus nec viribus nec scientiis naturalibus repugnat. Ergo non repugnat naturae.*

a) *Non repugnat legibus naturalibus.* Increduli arguunt miracula mutare leges physicas prorsus *immutabiles*.⁵ At vero *leges naturae nec immutabiles sunt, nec mutantur miraculo.*

¹ *Strauß*, *Leben Jesu für das deutsche Volk* I, 20. Aufl., 76.

² *Ménégoz-Baur*, *Der biblische Wunderbegriff*, Leipzig 1895, 15; aliqui tamen orthodoxi miraculum praeternaturale defendere videntur, e. g. *G. Samt-leben*, *Die biblischen Wunder*, Gütersloh 1907. Teste quidem *Ménégoz* (loc. cit. 28), facultatis parisiensis reformatae professore „revera nullus omnino theologorum protestantium plena convictione illum conceptum miraculi retinet, quem professi sunt Moyses, prophetae, Iesus Christus, theologi medii aevi, vel etiam ipsi reformatores“.

³ Cf. *Felder* loc. cit. 291—308.

⁴ Cf. *Spinoza*, *Tractatus theologico-politicus* l. c.; *Strauß*, *Die Glaubenslehre in ihrer geschichtlichen Entwicklung* I, Tübingen 1840, 276; *Das Leben Jesu kritisch bearbeitet* 1840, I, 80 sq.; *Harnack*, *Wesen des Christentums*, 17 sq.

⁵ „Wir sind der unerschütterlichen Überzeugung, daß, was in Raum und Zeit geschieht, den allgemeinen Gesetzen der Bewegung unterliegt, daß

1°. *Leges naturae non sunt immutabiles.* Nomine legum naturalium intelligimus modum operandi constantem et uniformem rerum physicarum. Iam vero hic modus operandi plerumque non sequitur necessario essentiam rerum physicarum, sed pendet a variis condicionibus, quae a rerum essentia nullo modo dimanant. E. g. motus sive translaticius sive molecularis in hanc vel illam directionem, cum hac vel alia velocitate communicatus non dependet ab essentialibus materiae proprietatibus. Hinc iste motus miraculo mutari potest, rebus corporalibus essentialiter immutatis.

Sed eae etiam leges, quae necessario consequuntur essentiam rerum, nihilominus per se mutabiles sunt. Etenim res physicae ipsae non sunt entia necessaria, sed contingentia, i. e. possunt esse vel non esse, sic esse vel aliter esse, mutari mutatis legibus. Ergo creator et dominus naturae non tantum in casu singulari, sed in universo mundo leges naturae suspendere, variare, tollere posset pro libitu suo. Tamen:

2°. *Leges naturae non mutantur*, sed actu tantum impediuntur, dum fit effectus miraculosus. E. g. dum Petrus supra aquas incedit, lex gravium cohibetur, quominus hic et nunc agat, remanente tamen ipsa lege, i. e. inclinatione fluctuum ad obruendum Petrum.

Leges enim naturae effectus non sortiuntur categorice, sed hypothetice tantum, i. e. si nulla vi superiore cohibentur. Unde vel ipsis viribus naturalibus efficientia legum multipliciter coeretur. Sic v. g. lex gravium saepissime effectum suum non obtinet, obsistente quadam causa naturali. Iam vires inorganicae magnetismi et electricitatis corpora complura gravitati ad tempus subtrahunt. In natura vegetali et animali, superiore quadam

es also in diesem Sinne, d. h. als Durchbrechung des Naturzusammenhangs keine Wunder geben kann. Der Naturzusammenhang ist unverbrüchlich.“ Harnack, loc. cit. „Alle Naturforscher sind darin einig: was in der lebendigen Natur dem Statischen und Mechanischen angehört, das ist auch den Gesetzen der Statik und Mechanik unterworfen; was in ihr chemischen Wesens ist, unterliegt den Gesetzen der Chemie, und was in ihr mit Licht und Elektrizität in Beziehung steht, muß sich auch den allgemeinen Gesetzen dieser Kräfte fügen. Wandellos gehen die göttlichen Ordnungen (der Naturgesetze) ihren Gang.“ Konrad Furrer, Leben Jesu Christi, 2. Aufl., Leipzig 1905, 124.

directione moleculis impressa, gravitatis vim suspendi conspiciamus. Multo magis *homo rationalis* industria et sagacitate sua novit insitam gravitatis activitatem coercere, v. g. dum retinet lapidem, ne cadat.

Quodsi illaesa lege, *creaturae* ita agere valent, a *fortiore creator* leges naturales effectibus suis frustrare potest, remanente tamen lege sive inclinatione naturali rerum ad proprium agendi modum. Ergo miraculum non repugnat legibus naturae.

b) *Non repugnat viribus naturalibus.* Adversarii contendunt miraculo obstare tum connexum tum constantiam virium naturalium. Contra vero:

1°. *Connexus virium naturalium non obstat miraculo.* Ex principio „connexus virium sive causarum naturalium“ (*Prinzip der geschlossenen Naturkausalität*, principe du connexe des causes naturelles) utique sequitur naturam sibimet relictam causis tantummodo naturalibus effectus producere, omnesque causas naturales cum effectibus suis unicum demum circulum cosmicum constituere. Falso vero propugnant increduli ne Deum quidem, auctorem et dominum naturae, hunc circulum infringere posse, ponendo immediate aliquem effectum, quin adhibeat causas naturales.¹ Haec enim sententia non solum influxum Dei supernaturalem sive miraculosum, sed etiam naturalem excludit indeque confunditur cum ipso naturalismo deistico. Qui Deum confitetur a mundo independentem mundanisque rebus providentem, non negabit eum effectus quoslibet in mundo ponere posse, quin utatur causis sive viribus naturae.

¹ „Die neuere Zeit hat einer durch Jahrhunderte fortgesetzten Reihe der mühsamsten Forschungen die Einsicht zu danken, daß alles in der Welt durch eine Kette von Ursachen und Wirkungen zusammenhängt, welche keine Unterbrechung duldet... Diese Überzeugung ist so sehr Bewußtsein der neuen Welt geworden, daß im wirklichen Leben die Meinung oder Behauptung, eine übernatürliche Ursache, eine göttliche Wirksamkeit habe irgendwo unmittelbar eingegriffen, geradezu als Unwissenheit oder Betrug betrachtet wird.“ *Strauß*, Das Leben Jesu kritisch bearbeitet 1840, I, 80 sq. „Das Prinzip der geschlossenen Naturkausalität sagt uns, daß Naturvorgänge immer nur in Naturvorgängen, nicht aber in irgendwelchen außerhalb des Zusammenhanges der Naturkausalität gegebenen Bedingungen ihre Ursache haben.“ *W. Wundt*, Zeitschrift für Philosophie u. philosophische Kritik, 1904, 782.

2°. *Constantia virium naturalium non obstat miraculo.* Secundum principium „constantiae energiarum naturalium“ (Kraftprinzip, Gesetz der Erhaltung der Kraft, principe de la conservation de l'énergie naturelle) summa virium physicarum eadem constanter manet. Miraculo autem vires physicae augeantur, e. g. vis vitalis resuscitatione mortuorum, vis medica sanatione miraculosa infirmi. Ergo miraculum tolleret constantiam energiarum. Ita adversarii.¹

Immerito tamen. Etenim principium energiarum mere edicit vires physicas mundi sibimet relictis nec minui nec augeri. Num vero Deo efficiente minui vel augeri possint, nescit principium energiarum.

Philosophia vero affirmat Deum, qui ab initio mundi creavit summam virium, alias etiam vires addere posse, mundo iam creato. Immo illum revera decursu temporis novas vires addidisse constat. Testantur enim cosmologia et geologia vitam recens demum ortam esse. Vires ergo vitales Deus posterius creavit creatis iamiam viribus anorganicis. Proinde cum illaeso pronuntiato energiarum, Deus semel potuit novas vires adiacere, poterit etiam nunc operando miracula.²

Ergo miraculum non repugnat viribus naturae.

c) *Non repugnat scientiis naturalibus.* Miraculorum osores demum obiciunt operibus miraculosis omnem scientiam rerum naturalium labefactari. Admisso, inquit, miraculo, tum *certitudo theoretica* tum *usus practicus* cognitionum naturalium periclitantur, cum numquam sciamus, utrum in casu singulari effectus naturalis sequatur an divinitus eludatur.³ Verumtamen:

¹ E. g. John Tyndall, Fragmente aus den Naturwissenschaften, deutsch von Ferd. v. Helmholtz, Braunschweig 1874, 38—43.

² Valorem istius illationis non infirmat hypothesis generationis aequivocae, scil. sententia eorum, qui putant vitam primitivam scaturisse e viribus mundi anorganicis. Nam doctissimi quique, etiam increduli, hanc hypothesis absurdam declarant secundum enuntiatum: „omne vivum ex ovo“, i. e. natura vitam non producit, nisi ex cellula viventis. Concessa autem hypothesei generationis aequivocae, actum esset de principio energiarum. Generatio enim aequivoca asserit naturam sibi relictam vires anorganicas auxisse viribus organicis. En qualia miracula naturae attribui debet, qui Deo potestatem miracula patrandi detrectat!

³ „Denken wir zwar eine Gesetzmäßigkeit und Notwendigkeit in der Natur festgelegt, aber zugleich ein fortwährendes göttliches Eingreifen und

1°. *Miraculum non tollit certitudinem theoreticam cognitionum naturalium.* Certitudo scientiarum naturalium in eo est, ut positis condicionibus vires naturae constanter effectum proprium producant. Hanc certitudinem miraculum non infirmat, sed supponit et corroborat. Quotiescumque enim effectum perspicimus, quem ex legibus et viribus naturae hic et nunc non possumus explicare, non concludimus defecisse constantiam ordinis naturalis, sed potius haud cunctanter affirmamus: Natura semper, quod suum est, facit; cum autem adsit effectus praeter-naturalis, profecto non natura, sed Deus illum posuit. E. g. certo scimus homines supra aquas ambulare non posse, sed fluctibus obrui. Haec certitudo non perit, quamvis Petrum videmus supra mare incedentem; immo sine omni dubio constat non naturam, sed Deum esse effectorem huius omnino insuetae rei.

2°. *Miraculum non tollit usum practicum cognitionum naturalium.* Ex eo quod Deus interdum operatur effectum neque exspectatum neque praevisum, non turbantur hominum negotia. Etenim non solum effectus supernaturales, sed multo saepius etiam naturales eveniunt inexpectati et impraevisi. Cogita de navibus submersis, de segetibus procella devastatis, de domibus igne succensis et sescentis aliis. His non obstantibus homines officia sua et negotia prosequuntur. Ergo a pari non ea negligent propter miracula forsitan eventura. Immo a fortiore! Etenim miracula patrantur a Deo summe provido. Inde semper cedunt in nostram utilitatem sive temporalem sive certissime spiritualem et aeternam. Tantum abest, ut usus cognitionum naturalium e miraculo detrimentum capiat!

unmittelbares Wirken in ihr, . . . so würden allgemeine Gesetze nicht mehr theoretisch erkannt und praktisch verwendet werden können. Die Natur würde mehr oder minder wiederum zu einem Chaos.“ Frohschammer, Das Christentum und die moderne Naturwissenschaft 1868, 278. „Durch die Möglichkeit der Wunder würde jede natürliche Gewißheit erschüttert, keine Forschung, welche auf der Fortdauer der Naturgesetze beruht, wäre mehr des Vertrauens würdig.“ John Tyndall loc. cit. 43. „Wie wäre es möglich, daß die unabänderliche Ordnung, in der die Dinge sich bewegen, jemals zerstört würde, ohne einen unheilbaren Riß durch die ganze Welt zu machen, ohne uns und das All einer trostlosen Willkür zu überliefern, ohne jede Wissenschaft als kindischen Quark, jedes irdische Bemühen als vergebliche Arbeit erscheinen zu lassen?“ Büchner, Kraft und Stoff, 7. Aufl., 1862, 36.

Miracula ergo nec legibus nec viribus nec scientiis naturalibus repugnant. Proinde nullam omnino repugnantiam cum natura includunt.

2. *Miraculum non repugnat Deo.* Qui miraculum ex parte Dei impossibile esse opinantur, argumentantur ex supposita contradictione miraculi cum natura. Cum autem ex hac parte nulla adsit contradictio, uti vidimus, facillime probatur operationem miraculosam neutiquam repugnare Deo. Etenim contentibus ipsis adversariis repugnatio ista attineret vel ad potentiam vel ad sapientiam vel ad immutabilitatem divinam. Atqui *operatio miraculosa nec potentiae nec immutabilitati nec sapientiae divinae repugnat. Ergo non repugnat Deo.*

a) *Non repugnat potentiae divinae.* Obiiciunt Deum non magis posse agere contra legem physicam, quam contra legem moralem et logicam, cum trina haec lex sequatur ex ipsa natura divina.¹

Neminem tamen latet falsitas huius sophismatis. *Veritates logico-mathematicae et ethicae existunt vi necessitatis internae seu metaphysicae; ideo fluunt ex necessitate et perfectione naturae divinae.* Ferrum non esse ligneum; bis bina non esse quinque; bonum esse faciendum, malum vitandum sunt veritates absolute necessariae. Contrarium harum veritatum logicarum, mathematicarum et ethicarum absolutam contradictionem includit. Ergo ne omnipotentiae quidem divinae factum possibile est. *Veritates vero ordinis physici, uti iam dictum est,² omnibus*

¹ Ita Spinoza contendit „leges naturae universales mera esse decreta Dei, quae ex necessitate et perfectione naturae divinae sequuntur. Si igitur in natura contingeret, quod eius universalibus legibus repugnaret, id . . . naturae divinae necessario etiam repugnaret; aut si quis statueret Deum aliquid contra leges naturae agere, is simul etiam cogeretur statuere Deum contra suam naturam agere, quo nihil absurdius.“ *Benedicti de Spinoza, Tractatus theologico-politicus c. 6; Opera l. c. 24.* „Kann Gott weder ein hölzernes Eisen machen noch bewirken, daß $2 \times 2 = 5$ sind, kann Gott ferner nicht lügen, nicht sündigen usw., so sieht man nicht ein, welchen Unterschied es für die Allmacht Gottes begründen soll, daß es zwar auf logischem und moralischem, nicht aber auf physischem Gebiete eine unverbrüchliche Notwendigkeit für Gott geben soll.“ *R. A. Lipsius, Lehrbuch der evang.-protest. Dogmatik, 1876, § 322.*

² Supra p. 71–73.

suis numeris et partibus pendent a libera Dei voluntate. Potuit Deus hunc vel alium vel nullum ordinem physicum instituire. A fortiore potest effectum singularem producere, qui est praeter, supra vel contra illum effectum, quem natura hic et nunc producere valeret. Ergo miraculum non repugnat potentiae divinae.¹

b) *Non repugnat immutabilitati divinae.* Instant Deum, etsi libere ordinem instituerit, tamen decreto aeterno instituisse, proindeque non posse in tempore eum mutare, quin ipse mutetur.² Revera decreto aeterno Deus non solum ordinem naturae consuetum statuit, sed etiam hos vel illos effectus praeternaturales sive miraculosos. „Deus ab aeterno praevidit et voluit se facturum, quod in tempore facit; sic ergo instituit naturae cursum, ut tamen praeordinaretur in aeterna sua voluntate, quod praeter cursum istum quandoque factururus erat.“³

Cum autem miraculum vi decreti illius aeterni tempore statuto eveniat, Deus non mutatur, alioquin eadem ratione dicendus esset mutatus ipsa etiam creatione naturae. Utrique effectus, scil. effectus ordinarii et effectus extraordinarii, unum sunt decretum aeternum tempore statuto executioni mandatum. Ambo in unum ordinem mundi coalescunt, cuius infima pars est ordo naturae, suprema vero ordo praeternaturalis.

c) *Non repugnat sapientiae divinae.* Dicunt demum Deum, quamvis absoluta potentia miraculum valeat patrare, non valere tamen potentia ordinata sive sapientia. Sapientiae enim divinae indignum esse miraculis continuo emendare et corrigere ordinem naturae semel statutum.⁴

¹ Cf. s. Thom. De potentia q. 6, a. 1, ad 3; Summa theol. 1, q. 105, a. 6, in corp.

² „Quidquid fit, per Dei voluntatem et aeternum decretum fit . . . Natura itaque leges et regulas semper observat adeoque etiam fixum atque immutabilem ordinem. Naturae ordinem fixum atque immutabilem ex Dei decretis concipimus.“ Spinoza l. c. 24. 27.

³ S. Thom. 1, q. 19, a. 7.

⁴ „Omnino credendum est naturae leges adeo latas, ut ad omnia, quae et ab ipso divino intellectu concipiuntur, se extendant; alias enim quid aliud statuitur quam quod Deus naturam adeo impotentem creaverit, eiusque leges et regulas adeo steriles statuerit, ut saepe de novo subvenire cogatur.“ Spinoza l. c. 24 sq. Cui assentiunt Strauß, Schleiermacher, Pfleiderer, Wundt.

Hoc quidem verum esset, si miraculis leges et vires physicae declararentur imperfectae et insufficientes ad obtinendum finem suum proximum, i. e. physicum. At vero miracula haudquaquam leges et vires naturae declarant ineptas ad producendos effectus physicos ipsis assignatos. *Sane non fiunt miracula, ut melius se habeat cursus naturae physicus*, sed ut attingatur finis moralis et religiosus, scil. ut Deus preces audiat, bona donet, avertat mala, praecipue autem, ut significet et confirmet divinam revelationem. Sicut enim opera naturalia demonstrant revelationem Dei naturalem, ita opera supernaturalia sive miraculosa manifestant revelationem Dei supernaturalem. Quia autem in istum finem supernaturalem tendunt miracula, cursum naturalem minime laedunt vel corrigunt; quemadmodum revelatione supernaturali nequaquam laeditur aut corrigitur ordo naturalis.

Patet igitur *miracula esse prorsus possibile, cum neque ex parte naturae repugnent, neque ex parte Dei.*

Immo *nisi vel naturam divinitate vel divinitatem natura confundamus, sed Deum supermundanum et personalem profiteamur, possibilitas miraculorum per se constat.* Etenim Deo nihil sollemnius est, quam ut liberrime naturae imperet, neque naturae quidquam est sollemnius, quam ut Deo in omnibus humillime obtemperet.¹ *Unde et omnium fere populorum persuasio numini supremo adscribit miracula.*

III. COGNOSCIBILITAS MIRACULI.

Stabilita possibilitate miraculi adversarii aliud effugium petunt, iactantes miraculum qua tale a nobis numquam cognosci posse. Et alii quidem contendunt numquam constare *factum sensibile* miraculi; alii numquam constare *causam supernaturalem* miraculi. Illi *cognoscibilitatem historicam*, isti *cognoscibilitatem philosophicam* miraculorum negant.

¹ Quod etiam increduli multi concedunt, v. g. *John Stuart Mill*, Essay über Religion, deutsch, Berlin 1875, 198 sqq.; *J. J. Rousseau*, lettre 3me de la montagne, Œuvres III, Paris, Hachette 1905, 152 sq., scribens: „Dieu peut-il faire des miracles? c'est-à-dire peut-il déroger aux lois qu'il a établies? Cette question, sérieusement traitée, serait impie si elle n'était absurde. Ce serait trop d'honneur à celui qui la résoudrait négativement que de le punir; il suffirait de l'enfermer.“

Iam non dicimus nos semper indubitanter cognoscere veritatem historicam et philosophicam miraculi, sed propugnamus miraculum *in se* non effugere cognitionem nostram et proinde saepe saepius a nobis cognosci posse.

1. *Cognoscibilitas historica miraculi.* Patet nihil nobis rei esse cum rationalistis „historico-criticis“ (neokantianis), qui miraculum non intelligunt factum obiectivum, sed fictionem experientiae subiectivae. Rationalismus philosophico-scepticus vero miraculum supponit quidem eventum obiectivum, attamen penitus alienum a cognitione. Vel enim autumat factum miraculosum a priori simpliciter dubium manere, vel saltem examini critico tam immoderato subiiciendum esse, ut a posteriore semper eludatur. Contra tamen ponimus:

a) *Factum miraculosum eadem certitudine statui potest, qua et cetera facta historica statuuntur.*

Hume, assentientibus *Strauß*, *Zeller*, aliisque, notat pro veritate miraculi in singulis casibus stare solum testimonium morale eorum, qui dicunt effectum praeternaturalem evenisse; contra veritatem miraculi vero in omnibus casibus stare experientiam physicam asserentem nullos effectus praeternaturales evenire. Manifesto autem illud testimonium morale semper evinci ista experientia physica. Proinde veritatem facti miraculosi numquam probari posse.¹

Revera tamen factum miraculosum ad modum eventuum naturalium firmiter probari valet vel *proprio testimonio physico* vel *alieno testimonio physico-morali*.

1°. *Proprio testimonio physico.* Si *praesentes* sumus miraculo, illud propria sensuum experientia percipimus. V. g. si mortuus ad vitam revocatur nobis spectantibus, resuscitatum eum perhibemus et scimus edocti oculorum experientia. Eodem autem prorsus modo et medio naturales effectus apprehendimus, v. g. mortuos plerumque non resuscitari ad vitam. Falso dicemus factum miraculosum in casu nostro testimonio tantum morali muniri, factum autem naturale testimonio physico. Patet utrumque niti experientia physica. Proinde etiam utrumque

¹ *Hume*, Enquiry concern. Human Understanding; *Strauß*, Glaubenslehre I, 238; *Leben Jesu für das deutsche Volk*, Krönersche Ausg. I, 75 sq.; *Ed. Zeller*, Die Tübinger historische Schule I, 2. Aufl., 1875, 304 sq.

eadem certitudine constat. Etenim, si sensibus propriis fidere nequirem, cum testantur mortuum resuscitatum, neque eis fidere possem, cum testantur mortuos non suscitatos. Unde, nisi stulte quis sensuum experientiam et testimonium denegare voluerit, concedere debet veritatem facti mirabilis certo statui posse, si praesentes fuimus.

2°. *Alieno testimonio physico-morali.* Si *absentes* fuimus miraculo, fidere debemus et possumus testimonio morali aliorum, qui ipsi affirmant se experientia sensuum physica percepisse factum miraculosum. V. g. s. Ioannes evangelista narrat plura miracula Christi, testificans se oculis spectasse signa relata.¹ Simili autem modo apprehendimus naturalia quoque facta temporis acti. Tota historia et iurisprudentia, immo plerumque etiam scientiae experimentales et mathematicae innituntur testimonio physico-morali aliorum. Omnes scientiae in eo sunt, ut testimonio critico aliorum aequae fidant ac proprio. Quodsi hoc testimonium valet, ubi agitur de affirmandis factis ordinariis, valere debet etiam, ubi agitur de extraordinariis sive miraculosis; si vero non valeret de his, neque valeret de illis, et proinde funditus everteretur omnis fere certitudo scientifica.

Ergo paritas absoluta est certitudinis, quae attinet ad facta naturalia et praeternaturalia sive miraculosa. Eodem testimonio sive proprio sive alieno convincimur, plerumque eventus naturales evenire, interdum autem praeternaturales quoque accidere. Absurdum est dicere miracula solo testimonio morali fulciri, vel ea testimonio physico-experimentali evinci. Contrarium constat, dummodo eventus miraculosi ad regulas criticas exigantur. Unde:

b) *Factum miraculosum eadem critica examinari debet, qua et cetera facta historica examinantur.*

Renan, vestigiis *Voltaire* et *Rousseau* inhaerens, non quidem prorsus negat veritatem historicam miraculi posse statui; sed miraculum regulis ita hypercriticis subiicit, ut factum miraculosum reapse semper dubium maneat. Ubi enim de eo examinando agitur, testimonium hominum rudium et simplicium repudiat, requirens examen virorum in arte peritorum; immo postulans, ut hi viri iterare possint miraculum, quoties, quomolibet et

¹ Io 20, 30 sq.; 21, 24; 1 Io 1, 1. 3.

ubilibet ipsis placuerit, v. g. iubendo thaumaturgum, ut mortuum saepius, aliis sub circumstantiis, spectantibus aliis testibus suscitet, antequam feratur iudicium de miraculi veritate historica.¹

Immerito autem talibus regulis criticis miracula subiiciuntur. Etenim miraculum est effectus sensibilis sicuti omnes evētus historici. Ex hoc capite nullum omnino discrimen intercedit inter factum naturale et praeternaturale. Eodem prorsus modo, quo cognoscimus hominem caecum vel mortuum esse, etiam cognoscimus eum iterum videre vel vivere. Quare immerito miracula aliis regulis criticis ponderantur ac cetera facta historica. Et cum ad ista testificanda sufficiant homines quilibet, quare non sufficiunt et ad illa testificanda? Immo a fortiore sufficiunt ad testificanda miracula, cum facti insolentia magis excitet ad accurate examinandum. Hypercritice ergo postulatur, ut miracula a solis viris in arte medica, physica, chimica, historica peritis examinentur. Stulte et impie exigitur, ut miracula ad arbitrium et ludibrium hominum Deus repetat, cum nec facta ordinaria historiae sic iterare liceat. Criticae historicae solummodo est facta miraculosa ad regulas suetas exquirere, neque ullum miraculum admittere, nisi probatum testimonio hominum sanorum sensuum et indubiae veracitatis.

Quae cum ita sint, veritas historica miraculi cognoscibilis est.

2. *Cognoscibilitas philosophica miraculi.* Effectum mirum a causa supernaturali productum esse constat, si constat eum superare causas naturales. Nam ex enuntiato „rationis sufficientis“ ab effectu concludere licet ad causam adaequatam. Quare si ista causa non invenitur in mundo creato, quaerenda est in Deo. At vero rationalistae absolute negant nos umquam affirmare posse aliquem effectum superare causas naturales. Talis affirmatio, aiunt, semper dubia manet, nisi omnes vires legesque naturales cognoscamus. Cum autem vix minimam earum partem cognoscamus, iudicium de causalitate naturali vel supernaturali effectus miri suspendendum est. Ita cum *Spinoza* argumentantur hodie omnes fere protestantes liberales et conservativi.²

¹ *Renan*, Vie de Jésus, 49. éd., XCV—XCVII; *Voltaire*, Dictionnaire philosophique, s. v. Miracles; *Rousseau*, Œuvres II, Paris, Hachette 1905, 269.

² „Rogare mihi liceat, an nos homunciones tantam naturae cognitionem habeamus, ut determinare possimus, quousque eius vis et potentia se extendit,

Haec argumentatio specie quidem scientifica, re tamen futilis est. Nam:

a) Effectum mirabilem a causa supernaturali productum esse constat, quamvis eas *solummodo vires legesque naturae cognoscamus*, quae ad concretum casum miraculi attinent.

Non tota natura, sed una tantum alterave vis et lex naturales attinent ad singulum effectum mirabilem. V. g. si agitur de mortuo ad vitam revocato, sufficit scire effatum: „Omne vivum ex ovo“, i. e. natura vitam numquam producit ex morte. Uno hoc effato munitis absoluta certitudine nobis pronuntiare licet, mortuum suscitatum esse vi supernaturali, non naturali.

b) Immo *ipsarum virium naturalium, quae attinent ad concretum effectum mirabilem, plerumque non requiritur positiva scientia, sed negativa tantum.*

Nempe necesse non est scire, quousque se extendat potentia respectiva naturalis, sed sat est scivisse eam non sufficere ad producendum effectum propositum. E. g. plerumque nequimus positive terminare, quid valeat naturalis vis medica, at vero negative scimus hanc vim imparem esse sanando repente vulneri putrido vel canceroso. Periti enim in arte physica norunt multos processus biologicos et successivos requiri ad cellulas, quas vocant vitales, naturaliter restituendas. Ignari autem scientiae physicae id saltem experientia noverunt, naturam vulnus putridum vel cancerosum subito non sanare. Omnes ergo merito talem sanationem non naturalem, sed supernaturalem esse pronuntiant.

c) Denique *crebro nulla cognitione opus est rerum naturalium*, neque positiva, neque negativa, ut plane constet naturam non produxisse effectum mirabilem concretum.

et quid eius vim superat: quod quia nemo sine arrogantia praesumere potest, licet ergo absque iactantia miracula per causas naturales, quantum fieri potest, explicare, et quae explicare non possumus, nec etiam demonstrare, quod absurda sint, satius erit iudicium de iis suspendere, et religionem sola doctrinae sapientia adstruere.“ *Spinoza*, Epistula 75, loc. cit. 416. Similiter *Harnack*, *Wesen des Christentums* 18; *Hunzinger*, *Das Wunder*, Leipzig 1912, 106; *Ménégoz*, *Der biblische Wunderbegriff*, deutsch von *Baur*, Freiburg 1895, 32. 37; *Beth*, *Das Wunder*, Gr. Lichterfelde 1908, 20 sq.; *Barth*, *Die Hauptprobleme des Lebens Jesu*, Gütersloh 1907, 122.

Evidenter id patet, si thaumaturgus nulla plane vi naturali utitur nec uti potest, v. g. si solo vocis vel voluntatis imperio leprosum mundat, mortuum ad vitam revocat, excitatas maris undas comprimit. His in casibus natura prorsus nihil confert vel conferre potest ad producendum effectum illum mirabilem. Ergo vel effectus productus est a causa supernaturali, vel productus est sine causa, quod prorsus absurdum.

Inde *duae conclusiones* sequuntur:

Prima: Saepe opera miraculosa ab operibus naturalibus tuto distingui possunt. Limites quidem, quibus res naturales et supernaturales dividuntur, plerumque designare difficile vel impossibile est; facile autem discernere permulta, quae a limitibus distant. Immo supernaturalia a naturalibus internoscere saepe saepius valemus eadem certitudine, qua et diem a nocte, colorem viridem, caeruleum et rubrum arcus caelestis internoscimus, licet accurate terminare non valeamus, nec quo crepusculi momento desinat dies, nox vero incipiat, nec ubinam in arcu caelesti summae extremitates sint singulorum colorum.

Altera: Nullus effectus insuetus miraculis annumerandus est, nisi certe supernaturalis sit. Etenim ex parte scientiae temerarium et insanum esset miraculum postulare, nisi vel evidētia vel saltem diligentissimo examine constet naturam imparem fuisse effectui mirabili concreto ponendo. Ex parte autem *fidei* periculosum et impium esset miracula falsa qua vera venditare. Miraculis enim falsis vera irridentur ac proinde luculentissima revelationis criteria obscurantur. Propterea ecclesia catholica in diiudicandis miraculis tam caute severeque se gerit, ut doctorum etiam incredulorum admirationem excitet.¹

IV. SIMULACRA MIRACULORUM.

Moderni aliqui fatentur exsistere opera mirabilia, quae viribus naturae physicis explicari nequeant. Propugnant autem ea non esse attribuenda causae divinae, sed vel efficaciae psychicae hominum vel efficaciae psychicae hominum adiutae, uti aiunt,

¹ Cf. regulas statutas a *Benedicto XIV* in opere: De beatificatione et canonizatione servorum Dei, praesertim in lib. IV. Duo specimina maximae severitatis, qua Romae miracula expenduntur v. apud *Ottiger*, Theolog. fund. I, 192, nota 2.

spiritibus mundi superioris, vel demum efficaciae spirituum diabolicorum simpliciter.

Prima vocantur: *mira hypnotica*, altera: *mira spiritistica*, tertia: *mira diabolica*. Quaeritur ergo, num vera miracula his miraculorum simulacris eludi possint.

1. *Mira hypnotica*.¹ Hypnosis a graeca voce ὕπνος = somnus dicitur, quia est status morbidus similis somno naturali. Magis antiquorum medorum, chaldaeorum, indorum, aegyptiorum et graecorum iam nota, recentiore tempore a medicis Mesmer († 1815) et Braid († 1860) recognita, hypnosis ultimis decenniis saeculi XIX scientifice undequaque indagata est. Practice hypnosi utuntur medici ad varios morbos curandos; artifices ad exemplaria (Modelle, modèles) obtinenda, quae diu eundem situm servant; iudices ad extorquendas ab accusatis vel testibus confessiones; parentes et magistri ad habitus malos puerorum extirpandos; praestigiatōres ad praedandos homines curiosos et superstitiosos; corruptores ad attingendos fines prae-avos. Theoria scientifica hypnosis necnon ars practica eam excitandi vocatur hypnotismus, interdum etiam mesmerismus vel braidismus.

Physicorum est hypnosim exponere ex re medica, moralistarum eam diiudicare ex ethica, apologetarum vero solummodo probare *hypnosi nihil rei esse cum miraculis*. Idcirco phaenomena hypnotica primo sunt recensenda, deinde explicanda.

a) *Phaenomena hypnotica recensentur*. Hypnosis origine duplex est: spontanea et artificialis. Hypnosis *spontanea* evenit, quin intendatur nec a persona hypnotizata nec a persona hypnotizante. Opprimit improvise homines natura vel casu ad eam propensos (hystericos, graviter vulneratos etc.). Hypnosis *artificialis* voluntarie producitur a persona sive hypnotizanda sive hypnotizante. Media ad provocandam et augendam hypnosim artificialem sunt vel *sensorialia* (excitando vel demulcendo

¹ Cf. Schütz, Hypnotismus, 2. Aufl., 1898; Lapponi, Ipnatismo e spiritismo 1897 (prostat etiam germanice et gallice); P. Coconnier, L'hypnotisme franc. 1897; Joire-Boltensstern, Handbuch des Hypnotismus 1908; Trömmner, Hypnotismus und Suggestion 1908; Grasset, L'hypnotisme et la suggestion, 3. éd., 1909; W. Wundt, Hypnotismus und Suggestion, 2. Aufl., 1911; Forel, Hypnotismus, 6. Aufl., 1911.

sensus, e. g. oculos obiecto perlucido, aures strepitu insueto) vel *mechanica* (percussione vel pressu corporis, capitis, oculorum) vel *physica* (vi magnetis, electricitatis) vel *narcotica* (aethere, chloroformio, morphio, alcoholio), praecipue vero *psychica*, suggestionem scil. tum propria (autosuggestionem), tum aliena (heterosuggestionem).

*Status hypnoticus utcumque ortus et inductus, quattuor phaenomenis emicat: lethargia, catalepsi, somnambulismo et suggestibilitate.*¹ *Lethargia*

Notandum tamen non omnia ista phaenomena in omnibus et singulis casibus hypnosis inesse. Modo sola lethargia vel catalepsis vel somnambulismus hypnoticus adest; modo successive lethargia, dein catalepsis, demum somnambulismus eveniunt. Suggestibilitas autem numquam deficit, sive adsunt cetera phaenomena, sive desunt.

1°. *Lethargia* hypnosis plerumque incipit. Manifestatur summa *irritabilitate et contractione musculorum*, necnon *anaesthesia* (impassibilitate) plus minusve perfecta *sensuum et totius superficiei corporis*. Unde fit, ut lethargicus vix ac ne vix quidem cum mundo exteriori communicet atque etiam ipsius suggestoris vim difficulter patiat.

2°. *Catalepsis* plerumque sequitur lethargiam, quamvis sine ea accidere vel provocari possit. In catalepsi *anaesthesia sensuum est absolute perfecta*, ita quidem, ut hypnotizatus indolenter pungi, secari, uri queat. Accedit nota proprie cataleptica, nempe *rigor musculorum*, quo fit, ut patiens cadaveris instar omni motu spontaneo careat. Cum musculi ad irritationes omnino non reagant, *membra cereae prorsus flexibilitatis sunt*,

¹ Medici, qui de hypnotismo scripserunt, non concordant in describendis et distribuendis his phaenomenis. Schola psycho-physiologica (Charcot, Pitres, Lapponi, Joire, alii) primum considerant hypnosim respectu physico sive somatico, ac proinde lethargiam, catalepsim et somnambulismum commemorant ut phaenomena principalia, quibus utique accedit suggestibilitas. Contra schola psychica (Liébeault, Richet, Bernheim, Bilinski, alii) hypnosim exclusive vel fere exclusive considerant respectu pathologico, ac proinde suggestibilitatem commemorant ut phaenomenum unice proprium, a quo solo provocantur et pendent lethargia, catalepsis et somnambulismus. Veritas media inter haec duo extrema videtur incedere, uti bene exponit Dr. Grasset, L'hypnotisme et la suggestion, 3. éd., Paris 1909.

ita ut quolibet moveri et sisti queant ^{sing. ostelli} atque motum vel situm semel acceptum invariabiliter servant. Motibus impressis catalepticus etiam phantasmata idonea et proinde suggestiones accipit.

3°. *Somnambulismus* a lethargia et catalepsi eo distinguitur, quod facultates sensitivas non solummodo solvit, sed miro modo auget. Atque imprimis *sensus externos*. Visus tantum acuitur, ut somnambulus oculis fere clausis litterarum formas minimas expedite legere, immo clare videre valeat res, quarum minima imago ex oculis alterius personae resplendet. Auditus ad rumores levissimos reagit ac etiam strepitus longe distantes percipit. Simili modo gustus, tactus, odoratus exacuuntur. *Sed et sensus interni*. Phantasia eo usque extollitur, ut imagines rerum tam vividas recipiat, acsi objecta ipsa adessent. Memoria tam firma et tenax est, ut quaecumque somnambulus olim didicerit vel perceperit, perfectissime recognoscat, e. g. linguas, quas obiter in iuventute noverat vel ex occasione audierat. Instinctus tanto nisu emergit, ut somnambulus infirmus saepe aegritudinem suam et remedia indicet, sensu naturali ductus ad modum animalium. Contra *facultates spirituales* sopitae iacent. Intellectus per accidens tantum effertur, quia vita sensitiva fidelius iuvatur, e. g. discipulus somnambulus interdum pensum difficile facilius efficiet, quia lectionem magistri memoria somnambula firmius tenet. Voluntatis exercitium et vis nulla fere est. Conscientiam sui somnambulus omnino amisit.

4°. *Suggestibilitas* generatim sumpta est proclivitas ad subeundas suggestiones.¹ Suggestibilitas hypnotica ea intelligitur, qua hypnotizato („medio“) variae repraesentationes, affectiones, motiones, actiones imperari possunt ad nutum suggestoris. Suggestibilitas minima est in lethargia, maior in catalepsi, maxima in somnambulismo. Somnambulus omnia patitur et peragit, quaecumque ipsi suggeruntur. Suggestitur ipsi se puerulum esse

¹ Suggestio autem est repraesentatio nata ex persuasione psychologica, non ex cognitione logica. E. g. suggestionem ne adesse putes, cum puero videnti pomum excitatio cerebri efficit huius pomi repraesentationem imaginativam. Suggestionem vero adesse dices, cum puero nomen pomi audienti oritur ista repraesentatio atque propter hanc repraesentationem pomi appetitio excitatur et saliva ore cietur vel immo gustus sentitur esui pomi proprius. Cf. Tillm. Pesch, Institutiones psychologicae II, Friburgi 1897, 376 sqq.

scholarem? Subito mores et inscitiam tironis geret, licet senex sit et magister. Suggestitur ipsi se esse aliam personam vel personas plures vel immo beluam? Intime convincitur rem ita se habere. Suggestitur ipsi aquam porrectam esse vinum generosum? Credit se vinum generosum bibere atque inebriatur. Suggestitur ipsi caecitas vel surditas? Statim caecus fit vel surdus. Suggestitur e contrario ipsum liberari a caecitate vel surditate hysterica, qua ante hypnosim affectus erat? Repente sanus fit sanusque manebit etiam post hypnosim. Suggestitur ipsi se in statu posthypnotico crimen commissurum vel habitum malum depositurum? Infallibiliter tempore condito, quod ei suggestum erat, executioni mandabit, licet forsán suggestor non amplius meminerit „medii“. Haec propensio posthypnotica paulatim tantum dilabitur, citius tardius, pro gradu suggestibilitatis vel suggestionis.

b) *Phaenomena hypnotica explicantur.* Phaenomena hypnotica et proinde ipsa hypnosis interdum causis praeternaturalibus attributa sunt. Immerito tamen. Quamvis enim aliquoties scitu difficile sit, *qualis* causa naturalis singularem quendam effectum hypnoticum produxerit, nihilominus certum est, *quod* omnia phaenomena hypnotica *a causis naturalibus producuntur.* *Et enim haec phaenomena etiam extra hypnosim contingunt iis in condicionibus, quibus causalitas praeternaturalis evidenter excluditur. Et quidem:*

1°. *Lethargia* imperfecta adest in somno naturali, perfectissima in morte apparenti („stupor“), perfecta in statu morbi illius veternosi, quocum lethargia hypnotica et nomen et rem omnino communia habet.

2°. *Catalepsis* phaenomena in omnibus nosocomiis et malinconiis spectantur, praecipue inter melancholicos, paralyticos, hystericos. Ab hac catalepsi praeterhypnotica vix ac ne vix quidem differt catalepsis hypnotica.

3°. *Somnambulismus* imperfectus eos vexat homines, qui in somno ambulant (unde et somnambulismus vocatur) multaque insueta peragunt; perfectus frequenter personas singulares atque etiam tota valetudinaria, totas familias vel scholas invadit epidemiae instar. His infirmis somnambuli hypnotici prorsus aequiparantur, non solum physiologice, sed et psychice.

Immerito somnambulis hypnoticis vis et actio psychicae praeternaturales attribuuntur. Eorum „claravisio“ (Hellsehen, clairvoyance) quae dicitur, nititur incredibili acuitate sensuum, phantasiae, memoriae, instinctus. Quae proferuntur narrationes de locutione linguarum penitus ignotarum, de praedictione eventuum futurorum contingentium, de actione in distans aliisque huiusmodi miris somnambulatorum, vel sunt merae fabulae vel saltem non constant.¹

4°. *Suggestibilitas* sive „impressionabilitas“ psychica in omnibus est hominibus. In ipso *statu vigiliae* et vita quotidiana frequenter suggerimur, e. g. aspectus bestiarum molestarum excitat pruritus; repraesentatio rerum foedarum provocat vomitum etc. Quo infirmior voluntas et conscientia sui, eo maior suggestibilitas. Unde in *somno naturali* et praecipue in *somnambulismo naturali* homines quidam stupendae suggestionis capaces sunt, quia, voluntate et conscientia dormientibus, eorum sensus externi et interni interdum mire exaltantur.

Quae cum ita sint, non amplius miramur in *somno artificiali* sive hypnotico et imprimis in somnambulismo hypnotico suggestibilitatem maximam esse. Etenim ex una parte „medium“ hyperaesthesiam (summam sensibilitatem) sensuum et nervorum patitur, ex alia parte exercitio voluntatis et conscientiae sui caret, ac perinde fere totum a nutu et influxu suggestoris pendet.

Hoc influxu suggestivo etiam nititur et terminatur therapia hypnotica, i. e. sanatio morborum per hypnotismum effecta. Suggestione hypnotica, immo et praeterhypnotica tolluntur morbi, quorum causa *mera suggestio est* (scil. *turbationes* quaedam „*functionales*“ sensuum, respirationis, digestionis, palpitationis,

¹ „In jedem Fall erhebt sich die Tätigkeit der Intelligenz im hypnotischen Somnambulismus niemals zu einer solchen Höhe, daß sie verborgene Dinge, zukünftige Ereignisse oder bisher ungelöste Probleme der Wissenschaft aus sich finden und ergründen könnte. Man hat fälschlich den Hypnotisierten eine solche Fähigkeit zugeschrieben und darin eine Form des sogenannten Hellsehens erblickt.“ *Lapponi*, Hypnotismus und Spiritismus, deutsch von *Luttenbacher*, Leipzig 1906, 86. Quod plene confirmatur exemplis „visionis clarae“ relatis a *Perty*, Die mystischen Erscheinungen der menschlichen Natur I (1882) 223 sqq.

totius systematis nervorum), quique *hysterici sive nervosi vocantur*.

Quemadmodum enim isti morbi hysterico-nervosi e suggestione oriuntur, ita et per suggestionem naturaliter sanari possunt. Ultra vero psychotherapia non extenditur. Morbi veri seu „organici“ efficaciam psychotherapiae hypnoticae, non minus ac praeterhypnoticae, penitus eludunt. Suggestio psychica transitoriam dumtaxat illusionem sanationis vel potius mitigationis dat morborum verorum. Agit ergo omnino secundum leges, non praeter leges naturales. Proinde nihil miraculosi continet.¹

2. *Mira spiritistica*.² *Spiritismus* vel *spiritualismus* sic vocatur, quia iactat commercium cum spiritibus alterius mundi,

¹ *Bernheim*, therapiae suggestivae sive psychotherapiae antesignanus, fatetur: „Il ne faut pas exagérer: le rôle direct de la psychothérapie contre les lésions organiques est très restreint. On ne peut ni résoudre une inflammation, ni arrêter l'évolution d'une tumeur ou d'un processus de la sclérose. La suggestion ne tue pas les microbes, elle ne cicatrise pas l'ulcère rond de l'estomac . . . La suggestion ne peut réduire un membre luxé, dégonfler une articulation gonflée par le rhumatisme, restaurer la substance cérébrale détruite . . . La suggestion n'enraie pas l'évolution organique de la maladie; trop souvent elle ne produit qu'une amélioration transitoire . . . et il arrive un moment où la suggestion ne peut plus rien . . . La suggestion ne fait point de miracles. Elle guérit selon les lois de la biologie.“ *Bernheim*, Hypnotisme, suggestion, psychothérapie, 2. édit., Paris 1903, 321 sq. 325. 352. 355. 503. „Die Hypnose heilt also überhaupt keine organischen Krankheiten, sie gibt nur die Illusion der Heilung. Wer sagt, daß die Hypnose heilt, der muß auch sagen, daß der Alkohol- oder Morphinrausch, die Chloroformnarkose heilen! Sie tun dies bekanntlich nicht, sie bringen nur den Schmerz zum Vergessen. Sie können ein gewisses Wohlbehagen schaffen, das aber nicht standhält und der Umgebung wenig imponiert.“ *Dr. Knur*, Christus medicus? Freiburg 1905, 65 sq. „Rien ne prouve que l'hypnothérapie soit capable de modifier les lésions organiques.“ *Crocq*, L'hypnotisme scientifique, Paris 1900, 530. „On n'admet guère aujourd'hui l'action directe de la suggestion et de l'hypnose sur la lésion organique elle-même.“ *Grasset* l. c. 331. Optime hanc materiam complectitur *Dr. H. Meige*, in: Nouvelle pratique médico-chirurgicale, tom. IV, Paris 1911, 581–617.

² Cf. *Wieser*, Der Spiritismus und das Christenthum 1881; *Gutberlet*, Der Spiritismus 1882; *Lee*, Lights and Shadows 1894; *Bertrand*, Aberglaube und Seelsorge, 2. Aufl., 1911; *Walter*, La religion spiritiste, 8. éd., 1908; *Gander*, Der Spiritismus 1910; *Flournoy*, Esprits et médiums 1911; *Grasset*, Idées paramédicales 1912, 294–338; *Schneider-Walter*, Der neuere Geistesglaube, 3. Aufl., 1913.

scil. cum angelis et animis hominum defunctorum. Appellatur etiam *mediumismus*, quia illud commercium plerumque fit mediantibus personis singulariter ad hoc aptis; *hypno-spiritismus*, quia media spiritistica frequenter agunt in statu hypnotico; *occultismus*, quia lucem diei fugit; *theosophia*, quia spiritismus systema religiosum sui generis confinxit ex supernaturalismo superstitioso et naturalismo incredulo.

Iam Vetus Testamentum abhorret ab iis, qui ad instar gentium „pythones consulunt“ aut „a mortuis quaerunt veritatem“. ¹ Revera omnes fere populi antiqui, imprimis hebraei, chaldaei, aegyptii, indi, sinenses, graeci, romani, cetae magiis, oraculis et divinationibus spiritisticis favebant. Medio aevo iudaei cabbalistae necnon magi quidam christiani artificia spiritistica (citationem daemonum, necromantiam etc.) coluerunt, obnitente magisterio ecclesiastico. Renascente demum hypnotismo saec. XIX spiritismus primum in America, postea in diversis Europae regionibus invaluit ita, ut c. annum 1880 fere 20 miliones asseclae „religionis“ spiritisticae numerarentur. Fallaciis tandem multorum mediorum detectis atque absurditatibus doctrinae spiritisticae manifestatis, exitialis haec perniciēs in dies decrevit, licet hodie quoque multa centena milia ipsi adhaereant. ²

Theologiae moralis est ostendere, spiritismum theoreticum et practicum illicitum esse; apologiae vero, *phaenomena spiritistica miraculis non esse aequiparanda*. Hunc in finem ista phaenomena primo recensebimus, postea diiudicabimus.

a) *Phaenomena spiritistica recensentur*. Triplicis generis phaenomena in sessiunculis spiritisticis obveniunt:

1°. *Motus locales* nulla vi mechanica adhibita. Frequentissima commemoratur rotatio tabularum. Efficitur autem sic: Plures personae — una sola rarissime sufficit — summis digitis tangunt tabulam, cui per gyrum assident. Interposito brevi intervallo tabula moveri incipit et pedibus agitari. Aliquoties tabulae, sellae, aliaque supellex, immo et ipsa „media“ spiritistica in aëra levantur, aguntur tintinnabula, audiuntur soni musici, conclave resonat strepitu et ictibus insolitis.

¹ Dt 18, 11; cf. 1 Reg 28, 7 sqq.

² Anno 1890 circiter centum periodica spiritismum divulgabant, quorum 30—35 anglice, 15—20 gallice, 6 germanice, 3 italice, 40 hispanice scripta erant.

2°. *Revelationes intellectuales.* Positis nempe quaestionibus obtinentur responsa tum ad res terrenas tum ad res caelestes spectantia, e. g. elucidantur quaestiones scientificae vel religiosae; exponitur status defunctorum in altera vita. Iam *res, quae* quidem revelantur, mirae non sunt; nam revelationes illae plerumque puerilia, faceta et commenticia continent, nec umquam excedunt cognitiones, quas habent vel „media“ vel aliae personae sessioni assistentes.¹ Attamen *modus, quo* cognitiones intellectuales patefiunt, mirus esse videtur. Non enim semper manifestantur locutione „medii“, sed saepe saepius indicantur ictibus et lineis tabularum rotantium vel pictura et scriptura, quae manu magica rediguntur in charta sive aperta sive etiam involucro occlusa.

3°. *Apparitiones materiales.* Occurrunt nempe defuncti propinqui, amici, noti alique spiritus forma sensibili induti offerentes flosculos, relinquentes vestigia membrorum corporalia vel permittentes, ut eorum imago photographica sumatur, efficientes demum omnia ea, quae vocantur „materialisationes“ spirituum. Tamen dubium manet, utrum „materialisationes“ vere acciderint necne. Suggestio mutua praesentium et hallucinationes sensuum facile miscentur his rebus, maxime autem fraudes. Saepe saepius nempe probatum est „spiritum materialisatum“ revera fuisse corpus „medii“; „medium“ flosculos a „spiritibus“ oblatos vel imagines photographicas defunctorum dissimulasse vestibus, crinibus etc. Quare omnia phaenomena huiusmodi suspecta evadunt.

b) *Phaenomena spiritistica diiudicantur.* Quamvis phaenomena spiritistica alia aliter explicantur, certum tamen est ea nihil rei habere cum miraculis. Nam:

1°. *Omnia fere phaenomena spiritistica videntur esse naturalia.* Clavem istius explanationis naturalis tradunt ipsae *tabulae rotantes*. Etenim rotatio tabularum non tantum ab iis effici potest, qui conversationem cum spiritibus alterius mundi affectant, sed ab iis quoque, qui ab omni commercio cum spiritibus abhorrent. Ergo causa huius phaenomeni non est praeternaturalis, sed naturalis. Testantibus innumeris experimentis consistit in quadam vi nervosa. Sicut enim nonnullis mineralibus

¹ Quomodo „media“ percipiant aliquoties cognitiones aliarum personarum praesentium, dicetur, ubi de „translatione cogitationum“ sive telepathia.

et metallis inhaeret magnetismus mineralis, ita in nervis hominum inest magnetismus animalis similis fluido electrico.¹

Magnetismus animalis non solum ad instar hypnotismi morbos quosdam sanat,² sed etiam corpora, quibus applicatur, loco movet. Applicatur autem et transit in corpora praecipue durante statu quodam exaltationis psychicae. Unde „media“ hypnospiritistica et sessiunculae phantasticae maxime apta sunt ad rotationem tabularum et phaenomena affinia producenda.

Experimento tabularum rotantium autem affines sunt omnes *motus locales* spiritismo proprii. Si enim fluido nervorum moveri et agitari valent tabulae, cur non et ipsae et alia corpora in altum tolli valerent? cur non motu instrumentorum sonus musici vel motu aliorum corporum ictus et strepitus insoliti effici possent?

Eidem fluido magnetico-electrico partim saltem attribui possunt *revelationes intellectuales*, i. e. modus mirus, quo cognitiones „mediorum“ vel aliarum personarum sessioni assistentium manifestantur. Nam cum rotatio tabularum fluido nervorum effici possit ad nutum „mediorum“ vel aliorum agentium, nihil vetat, quominus eodem fluido pro arbitrio agentium tabulae ictus vel lineas ducant. Quomodo vero eadem vis magnetica in charta aperta vel occlusa tabellis aereis et lapideis scribere possit, adhibito vel non adhibito calamo, equidem non liquet.

Idem a fortiore dicendum de „*materialisationibus*“ spirituum. Nulla ratione probatur fluido magnetico posse defunctorum corpora ostendi et immo imagines photographicas sumi ac vestigia membrorum imprimi. Supposita ergo veritate phaenomenorum, istae „*materialisationes*“ e causa praeternaturali repetendae videntur.

¹ Cf. *Schneider-Walter* 416 sqq. Sicut electricitatis, ita et magnetismi natura nos adhuc latet. Nihilominus existentia vis magneticae nervorum non minus constat quam electricae. Vis magnetica nervorum videtur esse potentia physica, quae positis certis condicionibus psychicis solvitur et in actum traducitur. Nomina ei dantur diversa: vis nervorum (Ed. v. Hartmann), principium nervosum (Oldfield), fluidum nervosum (Chevallard), od (Reichenbach, Leeser), psychode (Thury), fluidum psychicum (Maxwell), vis psychica (Cox), vis magica (Perty), vis vitalis (Carus).

² *Dr. Mesmer* († 1815) primus vim medicam magnetismi animalis invenit et adhibuit. Propterea iste modus sanandi vocatur mesmerismus vel simpliciter magnetismus.

2°. *Si quae phaenomena spiritistica praeternaturalia sunt, non sunt divina.*

Neque Deus ipse neque spiritus Deo familiares, scil. angeli boni et animae defunctorum beatae spiritismo esse immiscere possunt.

Nam *systema* spiritismi erroris et impietatis est sentina. Dei personalis exsistentiam negat, praedicans pantheismum quendam hypersupernaturalisticum aequae ac materialisticum. Christum putat merum hominem vel etiam spiritum „materialisatum“, cuius miracula attribuit machinationibus occultisticis. Denique omnes veritates religiosas infitiatur, excepta immortalitate animae humanae. Sed hanc etiam immortalitatem falso intelligit. Opinatur enim spiritualement animam circumdari substantia corporali aetherea, quam proinde vocat „perispiritum“ (perispit) sive corpus astrale (Astralleib). Hoc corpus astrale censet esse medium, quo homines in terris et defuncti in caelis physice uniantur et commercium spiritisticum instituatur. Vitam caelestem defunctorum ac terrestrem vivorum sensualismo crasso depravat. Patet igitur tum Deum tum spiritus Deo amicos longe abesse ab isto systemate.

Singulae *sessiunculae* occultisticae Deum Deique amicos spiritus non minus dedecent quam totum systema occultismi. Convocantur enim sessiones illae vanitatis, cupiditatis, superstitionis causa; peraguntur „mediis hystericis“ et plerumque suspectis, adhibito apparatu deridiculo, concursu „spirituum“ pulsantium, strepitantium, nugantium; absolvuntur rebus et revelationibus omnino futilibus, falsis, perniciosis. Talibus sessionibus Deus et boni spiritus certe nequeunt interesse. Immo Deus nequit permittere, ut ad lubitum „mediorum“ spiritus boni possint advocari et in sessionibus occultisticis apparere. Idcirco si spiritismus phaenomena praeternaturalia continet, ea producuntur a spiritibus malis et referuntur ad mira diabolica.

3. *Mira diabolica.* Spiritus puri vi sua naturali efficere possunt opera, quae sunt miracula quoad nos seu relativa.¹ Et quidem haec virtus naturalis non tantum bonis angelis competit, sed etiam daemonibus. Nam „omnis virtus et potestas

¹ V. supra p. 68.

operandi ad extra, quae angelis est naturalis, mansit integra in daemonibus post peccatum, cum per peccatum non fuerint in angelis naturalia diminuta, nedum amissa.¹

Si haec miracula relativa a bonis angelis efficiuntur, eundem valorem et vim probandi habent ac miracula a Deo ipso facta. Etenim boni spiritus, Deo in omnibus intime iuncti, solummodo bona eaque ad finem bonum operantur. Falsitati et iniquitati nequaquam favere possunt. Proinde miracula sive a Deo sive ab angelis bonis facta simpliciter sunt signa divina.

Quaeritur autem, *num signa ista divina discernere liceat ab operibus diabolicis.*² Iam concedimus aliquando difficile esse utraque internoscere; *plerumque tamen mira daemoniaca a miraculis facile distinguuntur ratione operis*, quod fit, *adiunctionum*, sub quibus fit, necnon *finis*, ad quem fit.

a) *Opus, quod fit.* Spiritus sola vi locomotiva agere valent in mundum. Inde diabolica non sunt:

1°. *Opera, quae sunt supra vim locomotivam.* Vi locomotiva produci tantum possunt *translationes* atque *alterationes* ab ipsis dependentes.³ Ergo daemones inhabiles sunt ad

¹ *Benedict. XIV*, De servorum Dei beatificatione et canonizat. l. 4, pars 1, c. 3, n. 2. Cf. *Suarez*, De angelis l. 3, c. 11, n. 4; *Tournely*, De angelis q. 5, a. 3 et 4. Bene tamen notandum est tam bonos quam malos angelos in exercitio suarum virium *providentiae divinae* subditos esse. Propterea malis angelis plurima, quae naturaliter facere possunt, facere ipsis non relinquuntur. „Firmissime credendum est . . . nec daemonem aliquid operari secundum naturae suae potentiam (quia et ipsa angelica creatura est, licet proprio sit vitio maligna), nisi quod ille (Deus) permiserit, cuius iudicia occulta sunt multa, iniusta nulla.“ *S. Augustin.*, De civitate Dei XVIII, 18, 2; *ML* 41, 574. Cum enim Deus imperium mundi dividere nequeat cum diabolo, non potest permittere, ut spiritus nequam orbem ordinemque tum physicum tum moralem susque deque vertant.

² Adversarii religionis christianae nullo quidem iure istam quaestionem ponunt, quippe qui diabolum aequae ac miraculum inter fabulas recenseant. E. g. *E. Renan*, Vie de Jésus, éd. 49, p. IX: „Nous ne croyons pas au miracle comme nous ne croyons pas aux revenants, au diable, à la sorcellerie, à l'astrologie.“

³ De duplici hoc genere motuum localium s. *Thom.* 1, q. 110, a. 3 ad 2.: „Angeli causando motum localem, tamquam priorem, per eum causare possunt alios motus adhibendo scilicet agentia corporalia ad huiusmodi effectus producendos, sicut faber adhibet ignem ad emollitionem ferri.“ Cf. supra p. 67 sq.

corporum *productionem*, qua vel creantur vel generantur vel multiplicantur substantiae. Item causare nequeunt *animationes*, quibus corpora emortua vivificantur, e. g. restituere pellem lepra destructam; illuminare caecum organo visuali destitutum; resuscitare hominem defunctum. Denique efficere nequeunt *transformationes*, quibus corpora constituuntur intrinsecus diversa ab iis, quae erant antea, velut cum aqua a Christo in vinum conversa est.¹ Hi effectus ergo sunt *miracula absoluta*, soli Deo factu possibilia.

2°. *Opera, quae sunt praeter vim locomotivam*, i. e. quae fiunt nulla vi locomotiva adhibita. Quod accidit toties, quoties effectus non producitur tactu vel impetu physico, sed *nutu* vel *imperio* morali. Etenim non est putandum „istis transgressoribus angelis ad nutum servire hanc visibilibus rerum materiam, sed Deo“.²

Hinc etiam ipsae translationes et alterationes locales corporum, si efficiuntur solo nutu, adscribi nequeunt daemonibus. Possunt utique daemones morbum sanare apportando et adhibendo remedia, vel multitudinem saturare afferendo aliunde panes, vel procellam sedare cogendo localiter elementa; non tamen possunt imperando. Inde e. g. omnia miracula evangelica eo ipso divina sunt, quod merò vocis et voluntatis praecepto effecta.

Si tamen opus aliquod tale est, ut per se possit a daemone fieri, ex adiunctis discendum est, utrum reapse factum sit vi diabolica necne.

b) *Adiuncta, sub quibus opus fit*, attinent tum ad *medium*, tum ad *modum* operis miri.

1°. *Medium* operationis mirae. Si thaumaturgus homo est sanae mentis et pacati animi, si pius et sanctus, modestus et humilis, praeditus omnibus qualitatibus legati Dei et fugiens

¹ Potest quidem daemon simulare productiones, transmutationes et animationes, e. g. speciem demortui assumere vel phantasiam hominum commovere et oculos eorum ita ludificare, ut putent redivivum se videre. Quae tamen fraus detegitur adhibitis cautelis sanae criticae. Si per oculorum fascinationem fingatur resurrectio, deerit simulacri duratio atque actio vitalis. Immo Deus permittere nequit sensus rite applicatos constanter et invincibiliter illudi; alioquin rueret certitudo physica.

² S. August., De Trinitate III, 8, 1; ML 42, 875.

auxilii diabolici, sine dubio constat eum cum mali spiritus virtute non operari. Sin autem, valde suspectus est. Quamvis enim Deus ad operandum miracula medio etiam indigno uti possit, plerumque tamen utitur digno.

2°. *Modus operationis mirae.* Si in facto patrato nihil nisi honesta, gravia, sapientia, Deo digna et hominibus salubria inveniuntur, attribuendum est Deo vel bono angelo. Diabolo autem adscribendum est, si obveniunt superstitiosa, obscoena, ridicula, crudelia. Adversatur enim divinae veritati superstitiosum, divinae sanctitati obscoenum, divinae maiestati ridiculum, divinae bonitati crudele.

Si demum etiam perpensis adiunctis dubia manet origo operis miri, recurrendum est ad ipsius finem.

3°. *Finis, ad quem opus tendit.* Miraculi divini finis est duplex: ultimus et proximus.

α) *Finis ultimus* miraculi est gloria Dei, ad quam promovendam tendunt omnia opera divina. Daemones vero numquam in Dei gloriam, quantum ab ipsis pendet, operari possunt, quia necessario infensi sunt Deo eiusque cultoribus. Etiam si interdum iactitent Dei gloriam hominumque aeternam salutem, in operibus eorum semper aliquid erit, quo proditur diabolica perversitas. Alioquin Christo testante „satanas adversus se divisus esset“.¹

Proinde diabolicum esse nequit opus, quod totum in eo est, ut cognitionem et amorem Dei inculcet, virtutes divinas commendet, homines ad Deum perducatur, regnum Dei firmet. Contra diabolicum certo est factum mirabile, quod habet finem malum, scil. gloriam humanam, morum corruptionem, neglectum religionis, aut saltem finem Deo indignum, uti est lucrum et curiositas.

β) *Finis proximus* miraculi is praecipue est, ut Dei voluntatem et veritatem hominibus manifestet. Sicut enim ex operibus Dei naturalibus naturales veritates religionis cognoscimus, ita ex operibus Dei supernaturalibus, miraculis nempe, supernaturales veritates discimus. Unde Deus hominibus invictam persuasionem indidit opera vires naturae corporeae plane excedentia certe

¹ Mt 12, 26.

probare originem divinam doctrinae, in cuius gratiam fiunt et cui iam suffragantur criteria negativa.

Quare homines in invincibilem errorem inducerentur, si Deus sineret opera quoad nos miraculosa fieri in favorem doctrinae, quae falso revelata perhibetur. Talem autem errorem invincibilem Deus omnino impedire tenetur eodem iure, quo rex impedire debet, ne sigillo suo utantur falsarii ad obsignanda decreta suppositicia. Quemadmodum igitur providentia divina vim diaboli cohibet, ne res naturales ad irreparabilem mundi ruinam perturbet, ita prorsus etiam daemones prohibebit a patrandis miraculis, quibus ordo supernaturalis revelationis necessario subverteretur. Ergo a diabolo nequit esse miraculum relativum patratum ad probandam divinam originem doctrinae, pro qua militant criteria negativa.

Nihil autem vetat, quominus Deus sinat daemones facere mira relativa in favorem doctrinae criteriis negativis destitutae. Etenim per se patet doctrinam his criteriis destitutam non esse divinitus revelatam et proinde mira ipsam comitantia non posse esse miracula divina. Quare s. Scriptura diserte dicit Deum pati, ut daemones prodigiis errores suos tueantur. Ait enim Christus: „Surgent pseudoprophetae et dabunt signa magna et prodigia, ita ut in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi.“¹ Item s. Paulus scribit de antichristo: „Et tunc revelabitur ille iniquus . . . cuius est adventus secundum operationem satanae in omni virtute et signis et prodigiis mendacibus et in omni seductione iniquitatis.“² Immo etiam scriptores ethnici et ecclesiastici narrant prodigia quaedam in confirmandum cultum idololatricum sive ficta sive facta.³

ARTICULUS III. DE PROPHETIIS.

Prophetia ad genus miraculorum pertinet, quippe quae sit miraculum intellectuale. Hinc quae de miraculis disputavimus, eadem et de prophetiis valent. Pauca tamen addenda sunt de prophetiarum *natura, possibilitate, cognoscibilitate*.⁴

¹ Mt 24, 24. ² 2 Thess 2, 8—10; cf. Apc c: 13.

³ V. Bonniot, Wunder und Scheinwunder, Mainz 1889, 108—223.

⁴ Hooke, Dissertatio de miraculis et vaticiniis, ap. Migne, Theol. cursus

I. NATURA PROPHETIAE.

Etymologice prophetia dicitur a verbo graeco: προφάναι¹ = vice alicuius loqui. Unde prophetia vi vocis significat „interpretationem“, propheta autem „interpretem“. In *libris sacris* nomine prophetarum ii tantum vocantur, qui vice *Dei* loquuntur.

Et quidem *sensu latissimo* prophetae dicuntur, quicumque instinctu divino vel interpretantur Scripturam sacram vel exhortantur populum vel laudant Deum.²

Sensu strictiore prophetia est manifestatio rerum hominibus occultarum. Triplici vero ratione aliqua res hominibus occultari potest: *psychologice* seu quoad animum; *topologice* seu quoad locum; *chronologice* seu quoad tempus. Unde ad prophetiam spectant manifestatio cogitationum aliorum hominum sive scrutatio cordium (καρδιαγνώσις); manifestatio rerum loco ita distantium, ut sensibus percipi nequeant (κρυπτογνώσις); manifestatio eventuum tempore absentium, i. e. simpliciter futurorum (vaticinium, μαντεία).

Patet autem rationem prophetiae maxime convenire manifestationi eventuum simpliciter futurorum. Eventus enim psychologice occulti uni saltem homini, eventus topologice occulti pluribus plerumque hominibus noti sunt; res vero simpliciter futurae cunctos omnino homines latent. Ergo prophetia *sensu strictissimo* est de rebus futuris. Idcirco definitur: *Praedictio certa et determinata futuri eventus, qui ex causis naturalibus innotescere nequit.*

Dicitur: *Praedictio certa*, scil. quae verbis exprimitur indubiis. Ideo excluduntur merae suspensiones (Ahnungen, presentiments) atque assertiones plus minusve probabiles.

Praedictio determinata, quae exprimitur verbis haud flexilquis. Unde excluduntur ambiguitates et aequivocationes, quae in omnem partem flecti possunt. Huc spectant carmina sibyllina gentilium et oracula delphica Apollinis.³ Necesse tamen non est,

completus II, 507; Reinke, Allgemeine Einleitung in die Weissagungen, Beiträge II, 1 sqq.; Denz., Vier Bücher von der religiösen Erkenntnis II, 402 sqq.; Becker, Die Weissagungen als Kriterien der Offenbarung, Mainz 1890.

¹ Immerito quidam moderni cum antiquioribus vocem prophetiae ducunt a προφάνω = praelucere. Cf. Ottiger, Theol. fund. I, 233, nota 3.

² Nm 11, 25. 27. 29; 1 Par 25, 1—3; 1 Cor 11, 4. 5; 14, 1. 3. 4. 5. 24. 31. 39.

³ De sibyllinis scribit Cicero: „Callide qui illa composuit perfecit, ut

ut futuri eventus maxima et omnimoda claritate, historiae instar, annuntientur. Quamvis enim praedictio sit determinata, potest nihilominus esse obscura propter metaphoras et typos adhibita, propter circumstantias celatas, propter lumen propheticum plus minusve clarum. Cum prophetiae sint adumbrationes rerum futurarum, tantum debent dicere, quantum satis est, ut cum evenerit quod praedictum est, appareat id fuisse praedictum.

Futuri eventus, non praesentis aut praeteriti. Unde excluduntur vaticinia post eventum vel etiam ipso tempore eventus facta, qualia sunt vaticinia in Aeneide Vergilii relata, necnon multa oracula sibyllina et delphica.

Qui naturaliter innotescere nequit, scil. qui ex causis naturalibus nullo modo inferri potest. Horum eventuum tres sunt species: libera Dei opera atque decreta ad extra, e. g. incarnatio; liberae hominum actiones et decisiones, e. g. proditio Iudae, negatio Petri; eventus demum mundi physici, qui tantum in causa omnibus hominibus ignota exsistunt, e. g. terrae motus, qui post centum annos cum his vel illis adiunctis accidet. Tamen praedictio eventuum triplicis istius speciei diverso modo ad prophetiam pertinet. Libera Dei hominumque decreta, cum nulla in causa naturali praeexsistant, sunt obiectum *prophetiae absolutae* seu *primi ordinis*. Eventus futuri naturae physicae, cum in causa naturali, licet occulta, praeexsistant, sunt obiectum *prophetiae relativae* seu *secundi ordinis*. Per se patet obiectum

quodcumque accidisset, praedictum videretur hominum et temporum definitione sublata. Adhibuit etiam latebram obscuritatis, ut iidem versus alias in aliam rem posse accommodari viderentur“ (De divinatione lib. II, c. 54; Opera ed. Orellius vol. IV, pars 2, Turici 1828, p. 204). De oraculis delphicis idem Tullius: „Tuis [Apollinis] oraculis Chrysippus totum volumen implevit, partim falsis, ut ego opinor, partim casu veris, ut fit in omni oratione saepissime, partim flexiloquis et obscuris, ut interpretes egeant interprete et sors ipsa ad sortes referenda sit, partim ambiguis et quae ad dialecticum deferenda sint“ (De divin. II, 56; loc. cit. p. 205). Exempla sint (Cicero loc. cit.): „Croesus Halym penetrans magnam pervertet opum vim“ (suam an hostium?). „Aio, te, Aeacide, romanos vincere posse“ (quis vincet, Aeacides, Pyrrhus nempe, an romani?). Oracula delphica insuper fraudulenter sunt composita et saepe ad auctoritatem et ad desiderium interrogantis accommodantur. Unde illud *Demosthenis*: Pythiam philippizare (Cicero, De divin. II, 57; loc. cit. 207).

prophetiae nulla ratione esse res futuras, quae praevideri possunt naturali instinctu, acuitate sensuum vel ingenii, divinatione eruditorum et artificum.

II. POSSIBILITAS PROPHETIAE.

Possibilitatem prophetiae impugnant epicurei, stoici et quicumque divinam *praescientiam* negant. Contra quos tamen hoc loco dimicandum non est, cum ex philosophia constet Deum esse omniscium proindeque cuncta futura cuiuslibet speciei praenoscere; immo pro ipso nulla esse futura, „quia eius intuitus fertur ab aeterno supra omnia, prout sunt in sua praesentialitate“.¹ Hinc solummodo *quaeritur, num Deus futura praevisa per prophetas revelare possit*. Ipsi competere *potentiam absolutam* futura revelandi patet ex iis, quae de possibilitate revelationis diximus. Ipsi vero deesse *potentiam ordinatam* futura revelandi contendunt plerique rationalistae. Causantur enim *praedictione futurorum tolli libertatem humanam*, cum necessario adimpleri debeant eventus a Deo praedicti.² Verumtamen:

1. Difficultas obiecta non tangit praedictionem eorum, quae a libertate humana minime pendent, nempe decreta libera Dei et eventus necessarii naturae physicae.

2. Difficultas obiecta neque etiam valet quoad actus liberos hominum. Libero arbitrio quidem damnum afferretur, si actus futuri hominum evenirent, quia *praedicti sunt*; sed e contrario praedicuntur, quia *in futuro evenient*. Ergo necessitas actus liberi praenuntiati est consequens, non antecedens, ac propterea nulla ratione libertatem actus ipsius tollere vel minuere

¹ S. Thomas, Summa theol. 1, q. 14, a. 13. Quod s. Thomas analogiis illustrat: Sicut centrum circuli omnibus punctis peripheriae aequae praesens est, ita „quidquid per totum temporis decursum agitur, divinus intellectus in tota sua aeternitate intuetur quasi praesens“ (Contra gent. lib. 1, c. 66). „Sicut ille, qui vadit per viam, non videt illos, qui post eum veniunt, sed ille, qui ab aliqua altitudine totam viam intuetur, simul videt omnes trans-euntes per viam“, ita et Deus, quia „eius cognitio mensuratur aeternitate, sicut et suum esse, aeternitas autem tota simul exsistens ambit totum tempus“. (Summa theol. 1, q. 14, a. 13.)

² Sic Wegscheider argumentatur: „Quaevis praedictio divinitus patefacta, qua fatum inevitabile hominis aut populi cuiusdam, quod e facto quodam ab ipsis perpetrando pendeat, diserte annuntiatur . . . fatalismum fovet et libertatem hominum moralem tollit.“ Institut. theol. I, c. 2, § 50.

valet. Insuper auctor actionis praenuntiatae plerumque vel nescit prophetiam vel prophetiae non recordatur, dum agit, vel si prophetiae meminerit, non agit propter prophetiam, sed propter alias rationes.

Nihil igitur obstat possibilitati prophetiae.

III. COGNOSCIBILITAS PROPHETIAE.

Cognoscibilis est tum veritas historica tum veritas philosophica prophetiae. Quoad *veritatem historicam* patet. Prophetia historice vera est, si constat praedictionem certam et determinatam futuri eventus factam impletamque esse. Atqui hoc eodem modo statui potest, quo statuatur veritas cuiuspiam testimonii et facti historici.

Veritatem philosophicam prophetiae cognoscimus, si constat praedictionem, cui responderit eventus, nec casui caeco, nec coniecturae humanae, nec scientiae diabolicae tribuendam esse. Etenim si tria haec constant, causa prophetiae est vel solus Deus vel saltem angelus bonus. Atqui plerumque constat praedictionem impletam non esse attribuendam:

Casui caeco (Zufall, hasard). Potest quidem accidere, ut quis prorsus temerarie eventum praedicat, cui fortuito eventus respondeat, ut si quis arbitrato suo annuntiet: Post decem annos magnum bellum esse futurum, et hoc reapse eveniat. Tamen praedictio temeraria casu implenda certo excluditur, si res praedicta mediis naturalibus effici nequit (e. g. praedictio partus virginei sive resurrectionis mortui), vel si praedicuntur res multae, aut una quidem, sed cum diversis et minutis adiunctis (e. g. vaticinia messiana Veteris Testamenti). Et quo altiores res, quo plures et magis determinatae praedicuntur, eo minus temere affirmari et fortuito, cum casus non sit constans, impleri possunt.¹

¹ Quod sic illustrat Cicero: „Quidquam potest casu esse factum, quod omnes habet in se numeros veritatis? Quattuor tali iacti casu Venerium efficiunt; num etiam centum Venerios, si quadringentos talos ieceris, casu futuros putas? Aspersa temere pigmenta in tabula oris lineamenta effingere possunt; num etiam Veneris Coae pulchritudinem effingi posse aspersione fortuita putas? Sus rostro si humi A litteram impresserit, num propterea suspicari poteris Andromacham Ennii ab ea posse describi? . . . Sic enim se profecto res habet, ut numquam perfecte veritatem casus imitetur.“ De divinatione lib. II, c. 13; Opera ed. Orellius vol. IV, pars II, Turici 1828, p. 135.

Coniecturae humanae. Cognitione coniecturali (Vermutung, conjecture) homo quidem praedicere valet *effectus mundi physici*, qui ex causis notis necessario sequuntur, neutiquam vero illos eventus, quorum causae omnino et omnes latent. Item experientia psychologica iudicio probabili conicere valemus quasdam *actiones futuras hominum*; modo vero certo et determinato non valemus praedicere, quidnam homo vel homines post longum tempus libere acturi sint. Demum coniecturam humanam penitus effugiunt *libera decreta Dei*.

Scientiae diabolicae. Daemones pollent quidem ratione et proinde etiam scientia coniecturali perspicacissima. Ideo multos effectus physicos, qui nobis sunt impervii, praesagire multasque actiones humanas probabilitate aliqua praesumere possunt. Tamen non solum *libera Dei decreta*, sed etiam *actiones hominum omnino liberae* ipsis sunt inaccessa. Nam ista obiecta neque in se neque in causis praesentia sunt, proptereaque nullum intellectum creatum afficere et determinare queunt. Sed etiam in praedicendis *eventibus naturae physicae* daemones limitantur providentia divina, quae non permittit homines recta ratione utentes a malis spiritibus induci in errorem. Ceterum vaticinia diabolica iisdem criteriis, quibus mira diabolica, discernuntur a prophetiis divinis.¹

SECTIO II.

REVELATIONIS EXSISTENTIA.

Exposita et vindicata theoria revelationis, quaeritur iam, *num reapse existat divina revelatio*.

Neminem quidem latet omnes omnino religiones originem suam Deo diisve tribuere. Cum tamen unus sit Deus et una veritas, una tantum ex omnibus religionibus divinitus revelata esse potest.

1. *Religiones praeterbiblicae et biblicae.* Quodsi singulas religiones leviter tantummodo tetigerimus, statim evidenter comperiemus *nullam divinam esse posse, nisi Veteris et Novi Testamenti*. Omnes enim, quotquot sunt religiones praeterbiblicae,

¹ Cf. supra p. 93—97.

sola religione Muhamedi excepta, ipsam Dei unius exsistentiam vel nesciunt vel, saltem non certo agnoscunt, ut omittamus alios errores stertentes tum theoreticos tum practicos, quibus ^{verbaliter} turgent omnia systemata ethnica. Sed muhamedana etiam religio doctrinas Deo hominibusque indignas propugnat, e. g. fatalismum, odium „infidelium“, paradisum voluptuosum. In religione biblica vero nemo umquam ne minimam quidem falsitatem sive immoralitatem detegere valuit. Hinc profecto vel solis criteriis negativis omnes religiones praeterbiblicae probantur non divinitus revelatae. *

Examinanda est ergo unica religio biblica Veteris et Novi Testamenti. Unica, inquam. Nam utriusque foederis religio in unam coalescit, incoeptam et praeparatam ante Christum, adimpletam et absolutam per Christum. ^{Wachsthum} Tempore vero, ^{indole} momento et auctore duae istae partes verae revelationis maxime distant. Proinde per se duplici tractatu revelatio tum Veteris tum Novi Testamenti exquirenda esset.

2. Religio biblica Veteris Testamenti. Nihilominus praestare videtur exsistentiam solius revelationis christianae investigare, quin prius studeamus praechristianae. Etenim per totum Vetus Testamentum transeundo probare ipsius originem divinam, foret iter valde longum, nimis arduum, haud necessarium.

Valde longum. Quamvis enim tota revelatio praechristiana iisdem libris Veteris Testamenti contineatur, tamen longo cursu temporum pedetentim per multos legatos Dei communicata fuit et in revelationem primaevam, patriarchalem, mosaicam et propheticam distinguitur. Singulae singillatim e libris respectivis essent colligendae et criteriorum trutina examinandae.

Hoc vero studium non tantum valde longum, sed etiam nimis arduum videtur. Utique Deus omnes revelationes Veteris Testamenti criteriis illustravit iis, quae sufficerent ad homines incultos plerumque et religioni studiosos illarum aetatum convincendos. Criteriis summa eo minus requirebantur, quo singulis fere temporibus legati legatis Dei succedebant vivam et continuam revelationem confirmantes atque augentes.

Hodierni vero critici nisi criteriis maxime evidentibus non convincuntur, qualibus tamen non ubique splendet Vetus Testamentum. Neutiquam enim ornatur summis criteriis internis,

cum ipsa eius doctrina non fuerit summa et absoluta, sed imperfecta ac magis magisque perficienda. Neque passim insignitur criteriis externis. Nam miracula plerumque vel non prostant vel patrata non sunt ad finem probandae revelationis. Vaticinia autem omnia fere Christum spectant et in Christo demum, ergo in Novo Testamento, adimpleta sunt.

Sed si revelationem Veteris Testamenti ex Vetere Testamento pro modernis probare valde longum et nimis arduum est, *neque etiam necessarium est*. Brevissime nempe et facillime divinitas revelationis praechristianae constat ex divinitate religionis christianae, statim demonstranda. Totum enim Novum Testamentum una voce praedicat religionem praechristianam non minus ac christianam divinitus revelatam esse. Si ergo revera revelata est ista, revelata esse debet et illa. Insuper gravissima quaestio de Messia, quae totum foedus antiquum replet, data opera in apologia christiana atque in ea sola definitive tractari potest, cum vaticinia messiana demum in Iesu Christo adimpleta sint. Ita fit verum illud: „Novum Testamentum in Vetere latet; Vetus in Novo patet.“

3. *Methodus et fontes probandae revelationis christianae.*

Quaestio de exsistentia revelationis est mere historica. Inde etiam via seu *methodo historica* est pertractanda, necnon probanda documentis historicis. Quod utique non impedit, quominus ex facto iam pridem historice stabilito conclusiones philosophicae deducantur, e. g. ex facto resuscitationis Lazari ope ratiocinii licet concludere ad causam supernaturalem huius effectus. Nam: „Ab effectu ad causam valet illatio“, etiam in rebus historicis.

Methodo historicae vero contradiceret, argumentis philosophiae anteconceptae enervare vel supplere documenta et facta historica, e. g. factum resuscitationis Lazari historice probatum negare eo, quod philosophiae incredulae miracula haud placent. Nam: „Contra factum non valet argumentum.“ Immo omnis argumentatio et ratiocinatio falsae probantur, si factis indubie stabilitis adversantur. Et tamen, eheu, tota fere critica moderna in eo est, ut singula facta revelationis revelationemque ipsam reiiciat propterea, quia non respondent ideis anteconceptis incredulorum!

Fontes praecipui, e quibus hauriuntur documenta historica ad religionem christianam spectantia, sunt libri sacri Veteris

et Novi Testamenti, praecipue evangelia. His libris utique non utimur ut divinis seu inspiratis, sed ut humano-historicis.

Eos enim inspiratos esse concluditur ex revelatione; ergo in circulum vitiosum incideret, qui revelationem probare attentaret ex caractere inspirato librorum sacrorum. Eos vero caractere historico insignitos esse fidemque historicam mereri ostendit *Introductio biblica*. Haec nempe disciplina fusius demonstrat authenticam, integritatem, veracitatem singulorum librorum Veteris et Novi Testamenti.¹ Libet tamen etiam apologetae aliquoties auctoritatem textuum principalium sacrae Scripturae breviter defendere, ut cavillationes adversariorum plenius confundantur.

Duplex autem est ordo argumentorum, quibus origo divina religionis christianae comprobatur. Prior attinet ad religionem immediate; posterior immediate spectat ad auctorem religionis, mediate autem ad religionem christianam.

4. *Criteria petita ex ipsa religione christiana.* Religio christiana ipsa divinam suam originem pandit criteriis internis et externis, *doctrina* nempe et *historia*.

Doctrina christiana non solum perfecte consonat veritatibus religionis naturalis, sed superaddit tam alta dogmata, tam insignia praecepta moralia, tam efficacia motiva et media sanctitatis, ut nulla theoria religiosa humanitus inventa ipsi possit comparari. Licet autem superet captum humanum, nihilominus intellectui, voluntati aliisque facultatibus hominis perfecte adaptatur, necnon indigentis cordis et societatis humanae apprime respondet. Haec sublimitas doctrinae christianae data opera exponitur in theologia dogmatica.

¹ Ex eo, quod libri Novi Testamenti insigniuntur caractere historico, corruunt eo ipso nugae, quas contra *exsistentiam Iesu* finxerunt Bruno Bauer, Alb. Kalthoff, William Benjam. Smith et Arthur Drews (Cf. Felder, Jesus Christus I, 8—10. 92—96, ubi etiam libros contra vesanam theoriam Bauer, Kalthoff, Smith et Drews scriptos recensuimus). Ceterum auctores quoque achristiani exsistentiam Christi commemorant, nempe Suetonius (Vita Claudii c. 25), Tacitus (Annal. XV, 44), Iosephus Flavius (Antiquit. iudaicae XVIII, 3, 3), Plinius Minor (Epist. X, 96), ut eos tantum nominemus, qui usque ad initia saeculi secundi vixerunt. Cf. Seitz, Christuszeugnisse aus dem klassischen Altertum von ungläubiger Seite, Cöln, Bachem 1906; Kurt Linck, De antiquissimis veterum quae ad Iesum spectant testimoniis, Gießen, Töpelmann 1913.

*hier setzen wir nur ...
Es gibt einen ...*

Historia christiana criteriis externis verae revelationis splendet: mirabili *propagatione*, *conservatione*, *efficacia* evangelii et ecclesiae. Christiana religio celerrime propagata est mediis, quae in se spectata propagationi huic prorsus imparia sunt; conservata est usque ad nostra tempora, licet non solum destitueretur auxilio brachii saecularis, sed oppugnaretur vitiis, viribus, scientiis mundi increduli; efficacia prorsus divina enituit in conversione morum omnium populorum et in fortitudine martyrum, qui nullo non tempore cruciatus ac mortem ipsam subierunt pro religione Christi fideque ecclesiae.¹ *Quae omnia et singula accurate enarrantur in historia ecclesiae.*

Ista criteria desumpta e doctrina et historia religionis christianae non tantum probabili, sed morali certitudine comprobant originem divinam huius religionis. Absolutam vero certitudinem praebet auctor religionis christianae.

5. *Criteria sumpta ex auctore religionis christianae.*²

Iesus Christus *testatus est se esse Messiam divinitus missum* ad religionem revelandam et fundandam; *immo se esse ipsum verum Deum*, omnis religionis auctorem et finem. Atque *testimonium hoc de sua messianitate et divinitate verum esse comprobavit argumentis invictis*, scil. *charactere suo personali, miraculis, vaticiniis, resurrectione a mortuis*. Itaque omne dubium peremit de origine divina religionis ab ipso praedicatae ac denominatae. Quae cum ita sint, demonstratio christiana in eo esse debet, ut maxima diligentia proponat *testimonia Iesu Christi de messianitate et divinitate sua* necnon *argumenta Iesu Christi pro messianitate et divinitate sua*. Huic apologiae

¹ Unde Concilium Vaticanum: „Ecclesia per se ipsa, ob suam nempe admirabilem propagationem, eximiam sanctitatem et inexhaustam in omnibus bonis foecunditatem, ob catholicam unitatem invictamque stabilitatem magnum quoddam et perpetuum est motivum credibilitatis et divinae suae legationis testimonium irrefragabile.“ Denz. n. 1794.

² De Iesu Christi messianitate et divinitate auctor data opera et inspectis omnibus fere adversariorum libris atque theoriis tractavit in opere, cui titulus: *Hil. Felder*, Iesus Christus. Apologie seiner Messianität und Gottheit gegenüber der neuesten Jesus-Forschung, 2 Bde., 2. Aufl. Paderborn, Schöningh 1920/21. Ad hoc opus saepe saepius lectorem huius Compendii remittimus, ne plus aequo citationes adversariorum vel refutationes eorum augere cogamur. Indicabitur breviter: „Iesus Christus“.

Iesu Christi operam navare eo magis praestat, quod et amici et inimici fidei uno animo Iesum Christum praedicant initium, centrum et finem religionis christianae.¹

DISSERTATIO I. TESTIMONIUM IESU DE MESSIANITATE ET DIVINITATE SUA.

CAPUT I.

TESTIMONIUM IESU DE MESSIANITATE SUA.

Rationalistae Iesum nazarenum virum utique eximium agnoscunt, qui indole sua et ingenio religioso homines praeclara docuerit, verumtamen omnem ei legationem sive missionem messianam denegant. Immo contendunt ne Iesum quidem seipsum habuisse et exhibuisse Messiam a Deo missum, vel certe non se exhibuisse Messiam missum ad fundandam religionem divinam.

Inde duplex quaestio de *facto* et de *sensu* testimonii messiani Iesu. Primo ergo quaeritur, num revera Iesus testatus sit se esse Messiam; secundo quaeritur, qua significatione Iesus semetipsum testatus sit Messiam.

ARTICULUS I.

FACTUM TESTIMONII MESSIANI IESU.

I. FACTUM PROFESSIONIS MESSIANAE IESU GENERATIM.

Iesum nazarenum se professum esse legatum Dei messianum evincitur *contextu evangeliorum, consensu christianorum, concessu incredulorum*.

1. *Contextu evangeliorum.* Nihil manifestius testimonio, quod Iesus in omni fere pagina evangeliorum reddit de messiana sua conscientia et vocatione. Ipsius tum verba tum opera id unum inculcant eum esse legatum messianum a Deo missum. Dempso hoc testimonio evanescit tota historia evangelica. Nisi igitur scepticismo biblico absoluto faveamus, omnem sanam criticam respuentes, concedere debemus factum professionis messianae Iesu.

¹ Cf. Iesus Christus I, 2—12.

2. *Consensu christianorum.* Tota ecclesia primigenia Iesum professa est Messiam. *Petrus* die pentecostes Ierosolymis urget: „Certissime sciat ergo omnis domus Israel, quia et Dominum eum et Messiam fecit Deus, hunc Iesum, quem vos crucifixistis.“¹ *Paulus* Damasci praedicat: „Quoniam hic est Messias“;² *Thessalonicae* clamat: „Quia hic est Iesus Messias, quem ego annuntio vobis“;³ *Corinthis* instat „testificans iudaeis esse Messiam Iesum“;⁴ *Ephesi* „vehementer iudaeos revincebat publice, ostendens per Scripturas esse Messiam Iesum“.⁵ *Apostoli omnes* „omni die non cessabant in templo et circa domos, docentes et evangelizantes Messiam Iesum“.⁶ Atqui haec fides unanima haecque praedicatio constans discipulorum nulla ratione posset explicari, nisi magister ipse Messiam se professus fuisset.

3. *Concessu incredulorum.* Hoc testimonio evangeliorum et discipulorum victi, ipsi rationalistae, radicalioribus quibusdam exceptis, fatentur professionem messianam Iesu esse factum omnium certissimum, quod nemo seriae mentis negaverit.⁷ Id solum contendunt Iesum non ab initio praedicationis suae Messiam se habuisse et exhibuisse, sed sensim durante vita publica et maxime ultimis vitae suae diebus sibi persuasisse se esse messianum legatum Dei. Huic opinioni inhaerent propugnantes Iesum vocationem messianam non obtinuisse a Deo, sed acquisisse naturali evolutione psychologica. Quare multum interest probare praedicationem Iesu messianam initium sumpsisse iam ab exordio vitae publicae, incrementum progressu vitae publicae, complementum exitu vitae publicae.

II. INITIUM PROFESSIONIS MESSIANAE IESU.

Minime expectandum est Iesum iam ab *exordio vitae publicae* messianam suam conscientiam et doctrinam modo perfecto et absoluto revelasse. Hoc enim prohibebant tum sapientia paedagogiae divinae, tum insipientia discipulorum et iudaeorum. Nihilominus simul ac vitam publicam Iesus incipit, incipit etiam manifesta-

¹ Act 2, 36.

² Act 9, 22.

³ Act 17, 3.

⁴ Act 18, 3.

⁵ Act 18, 28.

⁶ Act 5, 42.

⁷ Ita Pfleiderer, Joh. Weiß, Bousset, Harnack, O. Holtzmann, Schürer, Jülicher, Wernle, O. Schmiedel, Deißmann, Schlatter, Schubart, H. J. Holtzmann, Loisy etc. Cf. Jesus Christ I, 150—156.

tionem messianam: accipiendo testimonium messianum ipsi ab aliis redditum et exhibendo ipse se Filium hominis messianum.

1. *Accipiendo testimonium messianum ipsi ab aliis redditum*, scil. a praecursore, Deo, discipulis et daemoniis.

Ioannes Baptista verbo et baptismo regnum caelorum, i. e. regnum messianum¹ Messiamque propinquasse nuntiat, cuius indignum se dicit praecursorem.² Legatis tamen synedrii suspicantis Ioannem ipsum esse Messiam, respondit: „Quia non sum ego Messias. Medius autem vestrum stetit, quem vos nescitis.“³ Paulo post „vidit Ioannes Iesum venientem ad se et ait: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi“.⁴

Iesu baptizato Spiritus Dei super eum descendit et vox Patris de caelis testatur: „Hic est Filius meus, in quo mihi complacui.“⁵ Omnes consentiunt descensu Spiritus Sancti innui unctionem messianam Iesu; item titulum „Filii Dei“ Messiam significare, licet non arctetur tali significatione. Revera Iesus hoc factum de sua unctione et missione messiana intellexit.⁶

Eodem sensu etiam *daemon* tentator messianitatem Iesu agnoscit, iterato Filium Dei eum vocans, et provocans, ut perficiat opera mira de Messia praenuntiata.⁷ Tentatori mox daemonia multa sociantur aperte Iesum Messiam profitentia: „Quia sciebant ipsum esse Messiam . . . unctum Dei . . . sanctum Dei . . . filium Dei . . . filium altissimi“.⁸

Primi discipuli quoque Iesum salutant Messiam. Andreas Simoni nuntiat: „Invenimus Messiam, quod est interpretatum Christus.“⁹ Philippus Nathanaelem praemonet: „Quem scripsit Moyses in lege, et prophetae, invenimus Iesum.“¹⁰ Nathanael Iesum vix inventum acclamat: „Rabbi, tu es Filius Dei, tu es rex Israel.“¹¹

¹ Regnum caelorum idem esse ac regnum messianum alio loco probabimus. Ceterum abunde constat e rabbinorum scriptis. V. Schoettgen, *Horae hebraicae et talmudicae* t. I, p. 1150; II, p. 22.

² Mt 3, 1—12; Mc 1, 1—8; Lc 3, 2—18; Io 1, 29 sqq.; 3. 26. 28.

³ Io 1, 19 sqq.

⁴ Io 1, 29—36; cf. Mt 3, 13—15.

⁵ Mt 3, 16 sq.; Mc 1, 10 sq.; Lc 3, 22.

⁶ Cf. Lc 4, 18 cum Is 61, 1 sq.; Mt 12, 18 sq. cum Is 42, 1—4; Act 10, 38.

⁷ Mt 4, 1—11; Mc 1, 12 sq.; Lc 4, 1—13.

⁸ Mc 1, 24. 34; 3, 12; 5, 7; Lc 4, 34. 41; 8, 28; Mt 8, 29.

⁹ Io 1, 41.

¹⁰ Io 1, 45.

¹¹ Io 1, 49.

Omnia haec testimonia messiana sibi reddita Iesus accipit, immo gaudens approbat et confirmat.¹ Vetat tantum, ne daemones palam faciant messianitatem suam,² tum quia nolebat agnosci ope daemonum, tum quia prius corrigere volebat conceptum messianum iudaeorum, qui Messiam mere politicum exspectabant. Iniuria ergo Wellhausen, Wrede aliique moderni ex vetito illo daemoniis iniuncto concludunt Iesum numquam vel certo nondum se habuisse Messiam.

2. *Exhibendo ipse se Filium hominis messianum.* Titulum quidem Messiae Iesus nondum assumit, quia, uti iam diximus et alio loco fusius ostendemus, iudaei hunc titulum falso intelligebant de Messia politico, i. e. de glorioso quodam filio David et rege Israel imperium romanum eversuro. Hinc, si publice statim se dixisset Messiam, iudaei opus ipsius messianum in insurrectionem nationalem vertissent. Propterea Iesus, nomen Messiae interea omittens, sibi imponit titulum „Filii hominis“.

A prima die manifestationis suae Filium hominis semet vocat³ atque hoc nomen suum prae ceteris amat usque ad mortem.⁴ Cum nemo discipulorum ipsum Filium hominis appellet, ista appellatio ex ore Iesu bis et octogies in evangelio invenitur.

Ratio, cur Iesus nomen Filii hominis sibi elegerit, aperta et manifesta est. Hoc vocabulum ex una parte interpretationem politicam omnino non admittebat, ex altera parte habebat plenam significationem messianam. „Filius hominis“ (barnaša) in lingua aramaica simpliciter quidem hominem significat. Usu tamen post prophetiam Danielis 7, 13 sq. Filius hominis vulgo etiam vocabatur Messias in Vet. Test. promissus.⁵ Iesum hunc titulum sibi vindicasse notione messiana neminem latet. Ad quid enim cum emphasi per totam vitam dixisset se esse hominem! Immo ab initio ostensionis suae clare enuntiavit se esse Filium hominis messianum.⁶ Proecedente autem vita publica huic titulo „Filii hominis“ nexuit totam praedicationem messianam.

¹ Io 1, 50. ² Mc 1, 34; 3, 12; Lc 4, 41.

³ Io 1, 51. ⁴ Mt 26, 64; Mc 14, 62; Lc 22, 69.

⁵ Vulgus hanc duplicem notionem „Filii hominis“ novisse constat. Cf. Iesus Christus I, 162.

⁶ Cf. Io 1, 41. 45. 49 cum Io 1, 51.

III. INCREMENTUM PROFESSIONIS MESSIANAE IESU.

Revera decursu commorationis galilaicae Iesus in dies luculentius messianitatem suam manifestavit: attribuendo sibi privilegia Messiae, efficiendo opera Messiae, vindicando sibi nomen Messiae.

1. *Attribuendo sibi privilegia Messiae.* Apostolis electis Iesus totam Galilaeam peragrat praedicando evangelium regni messiani.¹ Maxima autem pars istius evangelii in eo erat, ut Filio hominis attribueret dotes et munera praeclara, quae ad Messiam pertinent. Filius hominis e caelo descendit et in caelum revertetur.² Filius hominis divinitus missus et unctus est.³ Filius hominis ad regnum messianum vocat omnesque salvat peccatores.⁴ Filius hominis auctoritate divina docet.⁵ Filius hominis propria potestate Veteri Testamento Novum superaddit.⁶ Filius hominis in fine temporum iterum venturus est princeps gloriosus regni Dei et iudex totius mundi.⁷ His auditis nemo dubitare potuit Iesum sibi adscribere messianitatem notione strictissima et sublimissima sumptam.

2. *Efficiendo opera Messiae.* Ad conciliandam sibi fidem *testium iudaeorum* Iesus evangelium Filii hominis continuo miraculis firmat ac roborat. Innumera fere signa patrat in elementis, infirmis, possessis, mortuis. Isaias enim prophetaverat Messiam plurima et maxima miracula facturum esse.⁸ Quod vaticinium optime noverant iudaei, qui teste evangelio dicebant: „Messias cum venerit, numquid plura signa faciet, quam quae hic facit?“⁹ Sed et ipse Iesus continenter ad miracula sua provocat tamquam ad criteria suae legationis messianae.¹⁰

¹ Mt 4, 17; Mc 1, 15.

² Io 1, 51; 3, 1 sqq.; 6, 32.

³ Lc 4, 18 sq.; cf. Is 61, 1 sq.

⁴ Mt 9, 13; 15, 24; Mc 2, 17; Lc 5, 32.

⁵ Mt 5, 22. 28. 32. 39. 44; 7, 29; Mc 1, 22; Lc 4, 32.

⁶ Mt 5, 1—7, 29; 12, 8; Mc 2, 28; Lc 6, 5. 20—49.

⁷ Mt 13, 37. 41; cf. 10, 23.

⁸ Is 29, 18 sqq.; 35, 2 sqq.; 61, 1 sq.

⁹ Io 7, 31.

¹⁰ Mt 12, 28; 16, 5—12; Mc 8, 14—21; Lc 11, 20; Io 5, 36; 6, 28 sq.;

9, 3 sq.; 10, 25—38; 14, 10 sqq.; 15, 24.

Ein Wunder ist dann ein echtes Wunder.
Es ist das Wunder, das die Welt verändert.

Sollemnius haec criteria invocat, cum *Ioannes per legatos* de messianitate Iesu exquirat. Praecursor enim, „cum audisset in vinculis opera Christi, mittens duos de discipulis suis, ait illi: „Tu es, qui venturus es, an alium exspectamus?“¹ Iesus autem, multiplicatis coram oculis duorum legatorum miraculis,² respondet: „Euntes renuntiate Ioanni, quae audistis et vidistis. Caeci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, pauperes evangelizantur, et beatus est, qui non fuerit scandalizatus in me.“³

3. *Vindicando sibi nomen Messiae.* Revera iudaei etiam nunc scandalizabantur in eo, quia nolebat Messiam politicum agere ab ipsis exspectatum. Ideo, visis et expertis miraculis, plurimi quidem magnum quendam prophetam, non tamen Messiam eum agnoverunt.⁴ Pauci autem, qui ad momentum credere videbantur, nonnisi ea condicione credebant, ut Iesum illico, seditione contra romanos excitata, Messiam regem constituerent.⁵ Idcirco coram iudaeis Iesus nondum audebat nomen Messiae publice gerere.⁶

Cum *samaritanis* apertius ei licebat conversari, quia ipsi Messiam politico-nationalem iudaeorum nesciebant. Unde et coram muliere samaritana disertis verbis se Messiam esse declarat. Postquam, absconditam eius vitam revelando, primum se ei ut „prophetam“ exhibuerat, mulier dixit: „Scio quia Messias venit (qui dicitur Christus); cum ergo venerit ille, nobis annuntiabit omnia.“ Dicit ei Iesus: „Ego sum, qui loquor tecum.“ Ex civitate autem illa multi crediderunt in eum samaritanorum et dicebant: „Ipsi enim audivimus et scimus, quia hic est vere Salvator mundi.“⁷ En fides vera in Messiam spiritualem!

¹ Mt 11, 2 sq.

² Lc 7, 17—21.

³ Mt 11, 4—6.

⁴ Lc 7, 16; 9, 8. 19; Mt 16, 14; Mc 8, 28.

⁵ „Illi homines, cum vidissent quod Iesus fecerat signum, dicebant: Quia hic est vere propheta, qui venturus est in mundum. Iesus ergo, cum cognovisset, quia venturi essent, ut raperent eum et facerent eum regem, fugit iterum in montem.“ Io 6, 14 sq.

⁶ „Tunc praecepit discipulis suis, ut nemini dicerent, quia ipse esset Iesus Messias.“ Mt 16, 20 cf. Mc 9, 6 sqq.; Mt 17, 5 sqq.; Lc 9, 36.

⁷ Io 4, 20—42.

Coram *apostolis* quoque, patientia divina paulatim in fide educatis,¹ Iesus Messiae nomen sibi vindicat. Cum enim ad finem commorationis galilaicae venissent Caesaream Philippi, Iesus eos interrogat: „Vos autem quem me esse dicitis?“ Respondens Simon Petrus dixit: „Tu es Messias Filius Dei vivi.“ Iesus autem laudans et extollens confessionem messianam Petri dixit: „Beatus es, Simon Bar Iona: quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui in caelis est.“²

IV. COMPLEMENTUM PROFESSIONIS MESSIANAE IESU.

Quo tempore Iesus *versus finem vitae suae mansit in Iudaea et Ierusalem*, testimonio messianitatis suae apicem imposuit: corrigendo conceptum messianum discipulorum, perficiendo institutionem messianam populi, absolvendo confessionem messianam coram iudicibus.

1. *Corrigendo conceptum messianum discipulorum.* Discipuli iamiam plena fide messianitatem magistri credebant, quamvis Iesum nondum spectarent instituentem regnum politico-messianum. Eum vero hoc regnum David gloriosum mox erecturum esse minime dubitabant. Erroneum hunc conceptum ut corrigeret, Iesus „exinde [post confessionem Petri] coepit ostendere discipulis suis, quia oporteret eum ire Ierosolymam, et multa pati a senioribus et scribis et principibus sacerdotum, et occidi, et tertia die resurgere“³ et „ita intrare in gloriam suam“.⁴ Antea parabolice tantum de sua morte locutus erat.⁵ Abhinc totus in eo est, ut apostolos edoceat Messiam passurum et moriturum atque ita regnum Dei spirituale erecturum esse.

Hunc conceptum messianum tamen discipuli vix ac ne vix quidem capere poterant. Petrus Iesum de passione loquentem obiurgat⁶ necnon passionis tempore gladio dimicare intendit,

¹ Quamvis ipsorum aliqui ab initio sponte Iesum Messiam crederent (Io 1, 37 sqq.) et a magistro mysteria regni Dei in dies intimius discerent (Mt 13, 10—12; Mc 4, 11; Lc 8, 10), tamen saepe saepius in fide haesitabant (Mc 4, 13. 40 sq.; 6, 50 sqq.; 7, 18; 8, 16 etc.); haesitabant autem, quia Iesum erigentem regnum politico-messianum nondum spectabant (Lc 24, 19—21).

² Mt 16, 15—17. Eandem fidem tunc habuissè ceteros quoque apostolos constat ex Io 6, 69 sq.

³ Mt 16, 21; Mc 8, 31 sq.

⁴ Lc 24, 26.

⁵ Mc 2, 19 sq.; Mt 9, 15; Lc 5, 34 sq.

⁶ Mt 16, 22; Mc 8, 32.

regnum politico-messianum adesse putans.¹ Filii Zebedaei item primos locos in illo regno obtinere cupiunt.² Immo necdum post mortem Iesu discipuli intelligunt Messiam patientem,³ sed potius sperant eum statim regnum Israel restitutum esse.⁴ Resurrectionis facto plene intellecto apostoli messianismum politicum tandem deponunt.

2. *Perficiendo institutionem messianam populi.* Turbas iudaeorum quoque Iesus sub finem vitae suae magis magisque in dies instruit, verbis⁵ et portentis⁶ messianitatem suam publice illustrans. Maxima etiam sollertia populum in ipsum credentem⁷ monet se non venisse regem terrenum iudaeorum, sed immo totius mundi salvatorem spiritualem: „Nam Filius hominis non venit, ut ministraretur ei, sed ut ministraret et daret animam suam redemptionem pro multis.“⁸ Ad gloriam messianam non intrabit nisi per passionem et mortem.⁹ „Nam sicut fulgur coruscans de sub caelo in ea, quae sub caelo sunt, fulget: ita erit Filius hominis in die sua. Primum autem oportet illum pati et reprobari a generatione hac.“¹⁰

Hanc doctrinam populus non capiebat. Plurimi quidem Iesum Messiam acclamabant, Messiam tamen politico-nationalem. Ideo triumpho Ierosolymam eum introducunt acclamantes: „Hosanna filio David!“¹¹ „Benedictus, qui venit rex!“¹² „Hosanna, benedictus rex Israel!“¹³ „Benedictum, quod venit regnum patris nostri David!“¹⁴

3. *Absolvendo confessionem messianam coram iudicibus.* Ovatione messiana populi utuntur pharisaei et scribae, ut Iesum perdant.¹⁵ Coram iudicibus iudaicis ipsum accusant, quod mes-

¹ Lc 22, 49; Mt 26, 51; Mc 14, 47; Io 18, 10.

² Mc 10, 37 sq. 45; Mt 20, 22. 28.

³ Lc 24, 20—27. ⁴ Act 1, 6; cf. Lc 24, 21.

⁵ Mc 8, 34—38; Mt 16, 24—28; Lc 9, 23—27; 12, 1. 8 sq.

⁶ Mt 12, 12 sq.; 21, 12 sq.; Mc 11, 15 sqq.; Lc 14, 1 sqq.; 19, 45 sq.; 22, 49 sqq.; Io 9, 11.

⁷ Io 7, 12 sq. 31 sq. 40—43; 8, 30; 9, 22; 10, 42; 11, 28. 45. 48 Mt 27, 17. 22.

⁸ Mc 10, 45; Mt 20, 22. 28.

⁹ Mt 26, 10—12; Mc 14, 6—8; Lc 19, 11 sq.; Io 12, 7 sq.; 23 sqq.

¹⁰ Lc 17, 24 sq.

¹¹ Mt 21, 9.

¹² Lc 19, 38.

¹³ Io 12, 13.

¹⁴ Mt 11, 10.

¹⁵ Io 12, 19.

sianismum apoliticum praedicavit; coram iudice romano eum insimulant, quasi messianismum politicum praedicantem, regem se facientem et populum commoventem. Utraque occasione Iesus sollemnissime messianitatem suam profitetur.

Coactis nempe iudicibus synedrii summus sacerdos Iesum interpellat: „Adiuro te per Deum vivum, ut dicas nobis, si tu es Messias Filius Dei.“ Dicit illi Iesus: „Tu dixisti; verumtamen dico vobis, amodo videbitis Filium hominis sedentem a dextris Dei et venientem in nubibus caeli.“¹

Ad praesidem romanum ductus et ab eo interrogatus: „Tu es rex iudaeorum?“ respondet: „Regnum meum non est de hoc mundo“, significans se potiri regno supermundano. Iterum interrogatus: „Ergo rex es tu?“ respondet Pilato: „Tu dicis, quia rex sum ego. Ego in hoc natus sum et ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati. Omnis, qui est ex veritate, audit vocem meam!“² Profitetur ergo se in hunc mundum missum esse magistrum veritatis absolutae et principem regni messiani spiritualis. Talem autem regem taleque regnum Pilatus non capit.³ Unde eum iudicat affectasse regnum politico-messianum a iudaeis somnium. Quod et nuntiât verbis super crucem Iesu scriptis: „Iesus Nazarenus Rex Iudaeorum“.⁴

Revera tamen Iesus per totam vitam suam ab hoc messianismo abhorruerat. Ab hoc pseudomessianismo ut suos assecclas cohiberet, diligentissime omnem navaverat operam. Initio, progressu et exitu praedicationis suae Messiam se professus est, Messiam vero alienum ab ideis iudaeorum aequalium.

ARTICULUS II.

SENSUS TESTIMONII MESSIANI IESU.

Stabilito facto testimonii messiani Iesu, patere videtur eum messianitatem sibi attribuisse ea notione, ut nomine et auctoritate Dei homines religionem perfectam doceret eosque redemptos

¹ Mt 26, 63 sq.; Mc 14, 61 sq. Idem re testimonium Iesus reddidit coram iudicibus synedrii secundo adunatis. Mt 27, 1 sqq.; Mc 15, 1 sqq.; Lc 22, 66 sqq.

² Io 18, 33—37; cf. Mt 27, 2 sqq.; Mc 15, 1 sqq.; Lc 22, 1 sqq.

³ Io 18, 38. ⁴ Io 19, 19.

in regno caelorum coniungeret. Tamen rationalistae moderni negant Iesum hac significatione christiana intellexisse messianitatem,¹ licet repudiaverit messianismum plerisque iudaeis tunc obvium. Ut plene solvatur haec quaestio gravissimi momenti, prius inquirendus est *conceptus messianus ante Iesum*, deinde *conceptus messianus ipsius Iesu*.

§ 1. CONCEPTUS MESSIANUS ANTE IESUM.

Quamvis notiones seu opiniones quaedam messianae ubique fere gentium inveniantur,¹ tamen messianismus proprius in libris Veteris Testamenti primum conscriptus fuit, postea a iudaeis usque ad aetatem Christi varie interpretatus. Unde exponemus conceptum messianum tum Veteris Testamenti, tum recentioris iudaismi.

I. CONCEPTUS MESSIANUS VETERIS TESTAMENTI.

Libros Veteris Testamenti genuinos esse ex professo probatur in Introductione biblica. Nostra tamen non interest inquirere in genuinitatem horum librorum, sed sufficit scire eos *longe ante Christum iam existisse*. Et revera iam pridem stabilitum et ab omnibus concessum est canonem hebraicum Veteris Testamenti tribus saltem saeculis ante Christum affuisse, versionem autem graecam LXX. saltem medio saeculo II ante Christum exaratam, quamvis facile ostendi possit et universaliter concedatur multos libros Veteris Testamenti multo antiquiores esse.

Hos autem libros *de futuro legato Dei messiano multa edisserere* sic item constat tum sescentis testimoniis ipsorum librorum, tum fide iudaeorum, qui spem messianam e sacris scripturis Veteris Testamenti hauserunt,² tum denique consensu amicorum et inimicorum rei christianae.

Conceptus vero messianus, quem libri Veteris Testamenti continent, attinet et ad *personam* et ad *regnum Messiae*.³

¹ Spem futuri redemptoris gentes hauserunt partim e revelatione primordiali toti generi humano facta, partim e libris Veteris Testamenti, partim e fontibus iudaicis recentioris aetatis.

² Mt 1, 22; 2, 5. 15. 17; 3, 3; 4, 14; Lc 1, 70; Io 1, 45; 12, 34 etc.

³ Textus messiani Veteris Testamenti, etiam librorum prophetarum, hoc loco nondum sumuntur formaliter ut vaticinia, sed simpliciter ut dicta auctorum genuina.

1. *Persona Messiae* describitur titulis ipsi datis. Salvator a toto Vetere Testamento expectatus vocatur *Messias* simpliciter, *Filius David*, *Servus Dei*, *Filius hominis*, *Filius Dei*.

a) *Messias*. In se quidem messianismus Veteris Testamenti nulla ratione connectitur cum nomine Messiae („Christus, Unctus“). Hoc nomine ubique in libris sacris vocantur reges et sacerdotes, quibus unctione conferebatur munus regale sive sacerdotale. Cum autem Salvator futurus expectaretur sacerdos et rex cum pondere dictus, ipsi quoque titulus Messiae conveniebat. Qui titulus vero ter solummodo ei tribuitur in toto Vetere Testamento.¹ Appropinquante demum aera christiana² desideratus redemptor Messias vulgo vocari coeptus est retentis tamen aliis titulis messianis, quorum frequentissimus:

b) *Filius David* vel etiam *David* absque additamento. Quia enim David erat typus Messiae, hic ipse saepe David appellatur.³ Saepius tamen obtinet titulum Filii David, tum quia Messias erat oriundus ex familia David,⁴ tum quia thronum David aeterno erat possessurus.

Davidi enim duplex promissio a Deo facta est, altera condicionata, absoluta altera. Condicionate David promissum est regnum temporale politicum tamdiu duraturum, quamdiu progenies davidica a Deo non defecerit.⁵ Istam condicionem progenies davidica et populus ab ipsa gubernatus non impleverunt, sed a Deo defecerunt et ideo reiecti sunt, diruto regno temporali politico.

¹ 1 Rg 2, 10; Ps 2, 2; Dn 9, 25 sq.

² Psalmi Salomonis 17, 36; 18, 6. 8; Apocalypsis Baruch 39, 7; 40, 1; 72, 2, Cf. Ph. Friedrich, Der Christusname im Lichte der alt- und neutestamentlichen Theologie, Cöln 1905, 29 sqq.; Lagrange, Le Messianisme chez les Juifs, Paris 1909, 213 sqq.

³ Ir 30, 9; Ez 34, 23; 37, 24.

⁴ Cf. infra: Vaticinia Veteris Test. in Christo impleta.

⁵ David moriens Salomoni filio suo dixit: „Observa custodias Domini Dei tui, ut ambules in viis eius . . . ut confirmet Dominus sermones suos, quos locutus est de me, dicens: Si custodierint filii tui vias meas, et ambulaverint coram me in veritate in omni corde suo et in omni anima sua, non auferetur tibi vir de solio Israel.“ 3 Rg 2, 3 sq. Eadem Deus Salomoni repetit 3 Rg 9, 4 sqq. Cf. 1 Par 17, 4. 10. 11; 2 Rg 7, 13 sqq.; Ps 88, 31—33; 131, 12.

„Observe et custodias Domini Dei tui“
 Gedanken noch nicht ausgedrückt

Absolute autem Davidi promissus est filius rex, cuius thronus et regnum aeterno starent: „Semel iuravi in sancto meo, si [numquid] David mentiar: Semen eius in aeternum manebit, et thronus eius [immutabilis] sicut sol in conspectu meo et sicut luna perfecta [perfectus erit] in aeternum, et testis [Deus] in caelo fidelis.“¹ (*Regenhagen*)

Revera potestate politica domus David licet ablata et rebus familiaribus licet detritis, nihilominus constanter promittitur Filium David in aeternum esse regnaturum super Israel,² immo imperaturum cunctis gentibus,³ imperio utique spirituali et religioso. Omnes populos universi orbis Filius David docebit vias et veritates perfectas.⁴ „Orietur in diebus eius iustitia et abundantia pacis, donec auferatur luna. Et dominabitur a mari usque ad mare, et a flumine usque ad terminos orbis terrarum. Et adorabunt eum omnes reges terrae, omnes gentes servient ei. Et benedicentur in ipso omnes tribus terrae.“⁵ Ergo Messias regnum David eo sensu dicitur obtenturus, quod ipse recturus sit modo spirituali populum Dei universi orbis, quem David respectu temporali in sola Iudaea gubernavit.

c) *Servus Dei.* Cum titulus Filius David Messiam exhibeat caput regni religiosi et universalis, Messias titulo Servi Dei describitur patiens et moriens⁶ pro peccatis hominum atque hoc opere redemptionis merens gloriam regni messiani.⁷ Ipsum Deus mittit non solum ad conversionem Israel, sed ut sit „in

¹ Ps 88, 36—38.

² Ir 23, 5 sq.; 30, 8 sq.; 33, 15—26; Ez 34, 23 sq.; 37, 21—28; Os 3, 5; Am 9, 11.

³ Ps 2; 44; 109; Abd 17, 21.

⁴ Is 2, 2—4; 11, 9.

⁵ Ps 71, 7. 8. 11. 17; cf. Is 9, 7; 11, 1—10; 60, 1 sqq.; Ir 3, 17; Ez 17, 22 sq.

⁶ Adiuncta singula passionis et mortis Servi Dei cf. infra: Vaticinia Vet. Test. a Iesu impleta.

⁷ Ps 21 et 68 ac praecipue cantica Isaiae de servo Iahve: Is 42, 1—16; 49, 1—9; 50, 4—10; 52, 13—53, 12; 55, 4; 61, 1 sqq. Haec cantica ad personam Messiae pertinere abunde constat. V. *Knabenbauer*, Comment. in Isaiaam II (Parisiis 1887), 325—338: „Appendix de servo Domini“; *Ottiger*, Theol. fund. I, 674—685; *Feldmann*, Der Knecht Gottes in Isaiaas, Freiburg 1907; *Conr. von Orelli*, Der Knecht Jahwes im Isaiaabuche, Gr.-Lichterfelde 1908; *Fischer*, Isaiaas 40—55 und die Perikopen vom Gottesknecht, Münster 1917.

lucem gentium“ et in salutem „usque ad extremum terrae“.¹ Cum enim ipse „iniquitatem non fecerit, neque dolus fuerit in ore eius“², vicaria passione et morte iniquitatem nostram delet: „Vere languores nostros ipse tulit et dolores nostros ipse portavit . . . Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra; disciplina pacis nostrae super eum, et livore eius sanati sumus. Omnes nos quasi oves erravimus, unusquisque in viam suam declinavit; et posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum super eum.“³ Totius mundi peccata ipse expiat.⁴ Per ipsum „convertentur ad Dominum universi fines terrae, et adorabunt in conspectu eius universae familiae gentium“.⁵ Mortuus demum ad vitam resurget novam atque ad dexteram Dei gloria aeterna coronabitur.⁶

d) *Filius hominis*. Dexteram Dei relinquens specie Filii hominis Messias in nubibus caeli iterum veniet iudicaturus mundum et assumpturus imperium regni messiani, passione, morte et resurrectione sua acquisitum. Hunc enim sensum habet prophetia Danielis de Filio hominis: „Aspiciebam ergo in visione noctis, et ecce cum nubibus caeli quasi Filius hominis veniebat [ad iudicium], et usque ad antiquum dierum pervenit. Et in conspectu eius obtulerunt eum; et dedit ei potestatem et honorem et regnum, et omnes populi, tribus et linguae ipsi servient: potestas eius, potestas aeterna, quae non auferetur, et regnum eius, quod non corrumpetur.“⁷

e) *Filius Dei*. Attentis dignitate et munere omnino supra-humanis Messiae, non miramur eum annuntiari Deum. Innumeris fere locis Veteris Testamenti Deus ipse promittitur venturus ad redimendum populum suum, e. g.: „Iahve ipse veniet et salvabit vos.“⁸ „Parate viam Domini [Iahve], rectas facite in solitudine semitas Dei [Elohim] nostri . . . Ecce Deus [Elohim] vester;

¹ Is 49, 6; cf. 42, 1—7; 55, 4.

² Is 53, 8 sq.

³ Is 53, 4—6.

⁴ Is 53, 8. 11; Ps 68, 8.

⁵ Ps 21, 28.

⁶ Ps 15, 10 sq.

⁷ Dn 7, 13—14; cf. 7, 9 sq. Quoad characterem messianum vaticinii Danielis de Filio hominis cf. *Knabenbauer*, Comment. in Daniele, Parisiis 1891, 194—197; *Lagrange*, Les prophéties messianiques de Daniel, Revue biblique 1904, 494 sqq.; *Tillmann*, Der Menschensohn, Freiburg 1907, 83—96.

⁸ Is 35, 4.

Handwritten notes at the bottom of the page:

7. Is 53, 8 sq. : „Iahve ipse veniet et salvabit vos.“

xx. „Parate viam Domini [Iahve], rectas facite in solitudine semitas Dei [Elohim] nostri.“

ecce Dominus Deus [Iahve Elohim] in fortitudine veniet.¹ In psalmo secundo Messias redemptor explicitius dicitur *Filius Iahve*. Messiae enim a Deo misso et uncto² attribuuntur verba: „Iahve dixit ad me: Filius meus es tu; ego hodie genui te.“³

Disertius Isaias redemptorem vocat *Emmanuel*, i. e. Deum nobiscum: „Ecce virgo concipiet et pariet filium, et vocabitur nomen eius Emmanuel.“⁴ Emmanuel verum Deum esse inde claret, quod convertitur cum Iahve, domino et dominatore Israel.⁵

Insuper quid in uno Emmanuelis nomine quasi conclusum lateat, propheta aperte ita declarat: „Habitantibus in regione umbrae mortis, lux orta est eis . . . Parvulus enim natus est nobis, et filius datus est nobis; et factus est principatus super humerum eius; et vocabitur nomen eius: *Admirabilis, Consiliarius, Deus fortis, Pater futuri saeculi, Princeps pacis*. Multiplicabitur eius imperium, et pacis non erit finis; super solium David et super regnum eius sedebit, ut confirmet illud et corroboret in iudicio et iustitia, amodo et usque in sempiternum.“⁶ Appellativa deitatis esse videntur nomina in textu Messiae data: „Admirabilis [hebr. „miraculum“], Consiliarius, Princeps pacis“, maxime autem „Pater futuri saeculi“ et „Deus fortis“. „Pater futuri saeculi“ sive, secundum textum hebraicum, „Pater aeternitatis, Pater aeternus“ solus Deus vocari potest. A fortiore solus Iahve et ipse quidem saepe „Deus fortis“ [hebr. „El gibbor“] nominatur in sacra Scriptura.⁷

Cum hoc testimonio Isaias concordat illud Malachiae: „Ecce, ego mitto angelum meum, et praeparabit viam ante faciem meam. Et statim [hebr. inopinato] veniet ad templum suum *Dominator*, quem vos quaeritis, et angelus testamenti, quem vos vultis; ecce venit, dicit Dominus exercituum.“⁸ Divinitas Messiae hisce verbis clare edicitur eo, quod 1° vocatur

¹ Is 40, 3. 9. 10. ² Ps 2, 2.

³ Ps 2, 7. Psalmum hunc messianum esse nemo est, qui dubitet.

⁴ Is 7, 14.

⁵ Is 8, 8—11.

⁶ Is 9, 2. 6.

⁷ E. g. Dt 10, 17; Ir 32, 18; Neh 9, 32. Loco nostro Is 9, 6 nomen „El gibbor“ divinam naturam Messiae designari ipse Isaias docet, quia 10, 20 Iahve vocat „Sanctum Israel“ et in membro parallelo eundem „El gibbor“.

⁸ Mal 3, 1.

Dominator,* qua appellatione ubique praeter nostrum locum non designatur nisi Iahve, Deus verus;¹ 2° venit ad templum suum, cum tamen templum hierosolymitanum solius Dei sit; 3° idem est praeparare viam Dominatori et praeparare viam ante faciem Domini exercituum.

His locis Veteris Testamenti Messiae divinitas tam luculenter praedicatur, ut s. Iustinus iudaeos sui temporis (saec. II p. Ch.) carpat: „Quando eis Scripturas illas obiciamus, quae Christum conceptis verbis passibilem et adorandum et Deum demonstrant, assentiuntur illi quidem necessitate adducti in Christum dictas esse; sed hunc [Iesum a Nazareth] negare audent Christum esse, venturum autem et passurum et regnaturum et adorandum Deum fore confitentur.“²

Persona Messiae his titulis descripta, conceptum messianum complet alius terminus technicus, quo *opus a Messia completum* accuratius explicatur, scil.:

2. *Regnum Messiae*. „Regnum Dei“ sive „regnum caelorum“³ ex usu loquendi semitico est dominatio regalis super mundum a Deo exercita et ab hominibus agnita.⁴ Ita theocratia synagogalis vi foederis inter Iahve et populum Israel initi, vocari potuisset regnum Dei. Tamen isto nomine prophetae solummodo regnum a Messia fundandum et gubernandum emphatice insinuant. Et quidem naturam regni messiani ita describunt, ut sit *regnum novum, universale et spirituale*.

a) *Regnum novum*, antiquo foedere abolito. Etenim legi, sacerdotio, sacrificio et cultui foederis antiqui *nova lex, novum sacerdotium, novum sacrificium novusque cultus* substituentur.

Nova lex: „Ecce dies venient . . . et feriam domui Israel et domui Iuda foedus novum: non secundum pactum, quod pepigi cum patribus eorum in die, qua apprehendi manum eorum, ut educerem eos de terra Aegypti: pactum, quod irritum fecerunt,

¹ Ex 23, 17; 34, 23; Is 1, 24; 3, 1; 10, 16. 33; 19, 4. •

² Dialogus cum Tryphone iudaeo c. 68.

³ Regnum caelorum idem est ac regnum Dei, cum „caeli“ israelitis metonymica tantum appellatio Dei sint. Cf. Schürer, Geschichte des jüdischen Volkes, 3. Aufl. II, Leipzig 1898, 539.

⁴ Cf. Dalman, Die Worte Iesu I, Leipzig 1898, 75—119; Lagrange, Le règne de Dieu dans l'Ancien Testament, Revue biblique 1908, 36—61.

recens. caelorum = Reg. Dei. (Hetero. dicitur)

et ego dominatus sum eorum, dicit Dominus. Sed hoc erit pactum, quod feriam cum domo Israel: Dabo legem meam in visceribus eorum, et in corde eorum scribam eam: et ero eis in Deum, et ipsi erunt mihi in populum.¹

Novum sacerdotium: Cum enim sacerdotes mosaici e solis israelitis et quidem e sola tribu Levi eligerentur, tempore messiano sacerdotes ex omnibus gentibus assumendos esse praedicatur: „Et assumam ex eis [gentibus] in sacerdotes et levitas, dicit Dominus.“²

Novum sacrificium novusque cultus: De sacrificiis enim et universo cultu israelitarum legitur: „Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, et munus non suscipiam de manu vestra. Ab ortu enim solis usque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus, et in omni loco sacrificatur et offertur nomini meo oblatio munda, quia magnum est nomen meum in gentibus, dicit Dominus exercituum.“³

Cum autem foedus novum ad gentes etiam extendatur, patet regnum Messiae futurum esse:

b) Regnum universale, non nationale. Foedus mosaicum, tametsi aliarum nationum homines ipsi sese subiicere possent, tamen solos israelitas respiciebat. Regnum vero Messiae a Iudaea et Ierusalem incipiet, inde transibit ad gentes, quarum accessu continuo crescet et usque ad fines universi orbis paulatim extendetur.

„Quia de Sion exhibit lex, et verbum Domini de Ierusalem.“⁴

„Et mittam ex eis [israelitis], qui salvati fuerint, ad gentes in mare, in Africam et Lydiam . . . in Italiam et Graeciam, ad insulas longe, ad eos, qui non audierunt de me et non viderunt gloriam meam. Et annuntiabunt gloriam meam gentibus; et adducent omnes fratres vestros de cunctis gentibus . . . ad montem sanctum meum Ierusalem.“⁵

¹ Ir 31, 31—33.

² Is 66, 21.

³ Mal 1, 11.

⁴ Mich 4, 2; cf. Ps 109, 2; Is 60, 1—6.

⁵ Is 66, 19 sq. Solent prophetae regnum Messiae designare nominibus montis Sion, urbis Ierusalem, domus Israel, aliarum rerum, quae typi illius regni erant.

„Remiscentur et convertentur ad Dominum universi fines terrae; et adorabunt in conspectu eius universae familiae gentium.“¹

Regnum autem universale necessario esse debet:

c) *Regnum spirituale*, non materiale. Messiam etiam *bona terrena* et *politica* collaturum esse multi textus prophetarum annuntiant. Verum quidem est prophetas istis rebus materialibus plerumque uti ad significandas res immateriales; attamen interdum bona quoque stricte materialia videntur promittere. Immo, quemadmodum observatio legis divinae israelitis semper fuerat fons uberrimus benedictionis terrestres, ita iudaei, si Messiam recepissent, felicitatem quoque materiale hereditassent et a ruina politica praeservati fuissent.²

Bona spiritualia et religiosa tamen essentialia fore regni messiani iam ex iis, quae de persona regis Messiae dicta sunt, elucet. Revera regnum Messiae abundabit *scientia*, *gratia* et *venia divina*.

Scientia divina. Sublata idololatria regnum messianum afferet cognitionem rerum divinarum perfectam et indefectibilem.

„Erit in die illa, dicit Dominus exercituum, disperdam nomina idolorum de terra, et non memorabuntur ultra.“³

„Repleta est terra scientia Domini, sicut aquae maris operientes.“⁴

„Hoc foedus meum cum eis, dicit Dominus: spiritus meus, qui est in te, et verba mea, quae posui in ore tuo, non recedent de ore tuo, et de ore seminis tui, et de ore seminis seminis tui, dicit Dominus, amodo et usque in sempiternum.“⁵

Gratia divina. Regnum Dei fulgebit effusione Spiritus Sancti et charismatibus.

„Et erit post haec: effundam spiritum meum super omnem carnem; et prophetabunt filii vestri et filiae vestrae, senes vestri somnia somniabunt et iuvenes vestri visiones videbunt. Sed et

¹ Ps 21, 28.

² Revera tum prophetae (Dn 9, 26 sq.) tum ipse Christus (Lc 19, 41 —44) testantur Ierusalem destructum iri propterea, quia reiiciet Messiam.

³ Zach 13, 2.

⁴ Is 11, 9; cf. 54, 13.

⁵ Is 59, 21.

Revera tum prophetarum tum Christi

super servos meos et ancillas in diebus illis effundam spiritum meum.¹

Venia divina. Tempore messiano peccata hominum remittentur et delebuntur:

„In illa die erit fons patens domui David et habitantibus Ierusalem in ablutionem peccatoris.“² „In diebus illis et in tempore illo, ait Dominus, quaeretur iniquitas Israel, et non erit; et peccatum Iuda, et non invenietur, quoniam propitius ero eis.“³ „Propitiabor iniquitati eorum, et peccati eorum non memorabor amplius.“⁴ „Si fuerint peccata vestra ut coccinum, quasi nix dealbabuntur; et si fuerint rubra quasi vermiculus, velut lana alba erunt.“⁵ „Delevi ut nubem iniquitates tuas, et quasi nebulam peccata tua; revertere ad me, quoniam redemi te.“⁶

Unde conceptum messianum Veteris Testamenti sic fere definire licet: *Messias davidicae domus heres (Filius David) divinaque natura pollens (Filius Dei) vicaria sua morte omnes homines a peccatis redimet (Servus Dei) et in novam societatem religiosam vocabit (regnum Dei) ab ipso gubernandam et in fine temporum iudicandam (Filius hominis).* x

II. CONCEPTUS MESSIANUS RECENTIORIS IUDAISMI.

Non una fuit sententia messiana omnium iudaeorum, qui paulo ante Christum vixerunt vel Christi aequales erant. Plerique colebant *messianismum rabbinicum*, alii *eschatologicum*, alii *biblicum*.

1. *Messianismus rabbinicus sive pharisaicus.*⁷ Theologia pharisaico-rabbinica ab exilio babylonico usque ad aetatem Christi maxime floruit, quamvis primis demum saeculis christianis scriptis exarata sit. Zelo legis mosaicae ducti rabbini, neglectis fere aliis libris Veteris Testamenti, *Thoram*, i. e. Pentateuchum *mosaicum*, quatenus praecepta continet, unice extollebant. Thorae

¹ Ioel 2, 28 sq.; cf. Zach 12, 10.

² Zach 13, 1.

³ Ir 50, 20.

⁴ Ir 31, 34.

⁵ Is 1, 18.

⁶ Is 44, 22.

⁷ De quo fusius in op.: *Jesus Christus* I, 186—197.

addebant *Mischnam*, i. e. traditionem *patrum* innumeras praescriptiones amplectentem.¹ Denique *Mischnae* ipsi *rabbini* vi exegesis cabbalisticae addebant *Gemaram* (Talmud).² Triplici ergo circulo concentrico nomismus rabbinicus constabat: Thora sive iure; *Mischna* sive corpore iuris, et *Gemara* (Talmud) sive commentario in corpus iuris. Secundum rabbinos haec tria simul sumpta *Legem* Moysi revelatam constituunt.³ Nucleus autem trinae legis est messianismus.

Et quidem secundum rabbinos *regnum Dei* cum Lege e caelo descendit in monte Sinai.⁴ Foedere mosaico inito populus Israel redemptus;⁵ omnes gentes ditioni israelitarum subactae; omnia bona materialia et sensualia filiis Abraham collata; immo ipse paradisus in terris rursus stabilitus⁶ est.

Hoc *regnum Dei*, eheu, adoratione vituli aurei periit et perfecta demum Legis observatione redibit.⁷ Tempore David felix ista Legis observantia paene affuit et *regnum Messiae* evolvi coeperat, impeditum autem est peccatis David et filii eius Salomonis. Prima vero die, qua omnes israelitae cuncta praescripta Legis impleverint, *Messias* apparebit,⁸ zelum Legis omnium *rabbino- rum* ardentissimus augebit,⁹ *thronum David* gloriosius

¹ De *Mischna* paterna loquens s. Petrus ait: „Non corruptibilibus auro vel argento redempti estis de vana vestra conversatione paternae traditionis, sed pretioso sanguine Christi“ (1 Petr 1, 18).

² De *Gemara* rabbinica Christus: „Alligant [pharisaei et scribae] onera gravia et importabilia, et imponunt in humeros hominum“ (Mt 23, 4).

³ „Omnes [Thoram, *Mischnam* et *Gemaram*] unus Deus dedit, et unus Moyses locutus est ex ore Domini.“ Chagiga 3 b; item Sota c. 7; Tanchuma Behaalothecha 15; Bammidbar rabba c. 15. „Trina Lex [a Moyse scripta, a Moyse patribus tradita et a Moyse per rabbinos exposita] una Lex sunt, unum totum efficiunt.“ Sifre 132 a; Bammidbar rabba c. 13; Pesikta 98 a. Trina Lex in monte Sinai manifestata (Baba mezia 59 b; Tanchuma Kitissa 16; Berachoth 5 a), aequae divina est quod attinet originem, argumentum et obligandi vim (Pesikta 98 a; Bammidbar rabba c. 13; Berachoth 5 a; Erubin 13 b).

⁴ Mechilta 73 b; Pesikta 16 b; Schemoth rabba c. 23.

⁵ Schir rabba ad 1, 2; 4, 7; Bammidbar rabba c. 16; Schemoth rabba c. 32.

⁶ Cf. Weber, Jüdische Theologie, 2. Aufl., Leipzig 1897, 271 sqq.

⁷ Pesikta 124 b; Schabbat 88 a; Schir rabba ad 1, 3.

⁸ Sanhedrin 97 b; Schabbath 118 a; Schemoth rabba c. 25; Wajjikra rabba c. 3; Pirke de = Rabbi Elieser c. 43; Pesikta 163 b.

⁹ Verbo cunctum populum Legem docebit (Targum Jonathan in Is 53, 5. 10—12; Schir rabba in 2, 13) exemplo totum onus importabile suscipiet

eriget, imperium romanum destruet, gentes omnes iudaeis tributarias faciet atque totum regnum Dei sinaiticum cum omnibus suis bonis terrestribus restituet.¹

Istum messianismum rabbinicum a conceptu messiano Veteris Testamenti toto caelo distare patet. „Regno Dei“ spiritali et universali opponitur regnum politicum, materiale, terrestre, nationale iudaeorum. Cum hoc regnum sit praemium observantiae legalis singulorum israelitarum iam redemptorum cumque Messiae solummodo sit statuta die regnum proclamare, Messias pharisaicus non est „Servus Dei“ patiens et moriens pro peccatis humani generis. Neque est „Filius hominis“ a Daniele descriptus, neque multo minus „Filius Dei“ verus, sed magnum quendam rabbinum agit et sola terrestria curat. Messias pharisaicus est merus „Filius David“ saecularis, maximus rex iudaeorum politico-nationalis.²

2. *Messianismus eschatologicus sive apocalypticus.*³ Messianismo rabbinico plerisque iudaeis placito nonnulli opponebant eschatologicum sive apocalypticum. *Apocalypticus* eo vocatur, quod originem traxit e libris quibusdam apocalypticis aetate circiter Christi conscriptis, quorum praecipui: *Liber Henoch*, *Liber Iubilaeorum*, *Assumptio Moysis*, *Oracula sibyllina*, *Apocalypsis sive liber IV Esdrae* et *Apocalypsis Baruch*. *Eschatologicus* vero nominatur, quia Messiam ipsiusque regnum concurrere fecit cum ultimis rebus, i. e. cum fine temporis et mundi atque cum iudicio extremo.

Etenim „pessimistae“ quidam, videntes romanos magis magisque rebus publicis iudaeorum potiri, de institutione regni davidico-messiani hoc in mundo obtinenda desperaverunt. Unde

(Targum Ionath. in Is 9, 3), immo „observantiis rabbinicis tamquam mola oneratus erit“ (Sanhedrin 93 b).

¹ Mechilta 59 b; Pesikta 51 a; Schabbath 63 a; Pesachim 68 a; Debarim rabba c. 1; Tanchuma, Schophetim 19; Schemoth rabba c. 35.

² Talem eum pharisei nequaquam eo demum tempore conceperunt, quo Mischna et Gemara scriptis redacta fuerunt, sed iam aetate Christi testibus apocryphis Psalmis Salomon XI, XVII et XVIII, *Iosepho Flavio* (Bell. iudaicum VI, 5, 4), *Philone alex.* (De praemiis XIV—XX; De execrationibus VIII, IX, XIX) necnon effatis rabbinicis in evangelio passim recitatis.

³ Cf. Jesus Christus I, 197—203.

neglectis aliis prophetiis messianis inhaeserunt soli vaticinio Danielis de „Filio hominis“ in fine temporum venturo, mundum iudicaturum, et regnum Dei gubernaturum. Putarunt ergo mundum hunc pessimum prius destructum et aliud aevum supernum creatum iri. Quo facto Messias, aiebant, adhuc in caelo asservatus, in nubibus super novam terram descendet, homines iudicabit et extemplo regnum Dei instituet.

Hoc regnum Dei eschatologicum fingunt prorsus politico-nationale et materiale. Messias omnia regna omnesque reges israelitis adversos subiget,¹ iudaeis autem gubernium totius mundi tradet.² Omnes gentes filios Israel adorabunt et durissimo eorum servitio prementur.³ Iudaei vero divitiis immensis, voluptatibus sensuum inauditis et pulchritudine ac iuventute perpetua fruuntur;⁴ Messiae praesentia protecti et beatificati.⁵

Inde messianismus eschatologicus est politico-nationalis et materialis simpliciter, aequae ac messianismus rabbinicus. Ab isto solummodo differt eo, quod Messiam eiusque regnum mundo et aevo transcendentali attribuit. Cum Vetere Testamento eschatologia haec messiana nihil rei habet. Arripit quidem prophetiam Danielis de „Filio hominis“, avulsam tamen ab aliis vaticiniis messianis.

3. *Messianismus biblicus sive propheticus.* Non defuerunt iudaei, qui conceptum messianum totius Veteris Testamenti retinerent, iam in hoc mundo exspectantes Messiam redemptorem omnium hominum et regnum Dei religiosum universale.

Zacharias praeclaro illo cantico messiano exsultat, quia Messias non solum iudaeis sanctitatem, iustitiam, scientiam Dei et remissionem peccatorum conciliabit, sed et omnes gentes religione illuminabit: „Ut sine timore de manu inimicorum nostrorum liberati, serviamus illi in sanctitate et iustitia coram ipso . . . Ad dandam scientiam salutis plebi eius in remissionem

¹ Oracula Sib. (ed. Geffken) III, 652 sqq.; Henoch 46, 4—6; 52, 4—9; Apoc. Baruch 39, 7—40, 2; 70, 2—10; 72, 2—6.

² Iub 32, 19; Assumptio Moys. 10, 8—10; cf. Henoch 92, 4.

³ Henoch 90, 30; 94, 7; 95, 3—7; 98, 12.

⁴ IV Esdr. 7, 28; 9, 7—8; 12, 34; 13, 49; Apoc. Bar. 29, 5—8; 73—74; Henoch 10, 17—19; 25; Oracula Sib. III, 620—623; 783; 787—794; Iub. 23, 27.

⁵ IV Esdr. 7, 27—28; 12, 34; 13, 48—50; Apoc. Bar. 40, 2; 73, 1 sq.

peccatorum eorum. Visitavit nos oriens ex alto illuminare his [gentibus], qui in tenebris et in umbra mortis sedent.“¹

Ioseph, sponsum Mariae, Messiam exspectasse Salvatorem spirituales patet ex verbis ipsi ab angelo dictis: „Ioseph, fili David, noli timere accipere Mariam coniugem tuam: quod enim in ea natum est, de Spiritu Sancto est. Pariet autem filium, et vocabis nomen eius Iesum: ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum.“²

Simeon praedicat Iesum, „Messiam Domini“,³ non solum gloriam Israel, sed et salutem et lumen fore omnium gentium; immo praevidet Messiae passionem: „Viderunt oculi mei salutare tuum [lahve], quod parasti ante faciem omnium populorum, lumen ad revelationem gentium et gloriam plebis tuae Israel . . . Ecce positus est hic in ruinam et in resurrectionem multorum in Israel, et in signum, cui contradicetur, et tuam ipsius [Mariae] animam pertransibit gladius.“⁴

Ioannes praecursor clarius profitetur Messiae spirituales operationem et vicariam mortem pro peccatoribus. Nuntiat enim Iesum, fundatorem regni caelorum⁵ baptizatum esse „in Spiritu Sancto et igni“,⁶ i. e. collaturum dona spiritualia regni messiani, eumque esse „agnum Dei, qui tollit peccatum mundi“,⁷ i. e. agnum sacrum Deo offerendum atque hac oblatione peccatum mundi deleturum.⁸

Samaritani quoque Messiam non exspectabant politico-nationalem, sed „Salvatorem mundi“. ⁹

Quotquot demum corde pio et recto Vetus Testamentum investigabant, messianismum tum rabbinicum tum eschatologicum necessario repudiabant.

¹ Lc 1, 68—79.

² Mt 1, 20 sq.

³ Lc 2, 26.

⁴ Lc 2, 28—35.

⁵ Mt 3, 2.

⁶ Mt 3, 11.

⁷ Io 1, 29 sqq.

⁸ Agni immolandi figura iudaicis notissima erat ex Is 53, 7. Cf. Io 19, 36; Act 8, 32.

⁹ Io 4, 42. Cf. supra p. 112.

§ 2. CONCEPTUS MESSIANUS IPSIUS IESU.

Conceptu messiano, qualis vigeat ante Christum, explanato, facile constat *Iesum ipsum reiecissee messianismum rabbinicum et eschatologicum recentioris iudaismi, accepisse autem et perfecisse messianismum propheticum Veteris Testamenti.*¹

I. IESUS REIECIT MESSIANISMUM RABBINICUM ET ESCHATOLOGICUM RECENTIORIS IUDAISMI.

1. *Iesus reiecit messianismum rabbinicum.* Evolutionismus antiquior propugnavit Iesum tantummodo *ideas messianas vulgo a rabbinis ventilatas* sibi accommodasse. Insulsam esse hanc propugnationem patet ex iis omnibus, quae de facto testimonii messiani diximus: toto tempore praedicationis suae Iesus diligentissime a se prohibet messianismum politico-nationalem phariseorum atque demum crucis supplicio afficitur, quia hunc messianismum constanter a se averterat.

2. *Iesus reiecit messianismum eschatologicum.* Contra multi rationalistae moderni putant *Iesum subscripsisse messianismo eschatologico.*² At vero refelluntur sua ipsorum confessione Iesum abhorruisse a messianismo rabbinico. Etenim probavimus messianismum eschatologicum cum rabbinico fere converti eo, quod uterque somniat Messiam regem politicum et regnum Dei nationale ac materiale. Quae cum Iesus repudiet, eo ipso et messianismum eschatologicum repudiat.

Eschatologia messiana a theologia rabbinorum, uti vidimus, differt solo elemento proprie eschatologico, i. e. eo, quod apocalyptici propugnant Messiam eiusque regnum non in hoc aevo et mundo pessimo exstiturum, sed isto deleto demum in aevo et mundo transcendentali iudicem esse venturum. Hoc tamen elementum eschatologicum alienum fuisse a Iesu neminem latet.

¹ Cf. Jesus Christus I, 206—236; II, 108—126.

² Assertores huius sententiae communiter vocantur „schola eschatologica“. Ad eam pertinent in Germania Reimar, Keim, Colani, Volkmar, Weiffenbach, Baldensperger, Joh. Weiß, Dalman, Hollmann, Zimmermann, Alb. Schweitzer, in Gallia Loisy, Chapuis, Monnier et Causse, idem quorum opinionibus et operibus cf.: Jesus Christus I, 208 sqq.

Licet enim Iesus etiam futurum iudicem mundi se profiteatur, tamen *Messias esse et agnosci vult iam in hoc aevo et mundo.*

Ioanni Baptistae sciscitanti, num Iesus Messias venturus sit, respondet Messiam se iam adesse, immo operibus Messiam praesentem se probasse.¹

Caesareae Philippi confessionem Petri: „Tu es Messias“ laudat et remunerat, atque sic fatetur se in praesenti vita et tempore iamiam Messiam esse.²

Samaritana Messiam minime eschatologicum exspectans ait: „Scio quia Messias venit; cum ergo venerit ille, nobis annuntiabit omnia.“ Cui Iesus: „Ego sum, qui loquor tecum.“ Demum a samaritanis confessionem elicit: „Ipsi enim audivimus et scimus, quia hic est vere Salvator mundi.“³

Iudaei Iesum interpellant: „Quousque animam nostram tollis? si tu es Messias, dic nobis palam.“ Respondit eis Iesus provocando eos ad opera messiana ab ipso iam patrata: „Loquor vobis, et non creditis. Opera, quae ego facio in nomine Patris mei, haec testimonia perhibent de me.“⁴

Caiphias eum interrogat: „Tu es Messias Filius Dei benedicti?“ Iesus autem dixit illi: „Ego sum.“ Urget summus sacerdos: „Adiuro te per Deum vivum, ut dicas nobis, si tu es Messias Filius Dei?“ Dicit illi Iesus: „Tu dixisti.“ Dixerunt autem omnes: „Tu ergo es Filius Dei?“ Qui ait: „Vos dicitis, quia ego sum. Et videbitis Filium hominis sedentem a dextris virtutis Dei et venientem cum nubibus caeli.“⁵

Pilatus quaerit: „Tu es rex iudaeorum?“ i. e. rex Messias. At Iesus respondens ait: „Tu dicis quia rex sum ego. Ego in hoc natus sum, et ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati.“⁶

Ergo in praesenti iam vita et mundo Iesus esse vult Messias, quamquam gloria messiana maxime fulgebit in iudicio et aevo futuro.

¹ Mt 11, 5; Lc 7, 22. Cf. supra p. 109.

² Mt 16, 16—20. Cf. supra p. 113.

³ Io 4, 25 sq. 41 sq. ⁴ Io 10, 24 sq.

⁵ Mt 26, 63 sq.; Mc 14, 61 sq.; Lc 22, 67. 69 sq.

⁶ Mt 17, 11; Mc 15, 2; Lc 23, 3; Io 18, 36 sq.

Idem valet *de regno* messiano Iesu. Regnum Dei secundum evangelia utique *tantummodo in alio mundo perfectum et absolutum erit*. In iudicio demum ultimo Iesus electis suis dicet: „Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi.“¹ „Tunc iusti fulgebunt sicut sol in regno Patris eorum.“²

Quo non obstante regnum Dei *in hoc iam mundo exorditur et evolvitur*. Iesus statim nuntiat regnum Dei appropinquasse,³ dein advenisse: „Pervenit in vos regnum Dei.“⁴ „Ecce, regnum Dei intra vos est.“⁵ Paulatim per totam Galilaeam et Iudaeam praedicat „evangelium regni Dei“⁶ atque „mysterium regni Dei“,⁷ patrat opera, quibus regnum Dei praesens probatur et firmatur,⁸ regnum vero satanae expugnatur.⁹ Omnes compellit, ut relictis omnibus impedimentis quaerant regnum Dei.¹⁰ Totam vitam suam necnon et discipulorum suorum impendit, ut regnum Dei magis magisque proficiat. Inde verbis et factis excludit eschatologiam apocalypticam, quae contendit regnum Dei tandem in iudicio extremo mundoque futuro ut fulgur de caelo casurum esse. Hucusque dicta confirmantur ex sequentibus, quibus Iesus regnum suum et personam positive definit.

II. IESUS ACCEPIT ET PERFECIT MESSIANISMUM PROPHETICUM VETERIS TESTAMENTI.

Iesus doctrinam Veteris Testamenti, quae attinet tum ad *regnum* tum ad *personam Messiae*, omnino ratam habuit sibi-que ipsi attribuit, messianismum tamen propheticum non simpliciter exscribens, sed interpretans, illustrans et elevans. Et quidem:

1. *Regnum Messiae* novum, universale et spirituale explanat ad normam Veteris Testamenti, clarius autem, distinctius et perfectius.

¹ Mt 25, 34.

² Mt 13, 43.

³ Mc 1, 14 sq.; Mt 4, 17; 10, 7.

⁴ Mt 12, 28.

⁵ Lc 17, 21.

⁶ Mt 4, 17 sq.; Lc 8, 1.

⁷ Mc 4, 11.

⁸ Mt 11, 4—6; 12, 28.

⁹ Mt 12, 28.

¹⁰ Mt 5, 29 sq.; 6, 33; Mc 9, 45; 10, 23; Lc 9, 61 sq.; 12, 31; 14, 26;

18, 29 sq.

a) *Regnum novum* Messiae in locum synagogae successurum esse sat superque dixerant prophetae. Plerumque nihilominus iudaei putarunt legem timoris antiquam simul cum nova religione gratiae valituram esse. Iesus autem, uti in theologia universa per singula ostenditur, fidem, sacramenta, cultum a mosaismo prorsus distincta instituit. Hanc novam religionem veteri aperte opponit, dum veritates et praecepta sua proponit repetendo: „Dictum est antiquis . . . ego autem dico vobis . . .“¹ Hic novus ordo rerum legi veteri antecellit ita, ut minimus in regno caelorum maior sit Ioanne Baptista, qui tamen maximus fuerat propheta foederis antiqui et praecursor novi.² Unde et lex antiqua stricte dicta abrogatur,³ ut cedat evangelio regni Dei: „Lex et prophetae usque ad Ioannem: ex eo regnum Dei evangelizatur.“⁴

Novum hoc regnum religiosum non amplius ad solos iudaeos spectare, sed fore:

b) *Regnum universale* alte clamaverant prophetae. Nihilosocius lectoribus Veteris Testamenti videbatur filios Israel regionemque Palaestinae praelecta mansura esse etiam in regno messiano. Et Iesus quidem, ut excusationem non haberent, cum apostolis imprimis domui Israel regnum Dei praedicat.⁵ Particularismum nationalem vero iudaeorum strenue cohibet a regno suo. Regnum enim caelorum assimilat „grano sinapis, quod minimum quidem est omnibus seminibus: cum autem creverit, maius est omnibus oleribus, et fit arbor, ita ut volucres caeli veniant et habitent in ramis eius“.⁶ Iudaeis regnum sper-

¹ Mt 5, 21 sq. 27 sq. 33 sq. 38 sq. 43 sq.

² Mt 11, 11; Lc 7, 28.

³ Patet abrogari solam legem proprie dictam, i. e. amplectentem praecepta caerimonialia, legalia, civilia et politica, non vero praecepta moralia et dogmata credenda, quae lege naturali et revelatione primigenia aeterno sancita sunt. Lex mosaica abrogata est impletionem, non revocationem. Lex namque mosaica solummodo praeparatio fuit ad Christum; Christi adventu finis legis cessavit: „Lex paedagogus noster fuit in Christum (εἰς Χριστόν) . . . At ubi venit fides, iam non sumus sub paedagogo“ (Gal 3, 24 sq.). Hoc sensu Christus dixit se non venisse, ut legem solveret (= irritam faceret), sed adimpleret (Mt 5, 17).

⁴ Lc 16, 16; Mt 11, 12.

⁵ Mt 10, 5 sq.; 15, 24.

⁶ Mt 13, 31 sq.

nentibus ait: „Quia auferetur a vobis regnum Dei et dabitur genti facienti fructus eius.“¹ Immo apostolos iubet: „Euntes in mundum universum praedicate evangelium omni creaturae.“² Et quamvis regnum Dei pedetentim tantum diffundatur, tamen ante iudicium ubique terrarum propagabitur: „Praedicabitur hoc evangelium regni in universo orbe, in testimonium omnibus gentibus; et tunc veniet consummatio.“³

Hoc regnum evangelii nulla ratione fore politicum et materiale, sed prorsus:

c) *Regnum spirituale* sine dubio concluditur e Vetere Testamento. Nihilominus prophetae regnum messianum typo regni terreni tam vivide pingebant, ut iudaei bona messiana intelligerent res politicas et sensuales fauste dispositas. Contra Iesus, uti abunde probavimus, conceptum politicum regni Dei districte et constanter declinat. Eadem diligentia conceptum sensualem regni repellit. Providit tantummodo, ut quaerentibus regnum spirituale his in terris non deessent victui necessaria: „Quaerite primum regnum Dei et iustitiam eius, et haec omnia adiicientur vobis.“⁴ Delicias regni in caelis utique comparat convivio,⁵ significans tamen hac similitudine solam „vitam aeternam“ visionis et fruitionis Dei.⁶

2. *Personam Messiae* itidem ad amussim Veteris Testamenti definit Filium David, Filium hominis, Servum Dei, Filium Dei. Verum hos titulos messianos ita explicat sibi accommodat, ut omnem ambiguitatem et falsam interpretationem excludat.

a) *Filius David* Messias in Vetere Testamento passim perhibetur.⁷ Quod tamen homines incauti et carnales perperam interpretabantur de Messia rege iudaeorum politico. Unde Iesu maxime intererat, ut et hunc errorem iudaeorum averteret et

¹ Mt 21, 43. ² Mc 16, 15.

³ Mt 24, 14. Cf. *Meinertz*, Jesus und die Heidenmission, Münster 1908; *Fr. Spitta*, Jesus und die Heidenmission, Gießen 1909; *Mayor*, Did Christ contemplate the admission of the Gentiles into the kingdom of heaven? *Expositor* 1909, Nov. 385—399.

⁴ Mt 6, 33; Lc 12, 31. Cf. Rom 14, 17: „Non est enim regnum Dei esca et potus.“

⁵ Mt 8, 11; 26, 29; Lc 13, 29; 22, 2. 16. 18. 30. 37.

⁶ Cf. Mt 5, 8—12. ⁷ Cf. supra p. 117 sq.

tamen impleret prophetiam de Filio David. Hunc mundum Iesus intrat vocatus ab angelo Filius David.¹ Ex semine David ipsum originem trahere evangelia iterato testantur.² Turbas tacite approbat, cum Filius David ab eis salutatur.³ Infirmos sanat, quoties eum invocant: „Miserere nostri, Fili David.“⁴ Numquam vero seipsum Filium David vocat, ne a iudaeis putaretur Messias rex temporalis.⁵

Ceteroquin titulo glorioso Filii David minus insistit, quia praecipue haberi voluit:

b) *Servus Dei*: Iesus, Salvator, peccatorum redemptor. Qua talis praedictus erat Messias in Vetere Testamento. Quia vero istae prophetiae de vicaria peccatorum redemptione per Messiam explenda rariores et obscuriores videbantur, a messianismo carnali iudaeorum oblivioni datae sunt. E contrario replent prorsus evangelium. Iam ipsum nomen Iesu angelus imponit et interpretatur: „Vocabis nomen eius Iesum: ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum.“⁶ Hoc nomen hancque missionem Salvatoris Iesus continenter retinet.⁷ Totam vitam suam impendit, ut redimeret et remitteret peccata.⁸ Immo beneficia etiam corporalia hominibus largitur, „ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam dicentem [de Servo Dei]: Ipse infirmitates nostras accepit, et aegrotationes nostras portavit.“⁹ A fortiore passionem et mortem Iesus subit eum in finem, ut totum genus humanum a peccatorum vinculis solveret: „Sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto; ita exaltari oportet Filium hominis: ut omnis, qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam aeternam . . . Non enim misit Deus Filium suum in mundum, ut iudicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum . . . Ego sum pastor bonus. Bonus pastor animam suam dat pro ovibus suis.“¹⁰ „Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare et dare animam suam redemptionem pro multis.“¹¹

¹ Lc 1, 32. ² Mt 1, 1—6; Lc 1, 27. 32. 69; 2, 4.

³ Mt 21, 9. 15; Mc 11, 10.

⁴ Mt 9, 27; 15, 22. 30 sq.; Mc 10, 47 sq.; Lc 10, 38 sq.

⁵ Mt 22, 42 sq.; Mc 12, 35—37; Lc 20, 41 sqq.

⁶ Mt 1, 21. ⁷ Lc 19, 10; Mt 18, 11; Io 4, 42.

⁸ Mc 2, 1 sqq.; Lc 7, 47 sq.; Io 5, 14; 8, 11.

⁹ Mt 8, 17. ¹⁰ Io 3, 14—17; 10, 11.

¹¹ Mt 20, 28; Mc 10, 45.

„Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur . . . Hic est sanguis meus novi testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.“¹

c) *Filius hominis*, qualis a Daniele 7, 23 sq. describitur, solam personam eschatologicam Messiae delineat. Unde illum locum apocalypsis iudaica falso interpretabatur de messianismo exclusive eschatologico. Iesus autem et hunc errorem evertit et prophetiam ipsam supplet. Etenim titulo Filii hominis tum messianam suam vitam et operationem in terris,² tum gloriam iudicis et regis caelestis³ comprehendit.

Superest altissima qualitas, qua Messias in Vetere Testamento vocatur:

d) *Filius Dei* sive Emmanuel. Iesum hunc quoque titulum messianum insignite explicasse et sibi assignasse, divinam suam naturam et filiationem testando, continuo fusius ostendetur.

CAPUT II.

TESTIMONIUM IESU DE DIVINITATE SUA.

Rationalistae antiquiores divinitatem Iesu Christi aperte negabant. Moderni vero, sive annumerantur protestantibus radicalibus sive liberalibus sive conservativis, sive demum modernistis ab ecclesia catholica apostatis, verbo plerumque iactant fidem in Christum Deum, re autem acerrime oppugnant. Contendunt enim illam fidem tempore demum postapostolico pedentim evolutione ortam esse.

Contra tamen divinitas Iesu statim post mortem Salvatoris credebatur in ecclesia apostolica, edocta per Christum ipsum: immo iam ante mortem Salvatoris docebatur ore ipsius Christi. Itaque duplici articulo disseremus *de divinitate Iesu manifestata ante ipsius mortem*, necnon *de divinitate Iesu manifestata post ipsius mortem*. Utraque manifestatio in Iesum ipsum redundat, sive effatis suis immediate, sive effatis ecclesiae apostolicae mediate nos edocet.

¹ Lc 22, 19 sq.; Mt 26, 28; Mc 14, 24.

² Cf. supra p. 110—111.

³ Mt 9, 27; 10, 23; 13, 41; 16, 27 sq.; 24, 30. 37 sqq.; 25, 31; 26, 64; Mc 8, 38; 13, 26; Lc 9, 26; 12, 8. 40; 17, 22 sqq.; 18, 8; 21, 27. 36; 22, 69.

ARTICULUS I. DE DIVINITATE IESU MANIFESTATA ANTE IPSIUS MORTEM.

Iesus multiplici testimonio confitetur tum *se esse Deum simpliciter*, tum *se esse Filium Dei naturalem*. Quod successive ostendendum est.

I. IESUS SE IPSE CONFITETUR ESSE DEUM SIMPLICITER.

1. *Argumentum negativum*: *Effata, quibus Iesus prodit conscientiam sui humanam.*

Adversarii ne audiunt quidem testimonia positiva, quibus Iesus pandit suam deitatem. Sufficit eis mere negative propugnasse Iesum conscientiam sui humanam ita evolvere, ut divinam excludat.¹ At *Iesus neque modo agendi generali, neque facto quodam singulari humanitatem suam ita extollit, ut neget deitatem suam.*

a) *Modo agendi generali* Salvator noster utique humanitatem suam semper et ubique manifestat. Corpore et anima, verbo et opere, sive solus sive cum Deo sive cum proximo versatur, hominem se praebeat. Hoc autem neutiquam officit ipsius deitati. Etenim, quia non Deus solummodo, sed et homo erat, oportebat eum „per omnia fratribus assimilari . . . tentatum per omnia pro similitudine absque peccato“.² Immo, quia Iesus Christus Deus-homo, Deus *homo factus* erat, humanitatem suam magis quam divinitatem ostendere debuit. Deus nempe homo factus per organa tantum humana agit, loquitur, patitur; ipsam, inquam, etiam deitatem per solam humanitatem prodere potest. Humanitas velamen est, quo tegitur et per quod translucet deitas Iesu Christi. Modo ergo agendi humano Salvator non excludit naturam divinam. Sed neque etiam:

b) *Facto quodam singulari*. Adversarii haec obiiciunt, quibus Iesum deitatem suam simpliciter repudiassent opinantur: *Adulescenti* interroganti: „Magister bone, quid boni faciam, ut habeam vitam aeternam?“ respondet: „Quid me interrogas

¹ Ita Renan, Harnack, Wellhausen, Bousset, H. J. Holtzmann, Wernle, Zimmermann, Thieme, Loisy: vide Jesus Christus I, 296 sq.

² Hebr 2, 17; 4, 15.

de bono? Unus est bonus, Deus.¹ His verbis Iesus reiicit titulum vanum magistri boni, quo pharisaei honorabantur,² omnem gloriam tribuens Deo optimo. Seipsum vero Deum esse neque affirmat, neque negat coram adolescente. Coram discipulis autem idoneis, qui capiant mysterium suae deitatis, se profitetur magistrum et dominum,³ et quidem sensu optimo et perfectissimo, comparando se Patri caelesti: „Unus est enim magister vester, Christus . . ., unus Pater vester, qui in caelis est.“⁴

De parusia sua, i. e. de adventu ad ultimum iudicium dicit: „De die autem illo vel hora nemo scit, neque angeli in caelo, neque Filius, nisi Pater.“⁵ Vis sententiae haec est: dies iudicii nulli creaturae communicatur, atque proinde etiam Filius illum diem nescit scientia communicabili. Sic enim Salvator alia occasione explicat: „Non est vestrum nosse tempora vel momenta, quae Pater posuit in sua potestate.“⁶

In cruce moriens Iesus exclamat: „Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me?“⁷ His verbis Iesus non deitatem suam abnegat, sed humanitatem suam patientem affirmat. Deitas ipsius minime excluditur eo, quod humanitas, mortis supplicium subiens Deum summis precibus exorat et invocat.

Nulla ergo ratione ostendi potest Iesum effatis, quibus humanitatem prodit, deitatem suam negare. Quaeritur ergo, utrum deitatem positive professus sit necne.

2. Argumentum positivum: *Effata, quibus Iesus prodit conscientiam sui divinam.*

Adversarii concedunt Iesum conscientiam quidem supra-humanam prodidisse, divinam vero prodidisse negant.⁸ Revera Iesus numquam Deum simpliciter se dicit, cum auditores subintellexissent vel incarnationem Patris caelestis vel deitatem dualisticam. Hoc non obstante *Iesus conscientiam suae deitatis manifestat: comparando se Deo, exigendo obsequia divina atque fungendo omnipotentia divina.*

a) Comparando se Deo. Quamvis Iesus omnium humilissimus sit, tamen non solum omnibus hominibus,⁹ sed etiam

¹ Mt 19, 16; Mc 10, 17; Lc 18, 18.

² Mt 23, 7. ³ Io 13, 13. ⁴ Mt 23, 8.

⁵ Mc 13, 32. ⁶ Act 1, 7. ⁷ Mt 27, 46; Mc 15, 34.

⁸ Eorum opiniones v. l. Jesus Christus I, 303—305.

⁹ Mt 11, 9 sq.; 12, 42; 17, 3; 22, 45; Lc 9, 30; 10, 24.

angelis in caelo se anteponit.¹ Angeli inserviunt atque obediunt ipsi tamquam regi suo et domino.² Quo implicite iam gradu divino se locat. Sed et explicite omnia ea sibi accommodat, quae in Vetere Testamento de solo Iahve edicuntur. Quemadmodum Iahve sponsus erat Israel, ita Iesus sponsus est animarum sibi creditarum.³ Quemadmodum Iahve filios Ierusalem congregare voluit ut gallina congregat pullos suos sub alas,⁴ ita et Christus.⁵ Qua potestate absoluta Iahve misit prophetas Veteris Testamenti, Iesus mittit suos: „Ecce ego mitto ad vos prophetas.“⁶ Sicut Iahve Moysi et fratri eius promisit: „Ego ero in ore tuo et in ore illius, et ostendam, quid agere debeatis,“⁷ sic et Christus apostolis: „Ego enim dabo vobis os et sapientiam, cui non poterunt resistere.“⁸ Sermonem suum Christus non ad modum prophetarum incipit dicendo: „Sic Iahve loquitur,“ sed nomine suo docet „quasi potestatem habens“. ⁹ Sicut Iahve est dominus Veteris Testamenti, ita et Christus.¹⁰ Christus ergo prorsus se aequat Iahve, vero Deo, qui cum israelitis foedus pepigerat.

b) Exigendo obsequia divina, scil. fidem absolutam, amorem supremum, adorationem religiosam personae suae praestanda.

Christus non solum exigit, ut homines credant *verbo* suo, sed postulat *fidem absolutam in personam suam*. Fides in personam Christi est condicio, sine qua nulla salus: „Ut omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam aeternam.“¹¹ Quemadmodum discipuli in Deum credunt, ita et in Christum credere tenentur: „Creditis in Deum, et in me credite.“¹² Fides in Deum et in Christum convertuntur: „Qui credit in me, non credit in me, sed in eum, qui misit me.“¹³ Infideles primo damnabuntur, quia non crediderunt in personam eius, secundo tantum, quia non crediderunt doctrinam eius: „Qui enim me confusus fuerit et verba mea . . . et Filius hominis confundetur eum, cum venerit in gloria Patris sui cum angelis sanctis.“¹⁴

¹ Mc 13, 32.

² Mt 4, 11; 13, 41; 16, 27; 25, 31; 26, 53; Mc 1, 13; 8, 38; 13, 27; Lc 9, 26.

³ Mc 2, 19; Mt 22, 1 sqq.; cf. Io 3, 29.

⁴ Is 31, 5.

⁵ Mt 23, 37.

⁶ Mt 23, 34.

⁷ Ex 4, 15.

⁸ Lc 21, 15.

⁹ Mc 1, 22.

¹⁰ Mt 12, 1—8; Mc 2, 23—28; Lc 6, 1—5.

¹¹ Io 3, 15; cf. Io 6, 29; 16, 9.

¹² Io 14, 1.

¹³ Io 12, 44.

¹⁴ Mc 8, 38; Lc 9, 26.

Christus ergo semetipsum ponit obiectum materiale fidei. Hinc si Deus non esset, idolum esset.

Simul cum fide quaerit etiam *amorem supremum erga personam suam*.¹ Iesus poscit, ut postposita dilectione necessariorum nostrorum, immo etiam postposito amore sui, ipsi amorem devoveamus: „Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus, et qui amat filium aut filiam super me, non est me dignus.“² „Si quis venit ad me, et non odit patrem suum et matrem et uxorem et filios et fratres et sorores, adhuc autem et animam suam, non potest meus esse discipulus.“³ Exigit proinde, ut erga ipsum impleamus non iam praeceptum dilectionis proximi, sed praeceptum dilectionis Dei, amando eum ex toto corde, ex tota anima et ex omnibus viribus. Qui non habet hanc dilectionem Iesu, non habet dilectionem Dei: „Qui me odit, et Patrem odit.“⁴ Haec duo reciprocantur: amor et odium Dei, amor et odium Iesu.

Ratam habet demum *adorationem religiosam personae suae*. Frequenter in evangelio legitur homines quosdam in genua procumbentes Iesum adorasse. Quodsi haec adoratio (προσκύνησις) a motivo pure profano processisset, fuisset simplicis reverentiae signum, quo servus herum, subditus regem salutant secundum morem orientalium. At vero adoratio sive proskynesis Iesu Christo praestita plerumque a motivo religioso procedit. Homines eum adorant, cum opus divinum ab ipso fieri sperant,⁵ vel cum de opere divino ab ipso facto gratias agunt,⁶ vel cum stupefacti ob miracula patrata exclamant: „Vere Filius Dei es tu!“⁷ vel cum resuscitatum et in caelum ascendentem eum venerantur.⁸

Atqui secundum usum loquendi Novi Testamenti soli Deo exhibetur proskynesis religiosa. Hac enim proskynesi Deus in templo hierosolymitano⁹ et in caelo¹⁰ adoratur, atque de hac proskynesi Iesus ait: „Dominum Deum tuum adorabis, et illi

¹ Io 8, 42; 14, 15. 21. 23.

² Mt 10, 37.

³ Lc 14, 25 sq.; Mt 10, 35 sqq.

⁴ Io 15, 23.

⁵ Mt 8, 2; 15, 25.

⁶ Mt 9, 18; Mc 5, 6; Io 9, 35—39.

⁷ Mt 14, 33.

⁸ Mt 28, 9. 17; Lc 24, 52.

⁹ Io 4, 20—22; 12, 20; Act 8, 27; 24, 11.

¹⁰ Apc 4, 10; 5, 14; 7, 11; 11, 16; 19, 4

soli servies.¹ Hanc proskynesis nemo hominum neque angelorum audet accipere. Cornelium ad Petri pedes „procidentem et adorantem“ princeps apostolorum elevat dicens: „Surge, et ego ipse homo sum.“² Ioannem ad pedes angeli adorantem angelus vetat: „Vide ne feceris: conservus tuus sum, et fratrum tuorum habentium testimonium Iesu. Deum adora.“³ Sic et Iesus, zelator honoris Patris sui, proskynesis religiosam sibi exhibitam cohibere, nedum promovere debuisset, nisi habuisset conscientiam sui prorsus divinam.

c) *Fungendo omnipotentia divina.* Omnipotentia est Dei attributum eminentissimum et evidentissimum. Iesum autem omnipotentia praeditum fuisse evangelia facile evincunt. Testantur enim Salvatorem nostrum opera omnem vim creatam superantia pro lubitu suo effecisse.

Et primo quidem *miracula* maxime stupenda patravit⁴ vi ipsi innata et congenita. Quamvis miracula pluribus in locis vocet opera Patris sui,⁵ patrata in virtute Spiritus Dei,⁶ hanc nihilominus virtutem faciendi miracula sibimet attribuit. Nam miracula quaecumque ipse facere potest quando, quomodo et quoties ipsi placuerit, quin prius Deum exorare teneatur. Miracula e natura Iesu scaturiunt tamquam a fonte suo naturali. Immo Iesus potestatem miracula patrandi transfundit etiam in alios.⁷ Discipulos in mundum mittit dicens: „Infirmos curate, mortuos suscite, leprosos mundate, daemones eiicite.“⁸ Ac revera apostoli „in nomine Domini Iesu Christi“ nulla non efficiunt opera divina.⁹

Potestatem miracula physica patrandi etiam superat *potestas remittendi peccata*. Hanc potestatem tum Vetus tum Novum Testamentum soli Deo reservant. Consentiente Iesu pharisaei blasphemiae eum accusant hominem, qui sibi assumeret vim

¹ Mt 4, 10; Lc 4, 8.

² Act 10, 25 sq.

³ Apc 19, 10; 22, 8 sq.

⁴ De miraculis Iesu alio loco agetur explicitius.

⁵ Mc 5, 19; 8, 39; Io 5, 19. 20. 36; 11, 41; 14, 10.

⁶ Mt 12, 28; Mc 5, 30; Lc 6, 19; 11, 20; 17, 18.

⁷ Mt 10, 1; Mc 3, 15; Lc 9, 1 sq.

⁸ Mt 10, 8; cf. Mc 16, 17.

⁹ Mc 6, 13; 9, 37; Lc 9, 6; Act 3, 6. 16; 4, 10. 30; 9, 34—42; 16, 18.

peccata remittendi.¹ Tamen Iesus potestatem hanc sibi adscribit et miraculo confirmat.² Quin eam tradit discipulis, ut nomine et auctoritate ipsius peccata remittant: „Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt.“³ „Amen dico vobis, quaecumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in caelo, et quaecumque solveritis super terram, erunt soluta et in caelo.“⁴

Iesus autem non solum remittit peccata, sed perficit *opus redimendi a peccatis* sive delendi peccata, uti alio loco iam probavimus.⁵ Vitae suae atque morti Iesus adscribit pretium et potestatem plene et adaequate satisfaciendi pro peccatis a genere humano commissis. Atqui nulla creatura tantum pretium sibi adiudicare potest. Salvator, qui persona sua exsequitur opus redemptionis a Deo promissum, Deus ipse esse debet.

Operationem redemptricem comitatur *ius mundum iudicandi*. Iudicium mundi solius Iesu est,⁶ ita ut ne Pater caelestis quidem sese immisceat: „Neque enim Pater iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio, ut omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem.“⁷

Cum iudex mundi eundem honorem mereatur ac Deus Pater, eadem etiam ac Pater deitate insignitus esse debet. Modus etiam, quo Iesus iudicat vivos et mortuos, supponit ipsius deitatem. Etenim renes et corda scrutabitur⁸ atque singulis hominibus pro merito vel demerito vitam aeternam vel poenam aeternam tribuet convenientem.⁹ Profecto solus Deus omniscius et omnipotens sic mundum iudicare valet.

Revera totum Vetus Testamentum iudicium mundi ipsi Iahve reservat: „Dominus Iahve veniet [ad iudicium] omnesque sancti eius cum eo;“¹⁰ „Dominus iudicabit fines terrae;“¹¹ „Iustum

¹ Mt 9, 3; Mc 2, 7; Lc 5, 21.

² Mt 9, 2 sqq.; Mc 2, 3 sqq.; Lc 5, 18 sqq.; 7, 47 sqq.

³ Io 20, 23; cf. Mt 9, 6; Mc 1, 10; Lc 5, 24.

⁴ Mt 18, 18.

⁵ Supra p. 134 sq.

⁶ Mt 7, 23; 10, 32; 16, 27; 24; 25, 34 sqq.; 26, 64.

⁷ Io 5, 22.

⁸ Mt 10, 26; Mc 4, 22; Lc 8, 17.

⁹ Mt 7, 23; 16, 27; 25, 32—46; 26, 64; Mc 14, 62; Lc 13, 27.

¹⁰ Zach 14, 5. ¹¹ 1 Rg 2, 10.

et impium iudicabit Iahve.“¹ Unde iudicii dies vocatur „dies Domini magnus et horribilis“.² Igitur Iesus semetipsum iudicem mundi proclamans Deum indubitanter se profitetur.

II. IESUS SE IPSE CONFITETUR ESSE FILIUM DEI NATURALEM.

Neminem latet Iesum se nominasse Filium Dei. Quaeritur autem, quonam sensu Filium Dei se nominaverit. Occidentales quidem *filium* eum tantum vocant, qui a patre genitus est ac proinde naturam suam a patre traxit. Orientales vero necnon ipsa sacra Scriptura vocem „filii“ adhibent ad designandam tum filiationem naturalem, tum qualemcumque propinquitatem sive physicam sive ethicam. Qui oleo unctus est, vocatur „filius olei“;³ qui mortem meruit, „filius mortis“;⁴ discipuli prophetarum sunt „filii prophetarum“;⁵ homines perversi sunt „filii Belial“ vel „filii perditionis“;⁶ damnati sunt „filii gehennae“.⁷ Idem usus loquendi valet quoad vocem „filii Dei“. Unde angeli,⁸ homines sancti,⁹ israelitae¹⁰ necnon fideles Iesu¹¹ filii Dei appellantur. A fortiore reges uncti in nomine Domini¹² vocantur filii Dei. Maxime tamen regi messiano hoc nomen tribuebatur tum a Vetere Testamento¹³ tum a recentiore iudaismo.

Ac iudaismus rabbinicus quidem, cum somniaret messianismum humano-politicum, Messiam profecto non putabat Filium Dei naturalem,¹⁴ sed mere moralem. Contra in Vetere Testamento Filius Dei describitur naturalis (physicus sive metaphysicus), non tantum moralis (ethicus).¹⁵ Cum autem Iesus

¹ Eccle 3, 17; Is 3, 13 sq.

² Mal 4, 5; cf. Ps 49, 1—6; 95, 12 sq.; 97, 8 sq.; Is 2, 19; 66, 15. 16. 18.

³ Zach 4, 14.

⁴ 1 Rg 20, 31; 2 Rg 12, 5; Ps 79, 11; 102, 21.

⁵ 3 Rg 20, 35; 4 Rg 2, 3. 5. 7; 4, 38.

⁶ Dt 13, 13; Idc 19, 22; 1 Rg 2, 12; Io 17, 12.

⁷ Mt 23, 15.

⁸ Gn 6, 2; Ib 1, 6; 2, 1; 38, 7; Ps 89, 7.

⁹ Sap 2, 13; Eccli 4, 11.

¹⁰ Ex 4, 22 sq.; Dt 14, 1; Ps 80, 16. 18; Is 1, 2; 45, 11 etc.

¹¹ Mt 5, 9. 45; Lc 6, 35; Io 1, 12; 11, 52; 1 Io 3, 1; 5, 2.

¹² 2 Rg 7, 14; cf. Ps 82, 6.

¹³ Cf. supra p. 119 sq.

¹⁴ Cf. supra p. 124—126.

¹⁵ Cf. supra p. 119—121.

Christus conceptum messianum Veteris Testamenti totum sibi adhibuerit, reiecto messianismo rabbinico, supponendum est eum etiam Filium Dei naturalem se confessum esse. Cui sententiae adversantur rationalistae tum antiquiores tum moderni.¹ Praesumunt nempe Iesum et conceptum messianum et in specie titulum Filii Dei messianum a iudaismo recentiore deprompsisse. Unde propugnant *Iesum plus ceteris hominibus amore iunctum se scivisse Deo Patri ac proinde Filium Dei se vocasse sensu ethico singulari quidem, minime vero sensu physico*. Quam falso ita sentiant increduli, iam nunc ex illis *testimoniis ostendendum est, quibus Salvator filiationem suam divinam confessus est*.

1. Coram parentibus in templo.

Prima verba Iesu ab evangelistis collecta ipsius filiationem divinam respiciunt. Puerum duodecim annorum parentes triduo anxie quaerunt. Inventum demum „in templo sedentem in medio doctorum, audientem illos et interrogantem eos“, Maria mater interpellat: „Fili, quid fecisti nobis sic? ecce pater tuus et ego dolentes quaerebamus te.“ Et ait ad illos: „Quid est, quod me quaerebatis? nesciebatis, quia in his, quae Patris mei sunt, oportet me esse?“ „Et ipsi non intellexerunt verbum, quod locutus est ad eos.“² Profecto verbum pueri tam alienum est ab intellectu humano, ut potius eius filiationem divino-naturalem prodat.

Nam si Filius Dei ethicus tantum esset, conscientiam huius filiationis cursu temporis demum acquisivisset. Progressu evolutionis psychologicae internae atque actibus et experienciis vitae externae Iesus paulatim edoctus et certior factus fuisset se a Patre caelesti singulari prorsus modo diligi et iuvari plus omnibus hominibus. Haec certitudo aetate provectiore tantum et maxime durante operatione messiana apicem attigisset. Cum autem e contrario iam puer duodecim annorum Deum cum pondere appellet Patrem suum, cumque solummodo in his, quae Patris sui sunt, eum esse oporteat, natura Filius Dei est, non evolutione psychologica.

¹ Cf. Jesus Christus I, 319—328.

² Lc 2, 42—50.

Insuper clare indicat se Filium Patris caelestis esse eadem notione naturali sive physica, qua ab hominibus credebatur filius Ioseph et Mariae. Verbis Mariae: „Ecce pater tuus et ego“ opponit verba: „Pater meus“ in caelis. Tertium comparationis non est paternitas ethica, sed physica. Et revera, si natura merus homo esset, durus atque erga parentes inverecundus fuisset sermo: „Quid est, quod me quaerebatis? nesciebatis, quia in his, quae Patris mei sunt, oportet me esse?“ Qua homo parentes suos utique sequi debebat; qua Filius Dei naturalis vero in his, quae Patris caelestis sunt, manet.

2. *Coram discipulis primo tempore vitae publicae.*

Iesum post baptismum primum Hierosolyma peregrinantem *Nicodemus*, discipulus secretus, convenit atque legatum a Deo missum agnoscit: „Rabbi, scimus, quia a Deo venisti magister. Nemo enim potest haec signa facere, quae tu facis, nisi fuerit Deus cum eo.“ Iesus vero ipsum edocet se nequaquam prophetam mere humanum esse a Deo dilectum et instructum, sed potius divinas veritates propria cognitione scire propriisque oculis vidisse, quia in caelo fuit, e caelo descendit et in caelo est qua Filius Dei unigenitus, quem Pater in mundum misit Salvatorem: „Amen, amen dico tibi, quia quod scimus loquimur, et quod vidimus testamur . . . Et nemo ascendit in caelum, nisi qui descendit de caelo, Filius hominis, qui est [ὁ υἱός] in caelo. Sic enim Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam aeternam. Non enim misit Deus Filium suum in mundum, ut iudicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum. Qui credit in eum, non iudicatur; qui autem non credit, iam iudicatus est, quia non credit in nomine unigeniti Filii Dei.“¹ His verbis Iesus modo disertissimo excludit filiationem mere ethicam.

Idem re paulo post *septuaginta duobus discipulis* a prima missione evangelica redeuntibus testatur: „Omnia mihi tradita sunt a Patre meo. Et nemo novit Filium, nisi Pater, neque Patrem quis novit, nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare.“²

¹ Io 3, 1—18.

² Mt 11, 27; cf. Lc 10, 22.

His verbis Iesus sibi attribuit omnipotentiam et omniscientiam Patris ac proinde naturam divinam Patris.

Omnipotentia: „Omnia mihi tradita sunt a Patre meo.“ Discipuli nempe gaudentes narraverant se in nomine Iesu miracula quaelibet fecisse. Inde Iesus Patrem laudat, quod non solum potestatem operandi miracula Filio tradiderit, sed divinam potestatem simpliciter: „Omnia mihi tradita sunt a Patre meo“, sive, uti postea declaravit: „Data est mihi omnis potestas in caelo et in terra.“¹ Una cum omnipotentia Filio tradita est etiam:

Omniscientia: „Et nemo novit Filium, nisi Pater, neque Patrem quis novit, nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare.“ Scientia totaque essentia Filii tanta est, ut Pater solus eum possit comprehendere: „Nemo novit Filium, nisi Pater.“ Iterum scientia Filii tam perfecta est, ut ipse solus scientiam et essentiam Patris comprehendat, utque omnis cognitio, quam creaturae habent de Patre, scaturiat e scientia Filii tamquam a fonte infinito: „Neque Patrem quis novit, nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare.“ Uno verbo: Filius habet divinam scientiam Patris, sicuti Pater habet divinam scientiam Filii. Utriusque scientia, Patris et Filii, convertuntur.

Iesus ergo sibi conscius est se possidere ea duo attributa, quae solius Dei sunt quaeque naturam, operationem, vitam divinam adaequate continent: omnipotentiam voluntatis et omniscientiam intellectus. Patet haec attributa divina Filii supponere Filii divinitatem. Nec obstat, quod Iesus fatetur omnia sibi tradita esse a Patre. Quisquis enim filius naturalis idem fateri debet: omnia habet a Patre, tum naturam filialem, qua Patri aequatur, tum relationem filialem, qua a Patre distinguitur ut persona propria.

3. *Coram apostolis et populo in Galilaea.*

Versus finem commorationis galilaicae Iesus *turbis populi* aliqualem revelationem divinae suae filiationis dedit. Turbae eum plerumque agnoscebant prophetam,² aliquoties etiam prophetam messianum.³ Inde Iesus ansam sumit ipsis revelandi mysterium, quod Nicodemo iam revelaverat, scil.: se esse Messiam Filium Dei supramundanum et praeexistentem, qui

¹ Mt 28, 18.

² Mt 16, 13 sq.

³ Io 6, 14.

pretii infiniti est ita, ut omnes homines salvare valeat, immo, ut ipse sit salus et vita aeterna hominum: „Hoc est opus Dei, ut credatis in eum, quem misit ille . . . Pater meus dat vobis panem de caelo verum. Panis enim Dei est, qui de caelo descendit et dat vitam mundo . . . Ego sum panis vitae . . . Haec est autem voluntas Patris mei, qui misit me: ut omnis, qui videt Filium et credit in eum, habeat vitam aeternam, et ego resuscitabo eum in novissimo die . . . Non quia Patrem vidit quisquam, nisi is [Filius], qui est a Deo, hic vidit Patrem. Amen, amen dico vobis: Qui credit in me, habet vitam aeternam. Ego sum panis vitae . . . panis de caelo descendens . . . Ego sum panis vivus, qui de caelo descendi.“¹

Hanc doctrinam altissimam populus nec capere nec sustinere valebat. Immo haec causa erat, cur plerique etiam discipuli Iesum dereliquerent,² solis *duodecim apostolis* remanentibus. Quos cum Iesus interrogaret: „Numquid et vos vultis abire?“ respondit Simon Petrus: „Domine, ad quem ibimus? Verba vitae aeternae habes, et nos credidimus et cognovimus, quia tu es Christus Filius Dei.“³ Magistro enixius instanti: „Quem me esse dicitis?“ Petrus ait: „Tu es Christus Filius Dei vivi.“⁴ Atque hoc testimonium Iesus suum facit, Petrum inde laudando et remunerando.⁵

Dubium esse nequit, quin hoc testimonium primo respiciat messianitatem, post tantum filiationem divinam Iesu, i. e. Petrus Iesum profiteri vult Christum (Messiam), addito titulo messiano Filii Dei.⁶ Quaeritur solummodo, num in ore Petri Messias *sive* Filius Dei origine et natura sit merus homo Deo maxime dilectus an potius sit ens suprahumanum et metaphysicum? Dubium hoc contextus evangelicus solvit.

Iudaei diserte Iesum professi erant Messiam, utique humano-terrenum: „Quia hic est vere propheta, qui venturus est in mundum.“⁷ Hac confessione motus Iesus eos edocuit se esse

¹ Io 6, 29—51. ² Io 6, 67. ³ Io 6, 68—70.

⁴ Mt 16, 15 sq. Cf. Mc 8, 29; Lc 9, 20.

⁵ Mt 16, 17—19.

⁶ Secundum omnes quattuor evangelistas Petrus Iesum appellat Messiam, cum additamentum „Filii Dei“ soli Matthaeus et Ioannes commemorent.

⁷ Io 6, 14.

Messiam, Filium Dei caelestem.¹ Turbis atque plurimis discipulis inde scandalizatis et Iesum derelinquentibus, Petrus affirmat: „Tu es Messias Filius Dei vivi.“ Hoc sermonis contextu confessio Petri certo nequit intelligi de Messia mere humano sive de Filio Dei mere ethico, praecipue cum Iesus fidem messianam Petri extollat: „Beatus es Simon Bar Iona, quia caro et sanguis non revelavit tibi; sed Pater meus, qui in caelis est.“² Quamvis ergo Petrus de opere a Messia Iesu complendo nondum recte sentiat,³ neque divinitatem Filii Dei diserte enuntiet, tamen confessione apud Caesaream Philippi facta iam quasi adumbrat fidem, quam postea profitetur in „Deum nostrum et Salvatorem Iesum Christum“.⁴

4. *Coram pharisaeis et populo in Iudaea.*

Galilaea relicta Iesus cum apostolis Iudaeam petit ibique, praesertim Hierosolymis et in ipso templo, divinam suam filiationem *practice, theoretice* et *parabolice* pandit et exponit.

Et primo quidem *practice* patratis *miraculis* demonstrat se Patrem caelestem aequare *potentia* et *operatione* proindeque *etiam natura*: „Quaecumque enim ille [Pater] fecerit, haec et Filius similiter facit. Pater enim diligit Filium, et omnia demonstrat ei, quae ipse facit . . . Sicut enim Pater suscitatur mortuos et vivificat, sic et Filius, quos vult, vivificat . . . Amen, amen dico vobis, quia venit hora, quando mortui audient vocem Filii Dei, et qui audierint, vivent. Sicut enim Pater habet vitam in semetipso, sic dedit et Filio habere vitam in semetipso.“⁵ Iesum hisce se verbis constituisse filium Dei naturalem ne iudaei quidem diffitebantur: „Propterea ergo magis quaerebant eum iudaei interficere, quia . . . et Patrem suum dicebat Deum, aequalem se faciens Deo.“⁶

Paulatim progrediens etiam *theoretice* metaphysicam suam filiationem docet disputans cum pharisaeis.

Pharisaeis quaerentibus: „Tu quis es?“ Iesus respondet: „*Principium* (ἡ ἀρχή), qui et loquor vobis.“⁷ Antea se dixerat origine et natura esse supramundanum: „Vos de deorsum estis, ego de supernis sum. Vos de mundo hoc estis, ego non sum de

¹ Io 6, 29—51. Verba huc spectantia p. 146 recitavimus.

² Mt 16, 17.

³ Cf. Mc 8, 30—33.

⁴ 2 Petr 2, 1.

⁵ Io 5, 19—21. 25 sq.

⁶ Io 5, 18.

⁷ Io 8, 25.

hoc mundo.“¹ Iam nunc originem et naturam suam explanando addit: se omnium rerum esse principium. Evangelista expresse enuntiat Iesum suam inde deitatem indicasse, licet pharisaei eum non intellexerint.²

Qua principium universi Iesus *aeternus* est: „Abraham pater vester exsultavit, ut videret diem meum: vidit et gavisus est.“ Dixerunt ergo iudaei: „Quinquaginta annos nondum habes, et Abraham vidisti?“ Dixit eis Iesus: „Amen, amen dico vobis, antequam Abraham fieret (γενέσθαι), ego sum (εἰμι).“³ Cum non dicat se ante Abraham „fuisse“, sed simpliciter *esse* (praesens aeternitatis), non solum sibi adscribit praeexistentiam, sed absolutam aeternitatem, sibi accommodans illa verba Iahve: „Ego sum, qui sum.“ Quod iudaei capientes eum de blasphemia accusant ac propterea lapidare volunt.⁴

Iesus autem magis insistens doctrinae propositae semet appellat *lucem* mundi. Innumeris fere locis Veteris et Novi Testamenti Deus vocatur lumen mundi. Sicut enim sol mundo communicat lucem materiale, ita Deus hominibus tribuit lumen spirituale veritatis et salutis. Hanc qualitatem divinam sibi adscribens Iesus ait: „Ego sum lux mundi: qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitae.“⁵ „Dum lucem habetis, credite in lucem, ut filii lucis sitis . . . Qui credit in me, non credit in me, sed in eum, qui misit me. Et qui videt me, videt eum, qui misit me. Ego lux in mundum veni, ut omnis, qui credit in me, in tenebris non maneat.“⁶ Filius ergo lux divina est, sicut Pater; unde qui lumen Filium videt, videt et lumen Patrem. Qua lux mundi Filius natura aequalis est Patri.

Lux est *vita* atque communicat vitam secundum usum loquendi biblicum. Quare Deus verus, ut opponatur idolis, saepissime vocatur „vita“ sive „Deus vivens“. Sed et Iesus Patrem suum nominat „Patrem viventem . . . qui habet vitam in semetipso“.⁷ Idem autem dicit de se: „Sicut enim Pater habet vitam in semetipso, sic dedit et Filio habere vitam in semetipso.“⁸ Unde Filius etiam creaturis tum vitam temporalem⁹

¹ Io 8, 23.² Io 8, 27.³ Io 8, 56—58.⁴ Io 8, 59.⁵ Io 8, 12.⁶ Io 12, 36. 44—46.⁷ Io 5, 26; 6, 58.⁸ Io 5, 26.⁹ Io 5, 21.

tum vitam aeternam¹ largitur. Immo ipse de se affirmat: „Ego sum via et veritas et vita.“² Filius est via ad Deum simpliciter (ἡ ὁδός), veritas Dei simpliciter (ἡ ἀλήθεια), vita divina simpliciter (ἡ ζωή); ergo Deus est.

Quare Iesus explicite se dicit esse *unum cum Patre*: „Ego et Pater unum sumus (Ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἓν ἐσμεν) . . . Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi. Si autem facio, et si mihi non vultis credere, operibus credite, ut cognoscatis et credatis, quia Pater in me est et ego in Patre.“³ Pater et Filius unum sunt non mero consensu voluntatis et affectu amoris sive unitate morali, uti volunt rationalistae, sed unitate naturae sive substantiae. Unum enim sunt illo principio essentiali, ex quo oritur operatio divina Patris pariter ac Filii, et quo fit, ut Pater sit in Filio et Filius in Patre. His verbis Iesus tam luculenter Filium Dei naturalem se exhibuit, ut iudaei exclamarent: „Lapidamus te . . . quia tu homo cum sis, facis teipsum Deum.“⁴

Revelationem filiationis practice et theoretice propositam Iesus denique *parabolice* illustrat. Paucis ante passionem diebus iudaeis narrat parabolam vinitorum dicens: „Homo erat paterfamilias, qui plantavit vineam, et saepem circumdedit ei, et fodit in ea torcular, et aedificavit turrin, et locavit eam agricolis, et peregre profectus est. Cum autem tempus fructuum appropinquasset, misit servos suos ad agricolas, ut acciperent fructus eius. Et agricolae apprehensis servis eius, alium ceciderunt, alium occiderunt, alium vero lapidaverunt. Iterum misit alios servos plures prioribus, et fecerunt illis similiter. Novissime autem misit ad eos filium suum, dicens: Verebuntur filium meum. Agricolae autem videntes filium, dixerunt intra se: Hic est heres, occidamus eum, et habebimus hereditatem eius. Et apprehensum eum eiecerunt extra vineam et occiderunt.“⁵

Significatio parabolae obvia est: patrefamilias significatur Deus, vinea Israel, vinitoribus populus iudaeorum, servis prophetae, filio „unico carissimo“⁶ Iesus. Iesus ergo prophetis

¹ Io 4, 10 sqq.; 6, 33. 35. 48. 51. 54. 58; 8, 51; 10, 28; 11, 25 sqq.

² Io 14, 6. ³ Io 10, 30. 37—39. ⁴ Io 10, 33.

⁵ Mt 21, 33—39; Mc 12, 1—12; Lc 20, 9—19.

⁶ Mc 12, 6.

opponitur sicut filius unicus carissimus servis. Cum prophetae, filii illi Dei ethici, solummodo serviant in vinea, Iesus iure pleno potitur hereditate Patris. Exinde patet eum non esse Filium Dei adoptivum sive ethicum, sed physicum.

5. Coram apostolis et iudicibus in conspectu mortis.

Filiatione sua divina coram pharisaeis et populo revelata Iesus *apostolis* in ultimarum horarum familiaritate etiam intimam suam relationem ad Patrem detegit proferendo sermonem supremum et fundendo orationem sacerdotalem.

Sermone supremo profitetur se cum Patre prorsus converti quoad naturam divinam eiusque manifestationem et operationem: „Qui videt me, videt et Patrem . . . Ego in Patre et Pater in me est . . . Omnia quaecumque habet Pater, mea sunt . . . Pater in me manens, ipse facit opera . . . Si opera non fecissem in eis, quae nemo alius facit, peccatum non haberent; nunc autem et viderunt et oderunt et me et Patrem meum . . . Qui me odit, et Patrem meum odit.“¹

Oratione sacerdotali testatur se ab aeterno gloriam divinam communem habere cum Patre; se hanc gloriam ad tempus abdicasse, ut suos redimeret; se iam nunc gloriam Patris repetere, ut redemptos secum et cum Patre uniat atque beatificet: „Pater, venit hora, clarifica Filium tuum, ut Filius clarificet te . . . Ego te clarificavi super terram: opus consummavi, quod dedisti mihi ut faciam: et nunc clarifica me Pater apud te ipsum claritate, quam habui prius, quam mundus esset, apud te . . . Ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me et ego in te, ut et ipsi in nobis unum sint . . . Pater, quos dedisti mihi, volo ut ubi sum ego, et illi sint mecum, ut videant claritatem meam, quam dedisti mihi, quia dilexisti me ante constitutionem mundi.“²

Institutione discipulorum vix perfecta, Iesus traditur *iudicibus* synedrii. Princeps sacerdotum eum interpellat: „Adiuro te per

¹ Io 14, 10. 11; 15, 23—25; 16, 15. 27; 17, 10.

² Io 17, 1—5. 21. 24. Claritas (δόξα), de qua Iesus Christus saepius, praecipue vero in oratione sacerdotali loquitur, est ipse splendor vitae absolutae Dei, uti ex textibus patet et fusius probatur apud *Grill*, Untersuchungen über die Entstehung des vierten Evangeliums I, Tübingen 1902, 313—320.

Deum vivum, ut dicas nobis, si tu es Christus Filius Dei.“ Dicit illi Iesus: „Tu dixisti. Verumtamen dico vobis, amodo videbitis Filium hominis sedentem a dextris virtutis Dei et venientem in nubibus caeli.“ Tunc princeps sacerdotum scidit vestimenta sua dicens: „Blasphemavit: quid adhuc egemus testibus? ecce nunc audistis blasphemiam: quid vobis videtur?“ At iudices dixerunt: „Reus est mortis.“¹

Cum tamen sententia capitis noctu lata iuridice invalida esset, postridie summo mane eam reformare decernunt. Coacto ergo iterum concilio interpellant Iesum: „Si tu es Christus, dic nobis.“ Affirmans ait illis: „Si vobis dixero, non credetis mihi . . . Ex hoc autem erit Filius hominis sedens a dextris virtutis Dei.“ Dixerunt autem omnes: „Tu ergo es Filius Dei?“ Qui ait: „Vos dicitis, quia ego sum.“ At illi dixerunt: „Quid adhuc desideramus testimonium? ipsi enim audivimus ex ore eius.“² Itaque secundo eum capitis damnant.

Quia vero solus procurator romanus ius capitis habebat, adducunt Iesum ad Pilatum, ut obtineant confirmationem sententiae latae. Et quidem primo simulant Iesum reum esse laesae maiestatis humanae, i. e. eum seditionem contra caesarem movisse dicendo se regem esse.³ Cum autem nihil proficiunt, causantur Iesum commisisse crimen laesae maiestatis divinae (blasphemiam) ac propterea secundum legem mosaicam dignum esse, qui morte plectatur: „Nos legem habemus, et secundum hanc legem debet mori, quia Filium Dei se fecit.“⁴

E trina sessione iudiciali liquet Iesum se constanter dixisse Messiam, Filium Dei ac propterea tamquam blasphemiae reum ad mortem damnatum esse. Atqui nemo negaverit, Iesum messianitatem suam et filiàtionem divinam intellexisse ea notione altissima, qua eam adhuc clarius clariusque evolverat. Hanc vim testimonii Iesu nec iudices pharisaei ignorabant. Pharisaei Iesum oderunt, quia reiiciendo messianismum rabbinicum se affirmabat esse Messiam supernaturalem et Filium

¹ Mt 26, 59—66; Mc 14, 55—64. ² Lc 22, 66—71.

³ Mt 27, 11 sqq.; Mc 15, 2 sqq.; Lc 23, 2 sqq.; Io 18, 30 sqq.

⁴ Io 19, 7. „Homo, qui maledixerit Deo, portabit peccatum suum; et qui blasphemaverit nomen Domini, morte moriatur: lapidibus opprimet eum omnis multitudo.“ Lv 24, 15 sq.

Dei physicum. „Propterea quaerebant eum iudaei interficere, quia . . . Patrem suum dicebat Deum, aequalem se faciens Deo.“¹ Revera, quotiescumque Salvator Filium Dei naturalem se esse dicebat, pharisaei eum lapidibus obruere tentabant.² Immo paucis ante passionem diebus fatentur: „Lapidamus te de blasphemia, quia tu homo cum sis, facis teipsum Deum.“³ *Quodsi ergo nunc in iudicio Iesum Messiam et Filium Dei se profitentem blasphemiae accusant et ob hanc causam ad mortem damnant, ipsi iudices pharisaei alte clamant: Salvatorem nostrum noluisse esse regem Messiam theocraticum filiumque Dei ethicum, sed Messiam Deum Filiumque Dei physicum atque eum hanc suam revelationem morte obsignasse.*

ARTICULUS II.

DE DIVINITATE IESU MANIFESTATA POST IPSIUS MORTEM.

Iesum deitatem suam docuisse confirmat totum aevum apostolicum iam inde a die resurrectionis usque ad obitum ultimi apostoli. Fidem discipulorum a resurrectione usque ad ascensum Iesu perhibent ultima capita Evangeliorum; pro fide primae generationis christianae usque ad medium saeculum primum testimonium dicunt Actus Apostolorum; fidem secundae generationis usque ad annum circiter septuagesimum praedicant s. Paulus et Synoptici; fidem demum exeuntis saeculi apostolici repetit s. Ioannes. Totum saeculum primum est quasi una vox Christi reperiussa deitatem veram Salvatoris proclamans.

I. DIVINITAS IESU A RESURRECTIONE USQUE AD ASCENSIONEM.

a) *A die resurrectionis discipuli divinitatem Iesu firmiter et inconcusse crediderunt.* Solus Thomas Didymus, de ipsa resurrectione dubitans, incredulus mansit: „Nisi videro in manibus eius fixuram clavorum, et mittam digitum meum in locum clavorum, et mittam manum meam in latus eius, non credam.“ Post dies octo duodecim apostolis congregatis iterum apparuit Iesus et stetit in medio et dixit Thomae: „Infer digitum tuum huc,

¹ Io. 5, 18.

² Io 7, 44 sqq.; 8, 59.

³ Io 10, 33.

et vide manus meas, et affer manum tuam, et mitte in latus meum: et noli esse incredulus, sed fidelis. Respondit Thomas exclamans: „Dominus meus et Deus meus!“¹ Dubium esse nequit, quin ceteri discipuli eandem fidem habuerint. Praesumendum enim est eos Thoma incredulo minime fuisse fide inferiores. Insuper eandem, ac Thomas, fidem a die pentecostes omnes praedicant.² Ergo haec eorum fides antea nata est, scil. statim post resurrectionem.

Iam verba „Dominus meus et Deus meus“, hebraice „Adonai Elohim“ divinitatem Iesu plenissime enuntiant. Duplici enim hoc nomine israelitae deitatem veram emphatice vocabant. „Elohim“ est pluralis maiestatis, quo hebraei ab initio divinitatem ab ipsis adoratam opponebant diis gentilibus. Item „Adonai“ est pluralis maiestatis unum Deum eatenus designans, quatenus toto mundo dominatur. Ante captivitatem israelitae rarius utebantur appellatione divina „Adonai“, praeferentes nomen „Iahve“ ipsis a Deo revelatum. Cursu vero temporis putarunt nomen Iahve esse nomen ineffabile. Unde ubicumque illud in textu hebraico scriptum inveniebant, non legebant Iahve, sed Adonai. Massoretæ tetragrammati Iahve (יהוה) adiciebant puncta vocalia vocis Adonai (אֲדֹנָי), ut lectorem monerent, nomen ineffabile Iahve pronuntiandum esse Adonai. Atque ita etiam in versione Septuaginta graeca et in Vulgata latina vox Iahve ubique vertitur „ὁ κύριος“ et „Dominus“. Ideo sive discipuli Iesum resuscitatum profitentur „Dominum Deum“ sive etiam „Dominum“ simpliciter, divinitatem Salvatoris sine dubio proclamant.

b) *Hanc fidem Iesus ipse tum resurrectione sua tum revelatione subsequenti enixe fovit.*

Resurrectionem suam Iesus saepe annuntiaverat tamquam criterium summum suae messianitatis et divinitatis. Propria vi a mortuis resurgens Iesus probavit se esse Messiam triumphantem atque Dominum mundi, omnes astutias hominum eludentem. Unde apostoli dicunt resurrectione Iesum factum esse Messiam et Dominum,³ non quod antea non fuerit Messias et Dominus, sed quia resurrectione sua gloriam Messiae et Domino mundi debitam evidenter adeptus est.

¹ Io 20, 24—28.

² V. infra p. 154—157.

³ Act 2, 36.

Post resurrectionem quavis occasione Iesus discipulis se praebebat Adonai Elohim, Dominum Deum. Apostolis per Magdalenae nuntium affert potentia divina se ascensurum esse ad Patrem suum: „Ascendo ad Patrem meum et Patrem vestrum, Deum meum et Deum vestrum.“¹ Apostolis potentia divina confert potestatem remittendi peccata: „Accipite Spiritum Sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt.“² Thomae aliorumque discipulorum fidem evocat et approbat: „Noli esse incredulus, sed fidelis . . . Dominus meus et Deus meus . . . Beati, qui non viderunt, et crediderunt.“³ Discipulis auctoritate propria mittit Spiritum Sanctum eosque iubet facere miracula nomine ipsius: „Ego mitto promissum Patris mei in vos.“⁴ „In nomine meo daemonia eiicient . . .“⁵ Hora demum ascensionis maximo cum pondere et gravitate dicit se omnipotentem Dominum caeli et terrae esse atque cum Patre et Spiritu Sancto unum Deum in Trinitate personarum: „Data est mihi omnis potestas in caelo et in terra. Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti . . . Et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi.“⁶ Itaque Iesus Christus ante reditum ad Patrem divinitatem suam clarissime manifestat.⁷

II. DIVINITAS IESU IN ECCLESIA PRIMIGENIA.

Christologiam, qualem praedicaverint et coluerint apostoli statim post discessum magistri, Lucas medicus enarrat in Actibus Apostolorum. Ex catechesibus Petri, Stephani, Philippi, Pauli habitis paulo post mortem Christi atque descriptis in priore parte Actuum Apostolorum discimus discipulos iudaeis ante omnia annuntiasse messianitatem Iesu a Nazareth.⁸ Naturam autem Messiae Iesu describentes eum profitentur *Filium Dei* et *Dominum*.

a) *Filius Dei*. Die pentecostes *Petrus* coram populo et iudicibus audet dicere: „Deus Abraham et Deus Isaac et Deus Iacob, Deus patrum nostrorum glorificavit Filium suum Iesum,

¹ Io 20, 17.

² Io 20, 22 sq.

³ Io 20, 27—29.

⁴ Lc 24, 49.

⁵ Mc 16, 17 sq.

⁶ Mt 28, 18—20.

⁷ Cf. Iesus Christus I, 378—387.

⁸ Cf. Act 2, 36; 3, 18; 5, 42; 9, 20. 22; 17, 3; etc.

quem vos quidem tradidistis et negastis ante faciem Pilati . . . Vobis primum Deus suscitans Filium suum, misit eum benedicientem vobis.¹ *Primi fideles* orant: „Convenerunt enim vere in civitate ista adversus sanctum Puerum tuum Iesum, quem unxisti, Herodes et Pontius Pilatus cum gentibus et populis Israel . . . Manum tuam extendas ad sanitates et signa et prodigia fieri per nomen sancti Filii tui.“² *Philippus* a baptizandis postulat fidem in „Filium Dei Iesum Christum“.³ Eadem fides est pars maxime essentialis evangelii *Pauli* praedicantis „in synagogis Iesum, quoniam hic est Filius Dei“⁴ et affirmantis de Iesu scriptum esse in psalmo secundo: „Filius meus es tu, ego hodie genui te.“⁵

Apostolos autem loqui *de Filio Dei naturali*, non morali, patet. Etenim Iesus Filius Dei ipsis est „auctor vitae“,⁶ fons omnis salutis;⁷ mediator remissionis peccatorum;⁸ „constitutus a Deo iudex vivorum et mortuorum“.⁹ Haec omnia de solo Filio Dei naturali edici possunt.

b) Dominus. Passim in ecclesia primigenia Iesus vocatur: „ὁ κύριος, Dominus“, „Dominus Iesus Christus“, „Dominus noster“, „Dominus noster Iesus Christus“. „*Dominus*“ est nomen proprium Iesu. Inutile foret in hac veritate insistere, quippe quae in omni fere pagina Actuum prostet.

Iesum vero „Dominum“ vocari non sensu profano,¹⁰ sed sensu religioso, quo „*Dominus*“ idem est ac *Adonai, Iahve, verus Deus*, facile probatur. Nam:

1°. Nomen „*Domini*“ promiscue datur Deo Patri et Iesu Christo. Nomen „*Domini*“ centies decies in Actibus legitur. Horum textuum circiter tertia pars respicit Deum Patrem;

¹ Act 3, 13. 26.

² Act 4, 27. 30.

³ Act 8, 37.

⁴ Act 9, 20.

⁵ Act 13, 33.

⁶ Act 3, 15.

⁷ „Non est in alio aliquo salus. Nec enim aliud nomen est sub caelo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri.“ Act 4, 12.

⁸ „Huic omnes prophetae testimonium perhibent remissionem peccatorum accipere per nomen eius omnes, qui credunt in eum.“ Act 10, 43.

⁹ Act 10, 42.

¹⁰ Tum semitae, tum graeci et latini nomen appellativum „*Domini*“ in usu quotidiano etiam tribuebant officii sive bonae gratiae causa, eodem prorsus modo ac nos occidentales moderni. Iesus, cum in terris degeret, aliquoties hoc etiam sensu „*Dominus*“ vocatus est ab hominibus, quia eum merum hominem putabant.

tertia pars Iesum Christum; tertia demum pars sive Patrem sive Iesum Christum, e. g. Act 11, 20 sq. vox „Dominus“ ter invenitur, et quidem primo adhibetur Iesu, iterum Deo simpliciter, tertio Deo et Iesu insimul. Ergo „Dominus“ Iesus aperte Deo aequiparatur.

2°. De „Domino“ *Iesu attributa divina praedicantur.* Dominus Iesus convertit Saulum et sanat infirmos.¹ In nomine Domini Iesu discipuli cuncta miracula patrant atque conferunt baptismum in remissionem peccatorum.² Fides in Dominum Iesum et gratia Domini nostri Iesu salvant.³ Pro Domino Iesu discipuli sanguinem fundunt;⁴ eidem Stephanus moriens spiritum suum tradit, quemadmodum antea Iesus Patri.⁵ Dominus Iesus est „auctor vitae“ et „Dominus omnium“.⁶ Denique Domino Iesu attribuuntur ea omnia, quae sive in Vetere sive in Novo Testamento attribuuntur Domino Deo, Adonai, Iahve. Ergo Iesus idem est ac Adonai, Iahve, verus Deus. Hoc magis etiam elucet ex eo, quod:

3°. „Dominus“ *Iesus est subiectum cultus religiosi primorum christianorum.* Invocatio et adoratio Domini Iesu erant cultus proprius, quo christiani a iudaeis distinguebantur. Petrus ipsa die pentecostes ad Dominum Iesum accommodat verba Ioel: „Omnis, quicumque invocaverit nomen Domini [Iahve], salvus erit.“⁷ Stephanus orat: „Domine Iesu, suscipe spiritum meum . . . Domine, ne statuas illis hoc peccatum.“⁸ Saulus baptizatur „invocato nomine ipsius“ Domini Iesu.⁹ Damasci fideles simpliciter appellantur homines, „qui invocant nomen istud“ Domini Iesu.¹⁰ Ab initio ergo christiani eodem cultu latreutico, quo in Vetere Testamento solus Iahve colebatur, colunt Iesum ideoque in Iesum etiam transferunt nomen Iahve, Adonai, ὁ κύριος, Dominus.

Haec autem fides ecclesiae primigeniae ab ipso Iesu Christo originem ducit. Nam nisi Iesus Christus ipse in terris degens

¹ Act 9, 5—27. 34.

² Act 2, 38; 3, 6. 12 sqq.; 4, 7—12; 8, 10; 10, 48; 12, 6. 16; 16, 18; 19, 5. 13.

³ Act 11, 17; 15, 11; 16, 31. ⁴ Act 15, 26; 21, 13.

⁵ Act 7, 59; Lc 23, 46.

⁶ Act 10, 36.

⁷ Act 2, 21—38.

⁸ Act 7, 59 sq.

⁹ Act 22, 16.

¹⁰ Act 9, 14. 21.

se revelasset Dominum Deum, numquam discipuli ei devovissent cultum supremum, quem adhuc devoverant soli Iahve sibi praecipienti:¹ „Dominum Deum tuum [Iahve ha Elohim] adorabis et illi soli servies.“²

III. DIVINITAS IESU APUD S. PAULUM.

Actus Apostolorum summam christologiae paulinae tradunt, quam epistolae Pauli ipsius enucleatius tractant. Ex iisdem epistulis discimus, qualem fidem tota ecclesia divinitati Iesu praestiterit vivente et scribente apostolo gentium. Critici radicales et liberales quidem propugnant eum Christum non exhibere Deum, sed merum hominem caelestem, i. e. hominem, qui ante vitam mundanam in caelo praeexstiterit et post vitam mundanam in caelum redierit.³ Revera tamen *s. Paulus testimonium tum implicitum tum explicitum reddit divinitatis Iesu.*

1. *Confessio implicita divinitatis Iesu.*

S. Paulus Iesu Christo adscribit *operationem divinam, attributa divina, naturam divinam.*

a) *Operationem divinam, nempe creationem et redemptionem mundi.*

Creationem. Filius dilectionis Patris, ait Paulus, „est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturae, quoniam in ipso condita sunt universa in caelis et in terra, visibilia et invisibilia, sive throni sive dominationes sive potestates: omnia per ipsum et in ipso creata sunt: et ipse est ante omnes, et omnia in ipso constant.“⁴ Filius Dei „fecit et saecula . . . portansque omnia verbo virtutis suae . . . propter quem omnia et per quem omnia“. ⁵

Redemptionem. „Quoniam quidem Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi“. ⁶ „Ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere . . . ut adoptionem filiorum reciperemus.“⁷ „In quo habemus redemptionem per sanguinem

¹ Mt 4, 10; cf. Dt 6, 16.

² Cf. Jesus Christus I, 387—406.

³ Ita Weizsäcker, H. J. Holtzmann, Pfeiderer, Grill, Harnack, v. Hartmann, Jülicher, O. Holtzmann, Arn. Meyer, Bousset, quorum opiniones exponuntur ap.: Jesus Christus I, 408—410.

⁴ Col 1, 13. 15—17. ⁵ Hebr 1, 2 sq.; 2, 10.

⁶ 2 Cor 5, 19. ⁷ Gal 4, 4—6.

eius, remissionem peccatorum.“¹ Ipse est fons gratiae supernaturalis et gloriae aeternae,² ipse „auctor salutis“³ simpliciter.

b) *Attributa divina*, nempe *omnipotentiam, omniscientiam, aeternitatem*.

Omnipotentiam. Creationem et redemptionem mundi supponere omnipotentiam Filii s. Paulus minime ignorat. Ubique enim creationem⁴ et redemptionem⁵ recenset inter opera omnipotentis Dei.

Omniscientiam. Praedicat enim „Christum Dei virtutem et Dei sapientiam“.⁶ „In quo sunt omnes thesauri sapientiae et scientiae absconditi.“⁷ His verbis implicate iam proponit doctrinam ioannaeam de Logo sive Verbo divino.

Aeternitatem. Quae enim in Vetere Testamento⁸ de aeternitate Iahve edicuntur, s. Paulus simpliciter ad Iesum Christum accommodat: „Tu in principio Domine terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt caeli. Ipsi peribunt, tu autem permanebis, et omnes ut vestimentum veterascent, et velut amictum mutabis eos, et mutabuntur: tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient.“⁹ Immo, sicut Iahve semetipsum definit simpliciter ens aeternum, ita: „Iesus Christus heri et hodie, ipse et in saecula“.¹⁰

c) *Naturam divinam*. Iesus Christus non *ad* imaginem Dei, sicut homines,¹¹ sed ipse „*est imago Dei*“,¹² „imago Dei invisibilis“,¹³ „splendor gloriae et figura substantiae eius“.¹⁴ „In ipso inhabitat omnis *plenitudo divinitatis* corporaliter.“¹⁵ „Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se *aequalem Deo*.“¹⁶ Cum autem sit imago Dei, plenitudo divinitatis, aequalis Deo, *unus est cum Deo* Patre, sola persona ab eo distinctus. „Nullus est Deus nisi unus“, ait Paulus, statimque

¹ Col 1, 14.

² Gal 2, 17; Eph 2, 4—6. 14—18; Col 1, 27; 2 Thess 2, 13; 2 Tim 2, 10; 4, 18; Hebr 4, 14; 5, 1—7; 8, 24; 9, 7. 15. 24; 10, 12; 12, 2. 24; 13, 5.

³ Hebr 2, 10.

⁴ Hebr 1, 2. 10; 1 Cor 8, 6.

⁵ Rom 8, 30; 9, 16. 18.

⁶ 1. Cor 1, 24.

⁷ Col 2, 3.

⁸ Ps 101, 26.

⁹ Hebr 1, 10—12.

¹⁰ Hebr 13, 8.

¹¹ Gn 1, 26.

¹² 2 Cor 4, 4.

¹³ Col 1, 15.

¹⁴ Hebr 1, 3.

¹⁵ Col 2, 9.

¹⁶ Phil 2, 6.

adiicit duas in uno Deo personas distinctas, Patrem nempe et Iesum Christum.¹

2. *Confessio explicita divinitatis Iesu.*

S. Paulus Iesum Christum vocat *Filium Dei*, *Deum*, *Dominum*.

a) *Filium Dei* non ethicum sive adoptivum, sed physicum et naturalem. Etenim doctor gentium graece et pro graeco-christianis scribit. Atqui constat graecos ac generatim occidentales vocem filii solo sensu naturali usurpasse, nescientes filiationem metaphoricam orientalium. Ergo etiam Paulus, quotiescumque Iesum appellat *Filium Dei*, subintelligit *Filium Dei* naturalem. Insuper omnes fere textus iam laudati, quibus Paulus divinitatem Christi implicite docet, referuntur ad Christum, quatenus est *Filius Dei*. Ergo *Filius Dei* apud doctorem gentium natura Deus est. Accedit, quod Paulus *Filium Dei* appellat simpliciter:

b) *Deum*. De Filio dictum esse² ait Paulus: „Thronus tuus Deus in saeculum saeculi“.³ Fideles monet, „ut doctrinam Salvatoris nostri Dei ornent in omnibus . . . exspectantes beatam spem et adventum gloriae magni Dei et Salvatoris nostri Iesu Christi“.⁴ „Christus est super omnia Deus benedictus in saecula.“⁵ Plerumque tamen Iesum alio nomine divino appellat:

c) *Dominum*. Scimus ecclesiam primigeniam Iesu Christo tribuisse nomen Domini = Adonai = Iahve. Eadem significatione Paulus quoque Salvatorem salutatur „*Dominum*“. Etenim in *Christum* „*Dominum*“ transfert, quae in *Vetere Testamento* praedicantur de *Adonai* sive *Iahve*. Iahve educens israelitas de Aegypto est ipse Christus „*Dominus*“.⁶ De Christo „*Domino*“ scriptum est in psalmo 101, 26: „Tu in principio Domine [Adonai = Iahve] terram fundasti“,⁷ necnon in prophetia Ioel 2, 32: „Omnis, qui invocaverit nomen Domini [Adonai = Iahve], salvus erit.“⁸ Iesus obtinet illud nomen ineffabile Iahve ab omnibus creaturis adorandum, quo Deus in antiquo foedere vocari voluit:⁹ „Deus exaltavit illum [Christum], et donavit illi

¹ 1 Cor 8, 4. 6.

² Ps 44, 7.

³ Hebr 1, 8.

⁴ Tit 2, 10. 13.

⁵ Rom 9, 5.

⁶ 1 Cor 10, 4.

⁷ Hebr 1, 10.

⁸ Rom 10, 12 sq.

⁹ „Ego Dominus [Iahve], hoc est nomen meum; gloriam meam alteri non dabo . . . quia mihi curvabitur omne genu et iurabit omnis lingua.“ Is 42, 8; 45, 24.

nomen, quod est super omne nomen [Iahve = ὁ κύριος = Dominus], ut in nomine Iesu omne genu flectatur caelestium, terrestrium et infernorum, et omnis lingua confiteatur, quia Dominus Iesus Christus in gloria est Dei Patris.¹

Unde etiam *cultum soli Deo debitum Paulus devovet Christo „Domino“*. Deo Patri et „Domino“ Iesu Christo se suaeque fata et facta commendat.² A Deo Patre nostro et „Domino“ Iesu Christo gratiam, pacem et misericordiam ecclesiis exoptat.³ Item omnes christiani tempore Pauli ubique terrarum „Dominum“ Iesum Christum adorant et invocant.⁴ „Domino“ Iesu Christo omnes vivunt et moriuntur: „Sive enim vivimus, Domino vivimus; sive morimur, Domino morimur. Sive ergo vivimus, sive morimur, Domini sumus.“⁵ Hoc cultu divino Deo Patri et „Domino“ Iesu exhibito christiani inter se uniuntur et ab omnibus aliis hominibus distinguuntur: „Siquidem sunt dii multi et domini multi: nobis tamen unus est Deus Pater, ex quo omnia, et nos in illo; et unus Dominus Iesus Christus, per quem omnia et nos per ipsum.“⁶ Cum Paulus duplex nomen divinitatis (Iahve Elohim, κύριος ὁ θεός, Dominus Deus) separans Patrem nominet „Deum“, Christum autem „Dominum“, utriusque profitetur naturam divinam et nihilominus omnem dualismum a deitate amovet.

Hanc *christologiam paulinam eandem esse ac doctrinam ecclesiae primigeniae, apostolorum et ipsius Christi*, nemo est, qui non videat. Ac revera s. Paulus testatur christologiam suam se accepisse partim e conversatione atque institutione discipulorum Christi,⁷ partim e revelatione Christi ipsius: „Ego enim accepi a Domino, quod et tradidi vobis . . . Neque enim ego ab homine accepi illud, neque didici, sed per revelationem Iesu Christi . . . Placuit ei [Deo] . . . ut revelaret Filium suum in me, ut evangelizarem illum gentibus.“⁸

¹ Phil 2, 9—11.

² 1 Cor 4, 19; 2 Cor 12, 7—9; Gal 4, 13 sq.

³ Rom 1, 7; 1 Cor 7, 25; 1 Tim 1, 12 sqq.; 2 Tim 1, 16. 18; 4, 17 sq.

⁴ 1 Cor 1, 2; Rom 10, 12.

⁵ Rom 14, 8.

⁶ 1 Cor 8, 5 sq.

⁷ 1 Cor 15, 1—3. 5—7; Gal 2, 2.

⁸ 1 Cor 11, 23; Gal 1, 12. 15. 16. Ex quo patet, quam immerito rationalistae quidam moderni contendat Paulum novam christologiam invenisse, oppositam ei, quam Iesus sive immediate sive mediate per discipulos suos tradidisset. Hanc opinionem refelli et redargui in opere: Jesus Christus I, 406—447.

IV. DIVINITAS IESU APUD S. IOANNEM.¹

Testimonium evangelistarum divinitati Salvatoris redditum convertitur cum testimonio, quod Iesus Christus ipse perhibuit naturae suae divinae. Quod maxime valet de synopticis, qui „evangelium Iesu Christi Filii Dei“² simpliciter referunt, nihil fere de suo addentes.³ Etiam Ioannes historiam Iesu fideliter enarrat,⁴ eo tamen consilio, ut divinitatem Iesu ex professo celebret. Quare *christologia ioannaea praesefert methodum propriam et formam propriam.*

1. *Methodus propria christologiae ioannaeae.*

Quo tempore evangelistae synoptici scribebant, divinitas Iesu indubitanter ab omnibus christianis credebatur, uti elucet ex epistulis s. Pauli. Ideo necesse non erat huic veritati fundamentali religionis christianae multum instare. Saeculo vero primo ad secundum vergente Cerinthus, nicolaitae alique haeretici iudaeo-gnostici naturam divinam Iesu in dubium vocarunt. Propterea s. *Ioannes non solum ad modum priorum evangelistarum facta verbaque divina Iesu attingit, sed data opera thesim de divinitate Salvatoris defendit.* Et quidem:

a) *Evangelium* ioannaeum eum in finem exaratum esse, ut testimonio authentico ultimi apostoli divinitas Iesu Christi contra haereses iudaeo-gnosticas stabiliretur, unanima traditione constat.⁵ Sed et ipse evangelista scripsisse se ait, „ut credatis, quia Iesus est Christus Filius Dei, et ut credentes vitam habeatis in nomine eius“.⁶ Idcirco statim in prologo evangelii naturam humanam simul et divinam Christi explanat; dein testimonium Ioannis Baptistae de Christi origine, praeexistentia, filiatione divina⁷ commemorat; decursu demum narrationis ea praecipue opera et verba tradit, quibus Iesus divinitatem suam professus erat.

¹ Cf. Jesus Christus I, 469—500.

² Mc 1, 1.

³ Cf. op.: Jesus Christus I, 447—469.

⁴ Io 19, 35; 20, 31; 21, 24.

⁵ Cf. *Iren.*, Adv. haeres. 3, 11, 1 sqq.; *Epiph.*, Haer. LI, 2, 12; *Hieron.*, De viris illustr. 9.

⁶ Io 20, 31.

⁷ Io 1, 15. 27. 29. 30. 34.

b) *Epistula*, evangelii comes, enixius insistit divinitati Iesu Christi. Fides in divinitatem Filii Dei atque amor erga eum est mandatum divinum: „Hoc est mandatum eius [Dei], ut credamus in nomine Filii eius Iesu Christi¹ . . . Omnis, qui diligit eum [Patrem] qui genuit, diligit et eum qui natus est ex eo² . . . In hoc apparuit caritas Dei in nobis, quoniam Filium suum unigenitum misit Deus in mundum, ut vivamus per eum³ . . . In hoc cognovimus caritatem Dei, quoniam ille animam suam pro nobis posuit.“⁴ Fides in divinitatem Filii vincit mundum et dat vitam aeternam: „Quis est, qui vincit mundum, nisi qui credit, quoniam Iesus est Filius Dei⁵ . . . Et hoc est testimonium, quoniam vitam aeternam dedit nobis Deus. Et haec vita in Filio eius est. Qui habet Filium, habet vitam; qui non habet Filium, vitam non habet. Haec scribo vobis, ut sciatis, quoniam vitam habetis aeternam, qui creditis in nomine Filii Dei.“⁶ Qui Filium Deum profitetur vel negat, etiam Patrem Deum profitetur vel negat: „Omnis, qui negat Filium, nec Patrem habet; qui confitetur Filium, et Patrem habet⁷ . . . Qui credit in Filium Dei, habet testimonium Dei in se. Qui non credit Filio, mendacem facit eum, quia non credit in testimonium, quod testificatus est Deus de Filio suo⁸ . . . Scimus, quoniam Filius Dei venit, et dedit nobis sensum, ut cognoscamus verum Deum et simus in vero Filio eius. Hic est verus Deus et vita aeterna.“⁹

c) *Apocalypsis* in Christum gloriosum transfert testimonium, quod aliis locis tribuitur Deo Patri:¹⁰ „Ego sum alpha et omega, primus et novissimus, principium et finis . . . Ecce sum vivens in saecula saeculorum, et habeo claves mortis et inferni.“¹¹ Ipsius gloriam divinam propheta Ioannes, ante thronum Agni Dei adorans,¹² alacriter sic describit: „Et vidi et audivi vocem angelorum multorum in circuitu throni et animalium et seniorum: et erat numerus eorum milia milium dicentium voce magna: Dignus est Agnus, qui occisus est, accipere virtutem et divinitatem et sapientiam et fortitudinem et honorem et gloriam et

¹ 1 Io 3, 23.² 1 Io 5, 1.³ 1 Io 4, 9.⁴ 1 Io 3, 16.⁵ 1 Io 5, 5.⁶ 1 Io 5, 11—13.⁷ 1 Io 2, 23.⁸ 1 Io 5, 10.⁹ 1 Io 5, 20.¹⁰ Apc 1, 8; 21, 6.¹¹ Apc 1, 18; 2, 8; 22, 13.¹² Apc 1, 17.

benedictionem. Et omnem creaturam, quae in caelo est, et super terram et sub terra, et quae sunt in mari, et quae in eo, omnes audiui dicentes: Sedit in throno et Agno: benedictio et honor et gloria et potestas in saecula saeculorum. Et adoraverunt viventem in saecula saeculorum . . . Et clamabant voce magna dicentes: Salus Deo nostro, qui sedet super thronum, et Agno.¹

Ioannes ergo tum in evangelio, tum in epistula prima, tum in apocalypsi methodo propria divinitatem Iesu Christi proponit. Cum alii scriptores Novi Testamenti atque praecipue evangelistae synoptici data tantum occasione Salvatorem verum Deum praedicent, s. Ioannes opera data thesim de divinitate Messiae et Filii Dei enuntiat et tuetur.

2. *Forma propria christologiae ioannaeae.*

Forma quoque propria distinguitur christologia ioannaea. Cum a ceteris scriptoribus sacris Iesus Christus numquam diserte appelletur Verbum (ὁ λόγος), s. Ioannes totam doctrinam de Filio Dei incarnato una voce „Verbi“ astringit.

In Asia minore nempe, ubi apostolus amoris scribebat, theoria alexandrino-philonica de Logo sive Verbo in omnium ore erat. Philo iudaeus, ideis partim platoniciis, partim stoicis nisus, docuit Deum tam altum esse, ut nihil rei habere potuerit cum mundo materiali. Deum proinde non potuisse materiam primam mundi creare, sed eam potius increatam et aeternam esse. Deum neque etiam materiam potuisse formare, sed ad eam formandam usum esse ente quodam intermedio, quod Logon sive Verbum vocant. Hoc Verbum neque Deus est, neque homo, neque alia persona concreta, sed idea abstracta, secundum quam Deus mundum formari decreverat.²

Quos errores ut expugnaret, s. Ioannes retento cortice sive voce philonica Verbi, nucleum reiiciens rem prorsus christianam ei substituit. Iesum Christum Verbum quidem vocat, hoc Verbum autem describit personam concretam, divinam, aeternam, quae tempore suo ipsa mundum non solum formavit, sed creavit, vivificavit, revelatione illustravit, necnon demum naturam humanam assumens homines redemit atque gratia et veritate supernaturali dotatos filios Dei adoptivos fecit.

¹ Apc 5, 11—13; 7, 10.

² V. op.: Jesus Christus I, 482—495.

Hanc doctrinam de Verbo Dei s. Ioannes statim plenissime enuntiat in prologo *evangelii*: „In principio [ab aeterno, antequam res aliqua existeret] erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum [θεὸς ἦν ὁ λόγος]. Hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt [non solum formata, sed facta, i. e. creata], et sine ipso factum est nihil, quod factum est [ita ut excludatur tum materiae aeternitas, tum entis intermedii activitas]. In ipso vita erat, et vita [ista] erat lux [supernaturalis] hominum et lux in tenebris lucet, et tenebrae eam non comprehenderunt. Fuit homo missus a Deo, cui nomen erat Ioannes. Hic venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine, ut omnes crederent per illum. Non erat ille lux, sed ut testimonium perhiberet de lumine. Erat lux vera, quae illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. In mundo erat, et mundus per ipsum factus est, et mundus eum non cognovit. In propria venit, et sui eum non receperunt. Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius, qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt. Et Verbum caro factum est et habitavit in nobis,¹ et vidimus gloriam eius [divinam = τὴν δόξαν], gloriam quasi Unigeniti a Patre plenum gratiae et veritatis.“²

Vitam iam nunc humano-divinam Verbi inter homines habitantis Ioannes enarrat in decursu evangelii sui. Totum revera evangelium quartum esse evangelium de Logo sive Verbo Dei Ioannes affirmat in exordio *epistolae primae*.³ Eidem doctrinae de Verbo Dei s. Ioannes iterum insistit in contextu eiusdem epistolae et *apocalypsis*.⁴

Forma igitur christologica „Verbi“ Ioanni est propria et praedilecta. Non quod negligeret alias denominationes, quibus

¹ Verbum vere incarnatum vereque cum hominibus conversatum esse evangelista contra haereses iudaeo-agnosticas statuit, qui non solum divinitatem, sed etiam humanitatem veram Iesu Christi negabant.

² Io 1, 1—14.

³ Io 1, 1—3.

⁴ Io 1, 1. 3; 5, 7; Apc 3, 14; 4, 2 sqq.; 5, 1. 6. 8. 12; 7, 17; 19, 13. Cf. Jesus Christus I, 481.

Iesus in toto Novo Testamento vocatur: Filius David, Filius hominis, Messias, Filius Dei, Dominus, Deus; quin immo hae denominationes in scriptis ioannaeis saepius obveniunt quam titulus Logi sive Verbi Dei. Omnia tamen, quae illis denominationibus simul sumptis edicuntur de Iesu Christo, Ioannes uno titulo isto comprehendit: Verbum Dei, Verbum lucis, Verbum vitae, Logos. Titulus ioannaeus Verbi totam christologiam continet atque praecipue metaphysicam filiationem veramque divinitatem Iesu Christi apte enuntiat. Hoc sensu et hac ex ratione nomen Verbi et doctrina ioannaea de Verbo ad posteriorem theologiam transiit.

Tamen non obstantibus methodo et forma novis, *christologia ioannaea re convertitur cum christologia priorum scriptorum sacrorum, cum fide ecclesiae primigeniae atque cum testimonio ipsius Iesu.*

Quod aequales s. Ioannis diserte testantur sic quartum evangelium subsignantes: „Hic est discipulus ille [Ioannes], qui testimonium perhibet de his et scripsit haec: et scimus, quia verum est testimonium eius.“¹ Nihil Ioanni magis cordi fuit, quam ut evangelium Iesu Christi Filii Dei, quale ab initio praedicatum fuit, intactum et immutatum servaretur: „Quod audistis ab initio“, ait Ioannes, „in vobis permaneat. Si in vobis permanserit, quod fuit ab initio, et vos in Filio et Patre manebitis.“² Immo iterum instat se ea tantum tradere et docere, quae viderit et audiverit ab ipso Christo: „Quod fuit ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, et manus nostrae contrectaverunt de Verbo vitae — et vita manifestata est, et vidimus et testamur et annuntiamus vobis vitam aeternam, quae erat apud Patrem et apparuit nobis — quod vidimus et audivimus, annuntiamus vobis, ut et vos societatem habeatis nobiscum, et societas nostra sit cum Patre et cum Filio eius Iesu Christo.“³ „Qui vidit, testimonium perhibuit, et verum est testimonium eius. Et ille [Ioannes] scit, quia vera dicit, ut et vos credatis . . . quia Iesus est Christus Filius Dei, et ut credentes vitam habeatis in nomine eius.“⁴

¹ Io 21, 24.

² 1 Io 2, 23 sq.

³ 1 Io 1, 1—3.

⁴ Io 19, 35; 20, 31.

Conclamant ergo omnes scriptores Novi Testamenti, conclamat totum aevum apostolicum: Iesum Christum a Nazareth se confessum esse Messiam Deum. Quaeritur nunc, quibusnam argumentis Iesus Christus probaverit veritatem testimonii messianitati et divinitati suae redditi.

DISSERTATIO II. ARGUMENTA IESU PRO MESSIANITATE ET DIVINITATE SUA.

Iesum a Nazareth argumentis invictis probasse messianitatem et divinitatem suam existimandum est *a priori*. Etenim ex iam dictis constat discipulos, qui cum eo manducaverant, biberant conversati erant, indubitanter eum Messiam Deum credidisse. Atqui haec fides explicari minime posset, nisi Iesus testimonium de messianitate et divinitate sua firmasset criteriis omne dubium prudens excludentibus. Et revera constat *a posteriore* discipulos magistro suo fidem habuisse ideo tantum, quod motivis evidenter credibilibus asserta sua confirmavit. Petrus fatetur: „Non enim doctas fabulas secuti notam fecimus vobis Domini nostri Iesu Christi virtutem et praesentiam, sed speculatores facti illius magnitudinis.“¹ Ioannes multifariam testatur se suosque evidentia tandem argumentorum motos Iesum annuntiare Messiam Filium Dei.² Totum demum evangelium Verbi Dei complectitur paucis his verbis: „Vidimus gloriam eius, gloriam quasi Unigeniti a Patre, plenum gratiae et veritatis.“³

Et quidem quattuor argumentis Iesus Christus testimonium de se redditum confirmavit: characterem suo, vaticiniis suis, miraculis suis et resurrectione sua.

CAPUT I. CHARACTER IESU.

Characterem suum personalem („personalitatem“) Iesus ipse assignat criterium suae messianitatis et divinitatis. „Discite a me . . . Ego sum via et veritas et vita . . . Qui videt me, videt

¹ 2 Petr 1, 16.

² Cf. supra p. 165.

³ Io 1, 14.

et Patrem meum.“ His et similibus verbis Iesus discipulis personam suam exhibet criterium veritatis eorum, quae de se professus est. Revera discipuli et christifideles omnium temporum caractere personali Iesu maxime moti sunt ad credendum. Tanta enim erat sanctitas tantaque sapientia Domini, ut prorsus ~~non~~ ~~suprahumanam~~ ~~videantur~~.

Haec quidem perfectio moralis et intellectualis Iesu ab iis tantum abunde cognoscitur, qui studio theologiae doctrinam Christi percipiunt, necnon exercitio virtutis vitam Domini undequaque imitantur. Tamen ad probandam veritatem testimonii, quod Iesus reddidit messianitati et divinitati suae, satis est delineasse ipsius characterem suprahumanum; immo sat foret probasse Iesum certo non fuisse inhumanum.

Etenim si testimonium Iesu de sua messianitate et divinitate non esset verum, ipse vel portentum insaniae fuisset vel portentum flagitii. Portentum insaniae, si hoc testimonium verum putans tam enormiter deceptus esset; portentum flagitii, si hoc testimonium falsum sciens tam enormiter decepisset. Atqui *character intellectualis Iesu talis est, ut nequeat dici insanus; character moralis Iesu item talis, ut nequeat dici flagitiosus.* Ergo testimonium, quod perhibuit messianitati et divinitati suae, verum est.

ARTICULUS I.

CHARACTER INTELLECTUALIS IESU.

Rationalistae, qui quidem a messianitate et divinitate Iesu abhorrent, verbis extollunt „virum sapientem a Nazareth“. Immerito tamen. Nam si Iesus Messias Deus non est, neque sapiens esse potest. Vir etenim, qui ipse decipiendo, falso Messiam Deum se vocat, idque serio, constanter, publice, exigendo summam fidem, summum amorem, summum cultum Deo debitum, non est sapiens, sed insipiens, immo amens. Propterea sat multi critici hodierni, ne Iesum dicerent Messiam Deum, eum dixerunt insanum. Contra hanc opinionem tam inanem quam blasphemam statuimus: *Iesum nulla insaniae signa dedisse, immo summa sapientiae signa praetulisse.*

I. IESUS NULLA INSANIAE SIGNA DEDIT.¹

Increduli quidam ultraradicales Iesum perhibent mente captum; plures autem radicales et liberales contendunt eum saltem mente turbatum fuisse. Priores merito vocantur critici psychiatrici; posteriores critici psychopathici.

1. *Critica psychiatrica.*

Critica psychiatrica Iesum mente captum perhibet iactando eius furorem delirum et fanaticum delirum.²

a) *Furore deliro* Iesum pulsum esse concludunt ex quibusdam factis ipsius et ex iudicio aequalium.

Facta sunt expulsio venditorum e templo³ et maledictio ficulneae infructuosae.⁴

Iesus vendentibus in area templi flagello minatur, eorum cathedras et nummulariorum mensas evertit omnesque profanatores domus Dei eiicit dicens: „Scriptum est: Domus mea domus orationis vocabitur; vos autem fecistis illam speluncam latronum.“ Nemo non videt Iesum iusto zelo gloriae Dei egisse, non verò deliro furore motum. — Iesus maledixit arbori folia habenti, fructus tamen neque ferenti neque promittenti, ut significaret severitatem punitionis, qua homines infructuosi ac maxime gens iudaica afficerentur. Idcirco illa maledictio minime fuit actus furoris deliri, sed actio typica sive symbolica, quales innumerae in Vetere Testamento et apud omnes populos orientales obveniunt.

Iudicia aequalium haec referunt evangelistae: „Dicebant enim: quoniam in furorem versus est [ἐξέστη] . . . quoniam

¹ Opera et opiniones ad criticam Iesu psychiatricam et psychopathicam spectantes abunde recensuimus et refutavimus ap.: Jesus Christus II, 19—90. Cf. insuper: *Kneib*, Moderne Leben-Jesu-Forschung unter dem Einflusse der Psychiatrie, Mainz 1908; Handbuch der Apologetik, Paderborn 1912, 485—537; *Werner** (conservativo-liberalis), Die psychische Gesundheit Jesu, Gr.-Lichterfelde-Berlin 1909; *H. Schäfer** (radicalis), Jesus in psychiatrischer Beleuchtung, Berlin 1910.

² Has accusationes proferunt *Rasmussen-Rothenburg*, Jesus, Leipzig 1905; *de Loosten*, Jesus Christus vom Standpunkte des Psychiaters, Bamberg 1905; *Binet-Sanglé*, La folie de Jésus, 2 vol., Paris 1908/10. Cf. Jesus Christus II, 22—26.

³ Io 2, 13; Mt 21, 12; Mc 11, 15; Lc 19, 45.

⁴ Mc 11, 13; Mt 21, 19.

Beelzebub habet et in principe daemoniorum eiicit daemonia¹ . . . Daemonium habet et insanit; quid eum auditis?² Iudaei ergo Iesum perhibent a daemonio possessum et proinde sensibus propriis destitutum, quia Messiam se profitebatur, miracula operabatur et pharisaeis contradicebat. Hoc iudicium non probat Iesu insaniam, sed iudaeorum incredulitatem.

b) *Fanatismo deliro* dicunt Iesum abreptum discipulis mandasse, ut et seipsos mutilarent et necessarios suos odio implacabili prosequerentur. Iam discipulis utique dixit: „Sunt eunuchi, qui de matris utero sic nati sunt, et sunt eunuchi, qui facti sunt ab hominibus, et sunt eunuchi, qui seipsos castraverunt propter regnum caelorum. Qui potest capere, capiat³ . . . Si oculus dexter scandalizat te, erue eum et proiice abs te . . . Et si dextra manus tua scandalizat te, abscide eam et proiice abs te: expedit enim tibi, ut pereat unum membrorum tuorum, quam totum corpus tuum eat in gehennam.“⁴ Patet autem Iesum non mutilationem physicam, sed mortificationem moralem praecipere propter regnum caelorum. — Item de discipulatu loquens ait: „Si quis venit ad me, et non odit patrem suum et matrem et uxorem et filios et fratres et sorores, adhuc autem et animam suam, non potest meus esse discipulus.“⁵ Iubet, ut propinquis potius quam discipulatu Iesu valedicamus; non vero sensu proprio propinquos iubet odisse, qui ut ipsos inimicos diligamus mandat.⁶ Haec et similia verba more orientalium hyperbolice dicta, spiritualiter, non materialiter sunt intelligenda.

2. *Critica psychopathica.*

Critica psychopathica Iesum mente turbatum affirmat attribuendo ei hallucinationes atque exaltationes ecstáticas.⁷

a) *Hallucinationibus ecstáticas* sive vanis sensuum imaginibus Iesum laborasse contendunt in baptismo, in tentatione, in reditu discipulorum a praedicatione, in transfiguratione, in agonia.

¹ Mc 3, 21 sq.

² Io 10, 20.

³ Mt 19, 12.

⁴ Mt 5, 29—31.

⁵ Lc 14, 26.

⁶ Mt 5, 24.

⁷ Has contra Iesum obiectiones moverunt Strauß, Renan, Havet, v. Hartmann, Bousset, Jülicher, Frenssen, Baldensperger, Jo. Weiß, Rud. Otto, Alb. Schweitzer, Pfannmüller alique, praecipue vero Osk. Holtzmann, War Jesus Ecstater? Tübingen 1903.

In baptismo vidisse per oculorum errorem columbam et percepisse per aurium ludibrium vocem de caelo; in tentatione subiisse multiplicem hallucinationem sensitivam falso sibi persuadendo diabolum tentantem, loquentem, asportantem, angelos ministrantes; in transfiguratione falso imaginatum esse lucem de caelo, larvas Moysis et Eliae, verba Patris; in agonia illud esse imaginatione vana angeli de caelo descenditis et consolantis; in regressu discipulorum a praedicatione similiter hallucinatione diaboli de caelo cadentis deceptum esse.

Revera tamen hallucinantur ipsi adversarii putantes Iesum oculis vidisse satanam de caelo cadentem, cum e contextu appareat Dominum metaphorice loquentem solummodo extulisse victoriam, quam reportavit de satana eiusque regno.¹ — Similiter errant increduli contendentes ea, quae de baptismo, tentatione, transfiguratione et agonia Iesu narrantur, non esse obiective vera, sed hallucinationes mere subiectivas Iesu. Evangelistae historicitatem istorum eventuum affirmant fidentes testimonio Iesu, necnon partim etiam Ioannis Baptistae, Petri, Iacobi et Ioannis, qui sive baptismati sive transfigurationi affuerant; critici moderni vero historicam veritatem eventuum negant prorsus gratuito. Sola ipsis ratio negandi est incredulitas, quae abnuat existentiam angelorum et daemonum atque omnem vim supernaturalem Dei in mundum. Huius rationalismi philosophici gratia non verentur Iesum Christum accusare hallucinationum psychopathicarum!

b) *Exaltationibus ecstaticis* sive enthusiasmo morbo Iesum tota vita indulsisse deblaterant. Cur? Quia sollicitudinem rerum temporalium retundebat; quia, quae Patris sui erant, ardentem quaerebat; quia orationis causa loca solitaria amabat; quia spreto matrimonio vitam caelibem eligebat; quia praecepta sublimia urgebat; quia regnum caelorum propinquasse affirmabat; quia passionem et mortem suam praedicebat; quia miracula faciebat; quia doctrinam suam supernam esse docebat; quia semetipsum e caelo venisse nuntiabat; quia legatum et Filium Dei se exhibebat; quia ad iudicium mundi venturum se nuntiabat. Uno verbo: critici psychopathici Iesum vocant enthusiasten somniantem,

¹ Lc 10, 17—20.

quia habebat conscientiam sui supernaturalem et superhumanam, et quia huic conscientiae tota vita ipsius optime respondebat.¹

En demum tota critica Iesu psychiatrica et psychopathica: Iesum a priori mente turbatum vel captum declarat eo, quod noluerit esse tantum homo, sed Messias Deus; immo interdum haec pseudocritica non solum Iesum, sed etiam parentes eius et propinquos atque totum populum Israel paranoiae (amentiae) religiosae accusat eo, quod Deum credebant et colebant, Messiam et regnum caelorum expectabant.² Unde ultima ratio criticae psychiatricae et psychopathicae est odium praeconceptum revelationis vel etiam omnis religionis et ipsius Dei, non vero status psychicus Iesu. Hunc statum si examinemus, patebit e contrario summa Iesum sapientia eminuisse.

II. IESUS SUMMA SAPIENTIAE SIGNA PRAESETULIT.

Status psychicus Iesu diiudicandus est ex ipsius actibus psychicis sive intellectualibus, i. e. *ex modo, quo docuit, et ex veritatibus, quas docuit*. Si isti actus sani fuerint, ipsum etiam ingenium Iesu sanum fuit, cum fieri nequeat, ut homo amens actus sapientes ponat.³ Atqui actus intellectuales Iesu non solum sapientes fuere, sed immo sapientissimi. Ergo Iesus summe sapientem se probavit.

1. *Modus, quo Iesus docuit.*

Iesus doctrinam suam proposuit *corde pacato, sermone dilucido, ingenio acuto*.

a) *Corde pacato*. Fundatores falsarum religionum studio immoderato, vi et dolo, igni et ferro doctrinam suam propagant.

¹ Ita de exaltatione ecstastica Iesu sentire Keim, Hase, Renan, Strauß, Havet, Bousset, Jülicher, Frenssen, O. Holtzmann, relatis ex eorum scriptis haud paucis locis, ostendimus in op.: Jesus Christus II, 74—88.

² Cf. Jesus Christus II, 30—36; 54—60.

³ Ridicule Loosten l. c. 52 propugnat Iesum mente ingeniosum insimul fuisse ac insanum. Est contradictio in adiectis, uti Schäfer, rationalista psychiatriae gnarus, perbene scribit: „Ein Genie kann wohl geistig erkranken, so gut wie körperlich, alle Geisteskrankheiten sind ja auch körperliche Krankheiten; daß aber ein Geisteskranker mit der Äußerung seines Wahn-systems unmittelbar auch genial sein kann, ist ausgeschlossen. Der Genius verlangt, solange er sich als solchen produziert, eine intakte Intelligenz.“ Schäfer l. c. 129.

Iesus vero ad homines persuadendos simpliciter veritatem prae-
dicat et miraculis confirmat, eundemque modum agendi disci-
pulis suis commendat.¹ Omnem modum intempestivum omneque
medium violentum respuit. Apostolis quaerentibus, ut ignis de caelo
descendat super samaritanos evangelio resistentes, respondet:
„Nescitis, cuius spiritus estis. Filius hominis non venit animas
perdere, sed salvare.“² Petrum gladio pro magistro dimicantem
corripit: „Converte gladium tuum in locum suum. Omnes enim,
qui acceperint gladium, gladio peribunt.“³ Character proprius
totius evangelii est mansuetudo, caritas, pax, moderatio, miseri-
cordia: „Beati pacifici . . . Beati misericordes . . . Beati mites
. . . Beati, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam . . .“⁴
Unde Iesus dicere potest: „Discite a me, quia mitis sum et
humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris.“⁵

b) *Sermone dilucido.* Horatii: „Odi profanum vulgus et
arceo“ omnium philosophorum gentilium tessera fuit. Sed et
scribae iudaei populum indoctum aspernabantur.⁶ Iesus quidem
legisperitos et doctos quosque ad se accedentes libenter suscipit
atque cum ipsis loquitur scholastice, uti e. g. patet ex colloquio
cum magistro Nicodemo, cum pharisaeis in templo, cum homini-
bus synedrii in iudicio. Libentius tamen rudem plebem instruit:
„Pauperes evangelizantur . . . Beati pauperes spiritu, quoniam
ipsorum est regnum caelorum.“⁷ Et quidem oratione ad com-
mune iudicium tantopere accommodata eos alloquitur, ut turbae
eum ubique comprimant et per plures dies ieiunae docentem
sustineant.⁸

A fucō nempe eloquentiae et cabbalistica rabbinorum exegesi
abhorrens, utitur verbis popularibus et familiaribus. *Sententias*
profert tam breves quam perspicuas, quae menti aequae ac me-
moriae occurrunt ita, ut hodie quoque sint in omnium popu-
lorum proverbium.⁹

¹ Mt 10, 7 sqq.; 28, 19; Mc 16, 15; Lc 9, 2 sqq.

² Lc 9, 52—55.

³ Mt 26, 52; Io 18, 11.

⁴ Mt 5, 4—11.

⁵ Mt 12, 29.

⁶ Io 7, 49.

⁷ Mt 5, 3; 11, 5.

⁸ Mc 3, 9; 5, 24; 8, 2; Lc 8, 42.

⁹ Cf. Mt 5, 15 sq.; 6, 3. 21. 24. 34; 7, 3. 6. 7. 9. 15. 20; 8, 22; 10, 16;
12, 34; 13, 12; 25, 29; 26, 41; Lc 9, 55; 10, 42; 15, 18. 21 etc.

Insuper „multis *parabolis* loquebatur eis verbum, prout poterant audire“.¹ Etenim iudaeorum plurimi incredulitate obcaecabantur ita, ut nequirent vel nollent capere „mysteria regni Dei“. Hanc ob rem Iesus aptissime utitur parabolis, quarum vim credentes valerent intelligere, quarum autem verbum ne ipsos incredulos quidem posset latere.² Innumeris demum *exemplis* sensibilibus et vulgaribus discipulos evehit ad insensibilia et supernaturalia capienda. Nulla sane litterarum monumenta luciditate et simplicitate evangelium aequant. Atque haec ipsa sermonis luciditas et simplicitas iam evincunt Iesum etiam eminere:

c) *Ingenio acuto*. Iesus neque scholas rabbinicas adierat, in quibus scribae futuri per plures annos exercebantur, neque vel ipsas litteras didicerat.³ Tamen stupendam aciem mentis et subtilitatem iudicii manifestat. Iam puer duodecim annorum in templo sedebat in medio doctorum audiens illos et interrogans eos. „Stupebant autem omnes, qui eum audiebant, super prudentia et responsis eius.“⁴ Cum autem primum docebat in civitate Capharnaum „multi audientes admirabantur in doctrina eius . . . in verbis gratiae, quae procedebant de ore ipsius“ et dicebant: „Unde huic sapientia haec et virtutes? Unde ergo huic omnia ista?“⁵

Exinde totum evangelium suum mira ingenii virtute et sapientia illustrat. Sescenta rabbinorum praecepta et onera importabilia perspicaciter diiudicat eaque quam inania sint facile detegit, obstante licet traditione et observatione communi et inveterata.⁶ Sacras Scripturas totius Veteris Testamenti perspicit et interpretatur, necnon falsas scribarum explanationes patefacit et corrigit.⁷ Suas ipsius doctrinas altissimas proponit numquam haesitans, numquam dubitans, numquam deliberans, numquam emendans: „Dictum est antiquis . . . Ego autem dico vobis . . .

¹ Mc 4, 33.

² Huc spectat illud Christi: „Ideo in parabolis loquor eis (iudaeis), quia videntes non vident et audientes non audiunt, neque intelligunt.“ Mt. 13, 13. Cf. L. Fonck, *Die Parabeln des Herrn*, 3. Aufl., Innsbruck 1909, 24—35; Ad. Jülicher,* *Die Gleichnisreden Jesu*, 2. Aufl., Tübingen 1910, I, 118—148.

³ Io 7, 15. ⁴ Lc 2, 46 sq.

⁵ Mt 13, 54—56; Mc 6, 1—4; Lc 4, 16—25.

⁶ Mt 23; Lc 11.

⁷ Mt 22, 29; Lc 24, 27. 32 etc.

Amen, amen dico vobis . . .¹ Hac docendi acie, maiestate, gravitate populus attonitus est: „Admirabantur turbæ super doctrina eius: erat enim docens eos, sicut potestatem habens, et non sicut scribae eorum et pharisaei.“²

Revera Iesus doctis quibusque adversariis iudaeis praestat ingenii subtilitate. Quamvis numquam utatur rabbinorum astutiis, cavillationibus, sophismatibus, ambiguitatibus, facilem tamen semper triumphum de eis habet. Cogita disputationem cum herodianis, qui „non potuerunt verbum eius reprehendere coram plebe, et mirati in responso eius tacuerunt“;³ congressum cum sadducaeis, quos inscitiae Scripturarum publice convincit atque plene confundit;⁴ altercationes cum pharisaeis, quos in tales angustias compellit, „ut nemo posset ei respondere verbum, neque ausus fuerit quisquam ex illa die eum amplius interrogare“;⁵ ministros pontificum, qui ad capiendum Iesum missi redeunt stupefacti dicentes: „Numquam sic locutus est homo, sicut iste homo.“⁶

2. Veritates, quas Iesus docuit.

Doctrinae a Iesu propositae non attinent ad ordinem profanum, sed ad sacrum spectant. Iesus ergo non se manifestavit ingenium scientificum, artisticum vel politicum, sed religiosum. Licet religione christiana mediate etiam scientiae, artes et bonum sociale promoveantur et quidem praeclarissime, Iesus tamen immediate venit ad salutem supernaturalem nobis communicandam.⁷ Hanc salutem, quam vita et morte sua nobis promeruit, verbo etiam docuit proponendo *sapientissimam doctrinam religiosam de Deo, de homine et de mundo*.⁸ Doctrinam hanc longe superare philosophiam ethnico-religiosam, non est, cur

¹ Mt 5, 20 sqq. etc.

² Mt 7, 28 sq.

³ Lc 20, 26; cf. Mt 22, 15 sqq.; Mc 12, 13 sqq.

⁴ Lc 20, 27—40; Mt 22, 23—33; Mc 12, 18—27.

⁵ Mt 22, 34—46.

⁶ Io 7, 46.

⁷ Lc 19, 10; Io 3, 17; 10, 10.

⁸ Ea solum doctrinae Iesu capita tangere licet, quae Christus immediate proposuit (non quae proposuit mediate per apostolos) et quae non supponunt fidem (ab adversariis nondum admissam), uti e. g. mysterium Trinitatis, sacramenta.

dicamus.¹ Eam autem praestare etiam revelationi Veteris Testamenti et theologiae rabbinicae ac proinde toti sapientiae antechristianae, e sequentibus patebit.²

a) *Doctrina religiosa de Deo.*³ Vetus Testamentum Deum praedicat imprimis regem supremum, omnipotentem, sanctum, iustum et terribilem, licet eum etiam memoret dominum misericordem, benignum et longanimum. Patrem eum rarissime vocat atque ea tantum notione, quod homines creatione quasi genuit, revelatione educavit, providentia gubernat.⁴ Iudaei rabbinici Deum concipiebant ens abstractum, quod nullum cum mundo nexum admittit et cuius nomen ineffabile pronuntiare nefas est. Iesus autem maiestatem, sanctitatem et iustitiam Dei numquam separat a divina paternitate. Deum ubique exhibet optimum omnium hominum patrem, qui nos prosequitur amore, misericordia, gratia et benignitate infinitis;⁵ qui indigentibus spiritualibus et corporalibus singulorum providet;⁶ qui iniustorum etiam et peccatorum miseretur, eosque singulari dilectione quaerit et attrahit.⁷ Discipuli Iesu continenter repetunt neminem nisi Iesum tradidisse hunc conceptum Dei summe sapientem, quo Patrem caelestem eum vocamus: „Unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit.“⁸ Quod ipse Iesus confirmat: „Neque Patrem quis novit, nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare.“⁹

¹ Cf. supra p. 52—53.

² *Wendt*,* Die Lehre Jesu, 2. Aufl., Göttingen 1901; *Batiffol*, L'enseignement de Jésus, 4. édit., Paris 1905; *Bachmann*,* Die neue Botschaft in der Lehre Jesu, Gr.-Lichterfelde 1905; *Lemme*,* Jesu Wissen und Weisheit, Gr.-Lichterfelde 1907; *Meschler*, Zum Charakterbild Jesu, Freiburg 1908, 1—30; *Schell*, Jahwe und Christus, 2. Aufl., Paderborn 1908, 403—480; *Stevens*,* The Teaching of Jesus, London 1910; *Lahi*, La morale de Jésus, Paris 1911; *Swete*,* Studies in the Teaching of Our Lord, London 1911. Opera monographica de theologia Novi Testamenti scripserunt protestantes Beyschlag, B. Weiß, H. J. Holtzmann, Jacoby, Feine, Schlatter.

³ Cf. Jesus Christus II, 97—108.

⁴ Dt 32, 6; Iob 38, 28 sq.; Ps 5, 3; 10, 16; 24, 7 sqq.; 29, 10; 44, 5; Sap 14, 3; Eccli 23, 1. 4; Mal 2, 10.

⁵ Mt 6, 9; 19, 17; Mc 10, 18; Lc 11, 2; 18, 19; Io 16, 27; 17.

⁶ Mt 6, 8. 26—32; 7, 7—11; 10, 29—31; Lc 11, 9—13; 12, 22—30. 32.

⁷ Mt 5, 44 sq.; 18, 11—14; Lc 15, 4—32; 19, 10.

⁸ Io 1, 18; cf. Rom 3, 21—28; 5, 1—11; 7, 14—24; 8, 14—39; Gal 3, 10—4, 7; 5, 1; Io 1, 5 sq.; 2, 13 sq.; 3, 1.

⁹ Mt 11, 27; Lc 10, 22.

b) *Doctrina religiosa de homine* per Iesum annuntiata¹ respondet notioni Dei iam expositae. Cum Deus sit pater caelestis omnium hominum, omnes etiam *homines sunt filii Dei*. In Vetere Testamento israelitae² quidem ac imprimis israelitae pii et iusti³ etiam vocantur filii Dei propter specialem eorum electionem, qua ceteris hominibus opponebantur; atque ita etiam iudaei rabbini tempore Christi filios Dei se esse gloriabantur superbiendo et alios homines aspernando.⁴ Iesus vero omnes homines, ethnicis et pravis non exceptis, proclamat filios Dei. Omnes orare iubentur more filiorum: „Pater noster, qui es in caelis.“⁵ Omnes monentur: „Videte, qualem caritatem dedit nobis Pater, ut filii Dei nominemur et simus . . . Carissimi, nunc filii Dei sumus.“⁶ Totum fere evangelium in hoc verbo absolvitur, ut nos filios a Deo dilectos et caritate adoptatos doceat, sicut Deus docetur esse pater noster.

Atqui huic *dignitati* filiorum Dei respondent etiam *officia* moralia, quae nobis praescribuntur *erga Deum, erga homines proximos*, necnon *erga nosmetipsos*. Qua filii Dei iubemur:

Deum diligere cultu amoris filialis. Amor Dei in Vetere Testamento praescriptus⁷ erat potius amor servilis exhibitus summo et iustissimo regi. Immo plerumque israelitae et maxime pharisaei Deum ore potius quam corde diligebant, Christo de ipsis testante: „Bene prophetavit Isaias de vobis hypocritis: Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me.“⁸ Iesus autem poscit, ut corde et animo filiali Deum Patrem glorificemus, ipsius voluntatem faciamus atque omnia nobis necessaria cum fiducia ab ipso exspectemus. Quod quidem passim in evangelio expressum⁹ Iesus paucis verbis comprehendit, sic nos

¹ Cf. Jesus Christus II, 126—140.

² Ex 4, 22 sq.; Dt 14, 1; Ps 80, 16. 18; Is 1, 2; 45, 11; 63, 8; Ir 3, 22; Os 2, 1; 11, 1.

³ Ps 103, 13; Sap 2, 13; Eccli 23, 1. 4. 11.

⁴ Io 8, 41 sq. Alios textus rabbinicos huc spectantes collegit *Dalman*, Die Worte Jesu I, Leipzig 1898, 150—155.

⁵ Mt 6, 9; Lc 11, 2.

⁶ 1 Io 3, 1. 2.

⁷ Dt 6, 4—9.

⁸ Mc 7, 6; cf. Is 29, 13.

⁹ Mt 6, 8. 26—32; 7, 7—11; 10, 29—31; 12, 50; Lc 12, 22—30; Io 4, 24 etc.

orare docens: „Pater noster, qui es in caelis: sanctificetur nomen tuum. Adveniat regnum tuum. Fiat voluntas tua sicut in caelo et in terra. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie . . .“¹

Homines diligere dilectione fraterna. Quamvis Vetus Testamentum praeciperet dilectionem proximi,² non tamen hoc praeceptum iunxit cum praecepto amoris Dei. Immo rabbini dixerunt solos iustos israelitas esse amandos.³ Iesus vero, cum doceat omnes homines esse filios Patris caelestis, omnes quoque propter Patrem caelestem praecipit amare, etiam alienigenas et ethnicos,⁴ iniustos et peccatores,⁵ inimicos et persecutores.⁶ Hoc praeceptum dilectionis fraternae vocat mandatum suum, mandatum novum, mandatum, quo discipulos suos agnoscamus, mandatum, quo tota lex evangelica impletur.⁷ Immo Iesus mandatum hoc praecepto amandi Dei addit et apponit: „Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo . . . Hoc est maximum et primum mandatum. Secundum autem simile est huic: Diliges proximum tuum sicut teipsum.“⁸

Nosmetipsos diligere studio perfectionis intenso. Cum enim filii Dei simus, Deo quoque sanctitate nos assimilari decet. Vetus Testamentum homines iubet sanctos esse, solum *quia* Deus sanctus est;⁹ Novum autem, *quemadmodum* Deus sanctus est: „Estote ergo vos perfecti, sicut Pater vester caelestis perfectus est.“¹⁰ Vetus Testamentum praecipue externa virtutum

¹ Mt 6, 9; Lc 11, 2. Quam diversum ab oratione dominica est illud „Schmone-Esre“, quod a iudaeis quotidie recitabatur: „Laudatus sis, Domine, Deus noster et Deus patrum nostrorum, Deus Abraham, Deus Isaac et Deus Iacob, Deus magne, potens et terribilis, Deus altissime . . .“ Schürer, Geschichte des jüdischen Volkes im Zeitalter J. Christi II, 3. Aufl., Leipzig 461.

² Lv 19, 18 sq.; Dt 22, 1 sq.; Tob 4, 16; Eccli 17, 12; Mt 7, 12; Lc 6, 31.

³ Cf. Jesus Christus II, 248 sq.

⁴ Mt 5, 46 sq.; Lc 10, 30—37.

⁵ Mt 5, 44 sq.

⁶ Mt 5, 43—45; 6, 14 sq.; 18, 15. 21—35; Mc 11, 25 sq.; Lc 6, 27—29. 35; 17, 3 sq.

⁷ Io 13, 34 sq.; 15, 12. 17; Rom 13, 8. 10; 1 Cor 13, 1 sqq.; 1 Io 3, 23; 4, 21.

⁸ Mt 22, 36—40; Mc 12, 28—31.

⁹ Lv 11, 44.

¹⁰ Mt 5, 48.

opera exquirebat, quin tamen negligeret cordis bonitatem internam;¹ rabbinismus pharisaicus rectitudinem cordis non attendens, innumera onera mere externa praescribebat et exercebat.² Iesus Christus hoc iustitiae simulacrum relicit ipsamque iustitiam legis antiquae perficit.³ Ideo observationes mere externas penitus abrogat; iustitiam non solum operum et verborum, sed etiam desideriorum et cogitationum praecipit; rectitudinem demum cordis et intentionis statuit normam et mensuram omnis sanctitatis.⁴ Istius sanctitatis vero rationem hanc dat: „Ut sitis filii Patris vestri, qui in caelis est.“⁵ Istam sanctitatem, qua Patri assimilemur, tota vita sua ursit eamque moriens nobis exorat: „Pater sancte: sanctifica eos in veritate . . . Pro eis ego sanctifico meipsum, ut sint et ipsi sanctificati in veritate.“⁶ Istam tamen altissimam sanctitatem et iustitiam tam facilem reddit, ut possit dicere: „Tollite iugum meum super vos . . . Iugum enim meum suave est et onus meum leve.“⁷

c) *Doctrina religiosa de mundo*, qualem docet Iesus, sine exemplo summa est. Consequitur enim sapientissimam doctrinam de Deo et de homine. *In cunctis rebus mundanis Iesus Patrem caelestem spectat, laudat, amat.* Semina et segetes ei sunt symbola verbi et regni divini.⁸ Tempestas serena et turbida clamant Patrem caelestem, „qui solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super iustos et iniustos“.⁹ Pater caelestis minimas etiam creaturas et vicissitudines mundi benignissima sua voluntate dirigit. Nimia pulchritudine vestit lilia agri, tenerrimaeque sollicitudine pascit volatilia caeli. Ne unus quidem passer in oblivione est coram eo.¹⁰ Idcirco omnes res terrenae caelesti lumine splendent ac laetissimum aspectum praebent, quidquid de pessimismo Iesu garriunt increduli.

¹ Cf. Iesus Christus II, 127—129. ² Cf. loc. cit. 129—133.

³ „Dico enim vobis, quia nisi abundaverit iustitia vestra plus quam scribarum et phariseorum, non intrabitis in regnum caelorum. Audistis, quia dictum est antiquis (in antiquo testamento) . . . Ego autem dico vobis . . .“ Mt 5, 20 sqq.

⁴ Mt 5—7; Lc 6, 20—49; Mc 7, 1—22. Cf. Iesus Christus II, 134—139

⁵ Mt 5, 44. ⁶ Io 17, 11. 17—19.

⁷ Mt 11, 30. „Mandata eius graviora non sunt.“ 1 Io 5, 3.

⁸ Mc 4, 26. 31. ⁹ Mt 5, 45.

¹⁰ Mt 6, 25—34; 10, 29 sq.; Lc 12, 6 sq.

Verum utique est Iesum materialisticam mundi aestimationem atque immanentisticam „vitae affirmationem“ repudiare. Sicut enim res mundanae a Patre caelesti proveniunt, ita ad ipsum reducere debent. *Omnes res naturales Iesus ordinat ad finem supernaturalem vitamque aeternam hominis.* Monet, ut voluptates, honores, gloriam, mundanas res fugientes rebus caelestibus studeamus,¹ ut de thesauris terrenis minime solliciti primum regnum Dei et iustitiam eius quaeramus,² ut in omnibus et super omnia salvandae animae operam naveimus: „Quid enim prodest homini, si mundum universum lucretur, animae vero suae detrimentum patiatur?“³

Itaque doctrina Iesu religiosa omni ex parte est admirabilis. Cognitionem Dei, mundi, hominis prodit, quae revelationem Veteris Testamenti superet, theologiae rabbinorum altissime antecellat atque omnem comparisonem cum philosophia vincat. Iesus ergo summa sapientiae signa praesetulit.

ARTICULUS II.

CHARACTER MORALIS IESU.

Rationalistae plerique, quemadmodum negata messianitate et divinitate Iesu celebrant eius sapientiam humanam, ita etiam extollunt sanctitatem moralem. Illogice vero. Etenim homo sapiens vel etiam simpliciter mente sanus, qui falso se profitetur Messiam Deum, non est sanctus, sed perversus, ac perversitatis quidem portentum inauditum. Idcirco multi increduli recentes, ne eum Messiam Deum agnoscere cogantur, Iesu dignitate morali tam insolenter quam dementer detractare conantur. Nam critica sana luculentissime probat: *Iesum immunem fuisse ab omni peccato, immo insignem summa virtute.*

I. IESUS IMMUNIS FUIT AB OMNI PECCATO.⁴

Immunitas Christi a peccato probatur auctoritate gestorum Iesu, auctoritate aequalium Iesu, auctoritate testificationis Iesu.

¹ Mt 18, 3 sq.; 23, 12; Lc 22, 26.

² Mt 6, 19. 20. 33. ³ Mt 16, 26.

⁴ Cf. Jesus Christus II, 185—215; Atzberger, Die Unsündlichkeit Christi, München 1883; Hennemann, Die Heiligkeit Jesu als Beweis seiner Gottheit,

1. *Auctoritas gestorum Iesu.*

Vita Iesu in evangeliis narrata miro morum nitore splendet. Nihilominus hypercritici nonnulli in hoc etiam sole umbras quasdam accusant. Oculos habentes ideis anteconceptis obscuratos tria in gestis Iesu vituperanda inveniunt: *peccata admissa, officia omissa, delicta commissa.*

a) *Peccata admissa.* Iesum defectus quosdam morales passum esse concludunt ex eius *baptismate* et *tentatione*.¹ Propugnant enim Iesum baptizari voluisse, ut veniam peccatorum obtineret, necnon tentationem subiisse, quippe qui proclivis esset ad peccatum.

E contrario autem Iesus ad baptismum Ioannis non accessit peccator, sed „Agnus Dei, qui tollit peccatum mundi“.² Baptismate enim publice assumpsit missionem messianam paenitendi et satisfaciendi pro peccatis humani generis.³ Item tentatio Iesu non fuit luctamen internum cum peccato, sed pugna externa cum diabolo ad peccandum allicienti.⁴ Tentatione nempe Iesus primum certamen messianum cum principe peccatorum iniiit primamque victoriam reportavit a regno peccati.

b) *Officia omissa.* Pseudocritici obiurgant, quod Iesus officia hominis et civis neglexerit, *subtrahendo se matrimonio et negotiis publicis*.⁵

Verumtamen munus Iesu proprium sive essentiale erat munus messianum. Alii vocantur ad regendas res publicas; ipse rex spiritualis venit, ad regnum caelorum condendum et gubernandum: „Regnum meum non est de hoc mundo.“⁶ Alii vocantur ad gignendam et educandam prolem carnalem; ipse ad omnium hominum venit regenerationem et redemptionem spiritualem, cui rei omnino oppugnabat cura uxoris, liberorum, rerum domesticarum: „Ego veni, ut vitam (aeternam) habeant et abundantius habeant.“⁷

Würzburg 1898; Max Meyer,* Jesu Sündlosigkeit, Gr.-Lichterfelde-Berlin 1906; Nösgen,* Der einzige Reine unter den Unreinen, Gütersloh 1907; Schell, Jahwe und Christus, 2. Aufl., Würzburg 1908, 361—404.

¹ Cf. Jesus Christus I, 252—257; 269—274; II, 203—206.

² Io 1, 29. ³ Mt 3, 11—15; Io 1, 19—31.

⁴ Mt 4, 1—11; Mc 1, 12 sq.; Lc 4, 1—13.

⁵ Cf. Jesus Christus II, 190—197.

⁶ Io 18, 36. ⁷ Io 10, 10.

c) *Delicta commissa*. Pseudocritici demum contendunt Iesum deliquisse *duritie erga parentes et propinquos, discipulos et pharisaeos*.¹

Revera Iesus in vita publica soli muneri messiano a Patre iniuncto operam navat, atque in hoc munere perfecte obeundo a nemine impediri patitur. Unde cum mater eius miraculum praematurum ab ipso desiderat, recte respondet: „Quid mihi et tibi est, mulier? nondum venit hora mea;“² cum, ipso praedicante, mater et fratres (scil. propinqui) eius adesse nuntiantur, manus in discipulos extendens et propinquos spirituales carnalibus praeponens, merito dicit: „Quae est mater mea, et qui sunt fratres mei? Quicumque enim fecerit voluntatem Patris mei, qui in caelis est, ipse meus frater et soror et mater est;“³ cum Petrus a passione messiana eum avertere conatur, optime comminatur apostolo dicens: „Vade retro me, satana, quoniam non sapis, quae Dei sunt, sed quae sunt hominum;“⁴ pharisaeos denique, cum simulatione, vitiis, verbis populum seducunt et a regno Dei cohibent, zelo iusto acriter increpat: „Vae vobis, hypocritae, duces caeci, sepulcra dealbata! Serpentes genimina viperarum, quomodo fugietis a iudicio gehennae?“⁵

Ergo in gestis Iesu, quae ab evangelistis recensentur, nihil est reprehendendum.

2. *Auctoritas aequalium Iesu.*

Evangelistae non narrant omnes res a Iesu gestas aequalibusque notas. Idcirco inquirendum est, quid aequales Christi tum *inimici* tum *amici* experientia teste de ipsius moribus senserint.

a) *Inimici Iesu* ac imprimis *pharisaei et scribae* nihil intentatum relinquebant, ut eum in verbo aut in opere caperent. Hinc totam eius conversationem oculis lynceis scrutabantur.

¹ Cf. Jesus Christus II, 47—50; 232 sq.

² Io 2, 4. Allocutionem istam „mulier“ (γύναι) non fuisse duram vel irreverentem ex eo patet, quod Iesus eadem voce usus est in cruce pendens, dum matrem suam filiali caritate Ioanni commendat: Io 19, 25 sq.

³ Mt 12, 48—50.

⁴ Mc 8, 33; Mt 16, 23. Verbum „satanae“ durius non est, cum nihil aliud significet quam adversarium sive consiliarium malum. Cf. 1 Rg 29, 4; 2 Rg 19, 22; 3 Rg 5, 4; 11, 14. 23. 25.

⁵ Mt 23, 1—33; Lc 11, 39—44.

Utque perfectius omnia diiudicare possent, Iesus palam vivebat et loquebatur.¹ Nullum tamen in eo peccatum inveniunt inimici eius. Multa quidem Christo exprobrant: eum scil. peccatores et publicanos suscipere, peccata dimittere, sabbatis curare, in Beelzebub daemonia eiicere, non lotis manibus manducare, templi ruinam minari, caesarem detrectare commovendo populum, prohibendo solutionem census, profitendo se regem. Sed istae criminationes vel fuitiles erant vel certo falsae. Nam: „Principes sacerdotum et omne concilium quaerebant falsum testimonium contra Iesum . . . et non invenerunt, cum multi falsi testes accessissent.“² Concordat *Pilatus*, qui instituto examine iuridico factorum Iesu fatetur: „Nihil invenio causae in hoc homine.“³ Atque ipse *Iudas* traditor, vitae magistri intime gnarus, exclamat: „Peccavi, tradens sanguinem iustum.“⁴ A fortiore:

b) *Amici Christi*, fideles nempe *apostoli* immunitatem Iesu a peccato testantur. Et quidem tum implicite, agnoscendo eum Salvatorem peccatorum et verum Deum, tum verbis explicitis. *Iacobus* populares iudaeos accusat: „Addixistis et occidistis iustum.“⁵ *Petrus* instat: „Sanctum et iustum negastis . . . qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore eius . . . qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum, ut peccatis mortui iustitiae vivamus . . . Redempti estis pretioso sanguine quasi agni immaculati Christi et incontaminati.“⁶ *Ioannes* hortatur: „Si quis peccaverit, advocatum habemus apud Patrem, Iesum Christum iustum . . . quia ille apparuit, ut peccata nostra tolleret: et peccatum in eo non est.“⁷ *Paulus* docet: „Eum, qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit [Deus], ut nos efficeremur iustitia Dei in ipso . . . Non enim habemus pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris, tentatum autem per omnia pro similitudine absque peccato . . . Talis enim decebat, ut nobis esset pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus et excelsior caelis factus.“⁸

¹ Io 18, 20 sq. ² Mt 26, 59 sq.; Mc 14, 55.

³ Lc 23, 4. 14. 15. 22; Io 19, 4.

⁴ Mt 27, 4. ⁵ Iac 5, 6.

⁶ Act 3, 14; 1 Petr 1, 18 sq.; 2, 22. 24.

⁷ 1 Io 2, 1; 3, 5.

⁸ 2 Cor 5, 21; Hebr 4, 15; 7, 26. Cf. Rom 5, 18; Phil 2, 8.

3. *Auctoritas testificationis Iesu.*

Si quae gesta improba Christi aequales latuissent, certo tamen non ipsum Christum, qui non solum actus suos, sed etiam animi sui motus et cogitationes penitus novit. Atque pro summa sua humilitate et veracitate Dominus se non dixisset immunem a peccatis, si peccatis implicatus fuisset. Revera autem *a se prohibet peccati tum confessionem, tum conscientiam, tum copiam.*

Confessionem peccati proprii Iesus nusquam elicit. Alios quidem peccati accusat, obligando eos ad paenitentiam¹ et exhortando ad petendam veniam peccatorum.² Ipse vero numquam coram Deo Patre se humiliat propter peccata propria; numquam Patrem orat obtinendae veniae causa; numquam vel levissimum signum paenitentiae vel contritionis ostendit. Immo:

Conscientiam peccati proprii diserte respuit. Etenim adversarios suos infensissimos provocat: „Quis ex vobis arguet me de peccato?“³ Contendit se semper perfecte facere voluntatem Patris.⁴ Affirmat in ipso neque iniustitiam ullam esse⁵ neque satanam in ipso habere quidquam.⁶ Quin etiam:

Copiam peccati proprii a se prohibet. Ipsius enim sunt remissio peccatorum, redemptio peccatorum, iudicium peccatorum, tria haec peccato opposita. Iesus peccata remittit sua auctoritate propria⁷ eaque remittendi facultatem tribuit etiam discipulis;⁸ Iesus venit, ut vita, morte, sanguine suo peccata omnium peccatorum deleat omnesque homines a peccato redimat;⁹ Iesus denique in fine temporum omnes peccatores iudicabit suo iure, atque sua potestate omnibus adiudicabit aeternam vitam vel poenam.¹⁰ Haec omnia, uti patet, ipsam copiam peccati a Iesu commissi vel committendi tam necessario excludunt, quam tenebras lux; quin immo requirunt summam Iesu sanctitatem et virtutem.

¹ Mt 7, 11; 18, 24. 35; Mc 1, 15; Io 8, 7.

² Lc 11, 4.

³ Io 8, 46.

⁴ Io 4, 34; 8, 29.

⁵ Io 7, 18.

⁶ Io 14, 30.

⁷ Mt 9, 5—7; Mc 2, 10—12; Lc 5, 24 sq.

⁸ Io 20, 23; Mt 9, 6; 18, 18; Lc 5, 24.

⁹ Mt 20, 28; 26, 28; Mc 10, 45; 14, 24; Lc 19, 10; 22, 20.

¹⁰ Mt 7, 23; 10, 32; 16, 27; 24, 30 sq.; 25, 32—46; 26, 64; Mc 8, 38; 13, 26 sqq.; 14, 62; Lc 9, 26; 12, 8 sq.; 13, 27; 21, 27; 22, 69.

II. IESUS INSIGNIS FUIT SUMMA VIRTUTE.¹

Iesus eminuit summis virtutibus erga seipsum, erga proximum, erga Deum.

1. *Virtutes Iesu erga seipsum.*

Iesus officiis moralibus erga seipsum abunde satisfecit colendo praecipue *veracitatem, castitatem, fortitudinem, humilitatem.*

a) *Veracitas.* Quanto ardore Iesus veracitatem et veritatem coluerit, Petrus apostolus enuntiat: „Peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore eius.“² Sed et pharisaei fatentur: „Magister, scimus, quia verax es et viam Dei in veritate doces.“³ Revera ipse Iesus de se testatur: „Veritatem vobis locutus sum, quam audiavi a Deo . . . Si vos manseritis in sermone meo, cognoscetis veritatem, et veritas liberabit vos . . . Ego in hoc natus sum, et ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati; omnis, qui est ex veritate, audit vocem meam . . . Ego sum veritas.“⁴

b) *Castitas.* Iesus castimoniam tam ardentem amavit tamque illibatam custodivit, ut adversarii eius iudaei, quantumvis eum calumniabantur, numquam tamen auderent hanc ipsius virtutem in dubium vocare. Hoc manebat fabulosis quibusdam recentibus,⁵ qui, propriam infamiam despumantes, Iesum fingerent sensualem similem ipsis.

c) *Fortitudo.* Per totam vitam suam Iesus fortitudine admirabili labores et fatigationes, inimicitias et opprobria exantlavit propter evangelium regni Dei. Numquam non passionem et mortem futuram prae oculis habens, invicto animo eas desideravit: „Baptismo habeo baptizari: et quomodo coarctor,

¹ Cf. *Hettinger*, Apologie II, 18. Vortrag; *Weiß*, Jesus Christus (Auszüge aus der Apologie des Christentums) 1898; *Hennemann*, Die Heiligkeit Jesu, Würzburg 1898; *Margreth*, Das Gebetsleben Jesu Christi, des Sohnes Gottes, Münster 1902; *Lütgert*,* Die Liebe im Neuen Test., Leipzig 1905; *Meschler*, Zum Charakterbild Jesu, Freiburg 1908; *Felder*, Jesus Christus II, 215—285.

² 1 Petr 2, 22.

³ Mt 22, 16; Mc 12, 14; Lc 20, 21.

⁴ Io 8, 31 sq. 40; 14, 6; 18, 37.

⁵ Renan, von Hartmann, Frenssen, Binet-Sanglé, Heyse, Schlaf, Dehmel cf. Jesus Christus II, 195—197.

usquedum perficiatur?¹ Fine demum adventante virtute divina humanam vicit fragilitatem exclamando: „Pater mi, si possibile est, transeat a me calix iste; verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu.“² Tum martyrium corporis et animi heroica patientia et magnanimitate pertulit, usque ad verba suprema: „Consummatum est! Pater, in manus tuas commendo spiritum meum!“³

d) *Humilitas*. Iesus condicionem vitae tam humilem et rerum terrenarum inopem adamavit, ut dicere potuerit: „Vulpes foveas habent et volucres caeli nidos: Filius autem hominis non habet, ubi caput reclinet.“⁴ A rabbinorum fastu et ostentatione abhorrens, humillimum docendi et operandi modum praetulit. Comites elegit pauperes piscatores; atque inter eos conversatus est tamquam minister eorumque pedes lavit, acsi esset omnium servus.⁵ Sustinuit demum ab impiis damnari ut impius; silens pertulit a militibus flagellari, spinis coronari, illudi, conspui, alapis caedi; inter duos denique latrones pendens, conviciis et contumeliis affectus ignominiosissimam mortem crucis perpressus est.

2. *Virtutes Iesu erga proximum.*

Officia erga proximum Iesus plenissime perfecit exercitio *mansuetudinis, misericordiae, dilectionis*.

a) *Mansuetudo* non est nisi humilitas erga proximum. Ideo mansuetudinem humilitati iungens Iesus ait: „Discite a me, quia mitis sum et humilis corde.“⁶ Mites Iesus beatificat.⁷ Iratos mitigat.⁸ Discipulos indociles et incredulos patienter instruit et tolerat.⁹ Iudam traditorem amice excipit.¹⁰ Petrum post negationem vultu mitissimo commovet et convertit.¹¹ Mansuetudine, quam mediis in calumniis servat, Caipham et Pilatum stupefacit.¹² Cohortem romanam plebemque iudaicam immane

¹ Lc 12, 50.

² Mt 26, 39, 42; Mc 14, 36; Lc 22, 42.

³ Lc 23, 46; Io 19, 30. ⁴ Mt 8, 20.

⁵ Mt 20, 26—28; 23, 11; Mc 9, 35; 10, 43—45; Lc 22, 27.

⁶ Mt 10, 29. ⁷ Mt 5, 4.

⁸ Lc 9, 54 sq. ⁹ Mt 17, 16.

¹⁰ Mt 26, 47 sqq.; Mc 14, 43 sqq.; Lc 22, 47 sqq.

¹¹ Lc 22, 61.

¹² Mt 26, 59—63; 27, 13 sq.; Mc 14, 56—61; 15, 4 sq.

cruciantem agnus mitissimus sustinet. Pro persecutoribus moriens etiam precatur: „Pater, dimitte illis: non enim sciunt quid faciunt.“¹

b) *Misericordia* totum evangelium totamque vitam Iesu replet: „Pertransiit benefaciendo“.² Affectu, verbo, opere omnium miseretur, qui necessitate pressi ipsum adeunt: „Videns turbas, misertus est eis, quia erant vexati et iacentes sicut oves non habentes pastorem.“³ Maxime miseretur tristium et flentium, infirmorum et pauperum, peccatorum et despectorum. Omnes solatur, omnes erigit, omnes adiuvat, omnes hortatur: „Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos.“⁴ Suis etiam discipulis praecipit: „Estote misericordes, sicut et Pater vester misericors est.“⁵ Praecepto misericordiae adiicit sanctionem absolutam: „Beati misericordes, quoniam misericordiam consequentur . . . Amen dico vobis, quamdiu fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis.“⁶

c) *Dilectio*. Misericordia Iesu scaturiebat ex eius ineffabili caritate. Mandatum illud novum, quod dedit nobis, ut invicem nos tamquam fratres et filios Dei diligamus,⁷ ipse exemplo suo consecravit. Paulus uno verbo totam quasi vitam Iesu comprehendit, dicens: „Apparuit benignitas et humanitas Salvatoris nostri Dei“⁸ atque optans „scire supereminentem scientiae caritatem Christi“.⁹ Amicos et inimicos, necessarios et alienigenas, iudaeos et gentes iisdem Iesus visceribus caritatis fraternae, paternae, immo maternae¹⁰ adamavit. Denique „sciens Iesus quia venit hora eius, ut transeat ex hoc mundo ad Patrem: cum dilexisset suos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos,“¹¹ instituens mysterium amoris eucharisticum et tradens semetipsum pro nobis holocaustum in ara crucis. Quam merito igitur suam erga nos caritatem assimilat caritati divinae, qua ipse a Patre caelesti diligitur et qua ipse Patrem caelestem diligit: „Sicut dilexit me Pater . . . sicut maneo in eius dilectione, . . . et ego dilexi vos . . . Maiorem hac dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis.“¹²

¹ Lc 23, 34.

² Act 10, 38.

³ Mt 9, 36.

⁴ Mt 11, 28.

⁵ Lc 6, 36.

⁶ Mt 5, 7; 25, 40.

⁷ Cf. supra p. 177.

⁸ Tit 3, 4.

⁹ Eph 3, 19.

¹⁰ Cf. Mt 9, 2. 22; 23, 37; Mc 2, 5; Lc 19, 41 sq.; Io 20, 17.

¹¹ Io 13, 1

¹² Io 15, 9. 10. 13.

3. *Virtutes Iesu erga Deum.*

Patrem caelestem Iesus religiosissime coluit officiis *amoris, obsequii, orationis.*

a) *Amor.* Iesus hominibus non solum dedit praeceptum amoris Dei, sed immo inculcavit, ut Deum tamquam Patrem amore filiali amplecteremur.¹ Huius autem amoris filialis erga Patrem caelestem ipse Iesus absolutum exemplar fuit, Patrem amans in omnibus et super omnia. *In omnibus* rebus et vicissitudinibus mundi et vitae² documenta amoris paterni spectat et revelat: Pater omnes nos amat;³ Pater omnibus providet;⁴ Pater omnium preces exaudit;⁵ Pater particulam boni operis remuneratur;⁶ Pater Filium suum unigenitum dat, ut omnis, qui credit in ipsum, non pereat, sed vitam aeternam possideat;⁷ Pater Spiritum Sanctum mittet, Spiritum amoris et veritatis, ut nobiscum maneat.⁸ In universo mundo Iesus ubique et perpetuo vestigia amoris paterni videt, miratur, praedicat. Unde Patrem quoque *super omnia* redamat. In prosperis et adversis solum gaudium solumque solatium Iesu est conversari cum Patre. Gloriam Patris ardentissime et unice promovet.⁹ Ad unionem cum Patre continenter aspirat.¹⁰ Adveniente demum reditu ad Patrem contremiscens gaudio exsultat: „Quia vado ad Patrem . . . Pater, venit hora, ut Filius clarificet te . . . Et iam non sum in mundo, et venio ad te . . . Nunc autem ad te venio.“¹¹ Ultimum Iesu morientis verbum est suspirium amoris: „Pater, in manus tuas commendo spiritum meum!“¹²

b) *Obsequium* erga Patrem summa solaque lex agendi et vivendi Iesu fuit. *Voluntatem Patris opere strenuissime adimplet.* Ubique et semper et omnibus viribus regno Dei augendo atque operi messiano a Patre concredito perficiendo studet, ita quidem, ut dicere valeat: „Meus cibus est, ut faciam voluntatem eius, qui misit me; ut perficiam opus eius . . . Ego, quae placita sunt ei, facio semper . . . Me oportet operari opera eius, qui

¹ Cf. supra p. 176 sq.

² Io 16, 27.

³ Mt 7, 11.

⁴ Io 3, 16.

⁵ Mt 5, 16; Io 8, 50.

⁶ Io 16, 17; 17, 1. 11., 13.

⁷ Cf. supra p. 178.

⁸ Mt 6, 26—32.

⁹ Mt 5, 18.

¹⁰ Io 14, 16 sq.

¹¹ Lc 2, 49; Io 14, 20.

¹² Lc 23, 46.

misit me, donec dies est.¹ *Ad voluntatem Patris corde humillimo se conformat.* Numquam voluntatem propriam sequitur: „Descendi de caelo, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius, qui misit me, Patris.“² Nihil facit neque quaerit praeter voluntatem Patris: „Non possum ego a meipso facere quidquam . . . quia non quaero voluntatem meam, sed voluntatem eius, qui misit me.“³ In rebus ab humano consilio alienis exclamat: „Ita Pater, quoniam sic fuit placitum ante te!“⁴ Ipsum calicem passionis et mortis a Patre porrectum libentissime bibit: „Pater, non sicut ego volo, sed sicut tu . . . Non mea voluntas, sed tua fiat!“⁵ Caput moriens tunc tandem inclinatur, cum voluntas Patris usque ad ultimum iota consummata erat.⁶

c) *Oratio.* Virtutes Iesu erga seipsum, proximum et Deum eo consummantur et explicantur, quod Iesus vitam quasi orans transegit, multum orando et perfecte orando. Iesus *multum orat.* Per totam vitam suam orat: orat ingrediens mundum,⁷ puer peregrinans, magister docens, victima in cruce moriens, triumphans in resurrectione et ascensione.⁸ Orat omnibus locis: in cubiculo clauso ostio,⁹ in templo et in synagogis, in deserto, in hortis solitariis, in montibus Galilaeae et Iudaeae. Omni hora orat: primo mane et sero die,¹⁰ atque post labores diurnos saepe in oratione Dei pernoctat.¹¹ Pro omnibus orat: pro puerulis,¹² pro infirmis,¹³ pro discipulis et fidelibus omnium locorum et temporum,¹⁴ pro ipsis etiam interfectoribus suis.¹⁵ Atque sic plenissime implet mandatum: „Quoniam oportet semper orare et non deficere.“¹⁶ Iesus *perfecte orat.* Ab eo discipulos doctos fuisse, ut oratione filiali Patrem in caelis invocarent et adorarent, iam diximus.¹⁷ Hanc perfectam orationem

¹ Io 4, 34; 8, 29; 9, 4.

² Io 6, 38.

³ Io 5, 30.

⁴ Mt 11, 26; Lc 10, 21.

⁵ Mt 26, 39 sqq.; Mc 14, 26; Lc 22, 42.

⁶ Io 19, 28. 30.

⁷ Hebr 10, 5 sqq.

⁸ Lc 24, 30. 50 sq.

⁹ Mt 6, 6.

¹⁰ Mc 1, 35; 6, 46; Mt 14, 23.

¹¹ Lc 6, 12.

¹² Mt 19, 13. 15.

¹³ Mc 7, 34; Lc 5, 16.

¹⁴ Lc 22, 31 sq.; Io 17.

¹⁵ Lc 23, 34.

¹⁶ Lc 18, 1

¹⁷ Cf. supra p. 176 sq.

ipse perfectissimo modo coluit. Sive Patrem hymno exultationis laudat;¹ sive Patri gratias agit;² sive supplex Patrem deprecatur et invocat;³ sive oratione Patris gloriam expostulat⁴ vel animam moriens Patri commendat;⁵ ipsius oratio numquam non eminet filiali amore, fiducia, admiratione, humilitate erga Patrem. Recole orationem sacerdotalem Iesu.⁶

Iesus ergo sanctitate tum negativa, tum positiva mirabili eminuit: sanctitate negativa, cum immunis fuerit ab omni peccato; positiva, cum insignis fuerit omni virtute. Tam admirabilis atque stupendus est hic character moralis Iesu, ut nemo hominum ipsi possit comparari, ut maiorem sanctitatem nemo possit concipere, ut ipsum Deum inter homines ambulantem non possimus cogitare perfectius viventem quam vixit Iesus.

Itaque rerum capita summatim repetendo, quae de characterе Iesu intellectuali et morali dictae sunt, necessario concludimus: Iesus messianitatem et divinitatem suam perhibens neque deceptus est neque decepit. Nam decipi nequivit, nisi portentum insaniae fuit; atqui revera summae sapientiae portentum erat. Decipere nequivit, nisi portentum malitiae fuit; atqui e contrario summae sanctitatis portentum erat. Ergo eius testimonium de seipso verum est, atque ipse Messias Deus est.

CAPUT II.

VATICINIA IESU.

Duplex series vaticiniorum messianitatem et divinitatem Iesu Christi comprobat: *vaticinia Veteris Testamenti de Iesu Christo edita* atque *vaticinia Novi Testamenti a Iesu Christo edita.*⁷

¹ Mt 11, 25; Lc 10, 21.

² Io 11, 41.

³ Mt 15, 36; 26, 39—44.

⁴ Io 12, 28.

⁵ Lc 23, 46.

⁶ Io 17.

⁷ Schmid, Christus als Prophet, Brixen 1892; Schwartzkopf,* Die Weissagungen Jesu Christi von seinem Tode, seiner Auferstehung und Wiederkunft und ihre Erfüllung, Göttingen 1895; Caillard, Jésus-Christ et les prophéties messianiques, Paris 1905; Weiß, Die messianischen Vorbilder im Alten Test., Freiburg 1905; Brisset, Les prophéties accomplies, Paris 1906; Schulte, Die messianischen Weissagungen des Alten Test., Paderborn 1908; Lagrange, Le Messianisme chez les Juifs, Paris 1909; Urguhart,* Die erfüllten Weissagungen, Stuttgart 1909; Sellin,* Die israelitisch-jüdische Heilands-erwartung, Gr.-Lichterfelde-Berlin 1909.

ARTICULUS I.

VATICINIA VETERIS TESTAMENTI
DE IESU CHRISTO EDITA.

Vaticinia messiana Veteris Testamenti verissime dicuntur edita de Iesu Christo. Etenim, quae de Deo-Messia in libris sacris foederis antiqui prophetice annuntiantur, in Iesu Christo solo impleta sunt. Ipsum proinde respiciunt atque ipsius testimonium de messianitate et divinitate sua comprobant.

Nunc vero Vetus Testamentum non unum alterumve tantum vaticinium continet, sed seriem continuam vaticiniorum messianorum. Scopus, finis, desiderium totius Veteris Testamenti est futurus ille Deus-Messias, in quem omnis historia omnisque educatio populi israelitici vi innata tendunt. Sic tum iudaei, tum Christus characterem messianum antiqui foederis intelligebant.

Iudaei passim Messiam praedictum inveniebant in libris sacris. „Prophetae universi non prophetarunt nisi de diebus Messiae“, legimus in Talmude.¹ „Nos audivimus ex lege, quia Messias manet in aeternum“, contendunt pharisaei.² Zacharias de vaticiniis messianis Deo gratias agit: „Sicut locutus est per os sanctorum, qui a saeculo sunt, prophetarum eius.“³ Philippus nuntiat: „Quem scripsit Moyses in lege et prophetae, invenimus Iesum.“⁴

Christus saepissime provocat ad vaticinia messiana Veteris Testamenti de se edita: „Scrutamini Scripturas, illae sunt, quae testimonium perhibent de me . . . Nolite putare, quia ego accusaturus sim vos apud Patrem; est, qui accusat vos, Moyses, in quo vos speratis. Si enim crederetis Moysi, crederetis forsitan et mihi; de me enim scripsit.“⁵ „Incipiens a Moyse et omnibus prophetis, interpretabatur illis in omnibus Scripturis, quae de ipso erant . . . Et dixit ad eos: Haec sunt verba, quae locutus sum ad vos, cum adhuc essem vobiscum, quoniam necesse est impleri omnia, quae scripta sunt in lege Moysi et

¹ Sanhedrin, cap. Chelek, ap. Raymund. Martini, Pugio fidei fol. 278. 532.

² Io 12, 34.

³ Lc 1, 70; cf. 55.

⁴ Io 1, 45.

⁵ Io 5, 39. 45. 46.

prophetis et psalmis de me. Tunc aperuit illis sensum, ut intelligerent Scripturas.¹ „Ecce, ascendimus Ierosolymam, et consummabuntur omnia, quae scripta sunt per prophetas de Filio hominis.“² „Adhuc hoc, quod scriptum est, oportet impleri in me.“³ Iesus ergo affirmat ubique in Vetere Testamento vaticinia de se inveniri hisque vaticiniis testimonium, quod reddit messianitati et divinitati suae, infallibiliter evinci.

Discipuli et ipsi Iesum Christum Messiam et Deum praedicant passim vehementer instantes vaticiniis Veteris Testamenti de ipso editis et in ipso adimpletis. Evangelistae, inter quos praecipue Matthaeus, continenter testantur: „Hoc factum est, ut Scriptura impleteretur.“⁴ Petrus populo iudaeorum loquitur: „Deus autem, quae praenuntiavit per os omnium prophetarum, pati Christum suum, sic implevit.“⁵ Paulus quoque „exponebat testificans regnum Dei suadensque eis de Iesu ex lege Moysi et prophetis a mane usque ad vesperam“. ⁶ Unde patet primos rei christianae nuntios argumento praecipue vaticiniorum Veteris Testamenti messianitatem et divinitatem Iesu confirmasse.

Eodem argumento ineluctabili etiam posteriores scriptores liberrime et libentissime utuntur, dum disputant cum israelitis, e. g. s. Iustinus in Dialogo cum Tryphone iudaeo; cautius vero vaticinia Veteris Testamenti adducunt loquentes cum gentilibus.

Et quidem iure. *Cum enim iudaei concederent characterem messianum totius fere Veteris Testamenti, provocari potuerunt indiscriminatim ad omnia et singula vaticinia messiana in Iesu Christo impleta. Difficilior autem res evadit cum gentilibus atque imprimis cum rationalistis modernis.* Hi enim vix ac ne vix quidem convinci possunt textus messianos Veteris Testamenti continere vaticinia propria et formalia. Causantur nempe plerasque prophetias tam indeterminatas esse, ut non constet, utrum revera Messiam respiciant an non, utrum naturaliter praesciri potuerint an non, et utrum casu fortuito impleri quiverint an non. Verum omnes concedere debent esse

¹ Lc 24, 27. 44. 45. ² Lc 18, 31.

³ Lc 22, 37. Cf. Mt 11, 13; 21, 42; 22, 41 sqq.; Lc 4, 18; Io 19, 28.

⁴ Mt 1, 22; 2, 15. 17; 3, 3; 4, 14; 13, 35; 26, 54; 27, 9 etc.

⁵ Act 3, 18.

⁶ Act 28, 23. Cf. Act 7, 52 etc.

et cum gentilibus et rationalistis modernis
difficilior autem res evadit cum gentilibus atque imprimis cum rationalistis modernis.

saltem prophetias, quae *adiuncta personalia Messiae* accuratissime depingant, scil. *genealogiam, chronologiam, biographiam Christi*. Concedimus quidem singula adiuncta separatim sumpta non omnino enervare difficultates adversariorum. Tamen omnia adiuncta in unum collecta atque in una persona Christi evidenter impleta, characterem prorsus supernaturalem prophetiae praeclare ostendunt.

I. VATICINIA DE GENEALOGIA CHRISTI.

1. *Protoparentibus* Deus pollicetur futurum liberatorem oriundum ex *stipite humano*: „Inimicitias ponam inter te [serpentem = diabolum] et mulierem, et semen tuum et semen illius; ipsa [text. hebr.: ipsum, i. e. semen] conteret caput tuum, et tu insidiaberis [conteres] calcaneo eius.“¹ Aliis verbis: „Amicam, diabole, tibi fecisti mulierem peccantem; conversa autem amicitia in inimicitiam, ego efficiam, ut semen mulieris te victurum sit, quamvis ipsum quoque semen vulneretur.“ Non quidem diserte dicitur, utrum „semen mulieris“ sit persona singularis an multitudo; sed cum multitudo exercitus vincere nequeat sine duce, saltem implicite promittitur liberator, quo duce diabolus superabitur.

2. *Noe* post diluvium significatur humani stipitis *ramus*, qui salvatorem esset progeniturus: „Maledictus Chanaan“, precatur Noe, „servus servorum erit fratribus suis... Benedictus Iahve, Deus Sem, sit Chanaan servus eius. Dilatet Deus Iapheth, et habitet in tabernaculis Sem, sitque Chanaan servus eius.“² Chanaan accipit maledictionem, Sem et Iapheth benedictionem. Benedictio Sem in eo est, quod Iahve erit modo peculiari cum Sem: Deus in stirpe Sem se ut Iahve manifestabit seu cum stirpe Sem foedus inibit. Benedictio Iapheth consistit in dilatatione naturali, necnon in eo, quod partem habebit in bonis Sem promissis, i. e. in foedere divino cum Sem inito. Hanc esse notionem genuinam vaticinii Noe, evidenter ostendunt sequentes prophetiae. Ex semitis omnibus nempe Abraham eligitur heres promissionis messianae.

¹ Gn 3, 15.

² Gn 9, 25 sqq.

3. *Abrahamae* designatur *gens*, ex qua Messias esset processurus: „Dixit autem Dominus ad Abram: Egredere de terra tua et de cognatione tua et de domo patris tui, et veni in terram, quam monstrabo tibi. Faciamque te in gentem magnam et benedicam tibi et magnificabo nomen tuum, erisque benedictus. Benedicam benedicientibus tibi, atque in te benedicentur universae cognationes terrae.“¹ Benedictio, quae ab Abraham in omnes gentes descendet, intelligi nequit temporalis. Nedom enim omnes gentes temporalem benedictionem in semine Abrahamae consequi potuissent, revera Abraham ipse a Deo audierat alias gentes a semine suo temporaliter affligendas esse.² Unde benedictionem spiritualem omnes populi in semine Abrahamae habebunt. Ab Abraham benedictio descendet ad Isaac,³ ab Isaac ad Iacob.

4. *Iacob* significatur *populus*, qui benedictionem messianam esset allaturus: „Ego sum Dominus Iahve Abraham patris tui et Iahve Isaac . . . Benedicentur in te et in semine tuo cunctae tribus terrae. Et ero custos tuus quocumque perrexeris.“⁴ Inde mutato nomine Iacob⁵ in Israel (i. e. puginator Dei) Dominus per prophetam Balaam etiam disertius praedicit e populo israelitico post longum tempus oriturum ducem et regem, qui promissiones patriarchis factas impleturus et gloriam domus Iacob potentissime aucturus esset.⁶ Hunc regem maximum Balaam sub imagine stellae et sceptri describit: „Videbo eum, sed non modo, intuebor illum, sed non prope. Orietur stella ex Iacob, et consurget virga de Israel.“⁷ Populo Iacob sive Israel in duodecim tribus diviso:

5. *Iudae* determinatur *tribus*, ex qua procederet dux messianus. Dum enim Iacob moriturus singulis filiis suis sortem futuram aperit,⁸ Iudae vaticinatur potestatem singularem, victoriam de inimicis regnumque inter fratres.⁹ Dein Iacob cum pondere addit: „Non auferetur sceptrum de Iuda et dux de femore eius, donec veniat, qui mittendus est, et ipse erit expectatio gentium.“¹⁰

¹ Gn 12, 1 sqq.² Gn 15, 18 sqq.³ Gn 26, 2 sqq.⁴ Gn 28, 12 sqq.⁵ Gn 32, 28.⁶ Nm 23, 8 sqq.; 24, 20 sqq.⁷ Nm 24, 17.⁸ Gn 49, 1 sqq.⁹ Gn 49, 8. 9.¹⁰ Gn 49, 10.

„Non auferetur sceptrum (schebet) de Iuda“, i. e. non deficiet symbolum regium a Iuda. Cum hoc hemistichio prorsus convertitur alterum: „Et dux (mechokek) de femore eius“, seu, uti legendum videtur ex hebraeo, „et baculus de inter pedes eius“, i. e. insigne regiminis, quod principes orientales occasione audientiae positum habebant inter pedes. „Donec veniat, qui mittendus (shilo) est“,¹ vel „donec veniat pax“ sive „princeps pacis“,² vel „donec veniat, cuius illud [sceptrum] est“,³ vel simpliciter „donec veniat Messias“.⁴ „Et ipse erit exspectatio (jikehat) gentium“ sive „ipsi erit obedientia gentium“.

Quomodocumque textus legitur, Iacob certe praedixit penes tribum Iuda mansuram esse hegemoniam regiminis super populum Israel, usquedum veniat rex Israel κατ' ἐξοχήν, qui omnes gentes suo regno subdet. Nemo non videt hic agi de Messia oriundo ex tribu Iuda.

6. *Davidis* demum eligitur *familia*, quae Messiam progenitura esset. Tribus Iuda iam principatu quodam fruebatur⁵ in deserto, quatenus alias tribus numero superabat⁶ et in itinere primum locum tenebat.⁷ Iudas bis dux belli fuit.⁸ Potestatem vero regiam tribus Iuda consecuta est per David.⁹ Sobolem huius stirpis regiae futurum esse Messiam Deus ipsi iam David sat clare promittit¹⁰ et postea iterato per prophetas edicit. Vixdum Ieremias extinctionem dynastiae politicae familiae David nuntiavit, de futuro Messia ait: „Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et suscitabo David germen iustum; et regnabit rex, et sapiens erit, et faciet iudicium et iustitiam in terra. In diebus illis salvabitur Iuda, et Israel habitabit confidenter: et hoc est nomen,

¹ Ita *Vulgata* vocem shilo vertit, minus recte, ut videtur. *S. Hieronymus* probabiliter legit מִלֵּךְ loco מִלֵּךְ, mutans litteram ה in ו ac propterea transferens: „Qui mittendus est“.

² Ita *versio samaritana*. Messias aliquoties in Scriptura pax vel princeps pacis vocatur (Mich 5, 5; Is 9, 6; Eph 2, 14).

³ Ita *Syrus*, cui accedunt *LXX* (ἕως ἂν ἔλθῃ τὰ ἀποκείμενα αὐτῷ), necnon *Aquila* et *Symmachus* (ἕως ἀποκρίσται αὐτῷ).

⁴ Ita exponentes vocem shilo vertunt *Onkelos* et *Jonathan*.

⁵ „Catulus leonis Iuda.“ Gn 49, 9.

⁶ Nm 1, 26.

⁷ Nm 2, 3, 9; 10, 13 sq.

⁸ Idc 1, 2; 20, 18.

⁹ 1 Par 28, 4.

¹⁰ Cf. supra p. 117 sq.

quod vocabunt eum: Dominus Iustus noster.¹ Isaias magnificae descriptioni temporis messiani² haec de ortu Messiae verba antepont: „Egredietur virga de radice Iesse (patris David), et flos de radice eius ascendet, et requiescet super eum spiritus Domini.“³

Revera Iesus ex familia David originem traxit, uti evangelia iterum testantur,⁴ necnon s. Paulus confirmat: „Memor esto Dominum Iesum Christum resurrexisse a mortuis ex semine David.“⁵ In ipso ergo impletae sunt omnes prophetiae de Messiae genealogia. Accedunt vaticinia ad chronologiam Messiae spectantia atque in Iesu Christo impleta.

II. VATICINIA DE CHRONOLOGIA CHRISTI.

1. *Iacob vaticinatur Messiam venturum esse, quando principatus terrenus Iudae vertetur in principatum spiritualem super gentes:* „Non auferetur sceptrum de Iuda et dux de femore eius, donec veniat shilo, et ipsi erit obedientia gentium.“ Voce „donec“ aut significatur ablatum iri omnem principatum a Iuda, quando venerit shilo, aut significatur numquam ablatum iri principatum Iudae, sed potius, cum venerit shilo, extensum iri ad gentes. Haec posterior significatio omnino praeferenda esse videtur consideratis omnibus posterioribus vaticiniis de Filio David (ex tribu Iuda) in aeternum regnatura super Israel.⁶ Vel potius utraque significatio iungenda est ita, ut intelligatur adventu shilo terrenum principatum Iudae conversum iri in principatum spiritualem Messiae super gentes. Etenim nullum regnum terrenum sive politicum omnes populos amplecti potest. Ergo verba Iacob eo ipso indicant regimini politico Iudae super Israel tempore shilo successurum esse illud regnum messianum spirituale sive religiosum, de quo totum Vetus Testamentum vaticinatur.

Quando proinde aliquis ex Iuda prognatus obedientiam spiritualem gentium obtinuerit, terreno regimine a Iuda prorsus

¹ Ir 23, 5 sq.; cf. 33, 14—16.

² Is c. 11 et 12.

³ Is 11, 1 sq.

⁴ Cf. supra p. 133 sq.

⁵ 2 Tim 2, 8.

⁶ 2 Rg 7, 12—16; 1 Par 28, 4; Ps 88, 29—38.

amoto, tunc Messias certo iam iam advenit. Atqui ex quo a. 70 p. Chr. respublica iudaeorum penitus abolita fuit, omnis principatus terrenus a Iuda ablati est eodemque tempore regnum spirituale Christi orti ex tribu Iuda¹ ad omnes gentes diffundi coeptum est. *Constat ergo tunc Messiam iam advenisse atque Iesum Christum a Nazareth ipsum Messiam esse.*

2. *Aggaeus et Malachias pressius vaticinantur Messiam esse venturum stante adhuc templo secundo hierosolymitano.*

Cum iudaei e captivitate reduces nimium lugerent ob humilitatem templi a Zorobabel restituti, *Aggaeus* propheta consolatus est eos praedicens gloriam templi secundi maiorem fore gloria templi primi, quia hoc templum secundum illustraturus esset Messias, princeps pacis omnibus gentibus desideratus: „Quia haec dicit Dominus exercituum: Adhuc unum modicum est, et ego commovebo caelum et terram et mare et aridam. Et movebo gentes, et veniet desideratus cunctis gentibus, et implebo domum istam gloria, dicit Dominus exercituum . . . Magna erit gloria domus istius novissimae, plus quam primae, dicit Dominus exercituum, et in loco isto dabo pacem, dicit Dominus exercituum.“²

Quod Aggaeus significaverat, *Malachias* diserte edicit, Messiam nempe templum zorobabelicum ingressurum esse: „Ecce ego mitto angelum meum, et praeparabit viam ante faciem meam; et statim veniet ad templum suum Dominator, quem vos quaeritis, et Angelus testamenti, quem vos vultis. Ecce venit, dicit Dominus exercituum.“³ Dominator, quem iudaei quaerebant, fundatorem novi testamenti, aperte est Messias Deus.⁴ Messias autem Deus veniet ad templum *suum*, i. e. hierosolymitanum, postquam alius legatus divinus praeparaverit viam eius.

Utramque prophetiam in Iesu Christo impletam videmus ex evangeliiis. Ipse stante adhuc templo secundo advenit, prae-

¹ „Manifestum est enim, quod ex tribu Iuda ortus sit Dominus noster.“ Hebr 7, 14.

² Agg 2, 7—10.

³ Mal 3, 1.

⁴ Divinitatem Messiae textu Malachiae indicari ostendimus supra p. 120 sq.

nuntiatus a Ioanne Baptista, atque templum iterato ingressus est. In ipsum ergo utraque prophetia quadrat, et quidem in ipsum solum, cum nemo alius ad templum hierosolymitanum accesserit, cui allata vaticinia convenire possint et cui legatus divinus praemissus sit praecursor.

3. *Daniel accuratissime vaticinatur annos publicae ostensionis et mortis Messiae.* Cum Daniel in captivitate babylonica Deum orans pro populo israelitico et urbe hierosolymitana rogaret, ut acceleraretur tempus messianum, apparuit ei Gabriel archangelus nuntians, quando Messias venturus esset:

„Septuaginta hebdomades abbreviatae sunt super populum tuum et super urbem sanctam tuam, ut consummetur praevaricatio et finem accipiat peccatum et deleatur iniquitas, et adducatur iustitia sempiterna et impleatur visio et prophetia et ungatur sanctus sanctorum.“

„Scito ergo et animadvertite: Ab exitu sermonis, ut iterum aedificetur Ierusalem usque ad Christum ducem hebdomades septem et hebdomades sexaginta duae erunt. Et rursum aedificabitur platea et muri in angustia temporum. Et post hebdomades sexaginta duas occidetur Christus, et non erit eius populus, qui eum negaturus est. Et civitatem et sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo; et finis eius vastitas, et post finem belli statuta desolatio.“

„Confirmabit autem pactum multis hebdomada una: et in dimidio hebdomadis deficiet hostia et sacrificium, et erit in templo abominatio desolationis, et usque ad consummationem et finem perseverabit desolatio.“¹

Huius vaticinii septuaginta hebdomadum inquirendi sunt *tres termini*: terminus *quid*, terminus *a quo*, terminus *ad quem*?

a) *Terminus „quid“*. duabus quaestionibus absolvitur: quid sub 70 hebdomadibus intelligatur et quid in 70 hebdomadibus perficiatur?

Quid sub 70 hebdomadibus intelligatur? Septuaginta hebdomades intelligendas esse *tempus determinatum* patet. Angelus enim dicit eas hebdomades „abbreviatae“ esse seu potius,

¹ Dn 9, 24—27.

secundum hebr. „abscissas“ esse a temporis spatio; immo hebdomades dividit in $7 + 62 + 1$ hebdomades, quae ultima hebdomada iterum in duas partes subdistinguitur. Voce „hebdomadae“ hebraei septenarium numerum tum dierum, tum annorum communiter designabant. Hoc iam loco nostro *hebdomades non dierum, sed annorum* intelligendas esse facile ostenditur. De annis enim 70 captivitatis Daniel meditatus erat; inde si angelus ei suggerit 70 hebdomades, quibus liberatio messiana complenda erat, elucet sermonem esse de hebdomadibus annorum. Id a fortiore sequitur ex eo, quod infra 70 hebdomades dierum (= 490 dies) fieri nequirent ea, quae infra hebdomades illas 70 factum iri dicuntur. Ergo 70 hebdomades Danielis sunt $7 \times 70 = 490$ anni.

Quid in 70 hebdomadibus perficiatur? Vaticinium est tripartitum. Prima pars conspectum bonorum messianorum continet, quae tum negativa sunt, nempe, „ut consummetur praevaricatio (apostasia), finem accipiat peccatum, necnon deleatur iniquitas“; tum positiva, scil. „ut adducatur iustitia sempiterna, impleatur visio et prophetia, necnon ungatur sanctus sanctorum“ (hebr. sanctum sanctorum, i. e. novum templum Dei = ecclesia Messiae). In secunda parte vaticinii hebdomades in $7 + 62 + 1$ dividuntur atque singulis temporum spatiis sua facta assignantur, ita, ut 7 hebdomadibus rursum aedificetur urbs Hierosolymorum, dein 62 hebdomadibus ad finem vergentibus appareat Messias dux, demum 1 hebdomada, i. e. septuagesima Messias occidatur, cuius occisio iudaeos maximis poenis afficiet (relecto populo atque destructis in perpetuum urbe et templo). Tertia pars vaticinii, secundam complens, addit quae praeter mortem Messiae in septuagesima hebdomada fient et quae inde consequentur: novum foedus messianum hebdomada ultima confirmabitur; consequenter media hebdomada cessabunt sacrificia vetera; demum tempore indeterminato templum perpetuo desolabitur.

b) Terminus „a quo“ computandae sint 70 hebdomades, indicatur verbis: „Ab exitu sermonis, ut iterum aedificetur Ierusalem“, i. e. ab eo tempore, quo decretum promulgatur, ut urbs Hierosolymorum a chaldaeis a. 586 a. Chr. destructa reaedificari valeat. Primum autem huiusmodi decretum edidit

Artaxerxes Longimanus anno septimo regni sui.¹ Hoc decreto utentes iudaei urbem magna ex parte restituerunt.² Cum autem ab inimicis impedirentur, quominus incoepta perficerent,³ idem Artaxerxes anno vigesimo regni sui secundum decretum amplissimum de urbe Hierosolymorum reaedificanda concessit.⁴ Iam alii 70 hebdomades computant ab hoc anno vigesimo, alii vero rectius inde ab anno septimo regni Artaxerxis. Annus autem septimus Artaxerxis probabiliter est annus 454 a. Chr., quamvis alii potius annum 457 vel 458 esse putent.

c) *Terminus „ad quem“*. „Ab exitu sermonis, ut iterum aedificetur Ierusalem“, i. e. ab anno 454 a. Chr. usque ad „Christum ducem“ 69 hebdomades = 483 anni computandi sunt; usque ad mortem Messiae vero (quacum coincidit abrogatio veteris sacrificii per Danielelem annuntiata) 69 hebdomades cum dimidio = 486½ anni. Quodsi ad annum 454 a. Chr. addideris annos 483, pervenies ad annum 29 p. Chr., quo tempore Messias vitam publicam incipere debuit; si autem ad annum 454 addideris annos 486½, pervenies ad annum 32/33, cui mors Messiae assignanda erit. Ceterum, quum plena certitudine statuere nequeamus terminum „a quo“ hebdomadam, neque terminum „ad quem“ vaticinii exacte definire valemus. Cumque insuper nec de anno, quo Iesus Christus natus est,⁵ nec de anno, quo vitam publicam inchoavit et finivit, certo constat, impletio vaticinii mathematica accurratione exquiri non potest. Iesum Christum autem ad finem hebdomadam Danielis apparuisse et mortuum esse nemo in dubium vocaverit.⁶

Omnia ergo vaticinia chronologica, quae de adventu Messiae sunt, tempus Iesu Christi demonstrant. Itaque iudaei illo tempore Messiam expectabant. Eos „expectasse consolationem Israel“

¹ Esr 7, 13—28.

² Esr 9, 6—9.

³ Esr 4, 12. 13. 16; Neh 1, 3 sq.; 2, 2 sq.

⁴ Neh 2, 5—9.

⁵ Aera Dionysii, qui nativitatem Domini anno 754 urbis Romae conditae attribuit, aliquot annis serius incipit. Iesus Christus probabilissime 5 annis ante aeram Dionysii natus est, scil. anno 749 p. u. c.

⁶ De vaticinio Danielis enucleatius tractant inter alios *Knabenbauer*, *Commentarius in Danielelem prophetam*, Parisiis 1891, 229—266; *Ottiger*, *Theologia fundamentalis I*, 568—590; 685—702.

vel „redemptionem Israel“ evangelia diserte referunt.¹ *Iosephus Flavius* quoque narrat nihil iudeos magis stimulasse, ut a romanis deficerent et urbem Hierosolymorum acerrime a romanis defenderent, quam spem Messiae eo tempore adventuri.² Gentiles etiam rumor huius expectationis pervaserat. „Pluribus persuasio inerat antiquis sacerdotum libris contineri, eo tempore fore, ut valesceret oriens, profectique Iudaea rerum potirentur“, scribit *Tacitus*.³ Propterea posteriores rabbini, cum scirent tempus adventus Messiae a prophetis praedictum iam diu elapsum esse, computationes temporum prohibuerunt: „Sapientes“, ait *Maimonides* (saec. XII), „quorum memoria in benedictione sit, interdixerunt nobis terminos adventus Messiae computare, quia plebs scandalizatur in eo, quod completa sunt tempora, et ipse nihilominus non apparuit. Quare sapientes dixerunt: inflata disrumpantur ossa eorum, qui computant periodos temporum, quia scandalizant populum.“⁴

Revera autem Iesus Christus tempore a prophetis indicto advenerat, Messiam se exhibens atque omnia etiam implens vaticinia biographica ad Messiam spectantia.

III. VATICINIA DE BIOGRAPHIA CHRISTI.

Multa adiuncta clare definita de *vita, passione, glorificatione* Messiae venturi praedicta fuere. Omnia autem tam evidenter impleta sunt in Iesu Christo a Nazareth, ut statim pateat ea de ipso dicta esse. Propterea solos textus propheticos recitamus, comparatos sive relativos locos evangelicos in notis tantum indicantes.

1. *Vaticinia prophetarum de vita Christi.*

Habebit praecursorem: „Ecce ego mitto angelum meum, et praeparabit viam ante faciem meam. Et statim veniet ad templum suum Dominator, quem vos quaeritis et Angelus testamenti, quem vos vultis.“⁵

¹ Lc 2, 25. 38.

² De bello iud. VI, 5, 4.

³ Hist. V, 13. Idem fere *Suetonius*, *Vespas.* 4.

⁴ *Maimonides*, *Iggereth hatteman* f. 125, 4.

⁵ Mal 3, 1. Cf. Mt 11, 10.

Nascetur in Bethlehem: „Et tu Bethlehem Ephrata,¹ parvulus es in milibus [chiliarchiis] Iuda;² ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israel, et egressus eius ab initio, a diebus aeternitatis.“³

Parietur a matre virgine: „Ecce virgo concipiet et pariet filium, et vocabitur nomen eius Emmanuel.“⁴

Erit quam maxime mitis et misericors: „Non clamabit, neque accipiet personam, nec audietur vox eius foris. Calamum quassatum non conteret, et linum fumigans non exstinguet: in veritate educet iudicium. Non erit tristis neque turbulentus.“⁵

Erit propheta et doctor: „Prophetam de gente tua et de fratribus tuis, sicut me [Moysen], suscitabit tibi Dominus Deus, ipsum audies.“⁶ „Ecce testem populis dedi eum, ducem ac praeceptorem gentibus.“⁷ „Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me; ad annuntiandum mansuetis misit me, ut mederer contritis corde et praedicarem captivis indulgentiam.“⁸

Miracula patrabit: „Deus ipse veniet et salvabit vos. Tunc aperientur oculi caecorum, et aures surdorum patebunt. Tunc saliet sicut cervus claudus, et aperta erit lingua mutorum.“⁹

Illustrabit potissimum Galilaeam: „Primo tempore alleviata [vilipensa] est terra Zabulon et terra Nephthali, et novissimo aggravata [honorata] est via maris trans Iordanem Galilaeae gentium;¹⁰ populus, qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam, habitantibus in regione umbrae mortis, lux orta est eis.“¹¹

¹ Bethlehem Ephrata erat in tribu Iuda: Gn 35, 19. Alia erat Bethlehem urbs tribus Zabulon: Ios 19, 15 sq.

² Bethlehem nimis parva erat, quam ut haberet chiliarcham sibi praepositum.

³ Mich 5, 2. Cf. Mt 2, 5 sq.

⁴ Is 7, 14. Prophetiam hanc explicare solent in tractatu dogmatico de Verbo incarnato sive de beata Virgine Maria. Cf. Mt 1, 18—23.

⁵ Is 42, 2—4. Cf. Mt 12, 19 sq.

⁶ Dt 18, 15. Cf. Io 1, 45; 5, 45 sq.; 6, 14; Act 3, 22 sqq.

⁷ Is 55, 4. ⁸ Is 61, 1 sqq.; Mich 4, 1 sqq. Cf. Lc 4, 18.

⁹ Is 35, 4—6. Cf. Mt 11, 5 et passim.

¹⁰ Priore tempore regio Zabulon et Nephthali, Galilaea scil. inferior et superior, despecta est propter gentiles eam inhabitantes; sed tempore posteriore illa regio circa mare Tiberiadis vel Genesareth gloriosa reddetur per Messiam.

¹¹ Is 9, 1 sq. Cf. Mt 4, 14—16.

Hierosolyma humilis ingreditur super pullum asinae: „Filia Ierusalem: ecce rex tuus veniet tibi iustus et salvator: ipse pauper et ascendens super asinam et super pullum, filium asinae.“¹

2. Vaticinia prophetarum de passione Christi.

Triginta argenteis aestimabitur: „Et appenderunt mercedem meam triginta argenteos. Et dixit Dominus ad me, proiice illud ad statuarium, decorum pretium, quo appretiatus sum ab eis. Et tuli triginta argenteos, et proieci illos in domum Domini ad statuarium.“²

Flagellabitur et conspuetur: „Corpus meum dedi percutientibus et genas meas vellentibus; faciem meam non averti ab increpantibus et conspuentibus in me.“³

Ad mortem ducetur cum sceleratis: „Sicut ovis ad occisionem ducetur, et quasi agnus coram tondente se obmutescet . . . Tradidit in mortem animam suam, et cum sceleratis reputatus est.“⁴

Transfigentur eius manus et pedes: „Foderunt manus meas et pedes meos, dinumeraverunt omnia ossa mea.“⁵

Sitiens aceto potabitur: „Lingua mea adhaesit faucibus meis.“⁶ „Dederunt in escam meam fel, et in siti mea potaverunt me aceto.“⁷

A spectantibus irridebitur: „Ego sum vermis et non homo; opprobrium hominum et abiectio plebis. Omnes videntes me deriserunt me, locuti sunt labiis et moverunt caput: Speravit in Domino, eripiat eum, salvum faciat eum, quoniam vult eum.“⁸

Togam eius dividunt, tunicam interiorem vero sortientur: „Diviserunt sibi vestimenta mea, et super vestem [לְכִישׁ = tunica interior] meam miserunt sortem.“⁹

Configetur: „Aspicient ad me, quem confixerunt.“¹⁰

¹ Zach 9, 9. Cf. Mt 21, 2 sqq.; Mc 11, 1 sqq.; Lc 19, 29 sqq.

² Zach 11, 12 sq. Cf. Mt 27, 9.

³ Is 50, 6. Cf. Mt 26, 67; 27, 30.

⁴ Is 53, 7. 12. Cf. Mt 27, 38. 44.

⁵ Ps 21, 17 sq. Cf. Mt 27, 31.

⁶ Ps 21, 16.

⁷ Ps 68, 22. Cf. Mt 27, 34.

⁸ Ps 21, 7 sqq. Cf. Mt 27, 39. 43; Mc 15, 29.

⁹ Ps 21, 19. Cf. Mt 27, 35.

¹⁰ Zach 12, 10. Cf. Io 19, 34. 37.

3. *Vaticinia prophetarum de glorificatione Christi.*

*Sepulcro malefactorum destinatus revera gloriose sepe-
lietur:* „Dederunt sepulcrum eius cum impiis, et [sed] cum
divite est in morte sua.“¹

Non videbit corruptionem, sed victor a mortuis resurget:
„Caro mea requiescet in spe. Non derelinques animam meam
in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. Notas
mihi fecisti vias vitae, adimplebis me laetitia cum vultu tuo:
delectationes in dextera tua usque in finem.“²

Omnes istae prophetiae genealogicae, chronologicae, bio-
graphicae in unum coniunctae atque connexae, reddunt imaginem
Messiae mira accuratione descriptam pluribus saeculis, antequam
archetypus Iesus adveniret. Ab initio obscurior et velut primis
lineis designata occurrit figura futuri Salvatoris. Progrediente
deinde tempore manu singulorum prophetarum magis magisque
elucidatur forma et vita Messiae, donec omnium oculos in se
convertat omnesque animos ad sui desiderium inflammet: „Rorate
caeli desuper, et nubes pluant iustum; aperiatur terra et ger-
minet Salvatorem!“³ „Utinam dirumperes caelos et descen-
deres!“⁴ Demum exspectatus ab omnibus prophetis Iesus Christus
apparet tabulamque per saecula pictam vivificat, cuncta vaticinia
perspiciens et in una persona sua uniens,⁵ cuncta illustrans et
a maximis usque ad minima implens. Iesus Christus pro-
phetiarum Veteris Testamenti initium, centrum, complementum
est, finis et terminus omnium prophetarum, qui vaticinati sunt
ante ipsum et de ipso.

Res vere stupenda atque nusquam alibi audita in historia
generis humani; immo factum, quod indolem praeternaturalem
tam indubitanter redolet, ut explicationem naturalem prorsus
non admittat.

Sed agedum tenta naturalem explicationem. Improbata forsitan
non omnia omnino adiuncta praedicta personam Messiae

¹ Is (hebr.) 53, 9. Vulgata minus clare: „Dabit impios pro sepultura
et divitem pro morte sua.“ Cf. Mt 27, 57 sqq.

² Ps 15, 9—11. Cf. Act 2, 31.

³ Is 45, 8.

⁴ Is 64, 1.

⁵ Cf. Lc 24, 27.

respicere. At omnia messiana esse, i. e. de una persona Messiae valere ex eo maxime colligimus, quod omnia insimul in unam atque eandem personam Iesu Christi perfecte ^{Deus et homo} quadrant. Sed transeat obiectio. Deleas, inquam, per fas et nefas, hanc illamque lineam imaginis messianae. Verum, si ea tantum retines, quae nullum sensum nisi messianum admittunt, imago ipsa minime mutatur. ^{Deus et homo} Reapse prophetiae genealogicae, quibus clarius clariusque per saecula promittitur rex aeternus, cui subiicientur et per quem salvabuntur omnes gentes; prophetiae chronologicae, quibus accurate tempus advenientis et morientis Salvatoris indicantur; prophetiae biographicae, quibus series gestorum vitae, passionis gloriae ipsius recensentur vel nullum vel messianum sensum habent.

^{Scharf Blick} Insta plura forsani horum naturali sagacitate praevideri et conici potuisse. Sed numquid verisimile vel immo possibile est tot prophetas tot adiuncta diversa, quae partim a voluntate Dei, partim a voluntate libera hominum pendebant, recte et vere et sine ullo errore potuisse attingi coniectura? Tam mirabilis coniectura certe omnium vaticiniorum maximum esset atque scientiam proprie divinam requireret.

^{W. B. R.} Pernega dicens hoc vel illud adiunctum temere forsani praedictum et fortuito impletum esse. Sed quid haec forent inter tanta? Cum enim periculosum sit, casui caeco impletum unum alterumve adiunctum tribuere, stolidae audaciae esset plura, pudendae stultitiae vero omnia adiuncta praedicta et in Iesu impleta casui caeco adscribere.¹

Inde explicatione naturali vaticiniorum messianorum frustra tentata, in unam et unice possibilem explicationem supernaturalem redire necesse est, scil.: „Multifariam multisque modis olim Deus loquens patribus in prophetis“² adiuncta personalia depinxit, ex quibus legatum messiano-divinum dignosceremus; atqui personae Iesu Christi a Nazareth illa adiuncta plene conveniunt; ergo Iesus Christus ad vaticinia Veteris Testamenti iure ac merito provocat, ut comprobet veritatem testimonii, quod ipse perhibet messianitati et divinitati suae.

¹ Cf. supra: De prophetiis p. 101.

² Hebr 1, 1.

ARTICULUS II.

VATICINIA NOVI TESTAMENTI A IESU CHRISTO EDITA.

Iesus Christus etiam ad vaticinia a se edita provocat, ut comprobet messianitatem et divinitatem suam. Saepius cum pondere affirmat se hanc vel aliam rem vaticinari ad confirmandum testimonium de seipso redditum. Ita prodictionem Iudae praedicens ait: „Amodo dico vobis, priusquam fiat, ut cum factum fuerit, credatis, quia ego sum“¹ is, quem me esse semper professus sum. Item interitum Hierosolymorum praenuntiat addens: „Non relinquent in te lapidem super lapidem, eo quod non cognoveris tempus visitationis tuae,“² i. e. eo quod repuleris Messiam Deum. Apostoli quoque scientiam propheticam Iesu considerant argumentum messianitatis et divinitatis Domini: „Nunc scimus, quia scis omnia, et non opus est tibi, ut quis te interroget; in hoc scimus, quia a Deo existi.“³

Et Iesus quidem vaticinatur tum res simpliciter occultas, tum res simpliciter futuras.⁴

I. VATICINIA CHRISTI QUOAD RES SIMPLICITER OCCULTAS.

1. Scientia prophetica Christi generatim considerata.

Iesum Christum scientia prophetica ea praeditum fuisse, qualem nemo prophetarum habuit, certo testantur evangelia cum libris prophetarum comparata.

*Ceteris vatibus lumen propheticum non inest per modum habitus sive formae permanentis, sed per modum cuiusdam passionis sive impressionis transeuntis,*⁵ qua Deus actualiter intellectum prophetae illuminat. Cessante hoc lumine actuali, prophetae relinquuntur propriae inscitiae naturali. Prophetae ipsi multipliciter hoc indicant: „Et factum est verbum Domini ad me“;⁶ „Et factum est verbum Domini secundo ad me“;⁷ „Et

¹ Io 13, 19.

² Lc 19, 44.

³ Io 16, 30.

⁴ Cf. Iesus Christus II, 142—179.

⁵ S. Thomas, 2, 2, q. 171, a. 2.

⁶ Ir 1, 2. 4. 13; 2, 1; 33, 1; Ez 6, 1 etc.

⁷ Ir 1, 12.

factus est sermo Domini ad me dicens“;¹ „Et factum est in trigesimo anno, in quarto, in quinta mensis . . . aperti sunt caeli, et vidi visiones Dei . . . factum est verbum Domini“.² Quasi discipulus coram magistro, ita propheta coram Domino diligenter auscultat, quid discat.³ Saepe saepius frustra illuminationem divinam exspectat, ac demum confitetur: „Dominus celavit a me, et non indicavit mihi.“⁴

Iesus autem quasi in libro aperto semper legit res maxime absconditas; mysteria immo altissima Dei perfecte et constanter intuetur.⁵ Non exspectat momentum illustrationis et communicationis scientiae supernaturalis. In se ipso possidet spiritum prophetiae; vaticinia quavis occasione edit, eaque ad arbitrium suum et de thesauro cognitionis suae profert, acsi essent res planissimae. Haec scientia divino-prophetica Iesu potissimum elucet ex eius cardiagnosi sive scrutatione cordium.

2. *Scientia cardiagnostica Christi speciatim.*

Iesus cogitationes intimas tum *amicorum*, tum *inimicorum* novit et revelat.

a) *Amicorum.* *Simonis* characterem naturalem et individuum primo adspectu cognoscit nomenque huic characteri conveniens imponit: „Intuitus eum dixit: Tu es Simon filius Iona: tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus.“⁶ *Nathanaelem* primo videns dicit: „Ecce vere israelita, in quo dolus non est.“ Nathanaeli quaerenti: „Unde me nosti?“ Iesus respondet: „Priusquam te Philippus vocaret, cum esses sub ficu, vidi te.“ Cui ille: „Rabbi, tu es Filius Dei, tu es rex Israel.“⁷ *Mulieris samaritanae* vitam peccatricem pandit omniaque aperit, quaecumque ipsa fecerat, ita ut attonita exclamet: „Domine, video, quia propheta et tu.“⁸ *Simon phariseus* cogitat intra se: „Hic [Iesus] si esset propheta, sciret utique, quae et qualis est mulier, quae tangit eum: quia peccatrix est.“ Quam cogitationem Iesus tanta perspicacitate legit, acsi verbis expressa fuisset.⁹ *Discipuli* litigant, quis eorum maior esset in regno caelorum. „At Iesus

¹ Ez 12, 1; 13, 1; 14, 2; 18, 1 etc.

² Ez 1, 1 sq.; cf. 8, 1; Ir 36, 1 etc.

³ Is 50, 4.

⁴ 4 Rg 4, 27.

⁵ Cf. supra p. 145.

⁶ Io 1, 42; cf. Mc 3, 16; Mt 16, 18,

⁷ Io 1, 43—50.

⁸ Io 4, 16—19. 28 sq.

⁹ Lc 7, 36—50.

videns cogitationes cordis illorum“, reprehendit eos, quod in via soli talia locuti sint.¹

b) *Inimicorum*. Proponunt sibi scribae, ut Iesum accusent, quod in sabbato curaverit. „Ipse vero sciebat cogitationes eorum“ atque acriter eos redarguebat.² *Pharisaei* conqueruntur de *eiectionibus daëmonum*, quasi eas fecisset in virtute Beelzebub. „Iesus autem, sciens cogitationes eorum“, accusatores confundit.³ *Rabbini* corde scandalizantur, quod Iesus peccata remittit. „Et cum Iesus vidisset cogitationes eorum, dixit: Ut quid cogitatis mala in cordibus vestris?“ Statimque miraculo semet iustificat: „Et stupor apprehendit omnes, et magnificabant Deum. Et repleti sunt timore, dicentes: Quia vidimus mirabilia hodie.“⁴ *Traditoris et insidiatorum* animos ab initio perspicit neque ulla eorum simulatione fallitur: „Sciebat enim ab initio Iesus, qui essent non credentes, et quis traditurus esset eum.“⁵ „Iesus autem non credebat semetipsum eis, eo quod ipse nosset omnes, et quia opus ei non erat, ut quis testimonium perhiberet de homine: ipse enim sciebat, quid esset in homine.“⁶

Ridiculum foret hanc cardiagnosim Iesu conferre cum naturali translatione cogitationum, quam telepathiam vocant.

Phaenomena telepathica repetenda videntur ex motu continuo cerebrorum (Gehirnwellen) omnem cogitationem concomitante atque vibrationes in aethere excitante. Hae vibrationes per cerebrum unius hominis excitatae, a cerebro alterius hominis percipi quidem possunt, sed certis tantum condicionibus. Requiritur, ut subiectum percipiens habeat nervos delicatissimos; ut praestet attentionem acerrimam; ut sit exercitum longissima experientia; ut non longe distet a persona, cuius cogitationes velit suspicari; ut haec persona sit conscia experimenti instituendi. Atque etiam positis omnibus condicionibus medium telepathicum maxima tandem defatigatione hoc vel illud cogitatum coniectura plus minusve probabili assequitur.⁷

¹ Mc 9, 33—37; Lc 9, 46—48; Mt 18, 1—5.

² Lc 6, 6—11.

³ Mt 12, 22—30; Lc 11, 14—23.

⁴ Mt 9, 2—8; Lc 5, 18—26.

⁵ Io 6, 65.

⁶ Io 2, 23—25.

⁷ Cf. P. Julius Bessmer, Gedankenübertragung, in: Stimmen aus Maria-Laach LXII (1902) 503—525; Telepathie, ibidem LXXVII (1909) 13—27;

Iesus vero corda hominum scrutatur ea prorsus facilitate et perspicacitate, qua nos homunciones res ante oculos corporis positas spectamus. Talis autem cardiagnosis solius Dei est, qui solus „novit abscondita cordis“¹ atque „universas mentium cogitationes intelligit“.² Hinc cardiagnosis Iesu firmiter probat divinitatem Salvatoris.

II. VATICINIA CHRISTI QUOAD RES SIMPLICITER FUTURAS.

Scientia prophetica Iesu etiam simpliciter futura complectitur. Ipse enim varios eventus futuros, qui ex causis naturalibus innotescere nequiverunt, certo et determinate praedixit. Inter quos imprimis recensentur *passio* et *resurrectio Iesu*, *excidium Hierosolymorum*, *parusia Iesu*.

1. Vaticinium Christi de passione sua.

Passionem suam Iesus iam annuntiaverat, cum adhuc in Galilaea esset;³ accuratius tamen eam describere coepit inde a transfiguratione.⁴ Exinde „coepit illis dicere, quae essent ei evenitura. Quia ecce ascendimus Ierosolymam, et Filius hominis tradetur principibus sacerdotum et scribis et senioribus, et damnabunt eum morte. Et tradent eum gentibus, et illudent ei, et conspuent eum, et flagellabunt eum, et crucifigent eum, et interficient eum, et tertia die resurget.“⁵ In vigilia mortis demum addidit discipulorum quoque duos partes suas habituros esse in amara passione sua: se nempe a Iuda traditum,⁶ a Petro vero ter negatum iri ante secundum galli cantum.⁷ Omnia ad

Hennig, Wunder und Wissenschaft, Hamburg 1904, 151 sqq.; *Mercier*, Psychologie II, 7. éd., Louvain 1905, 218 sq.; *Lodiel*, Les phénomènes télépathiques et le secret de l'Au-delà, Paris 1908; *Weingärtner*, Das Unterbewußtsein, Mainz 1911, 87 sqq.; *Schneider-Walther*, Der neuere Geisterglaube, 3. Aufl., Paderborn 1913, 443—450.

¹ Ps 43, 22.

² 1 Par 28, 9. Cf. Ps 7, 10; 138, 3; Ir 17, 10; Eccli 23, 28.

³ Mt 9, 15; 12, 39 sq.; Mc 2, 20; Lc 5, 34 sq.; Io 2, 19—21; 3, 14 sq.; 6, 48—63.

⁴ Mt 16, 21; Mc 8, 31 sq.

⁵ Mt 20, 18 sq.; Mc 10, 33 sq.; Lc 18, 32—34.

⁶ Mt 26, 21—25. 46; Io 13, 21—27; cf. 6, 65. 71 sq.

⁷ Mc 14, 30; cf. Mt 26, 33—35; Lc 22, 33 sq.; Io 13, 38.

amussim adimpleta esse, sicuti praedicta fuerunt, ne rationalistae quidem diffitentur.

Contendunt autem *Iesum tum ex messianismo Veteris Testamenti, tum praecipue ex inimicitia procerum iudaeorum passionem suam naturaliter praevidere potuisse*. Neutrum tamen.

In Vetere Testamento *mors violenta* Messiae quidem praedicta erat, sed *non cum omnibus adiunctis* a Iesu praedictis, e. g. *quod principibus iudaeorum et ethnicis traderetur atque sollemni mortis sententia damnaretur etc.*

Ex inimicitia, qua proceres iudaeorum eum prosequabantur, Iesus naturali sagacitate *neque mortem suam violentam, neque genus mortis, neque circumstantias mortis praevidere poterat*. Non poterat mortem violentam praevidere, quia duces iudaeorum plebem timebant¹ et quia ius capitis non habebant.² Multo minus poterat praevidere genus mortis, scil. crucifixionem, quia Iesus scivit iudicem romanum nullam causam criminis in se esse inventurum, iudaeos vero se sicut alios prophetas iterum lapidare voluisse, non vero crucifigere.³ Minime demum circumstantias mortis suae poterat praevidere: se scil. a gentibus irrisum, consputum, flagellatum, immo a suis proditum ac negatum iri. Praedicendo ergo passionem suam Iesus probat se permeare decreta futura hominum, quae omnino a libera eorum voluntate pendebant.

2. Vaticinia Christi de resurrectione sua.

Quotiescumque Iesus discipulis loquebatur de futura sua morte, addere solebat, „quia oporteret eum tertia die resurgere“.⁴ Pharisaeis quoque praedixit: „Sicut fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus et tribus noctibus, sic erit Filius hominis in corde terrae tribus diebus et tribus noctibus.“⁵ Item de templo corporis

¹ Mt 26, 5; Mc 14, 1 sq.; Lc 19, 47 sq.; 22, 2.

² „Dixerunt iudaei (ad Pilatum): Nobis non licet interficere quemquam.“ Io 18, 31.

³ Io 8, 59; 10, 31 sq.; 11, 8. Cf. Mt 23, 37; Lc 13, 32–34; Act 7, 57 sqq.

⁴ Mt 16, 21; 17, 21 sq.; 20, 18 sq.; Mc 8, 31; 9, 30; 10, 32–34; Lc 9, 22; 18, 32–34.

⁵ Mt 12, 39 sq.; cf. 16, 4; Lc 11, 29.

sui loquens, ait: „Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud.“¹

*Se autem tertia die a mortuis esse surrecturum Iesus scire nequivit neque e causis naturalibus, quippe quod mortui naturaliter non resurgant, neque e messianismo Veteris Testamenti, qui, licet resurrectionem Messiae doceat, ignorat tamen, eum resurrecturum esse tertia die.*² Vaticinio ergo resurrectionis suae Christus prodit scientiam decretorum Dei libere futurorum.

3. *Vaticinium de excidio Hierosolymorum.*

Ruinam futuram sanctae urbis et templi Daniel vaticinatus erat.³ Eandem praedictionem Iesus saepius⁴ ac potissimum paucis ante passionem diebus⁵ suscipit, ita tamen, ut minuta adiuncta excidii Hierosolymorum aperiat, quae neque e Vetere Testamento, neque e causis naturalibus inferri potuerunt. Adiuncta praecipua haec sunt:

Tempus excidii. Quamvis destructionem Hierosolymorum Iesus praedicat simul cum vaticinio de fine mundi, tamen hoc alterum vaticinium tempore indeterminato adimplendum relinquit, dum ruinam Hierosolymorum venturam nuntiat viventibus adhuc pluribus discipulis suis: „Amen dico vobis, quia non praeteribit generatio haec, donec omnia fiant.“⁶ Revera omnia facta sunt et completa iam anno 70 p. Chr. viventibus adhuc pluribus Iesu discipulis et aequalibus, qui vaticinium proferri audierant.

Persecutio discipulorum ruinam praecedens: „Sed ante haec omnia iniicient vobis manus suas, et persequentur tradentes in synagogas et custodias, trahentes ad reges et praesides propter nomen meum. Continget autem vobis in testimonium.“⁷ — Apostolos omnia haec expertos esse patet legenti eorum Actus.⁸

¹ Io 2, 18—22. Iudaeos hoc vaticinium de resurrectione Iesu tertia die adventura intellexisse patet ex eorum verbis et factis: Mc 14, 58; 15, 29; Mt 27, 64.

² Cf. supra p. 203 et infra: Resurrectio Chr.

³ Cf. supra p. 197.

⁴ Mt 13, 12; 16, 28; 23, 31 sqq.; Lc 23, 28—31; Io 5, 43; 21, 23.

⁵ Lc 21, 5—13. 20—24. 32; Mt 24, 1—34; Mc 13, 1—23. 30.

⁶ Lc 21, 32.

⁷ Lc 21, 12 sq.

⁸ Act c. 4, 5, 6, 12, 16, 22—24.

Bella et seditiones, terraemotus, pestilentiae et fames praecurrentia ruinam Hierosolymorum: „Surget gens contra gentem, et regnum adversus regnum. Et terraemotus magni erunt per loca, et pestilentiae et fames.“¹ De quibus *Tacitus*: „Opus aggredior opimum casibus, atrox proeliis, discors seditionibus, ipsa etiam pace saevum. Quattuor principes ferro interempti. Trina bella civilia, plura externa, ac plerumque permixta.“² Eucleatius *Iosephus Flavius* narrat seditiones, bella eorumque sequelas miserrimas in toto imperio romano atque maxime in Palaestina tunc saevientia.³

Circumvallatio et obsidio urbis: „Et circumdabunt te inimici tui vallo, et circumdabunt te, et coangustabunt te undique: et ad terram prosternent te et filios tuos, qui in te sunt.“⁴ Titum urbem vallo circumdedit, direque obsedis scribunt *Iosephus*⁵ et *Tacitus*: „Hanc adversus urbem gentemque caesar Titus . . . aggeribus vineisque certare statuit.“⁶ Quanta per obsidionem passi sint incolae, refert idem *Iosephus*: „Totius obsidionis tempore undecies centena hominum millia [1 100 000] perierunt. Horum maior pars eiusdem quidem gentis erat, non vero eiusdem regionis; nam qui e tota regione ad azymorum festa convenerant, derepente bello circumdati erant, adeo, ut primo quidem ex loci angustia in illos invaderet pestis, ac deinde citius fames.“⁷

Terrores et signa de caelo apparentia ante ultimum excidium urbis: „Terrores de caelo et signa magna erunt.“⁸ Quae accidisse memorat *Tacitus*: „Visae per caelum concurrere acies, rutilantia arma, et subito nubium igne collucere templum. Expassae repente delubri fores, et audita maior humana vox: ‚Excedere deos‘ simul ingens motus excedentium.“⁹ Atque eadem aliaque plura terroris signa in caelo et in terra tunc visa et audita esse Hierosolymis scribit *Iosephus*.¹⁰

¹ Lc 21, 11 sq. ² Historiae lib. I, c. 2.

³ De bello iudaico lib. II, c. 12 sqq.; Antiquitates iudaicae XX, 10.

⁴ Lc 19, 43 sq.

⁵ De bello iud. V, 12, 2; VI, 8, 1.

⁶ Hist. V, 13.

⁷ Loc. cit. VI, 9, 3; cf. V, 11, 1.

⁸ Lc 21, 11. ⁹ Hist. V, 13.

¹⁰ De bello iud. VI, 5, 3.

Ruina urbis et templi completa: „Vides has omnes magnas aedificationes [templi]? Non relinquetur lapis super lapidem, qui non destruat . . . Non relinquent in te [Ierusalem] lapidem super lapidem.“¹ — Et revera sic de ruina urbis scribit *Iosephus*: Relictis tribus turribus et occidentali muri parte, „totum reliquum civitatis ambitum ita solo aequavere, qui eam diruebant, ut ne quidem umquam habitatam fuisse vix fidem amplius faceret eo accedentibus.“² Templum quoque igne penitus destructum est.³

Iudaeorum per omnes gentes dispersio: „Captivi ducentur in omnes gentes, et Ierusalem calcabitur a gentibus, donec impleantur tempora nationum.“⁴ — Atqui plurimi ex iudaeis vel in captivitatem ducti vel venumdati sunt.⁵ Qui vero in Palaestina residui erant, tempore Hadriani iterum victi, in varias regiones et usque in Hispaniam missi sunt, atque ex eo tempore in omnes ferme gentes dispersi manent. Regnante eodem Hadriano, Hierosolyma nomine Aeliae Capitolinae reaedificata quidem sunt, sed urbs prorsus gentilis et quae numquam in potestate iudaeorum fuit.⁶

His consideratis merito concludit *Eusebius caesareensis*: „Quodsi quis Servatoris nostri verba cum iis comparet, quae [a Iosepho Flavio] de universo bello [iudaico] commemorata sunt, fieri non potest, quin admiretur praescientiam ac praedictionem Servatoris nostri, eamque vere divinam et supra modum stupendam esse fateatur.“⁷

4. Vaticinium de parusia Iesu.

Vaticinium de parusia (παρουσία) Iesu, i. e. de ipsius adventu ad iudicium finemque mundi, nondum est impletum ac propterea nondum habet vim prophetiae formalis. Nihilominus de ea breviter agendum est, quia rationalistae contendunt Christum annuntiando parusiam suam errasse, proindeque non fuisse verum

¹ Mc 13, 2; Lc 19, 44.

² Loc. cit. VII, 1, 1; cf. VI, 9, 1.

³ Loc. cit. VI, 4, 5 sq.

⁴ Lc 21, 24.

⁵ *Iosephus* loc. cit. VI, 9, 1 sq.

⁶ *Dio Cassius*, Hist. 69, 12. Cf. *Granderath*, Die Trümmer des israelitischen Volkes, in: *Stimmen aus Maria-Laach* XVII (1879) 42 sqq.

⁷ Hist. eccles. III, 7.

prophetam nec messianum legatum Dei et ipsum Deum. Adversarii affirmant Christum *a)* in sermone eschatologico parusiam simul cum excidio Hierosolymorum venturam praedixisse, necnon *b)* quibusdam aliis textibus parusiam proxime futuram praedicasse. Revera tamen neutrum horum constat.¹

a) *Sermo eschatologicus* primo quidem adspectu parusiam videtur cum excidio Hierosolymorum confundere. Quod mirum non est. Mos enim est prophetis res, quae logice assimilantur, connectere et confundere, nulla chronologiae habita ratione. Iam vero excidium Hierosolymorum imago et typus ultimi iudicii et finis mundi est ac quasi primus adventus Christi. Unde cataclysmus iudaicus cum cataclysmo totius generis humani et mundi universi aequa fronte ponitur. Ex hac re tamen non licet concludere ambo uno tempore ventura esse.

Immo Christus excidium urbis et parusiam suam tempori diverso aperte assignat. Sermo eschatologicus nempe sequitur rhythum illum sive parallelismum prophetis suetum, secundum quem primae strophae orationis respondet tertia, secundae quarta.² In primo membro sermonis excidium Hierosolymorum cum omnibus adiunctis praedicitur;³ in secundo autem de sola parusia agitur.⁴ Deinde in tertio membro tempus excidii distincte determinatur: „Amen dico vobis, quia non praeteribit generatio

¹ Ad quaestionem eschatologicam cf. supra 126 sq. 129—131, necnon Jesus Christus II, 167—179. Vide insuper *Mangenot*, art. Fin du monde, in: Dictionnaire de la Bible II, col. 2262—2278; *Batiffol*, L'enseignement de Jésus, Paris 1905, 251—296; *Ballerini*, La questione biblica escatologica, in: Scuola cattol., 4. Ser. X (1906) 108—120; *Lagrange*, L'avènement du Fils de l'homme, in: Revue biblique, Nouvelle Série III (1906) 382—411; *Lepin*, Jésus Messie et Fils de Dieu, 3. éd., Paris 1906, 399 sqq.; *Hoennicke*,* Die neutestamentliche Weissagung vom Ende, Lichterfelde 1907; *Seitz*, Christi „Irrtum“ hinsichtlich seiner „nahen“ Wiederkunft zum Gericht, in: Monatsschrift für den kathol. Religionsunterricht IX (1908) 330—339. 352—362. 383—390; *Knabenbauer*, Jesus und die Erwartung des Weltendes, in: Stimmen aus Maria-Laach LXXIV (1908) 487—497; Card. *Billot*, in: Etudes 1917 (5 juin; 26 juin; 20 juil; 20 sept.; 5 nov.) et 1918 (20 jan.; 20 avril).

² Sermonem eschatologicum hunc parallelismum propheticum sequi ostendunt *Lagrange* loc. cit. et *Lepin* loc. cit.

³ Mt 24, 4—20; Mc 13, 1—18; Lc 21, 5—24.

⁴ Mt 24, 21—31; Mc 13, 19—27; Lc 21, 25—28.

haec, donec omnia haec fiant.¹ Demum in quarto membro parusia tempori indeterminato relinquitur: „De die autem illo et hora nemo scit, neque angeli in caelo, neque Filius, nisi Pater. Videte, vigilate et orate: nescitis enim, quando tempus sit . . . ne cum venerit repente, inveniat vos dormientes . . . Quod autem vobis dico, omnibus dico: vigilate.“² Unde patet parusiam locum non habituram esse simul cum excidio Hierosolymorum. Eam potius multo post excidium illud esse venturam ex eo sequitur, quod Christus addit: „Ierusalem [post excidium] calcabitur a gentibus, donec impleantur tempora nationum.“³ Cum talis sit vis orationis eschatologicae, facilius quoque diiudicari possunt:

b) *Alii textus*, qui parusiam proxime imminentem edicere videntur.

Antequam apostolos primo mitteret ad praedicandum regnum Dei, Iesus eos monuit: „Cum autem persequentur vos in civitate ista, fugite in aliam. Amen dico vobis, non consummabitis civitates Israel, donec veniat Filius hominis.“⁴ Haec de adventu Iesu occasione excidii Hierosolymorum intelligenda esse liquet. Nam antequam veniat parusia proprie dicta evangelium omnibus gentibus in universo orbe praedicandum est: „Et in omnes gentes primum oportet praedicari evangelium . . . Et praedicabitur hoc evangelium regni in universo orbe, in testimonium omnibus gentibus, et tunc veniet consummatio.“⁵

A Galilaea iamiam recessurus Christus dixit discipulis suis: „Amen dico vobis, sunt quidam de hic stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant Filium hominis in regno suo.“⁶ Loquitur aperte de eo adventu, quo urbs Hierosolyma destructa est, ut regnum Dei in terris firmaretur. Non parusiam in fine mundi intelligendam esse exinde elucet, quod de hac Dominus mox nominatim enuntiat: „De die autem illo vel hora nemo scit, neque angeli in caelo, neque Filius, nisi Pater.“⁷ Omnem curiositatem

¹ Mt 24, 32—35; Mc 13, 28—31; Lc 21, 29—33.

² Mc 13, 32—37; Mt 24, 36—42; Lc 21, 34—36.

³ Lc 21, 24. ⁴ Mt 10, 23.

⁵ Mt 13, 10; 24, 14; cf. 26, 13; 28, 19 sq.; Mc 16, 15; Lc 24, 47.

⁶ Mt 16, 28; Mc 8, 39; Lc 9, 27.

⁷ Mc 13, 32.

discipulorum circa momentum parusiae proprie dictae retundit: „Non est vestrum nosse tempora vel momenta, quae Pater posuit in sua potestate.“¹ Huius incertitudinis memores, discipuli et primi christiani parusiam Domini semper ante oculos mentis habebant, semper eam timentes, semper sperantes.²

Igitur vaticinia tum Veteris Testamenti de Christo edita, tum Novi Testamenti a Christo edita inconcusse probant testimonium, quod ipse reddidit messianitati et divinitati suae.

CAPUT III. MIRACULA IESU.

Miracula esse criteria absoluta revelationis, ad quam confirmandam fiunt, probavimus.³ Iam vero *Iesus Christus continenter affirmat se miracula patrare ad confirmandum testimonium de se redditum.* Legatis Ioannis Baptistae respondet: „Euntes renuntiate Ioanni, quae audistis et vidistis: caeci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt . . . et beatus est, qui non fuerit scandalizatus in me.“⁴ *Apostolis* haec verba dicit: „Pater in me manens ipse facit opera. Non creditis, quia ego in Patre et Pater in me est? Alioquin propter opera ipsa credite. Amen, amen dico vobis, qui credit in me, opera, quae ego facio, et ipse faciet, et maiora horum faciet . . . ut glorificetur Pater in Filio.“⁵ *Iudaeos* iisdem operibus confundit: „Opera enim, quae dedit mihi Pater, ut perficiam ea, ipsa opera, quae ego facio, testimonium perhibent de me . . . Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi. Si autem facio, et si mihi non vultis credere, operibus credite, ut cognoscatis et credatis, quia Pater in me est et ego in Patre.“⁶ *Incolis Tyri et Sidonis* remissius erit in die iudicii, quam iudaeis, qui contemptis miraculis increduli fuerunt.⁷ Dubium ergo non est,

¹ Act 1, 7.

² Cf. Rom 13, 11; 1 Cor 7, 29—31; 10, 11; 15, 51; 1 Thess 3, 12 sq.; 4, 14—16; 2 Thess 2, 3—6; Phil 1, 6. 10; 1 Tim 6, 14; Tit 2, 11 sqq.; Hebr 10, 37; Iac 5, 8 sq.; 1 Petr 4, 5; 2 Petr 3, 4; 1 Io 2, 18; Apc 12, 20; 22, 6 sq.

³ Cf. supra p. 58—60.

⁴ Mt 11, 4 sq.; Lc 7, 23.

⁵ Io 14, 10—13.

⁶ Io 5, 36; 10, 37 sq.

⁷ Mt 11, 21; Lc 10, 14.

quin Iesus miraculis suis velit probare testimonium de se perhibitum.

Idcirco etiam *discipuli Iesu, apologetae secundi saeculi omnesque deinceps defensores rei christianae messianitatem et divinitatem Iesu maxime evincunt ex eius miraculis*. Auctores Novi Testamenti, Quadratus, Iustinus, Irenaeus, Tertullianus, Origenes, Lactantius, Eusebius, Athanasius, Gregorius nyssenus, Chrysostomus, Augustinus, Cyrillus alexandrinus, posteriores omnes (unius) Arnobii verbis accedunt: „Nulla maior est comprobatio, quam gestarum ab eo [Iesu Christo] fides rerum, quam virtutum novitas.“¹

*Neque etiam inimici fidei diffitentur vim probandi miraculorum Iesu, si demum vera miracula sint. Vera autem miracula Iesum patrasse abnuunt, negantes vel historicitatem vel supernaturalitatem miraculorum ipsi attributorum. Unde duplici articulo probabimus veritatem historicam et philosophicam miraculorum Iesu.*²

ARTICULUS I.

VERITAS HISTORICA MIRACULORUM IESU.

Ut plene constet de veritate historica miraculorum Iesu, horum miraculorum documenta primo proferemus, postea critice examinabimus.]

¹ Arnobius, Adversus gentes I, 42, ML 5, 772. Verba Quadrati et Papiæ v. infra p. 220. Cf. Iustin., Dial. c. Tryph. n. 69; Iren., Adversus haereses 5, 12, 6; Tertullian., Apologet. c. 21; Origenes, Contra Celsum lib. 2, n. 57; Lactantius, Div. institut. lib. 5, c. 3; Euseb., Demonstr. ev. lib. 8, c. 1; Athan., De incarnatione Verbi n. 18; Gregor. nyss., Oratio catech. magna; Chrysost., Expos. psalm. 45, n. 3; August., De utilitate credendi c. 14, n. 32 sq.; Cyrill. alex., Advers. Iulian. lib. 8, n. 286.

² Trench,* Notes on the Miracles of our Lord, 9. edit., London 1870; Feine,* Das Wunder im Neuen Testament, Eisleben 1894; Chable, Die Wunder Jesu in ihrem Zusammenhange betrachtet, Freiburg 1897; Laidlaw,* The Miracles of our Lord, 4. edit., London 1900; Beth,* Die Wunder Jesu, Gr.-Lichterfelde-Berlin 1905; Vallet, Les miracles de l'Evangile, 3. édit., Paris 1905; Bruce,* The miraculous element in the Gospels, New York 1906; Fonck, S. I., Die Wunder des Herrn im Evangelium I, 2. Aufl., Innsbruck 1907; Lahousse, S. I., La divinité de Jésus-Christ prouvée par ses miracles,

I. DOCUMENTA HISTORICA MIRACULORUM IESU.

Miracula Iesu exponuntur in evangeliis atque confirmantur libris quibusdam praeterevangelicis. Quare proponendae sunt expositio et confirmatio narrationum evangelicarum miraculorum Iesu.

1. *Expositio narrationum evangelicarum.*

Longum est referre omnes evangeliorum locos, in quibus de miraculis agitur, quippe qui haud parvam partem horum librorum sacrorum repleant. Proinde brevem tantummodo conspectum eorum exhibere licet, quae evangelistae de miraculis Domini narrant. Et quidem:

a) *Opera Christi summatim recensita.* Plerumque evangelistae operationem miraculosam Iesu memorant, quin singula facta per partes describant. E. g.: „Et circuibat Iesus totam *Galilaeam* . . . sanans omnem languorem et omnem infirmitatem in populo. Et abiit opinio eius in totam *Syriam*, et obtulerunt ei omnes male habentes, variis languoribus et tormentis comprehensos, et qui daemonia habebant, et lunaticos et paralyticos, et curavit eos.“¹ „Multitudo copiosa plebis ab omni *Iudaea* et *Ierusalem* et *maritima* et *Tyri* et *Sidonis* venerant, ut audirent eum et sanarentur a languoribus suis. Et qui vexabantur a spiritibus immundis, curabantur. Et omnis turba quaerebat eum tangere, quia virtus de illo exibat et sanabat omnes.“² „*Multa quidem et alia signa* fecit Iesus, quae non sunt scripta in libro hoc. Haec autem scripta sunt, ut credatis, quia Iesus est Christus Filius Dei, et ut credentes vitam habeatis in nomine eius.“³ His et similibus textibus⁴ evincitur Iesus per totam vitam suam publicam plurima miracula patrans, quorum ne seriem quidem texere evangelicorum voluminum brevitatis sinebat.

Bruxelles 1909; *Fillion*, Les miracles de N. S. Jésus-Christ, 2 vol., Paris 1910/11. Alia multa opera huc spectantia indicantur ap. Jesus Christus II, 358—471.

¹ Mt 4, 23 sq.

² Lc 6, 17 sq.

³ Io 20, 30 sq.

⁴ Cf. Mt 9, 35; 11, 4 sq.; 12, 15; 14, 14; 15, 30; 19, 2; 21, 14; Mc 1, 32—34; 6, 54—56; 7, 37; Lc 5, 15; 7, 21; Io 2, 23; 6, 2; 7, 31; 11, 47; 12, 37.

b) *Opera Christi accurate descripta.* Pluribus verbis ad-
ditisque adiunctis 35 saltem miracula Iesu ab evangelistis de-
scribuntur. Matthaeus narrat 20, Marcus 18, Lucas 20, Ioannes 8
miracula. Unum solummodo omnes evangelistae narrant (primam
multiplicationem panum); undecim ab omnibus synopticis, unum
a Matthaeo, Marco et Ioanne, tria a Matthaeo et Marco, duo
a Matthaeo et Luca, unum a Marco et Luca simul describuntur;
decem et septem apud unum evangelistam solummodo inveniun-
tur.¹ Singula a singulis ita referuntur, ut intacta narrationis
essentia satis discrepent quoad adiuncta minoris momenti.² Ex
hac narrationum diversitate tam materiali quam formali conclu-
dimus evangelistas singulos non serviliter, sed libere selegisse
et descripsisse facta narrata; immo singulos praeter traditionem
communem adhibuisse fontes sibi proprios. Atque sic demum
non in ore unius, sed quattuor testium stant relationes mira-
culosae evangeliorum.

c) *Opera Christi in species distributa.* Miracula Iesu ad
quattuor species pertinent: sanationes infirmorum, resuscitationes
mortuorum, eiectiones daemonum, dominatio virium naturalium.

1°. *Sanationes infirmorum:* Iesus multos sanavit claudos,³
caecos,⁴ surdos et mutos,⁵ necnon leprosos.⁶ Praeter has series
infirmorum plures etiam personas singulares a morbis liberavit:
hominem habentem manum aridam,⁷ mulierem haemorrhoeis-
sam,⁸ virum hydropicum,⁹ socrum Simonis Petri febricitantem,¹⁰ filium
reguli,¹¹ mulierem inclinam,¹² hominem 38 annis morbo in-
determinato detentum,¹³ servum centurionis moribundum;¹⁴ deni-
que Malcho auriculam abscissam restituit.¹⁵

¹ Cf. Jesus Christus II, 361—363; Chable loc. cit. 105 sq.; Fonck loc.
cit. 123; Fillion loc. cit. I, 25 sqq.

² Cf. Schell, Jahwe und Christus, 2. Aufl., 493—496; Fillion loc. cit.
I, 30—33, 114—120.

³ Mt 8, 5; 9, 2; 11, 5; 15, 30; 21, 14; Mc 2, 3; Lc 5, 18; 7, 2; Io 4, 46.

⁴ Mt 9, 27—31; 11, 5; 15, 30; 20, 29; 21, 27—31; Mc 8, 22; 10, 46;
Lc 7, 21; 18, 35; Io 9, 1—41.

⁵ Mt 9, 32; 11, 15; 12, 22; 15, 30; 17, 14; Mc 9, 16; Lc 9, 38; 11, 14.

⁶ Mt 8, 1—4; Mc 1, 40—43; Lc 5, 12; 17, 12.

⁷ Mt 12, 10.

⁸ Lc 8, 43.

⁹ Lc 14, 1.

¹⁰ Mt 8, 14; Lc 4, 38.

¹¹ Io 4, 46.

¹² Lc 13, 11.

¹³ Io 5, 1.

¹⁴ Lc 7, 1.

¹⁵ Lc 22, 51.

2°. *Resuscitationes mortuorum* tres enumerantur: filiae Iairi,¹ iuvenis in Naim² et Lazari.³

3°. *Eiectiones daemonum* plurimae summatim indicantur,⁴ quattuor vero enucleate describuntur, scil. liberatio daemoniaci in synagoga Capharnaum,⁵ daemoniaci in terra gerasenorum,⁶ pueri lunatici⁷ et filiae chananaeae.⁸

4°. *Dominatio virium naturalium*: Iesus ventum et fluctus subito sedavit,⁹ super aquas ambulavit atque Petrum super aquas incedentem sustinuit,¹⁰ aquam in vinum convertit,¹¹ bis panes pro milibus hominum multiplicavit,¹² verbo ficum arefecit,¹³ mirabilem piscationem fieri iussit.¹⁴

Quibus patet Iesum secundum evangelia verum dominum mundi se exhibuisse. Eius opera praeclare probant verba a Iesu prolata: „Data est mihi omnis potestas in caelo et in terra.“¹⁵

2. *Confirmatio narrationum evangelicarum.*

Operatio Christi miraculosa ab evangelistis descripta relationibus etiam praeterevangelicis saeculi apostolici confirmatur. Et huc quidem spectant relationes tum christianorum tum achristianorum.

a) *Relationes christianorum*: Petri, Pauli, Papiae, Quadrati.

Petrus die pentecostes iudaeos sic alloquitur: „Viri israelitae, audite verba haec: Iesum nazarenum, virum approbatum a Deo in vobis virtutibus et prodigiis et signis, quae fecit Deus per illum in medio vestri, sicut et vos scitis: hunc . . . interemistis.“¹⁶ Paulo post princeps apostolorum Caesareae iudaeos iterum provocat ad miracula Iesu sibi nota: „Vos scitis quod factum est verbum per universam Iudaeam . . . Iesum a Nazareth: quomodo unxit eum Deus Spiritu Sancto et virtute, qui pertransiit benefaciendo et sanando omnes oppressos a diabolo, quoniam

¹ Mt 9, 18.

² Lc 7, 11.

³ Io c. 11.

⁴ Mt 4, 24; Mc 1, 32. 34. 39; 3, 11 sqq.; 8, 16; Lc 4, 40 sqq.; 8, 16; 13, 31 sq.

⁵ Mc 1, 23.

⁶ Mt 8, 28.

⁷ Mt 17, 14.

⁸ Mt 15, 22—28.

⁹ Mt 8, 23.

¹⁰ Io 6, 19; Mt 14, 28—32.

¹¹ Io 2, 1—12.

¹² Io 6, 1—15; Mt 15, 29—39.

¹³ Mc 11, 12.

¹⁴ Lc 5, 4.

¹⁵ Mt 28, 18.

¹⁶ Act 2, 22 sq.

Deus erat cum illo. Et nos testes sumus omnium, quae fecit in regione iudaeorum et Ierusalem . . . qui manducavimus et bibimus cum illo, postquam resurrexit a mortuis.¹ Insuper Petrus miracula, quae ipse patravit,² non sibi attribuit, sed potestati miraculosae Iesu. E. g. claudum ad portam templi sanat „in nomine Iesu Christi nazareni“, iudaeisque stupentibus ait: „Viri israelitae, quid miramini in hoc, aut nos quid intuemini, quasi nostra virtute aut potestate fecerimus hunc ambulare? Deus patrum nostrorum glorificavit Filium suum Iesum, quem vos quidem tradidistis.“³

»» Paulus item miracula sua⁴ Christo adscribit: „Non enim audeo aliquid loqui eorum, quae per me non efficit Christus in obedientiam gentium, verbo et factis, in virtute signorum et prodigiorum.“⁵ Quodsi Christus potestatem miracula patrandi Paulo aliisque apostolis tradidit ad fidem propagandam,⁶ auctor quoque fidei procul dubio eodem medio usus est. Revera ipsum Saulum eximio miraculo in Paulum convertit fideque dotavit.⁷

Papias, episcopus hierapolitanus, „Ioannis [apostoli] auditor, Polycarpi contubernalis, vetus homo“⁸ scribit „eos, qui a Christo e mortuis resuscitati sunt, usque ad Hadrianum (117—138) vixisse“.⁹ Idem pluribus refert:

Quadratus, episcopus atheniensis, in apologia, quam anno fere 125 Hadriano imperatori porrexit: „Servatoris nostri opera semper conspicua erant, quippe quae vera essent: ii scilicet, qui morbis liberati aut qui ex morte ad vitam revocati fuerant. Qui quidem non solum dum sanabantur, aut dum ad vitam

¹ Act 10, 37—41.

² Act 3, 6 sqq.; 5, 1 sqq.; 9, 32 sqq.

³ Act 3, 6. 12 sq. Cf. 4, 29; 9, 34.

⁴ Act 13, 10 sq.; 14, 7 sqq.; 16, 16 sqq.; 19, 12; 2 Cor 12, 12.

⁵ Rom 15, 18.

⁶ 1 Cor 12, 6—10; 2 Cor 12, 12; Gal 3, 5—7; Hebr 2, 4.

⁷ Act 9, 1 sqq.; 22, 6 sqq.; 26, 12 sqq.; 1 Cor 15, 8; Gal 1, 15 sq.

⁸ Apud *Irenaeum*, *Advers. haeres.* 5, 33, 4; *MG* 7, 1214.

⁹ *C. de Boor*, *Neue Fragmente des Papias, Hegesippus und Pierius aus der Kirchengeschichte des Philippus Sidetes*, in: *Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur*, herausgegeben von *Gebhardt und Harnack* V, 2, Leipzig 1889, 170.

revocabantur, conspecti sunt ab omnibus, sed secuto deinceps tempore. Nec solum quamdiu in terris moratus est Servator noster, verum etiam post eius discessum diu superstites fuerunt, adeo ut nonnulli eorum etiam ad nostra usque tempora pervenerint.¹

b) *Relationes achristianorum*, scil. Iosephi Flavii, iudaeorum et gentilium.

Iosephus Flavius († c. 100 p. Chr.) origine quidem iudaeus, iudaeis tamen exosus, quia perfuga romanis favebat, haec de Iesu Christo eiusque miraculis habet: „Eo etiam tempore fuit Iesus, vir sapiens, si tamen virum [ἄνδρα] eum appellare fas est. Fuit enim mirabilium operum [παραδόξων ἔργων] effector, magister hominum, qui verum cum voluptate accipiunt, multosque iudaeos, multos item gentiles ad se pellexit. Hic erat Christus [ὁ Χριστὸς οὗτος ἦν]. Quem cum Pilatus, ab hominum nostrorum primis delatum, crucis supplicio addixisset, eum tamen amare non desierunt, qui primum amaverant. Apparuit enim eis tertio die redivivus, divinis vatibus et haec et mille alia de eo miranda effatis. Atque ab eo denominata christianorum natio durat usque ad hunc diem.“²

Iudaei aequales Iesu nequaquam negarunt veritatem historicam miraculorum Christi, sed tantum eorum originem causamque divinas. Testibus enim evangelistis pharisaei et scribae opera mira Iesu virtuti diabolicae attribuebant.³ Item post resurrectionem Domini, uti refert s. *Iustinus*, principes iudaeorum delectos homines constituerunt ac per eos in totum orbem terrarum missos praedicaverunt Iesum fuisse „planum quendam galilaeum“, i. e. magia usum esse ad opera mira perficienda.⁴

¹ Apud *Eusebium*, Hist. eccles. IV, 3; MG 20, 307.

² Antiquit. iud. XVIII, 3, 3. Genuinitatem huius textus immerito a multis negatam hodie etiam historici liberales *Burkitt*, *Harnack* et *Götz* admittunt. Verba tamen: „Hic erat Christus“ interpolata esse videntur. Controversiam de loco Iosephi exposuimus in opere: *Jesus Christus II*, 373—378, necnon fusius in periodico: *Theologisch-prakt. Quartalschrift*, Linz 1914, 608—620.

³ Mt 9, 34; 12, 24; Mc 3, 22; Lc 11, 15; Io 11, 47; Act 4, 19.

⁴ *Iustin.*, Dialog. cum Tryphone iudaeo n. 17. 108; MG 6, 512 sq. 726 sq.

Deinceps haec opinio communis omnium iudaeorum evasit, uti colligimus e *Tertulliano*, *Eusebio*, *Hieronymo*, *Augustino*,¹ itemque ex ipsis scriptis talmudicis.² Immo etiam:

Gentiles a iudaeis accepisse videntur sententiam Iesum mira opera fecisse ope artis magicae. *Celsus*, in libro „Verbum verum“ (c. 178) strenue contendit Iesum miracula operasse vi magica aegyptiorum;³ non tamen audet negare facta miraculosa viro nazareno adscripta.⁴ Idem referunt *Porphyrius*,⁵ *Hierocles*,⁶ *Julianus* apostata⁷ ceterique adversarii gentiles.⁸ Nemo omnium, qui primis saeculis Christum insectabantur, historicam veritatem miraculorum eius in dubium vocavit.

II. CRITICA HISTORICA MIRACULORUM IESU.

1. *Impugnatio narrationum evangelicarum.*

Orto demum rationalismo inde a saeculo XVIII miracula Christi impugnari coepta sunt. Cum enim rationalistae a priore negarent possibilitatem revelationis supernaturalis ac proinde miraculorum, a priore miracula etiam evangelica respuerunt. Ut autem in iis respuendis speciem criticae historicae fingerent, cursu duorum saeculorum diversas hypotheses excogitarunt ad infirmandas narrationes miraculosas evangeliorum, nempe hypotheses fraudis, explicationis naturalis, mythorum, tendentiae, legendarum.

¹ *Tertull.*, Adv. iudaeos c. 9; *ML* 2, 664. *Euseb.*, Demonstr. evang. III, 6; *MG* 22, 223 sqq.; *Hieron.*, Tract. de Ps. 71, ed. *Morin*, Anecd. Mareds. III, 2, 80; *August.*, De consensu evang. I, 9—11; *ML* 31, 1049 sq.

² *Dalman*, Was sagt der Talmud über Jesum? Berlin 1891; *Laible*, Jesus Christus im Talmud, 2. Aufl., Leipzig 1900, 44—48; *Krauß*, Das Leben Jesu nach jüdischen Quellen, Berlin 1902, 40 sq.; 53 sq.; 68 sq.; 93 sq.; 118 sq.; 123 sq.; *Herford*, Christianity in Talmud and Midrasch, London 1903.

³ *Origenes*, Contra Celsum I, 28. 38; *MG* 11, 713. 733.

⁴ *Orig.*, loc. cit. I, 6. 36. 38. 67. 68; II, 9. 48; *MG* 11, 665. 729. 733. 785. 788. 811. 869.

⁵ Apud *Hieronym.*, Quaest. in Genès. I, 1; *ML* 23, 939.

⁶ *Euseb.*, Contra Hieroclem; *MG* 22, 795. 868.

⁷ *Cyrillus alex.*, Adversus Iulianum lib. 6; *MG* 76, 792.

⁸ *Euseb.*, Demonstratio evang. III, 4—6; *MG* 22, 198—221; *Arnobius*, Adversus Gentes I, 43; *ML* 5, 773.

a) *Hypothesis fraudis* excogitata est a *Reimaro* (1694—1768),¹ propugnante Iesum fuisse messianismo mere politico, atque ut seditionem populi concitaret contra romanos, miracula finxisse messiana. Perturbato autem hoc consilio politico atque Iesu ipso mortuo, discipulos fraudulenter dixisse magistrum suum messianismum religiosum professum esse atque a mortuis resurrexisse. Insuper evangelistas multa alia miracula Iesu affinxisse. Haec hypothesis fraudis tam absurda est, ut ipsi rationalistae una voce eam repudiaverint. Statim autem:

b) *Hypothesis explicationis naturalis* venditata est a *Gottlob Paulus* (1761—1851) contendente historiam evangelicam atque etiam facta miraculosa vera quidem esse, sed ab evangelistis ita depicta, ut immerito supernaturalia videantur. Interpretis esse textus propositos tales reddere, ut solae veritates rationales et facta naturalia remaneant.² Revera tamen Dr. Paulus, huius explicationis „naturalis“ gratia, ipsa facta miraculosa totamque historiam evangelicam corrumpit, quam veram esse affirmaverat. Hinc argumento ex absurdo probavit vanam esse hypothesim suam. Ea igitur reiecta:

c) *Hypothesis*, quae dicitur *mythorum*, proposita est a *David Frider. Strauß* (1808—1874). Evangelistas, propugnabat Strauß, inconsultos et haud conscios in Iesum transtulisse fabulas quasque miraculosas, quas iudaei de Messia venturo vel christiani de Messia iam adventato finxissent. Itaque evangelia non esse historiam veram, sed historiam fabularem Iesu. Atque imprimis omnia miracula Christo attributa fabulis annumeranda esse.³ Haec sententia rationalistis primo multum placuit; mox tamen ipsi increduli perviderunt discipulos inconsulte nequisse scribere vitam fabularem magistri sui, sed facinus tale posteriore demum tempore et mala fide potuisse perpetrari. Propterea loco hypothesis mythorum:

¹ In opere: „Schutzschrift für die vernünftigen Verehrer Gottes“, quod Lessing publici iuris fecit sub titulo: Wolfenbütteler Fragmente, Braunschweig 1774—1778.

² Paulus, Kommentar über das Neue Testament, Lübeck 1800—1804; Leben Jesu als Grundlage einer reinen Geschichte des Urchristentums, Heidelberg 1828.

³ Strauß, Leben Jesu kritisch bearbeitet I, Tübingen 1835; II, 1836; Leben Jesu für das deutsche Volk, Leipzig 1864.

d) *Hypothesis „tendentiae“* inventa est a *Ferd. Christiano Baur* (1792—1860), ipsius *Strauß* olim magistro. Baur cum schola *tubingensi* ope „criticae altioris“, novam historiam religionis christianae primi et secundi saeculi concoxit. Somniavit nempe ex tempore apostolorum fideles in duas partes invicem infensissimas divisos fuisse, scil. in ecclesiam *petrinam iudaeo-christianorum* et in ecclesiam *paulinam ethnico-christianorum*. Saeculo secundo tandem pacem initam esse inter fratres litigantes compositis evangeliiis ceterisque scriptis *Novi Testamenti*, quae celata priore dissensione historiam „tendentiosam“ Iesu et apostolorum fingerent. Ea occasione et intentione etiam miracula Iesu conficta esse.¹ Neminem autem latet falsitas istius hypothesis. Laborat enim omnibus vitiis, quibus iam hypothesis fraudis *Reimari* oppressa est, atque insuper ausu deridiculo totam historiam primigeniam religionis christianae pervertit totumque *Novum Testamentum* secundo saeculo ortum esse perperam asserit. Quare spreta hac quoque hypothesi:

e) *Hypothesis legendarum* adamatur ab omnibus fere rationalistis recentioribus sive, uti semetipsos vocant, „historico-criticis“. Historico-critici² concedunt, immo contra errores *Reimari*, *Baur*, *Strauß* aliorumque scepticorum invicte probant totum fere *Novum Testamentum* iis sacris scriptoribus apostolicae aetatis tribuendum esse, quibus a catholica Traditione semper attributum fuit. Propugnant vero hos scriptores et imprimis evangelistas noluisse scribere vitam Iesu ad tramitem historiae, sed depinxisse legendam Christi ad normam fidei christianae tunc vigentis. Nam fideles vitam Domini mere humanam et naturalem brevi intervallo colorasse tectorio legendario.

¹ *Baur*, Kritik der evang. Geschichte, Leipzig 1840—42; Kritik der Evangelien, Berlin 1850—51; Kritik der Apostelgeschichte, Berlin 1850; Kritik der Paulinischen Briefe, Berlin 1850—52; Christus und die Cäsaren, der Ursprung des Christentums aus dem römischen Griechentum, Berlin 1877.

² Eis annumerantur protestantes liberales *Weiße*, *Keim*, *Hase*, *Ritschl*, *Harnack*, *Havet*, *Wellhausen*, *Révillé*, *Meyer*, *Bousset*, *Heinr. Jul. Holtzmann*, *Oscar Holtzmann*, *Wrede*, *Jülicher*, *Soltau*, *Wernle*, *Rudolf Otto*, *Furrer*, *Mehlhorn*, *Traub*, von *Soden*, *Jo. Weiß*, *Hunzinger*, necnon conservativi *Beyschlag*, *Bern. Weiß*, *Fritz Barth*, *William Sanday*, *Beth*, ac demum modernistae. Eorum opiniones ad miracula Iesu spectantes recensentur ap.: *Jesus Christus* II, 385—392; cf. I, 96—102.

Ad partem legendariam evangeliorum pertinere doctrinas supernaturales et praecipue res miraculosas; partem vero historicam constituere gesta naturalia. Ope criticae legendas miraculosas removendas esse ab imagine „Christi fidei“, ut denuo compareat figura vera „Iesu historici“.

2. *Defensio narrationum evangelicarum.*

Ex dictis patet sola legendarum hypotesi miracula Iesu hodie impugnari, cum omnes aliae hypotheses cursu duorum saeculorum prolatae ab ipsis rationalistis destructae sint. *Narrationes autem miraculosas evangeliorum nequaquam esse legendarias, sed historicas evincunt earum detractores, character, scriptores, aequales.*

a) *Detractores narrationum* minime probant illos evangelii textus, qui miracula referunt, minus historicos esse iis, qui facta naturalia continent. Quin potius „historico-critici“ fatentur ad arbitrium purum textus miraculosos legendae adiudicari, secundum effatum: „Sic volo, sic iubeo; stet pro ratione voluntas.“¹ Immo quidam addunt textus miraculosos tam necessario necti cum textibus historico-naturalibus evangeliorum, ut demptis illis irreparabiliter diruantur et isti.² Testibus ergo adversariis narrationes miraculosae, si absque praesumpta opinione examinentur, eiusdem momenti historici sunt, cuius sunt evangelia tota.

Hoc non obstante rationalistae contendunt miracula Iesu historica non esse ex ea sola ratione philosophica, qua miraculum fieri posse simpliciter negant. Quo contra non insistimus possibilitati miraculi alibi demonstratae,³ sed provocamus ad principia sanae criticae sancientis, ne quaestiones historicae modo aprioristico tractentur. Criticae historicae est, documenta evangelica miraculorum serio examinare. Quodsi haec documenta veridica inveniantur, standum est historicitati miraculorum Iesu, quidquid deblateret philosophia rationalismi

¹ Cf. e. g. Alb. Schweitzer, Von Reimarus zu Wrede, Tübingen 1906, 305; Bern. Weiß, Leben Jesu, 4. Aufl., I, Stuttgart 1902, 11.

² Ita Harnack: Die Wunder Jesu „lassen sich aus den geschichtlichen Berichten nicht eliminieren, ohne diese Berichte bis auf den Grund zu zerstören“. Dogmengeschichte I, 3. Aufl., Freiburg 1894, 64. Cf. H. Jul. Holtzmann, Die synoptischen Evangelien, Leipzig 1863, 509; Pfeleiderer, Protestantische Monatshefte 1906, 172.

³ Cf. supra p. 71—78.

anteconcepta. Nam: „Contra factum non valet argumentum.“ Cum autem, uti dictum est, documenta miraculorum evangelica tot inimicorum incursu nec infirmata sint nec infirmari possint, ipsi detractores operum Christi velint nolint sunt eorundem acerrimi defensores. Sed age, videamus ipsi, utrum:

b) *Character narrationum* historicus sit an legendarius. Genus litterarium evangeliorum, uti demonstrat Introductio, est genus historicum. Quod quidem maxime valet de iis evangeliorum partibus, quae miracula continent. Etenim textus miraculosi distinguuntur oratione simplici et sobria, expositione concreta et vivida, descriptione exacta et accurata.

Narrationes miraculosae evangeliorum eminent *oratione simplici et sobria*. Cum legendae poeticae affectare soleant luxuriam quandam sermonis, evangelistae opera Christi inaudita narrant stilo illo ieiuno historiae, immo chronicae ac fere statisticae usitato. Nihil moliuntur ad movendos animos; nusquam ostendunt proprios sensus commotos; nullas proferunt admirationis vel exclamationis voces.

Nihilominus utuntur *expositione concreta et vivida*. Sive obiter tangunt opera a Iesu Christo patrata, sive accurate ea narrant, semper res ante oculos ponunt insigni perspicuitate. Haec nota dicendi concreta et vivida non tantum competit narrationibus miraculosis synopticorum, sed etiam ultimi evangelistae, qui demum ad finem saeculi primi scripsit, longe distans ab eventibus narratis. Confer e. g. relationem ioannaeam de nuptiis in Cana factis, de sanatione infirmi 38 annos iam vexati, de sanatione caeci nati, de resuscitatione Lazari.¹ Hoc genus scribendi non est legendae fabularis, sed historiae strictae.

Accedit *descriptio exacta et accurata*, qua locus, tempus, personae, circumstantiae multorum miraculorum indicantur: Capharnaum, in synagoga adhuc existente, Iesus eiecit daemonia;² in domo Simonis, cuius incolae adhuc videbantur, sanavit socrum Petri febricitantem;³ Capharnaum puerum centurionis paralyticum sanavit filiamque Iairi praesidis synagogae

¹ Io 2, 1—11; 5, 1—16; 9, 1—38; 11, 1—44.

² Mc 1, 21 sqq.

³ Mt 8, 14 sqq.; Mc 1, 29 sqq.; Lc 4, 38 sqq.

a mortuis suscitavit;¹ secus mare Galilaeae, in deserto, quattuor milia hominum, extra parvulos et mulieres, satiavit septem panibus et paucis pisciculis, remanentibus septem sportis plenis fragmentorum² etc. Tanta veritatis ostensione non referuntur fictiones imaginariae, sed eventus historici, et quidem a testibus aptis. Revera:

c) *Scriptores narrationum* opera Christi tradere potuerunt et voluerunt secundum veritatem historicam, non secundum fucum legendarium.

Matthaeus et *Ioannes* experientia propria noverunt et scripserunt vitam et miracula Domini. *Ioannes* de toto evangelio suo loquens ait: „Quod fuit ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus et manus nostrae contrectaverunt de Verbo vitae . . . annuntiamus vobis.“³ Versus finem evangelii autem legimus: „Multa quidem et alia signa fecit Iesus in conspectu discipulorum suorum, quae non sunt scripta in libro hoc . . . Hic est discipulus ille, qui testimonium perhibet de his, et scripsit haec: et scimus, quia verum est testimonium eius.“⁴ Idem aperte valet de *Matthaeo*, qui et ipse testis oculatus et auriculatus miracula Iesu cognovit et rettulit.

Marcus et *Lucas* non quidem autopsia fulti loquuntur, quia ab initio non fuerant cum Iesu. Nituntur autem testimonio morali eorum, qui ipsi experientia physica miracula Iesu cognoscebant. *Marcus* evangelium suum composuit ad amussim catechesium Petri,⁵ Fidelissimus „Petri interpres, quaecumque memoriae mandaverat, diligenter perscripsit . . . Id quippe unum studebat, ut ne quid eorum, quae audierat, praetermitteret, aut ne quid falsi eis affingeret.“⁶ Magisterium Petri narrationes miraculosae Marci sine dubio sapiunt.⁷ *Lucas* calamo retinet catecheses Pauli.⁸ Insuper autem maxima diligentia testimonia primorum discipulorum tam scripto quam ore tradita collegit. Ait enim:

¹ Mt 8, 5 sqq.; 9, 18 sqq.; Mc 2, 1; 5, 21 sqq.; Lc 7, 1; 8, 40 sqq.

² Mt 15, 29—38. ³ 1 Io 1, 1. 3.

⁴ Io 20, 30 sq.; 21, 24.

⁵ Papias, ap. Euseb. H. E. III, 39; MG 20, 299; Clemens alex., Hypotyp. ad 1 Petr 5, 13 et ap. Euseb. loc. cit. VI, 14; MG 20, 551.

⁶ Papias, ap. Euseb. loc. cit. III, 39; MG 20, 299.

⁷ Cf. Mc 1, 33; 2, 2. 4; 3, 5; 4, 38; 5, 13 etc.

⁸ Cf. Felder, Jesus Christus I, 55.

„Quoniam quidem multi conati sunt ordinare narrationem, quae in nobis completae sunt rerum, sicut tradiderunt nobis, qui ab initio ipsi viderunt et ministri fuerunt sermonis, visum est et mihi, assecuto omnia a principio diligenter, ex ordine tibi scribere, optime Theophile, ut cognoscas eorum verborum, de quibus eruditus es, veritatem.“¹

Liquet ergo evangelistas non concepisse legendas miraculosas, sed fultos certa scientia et integerrima veracitate miracula Iesu narrasse, quae et qualiter facta erant. Sin aliter, eos redarguissent:

d) *Aequales narrationum.* Legendas miraculosas evangelistae venditare nequiverunt viventibus adhuc innumeris testibus, qui Iesum per totam Galilaeam et Iudaeam docentem et operantem audierant et viderant. Atqui tempore, quo evangelia orta sunt, innumeri fere testes vitae Iesu adhuc superstites erant. Scribente tandem Ioanne generatio coaetaneorum Domini necdum emortua erat;² scribentibus vero synopticis maior numerus eorum, qui eum munere messiano fungentem spectaverant, adhuc vivebant.³

Coram his omnibus miracula evangelica quotidie praedicantur. Immo ipsi, inquam, iudaei et gentiles, qui aequales Iesu fuerant, ad miracula provocantur. Obiurgantur urbs patria Iesu et civitates propinquae: „Vae tibi Corozain, vae tibi Bethsaida, quia si in Tyro et Sidone factae essent virtutes, quae factae sunt in vobis, olim in cinere et cilicio paenitentiam egissent . . . Et tu Capharnaum, si in Sodomis factae fuissent virtutes, quae factae sunt in te, forte mansissent usque in hanc diem!“⁴ Obiicitur toti plebi iudaeorum coram gentilibus Hierosolymis congregatis: „Viri israelitae, Iesum nazarenum, virum approbatum a Deo in vobis virtutibus et prodigiis et signis, quae fecit Deus per illum in medio vestri, sicut et vos scitis: hunc interemistis!“⁵ Proferuntur publice ii ipsi, qui miraculo sanati

¹ Lc 1, 1—3.

² Euseb., H. E. III, 32; IV, 3.

³ Patet per se, cum evangelia synoptica omnia exarata sint paulo post medium saec. primum, cumque Paulus eodem fere tempore de 500 testibus resurrectionis Iesu affirmet: „Ex quibus multi manent usque adhuc, quidam autem dormierunt.“ 1 Cor 15, 6.

⁴ Mt 11, 21 sqq.; Lc 10, 12 sqq.

⁵ Act 2, 22 sq.

vel vitae redditi erant. Atque eorum aliqui ineunte saeculo secundo adhuc superstites erant et conspecti sunt ab omnibus.¹ Nemo tamen christianorum, iudaeorum vel gentilium ausus est miracula obiecta negare vel in dubium vocare; quin potius, uti ostendimus, omnes unanimo consensu veritatem historicam miraculorum Iesu proclamant.

Haec ergo miracula inter commenta legendaria recensere animum levem prodit. Maximae vero temeritatis est miracula evangelica assimilare fabulis et mythis quibusdam ex „historia religionum comparativa“ depromptis. Quae de Aesculapio, Buddha, Zarathustra, Confucio, Apollonio Tyanaeo, Muhammedo aliisque diis gentilibus virisque heroibus mira perhibentur, tam luculenter sunt portenta mythologiae, quam miracula Iesu sunt documenta historiae.²

ARTICULUS II.

VERITAS PHILOSOPHICA MIRACULORUM IESU.

Statuta veritate historica miraculorum Iesu, quaeritur iam nunc de eorum explicatione philosophica, scil. utrum effecta sint *causa naturali* an *praeternaturali* an *supernaturali*. *Christus* ipse omnesque *christiani*, exceptis rationalistis, miracula evangelica repetunt e causa supernaturali divina. *Iudaei*, quibus accesserunt aliqui spiritistae, ea attribuerunt causae praeternaturali, somniantes Iesum operatum esse vi daemoniaca sive magica.³ *Rationalistae* demum, quatenus aliqua facta miraculosa Iesu retinent, ea adscribunt causis mere naturalibus. Cum iudaeorum opinio aperte falsa⁴ et ab omnibus repudiata sit, in controversia solum est, utrum Christus opera sua patra-verit virtute stricte naturali an virtute stricte supernaturali sive divina. Ut responsum indubium paremus, in trutinam vocandae sunt quattuor species miraculorum Iesu: *sanationes infirmorum*, *electiones daemonum*, *resuscitationes mortuorum*, *dominatio virium naturalium*.

¹ Cf. testimonium *Papiae* et *Quadrati* supra p. 220.

² Cf. *Jesus Christus* II, 410 sq.

³ Cf. *Jesus Christus* II, 412—416.

⁴ Cf. ea, quae de miris spiritisticis et diabolicis diximus supra p. 89—97.

I. SANATIONES INFIRMORUM.

Iesus neque vi physico-medica, neque vi psychico-medica, sed virtute divina sanavit.

1. *Iesus non sanavit vi physico-medica.*

Haud pauci ex antiquioribus et recentioribus rationalistis¹ contendunt Iesum omnes vel plures saltem infirmos sanasse modo mediisque, quibus medicina pharmaceutica curare solet. Sanationes autem evangelicas quantumvis breviter inspicienti liquet Iesum neque egisse neque agere potuisse medicum.² Ex innumeris aegrotis curatis ii memorentur, quorum sanatio ab evangelistis pressius describitur.

Paralytici: puer paralyticus centurionis procul absens solo verbi imperio curatur;³ paralyticus alius in lecto iacens erigitur mera voce: „Surge, tolle lectum tuum et vade in domum tuam.“⁴ Quis physicus paralyticos sic erigit? Quattuor *caecis* Iesus medetur tangendo eorum oculos;⁵ *caecum a nativitate* illuminat linendo lutum super oculos eius et iubendo, ut lavet in natatoria Siloe.⁶ Tangere, linere, lavare non sunt remedia ophthalmica. Caecitas nativa insuper insanabilis tunc erat, neque hodie nisi sectione chirurgica curari potest.⁷ — Puerum *surdum et epilepticum* („lunaticum“) a nativitate simulque obsessum Iesus sanat increpando daemonium.⁸ Eodem modo sanat *surdo-mutum* unum,⁹ alium vero tangendo auriculas et linguam eius atque dicens: „Ephpheta, adaperire“. ¹⁰ Haec certo a medicina mutorum et surdorum aliena sunt. — Decem *leprosos* mundat iubens:

¹ Venturini, Gottlob Paulus, Neumann, Wernle, Heß, Frenssen, Io. Weiß, Ebstein, Ed. v. Hartmann: cf. Jesus Christus II, 418 sq.

² Ad sequentia cf. Dr. med. K. Knur, Christus medicus? Freiburg, Herder 1905.

³ Mt 8, 5; Lc 7, 2.

⁴ Mt 9, 2; Mc 2, 3; Lc 18, 35.

⁵ Mt 9, 27; 20, 29; Mc 10, 46; Lc 18, 35.

⁶ Io 9, 1—41.

⁷ Caecitas nativa sectione solis modernis chirurgis nota in eo solo casu sanari potest, cum agitur de suffusione oculorum (cataracte, Star). Unde caecus a nativitate iamiam videns bene exclamavit: „A saeculo non est auditum, quia quis aperuit oculos caeci nati.“ Io 9, 32. Cf. Knur 27.

⁸ Mt 17, 14.

⁹ Mt 9, 32.

¹⁰ Mc 7, 32.

„Ite, ostendite vos sacerdotibus“;¹ alium leprosum liberat verbo: „Volo, mundare.“² Solo ergo voluntatis nutu formidandam illam scabiem tollit, cui medendae medici moderni adhuc impares sunt.³ — *Mulier fluxum sanguinis* (menorrhagiam) patiens a 12 annis sanatur tactu fimbriae vestimenti Iesu, cum antea in medicos erogasset omnem substantiam suam,⁴ ac revera solummodo sectione chirurgica et therapia medicamentosa naturaliter sanari potuit.⁵ — *Hominem habentem manum aridam* (atrophia, Muskelschwund) Iesus sanat verbis: „Extende manum tuam“;⁶ *mulierem inclinatam* (articulorum affectione et resorptione) ab annis 18 erigit verbis: „Mulier, dimissa es ab infirmitate tua“;⁷ *virum hydropicum* restituit simplici tactu;⁸ *hominem 38 annos infirmum* sanitati restituit iubendo: „Surge, tolle grabatum tuum et ambula.“⁹ Nemo negaverit nullam artem physico-medicam sic sanare.

2. Iesus non sanavit vi psychico-medica.

Plurimi critici moderni, cum sanationes Iesu therapia physica explicare non possint, psychotherapiam invocant. Contendunt nempe Iesum tanta virtute psychica, tanta scil. voluntatis et animi naturalis vi praeditum fuisse, ut suggestionem hypnoticam vel etiam praeterhypnoticam aegros sanare valuerit.¹⁰ Verum Iesus suggestionem neque usus est neque uti potuit ad sanandos infirmos.

Usus non est suggestionem. Psychotherapeutae raros e multis infirmis sibi oblatis curant, eosque tantummodo sessionibus crebro iteratis, atque eo successu, ut saepissime vel fere semper recidant. Iesus vero omnes aegros sanabat, quotquot ei offerebantur; eos sanabat sine temporis et operae iactura:

¹ Lc 17, 12.

² Mt 8, 1; Mc 1, 40; Lc 5, 12.

³ Cf. Knur loc. cit. 55—64.

⁴ Mt 9, 20; Mc 5, 25; Lc 8, 43.

⁵ Knur 46.

⁶ Mt 12, 10; Mc 3, 1; Lc 6, 6; Knur 47.

⁷ Lc 13, 11.

⁸ Lc 14, 2.

⁹ Io 5, 2.

¹⁰ Weisse, Strauß, Schenkel, Keim, K. von Hase, H. Jul. Holtzmann, Osc. Holtzmann, Harnack, Weidel, Bousset, Otto, Furrer, Crooker, Soltau, Mehlhorn, Heß, Weinelt, Traub, P. W. Schmidt, alii: cf. Jesus Christus II, 424—427.

solo verbo, nutu, voluntatis imperio; eos demum sanabat successu stabili, neque vel unus recidit in pristinum statum infirmitatis. Ergo neutiquam agebat psychotherapeuten.

Adversarii thesim psychotherapeuticam fulcire nituntur dicentes Iesum, priusquam sanaret, ab aegrotis fidem poposcisse. Unde sanationes evangelicas simpliciter vocant sanationes fidei (faith healing, guérisons de foi, Glaubensheilungen), i. e. quarum causa fuit fides fiducialis in peritiam medicam Iesu. Immerito autem ita argumentantur. Nam Iesus fidem non quaerebat ad finem medicum, sed ad finem moralem et religiosum, cum omnia opera sua spectarent ad salutem animarum¹ et praecipue ad confirmandum testimonium suae messianitatis et divinitatis.² Atque insuper haec fides, quamvis esset condicio sine qua non operabatur Iesus, non tamen erat causa miraculorum. Patet cum saepe saepius non poscebat fidem ab infirmis, sed a personis circumstantibus. E. g. filiam syrophoenissae e longinquo sanat propter fidem matris petentis;³ puerum centurionis gentilis procul sanat, rogatus ab ipsius hero;⁴ Malchum sanat omni fide destitutum;⁵ discipulis iterato miraculose opitulatur tunc, cum modicae vel nullius sunt fidei.⁶ Unde increduli gratis affirmant Iesum usum esse suggestionem. Quin potius:

Uti non potuit suggestionem ad sanationes efficiendas. Therapia suggestiva, sicuti alio loco probavimus,⁷ solos morbos hystericos tollit, i. e. morbos, qui sive autosuggestionem sive heterosuggestionem orti fuerunt; morbi organici efficaciam psychotherapiae penitus eludunt. Iam vero saltem evidens est non omnes infirmos Domino oblatos hysteria laborasse, nisi forte tota fere gens iudaeorum tempore Christi deliravit. Immo constat plurimos infirmos a Iesu sanatos hysteria non laborasse. Quis enim e. g. puerum centurionis paralyticum hysterae accusaverit? quis hominem hydropicum? quis virum atrophicum?

¹ Mc 2, 1 sqq.; Lc 7, 47 sqq.; Io 5, 14; 8, 11.

² Mt 13, 58; Lc 4, 23 sqq.; Io 11, 26 etc.

³ Mt 15, 21 sqq.

⁴ Mt 8, 5 sqq.

⁵ Lc 22, 51.

⁶ Mt 8, 26; 14, 28 sqq.

⁷ Cf. supra p. 88—89.

quis leprosos? quis Malchum aure carentem? Denique, artis medicinae neurologicae gnari nemini infirmorum evangelii adiudicant notas hysteriae.¹

Ergo sanationes a Christo non magis virtute psychica effici potuerunt quam vi physica. Proinde sunt opera supernaturalia, immo immediate divina, cum solus Deus infirmitatibus et sanitati summo imperio dominetur. Ergo Iesus Christus, in infirmitates et sanitates infinita potestate praeditus, verus est Deus.

II. IECTIONES DAEMONUM.

Eiectiones quoque daemonum rationalismus explicare nititur psychotherapia sive potius psychiatria. Cum enim infirmos evangelii vocet hystericos, daemoniacos contendit fuisse hystericos summi gradus, scil. dementia imaginaria (hystero-paranoia) laborantes. „Dementia enim eiusque similes infirmitates psychonervosae communiter influxui nefasto daemonum attribuebantur,“ ait rationalismus. „Hac superstitione populari instigante daemoniaci qui dicuntur evangelii perperam sibi suggerebant possessionem diabolicam. Iesus eos sanabat suggerendo illusionem eiectionis daemonum.“ Ita rationalistae antiquiores, protestantes recentiores fere omnes, necnon modernistae.²

Iam concedimus quidem *dementiam morbosque ei similes* (hypernervosos, hystericos, hystero-epilepticos) ab incautis et superstitiosis *facile confundi posse cum possessione diabolica*. Inter insaniam nempe et possessionem existit quaedam affinitas. Nam quemadmodum insani (atque etiam hystero-insani et hypnotizati) dominium rationis in partem inferiorem animae et organismum corporalem fere amittunt, ita possessi dominio rationis in vires suas physicas et psychicas privantur, illaesa manente sola libera voluntate. Sicuti e. g. hypnotizans regit

¹ Knur loc. cit. 66 sqq.; R. J. Ryle, The neurotic Theory of the Miracles of Healing, in: The Hibbert Journal 1907, 572—586.

² Praecipue Semler, G. Paulus, Feller, Bahrdt, Hauber, Schelling, de Wette, Schenkel, Schleiermacher, Strauß, Renan, Hase, Keim, Nippold, Weitzsäcker, O. Holtzmann, Heß, P. W. Schmidt, Traub, Neumann, Ménégos, Réville, Conybeare, Beyschlag, Barth, Bousset, Harnack: Cf. Felder, Jesus Christus II, 433—437.

hypnotizatum, sic daemon inhabitans regit daemoniacum. Propterea in daemoniacis apparent status quidam et actus morborum. Insuper possessio plerumque veris morbis psychicis vel physicis unitur, sive ipsae inhabitationem diabolicam praecedunt sive sequuntur.¹

Immo concedimus ab incautis et superstitiosis *saepe demetiam morbosque ei similes cum possessione diabolica confusas et exorcismis vanis subiectas esse*. Quod ubique terrarum et omni tempore, maxime vero olim in oriente contigit. Ut de curis magicis chaldaeorum et aegyptiorum taceamus,² iudaei rabbinici incantationibus absurdis possessionem sive veram sive imaginariam tollere nitebantur.³

His concessis *negamus tamen daemoniacos evangelii mere dementes fuisse, qui suggestionem possessionis et eiectionis diaboli passi sint*. Hanc enim sententiam rationalistarum falsam esse probant *daemoniacorum condicio, copia, scientia, gestus, liberatio*.

a) *Daemoniacorum condicio* in evangeliiis nequaquam convertitur cum infirmitatibus sive physicis sive psychicis. Nam possessi opponuntur iis hominibus, qui variis languoribus,⁴ etiam mentalibus⁵ laborant. In ipsis etiam possessis evangelia

¹ Exempla possessionis variis infirmitatibus unitae statim proferemus.

² Cf. *Maspero*, Histoire ancienne des peuples de l'Orient classique, Paris 1895, I, 212; 683; 780.

³ Schabbat 14, 3; Sanhedrin 10, 1; Aboda zara fol. 12, 2; *Ioseph. Flav.*, Antiquitat. iud. VIII, 2, 5; Bellum iud. VII, 6, 3. Interdum tamen iudaei exorcismos energumenorum nomine Dei vel etiam nomine Iesu (Mc 9, 37; Act 19, 13; *Iren.*, Adv. haeres. 2, 6, 2; *MG* 7, 725) vero successu exercuisse videntur. Nam pharisaeis insimulantibus Iesum nomine et virtute Beelzebub, principis daemoniorum, daemonia eiicere, ipse respondit: „Filiis autem vestri, in quo eiiciunt?“ Mt 12, 27; Lc 11, 19.

⁴ „Afferebant ad eum omnes male habentes et daemonia habentes . . . Et curavit multos, qui vexabantur variis languoribus, et daemonia multa eiiciebat.“ Mc 1, 32. 34.

⁵ „Obtulerunt ei omnes male habentes, variis languoribus et tormentis comprehensos, et qui daemonia habebant, et lunaticos et paralyticos, et curavit eos.“ Mt 4, 24. Lunatici, i. e. epileptici (Mt 17, 14; Mc 9, 17. 19. 21; Lc 9, 39) et paralytici (paralysis progressiva, dementia paralytica) infirmitatibus psychicis affecti erant. Cf. *Seitz*, Das Evangelium vom Gottessohn, Freiburg 1908, 372—374.

possessionem distinguunt ab infirmitatibus physicis et psychicis, quibus daemones insimul affecti erant. Plurimum enim daemoniacorum non solum possessio memoratur, sed alii quoque morbi diserte nuntiantur: duo daemones erant muti,¹ unus mutus et caecus,² unus lunaticus, i. e. epilepticus,³ unus paralyticus,⁴ duo catatonici, i. e. dementia furiosa tacti.⁵ Unde liquet daemoniacos evangelii non fuisse mere dementes.

b) *Daemoniacorum copia.* Evangelia memorant daemoniacos utriusque sexus et omnis aetatis, etiam infantilis,⁶ qui maximo numero occurrerunt ubique fere locorum Palaestinae atque imprimis Galilaeae.⁷ „En epidemia suggestiva dementium, qui vesania religiosa se possessos a daemone putabant!“ exclamant rationalistae. Quos tamen redarguit sana psychiatria docens epidemias hystericas solummodo in locis clausis reperiri, e. g. in scholis, convictibus, carceribus. Psychiatria neque novit neque capit pestilentiam hystericam afficientem integras regiones ac proinde invadentem tot homines libere viventes, quot numerantur daemones in evangelis.⁸

E contrario facile intelligimus tempore Christi multos possessos ubique terrarum ac maxime in Palaestina occurrere. Etenim Christus venit regnum satanae destructurus et principem huius regni eiecturus, sicut ipse ait: „Nunc iudicium est mundi; nunc princeps huius mundi eiicietur foras.“⁹ Ideo mirum non est satanam omnia tentasse, ut dominium suum in homines servaret. Et quo magis Christi praesentia satanas angustabatur, eo magis homines insectabatur seducendo, obsidendo, possidendo.¹⁰

¹ Mt 9, 32; 12, 22; Mc 9, 16.

² Mt 12, 22.

³ Mt 17, 14; Mc 9, 14; Lc 9, 37.

⁴ Lc 13, 11.

⁵ Mt 8, 28; Mc 5, 1; Lc 8, 26.

⁶ Mc 9, 20.

⁷ Mt 4, 24; Mc 1, 34. 39; 3, 11 sqq.; 8, 16; 13, 31 sq.

⁸ Knur loc. cit. 43.

⁹ Io 12, 31.

¹⁰ Etiam post tempora Christi daemones multos fuisse testantur Actus Apostolorum (Act 16, 16 sqq.; 19, 12) et veteres apologetae (e. g. *Iren.*, Adv. haeres. 2, 32, 4; *ML* 7, 829. *Tertull.*, Apolog. c. 23; *ML* 1, 413. *Cyprian.*, Advers. Demetr. c. 15; *H* 1, 361). Sicut vivente Christo initia, ita post discessum Christi incrementa fidei et ecclesiae daemones vi impedire conati sunt.

c) *Daemoniacorum scientia.* Daemoniaci statim ut Iesum vident, eum agnoscunt et profitentur Messiam et Filium Dei: „Spiritus immundi, cum illum videbant, procidebant ei et clamabant dicentes: Tu es Filius Dei¹ . . . Exhibant autem daemonia a multis clamantia et dicentia: Quia tu es Filius Dei“² . . . „Quid nobis et tibi, Iesu nazarene: venisti perdere nos? scio qui sis, Sanctus Dei³ . . . Quid mihi et tibi, Iesu Fili Dei altissimi?“⁴ Ista cognitio et professio christologica daemoniacorum profecto non est amentium. Nam nec iudaei sanae mentis, immo necdum apostoli a Domino separatim instructi tam perfecte tamque supernaturaliter sentiebant de Iesu. Ex hominibus daemoniacis ergo loquitur ens suprahumanum, spiritus malignus eos inhabitans.

d) *Daemoniacorum gestus.* Appropinquante Iesu daemoniaci violenter torquebantur,⁵ pedibus ipsius trepidantes provolvebantur,⁶ alta voce clamabant,⁷ miserabiliter deprecabantur et adiurabant eum, ne se perderet, ne se cruciaret, nec quidquam rei secum haberet.⁸ Sic certe daemones agere debebant appropinquante Messia Filio Dei; contra daemoniaci hysterici, i. e. falso possessionem sibi suggerentes, Iesum adiissent auxilium suppliciter petentes.

Cum autem liberantur, daemoniaci discerpuntur et in medium proiciuntur a spiritu immundo,⁹ immo interdum quasi mortui in terram eliduntur.¹⁰ Semel etiam permittente Iesu daemones exeuntes introierunt in gregem porcorum, et ecce impetu abiit totus grex per praeceps in mare, et mortua sunt animalia quasi duo milia.¹¹ Nulla infirmitas neque organica neque hysterica momento temporis, quo tollitur, talia phaenomena producit. Ista phaenomena igitur sine dubio signa sunt possessionis daemoniacae.

¹ Mc 3, 11. ² Lc 4, 41.

³ Mc 1, 24. ⁴ Mc 5, 7.

⁵ Mc 9, 19; Lc 9, 42.

⁶ Mt 8, 28; Mc 5, 2 sqq.; Lc 8, 27 sq.

⁷ Mc 1, 23; Lc 4, 33 etc.

⁸ Mc 1, 24; 5, 7; Lc 4, 34; 8, 28.

⁹ Mc 1, 26; Lc 4, 35.

¹⁰ Mc 9, 25.

¹¹ Mt 8, 31—33; Mc 5, 11; Lc 8, 32.

e) *Daemoniacorum liberatio.* Ipsam liberationem daemoniacorum Iesus exsequitur quolibet occursu, mero imperio atque etiam actione in distans. *Quolibet occursu:* sive enim singulos daemoniacos sive turbas daemoniacorum offendit, omnes statim liberat. Et quidem *mero imperio:* daemoniacum gerasenum liberat dicens: „Exi spiritus immunde ab homine“;¹ puerum lunaticum liberat comminando spiritui immundo: „Surde et mute spiritus, ego praecipio tibi, exi ab eo, et amplius ne introeas in eum“;² daemoniacum in synagoga Capharnaum liberat increpando diabolum: „Obmutesce et exi ab eo“;³ turbas daemoniacorum liberat uno verbo spiritus malos eiiciendo.⁴ Immo interdum daemoniacos liberat *actione in distans:* mulieri namque syrophoenissae roganti, ut daemonium eiiceret de filia sua, dicit: „Vade, exiit daemonium a filia tua.“ Quae longe absens eo ipso momento liberata est.⁵ Hoc modo nec suggestores sanant, nec suggesti sanantur. Suggestione psychiatrica hysterici solum actu praesentes sanari queunt iique tantummodo therapia continuata atque ea lege, ut singuli singillatim et seorsim ab aliis curentur.⁶ Daemoniaci ergo a Iesu liberati non patiebantur suggestionem possessionis, sed veram possessionem daemoniacam.

Merito ergo turbae paventes de illo exclamarunt: „In potestate et virtute imperat immundis spiritibus, et exeunt.“⁷ At potestatem divinam in spiritus malos Iesus non solum ipse exercuit, sed et apostolis⁸ ac discipulis suis⁹ contulit. Eandem potestatem fidelibus suis promisit.¹⁰ Atque revera apologetae priorum saeculorum coram iudaeis et gentilibus publice contestantur omnes christianos nomine et auctoritate Christi daemones expulisse.¹¹ Haec suprema potestas in regnum inferorum profecto supponit Christi divinitatem.

¹ Mc 5, 8. ² Mc 9, 24.

³ Mc 1, 25; Lc 4, 35.

⁴ Mt 8, 16.

⁵ Mc 7, 24—30.

⁶ Cf. Ryle loc. cit. 579; Knur loc. cit. 42.

⁷ Lc 4, 36.

⁸ Mt 10, 1; Mc 6, 7; Lc 9, 1.

⁹ Lc 10, 17.

¹⁰ Mc 16, 17.

¹¹ Tertull., Iren., Cyprian. locis indicatis.

III. DOMINATIO VIRIUM NATURALIUM.

Sicut Christus mundo rationali daemonum dominatur, sic etiam mundo irrationali virium naturalium: convertendo aquam in vinum, multiplicando panem, ambulando supra aquas, sedando ventum et fluctus.

a) *Conversio aquae in vinum* in Cana Galilaeae. Ioannes narrat Christum, cum interesset nuptiis et vinum defecisset, praecepisse ministris, ut sex hydrias (5—7 hectolitra continentes) aqua implerent, easque impletas architriclino afferrent; hunc autem gustasse aquam in vinum optimum conversam.¹ Per miraculum hoc factum esse patet natura docente et rationalismo confirmante. *Natura docet* multiplicibus iisque succedentibus processibus ordinis physici et chimici opus esse, ut aqua paulatim in vinum convertatur, proindeque effectum supernaturalem adesse, cum solo actu voluntatis subito aqua in vinum generosum mutatur. Quod *rationalistae* tacite confirmant, frustra interpretationem naturalem huius facti tentantes. Contendunt Iesum clam vinum ad nuptias secum attulisse illudque ioci causa occulte ministrasse (G. Paulus), vel aquae liquores fortes addidisse (Woolston, Dulk) vel convivis suggestisse, ut aquam vinum putarent (Neander, B. Weiß). Tamen his opinionibus insulsis textus evangelicus non explicatur, sed destruitur. Ergo aut factum historicum per fas et nefas negari debet vel concedi philosophica veritas miraculi in Cana patrati.

b) *Multiplicatio panis* bis effecta. Primum Iesus cibavit circiter quinque milia virorum, mulieribus et parvulis non computatis; et cum tantum quinque panes et duo pisces praesto essent, post cenam duodecim cōphini fragmentorum superaverunt.² Alio tempore septem panibus et paucis pisciculis Iesus satiavit quattuor milia hominum extra parvulos et mulieres, et saturatis omnibus superfuerunt septem sportae plenae fragmentorum.³ Has cibationes non effectas esse modo naturali *reapse* constat: nam uno circiter kilogrammate panis hordeacei⁴

¹ Io 2, 1—11; 4, 46.

² Mt 14, 15—21; Mc 6, 32—44; Lc 9, 10—17; Io 6, 1—15.

³ Mt 15, 32—38; Mc 8, 1—10.

⁴ Placentae panis orientales 100—150 grammata habebant. Cf. *Bisping, Knabenbauer* aliosque exegetas in Mt 14, 17.

paucisque pisciculis tanta hominum multitudo satiari non poterat, et insuper post cenam plus cibi superare profecto nequibat, quam ante cenam affuerat. Quod inviti iterum confirmant *rationalistae* absurdis hypothesibus, quibus facta evangelica explicare conantur. Propugnant enim vel Iesum verbo et exemplo multitudinem hortatum esse, ut ex suis canistris et peris cibos abundanter allatos sumerent et etiam pauperibus distribuerent (G. Paulus, Hase, Heß, B. Weiß, Furrer), vel multitudinem accepta vix buccella modestissime acquievisse (Renan, O. Holtzmann), vel apostolos acervum panum in proxima spelunca absconditum protulisse (Bahrdt), vel sermonem esse non de satietate materiali, sed de spirituali satietate verbo Dei proposito (Schenkel, Wittichen, Keim). Quae omnia relationi evangelicae contraria sunt. Facta saturationis, sicuti ab evangeliiis narrantur, excludunt explicationem naturalem.

c) *Deambulatio super mare galilaicum*. Post primam multiplicationem panum Iesus discipulis obvenit ambulans ipse super mare et Petrum super undas incedentem verbo sustinens, ne mergeretur.¹ *Factum ipsum* causam supernaturalem evidenter requirit: deambulando super mare Iesus legem gravium suspendit atque proinde certo ordinem naturae visibilis superat. Quod ut *rationalistae* negent, somniant Iesum vel mira dexteritate undis ludentem adnatasse (Lange), vel trabi superstantem appropinquasse (Bahrdt), vel *ad et circa* mare, non *super* mare ambulasse (G. Paulus, B. Weiß, Furrer); Petrum autem vel vado transiisse vel audacius nando in tutum pervenisse Domino manum e litore tendente (Paulus, Barth). Quae explicationes omnes verbis et contextu evangelicae relationis aperte respuuntur. Aut evangelium est vitiandum, aut miraculum est concedendum; tertium non datur.

d) *Sedatio procellae*. Discipulis mare Genesareth transfretantibus motus ventorum et undarum factus est magnus, ita ut navicula operiretur fluctibus. Iesus vero a somno excitatus imperavit ventis et mari, et facta est tranquillitas magna. Quare homines mirati exclamaverunt: „Qualis est hic, quia venti et mare obediunt ei?“² Hic *eventus* aperte supernaturalis est,

¹ Mt 14, 22—34; Mc 6, 45—53; Io 6, 15—21.

² Mt 8, 23—27; Mc 4, 36—40; Lc 8, 22—25.

cum nullus homo naturalibus viribus utens ventos et fluctus imperio suo ad tranquillitatem reducere valeat. Assentiunt *ratio-
nalistae*, dum, quaerentes explicationem naturalem, textum evangelii deturpant vel destruunt. Alii enim deblaterant Iesum non mare quidem, sed perturbatos discipulorum animos sedasse (Volkmar, B. Weiß), alii autumant mare sensim sine sensu sedatum esse, dum Iesus de procella loqueretur (G. Paulus, Hase, Heß, Furrer), alii totum factum negant, quia, aiunt, „sedatio illa potestatem suprahumanam, immo prorsus divinam supponeret“ (Schleiermacher, Schenkel, Io. Weiß).

Revera dominatio virium naturalium, quam Christus convertendo aquam in vinum, multiplicando panes, ambulando super mare, sedando procellam exercuit, omnino suprahumana est ac proinde *in se* est saltem miraculum secundi ordinis. Haec omnia autem efficere eo *modo, quo* Christus effecit — subito, uno verbo, voluntatis imperio — est miraculum primi ordinis, i. e. opus soli domino naturae factu possibile. Iesus Christus ergo est dominus naturae — Deus.

IV. RESUSCITATIONES MORTUORUM.

Suscitando mortuos Iesus se probat tum virium naturalium tum animae humanae dominum absolutum. Nam resuscitatio mortui effici nequit, nisi et vires corporales collapsae restituantur et anima domum aeternitatis iam ingressa inde revocetur. Opus hoc utique tum *in se* est divinum, tum etiam modo prorsus divino a Christo patratur, scil. imperio instantaneo.

Quod ut negent adversarii, contendunt Iesum non suscitasse mortuos, sed morte apparenti (lethargia, stupore, syncope) oppressos alloquio suggestivo exterruisse.¹

Sed etiamsi haec opinio vera esset, osiores miraculorum nihil proficerent. „Stupore“ enim oppressi adhibitis multis curis et insumpto multo tempore tandem ad vitam plenam redeunt. Si Iesus „stupore“ tactos revocasset extemplo et simplici alloquio, profecto miraculum fecisset aequè fere stupendum, acsi

¹ Ita sentiunt G. Paulus, Schleiermacher, Schenkel, Hase, Ewald, Keim, Neander, Pfleiderer, v. Hartmann omnesque fere critici radicales et liberales.

mortuos ad vitam reduxisset. Tamen tres illae personae, quae resuscitatae narrantur in evangelio, fuerunt mortuae, minime vero „stupore“ oppressae.

a) *Filia Iairi* „in extremis“ erat, quando archisynagogus Iesum adibat deprecans multum, ut veniret et morienti manum imponeret. Cum autem essent in via, Iairo nuntiatum est: „Quia filia tua mortua est: quid ultra vexas magistrum?“ Iesus autem nihilominus iter continuat. „Et veniunt in domum archisynagogi, et videt tumultum et flentes et eiulantes multum. Et ingressus ait illis: ‚Quid turbamini et ploratis? puella non est mortua, sed dormit.‘ Et irridebant eum. Ipse vero eiectis omnibus assumit patrem et matrem puellae et qui secum erant, et ingreditur, ubi puella erat iacens. Et tenens manum puellae, ait illi: ‚Puella surge.‘ Et confestim surrexit puella et ambulabat. Erat autem annorum duodecim, et obstupuerunt stupore magno.“¹

Adversarii contendunt puellam debilitate et depressione nervorum affectam deliquium lethargicum passam esse dicente etiam ipso Iesu: „Non est mortua puella, sed dormit.“ Attamen Iesus manifesto dicere solummodo voluit puellam non plangendam tamquam mortuam, cum excitanda statim esset quasi ex somno. Circumstantiae enim facti relati mortem apparentem puellae omnino excludunt. Mors apparens accidit propter causas violentas, e. g. venena, percussiones, sanguinis effusionem, frigora etc. Contra medicina nescit stuporem seu veternum proveniente ex debilitatis nervis et paulatim ingravescentem ita, ut infirmi paulatim ab aegrotatione transeant ad periculum mortis et de mortis periculo ad statum mortis, quemadmodum legimus de filia Iairi.

b) *Iuvenis in Naim.* Cum Iesus appropinquaret portae civitatis Naim, „ecce defunctus efferebatur filius unicus matris suae, et haec vidua erat, et turba civitatis multa cum illa. Quam cum vidisset Dominus, misericordia motus super eam, dixit illi: ‚Noli flere.‘ Et accessit et tetigit oculum. Et ait: ‚Adulescens, tibi dico, surge.‘ Et resedit, qui erat mortuus, et coepit loqui. Et dedit illum matri suae.“²

¹ Mc 5, 21—25. 35—43; Mt 9, 18—19. 23—26; Lc 8, 41—42. 49—56.

² Lc 7, 11—17.

Hunc eventum rationalistae expedite sic interpretantur: „Iesus casu incidens in pompam funebrem, statim cognovit iuvenem iam iam sepeliendum lethargia correptum esse, quamvis a tota civitate parentante et ab ipsa matre vidua mortuus crederetur. Appropinquans funeri Iesus evidētia signa vitae in iuvene detexit, quamvis omnes circumstantes solas mortis notas detegerent. Divinavit insuper infallibiliter momentum criticum, quo solo „veterinosus“ excitari posset, adesse unicumque verbum sufficere ad excitandum illum. Hoc ergo verbum salvificum fidenter pronuntiat, et ecce, qui mortuus putabatur, descendit de loculo sanus et accurrit ad matrem suam.“ Patet hanc explicationem rationalistarum perridiculam esse; eamque, negato uno miraculo suscitationis mortui, ponere duo miracula, scientiae nempe divinae, qua Iesus lethargiam infallibiliter perviderit, et potentiae divinae, qua lethargiam subito sustulerit.

c) *Lazarus a Bethania*, Iesu amicus, infirmabatur. Nuntio infirmitatis accepto, Iesus nihilominus aliquot dies exspectabat, antequam Iudaeam peteret. „Tunc dixit discipulis manifeste: ‚Lazarus mortuus est, et gaudeo propter vos, ut credatis, quoniam non eram ibi, sed eamus ad eum.‘ Venit ergo Iesus et invenit eum quattuor dies iam in monumento habentem . . . Erat autem spelunca, et lapis superpositus erat ei. Ait Iesus: ‚Tollite lapidem.‘ Dicit ei Martha, soror eius, qui mortuus fuerat: ‚Domine, iam foetet, quatruiduanus est enim.‘ Tulerunt ergo lapidem. Iesus autem elevatis sursum oculis dixit: ‚Pater gratias ago tibi, quoniam audisti me. Ego autem sciebam, quia semper me audis, sed propter populum, qui circumstat, dixi: ut credant quia tu me misisti.‘ Haec cum dixisset, voce magna clamavit: ‚Lazare, veni foras.‘ Et statim prodiit, qui fuerat mortuus, ligatus pedes et manus institis, et facies illius sudario erat ligata. Dixit eis Iesus: ‚Solvite eum et sinite abire.‘ Multi ergo ex iudaeis, qui venerant ad Mariam et Martham et viderant, quae fecit Iesus, crediderunt in eum.“¹

Quam insulse rationalistae contendant suggestivam excitationem Lazari e morte apparenti, nemo est, qui non videat. Hypothesi hac admissa Iesus longe absens prophetico lumine

¹ Io 11, 1—45.

scivit Lazarum mortuum non esse, quem tamen nefando mendacio mortuum esse affirmavit! Stans dein ad speluncam, signa vitae in amico suo evidenter apprehendit, nihilominus autem resuscitationem mortui imminentem fraudulenter aequae ac impie annuntiavit tamquam critèrium suae missionis divinae! Demum resuscitationis simulacrum effecit, Deo opitulante, ut Lazarus, excusso stupore, illico et miraculose plenam salutem recuperaret! Haec omnia tam absurda sunt, ut multi rationalistae, sprete hypothesi mortis apparentis, totam narrationem de Lazaro fabulam (Strauß) vel allegoriam (Volkmar, Furrer) declarent, ne philosophicam veritatem miraculi resuscitationis confiteri cogantur. Hoc ausu desperato clare demonstrant criticam incredulam frustra impugnare resuscitationes mortuorum a Iesu patratas. Iesus Christus vere est dominus mortis et vitae — Deus.

CAPUT IV.

RESURRECTIO IESU.¹

Resuscitationes mortuorum a Iesu peractas magnitudine et momento etiam superat ipsius Christi resurrectio a mortuis. Creatione excepta nihil mirabilius est in operibus Dei visibilibus, quam ut quis a mortuis resurgat. *Si Christus hoc miraculum miraculorum in semetipso operatus est ad probandum testimonium suum messianum et divinum, nemo dubitare potest, quin revera Messias et Deus sit.*

Sane *Iesus Christus* futuram suam resurrectionem tamquam sigillum eminentissimum suae missionis et doctrinae

¹ Müllendorff S. I., Der Glaube an den Auferstandenen gemeinfaßlich begründet, Regensburg 1900; Chauvin, Jésus-Christ est-il ressuscité? Paris 1901; Disteldorf, Die Auferstehung Jesu Christi, Trier 1906; Dentler, Die Auferstehung Jesu Christi nach den Berichten des Neuen Testaments, Münster 1908; Ladeuze, La résurrection du Christ, Paris et Bruxelles 1908; Fabozzi, La risurrezione di Gesù Cristo rivendicata dalla critica di Harnack e di Loisy, Napoli 1908; Mangenot, La résurrection de Jésus, Paris 1910; Muser, Die Auferstehung Jesu und ihre neuesten Kritiker, Kempten 1911; Jacquier, La résurrection de Jésus-Christ, Paris 1911. Alios libros et articulos fere innumeros de resurrectione Iesu notatos invenies apud Mangenot loc. cit. 9—12 et Felder, Jesus Christus II, 473—551.

declaravit.¹ *Apostoli quoque resurrectionem Christi tamquam fundamentum firmissimum et argumentum ineluctabile religionis christianae consideraverunt.*² Ipsi denique *adversarii* resurrectionis Christi cum Friderico Strauß exclamant: „Centrum centri, cor proprium religionis christianae est resurrectio Iesu.“³

Quare increduli omnia moliuntur contra resurrectionem Iesu. Facta namque historica, quibus resurrectio nititur, vel omnino negant vel saltem explicatione naturali enervare conantur. Propterea primo facta illa historica stabiliemus; postea eorum explicationem naturalem refellemus.

ARTICULUS I.

DEMONSTRATIO FACTORUM.

Trino facto resurrectio Iesu demonstratur: fide discipulorum, monumento Iesu vacuo, apparitionibus Iesu redivivi.

I. FIDES DISCIPULORUM IESU.

1. *Testimonium evangeliorum.* Ultima capita omnium evangeliorum testantur et describunt resurrectionem Iesu.⁴ Evangelistas autem eam describere ad tramitem historiae, non ad normam legendae, patet ex iis, quae contra hypothesim legendarum alio loco diximus.⁵ Revera Matthaeus et Ioannes resurrectionem narrant ut testes a visu; Marcus ut interpres Petri, qui ipse fuit testis ac spectator primarius facti narrati; Lucas demum sequitur eos, „qui ab initio ipsi viderunt“⁶ ac maxime apostolum Paulum, cui Christus redivivus apparuerat. Hinc de scientia debita evangelistarum dubitare nequimus, cumque de eorum veracitate neque etiam adversarii dubitent, simpliciter historica sunt, quae de resurrectione in evangeliis narrantur.

¹ Mt 12, 38—40; 16, 4; Io 2, 19—22. Cf. supra: Vaticinium de resurrectione Iesu p. 209 sq.

² 1 Cor 15, 14. 15. 17.

³ „Den Mittelpunkt des Mittelpunktes, das eigentliche Herz des Christentums bildet die Auferstehung Jesu.“ Strauß, Die Halben und die Ganzen, Berlin 1865, 125.

⁴ Mt 28, 1—20; Mc 16, 1—20; Lc 24, 1—53; Io 20, 1—12, 14.

⁵ Cf. supra p. 225—229.

⁶ Lc 1, 2.

Rationalistae tamen obiciunt *duas difficultates ex critica textuali et reali.*

Critica textus recte affirmat *conclusiones secundi et quarti evangelii*,¹ quae resurrectionem Iesu narrant, *exaratis iam libris Marci et Ioannis* additas esse. Quod etsi verum sit, testimonium evangelicum de resurrectione Iesu illaesum manet. Nam constat: 1° auctores additamentorum, de quibus agitur, probabilissime ipsos evangelistas vel certo eorum discipulos esse,² necnon 2° Marcum et Ioannem etiam in corpore evangeliorum certe ab ipsis scripto testari resurrectionem Iesu.³ Ergo critica textus non valet imminuere vim testimonii, quod evangelia reddunt resurrectioni Iesu.

Critica rerum respicit *discrepantias relationum evangelicarum* de resurrectione. Sane evangelistarum quisque eventus huc spectantes modo aliquantulum diverso refert pro diverso fine sibi proposito diversaque catechesi adhibita. Tamen discrepantiae relationum non attinent ad factum principale resurrectionis, sed ad adiuncta solummodo minora, atque stante licet discrepantia nusquam detegitur contradictio relationum. Quae cum ita sint, ipsa diversitas narrandi non infirmat, sed confirmat veritatem resurrectionis narratae. Quo liberius enim quattuor scriptores idem factum principale testantur, eo maiorem fidem historicam merentur.

2. Testimonium Pauli. Actibus Apostolorum et epistulis paulinis testibus resurrectio fuit pars maxime essentialis evangelii apostoli gentium. A prima die praedicationis suae⁴ s. Paulus quavis occasione resurrectionem Iesu annuntiat eamque ut fundamentum fidei et spei christianae considerat.⁵ Disertius tamen in c. 15 primae epistulae ad corinthios loquitur de resurrectione Christi. Corinthi nempe lis orta erat de resurrectione mortuorum. Paulus hanc litem dirimit provocando ita ad resurrectionem Domini:

¹ Mc 16, 9—20; Io c. 21.

² Cf. Introductionem in evangelia.

³ Mc 16, 2—8; Io 20, 1—29.

⁴ 1 Thess 1, 9 sq.; Act 13, 29—32. 34; 17, 2 sq. 31; 26, 23.

⁵ Rom 4, 24 sq.; 6, 2—11; 8, 10—34; 14, 1—12; 1 Cor 6, 14; 15; 2 Cor 1, 9; 4, 14; 5, 15; Gal 1, 1; 4, 24; Eph 1, 19—21; 2, 5—7; Phil 3, 10 sq.; Col 2, 12 sq.; 3, 1 sq.; 1 Thess 1, 10; 4, 12 sq.; 2 Tim 2, 8; Hebr 1, 13; 2, 9; 4, 14; 8, 1; 12, 2; 13, 20.

„Notum autem vobis facio, fratres, evangelium, quod praedicavi vobis, in quo et statis, per quod et salvamini: qua ratione praedicaverim vobis, si tenetis, nisi frustra credidistis. Tradidi enim vobis in primis quod et accepi: quoniam Christus mortuus est pro peccatis nostris secundum Scripturas, et quia sepultus est, et quia resurrexit tertia die secundum Scripturas, et quia visus est Cephae, et post hoc undecim. Deinde visus est plus quam quingentis fratribus simul, ex quibus multi manent usque adhuc, quidam autem dormierunt. Deinde visus est Iacobo, deinde apostolis omnibus. Novissime autem omnium tamquam abortivo visus est et mihi . . . Sive enim ego, sive illi: sic praedicamus et sic credidistis. Si autem Christus praedicatur, quod resurrexit a mortuis, quomodo quidam dicunt in vobis, quoniam resurrectio mortuorum non est? Si autem resurrectio mortuorum non est, neque Christus resurrexit. Si autem Christus non resurrexit, inanis est ergo praedicatio nostra, inanis est et fides vestra. Invenimur autem et falsi testes Dei, quoniam testimonium diximus adversus Deum quod suscitaverit Christum, quem non suscitavit, si mortui non resurgunt. Nam si mortui non resurgunt, neque Christus resurrexit. Quodsi Christus non resurrexit, vana est fides vestra, adhuc enim estis in peccatis vestris . . . Nunc autem Christus resurrexit a mortuis primitiae dormientium.“¹

Hisce verbis s. Paulus *resurrectionis factum et momentum* clarissime exponit et extollit. *Originem* etiam doctrinae de resurrectione Iesu indubitanter indicat, eam repetendo e duplici fonte traditionis christianae et experientiae propriae. Et primo quidem resurrectionem Iesu didicerat *e traditione* apostolorum, Petri imprimis et Iacobi, necnon 500 discipulorum, qui Christum redivivum viderant. Hanc traditionem acceperat tertio anno post conversionem suam, dum Hierosolymis maneret.² Antea autem resurrectionem iam noverat *propria experientia*, cum Christus in via ad Damascum ipsi Saulo apparuit eumque in Paulum convertit. Quae apparitio et conversio facta est paulo post mortem Iesu et forsan, uti opinatur Harnack,³ eodem anno,

¹ 1 Cor 15, 1—8. 11—17. 20.

² Gal 1, 18—20.

³ Harnack, Geschichte der altchristlichen Literatur II, 1, Leipzig 1897, 237.

quo mortuus est Dominus. Liquet ergo christianos statim ab initio resurrectionem Iesu credidisse et praedicasse.

3. Testimonium Petri. Actus Apostolorum referunt catecheses a Petro prolatas adhuc ante conversionem Pauli, primis scil. diebus ecclesiae nascentis. Argumentum autem princeps harum catechesium est testimonium resurrectioni Domini redditum. Die pentecostes Petrus coram multitudine iudaeorum et gentilium contionari audet: „Iesum nazarenum . . . per manus iniquorum affligentes interemistis: quem Deus suscitavit solutis doloribus inferni . . . Hunc Iesum resuscitavit Deus, cuius omnes nos testes sumus.“¹ In porticu Salomonis princeps apostolorum idem testatur: „Auctorem vitae interfecistis, quem Deus suscitavit a mortuis, cuius nos testes sumus.“² In conspectu synedrii, a quo Iesus damnatus fuerat, insistit: „Deus patrum nostrorum suscitavit Iesum, quem vos interemistis, suspendentes in ligno. Hunc principem et salvatorem Deus exaltavit dextera sua, et nos sumus testes horum verborum.“³ In domo Cornelii, centurionis romani, Petrus affirmat: „Et nos testes sumus omnium, quae [Iesus] fecit in regione iudaeorum et Ierusalem, quem occiderunt suspendentes in ligno. Hunc Deus suscitavit tertia die, et dedit eum manifestum fieri non omni populo, sed testibus praeordinatis a Deo, nobis, qui manducavimus et bibimus cum illo, postquam resurrexit a mortuis.“⁴ Toto dein tempore praedicationis suae Petrus resurrectione Iesu fundat omnem spem omnemque fidem suam.⁵ Usque ad ultimos dies vitae suae resurrectionis fidem et gratias extollit: „Benedictus Deus et Pater Domini nostri Iesu Christi, qui secundum misericordiam suam magnam regeneravit nos in spem vivam per resurrectionem Iesu Christi ex mortuis.“⁶

Secundum haec testimonia evangeliorum, Pauli et Petri fides discipulorum in resurrectionem Iesu tria complectebatur:

a) *Factum ipsum*, scil. *Iesum resurrexisse*. Primos christianos hanc persuasionem resurrectionis ineluctabilem ab initio, unanimiter constanterque habuisse et praedicasse omnes increduli concedunt.

¹ Act 2, 22—32.

² Act 3, 15.

³ Act 5, 30—32.

⁴ Act 10, 39—41.

⁵ 1 Petr 1, 21.

⁶ 1 Petr 1, 3.

b) *Obiectum* resurrectionis, scil. Iesum resurrexisse a mortuis, i. e. a morte corporali rediisse *ad vitam corporalem*. Cum increduli fabulentur Iesum „spiritualiter revixisse in mente fidelium“ vel „ad vitam mysticam in caelos transiisse“, discipuli contra alta voce clamant: „crucifixum et sepultum“ e sepulcro prodiisse vivum; Iesum „suscitatum“ esse „primitias dormientium“; Iesum „neque derelictum esse in inferno neque carnem eius vidisse corruptionem“;¹ resurrectionem eius esse exemplar et pignus resurrectionis nostrae secundum carnem.

c) *Adiunctum* singulare, scil. Iesum *tertia die* resurrexisse a mortuis. Omnes evangelistae testantur Iesum sub vesperum feriae sextae sepultum esse, sabbato in sepulcro mansisse, atque die dominica diluculo sepulcrum reliquisse. Paulus instat secundum traditionem apostolicam Christum resurrexisse „tertia die“.² Petrus confirmat: „Hunc Deus suscitavit tertia die et dedit eum manifestum fieri.“³

Ergo ille articulus symboli apostolici: „Tertia die surrexit a mortuis“ revera congruit persuasioni et confessioni totius ecclesiae inde a primis diebus post mortem Christi. Fides discipulorum in Iesum resuscitatum orta non est evolutione, sed tempore aequat ipsum eventum resurrectionis. Tanta ac talis persuasio evidentia facti tantummodo gigni potuit.

Ac revera haec persuasio duplici argumento nititur: sepulcro Iesu vacuo et apparitionibus Christi redivivi.⁴

II. MONUMENTUM IESU VACUUM.

Sepulcrum Iesu vacuum argumentum ineluctabile est resurrectionis Domini. Ideo increduli omnes nervos intendunt, ut sepulcrum Iesu vacuum negent.⁵ Quos tamen redarguit testimonium evangeliorum, Pauli, aequalium christianorum et iudaeorum.

¹ Act 2, 31.

² 1 Cor 15, 3 sq.; Act 13, 30.

³ Act 10, 40.

⁴ Cf. Jesus Christus II, 475—487.

⁵ Ita Strauß, Harnack, Weizsäcker, Io. Weiß, Arnold Meyer, Loisy, P. W. Schmiedel, Spitta, cum Schenkel, Völler et alii radicales et liberales fateantur factum sepulcri vacui negari non posse: cf. Jesus Christus II, 487—494.

1. *Testimonium evangeliorum.* Evangelistae sepulcrum inventum et cognitum esse „vacuum“ sic narrant:¹ Una sabbati (i. e. prima die hebdomadae = dominica) Maria Magdalena et aliae mulieres venerunt mane ad monumentum (Omnes evangelistae), ut ungerent corpus Iesu (Mc, Lc). Invenerunt autem lapidem revolutum (Omnes) et angelum Domini, qui dixit eis (Synoptici)² Iesum resurrexisse (Synoptici) et discipulos in Galilaeam praecedere (Mt, Mc). Hunc nuntium mulieres primo reticuerunt (Mc), dein solis apostolis tulerunt (Mt, Lc). Apostoli non quidem crediderunt sermoni mulierum (Lc); attamen Petrus (Lc) et Ioannes (Io) festinanter venerunt ad sepulcrum. Ioannes „praecurrit citius Petro et venit primus ad monumentum. Et cum se inclinasset, vidit posita linteamina, non tamen introivit“ (Io). Venit ergo Simon Petrus sequens eum, et introivit in monumentum, et vidit linteamina posita (Lc, Io) „et sudarium, quod fuerat super caput eius, non cum linteaminibus positum, sed separatim involutum in unum locum. Tunc ergo introivit et ille discipulus, qui venerat primus ad monumentum, et vidit et credidit“ (Io).

Textus isti harmonice collati monstrant evangelistas singulos variis sub adiunctis³ idem factum principale testari: inventionem et cognitionem monumenti vacui. Qui autem hoc factum testantur, illud noverunt vel ex ore testium oculatorum, Marcus nempe et Lucas, vel ex propria experientia oculata, nempe Matthaeus et Ioannes. Ergo testimonium eorum de monumento tertia die vacuo est certissimum. Accedit:

2. *Testimonium Pauli.* Quamvis apostolus gentium numquam explicitis verbis dicat sepulcrum Iesu inventum esse vacuum, implicite tamen hoc praedicat, quotiescumque resurrectionem Domini enuntiat. Semper docet Iesum crucifixum, mortuum,

¹ Mt 28, 1—8; Mc 16, 1—8; Lc 24, 1—12; Io 20, 1—10.

² Lc praeter angelum loquentem alium meminit, qui solummodo testis aderat.

³ Discrepantiam in adiunctis nullam contradictionem inter evangelistas includere contra Reimarum et Lessing probant *Belser*, Geschichte des Leidens und Sterbens, der Auferstehung und Himmelfahrt unseres Herrn, Freiburg 1903, 466 sqq.; *Cellini*, Gli ultimi capi del tetramorfo e la critica razionalistica cioè armonia dei quattro evangeli nei racconti della risurrezione, Roma 1906; *Disteldorf* loc. cit. 68—72.

sepultum esse atque tertia die resurrexisse. „Tradidi enim vobis in primis quod et accepi: quoniam Christus mortuus est . . . et quia sepultus est, et quia resurrexit tertia die.“¹ „Cumque consummassent omnia, quae de eo scripta erant, deponentes eum de ligno, posuerunt eum in monumento. Deus vero suscitavit eum a mortuis tertia die . . . Quem vero Deus suscitavit a mortuis, non vidit corruptionem.“² His et similibus locutionibus³ s. Paulus aperte supponit monumentum Iesu tertia die vacuum inventum esse. Consonat:

3. *Testimonium aequalium* christianorum et iudaeorum. Iam ostendimus omnes *christianos* primorum dierum resurrectionem Iesu et credidisse et praedicasse. Sed quomodo, quaeso, persuasio de resurrectione gigni potuisset monumento coram oculis omnium occluso? Vel quomodo, inquam, persuasio illa iamiam nata non fuisset retusa detecto monumento occluso? Vel quomodo denique hac condicione discipuli publice ausi essent praedicare Iesum crucifixum et sepultum e monumento vivum prodixisse?

Eis autem nihilominus praedicantibus et *iudaeos* quotidie ad resurrectionem provocantibus,⁴ numquid plebs et princeps Israel non obiecissent et digito monstrassent monumentum adhuc clausum et munitum? Non tamen obiecerunt, neque monstrarunt, neque umquam contenderunt corpus Christi adhuc in monumento esse, sed potius divulgaverunt discipulos cadaver Iesu effracto monumento furatos esse.⁵ Adeo iudaei convicti erant Iesum non amplius esse in monumento.

Clarissime ergo constat monumentum Iesu tertia die fuisse vacuum. Hoc factum, testimonio evangeliorum explicito, testimonio Pauli implicito, testimonio omnium christianorum et iudaeorum tacito iam stabilitum, etiam apparitionibus Iesu redivivi sancitur.

III. APPARITIONES IESU REDIVIVI.

Discipulos a tertia die Iesum redivivum vidisse unanimo consensu referunt evangelia, actus apostolorum, epistolae paulinae. Error circa hoc factum simpliciter impossibilis erat. Nam

¹ 1 Cor 15, 3 sq.

² Act 13, 29 sq. 37.

³ Cf. Rom 6, 4 sqq.; 1 Cor 13, 35 sqq.; 15, 13—22; Col 2, 12 sq.

⁴ Act 2, 22—32; 3, 15; 5, 30—32.

⁵ Mt 28, 12—15.

testes eius non soli erant apostoli, sed etiam 120 discipuli in Iudaea¹ et „plus quam 500 fratres“ in Galilaea.² Horum fratrum plurimi adhuc manebant Paulo circa a. 57 ad corinthios scribente;³ scribentibus etiam Synopticis saltem dimidia pars eorum, quos dixi fratrum vivebant;⁴ scribente ultimo evangelista adhuc nonnulli eorum supererant, uti v. g. ipse Ioannes evangelista.

Quae cum ita sint, increduli consentiunt discipulos apparitiones Iesu redivivi expertos esse. Somniant autem, uti videbimus, apparitiones non reales, sed imaginarias fuisse. Cui hypothese ut fidem facilius concilient, contendunt nullas visiones evenisse Hierosolymis prope monumentum Iesu, sed in remotissima Galilaeae regione tantum et tempore longe dissito a morte Domini. Haec sententia incredulorum tamen corrui, inspectis *personis, locis, temporibus, quibus apparitiones Iesu redivivi factae sunt*:

1. Diluculo paschae⁵ Iesus prope monumentum apparuit Mariae Magdalenae. „Illa existimans, quia hortulanus esset, dicit ei: ‚Domine, si tu sustulisti eum, dicito mihi, ubi posuisti eum, et ego eum tollam.‘ Dicit ei Iesus: ‚Maria‘. Conversa illa, dicit ei: ‚Rabboni‘. Dicit ei Iesus: ‚Noli me tangere, nondum enim ascendi ad Patrem meum; vade autem ad fratres meos et dic eis: Ascendo ad Patrem meum et Patrem vestrum, Deum meum et Deum vestrum.‘“⁶

2. Paulo post aliae mulieres a monumento in civitatem recedentes Iesum viderunt.⁷

3. Progrediente die paschae Dominus apparuit Simoni Petro.⁸

4. Post meridiem paschae duo discipuli, quorum uni nomen Cleophas, iverunt in castellum Emmaus. Dum in via fabularentur et secum quaererent de morte Iesu, Iesus appropinquans

¹ Act 1, 14 sq. ² 1 Cor 15, 6.

³ „Ex quibus multi manent usque adhuc, quidam autem dormierunt.“ L. c.

⁴ Secundum statisticam mortalitatis constantem. Cf. Korff, Die Auferstehung Christi und die radikale Theologie, Halle 1908, 36—39. 109—112.

⁵ In sequentibus nomine paschae subintelligimus pascha dominicum = diem resurrectionis Iesu.

⁶ Io 20, 11 sq.; Mc 16, 9.

⁷ Mt 28, 9 sq. Nisi forte haec visio eadem est cum visione Mariae Magdalenae iam indicata.

⁸ Lc 24, 34; 1 Cor 15, 5.

ibat cum illis, et interpretabatur illis Scripturas, quae erant de morte et resurrectione Messiae. Oculi autem illorum tenebantur, ne eum agnoscerent, quoad eis panem frangeret.¹

5. Sero iidem discipuli Hierosolyma redierunt, ubi apostolos congregatos invenerunt. Et cum inter se narrarent apparitiones habitas, ecce „stetit Iesus in medio eorum et dicit eis: ‚Pax vobis! Ego sum, nolite timere.‘ Conturbati autem et conterriti existimabant se spiritum videre. Et dixit eis: ‚Quid turbati estis, et cogitationes ascendunt in corda vestra? Videte manus meas et pedes meos, quia ego ipse sum; palpate et videte, quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere.‘ Adhuc autem illis non credentibus“, manducavit cum eis, exposuit eis Scripturas et tribuit eis potestatem remittendi peccata.²

6. Solus Thomas vespere illo aberat et sermoni ceterorum fidem denegabat. Post octo autem dies iterum erant discipuli intus et Thomas cum eis. Venit Iesus et salutatis omnibus „dicit Thomae: ‚Infer digitum tuum huc et vide manus meas, et affer manum tuam et mitte in latus meum, et noli esse incredulus, sed fidelis.‘ Respondit ei Thomas: ‚Dominus meus et Deus meus!“³

7. Exacta hebdomada paschae discipulisque in Galilaeam regressis, septem eorum Dominum viderunt ad mare Tiberiadis, nempe Petrus, Thomas, Nathanael, Ioannes, Iacobus maior, aliique duo, quorum nomina non indicantur. Iesus cum ipsis manducavit panem et piscem atque Petro contulit primatum super ecclesiam.⁴

8. Hanc „tertiam“⁵ apparitionem Iesu coram apostolis quarta secuta est in Galilaea super montem. Iesus undecim tribuit potestatem baptizandi, praedicandi et miracula faciendi.⁶

9. Postea Iesus multitudini credentium apparuit, Paulo testante: „Deinde visus est plus quam quingentis fratribus simul, ex quibus multi manent usque adhuc, quidam autem dormierunt.“⁷

¹ Lc 24, 13 sqq.; Mc 16, 12.

² Lc 24, 36—49; Io 20, 19—23; Mc 16, 14; 1 Cor 15, 5.

³ Io 20, 24—29.

⁴ Io 21, 1—23.

⁵ Io 21, 14.

⁶ Mt 28, 16—20; Mc 16, 15—18.

⁷ 1 Cor 15, 6.

10. „Deinde visus est Iacobo“¹ minori.

11. Die quadragesima post pascha apostolis in Ierusalem congregatis apparuit, eos duxit in montem olivarum et coram oculis eorum in caelum ascendit².

12. Aliquanto tempore interiecto Iesus in via ad Damascum apparuit Saulo pharisaeo eum convertens eligensque apostolum gentium. Haec apparitio omnium ultima fuit testante Paulo: „Novissime autem omnium tamquam abortivo visus est et mihi.“³

Facilioris conspectus causa apponimus *tabulam apparitionum Iesu redivivi dispositam secundum locum, tempus, personas, auctores referentes*:

Iste conspectus ad oculos demonstrat rationalistas iniuria auctores hagiographos alios aliis opponere, traditionem „historicam“ traditioni „legendariae“, quarum prior solas apparitiones in Galilaea habitas referat, posterior autem addat apparitiones priores impertitas in Iudaea et Ierusalem.⁴ Omnes scriptores sacri consentiunt Iesum praebuisse „seipsum vivum post passionem suam in multis argumentis, per dies quadraginta apparens eis et loquens de regno Dei“.⁵ Omnes etiam hagiographi concordant apparitiones Iesu redivivi incepisse Hierosolymis ipsa die paschae dominicae, continuatas esse in Iudaea et Galilaea per 40 dies, atque desiisse die ascensionis, excepta visione Saulo posterius prope Damascum concessa.⁶

Unde fieri non potest, ut labefactentur tria illa facta, quibus resurrectio Iesu historice probatur. Discipuli a tertia die persuasi erant Iesum resurrexisse. Monumentum Iesu tertia die inventum est vacuum. Iesus ex tertia die multifariam suis apparuit. Quaeritur iam, num adversarii haec facta naturaliter explicare possint, quin resurrectionem Domini concedere teneantur.

¹ 1 Cor 15, 7.

² Lc 24, 50 sqq.; Act 1, 4 sqq.; Mc 16, 19 sqq.; 1 Cor 15, 7.

³ 1 Cor 15, 8.

⁴ Iesus quidem ante passionem apostolis et post resurrectionem mulieribus dixerat se statim Galilaeam petiturum ibique discipulis appariturum esse (Mt 26, 32; 28, 7. 10; Mc 14, 28; 16, 7; Lc 24, 6). Cum autem apostoli primum nuntium resurrectionis ore mulierum latum non crederent (Lc 24, 11), Iesus benigne ipse discipulis in Ierusalem adunatis ac postea in patriam provinciam Galilaeae reversis apparuit.

⁵ Act 1, 3.

⁶ Cf. Jesus Christus II, 495—507.

APPARITIONES IESU REDIVIVI.

Locus	Tempus	Personae	Mt	Mc	Lc	Io	Paul.
Iudaea-Ierusalem	Mane paschae	M. Magdalенаe		16, 9		20, 11—18	
		Mulieribus	28, 9 sq.				
	Die paschae	Petro			24, 34		1 Cor 15, 5
	Postmer. paschae	Duobus discipulis		16, 12	24, 13—33		
	Sero paschae	Apostolis sine Thoma		16, 14	24, 36—49	20, 19—23	15, 5
	Octava paschae	Apostolis cum Thoma				20, 24—29	
Galilaea	Die 10. ad 40. post pascha	Septem discipulis				21, 1—23	
		Apostolis	28, 16—20	16, 15—18			
		Quingentis fratribus					15, 6
		Iacobo					15, 7
Ierusalem	Die ascensionis	Discipulis		16, 19	24, 44—51 Act 1, 4—9		15, 7
Damascus		Saulo					1 Cor 15, 8

ARTICULUS II. EXPLICATIO FACTORUM.

I. EXPLICATIO FIDEI DISCIPULORUM.

Increduli contendunt fidem in Iesum redivivum natam non esse ex resurrectione, sed sine resurrectionis miraculo explicari vel *e mythis orientalibus*, vel *e vaticiniis Veteris Testamenti*, vel *ex imagine Iesu animis discipulorum impressa*. Contrarium facile probatur.¹

1. *Mythi orientales*, quos mythos „resurrectionis“ iniuria vocant, apud omnes fere populos antiquiores inveniuntur, scil. apud babylonios (deus Tammuz), phoenices (Adonis), phrygios (Attis), aegyptios (Osiris), graecos (Dionysos). Attamen deest tum parallelismus inter mythos orientales et resurrectionem Iesu, tum influxus mythorum orientalium in resurrectionem Iesu.

Deest parallelismus inter mythos orientales et resurrectionem Iesu. Mythi illi simpliciter plangunt mortem vegetationis naturalis hieme appropinquante atque celebrant regenerationem vegetationis naturalis tempore verno. Deus vegetationis hieme ad inferos descendit et vere ad terram redit. Agitur ergo de mera fabula, qua mutationes temporum deificantur. Contra resurrectionem christianam versatur circa personam concretam, individuum, historicam Iesu, quem discipuli credentes noverant et amaverant cuiusque mortem corporalem ac reditum ad vitam corporalem narrant. Unde nulla prorsus similitudo inter mythos orientales et resurrectionem Iesu.

Deest influxus mythorum orientalium in resurrectionem Iesu. Cultus mythologici, quibus mutationes temporum celebrabantur, iudaeis Iesu aequalibus omnino ignoti erant. Nulla enim horum cultuum vestigia inveniuntur in monumentis iudaicis. A fortiore piscatores illi galilaei, qui resurrectionem magistri sui crediderunt, praedicaverunt, descripserunt, martyrio demum obsignaverunt, conversi non sunt ad deos vegetationis gentilium. Hinc absurdum est, resurrectionis fidem discipulorum explicare *e mythis orientalibus*.

¹ Cf. Jesus Christus II, 507—521.

2. *Vaticinia Veteris Testamenti* praenuntiant quidem Messiae resurrectionem, quin tamen memorent adiunctum tertiae diei.¹ Unde hoc saltem *adiunctum* discipuli non hauserunt e Vetere Testamento. Sed et *ipsam prophetiam* resurrectionis experti demum resurrectione Iesu intellexerunt. Conceptu messiano rabbinorum imbuti numquam ideam Messiae morientis et resurgentis capere valuerant. Iesum de morte et resurrectione futura loquentem Petrus acriter increpavit: „Absit a te, Domine: non erit tibi hoc!“² Iesu iamiam mortuo, cum monumentum eius vacuum invenirent atque ore angeli resuscitatum audirent, „non-dum sciebant Scripturam, quia oportebat eum a mortuis resurgere“.³ Immo, licet Iesus redivivus discipulis in castellum Emmaus euntibus interpretaretur „in omnibus Scripturis“, quae erant de Messiae morte et glorificatione,⁴ ipsi sola experientia convicti magistrum resuscitatum cognoverunt in fractione panis.⁵ Quare deinceps iudaeis praedicantes, eloquuntur Christum et mortuum et resuscitatum esse „secundum Scripturas“,⁶ non contra Scripturas. Ergo fidem resurrectionis non hauserunt e vaticiniis messianis Veteris Testamenti, sed potius vaticinia Veteris Testamenti de Messia morienti et reviviscenti didicerunt ex facto resurrectionis Iesu.

3. *Imago Iesu* utique animis discipulorum alte profundeque impressa manebat. Attamen quantumvis Iesum olim viventem et iamnunc mortuum recordabantur, neutiquam imaginem magistri resurgentis et redivivi concipiebant. Patet e statu psychologico, quem discipuli post mortem Iesu prae se ferebant. Iesu in cruce mortuo discipuli inter parasceven et pascham lugebant et flebant,⁷ exclusa omni spe resurrectionis. Diluculo paschae mulieres monumentum adibant corpus Iesu uncturae,⁸ cum nil nisi ipsius corruptionem expectarent. Lapidem revolutum et monumentum apertum invenientes non suspicabantur Iesum resurrexisse, sed corpus furto ablatum esse.⁹ Angelus nuntium

¹ Cf. supra p. 203.

² Mt 16, 21 sq.; Mc 8, 31.

³ Io 20, 9.

⁴ Lc 24, 25—27.

⁵ Lc 24, 30 sq.

⁶ Act 2, 24—32; 13, 29—37; 1 Cor 15, 3 sq.

⁷ Mc 16, 10.

⁸ Mc 16, 1 sq.; Lc 24, 1.

⁹ Io 20, 2. 13.

resurrectionis afferens non fidem eis iniicit, sed magnum terrorem incutit.¹ Apostoli eundem nuntium putabant esse „deliramentum, et non crediderunt“.² Paulo post Petrus sepulcrum vacuum invenit, non tamen credidit, sed „abiit secum mirans, quod factum fuerat“.³ Postmeridie paschae duo ex eis in castellum Emmaus ibant „tristes“. Cumque Iesus de eorum desperatione sciscitaretur, respondens unus, cui nomen Cleophas, dixit ei: „Tu solus peregrinus es in Ierusalem et non cognovisti, quae facta sunt in illa his diebus? . . . De Iesu nazareno, qui fuit vir propheta potens in opere et sermone coram Deo, et omni populo. Et quomodo eum tradiderunt summi sacerdotes et principes nostri in damnationem mortis, et crucifixerunt eum. *Nos autem sperabamus, quia ipse esset redempturus Israel*: et nunc super haec tertia dies est hodie quod haec facta sunt. Sed et mulieres quaedam ex nostris terruerunt nos, quae ante lucem fuerunt ad monumentum, et non invento corpore eius, venerunt dicentes se etiam visionem angelorum vidisse, qui dicunt eum vivere. Et abierunt quidam ex nostris ad monumentum, et ita invenerunt, sicut mulieres dixerunt, ipsum vero non invenerunt.“⁴

Ex quibus omnibus elucet discipulos minime coluisse imaginem Iesu resurgentis, necnon eos fidem in Iesum redivivum solo facto resurrectionis acquisivisse. *Fides paschalis sine facto paschali explicari prorsus nequit.*

II. EXPLICATIO MONUMENTI IESU VACUI.

Negato miraculo resurrectionis increduli monumentum vacuum eo repetunt, quod vel *Iesus* stupore tantum affectus monumentum reliquerit, vel *discipuli* corpus Iesu furati sint, vel demum *iudaei* illud sustulerint. Falsitas harum hypothesium manifesta est.⁵

¹ Mt 28, 5—8; Mc 16, 5—8.

² Lc 24, 11; Mc 16, 11.

³ Lc 24, 12. Solus Ioannes inspecto sepulcro vacuo fatetur se tandem credidisse (Io 20, 9 sq.).

⁴ Lc 24, 17—24.

⁵ Cf. Jesus Christus II, 521—530.

1. *Iesum e stupore expergefactum monumentum reliquisse* rationalistae veteriores et quidam recentiores¹ sic exponunt: Iesus in cruce ictu lanceae solum deliquium passus, aromatibus summopere relevatus est. Accedente inopinata tempestate cum magno fragore tonitribusque e syncope plene evocatus et monumentum apertum est, ita ut milites custodes sepulcri exterriti aufugerint. Quibus fugatis Iesus e monumento prorepsit, a piis mulieribus detectus et a discipulis curatus est, quoad elapsis 40 diebus fessus vulneribus obiit. Ita hypothesis mortis apparentis.

Hanc hypothesim refutare solebant multis rationibus historicis et medicis probantes Iesum vere mortuum fuisse. Verumtamen operae pretium non est tantum laborem cassum impendere. Nam *Iesus ipse hypothesim mortis apparentis absurdam demonstravit: imprimendo discipulis speciem verae resurrectionis suae et exigendo a discipulis fidem verae resurrectionis suae.*

Imprimendo discipulis speciem verae resurrectionis suae. Evangelia, Actus apostolorum, epistolae s. Pauli Iesum a die paschae describunt perfecte sanum, immo principem vitae, victorem mortis et sepulcri. Hanc persuasionem autem animis discipulorum certo non impressisset semimortuus e sepulcro prorepens, cura medica indigens et utens, infirma atque etiam aegra valetudine iacens ac demum vulnerum febris succumbens.²

Exigendo a discipulis fidem verae resurrectionis suae. Mortem et resurrectionem suam Iesus discipulis praedixerat.

¹ Ex antiquioribus praecipue Gottlob Paulus, Bretschneider, Herder, Hase, Hahn, Gfrörer, Schleiermacher; e recentioribus Paul de R  gla, Carol. Otto, Calluaud et Jefka.

² Hoc vel ipse *Strauß*, *Leben Jesu für das deutsche Volk*, 20. Aufl., I, 153 sq. disertely elocutus est: „Ein halbtot aus dem Grabe Hervorgekrochener, siech Umherschleichender, der ärztlichen Pflege, des Verbandes, der Stärkung und Schonung Bed  rfziger und am Ende doch dem Leiden Erliegender konnte auf die Jünger unmöglich den Eindruck des Siegers über Tod und Grab, des Lebensf  rsten machen, der ihrem späteren Auftreten zugrunde lag; ein solches Wiederaufleben hätte den Eindruck, den er im Leben und Tod auf sie gemacht hatte, nur schwächen, denselben höchstens elegisch ausklingen lassen, unm  glich aber ihre Trauer in Begeisterung verwandeln, ihre Verehrung zur Anbetung steigern k  nnen.“

Iam nunc eis annuntiat se vere surrexisse; eos multis argumentis convincit de reditu suo ad vitam; ianuis clausis intrans et exiens eos monet de glorioso suo corpore in resurrectione assumpto; in caelum demum ascendens eis testatur se morte superata intrare in gloriam suam. Uno verbo, fidem verae resurrectionis suae constanter inculcat et exigit. Ergo vere mortuus est vereque surrexit, non ad speciem tantum. Sin autem, Iesum impostorem foedissimum dicere deberemus.

2. *Iesum a discipulis dolo surreptum esse principes iudaeorum divulgaverunt.* Cum enim custodes exterriti de monumento in civitatem accurrissent, principes sacerdotum cum senioribus coacto consilio „pecuniam copiosam dederunt militibus dicentes: ‚Dicite, quia discipuli eius nocte venerunt et furati sunt eum nobis dormientibus. Et si hoc auditum fuerit a praeside, nos suadebimus ei et securos vos faciemus.‘ At illi accepta pecunia fecerunt sicut erant edocti. Et divulgatum est“, ait Matthaeus evangelista, „verbum istud apud iudaeos usque in hodiernum diem.“¹ Immo posteriores iudaei, teste s. Iustino² eandem fabulam recitarunt, quam denique Reimarus saeculo XVIII recoxit, irridentibus ipsis rationalistis.

Revera haec *hypothesis furti et doli refellitur modo agendum iudaeorum tum discipulorum.*

Modo agendi iudaeorum. Iudaei ad praecavendum dolum nil intentatum reliquerant; monumentum sigillo obsignaverant atque custodia militari munierant dicentes: „Ne forte veniant discipuli eius et furentur eum et dicant plebi: ‚Surrexit a mortuis‘, et erit novissimus error peior priore.“³ Monumento nihilominus aperto et corpore remoto synedrium legendam furti divulgandam curavit. Attamen in culpam discipulorum et custodum militum non inquit, neque eos punit de crimine horribili eis imputato. Immo patitur discipulos libere circumire, atque coram plebe et ipso consilio resurrectionem Iesu praedicare,⁴ quin vel obiiciat eos falsa testari.⁵ Hoc modo agendi synedrium

¹ Mt 28, 1—4. 11—15.

² Dialog. cum Tryphone n. 17. 108.

³ Mt 27, 62—66.

⁴ Act 2, 23; 3, 13; 4, 10; 5, 30; 7, 52.

⁵ Act 4, 14 sqq.; 5, 21 sqq.

iudaeorum aperte monstrat quam falso apostolos accuset de furto. Idem a fortiore elucet e modo agendi discipulorum.

Modo agendi discipulorum. Supposito furto, discipuli a primo mane paschae Iesum redivivum simulassent. Contra fuerunt increduli; nuntium resurrectionis a mulieribus latum deliramentum esse putarunt; monumentum vacuum spectantes sceptici manserunt, neque Iesum redivivum crediderunt nisi experientia argumentorum coacti. Ex hoc autem mutati sunt in alios homines, qui spreto timore et dubio Iesu resurrectionem coram iudaeis et gentibus audacter profitentur, resurrectionis fidem ab omnibus postulant, necnon fortiter sanguinem et vitam fundunt, ut Iesum a mortuis redivivum adorent et praedicent. Numquid ita egissent vel agere potuissent, si magistrum mortuum furto sustulissent et turpiter alibi sepeliissent? Nemo non videt hoc agendi modo discipulorum corruere hypothesim furti eis obiurgati.

3. *Iesum a iudaeis provide sublatum esse* recentissimi adversarii resurrectionis propugnant. Et quidem:

Alii contendunt *ipsum synedrium* corpus Iesu removisse et alio loco sepeliisse, ne monumentum honorificum Christi fieret sanctuarium christianorum.¹ Sed quid? Num synedrium ita agendo non praevidit se fovere resurrectionis spem discipulorum et „errorem novissimum peiorem priore“? Si autem non praevidit, cur errori illi iamiam orto synedrium non resistit? Cur praedicatores resurrectionis non confundit monstrando et exhibendo corpus Iesu alio loco sepultum? Cur apostolos resurrectionem divulgantes mendacii non accusat, sed tantummodo eis comminatur, „ne ultra loquantur in nomine hoc [Iesu] ulli hominum“?² Quam salsa ironia: synedrium iudaeorum corpus Iesu furatum est in gratiam resurrectionis a christianis praedicatae!

Alii contendunt *ipsum Ioseph ab Arimathia* corpus Iesu alio transtulisse, ne „malefactor ille“ perpetuo mortuis propriae familiae sociaretur in monumento.³ Verum ista opinio non

¹ Ita Alb. Réville, Schwartzkopf, Le Roy, Daniel Voelter.

² Act 4, 18.

³ Ita H. Jul. Holtzmann et Osc. Holtzmann. Ridiculosius iam saeculo secundo iudaei quidam dixerunt corpus Iesu ab hortulano surreptum esse,

solum evangeliiis Matthaei et Ioannis, testium rei oculatorum, contradicit,¹ sed in se absurditatibus turget. Quare Ioseph corpus Iesu in monumento suo novo maximis honoribus sepelit, si illud in eodem monumento longius habere erubescit? Cur statim magnis diebus paschatis corpus aufert, cum tamen mortuis misceri sub poena contaminationis prohibebatur? Cur sodales synëdrii Ioseph collegam non interpellant de corpore Iesu a se abscondito? Cur eum non cogunt corpus mortuum ostendere, ut confundant discipulos Iesum praedicantes redivivum? Cur non Ioseph ipse sponte sua praedicatores resurrectionis arguit erroris et fraudis, exhibendo „corpus delicti“? Manifesto, quia Iesum e monumento non sustulerat.

Itaque omnes explicationes naturales monumenti Iesu vacui evanescent: Iesum non clam furati sunt discipuli; Iesum non provide sustulerunt iudaei; Iesus non ipse apparenter mortuus monumentum dereliquit. Ergo gloriose et miraculose e monumento resurrexit.

III. EXPLICATIO APPARITIONUM IESU.

Iesum redivivum discipulis apparuisse probavimus. Adversarii tamen, negata resurrectione, opinantur illas apparitiones non reales fuisse, sed imaginarias, non externas, sed internas, non veras, sed fallaces. Primo Mariam Magdalenam aliasque mulieres, dein Petrum ceterosque apostolos, demum omnem multitudinem fidelium suggestionem morbida sibi persuasisse se Iesum videre, quamvis revera Iesus nemini apparuerit. Hanc theoriam „visionum“ sive „hallucinationum“ vel „illusionum“ Celsus proposuit, Renan et Strauß innovarunt atque hodie omnes fere radicales, liberales et modernistae approbant.² Redarguuntur autem *discipulorum psychologia, critica, experientia.*

1. *Psychologia discipulorum.* Adversarii fingunt discipulos post mortem Iesu maxima fiducia et ardentissimo desiderio expectasse resurrectionem ipsius. Quo magis autem tempore et loco a sepulcro separabantur, eo magis spes et affectus

„ne lactucae suae frequentia commeantium laederentur“. *Tertullian.*, De spectaculis c. 30; *ML* 1, 662.

¹ Mt 27, 57 sqq.; Io 19, 38 sqq.

² Cf. *Jesus Christus* II, 531—549.

flagrans revidendi magistri dilecti crescebant, donec sive Maria Magdalena sive Petrus primas visiones resurrectionis praetenderent.¹ Hae primae visiones, quasi lapis in aquam iactus novos in dies circulos fidelium tetigerunt, dum omnes christiani visiones hallucinatorias resurrectionis subirent.

Nihil tamen falsius statu psychologico discipulorum sic descripto. Sat superque probavimus² discipulos omni spe et expectatione resurrectionis Iesu destitutos fuisse. Quae cum ita sint, psychologice fieri non potuit, ut paterentur visiones hallucinatorias resurrectionis Iesu. Nam hallucinationibus eae tantum res subsunt, quibus diu noctuque animus vivide et fortiter intentus est. Hinc discipuli, etiamsi visionarii fuissent, non habuissent visiones Iesu redivivi, sed Iesu quoad corpus in sepulcro demortui, quoad animam vero in paradiso gloriosi.

2. Critica discipulorum. Theoria illusionum supponit mulieres et viros entusiasticos, immo eo usque hystericos, ut quibusvis phantasmatibus propriis et alienis obruerentur. Contrarium elucet e documentis historicis ac praecipue evangelicis. Discipuli nequaquam erant homines ad illusiones proni, sed sanae et seriae mentis, ad incredulitatem magis proclives, quam ad credulitatem. Hunc animum „realisticum“ et „criticum“ tota vita ostendunt, maxime vero occasione et examine apparitionum Iesu redivivi.

Maria Magdalena, quam *Celsus* „mulierem fanaticam“, ³ *Renan* passione hallucinatam vocat,⁴ Iesum sibi apparentem nequaquam

¹ Celsus, Renan et Strauß concedebant primas visiones Hierosolymis paulo post mortem Iesu evenisse. Moderni vero, intelligentes coram sepulcro ocluso (manebat enim oclusum, si Christus non resurrexit!) psychologice impossibiles fuisse illusiones resurrectionis, contendunt visiones in Galilaea demum incepisse, longo intervallo temporis et loci interiecto. Istam autem sententiam vanam esse, supra p. 253 ostendimus. Sic iam corrui tota basis psychologica theoriae hallucinationum.

² Supra p. 256 sq.

³ „Et quis haec [apparitiones Iesu redivivi] vidit? Mulier fanatica, et si quis alius iisdem magicis artibus addictus, qui vel haec prout affectus erat somniaverit, vel inani opinione delusus sibi animo finxerit, quae desiderabat.“ *Origenes*, Contra Celsum II, 55.

⁴ „La forte imagination de Marie de Magdala joua dans cette circonstance un rôle capital. Pouvoir divin de l'amour! moments sacrés où la

avide agnoscit, sed potius „vidit Iesum stantem, et non sciebat, quia Iesus est . . . existimans, quia hortulanus esset“. ¹ Duo discipuli euntes in castellum Emmaus Iesum comitantur, sed tandem in fractione panis agnoscunt. ² Undecim apostoli necdum credunt duobus discipulis apparitionem Iesu narrantibus ³ atque nuntium mulierum de facta resurrectione deliramentum putant. ⁴ Immo Iesu apparente in medio eorum, opinantur phantasma se videre. ⁵ Thomas renuit credere, quamvis omnes apostoli testentur se Dominum vidisse: „Nisi videro in manibus eius fixuram clavorum, et mittam digitum meum in locum clavorum, et mittam manum meam in latus eius, non credam.“ ⁶ Paulo ante ascensionem Iesus suis apparet in monte Galilaeae et ad mare Genesareth, neque tamen discipuli sensuum testimonio fidentes eum agnoscunt. ⁷

Hinc omnes discipuli apparitiones Iesu redivivi mente critica, immo hypercritica suscipiunt. Contra visionarius criticum nec agit, nec agere potest. Imago visionaria, quam animo retinet et ad extra proicit, visionarius statim et necessario agnoscit atque veram esse pertinaciter asseverat. Unde critica, qua discipuli apparitiones in trutinam vocant, certissime probat eos non habuisse visiones fallaces, sed veras Iesu redivivi.

3. *Experientia discipulorum.* Veritatem apparitionum discipuli non solum critice examinant, sed experiuntur argumentis tum materialibus tum spiritualibus, quibus Iesus praesentiam suam realem comprobat.

Argumentis materialibus: Iesus verbis eos alloquitur, Scripturas eis explicat eorumque incredulitatem arguit. ⁸ Cum eis iter facit, diversorium ingreditur et accumbit. ⁹ Poscit, ut cibi sibi apponantur, cibos benedicit et propinat, panem frangit, piscem et pulmentarium edit. ¹⁰ Manus, pedes, latus ostendit et

passion d'une hallucinée donne au monde un Dieu ressuscité!“ Vie de Jésus chap. 26, ad finem.

¹ Io 20, 11 sqq. ² Lc 24, 13—33.

³ Mc 16, 13. ⁴ Lc 24, 11.

⁵ Mc 16, 14; Lc 24, 36—40; Io 20, 19—20.

⁶ Io 20, 24—31. ⁷ Mt 28, 17; Io 21, 4.

⁸ Lc 24, 17—27; Mc 16, 14; Io 20, 29.

⁹ Lc 24, 14 sqq.

¹⁰ Lc 24, 30. 39—43; Io 21, 5. 13.

palpanda exhibet dicens: „Palpate et videte, quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere . . . Infer digitum tuum huc et vide manus meas, et affer manum tuam et mitte in latus meum, et noli esse incredulus, sed fidelis.“¹ Haec certo non sunt phantasmatis, sed corporalis praesentiae signa.

Argumentis spiritualibus: „Praebuit seipsum vivum post passionem suam multis argumentis . . . loquens de regno Dei,² baptismum instituens, potestatem remittendi peccata tribuens, primatum conferens, mysterium Trinitatis docens, assistentiam suam perpetuam ecclesiae promittens. „Pax vobis! Sicut misit me Pater, et ego mitto vos. Accipite Spiritum Sanctum. Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt . . .³ Pasce agnos meos, pasce oves meas . . .⁴ Data est mihi omnis potestas in caelo et in terra; euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti . . . et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi.“⁵ Haec summa et sapientissima mysteria regni Dei certo non sunt deliramenta visionarii, sed documenta ultima Salvatoris instructionem discipulorum perficientis et absolventis.

Discipulorum psychologia, critica, experientia tam necessario excludunt theoriam visionum subiectivarum, ut rationalistae quidam desperabundi confugiant ad hypothesim visionum obiectivarum: Iesum dicunt ipsum anima et spiritu discipulos visitasse ita, ut discipuli eum falso putarent corpore redivivum et praesentem.⁶ Attamen ista hypothesis iisdem absurditatibus scatet ac theoria visionum subiectivarum: utraque enim contendit discipulos deceptos finxisse praesentiam Iesu corporalem, cum tamen corpus magistri redivivi tangerent et palparent. Immo hypothesis visionum obiectivarum absurditate superat theoriam visionum subiectivarum, quia Iesum facit auctorem deceptionis, quippe qui tanta evidentia sese palpandum et tangendum exhibuerit, ut discipuli redivivum eum credere cogerentur. „Incidit in Scyllam, qui vult vitare Charybdim.“

¹ Lc 24, 39—40; Io 20, 20. 27.

² Act 1, 3.

³ Io 20, 21—23.

⁴ Io 21, 16. 17.

⁵ Mt 28, 18—20.

⁶ Sic Keim, Alex. Schweizer, Rud. Herm. Lotze, Theod. Korff, E. v. Dobschütz, Petavel-Olliff. Cf. Jesus Christus II, 548 sq.

Trino itaque facto inconcusso resurrectio Iesu Christi scientifice constat, scil. fide discipulorum Iesu, monumento Iesu vacuo, apparitionibus Iesu redivivi. Evanescunt cuncta tentamina suprema, quibus increduli facta haec vel negare vel naturaliter explicare conati sunt. Quivis liber a philosophia anteconcepta historiam resurrectionis indagans fateri compellitur: „Christus resurrexit a mortuis primitiae dormientium.“¹ „Surrexit Dominus vere.“²

CONCLUSIO DEMONSTRATIONIS CHRISTIANAE.

Hinc igitur dirigimus et absolvimus argumentationem pro divina origine religionis christianae: *Iesus Christus testatus est se esse Messiam* divinitus missum ad religionem revelandam et fundandam; immo se esse ipsum verum *Deum*, omnis religionis auctorem et finem. Atque *testimonium hoc* de sua messianitate et divinitate verum esse *comprobavit* argumentis invictis, scil. *character* suo *personali*, *vaticiniis* suis, *miraculis* suis, *resurrectione* sua a mortuis. Ergo religio christiana, quam ipse praedicavit, profecto est religio divinitus revelata.

Quare merito *Richardus a Sancto Victore* et cum eo seraphicus *Bonaventura*: „Utinam attenderent iudaei, utinam adverterent pagani, cum quanta conscientiae securitate pro hac parte ad divinum iudicium poterimus accedere! Nonne cum omni confidentia Deo dicere poterimus: Domine, si error est, teipso decepti sumus; nam ista in nobis tantis signis et prodigiis confirmata sunt et talibus, quae nonnisi per te fieri possunt.“³

Unde ad finem demonstrationis christianae in genua procumbentes cum principe apostolorum humiliter exclamemus: „Domine, ad quem ibimus? Verba vitae aeternae habes, et nos credidimus et cognovimus, quia tu es Messias Filius Dei!“⁴

¹ 1 Cor 15, 20. ² Lc 24, 34.

³ De Trinitate lib. 1, c. 2; ML 196, 891. S. Bonaventura, Quaestiones disputatae de mysterio Trinitatis q. 1, a. 2, ed. Ad Claras Aquas V, 56.

⁴ Io 6, 69 sq.; cf. Mt 16, 16; Mc 8, 29; Lc 9, 20.

INDEX ALPHABETICUS.

Numerus indicat paginam. Littera *n* spectat ad notas. Si in eadem pagina plures sint notae, numeris litterae *n* adiectis distinguuntur.

A.

Adoratio Iesu per vitam publicam 139—140; — post resurrectionem 153; — in ecclesia primigenia 156. 160; — in apocalypsi 162.

Aeternitas Iesu 148. 158. 163.

Afirmatio vitae immanentistica a Iesu repudiatur 179.

Agnosticismus 61.

Agonia Iesu et critica psychopathica 170.

Amor Iesu erga homines 186; — erga Deum 187; — proximi est mandatum Iesu proprium 177, omnes homines amplectitur 177; — filialis postulat a Iesu erga Patrem caelestem 176; — supremus postulat a Iesu erga personam suam 139. V. Mansuetudo, misericordia Iesu.

Angeli habent naturam excelsam 67—68; — possunt esse instrumenta revelationis 32. 32 n 1; — possunt patrare miracula relativa 67—68. 94 n 3; — subsunt in omnibus providentiae divinae 94 n 1; — miracula patrantes et vaticinia edentes manifestant voluntatem Dei 94.

Anselmi, S., sententia: „Credo, ut intelligam“ 5.

Apocalypsis iudaeorum V. Messianismus apocalypticus; — s. Ioannis 162.

Apologetica quid sit 12—13; — amplectitur demonstrationem christianam et catholicam 13; — distinguitur ab apologia 14—15, a dogmatica 15, a theodicea 15; — est scientia sui generis 15—16; — quantum valeat pro iis, qui fidem vel quaerunt vel colunt 16—18; — traditionalis et nova 62.

Apologeticae definitio 12—13; — obiectum 13—16; — momentum 16—18; — historia 18—23; — finis 16—18; — methodus 14. 17 n 3. 104.

Apparitiones Iesu redivivi constant 250—254; — earum series, locus, tempus 251—253, conspectus 254; — ab incredulis perperam dicuntur esse visiones sive subiectivae (hallucinationes) 261—264 sive obiectivae 264.

Argumenta Iesu pro messianitate et divinitate sua 166—265 V. Persona Iesu; Vaticinia Iesu; Miracula Iesu; Resurrectio Iesu.

Aristotelis doctrina de Deo 52; — doctrina moralis 53.

Arnobius de miraculis Iesu 216.

Auctor vitae, Iesus 148—149. 155. 156.

Augustinus, S., de philosophis gentilibus 52; — de miraculo 65; — de providentia divina in daemones 94 n 1.

Authentia librorum sacrorum supponitur ex Introductione biblica 105. 116.

B.

Baptismus Iesu 170. 180.

Bellarminus de miraculis qua criteriis revelationis 58; — affirmat vera miracula a solo Deo patrari 68 n 2.

Benedictus XIV de natura daemonum 93—94.

Bernheim de psychotherapia 89 n.

Blasphemia praetenditur causa mortis Iesu 151.

Bonaventura, S., de studio s. Scripturae 4 n 2; — de divisione theologiae in theoreticam et practicam 6 n; — de altitudine theologiae 8 n 2; — theologiam vocat sapien-

tiam perfectam 9; — de certitudine theologiae 10; — de utilitate theologiae 10—12; — de certitudine nostrae fidei 265.

Braïdismus 84.

Büchner putat miraculum repugnare legibus, viribus, scientiis naturalibus 75 n.

C.

Caelibatus Iesu 180.

Canae miraculum 219. 238.

Cardiagnosis quid sit 98; — Iesu 203—208; — comparari non debet cum telepathia naturali 207.

Castitas Iesu 184.

Catalepsis hypnotica 85. 87.

Celsus Mariam Magdalenam vocat mulierem fanaticam 262 n 3.

Cerinthus 161.

Character Iesu est argumentum pro messianitate et divinitate Iesu 166—167; — intellectualis 167—179; — moralis 179—189.

Christologia synopticorum 161; — s. Ioannis 161—165; — Actuum Apostolorum 154—157; — s. Pauli 157—160; — fundatur super testimonium Iesu neque evolutione mutata est 156. 160. 161. 165.

Christus fidei idem est ac Christus historiae v. Christologia, Evolutionismus.

Cicero quid senserit de Deo 52; — quid de morali 53; — de sibyllinis 93—99 n; — de oraculis delphicis 99 n; — de casu 101 n.

Claravisio 88.

Claritas (δῆξα) Iesu 150.

Cognoscibilitas revelationis v. Criteria; — miraculorum historica 79—81, philosophica 81—83; — prophetiarum 101—102.

Conceptus messianus ante Iesum 116—128; — Veteris Testamenti 116—124, de persona Messiae 117—121; de regno Messiae 121—124; — rabbinorum 124—126, eschatologorum 126—127, piorum iudaeorum 127—128; — ipsius Iesu 129—135; Iesus reicit messianismum rabbinicum 129, eschatologicum 129—131; — accipit et perficit messianismum propheticum Veteris Testamenti 131—135.

Conscientia Iesu humana non obstat eius deitati 136—137.

— *suprahumana* conceditur a rationalistis 137, sed immerito pro insaniam habetur a criticis psychiatricis et psychopathicis 168—171; — *messiana* immerito negatur vel evolutioni psychologicae attribuitur a rationalistis 107—115;

— *divina* elucet ex eo quod Iesus se comparat Deo 137—138, exigit obsequia divina 138—140, fungitur omnipotentia divina 140—142;

— *divino-filialis* non est ethica, sed physica, neque evolutioni psychologicae attribui potest 142—154. V. Professio Iesu.

Conscientia religiosa 29. 30.

Consubstantialitas Patris et Filii 149.

Conversatio Iesu inter homines insignitur mirabili mansuetudine 185—186, misericordia 186, dilectione 186; — cum Patre caelesti insignitur mirabili amore 187, obsequio 187—188, oratione 188—189.

Conversio aquae in vinum 219. 238.

Creator mundi, Iesus 157. 163.

Criteria revelationis 55—102; — eorum notio, dotes, divisio 55—56, expositio et aestimatio 56—60; — inepta 60—64; — miracula 64—97; — prophetiae 97—102; — applicatio ad religiones praeterbiblicas 102—103, ad religionem Veteris Testamenti 103—104, ad religionem christianam 104—265.

Critica miraculi exaggerata 78—83; — moderna 104; — psychiatria Iesu 168—169; — psychopathica Iesu 169—171; — historica miraculorum Iesu 222—229; — philosophica eorundem miraculorum 229—243; — textualis et realis quoad resurrectionem Domini 245; — discipulorum in acceptanda resurrectione Iesu 262—263.

Cryptognosis 98.

Cultus Iesu 153. 156. 160.

D.

Daemones habent naturam per peccatum non diminutam 93—94; — possunt patrare miracula relativa 67—68; — subsunt divinae providentiae 94 n 1; — ad eos immerito provocant increduli 94 n 2;

— possunt praedicere aliqua futura, sed subsunt Deo 102; — eorum miracula et vaticinia discernuntur a miraculis et vaticiniis divinis 94—97. 102; — agnoscunt messianitatem et divinitatem Iesu 109; — vetantur a Iesu eam palam facere 110.

Daemoniaci evangeliorum v. Eiectiones daemonum.

Daniel de Filio hominis 119. 135; — de tempore Messiae 197—199; de excidio Hierosolymorum 197.

David typus Messiae 117; — ei promissio duplex facta est 117—118; — eius familia eligitur, ex qua procederet Messias 194—195; — titulus futuri Salvatoris 117, quem Iesus implicate accipit 133—134.

Deambulatio super mare 219. 239.

Deismus 25.

Dilectio Iesu erga proximum 186.

V. Mansuetudo, misericordia Iesu.

Disciplinae theologicae principales et subsidiariae 6.

Divinitas Iesu negata a rationalistis et modernistis 135; — constat tamen ex testimonio divino et divino-filiali Iesu 135—165, quod ipse sanxit argumentis invictis 166—265; — ante mortem Iesu 136—152; — post mortem Iesu 152—165; — in ecclesia primigenia 154—157; apud s. Paulum 157—160; — apud s. Iohannem 161—165; — in relatione ad humanitatem Iesu 136—137.

Docendi ratio Iesu demonstrat Iesu cor pacatum, sermonem dilucidum, ingenium acutum 171—174.

Doctrina christiana est argumentum moralem praebens certitudinem divinae originis christianismi 105.

Doctrinae Iesu pertinent ad ordinem religiosum 174; — de Deo Patre 175; — de homine, filio Dei adoptivo 176; officia quae inde fluunt 176—178; — de mundo 178—179.

Dominatio Iesu super vires naturales describitur 219; — diiudicatur 238—240; — est argumentum absolutum potestatis divinae Iesu 240.

Dominus Iesus nomen proprium Iesu 155; — post resurrectionem in ore Thomae 153, in manifestatione Iesu redivivi 153—154; — in ecclesia primigenia 155—156; — apud

s. Paulum 159—160; — significatio huius tituli 153. 155.

Durities Iesu obiecta a criticis 181.

E.

Ecclesia primigenia ab initio creditur messianitatem 107—108, divinitatem Iesu 154—157; — Iesum vocat Filium Dei 155, Dominum 155—156; — eius christologia ab ipso Christo originem traxit 156—157.

Eiectiones daemonum recensentur 219; — diiudicantur 233—237; — et rationalistarum theoria 233, cui obstant daemniacorum condicio 234, copia 235, scientia 236, gestus 236, liberatio 237; — sunt argumentum potestatis divinae Iesu 237.

Eleatae divinitatem docuerunt esse mundum ipsum 52.

Emmanuel V. Filius Dei.

Epicurei de morali 53; — negant praescientiam Dei et possibilitatem prophetiae 100.

Epilepsia et possessio 233.

Eschatologia iudaeorum 126—127; — modernorum 129; — Iesu 129—131, et vaticinium eius de parusia 212—214.

Eusebius, caesar., de impletis vaticiniis Iesu quoad excidium Hierosolymorum 212.

Evolutionismus immerito applicatur christologiae: conscientiae Iesu messianae 108—115, divino-filiali 142—152; — fidei ecclesiae primigeniae 154—155; — fidei s. Pauli 157—160; — fidei s. Iohannis 161—165.

Exaltationes ecstatacae nullo iure obiciuntur Iesu a critica psychopathica 170—171.

Excidium Hierosolymorum 210—212.

Explicatio naturalis frustra tentata prophetiarum messianarum Veteris Testamenti 203—204; — cardiagnosis Iesu 207; — vaticinii Iesu de passione sua 209, de resurrectione sua 210; miraculorum Iesu 222—225. 229—243; — sanationum Iesu 230—232; — eiectionum daemonum 233—237; — dominationis Iesu super vires naturales 238—240; — resuscitationum Iesu 240—243; — resurrectionis

Iesu 255—265; — fidei discipulorum in redivivum Christum 255—257; — sepulcri Iesu vacui 257—261; — apparitionum Iesu redivivi 261—264.

Existentia Iesu 105 n.

F.

Factum revelationis probatur in apologetica 13; — testimonii messiani et divini v. Professio Iesu; — resurrectionis probatur fide discipulorum 244—248, monumento Iesu vacuo 248—250, apparitionibus Iesu redivivi 250—254.

Faith healing vel sanationes fidei 232.

Fanatismus delirus nullo iure obiicitur Iesu a critica psychiatrica 169.

Fideismus (de necessitate revelationis) 47.

Fides a theologia differt materia, motivo, methodo, certitudine 4—5; — a theologia separari nequit 5.

Fides resurrectionis in ecclesia primigenia secundum evangelia 244—245; s. Paulum 245—247, s. Petrum 247; — quid contineat 247—248; — explicari nequit ex mythis orientalibus 255, ex vaticiniis Vet. Testamenti 256, ex imagine Iesu animis discipulorum impressa 256—257, sed solummodo ex facto resurrectionis explicatur 257.

Filiatio Iesu divina 142—152; — V. Filius Dei, Conscientia Iesu, Professio Iesu.

Filius David titulus futuri Salvatoris 117—118, quem rabbini et apocalyptici exaggerabant 126. 127. 133, quem Iesus implicite accipit 133—134; — V. Conceptus messianus, Professio messiana.

Filius Dei titulus messianus 119—121, quem Iesus accipit 135. 142—165; — sensus huius tituli ex usu loquendi orientali 142; — secundum libros Veteris Testamenti 142—143; — in ore Iesu significat filiationem divino-naturalem 143—165; — in ecclesia primigenia 154—155; — apud s. Paulum 159; — apud s. Ioannem 164; — V. Conscientia Iesu, Professio Iesu.

Filius hominis titulus futuri Salvatoris 119, quem apocalyptici falso interpretabantur 126—127, quem

Iesus accipit et perficit 135; — cur et quo sensu Iesus hunc titulum assumpserit 110; — missio et potestas messiana Filii hominis 111—112.

Finis theologiae 8—12; — apologeticae 16—18; — revelationis 36. 42; — hominis 45—46; — miraculorum 65. 78. 96—97.

Fontes, e quibus hauriuntur documenta ad probandam divinam originem religionis christianae sunt praecipue libri sacri Veteris et Novi Testamenti qua libri humano-historici 104—105.

Fortitudo Iesu 184—185.

Frohschammer putat miraculum repugnare scientiis naturalibus 74 n 3.

Fundamentalis theologia v. Apologetica.

Furor delirus nullo iure obiicitur Iesu a critica psychiatrica 168—169. 171.

Furrer contendit leges naturales immutabiles esse 72 n; — de multiplicatione panis 239; — de sedatione procellae 240; — de resurrectione Lazari 243.

G.

Gemara 125; — eius messianismus 125—126.

Generatio aequivoca 74 n 2.

Grasset de psychotherapia 89 n 1.

Gregorius, nazianz., S., quid nomine theologiae intelligat 1.

H.

Haeretici, num habeant veri nominis theologiam 5.

Hallucinationes nullo iure obiiciuntur Iesu a critica psychopathica 169—170; nullo iure obiiciuntur discipulis apparitiones Domini credentibus 261—264.

Harnack contendit miraculum infringere connexum virium naturalium 71 n 5; — de partibus evangeliorum miraculosis 225 n 2; — de chronologia Pauli 246.

Hilarius, S., de certitudine theologiae 10.

Historia christiana est argumentum moralem praebens certitudinem divinae originis religionis christianae 106.

Historicitas miraculorum Iesu 225—229; — resurrectionis Iesu 244—254; — narrationum evangelicarum 225—229.

Homo caelestis Iesus dicitur a Paulo secundum rationalistas 157.

Humanitas Iesu 136, non obstat eius divinitati 136—137.

Hume negat cognoscibilitatem historicam miraculi 79.

Humilitas Iesu 185.

Hypnosis et sanationes Iesu 231—233.

Hypnospiritismus 90.

Hypnotismus v. *Mira hypnotica*.

Hypotheses de miraculis Iesu 222—225; — fraudis a Reimaro 223; — explicationis naturalis a Gottlob Paulus 223; — mythorum a Strauß 223; — tendentiae a Baur 224; — legendarum a modernis 224—225; — refutantur 225—229.

— *de resurrectione Iesu*: mortis parentis reiecta 258—259, furti et doli reiecta 259—261, visionum subiectivarum reiecta 261—264, visionum obiectivarum reiecta 264.

— *evolutionis* praedilecta a rationalistis, qua explicare conantur conscientiam Iesu messianam 108, divino-filialem 143; — christologiam 135; — refutatur 108—115. 143—152. 156. 160. 165.

Hypothesis evolutionis praedilecta a rationalistis, qua explicare conantur conscientiam Iesu messianam 108, divino-filialem 143; christologiam 135; — refutatur 108—115. 143—152. 156. 160. 165.

Hysteria 88—89; — et sanationes Iesu 231—232; — et eiectiones daemonum 233.

Hystero-paranoia immerito adiudicatur daemoniacis evangelii 233—237.

I.

Iahve Elohim 119—120. 153. 160. V. Thomas.

Iairi filia resuscitata 219. 241.

Iesus Christus praebet absolutam certitudinem divinae originis christianismi 106; — est homo verus 136—137; — est Messias 107—135. 166—265; — est Deus 135—165, Filius Dei 142—152. 166—265.

Imago Dei, Iesus 158.

Imago Iesu animis discipulorum impressa 256—257.

Imago Messiae a Vetere Testamento mirabiliter depicta 124. 192—203; — a Iesu luculenter vivificata 133—135. 195. 199—200. 200—204.

Immanentismus apologeticus 62—64.

Immunitas Iesu a peccato 179—183; — addubitata ab incredulis 179; — probatur auctoritate gestorum Iesu 180—181, aequalium Iesu inimicorum et amicorum 181—182, testificationis Iesu 183; — est argumentum ineluctabile divinitatis Iesu 189.

Immunitas Iesu ab errore et vaticinium de parusia 212—214.

Impugnatio narraticum evangelicarum V. *Hypotheses*.

Infantia Iesu insignitur testimonio divino-filiali in templo 143—144.

Ingenium Iesu 171—179.

Innocentius XI docet fidem stare non posse cum formidine de facto revelationis 16. †

Insania Iesu nullo iure obiicitur a criticis psychiatricis et psychopathicis 167—171; — et possessio 233—234.

Introductio theologica 1—12; — apologetica 12—23; — biblica 6. 105. 116.

Invocatio Iesu in ecclesia primigenia 156. 160.

Ioannes Baptista testatur adventum regni messiani et Messiae 109. 130; — mittit legatos ad Iesum 112; — eius baptismus 109. 128. 180; — profitetur Messiam spiritualem 128, praeeistentem, Filium Dei 161.

Ioannes, S., eius evangelium 161, prologus ad evangelium 161. 163—164, appendix 245; — epistula 161—162; — apocalypsis 162—163; — eius christologia 161—165; — probat Iesu divinitatem methodo propria 161—163, forma propria 163—165; — eius doctrina celego 163—165; — eius relatio ad synopticos 161. 165, ad s. Paulum 158, ad fidem ecclesiae primigeniae 165, ad Iesum ipsum 165.

Ionici divinitatem docuerunt esse vim naturalem 52.

Ioseph ab Arimathia immerito dicitur corpus Iesu transtulisse 260—261.

Ioseph, sponsus Mariae 128.
Iosephus Flavius testatur Iesu existentiam 105 n; — de spe messiana iudaeorum tempore Christi 200; — de destructione Hierosolymorum 211—212; — de miraculis Iesu, de vaticiniis in Iesu impletis, de resurrectione Iesu 221.
Iudex mundi, Iesus 111. 119. 135. 141.
Iudicium novissimum Iesu reservatur 141. 183.
Iustinus, S., de vaticiniis messianis 121; — de iudaeis miracula Iesu magicae arti adscribentibus 221; — de hypothesi furti a iudaeis divulgata 259.
Iuvenalis de existentia deorum 52.
Iuvenis a Naim 219. 241—242.

K.

Kant de religione intra confinia merae rationis 29; — sensum religiosum (experientiam subiectivam) docet esse revelationem 29 et criterium revelationis 61.
Kantianismus modernus 30. 70.
Knur de psychotherapia 89 n 1.

L.

Lapponi de hypnotismo 88 n.
Lazarus a Bethania 219. 242—243.
Legenda an historia in evangelis? 225—229.
Leprosi a Iesu sanantur 218; — miraculose 231.
Lessing de revelatione 29; — de miraculis 60.
Lethargia hypnotica 85. 87.
Lex connexus virium naturalium 73; constantiae earundem 74; — mosaica et rabbinorum theologia 124—125; — ceremonialis abrogata adventu Messiae 132 n 3.
Libri sacri Veteris Testamenti longe ante Christum exstiterunt 116; — cum libris Novi Testamenti sunt fontes praecipui ad probandam existentiam revelationis 104—105.
Litteratura synagogalis 125—127.
Lockius falso definit miraculum 70.
Logos apud Philonem 163; — apud s. Ioannem 163—165.
Loisy, Alfr., de revelatione 30; — de criteriis revelationis 63.
Loosten, de, de ingenio Iesu 171 n 3.
Lux mundi, Iesus 148.

M.

Magia Iesu exprobrata 221—222.
Magnetismus animalis 92; — et sanationes Iesu 230—233.
Maimonides nuntiat defensam esse computationem temporis messiani 200.
Mansuetudo Iesu 185—186.
Maria Magdalena non erat visionaria 262—263.
Materialisationes spiritisticae describuntur 91; — diiudicantur 92.
Mediumismus 90.
Ménigoz concedit conceptum miraculi a protestantibus corruptum esse 71 n 2.
Mesmerismus 84. 92 n.
Messianismus Veteris Testamenti 116—124; — rabbinorum 124—126; — apocalypticorum 126—127; — piorum iudaeorum 127—128; — ipsius Iesu 129—135.
Messianitas Iesu 107—135; — negata a rationalistis 107; — constat tamen ex testimonio messiano Iesu 107—135, quod ipse sanxit argumentis invictis 166—265; — et fides ecclesiae primigeniae 107—108.
Messias titulus futuri Salvatoris 117, quem Iesus accipit implicite prius, explicite postea 108—115; — cur Iesus hunc titulum non ab initio sibi imposuerit 108. 110. 112.
Methodus theologiae 6—8; — apologeticae 14. 17 n 3. 104; — immanentiae (modernistarum) 62—64; — philosophiae anteconceptae (rationalistarum) 104; — propria s. Ioannis 161—163.
Mira hypnotica 84—89; — notio et historia hypnotismi 84; — phaenomena hypnotica recensentur 85—87; nihil rei habent cum miraculo 87—89; — suggestibilitas 86. 88; — therapia hypnotica 88—89; — sanationes Iesu non possunt attribui psychotherapiae 231—233. — *spiritistica* 89—93; — notio et historia spiritismi 89—90; — phaenomena spiritistica recensentur 90—91; — nihil rei habent cum miraculo 91—93; — miracula Iesu immerito auxilio spirituum malorum attribuebantur 229. — *diabolica* 93—97; — discernuntur a miraculis 94—97.

Miracula sunt criteria absoluta revelationis, in cuius favorem fiunt 58—60; — eorum notio genuina 64—69, spuria 69—71; — fidei 65; — psychica 65—66; — physica 65—69; — suntabilia 71—78; — non repugnant neque legibus naturalibus 71—73, neque viribus naturalibus 73—74, neque scientiis naturalibus 74—76, neque potentiae divinae 76—77, neque immutabilitati divinae 77—78; — sunt cognoscibilia 78—83; — historice statui possunt et debent sicut cetera facta historica 79—81; — philosophice diiudicari et dignosci possunt 81—83; — non eluduntur neque miris hypnoticis 84—89; neque miris spiritisticis 89—93, neque miris diabolicis 93—97.

Miracula Iesu 215—243; — a Iesu patrantur ad confirmandum suum de messianitate et divinitate testimonium 215; — sunt historice certa 216—229; — sunt supernaturalia 229—243; — et fides ecclesiae 216. V. Relationes. Hypotheses.

Miraculi auctoritas 58—60; — natura 64—71; — possibilitas 71—78; — cognoscibilitas historica 79—81, philosophica 81—83; — finis 65. 78. 96—97; — simulacra 83—97.

Mischna 125; — eius messianismus 125—126.

Misericordia Iesu 186.

Modernismus de notione revelationis 30; — de criteriis revelationis 63; — de notione miraculi 70; — de divinitate Iesu 135; — de eiectionibus daemonum 233; — de apparitionibus Iesu redivivi 261.

Monismus 25. 69—70.

Monumentum Iesu vacuum fuisse constat testimonio evangeliorum 249, Pauli 249—250, aequalium 250; — explicari nequit nisi ex vera resurrectione Iesu 257—261.

Mors apparens (stupor, syncope) locum non habuit in eis qui resuscitati perhibentur ab evangelis 241—243; — neque in Iesu, qui hanc hypothesim absurdam demonstrat 258—259.

Motiva credibilitatis praebentur ab apologetica 17; — quid valeant 17; — quae sint v. Criteria revelationis.

Multiplicatio panis 219. 238—239.

Mysteria quid sint 32; — stricta et secundum quid 31; — non repugnant rationi 40—41. 43—44; — revelari possunt 40—44; — scientiam nostram augent, mentem nostram perficiunt, bonitatem Dei manifestant 42.

Mythi resurrectionis 255, nullo modo eas cum resurrectione Iesu conferre licet 255.

N.

Natura humana iuvatur, restituitur, elevatur revelatione 36; — in quantum laesa ex lapsu originali 47—48 n.

Naturalistae 24—26.

Necessitas apologeticae 16—18; — revelationis explicatur 45—48, historice potius quam psychologice probanda est 48—49, probatur 48—54.

Neokantianismus 30. 70.

Neoplatonici regenerare conantur religionem gentilem ideis christianis 53.

Nicodemus et Iesus 144.

Nomismus pharisaeorum 124—125; — eius messianismus 125—126.

Notio theologiae 1—5; — apologeticae 12—13; — revelationis 27—30; mysterii 31—32; — miraculi 64—71; — prophetiae 98—100.

O.

Obiectum theologiae 2—3; — apologeticae 13—14.

Obsequium Iesu erga Patrem caelestem 187—188.

Occultismus 90.

Oeconomia quid patres hoc nomine intelligant 2.

Omnipotentia Iesu 140—141. 145. 153—154. 158, elucet ex miraculis 140, ex potestate remittendi peccata 140—141, ex eius opere redemptionis 141, ex eius iure mundi iudicandi 141, ex eius resurrectione 153—154; — ei tradita est a Patre 145; — a Paulo ei attributa 158.

Omniscientia Iesu 141. 144. 145. 158.
Operatio Iesu miraculosa secundum evangelia 217—219; — secundum Petrum 219—220; — secundum Paulum 220; — secundum Papiam 220; — sec. Quadratum 220—221; — sec. Flavium Iosephum 221; — sec. iudaeos 221—222; — sec. gentiles 222; — sec. rationalistas 222—224; — V. Supernaturalitas.
Oracula sibyllina 98. 99; — delphica 98. 99.
Oratio Iesu 188—189; — sacerdotalis 150. V. Conversatio Iesu cum Patre caelesti.

P.

Papias, S., de miraculis Iesu testimonium dicit 220.
Parallelismus propheticus 213—214.
Parentes Iesu a psychiatricis et psychopathicis immerito dicuntur delirasse 171; — a Iesu vituperantur, cum vellent ipsum ab opere messiano cohibere 181.
Parusia Iesu 137. 212—215; — et critici moderni 137. 212; — et inerrantia Iesu 212—215; — et omniscientia Iesu 137; — et ecclesia primigenia 215; — tempori indeterminato relinquitur 213.
Pathologia immerito dicit Iesum vel etiam eius parentes et propinquos delirasse 169—171.
Paulus, S., eius christologia 157—160; — docet divinitatem Christi implicite 157—159, explicite 159—160; — concordat cum doctrina ecclesiae primigeniae, apostolorum, ipsius Christi 160; — fons et origo eius doctrinae 160. 246; — non tradit novam christologiam 160 n 8; — testatur miracula Iesu 220; — exponit factum et momentum resurrectionis Iesu 245—246; — testatur implicite monumentum Iesu vacuum 249—250; — tradit nuntium de apparitionibus Iesu redivivi 246. 251.
Peccati confessio, conscientia, copia a Iesu alienae 183; — remissio: potestas divina 140, a Iesu exercita 141, discipulis tradita 141. 154; — redemptio: munus futuri Messiae (V. Servus Dei), a Iesu vindicatum et exercitum 183; — iudicium: potestas divina 141—142, a Iesu exercenda 141. 183.
Persona Messiae describitur titulis Messiae 117, Filii David 117—118, Servi Dei 118—119, Filii hominis 119, Filii Dei 119—121; — Iesus omnes hos titulos accipit et perficit sibi accommodando 133—135. — *Iesu i. e. character personalis* 166—189; — est argumentum pro messianitate et divinitate Iesu 166—167; — intellectualis 167—179; — moralis 179—189.
Petrus, S., confitetur messianitatem Iesu 146; — in praedicatione Pentecostes extollit messianitatem, divinitatem, miracula et resurrectionem Iesu 154. 219. 247.
Pfleiderer, O. propugnat revelatione tolli activitatem rationis 38 n; — contendit mysteria contradicere rationi 54 n 2.
Philo, eius doctrina de logo 163.
Pietistae docent inspirationem privatam esse criterium revelationis 61.
Pius IX damnat semirationalismum 26.
Pius X de coniungenda theologia positiva cum scholastica 8; — de miraculis et prophetiis qua criteriis revelationis 60; — damnat immanentismum apologeticum 63.
Platonis doctrina de Deo 52; — doctrina moralis 53; — de immortalitate animae 53.
Plinius Minor testatur Iesu existentiam 105 n.
Possessio daemoniaca 233—234.
Possibilitas revelationis 33—44; — miraculi 71—78; — prophetiae 100—101.
Praeexistentia Iesu 144. 145—146. 148. 150. 161. 163—164. V. Aeternitas Iesu.
Praestantia theologiae 8—12.
Principium, Iesus, supramundanum, aeternum, divinum 147—148.
Professio Iesu messiana 107—115; — a plurimis concessa 107—108; — a rationalistis falso explicata per evolutionem psychologiam 108; — probanda secundum progressum historicum 108; — generatum 107—108; — eius initium 108—110, incrementum 111—113, complementum 113—115; — aliquando celata 110.

— *divina* 136—154; — a rationalistis et modernistis immerito negata, quia hominem se probaverit 136—137; — quo contra etiam stant effata, quibus Iesus se confitetur Deum simpliciter: comparando se Deo 137—138, exigendo obsequia divina 138—140, fungendo omnipotentia divina 140—142; — et Filium Dei in specie 142—152; — post resurrectionem suam 153—154.
 — *divino-filialis* 143—152; — a rationalistis falso explicata per evolutionem psychologiam in sensu filii Dei ethici 142—143; — quae opinio refellitur testimonio Iesu de filiatione sua divino-naturali: prima coram parentibus in templo 143—144; primo tempore vitae publicae coram discipulis 144—145; ad finem commorationis galilaeae coram apostolis et populo 145—147; versus finem vitae publicae coram pharisaeis et populo practice 147, theoretice 147—149, parabolice 149—150; in conspectu mortis coram discipulis 150, coram iudicibus 150—152.

Prologus ad evangelium s. Ioannis 161. 163—164.

Prophetia est criterium revelationis 58—60; — eius natura 98—100; — possibilitas 100—101; — cognoscibilitas 101—102; — non tollit libertatem humanam 100—101; — quomodo distinguatur a casu 101, a coniectura humana 102, a scientia diabolica 102. V. Vaticinia Iesu.

Proskynesis Iesu praestita v. Adoratio Iesu.

Psychiatria Iesum insanum immerito declarat 168. 171; — non explicat eiectiones daemonum 233—237.

Psychologia discipulorum Iesu 256—257. 261—262.

Psychotherapia 88—89; — non explicat sanationes Iesu 231—233, neque eiectiones daemonum 233—237.

Pythagorei divinitatem docuerunt esse animam mundi 52.

Q.

Quadratus, S., de miraculis Iesu testimonium dicit 220—221.

R.

Rabbinismus propriam excogitavit theologiam (nomismum) 124—126; — corripit legem mosaicam 124—125; — falsum docuit messianismum 126, reiectum proinde a Iesu 129.

Rade falso definit miraculum 70.

Ratio humana revelatione iuvatur et elevatur 36; — revelatione non laeditur 37—39.

Rationalismus 25—27; — idealisticus 29; — empiricus 29; — modernus 30; — moderatus 26; — falso definit revelationem 29—30; — immerito negat possibilitatem revelationis 33—44; — infitiatur necessitatem revelationis 45—54; — immerito negat cognoscibilitatem revelationis 55—102; — falsa statuit criteria revelationis 61—62; — falso definit miraculum 70, quod aut impossibile dicit 71—78, aut saltem incognoscibile 78—83; — methodo philosophiae ante-conceptae inquit in existentiam revelationis 104; — de messianitate Iesu 107; — de facto testimonii messiani Iesu 108; — de sensu testimonii messiani Iesu 107. 115. 129; — de divinitate Iesu 135. 136. 137; — de filiatione Iesu divina 143; — de christologia s. Pauli 157. 160 n 8; — de persona Iesu intellectuali 167. 168, morali 179; — de vaticiniis messianis Veteris Testamenti 191. 203—204; — de cardiagnosi Iesu 207; — de vaticiniis Iesu circa passionem et resurrectionem suam 209. 210, circa excidium Hierosolymorum et parusiam suam 213—214; — de veritate historica miraculorum Iesu 222—225, philosophica 229—243, de sanationibus 230. 231, de eiectionibus daemonum 233; — de dominatione Iesu super vires naturales 238. 239. 240, de resuscitationibus mortuorum 241. 242. 243; — de resurrectione Iesu 244. 255; de fide discipulorum paschali 255—257, de monumento Iesu vacuo 257—261, de apparitionibus Iesu redivivi 261—264.
Redemptio mundi per Messiam secundum Vetus Testamentum 118—

- 119, secundum rabbinos 125—126, secundum evangelium 134—135, secundum Paulum 157—158.
- Redemptor mundi**, Iesus 118—119. 128. 134. 157—158.
- Regnum caelorum** 121 n 3 v. **Regnum Messiae**.
- Regnum Messiae** secundum Vetus Testamentum erit novum 121—122, universale 122—123, spirituale 123—124; — secundum mentem Christi 131—133; — secundum rabbinos est terrenum et nationale 125—126, insuper eschatologicum secundum apocalypticos 127; — est idem ac regnum caelorum 121 n 3.
- Reimarus** de revelatione 29; — miracula Iesu enervare conatur hypothesis fraudis 223.
- Relationes de miraculis Iesu** evangelicae 217—219; — praeterevangelicae 219—222; — christianae 219—221; — achristianae 221—222; — earum crisis 222—229.
- Religio** naturalis et supernaturalis 28; — V. **Revelatio**; — populorum gentilium primitivorum 49; — cultorum 49—51; — graecorum et romanorum 51—52; — gentilium philosophorum 52—54; — divinitus revelata unica est 102; — praeterbiblicae religiones criteriis negativis ostenduntur non revelatae 102—103; — biblica sola est examinanda 103; — Veteris et Novi Testamenti unica est 103; — Veteris Testamenti facillime divina ostenditur ex divina origine Novi Testamenti 103—104; — Novi Testamenti divina probatur criteriis internis (doctrina) 105, externis (historia) 106, praecipue et infallibiliter ex eius auctore Iesu Christo Messia et Deo 106.
- Renan** subiicit factum miraculosum criticae inaudita 80—81; — negat existentiam spirituum 94 n 2; — de resurrectione Iesu 262 n 4.
- Resurrectio Iesu** 243—265; — est argumentum messianitatis et divinitatis Iesu 243—244; — probatur trino facto fidei discipulorum 244—248, monumenti Iesu vacui 248—250, apparitionum Iesu redivi 250—254; — naturaliter explicari nequeunt fides discipulorum 255—257, monumentum Iesu vacuum 257—261, apparitiones Iesu redivi 261—265; — synopsis historiae resurrectionis 249. 251—253.
- Resuscitationes mortuorum** recensentur 219; — diiudicantur 240—243; — qui resuscitati nuntiantur, non erant stupore oppressi 240—243; — sunt argumentum absolutum divinae potestatis Iesu 243.
- Revelatio** ontologice spectata 27—54; — logice spectata 54—102; — naturalis 28, supernaturalis 28. 30—33; — formalis et materialis 30—32; — mediata et immediata 32—33; — privata et publica 33; — sensitiva, imaginaria, intellectiva 32; — non repugnat neque ex parte veritatis revelandae 34, neque ex parte Dei revelantis 35—36, neque ex parte hominis revelationem accipientis 36—40; — non laedit facultatem rationis 37; — non tollit activitatem rationis 37—38; — non turbat harmoniam rationis 39; — naturam humanam iuvat, restituit, elevat 36; — homini est simpliciter necessaria in hypothesis elevationis supernaturalis 45—46; — generi humano in statu praesenti moraliter necessaria est ad congruam cognitionem religionis naturalis 46—54; — mysteriorum 40—44; — cognoscibilis redditur criteriis diversis 54—60, praecipue miraculis et prophetiis 58—60; — christiana 102—265. V. **Religio**.
- Revelationes Iesu de sua filiatione divino-naturali** 143—152; — prima coram parentibus in templo 143—144; — primo tempore vitae publicae coram discipulis 144—145; — ad finem commorationis galilaicae coram apostolis et populo 145—147; — versus finem vitae publicae coram pharisaeis et populo in Iudaea practice 147, theoretice 147—149, parabolice 149—150; in conspectu mortis coram discipulis 150, coram iudicibus 150—152; — post resurrectionem 152—154.
- Revelationis theoria** 24—102; — existentia 102—265; — adversarii 24—26. 29—30; — notio 27—30; divisio 30—33; — possibilitas 33—

44; — necessitas 45—54; — convenientia 54; — finis 35; — cognoscibilitas vel criteria 55—102.

Richardus a S. Victore de certitudine nostrae fidei 265.

Ritschl, Alb., de origine revelationis christianae 30.

Rousseau, J. J., agnoscit possibilitatem miraculi 78 n; — negat cognoscibilitatem historicam miraculi 80.

S.

Sabatier, Aug., de revelatione 30.

Samaritani 112. 128.

Sanationes infirmorum recensentur 219; — diiudicantur 230—233; — Iesus non sanavit vi physico-medica 230—231, neque vi psychico-medica (suggestione) 231—233; — sunt argumentum potestatis divinae Iesu 233.

Sanctitas Iesu negativa: Iesus erat immunis ab omni peccato 179—183; — V. Immunitas Iesu; — positiva: erat insignis omni virtute 184—189. V. Virtutes Iesu; — est argumentum ineluctabile divinitatis Iesu 189.

Sapientia Iesu 171—179; — est religiosa, non profana 174; — est summa, quae superat religionem Veteris Testamenti, theologiam rabbinorum, philosophiam ethnicorum 174—179; — elucet ex modo, quo docuit 171—174, ex veritatibus, quas docuit 174—179; — et vaticinium de parusia 212—214; — est argumentum pro messianitate et divinitate Iesu 189.

Sceptici nullam omnino divinitatem admittebant 52.

Schäfer 171 n 3.

Schell de criteriis revelationis 62 n 2.

Schmone-Esre et oratio dominica 117 n 1.

Schola eschatologica 129. 129 n 2.

Scholastica theologia quid sit 6—7; consocianda est theologiae positivae 7—8; — exosa protestantismo et liberalismo 7.

Scholastici quid nomine theologiae intelligant 2; — theologiam vocant s. Scripturam 3. 4 n 2.

Scientia Iesu extollitur ab omnibus 167; — pertinet ad ordinem sacrum

174, quin tamen ordo profanus excludatur ab eius influxu 174; — prophetica comparata cum scientia ceterorum prophetarum 205—206; — cardiagnostica 206—208, nil rei habet cum telepathia 207—208; — non ei obest vaticinium de parusia 212—214. V. Sapientia Iesu.

Scrutatio cordium v. Cardiagnosis Iesu.

Sedatio procellae 219. 239. 240.

Semirationalismus 26; — perperam negat possibilitatem revelationis mysteriorum 40—44.

Semler de revelatione 29.

Sensus religiosus non potest esse criterium revelationis 61—62.

Sensus testimonii messiani Iesu debet statui contra rationalistas 115—116; — statuitur indagatione in conceptum messianum ante Iesum et in conceptum messianum ipsius Iesu. V. Conceptus messianus.

Sentimentalismus apologeticus 61—62.

Sepulcrum Iesu vacuum v. Monumentum.

Sermo Iesu eschatologicus 213—214; — supremus in cena 150.

Servus Dei titulus futuri Salvatoris 118—119, quem iudaei oblivioni dederunt 134, quem tamen Iesus accipit 134—135.

Sensiones iudiciales contra Iesum 114—115. 150—152.

Simeon senex 128.

Simulacra miraculorum v. Mira.

Socratis doctrina de Deo 52; — doctrina moralis 53.

Somnambulismus 86. 87—88.

Species miraculorum Iesu recensentur 218—219; — diiudicantur 230—243.

Spes messiana apud omnes fere gentes 116, unde 116 n 1; — conservata et exulta apud populum israeliticum 116; — viva praecipue tempore Christi 200.

Spinoza falso miraculum definit 69; — propugnat miraculum repugnare Deo 76 n 1, 77 n 2. 4; — negat cognoscibilitatem philosophicam miraculi 81 n 2.

Spiritismus v. Mira spiritistica.

Status psychicus Iesu falso describitur a criticis 167. 168—171. 179; — Iesus nulla insaniae signa dedit 168—171;

- summa sapientiae signa praesetulit 171—179; — immunis fuit ab omni peccato 179—183; — insignis fuit summa virtute 184—189.
- Stoici** de Deo 52; — de morali 53; — negant praescientiam Dei et possibilitatem prophetiae 100.
- Strauß** propugnat revelatione harmoniam turbare rationis 39; — obicit revelationem Dei supernaturalem ex operibus Dei supernaturalibus probare esse circulum vitiosum 59; — contendit miraculis infringi connexum virium naturalium 73 n; negat historicam cognoscibilitatem miraculi 79; — excogitavit hypothesim mythorum 223; — resurrectionem Iesu vocat centrum religionis christianae 244; — de theoria mortis apparentis Iesu 258 n 2.
- Stupor** immerito adiudicatur eis, qui resuscitati narrantur ab evangelistis 240—243, et Iesu redivivo 258—259.
- Suarez** de natura hominis lapsa 47—48 n; — de instrumento, quo utitur Deus miraculum patrans 69 n 2.
- Subiectum** theologiae 3.
- Suetonius** testatur Iesu existentiam 105 n.
- Suggestibilitas** 86. 88.
- Suggestio** 86 n; — Iesus sanando infirmos neque usus est suggestionem 231—232; neque uti potuit 232; — neque suggestionem expulit daemones 233—237.
- Supernaturalitas** characteris Iesu 166. 189; — vaticiniorum messianorum 203—204; — cardiagnosis Iesu 207—208; — vaticiniorum Iesu de passione et resurrectione sua 208—210; — miraculorum Iesu 229—243; — sanationum Iesu 230—233; — electionum daemonum 234—237; — dominationis Iesu super vires naturales 238—240; — resuscitationum Iesu 241—243; — resurrectionis Iesu 255—265.

T.

- Tabulae rotantes** 90. 91.
- Tacitus** testatur Iesu existentiam 105 n; — de spe messiana omnium populorum tempore Christi 200; — de excidio Hierosolymorum 211.

Talmud 125.

Telepathia nihil rei habet cum cardiagnosis Iesu 207—208.

Tentatio Iesu 170. 180.

Tertia dies resurrectionis non in vaticiniis V. T. 203. 256, sed ex ore Christi 209—210; — in fide primigeniae ecclesiae 248.

Testimonium Iesu de messianitate sua 107—135; — factum 107—115. V. Conscientia Iesu, Professio Iesu; — sensus 115—135. V. Conceptus messianus.

— de *divinitate* sua 135—165; — ante ipsius mortem 136—152; — post ipsius mortem 152—165. V. Conscientia Iesu, Professio Iesu, Christologia.

Theanthropia Iesu 136—137.

Theodicea differt a theologia 3.

Theologia quid sit 1—2; — est scientia 2; — differt a theodicea aliisque scientiis 3; — est habitus radicaliter supernaturalis 3; — a scholasticis vocatur s. Scriptura 4; — cum fide converti nequit 4—5; — a fide separari nequit 5; — positiva et speculativa (scholastica) 6—8; — theoretica et practica 6 n; — fundamentalis v. Apologetica.

Theologiae notio 1—5; — divisio 5—8; — praestantia 8—12; — obiectum 2—3; — subiectum 3; — denominationes 3—4; — altitudo 8—9; — certitudo 9—10; — utilitas 10—12; — fundamentum est revelatio 3. 12.

Theoria hallucinationum tentat naturalem explicationem conscientiae Iesu suprahumanae et divinae 169—170; — apparitionum Iesu redivivi 261; — fidei discipulorum in resurrectionem Iesu 261.

Theosophia 90.

Therapia hypnotica 88—89; — et sanationes Iesu 231—233; — et electiones daemonum 233—237.

Thomas, eius confessio 152—153; — significatio appellativi: Iahve Elohim 153.

Thomas, S., theologiam definit sacram doctrinam 3; — Deum dicit subiectum theologiae 3; — de unitate theologiae 5; — monet theologiae positivae consociandam esse scholasticam 7; — de dignitate theo-

logiae 8 n 2; — theologiam vocat summam sapientiam 9; — de certitudine theologiae 10; — de utilitate theologiae 11. 12; — de revelatione sensitiva, imaginaria et intellectiva 32; — de intellectu humano, angelico, divino comparato 34; — de cooperatione Dei cum rebus creatis 39; — de utilitate revelationis mysteriorum 42; — de necessitate revelationis 48; — de criteriis revelationis 58—59 n. 59—60; — de insolito in notione miraculi 66 n 2; — de potentia spirituum purorum 67 n 1. 68 n 1. 94 n 3; — docet miraculum non repugnare Deo 77; — analogiis illustrat omniscientiam et praescientiam Dei 100 n 1.

Thora 124.

Tituli messiani 117—121. 133—135.

Traditionalismus de necessitate revelationis 47.

Transfiguratio Iesu 170.

Translatio cogitationum v. Telepathia.

Trinitaria revelatio Iesu 154. 264.

Tyndall propugnat miraculo tolli constantiam virium naturalium 74; — miraculo tolli certitudinem theoreticam scientiarum naturalium 75 n.

U.

Unitas Patris et Filii 149. 150. 158.

Ultrasupernaturalismus 47—48.

V.

Varro triplex distinguit theologiae genus apud ethnicos 1.

Vaticanum concilium de possibilitate et utilitate revelationis 39—40; — de necessitate et convenientia revelationis 54; — de mysteriis 44; — de miraculis et prophetiis 60; — damnat sentimentalismum apologeticum 60.

Vaticinia v. Prophetia.

Vaticinia Iesu 189—215; — sunt argumentum pro messianitate et divinitate eius 166. 190—192. 204. 205. 215; — distinguuntur in

Vaticinia messiana Vet. Test. de Iesu Christo edita 190—204, genealogica 192—195, chronologica 195—200, biographica 200—203; — et in Vaticinia Novi Test. a Iesu Christo edita 204—215, quoad res simpliciter occultas 205—208, quoad res simpliciter futuras 208—215; — scientia Iesu prophetica comparata prophetarum scientiae 205—206; — scientia Iesu cardiagnostica 206—208, non est telepathia 207; — de passione sua 208—209; — de resurrectione sua 209—210; — de excidio Hierosolymorum 210—212; — de parusia sua 212—215, quod non obstat omniscientiae Iesu 137. 213—215; — omnia haec vaticinia naturaliter explicari nequeunt 203—204. 207. 208. 209. 210.

Veracitas Iesu 184.

Veritas, Iesus 149.

Vinitorum parabola 149—150.

Virtutes Iesu 184—189; — erga seipsum 184—185; — erga proximum 185—186; — erga Deum 186—189; veracitas 184; — castitas 184; — fortitudo 184—185; — humilitas 185; — mansuetudo 185; — misericordia 186; — dilectio erga proximum 186; — amor erga Patrem caelestem 187; — obsequium 187—188; oratio 188—189.

Visiones hallucinatoriae in vita Iesu non inveniuntur 169—170; — testium resurrectionis Iesu tum subiectivae tum obiectivae nullo modo constant 261—264.

Vita, Iesus 148—149.

W.

Wegscheider revelationem falso definit 29; — miraculum falso definit 70; — vaticinio dicit tolli libertatem humanam 100 n 2.

Wundt, W., putat miraculis infringi connexum virium naturalium 73 n.

Z.

Zacharias 127—128.

Ziller falso definit miraculum 70.

Quaedam de Apologetica P. Hilarini Felder auctoritates:

„Le R. P. H. Felder O. M. Cap. a publié un manuel d'apologétique, très clair à l'usage des séminaires. L'auteur a tenu compte du développement rapide et de l'organisation scientifique dont a bénéficié, en ces dernières années, cette partie si importante de l'enseignement théologique; et les deux volumes qu'il a consacrés sont pleins de choses, exposées avec une méthode impeccable . . . Mais le vrai terrain de l'auteur, ce qui fera le principal intérêt de son livre, ce sont les preuves historiques qu'il résume avec une clarté sans égale. Tous les textes essentiels sont donnés d'après les meilleurs éditions critiques, et expliqués avec grande lucidité . . . Les qualités foncières de ces deux volumes: clarté et information, en font un excellent manuel.“

D. P. Séjourné O. S. B.,

in: *Revue d'Histoire ecclés.* t. XVII, Louvain 1921, 668.

„Cet ouvrage est le digne complément de celui que le docte théologien doublé d'un exégète fit paraître en allemand, il y a quelques années, sur la personne de Jésus-Christ et qui mériterait tant d'être traduit en français. Le Rév. Père, destinant son apologétique aux étudiants en théologie, a suivi le plan qu'exige cette destination . . . Le tout est écrit en un latin à la fois élégant et facile; les matières sont disposées avec une logique impeccable; ce qui en rend l'étude aisée et agréable. Ce manuel auquel on voudrait voir adjoints bientôt ceux de théologie spéciale a sa place tout indiquée dans nos séminaires; il offre l'avantage d'avoir été composée par un auteur au courant des doctrines adverses. Aussi faut-il souhaiter à ce manuel la plus large diffusion. Le règne du Christ et la vitalité de son Église ne pourraient qu'y gagner.“

Prof. Dr. Dalbard, Supérieur du Grand Séminaire de Fribourg,
dans: „Semaine catholique“ 1920, 807.

„Der Schule entsprossen, ist das Werk auch für die Schule bestimmt und wird seinen Weg in die Hörsäle finden. Aber auch in die Studierzimmer des Klerus und aller, die Sinn und Bedürfnis für Apologetik haben. Um Bekanntes aufzufrischen, um in Neues einzuführen, wird es trefflich dienen. Dem Schreiber dieses ist keine Apologetik bekannt, die bei gleichem Umfang soviel böte und die so fest und folgerichtig wäre im Aufbau, so besonnen im Beweis, so umsichtig in der Auswahl, so auf der Tageshöhe apologetischer Fragen. Seine gemessenen Definitionen, sein helles, markiges Latein, seine plastische Gliederung der Ideen sind weitere bedeutsame Vorzüge. Die zahlreichen Belege und Literaturangaben sind nicht bunt und wahllos hingeschüttet, sondern organisch eingeflochten und wirklich verwertet.“

Prälat und Seminarregens Dr. Gisler, Chur,
in: *Schweiz. Rundschau* 21 (1921) 153.

„Es könnte als ein Wagnis erscheinen, in dieser Zeit literarischer Not ein zweibändiges, lateinisch geschriebenes Lehrbuch der Fundamentaltheologie auf den Markt zu bringen. Aber der Name des Verfassers, der zur gleichen Zeit im gleichen Verlage die großangelegte Monographie ‚Jesus Christus‘ in zweiter Auflage herausgibt, ist eine Gewähr für allseitige und faßliche Darstellung der zu behandelnden Fragen. Die Vorzüge, die man dem großen deutschen Werke Felders nachrühmt, eignen in der Tat auch dem lateinischen Lehrbuch. Fünfundzwanzig Jahre rastloser Tätigkeit am Schreibtisch und auf dem Katheder haben an diesen Sectiones, Dissertationes, Articuli geformt und gefeilt, ein überaus reiches Material an Quellen und Literatur, katholischer wie gegnerischer, im Text verarbeitet oder in den zahlreichen Anmerkungen untergebracht; mehr als einmal mußte bei der Überfülle des Stoffes auf die eingehenderen Ausführungen des oben genannten deutschen Werkes verwiesen werden. Bei all dem Vielerlei ist die Einheit gewahrt. Ein übersichtlicher, klar gegliederter Aufbau schuf ein Werk wie aus einem Guß.“

Hermann Dieckmann S. I., in: *Stimmen der Zeit* 103 (1922) 461.

Alia eiusdem auctoris opera:

Jesus Christus.

Apologie seiner Messianität und Gottheit
gegenüber der neuesten ungläubigen Jesusforschung.

Zweite Auflage. Zwei Bände.

Erster Band:

Das Bewußtsein Jesu.

VIII u. 522 Seiten. gr. 8.

Zweiter Band:

Die Beweise Jesu.

582 Seiten. gr. 8.

„Die von der katholischen Fachwissenschaft beifälligst aufgenommene Christusapologie P. Hilarin Felders, die nunmehr in zweiter Auflage vorliegt, ist zweifelsohne ein Meisterwerk, das seinesgleichen in der katholischen Literatur nicht hat. Staunenswert ist die umfangreiche Literaturkenntnis, die der gelehrte Verfasser fast auf jeder Seite bekundet, gediegen die Beweisführung, durch die er die Konstruktionen der liberal-protestantischen und radikalen Theologie zerstört, leichtfaßlich die gesamte Darstellung, so daß das Werk Felders nicht bloß Fachgelehrten, sondern auch gebildeten Laien zum Studium wärmstens empfohlen werden kann.“

Theol.-Prof. Dr. Leop Kopler, in: Theol.-prakt. Quartalschrift 1922, 172.

„Das Werk von Felder stellt die umfassendste Christusapologie dar, die wir auf katholischer Seite besitzen. Es hat in seiner ersten Auflage eine sehr günstige Aufnahme gefunden. Auch in der zweiten Auflage wird das Werk Geistlichen und Laien eine reiche Fundgrube sein für die Vertiefung ihres eigenen Wissens über die Person Jesu Christi und für eine zeitgemäße Behandlung der zentralen Frage unserer Religion.“

Univ.-Prof. Dr. J. Bilz, Freiburg i. Br., in: Soziale Revue 1921, 416.

„Il est besoin d'un certain courage pour entreprendre une publication de ce genre, car une telle étude exige une connaissance approfondie de l'Ecriture sainte et du dogme, comme aussi la lecture et l'assimilation de livres presque innombrables, qui se multiplient chaque jour. Le P. Felder possède ces connaissances diverses; aussi fait-il preuve d'une vraie puissance pour démontrer la vérité, pour réfuter les objections et pour attaquer les adversaires sur leur propre terrain.“

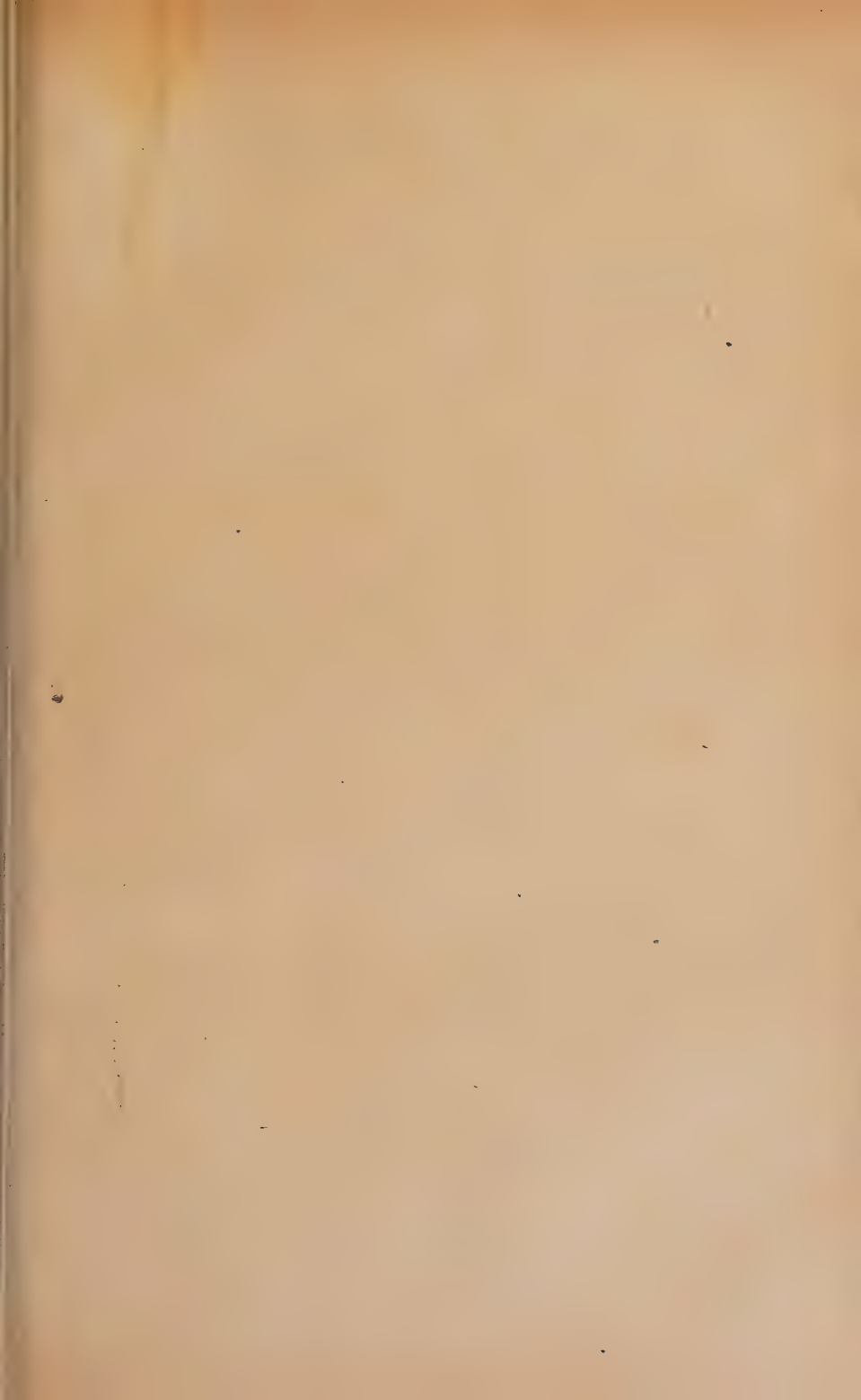
Prof. F. Cl. Fillion, in: Revue du Clergé français.

Die Heiligkeit Jesu.

115 Seiten, stark kartonniert.

„P. Hilarin betrachtet die Heiligkeit Christi an sich als ebenso leicht faßlichen wie überzeugenden Beweis der Gottheit Christi und als unser Vorbild. Auf zwei Stufenaufstiegen schildert er die absolute Sündenlosigkeit Jesu und die absolute Tugendfülle Jesu. Vier Vorzüge eignen dieser Arbeit P. Hilarins: der logisch und psychologisch treffliche Aufbau — eine wohlthuend originelle Art der Behandlung — eine äußerst genaue und reiche Belegung aller großen und aller kleinen feinen Züge des Heiligkeitsbildes Jesu — und eine dem Leser sich mitteilende Wärme. Die kleine Schrift verdient weiteste Leserkreise. Wir machen auch die Prediger hinsichtlich Christuspredigten in der Fastenzeit und Osterzeit und die Herz-Jesu-Prediger im Juni ganz besonders auf die Schrift aufmerksam.“

Theol.-Prof. Prälat A. Meyenberg, Luzern, in: Schweiz. Kirchenztg. 1922, 93.

APOLOGETICA

SIVE

THEOLOGIA FUNDAMENTALIS

IN USUM SCHOLARUM

TOMUS II.

SCRIPSIT

DR. P. HILARINUS FELDER

O. M. CAP.

PADERBORNAE 1920

TYPIS ET SUMPTIBUS FERDINANDI SCHOENINGH

ROMAE

APUD FRIDERICUM PUSTET, PONTIFICALEM BIBLIOPOLAM

APOLOGETICAE

SIVE

THEOLOGIAE FUNDAMENTALIS

PARS ALTERA

DEMONSTRATIO CATHOLICA

SCRIPSIT

DR. P. HILARINUS FELDER

O. M. CAP.

PADERBORNÆ 1920

TYPIS ET SUMPTIBUS FERDINANDI SCHOENINGH

ROMÆ

APUD FRIDERICUM PUSTET, PONTIFICALEM BIBLIOPOLAM

IMPRIMATUR.

Paderbornae, d. 3. m. Septembris 1919.

VICARIATUS GENERALIS

Stamm.

APPROBATIO ORDINIS.

Praesentium vigore annuimus, ut tomus secundus operis, cui titulus „*Apologetica sive Theologia fundamentalis*“ a P. Hilarino Felder, S. Theologiae Doctore, exarati et a duobus Ordinis nostri Theologis examinati et probati, servatis aliunde servandis, typis mandari et publici iuris fieri possit et valeat.

Romae, ex Collegio S. Laurentii a Br., die 30. Octobris, 1919.

F. Venantius a Lisle-en-Rigault

L. S.

O. M. C. Min. Gen.

INDEX SYSTEMATICUS.

PARS SECUNDA.

Demonstratio catholica.

SECTIO I.

De ecclesia ut societate christifidelium.

DISSERTATIO I.

De institutione ecclesiae.

CAPUT I.

X De facto ecclesiae a Christo institutae.

	Pag.
ART. I. Realitas ecclesiae a Christo institutae	4
I. Testimonium Christi ipsius	5
II. Testimonium apostolorum Christi	8
III. Testimonium antiquitatis christianae	10
ART. II. Unicitas ecclesiae a Christo institutae	12
I. Testimonium Christi ipsius	12
II. Testimonium apostolorum Christi	13
III. Testimonium antiquitatis christianae	14

CAPUT II.

De fine ecclesiae a Christo institutae.

ART. I. Finis proximus ecclesiae	15
I. Testimonium Christi	16
II. Testimonium apostolorum	17
III. Testimonium antiquitatis christianae	18
ART. II. Finis remotus ecclesiae	18
I. Sententia explicatur	20
II. Sententia probatur	22

CAPUT III.

De indole ecclesiae a Christo institutae.

ART. I. De indole indefectibili ecclesiae	24
I. De existentia indefectibili ecclesiae	25
II. De essentia indefectibili ecclesiae	27
ART. II. De indole visibili ecclesiae	28
I. Argumentatio directa	30
II. Argumentatio indirecta	31
ART. III. De indole supernaturali ecclesiae	33
I. Thesis principalis	33
II. Consectaria specialia	37

	Pag.
Corollaria apologetico-dogmatica	40
I. De corpore et anima ecclesiae	40
II. De membris ecclesiae	41

DISSERTATIO II.

De constitutione ecclesiae.

CAPUT I.

De constitutione ecclesiae hierarchica.

ART. I. De hierarchia ecclesiae generatim	49
I. Testimonia evangelica	53
II. Testimonia apostolica	56
III. Testimonia patristica	59
ART. II. De episcopatu singillatim	65
I. Documenta saeculi primi	68
II. Documenta saeculi secundi	72

CAPUT II.

De constitutione ecclesiae monarchica.

ART. I. De primatu Petri apostoli	83
I. Primatus petrinus in s. Scriptura praeclare promittitur	86
II. Primatus petrinus in s. Scriptura sollemniter confertur	96
III. Primatus petrinus in s. Scriptura luculenter illustratur	100
IV. Primatus petrinus in s. Scriptura perenniter stabilitur	106
ART. II. De primatu romani pontificis	110
I. Petrus romano pontifici primatum reliquit	112
II. Romani pontifices primatum sibi semper attribuerunt	122
III. Patres primatum romani pontificis semper docuerunt	128
IV. Ecclesia tota primatum romani pontificis semper agnovit	136
Scholia de vi et ortu primatus romani	144

DISSERTATIO III.

De inventione ecclesiae.

CAPUT I.

De explicatione notarum.

ART. I. Unitas ecclesiae	154
I. Unitas confessionis symbolicae	155
II. Unitas communionis socialis	157
ART. II. Sanctitas ecclesiae	159
I. Sanctitas simpliciter accepta	159
II. Sanctitas emphatice accepta	160
ART. III. Catholicitas ecclesiae	163
I. Catholicitas ecclesiae determinatur	163
II. Catholicitas ecclesiae demonstratur	164
ART. IV. Apostolicitas ecclesiae	167
I. Apostolicitas originis	167
II. Apostolicitas successionis	169

CAPUT II.

De applicatione notarum.

	Pag.
ART. I. Ecclesia una	174
I. Ecclesia romana una est	174
II. Coetus antiromani non sunt uni	175
ART. II. Ecclesia sancta	178
I. Ecclesia romana sancta est	178
II. Coetus antiromani non sunt sancti	181
ART. III. Ecclesia catholica	184
I. Ecclesia romana catholica est	184
II. Coetus antiromani non sunt catholici	185
ART. IV. Ecclesia apostolica	187
I. Ecclesia romana apostolica est	187
II. Coetus antiromani non sunt apostolici	188

SECTIO II.

De ecclesia ut magistra christifidelium.

DISSERTATIO I.

De propositione revelationis sive de regula fidei proxima.

CAPUT I.

De exsistentia magisterii ecclesiastici.

ART. I. De magisterio authentico	192
§ 1. Falsitas principii protestantici	193
I. Inspiratio privata	193
II. Inquisitio privata	196
§ 2. Veritas principii catholici	199
I. Testimonia Scripturae sacrae	200
II. Testimonia antiquitatis christianae	203
ART. II. De magisterio infallibili	206
§ 1. Infallibilitas episcopatus universi	208
I. Argumentum biblicum	209
II. Argumentum historicum	214
§ 2. Infallibilitas romani pontificis	217
I. Argumentum biblicum	218
II. Argumentum historicum	224

CAPUT II.

De exercitio magisterii ecclesiastici.

ART. I. De obiecto magisterii	235
§ 1. De obiecto infallibilitatis directo	236
I. Solum depositum fidei apostolicum	237
II. Totum depositum fidei apostolicum	239
§ 2. De obiecto infallibilitatis indirecto	241
I. Conclusiones theologicae	241
II. Quaestiones quaedam naturales	243
III. Facta dogmatica	244
IV. Disciplina generalis	247
V. Approbatio ordinum religiosorum	249
VI. Canonizatio sanctorum	251

	Pag.
ART. II. De actibus magisterii	256
§ 1. Actus infallibiles magisterii ecclesiastici	256
I. Definitiones conciliorum oecumenicorum	256
II. Magisterium totius ecclesiae dispersae	261
III. Decreta cathedralia romanorum pontificum	262
§ 2. Actus non infallibiles magisterii ecclesiastici	266
I. Magisterium ordinarium summi pontificis	266
II. Magisterium congregationum romanarum	267
III. Magisterium ordinarium singulare episcoporum	268
CONCLUSIO. Assensus magisterio ecclesiae praestandus	270

DISSERTATIO II.

De fontibus revelationis sive de regula fidei remota.

CAPUT I.

De Scriptura sacra.

ART. I. De existentia inspirationis	274
I. Doctrina Christi et apostolorum	275
II. Consensus patrum et theologorum	281
III. Definitio conciliorum et pontificum	285
ART. II. De natura inspirationis	287
I. Notio spuria inspirationis	288
II. Notio genuina inspirationis	291
ART. III. De extensione inspirationis	295
I. De inspiratione reali	295
II. De inspiratione verbali	298
ART. IV. De vi inspirationis	301
I. Inerrantia s. Scripturae probatur	301
II. Inerrantia s. Scripturae explicatur	304

CAPUT II.

De Traditione divina.

ART. I. De existentia Traditionis	314
I. Testimonium oeconomiae christianae	314
II. Testimonium Scripturae apostolicae	316
III. Testimonium litteraturae patristicae	319
ART. II. De monumentis Traditionis	325
I. De monumentis Traditionis in genere	325
II. De scriptis patrum	328
III. De scriptis theologorum	336
SCHOLION. Ratio fontium fidei ad magisterium fidei	343
EPILOGUS. Pietas christifidelium erga ecclesiam	343

PARS SECUNDA.

DEMONSTRATIO CATHOLICA.⁺

E prima parte theologiae fundamentalis constat religionem christianam esse divinitus revelatam, quia ipsius auctor Iesus Christus est Messias a Deo missus, immo ipse Deus.

Cum tamen Salvator noster mundum iterum reliquerit, quaeritur, quo medio revelationem suam posteris transmiserit.

Catholici respondent Iesum Christum revelationem suam usque ad finem temporum genuinam et illibatam transmittere mediante eo organismo religioso, quem vocamus *ecclesiam Christi*. *Iesum Christum nempe fundasse societatem ecclesiasticam, quae omnes christifideles dirigeret, atque in hac societate statuisset magisterium ecclesiasticum, quod omnes christifideles doceret.* Hinc ecclesia secundum doctrinam catholicam non est diversa a Christo eiusque religione; sed immo est religio Christi in concreto, evangelium „realisatum“, persona Christi mystico modo semper vivens et agens in terris.

A catholici vero, i. e. asseclae eorum coetuum christianorum, qui a communione romani pontificis seiuncti sunt, alii aliud de ecclesia Christi tenent. Contra quos *demonstrationem catholicam* aggredientes agemus primo *de ecclesia ut societate christifidelium* et secundo *de ecclesia ut magistra christifidelium*.

Fontes sive sedes argumentorum demonstrationis catholicae sunt omnia ea documenta historica, e quibus primordia religionis Christi cognoscere licet: libri sacrae Scripturae et testimonia antiquitatis christianae.

Libris sacrae Scripturae eodem sensu utemur, quo iam in demonstratione christiana, i. e. eos non inspiratos, sed mere historicos adhibemus.¹ Inter quos eminent evangelia, quippe quae referant verba et facta Christi religionem suam praedicantis atque

¹ Cf.: Demonstrat. christ. p. 14.

ecclesiam aedificantis. Accedunt cetera scripta Novi Testamenti, quibus apostoli eorumque discipuli narrant, quomodo verba et facta Christi ad ecclesiam spectantia intelligenda sint et quid Dominus ipsis facienda praescripserit ad religionis conservationem et progressum. Sed etiam vaticinia messiana Veteris Testamenti, quae de regno Dei loquuntur, merito proferemus, cum Christus ipse ad amussim ea adimpleverit.

Ad documenta s. Scripturae accedunt *testimonia antiquitatis christianae*, scil. documenta quaeque prioris aevi, quae ecclesiam respiciunt. Inter quae maximi momenti sunt scripta sanctorum patrum. Hos quidem non invocamus uti testes Traditionis divinae (nondum probatae), sed uti testes mere historicos, eminentes antiquitate, scientia et veracitate. Testimonia patrum et totius antiquitatis christianae negligenda non esse etiam ipsi adversarii ecclesiae concedunt, cum iisdem testimoniis proprias opiniones continuo firmare nitantur.

Definitiones dogmaticas ecclesiae, uti iam dictum est in introductione apologetica, non proferimus probationis, sed complementi causa.¹ Attamen demonstrata demum infallibilitate magisterii ecclesiastici, iisdem definitionibus uti poterimus tamquam argumento firmissimo.

SECTIO I.

DE ECCLESIA UT SOCIETATE CHRISTIFIDELIUM.

PRAENOTAMINA DE ECCLESIAE NOTIONE.

Vox ecclesiae e biblia graeca in Vulgatam latinam atque inde in usum loquendi ecclesiasticum transiit. Vocabulum graecum ἐκκλησία (a verbo ἐκκαλέω = evoco) coetum convocatorum designat. Et quidem principio dicebatur de coetu quolibet profano.² Dein septuaginta interpretes hoc nomine interdum etiam coetum religiosum iudaeorum (*hebraice*: kahal) appellant,³ quem tamen

¹ Cf. Demonstr. christ. p. 14.

² E. g. Ps 25, 5; Eccli 26, 5; 1 Mach 5, 16; Act 19, 32. 39; 1 Cor 14, 19; Thucyd., Hist. 1, 139; 2, 60; Polyb., Hist. 4, 34.

³ E. g. Dt 23, 1 sqq.

communiter synagogam (συναγωγή) vocant. In Novo Testamento demum communitas religiosa iudaeorum nonnisi synagoga dicitur, communitas christiana nonnisi ecclesia. Inde usus invaluit, ut ἐκκλησία = ecclesia deinceps¹ nominaretur solus coetus eorum, qui mediante Christo Deo iunguntur.² Quod quidem latissime, minus late et stricte accipi potest.

Latissime ecclesia dicitur universitas creaturarum rationalium, quae mediante Christo capite Deo iunguntur in caelo (angeli et sancti), in purgatorio et in terris.³ Hac notione sumpta ecclesia tripartitur in *triumphantem*, *purgantem* (*patientem*) et *militantem*.

Minus late ecclesia intelligitur tantum *militans* omnium temporum, i. e. coetus hominum viatorum, qui mediante Christo Deum coluerunt, colunt et colent in statu legis sive *primitivae* sive *mosaicae* (= synagoga) sive *evangelicae*.

Stricte autem ecclesiam vocamus illum solum coetum hominum viatorum, qui sub lege *evangelica* Deo adhaerent, i. e. qui religionem ab ipso Christo revelatam profitentur. Hoc sensu ecclesia in evangelio ore Christi bis,⁴ in actibus et epistolis apostolorum saepe legitur. Et quidem significatur modo ecclesia *docens*,⁵ modo *discens*,⁶ modo ecclesia *particularis* quaedam,⁷ modo ecclesia *universalis* per totum orbem existens.⁸

¹ A voce latina ecclesiae ducuntur denominationes linguis romanice (église, chiesa, iglesia etc.) et celticis (irice: eaglis; scotice: eaglais; breton.: iglis) suetae.

² Sensu translato sive *metonymice* nomen ecclesiae locum quoque designat, in quo coetus christianorum adunari solet. „Ecclesia dicitur locus, quo ecclesia congregatur“ (August., Quaest. super Levit. 3, 57). Locus sacer tamen a graecis etiam κυριακή, κυριακόν, κυριακά = dominicum, dominica, domus Domini appellabatur (E. g. Euseb., Hist. eccles. 9, 10, 12). Inde derivantur denominationes synonymae slavorum (in liturgia slavica: cerkov) et germanorum (germ.: Kirche; angl.: church; neerland.: kerk), quae proprie locum congregationis sacrae significant, translate vero congregationem sive coetum christianum ipsum.

³ E. g. Col 1, 18—20; Hebr 12, 22—24.

⁴ Mt 16, 18; 18, 17.

⁵ Praepositi ecclesiae, e. g. Mt 18, 15—17: „Si non audierit eos, dic ecclesiae.“

⁶ Subditi ecclesiae, e. g. Act 20, 28: „In quo vos Spiritus Sanctus posuit episcopos regere ecclesiam Dei.“

⁷ Act 13, 1; 14, 22; 1 Cor 1, 1 etc.

⁸ Mt 16, 18; Act 5, 11; 8, 1. 3; 9, 31; 12, 1; 20, 28; 1 Cor 11, 16; 15, 9; Gal 1, 13; Eph 1, 22; 5, 23; Col 1, 18. 24; 1 Tim 3, 5. 15; Iac 5, 14.

In tractatu nostro agitur de sola ecclesia universali sive simpliciter dicta, de qua et Christus loquitur his verbis: „Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam.“¹ Hanc quidem definimus: „Societas a Christo instituta hominum, qui sub episcoporum regimine ac praesertim sub romani pontificis primatu religionem christianam colunt.“ Definitio nostra ad tramitem doctrinae catholicae enuntiat, *quod, qualis et quae* sit societas ecclesiastica, aliis verbis: *quid tenendum sit de institutione, constitutione, inventione verae Christi ecclesiae.* Catholicos, quod ad tria ista puncta attinet, recte sentire, in sequentibus demonstrandum est contra christianos acatholicos.

DISSERTATIO I.

DE INSTITUTIONE ECCLESIAE.

In institutione ecclesiae per Christum tria spectari possunt: *factum, finis* et *indoles* ecclesiae a Christo institutae.

CAPUT I.

DE FACTO

ECCLESIAE A CHRISTO INSTITUTAE.

Duo hic quaeruntur: utrum Christus revera ecclesiam instituerit, et utrum unam tantum ecclesiam vel plures instituerit. Unde sermo erit *de realitate* et *de unicitate* ecclesiae a Christo institutae.

ARTICULUS I.

REALITAS ECCLESIAE A CHRISTO INSTITUTAE.

Nondum quaeritur, *quaenam* sit ecclesia a Christo fundata, sed simpliciter, utrum ecclesia *quaedam* a Christo fundata sit, i. e. *utrum* Christus fideles suos in aliquam societatem collegerit, quam ecclesiam vocamus.

Antiquiorum haeresum nulla de hoc dubitavit. Immo vel ipsi *pseudoreformatores* saeculi XVI originem ecclesiae Christo tribuerunt. Cum tamen Luthero duce protestantes hierarchiam

¹ Mt 16, 18.

et visibilitatem ecclesiae respuerent, implicite docuerunt Christum non instituisse veri nominis societatem religiosam. Quod quidem a saeculo XVIII explicite propugnant *rationalistae protestantici*, assentientibus etiam hodiernis *modernistis*. Opinantur enim Christum singulos discipulos edocuisse religionem amoris, quin eos in coetum religiosum adunaret. Postea vero discipulos tum mutuae aedificationis, tum defensionis contra adversarios causa, ad finem aevi apostolici communitates quasdam formasse easque pedetentim ad exemplar reipublicae romanae hierarchia munivisse. Hinc societatem ecclesiasticam immediate, proxime et directe ab hominibus institutam esse, Christo ipso patrocinate atomismum, subiectivismum et individualismum religiosum.¹

E contra *concilium vaticanum* docet: „Deus per Filium suum unigenitum ecclesiam instituit.“² Item *Pius X* in Iureiurando contra errores modernismi profiteri iussit: „Firma pariter fide credo ecclesiam, verbi revelati custodem et magistram, per ipsum verum atque historicum Christum, cum apud nos degeret, proxime ac directo institutam.“³

Probatur testimonio Christi ipsius, apostolorum Christi et antiquitatis christianae.

I. TESTIMONIO CHRISTI IPSIUS.

1. *Christus regnum sociale praedicavit.* Christum totum in eo fuisse, ut annuntiaret, fundaret, propagaret regnum Dei sive regnum caelorum, abunde demonstravimus. Regnum autem Dei a Christo praedicatum habuisse indolem societatis constat tum e conceptu regni iam exposito, tum e parabolis regnum illustrantibus.

¹ Ita e. g. *Harnack*, *Dogmengeschichte* I, 3. Aufl., Leipzig 1894, 41—50. 70 sq. Modernistarum opiniones vide ap. *Denz.*, *Enchiridion symbolorum*, ed. 12, n. 2088.

² *Conc. vat. sess. III*, *Const. de fide cathol.* c. 3; *Denz.* n. 1793.

³ *Denz.* n. 2145. Eandem doctrinam *Leo XIII* ita delineat: „Quapropter mortales Iesus Christus . . . advocavit, ut ducem se eundemque servatorem sequerentur, non tantum seorsum singuli, sed etiam consociati atque invicem re animisque iuncti, ut ex multitudine populus existeret iure sociatus fidei, finis, rerum ad finem idonearum communione unus, uni eidemque subiectus potestati . . . Ergo ecclesia societas est ortu divina“ (*Encycl.* „Satis cognitum“; *Denz.* n. 1959).

Conceptum regni Dei a Christo praedicatum investigavimus in quaestione de ipsius testimonio messiano.¹ Totum Vetus Testamentum exspectabat regnum messianum in forma verae societatis. Iahve populo israelitico non solum legem moralem et religiosam, sed etiam civilem dederat et ita theocratiam davidico-synagogalem instituerat. Attamen ista theocratia nonnisi figura et umbra illius regni novi, spiritualis et universalis erat, ad quod fundandum et gubernandum Messias adventurus praedicebatur. Tempore quidem Iesu iudaismus carnalis regnum Dei terreno et politico modo intellexit, numquam vero negavit Messiam verum regnum sociale fundaturum esse. Iesus demum conceptum regni Dei pristinae puritati reddidit et opere complevit instituendo ecclesiam. Etenim regnum Dei a Christo praedicatum converti cum ecclesia per se patet atque ab ipso Domino diserte affirmatur.² Hinc indoles socialis ecclesiae Christi in dubium vocari nequit.

Accedit, quod hanc indolem socialem illustrant *parabola*e de regno Dei. Regnum caelorum aequiparatur *agro*, in quo simul cum tritico crescunt etiam zizania,³ *sagena*e ex omni genere piscium bonorum et malorum congreganti,⁴ *convivio nuptiali*, ad quod congregantur tum convivae electi, tum collecti e viis et saepibus, tum prorsus indigni:⁵ omne nempe genus hominum bonorum et malorum in ecclesia consociatur. Regnum caelorum assimilatur *gregi* et *ovili ovium*, ad quod non solum iudaei, sed gentiles quoque vocandi sunt, ut efficiant unum gregem sub uno pastore Christo et vicario eius Petro.⁶ Regnum caelorum comparatur *domui* a Christo construendae super fundamentum petrinum: „Super hanc petram aedificabo (οἰκοδομήσω) ecclesiam

¹ Cf.: Demonstratio christ. sect. 2, diss. 2, c. 1.

² Ait namque ad Petrum: „Aedificabo ecclesiam meam, et portae inferi non praevallebunt adversus eam, et tibi dabo claves regni caelorum.“ Mt 16, 18 sq. Prius promittit ecclesiam aedificandam contra regnum satanae; postea dicit claves ecclesiae Petro tradendas esse claves regni caelorum. Proinde idem sunt regnum caelorum et ecclesia, opponenda regno inferi.

³ Mt 13, 24—30.

⁴ Mt 13, 47—50.

⁵ Mt 22, 1—14.

⁶ Lc 15, 4 sqq.; Io 10, 1—16; 21, 15—17.

meam¹: sicut lapides singuli fundamento superpositi in domum physicam harmonice constructam coalescunt, ita universi fideles Petro sociati et subditi domum spiritualem i. e. familiam sive societatem illam efficiunt, quam ecclesiam Christi vocamus.

Ergo totum evangelium regni Dei monstrat societatem ecclesiasticam a Christo instituendam et institutam.

2. *Christus auctoritatem socialem constituit.* Quod quidem factum in capite de constitutione ecclesiae data opera ostendemus. Ergo hoc loco quae sequuntur indicasse sufficiat.

Christus statim ab initio operis sui publici vocavit *apostolos*.² Hos specialiter instruxit et educavit, ut fierent „piscatores hominum“. Et postquam illos quasi experimenti causa miserat, ut annuntiarent regnum Dei, demum sollemniter eis tradidit auctoritatem suam docendi, sanctificandi et regendi homines: „Sicut misit me Pater, et ego mitto vos . . . Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt . . .“³ Data est mihi omnis potestas in caelo et in terra: euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti, docentes eos servare omnia, quaecumque mandavi vobis . . .“⁴ „Ego dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater meus regnum.“⁵

Petrum specialiter elegit fundamentum ecclesiae et clavigerum regni caelorum⁶ eumque posuit pastorem summum omnium fidelium: „Pasce agnos meos, pasce oves meas . . .“⁷

Instituendo hanc auctoritatem ecclesiasticam, Christus manifesto instituit ecclesiasticam societatem. Etenim ubi auctoritas, ibi societas.

3. *Christus vinculum sociale nexuit.* Cum societas sit plurium coniunctio ad communem finem obtinendum inita, societatem fundare dicendus est is, qui hanc coniunctionem efficit. Atqui Christus cultores suos coniunxit *triplici vinculo symbolico, liturgico et hierarchico.*

¹ Mt 16, 18.

² Mt 4, 18. 19; Lc 5, 10; 6, 13.

³ Io 20, 21—23.

⁴ Mt 28, 18—20.

⁵ Lc 22, 29.

⁶ Mt 10, 18 sq.

⁷ Io 21, 15—17.

Vinculo symbolico: exigendo unius fidei professionem.
 „Praedicate evangelium omni creaturae; qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit, qui vero non crediderit condemnabitur.“¹
 Non sufficit internus fidei assensus, sed requiritur externa eiusdem manifestatio. Cum enim baptismus credentibus conferendum sit, de suscepta fide prius per confessionem externam constare debet.

Vinculo liturgico: instituendo eorundem rituum sive sacramentorum communionem, baptismi praecipue et eucharistiae.
Baptismi: „Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit.“¹ „Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei.“² *Eucharistiae:* „Panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita . . . Nisi manducaveritis carnem Filii hominis et biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis.“³

Vinculo hierarchico: iubendo obedientiam erga praepositos.
 Patet ex auctoritatis sive hierarchiae institutione. Etenim correlata sunt apostolorum auctoritas et fidelium obedientia. Unde Christus agens de correctione fraterna ait: „Quodsi non audierit eos [testes adhibitos], dic ecclesiae [praepositis ecclesiasticis]. Si autem ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus.“⁴ Item alio tempore discipulis dixit: „Qui vos audit, me audit, et qui vos spernit, me spernit. Qui autem me spernit, spernit eum, qui misit me.“⁵

Hinc Christus triplici vinculo symbolico, liturgico et hierarchico fideles suos in societatem ecclesiasticam veri nominis colligavit.

II. TESTIMONIO APOSTOLORUM CHRISTI.

1. *Apostoli re ecclesiam Christi proclamant.* Potestatem et officium disseminandi evangelii deducentes in rem atque usum, apostoli non solum homines ad Christum convertunt, sed in coetus ecclesiasticos congregant.

De iudaeis, qui ipsa iam die pentecostes per verbum Petri fidem susceperunt, legimus: „Qui ergo receperunt sermonem

¹ Mc 16, 15—16; Mt 28, 19—20.

² Io 3, 5.

³ Io 6, 52—54; cf. Lc 22, 19; 1 Cor 11, 23—30.

⁴ Mt 18, 17.

⁵ Lc 10, 16.

eius, baptizati sunt, et appositae sunt in die illa animae circiter tria milia. Erant autem perseverantes in doctrina apostolorum et communicatione fractionis panis et orationibus . . . Omnes etiam, qui credebant, erant pariter et habebant omnia communia . . . Quotidie quoque perdurantes unanimiter in templo et frangentes circa domos panem, sumebant cibum cum exultatione . . . Dominus autem augebat, qui salvi fierent, quotidie in idipsum (ἐπὶ τὸ αὐτό) . . . Ceterorum autem nemo audebat se coniungere illis.¹ Ex quo elucet Hierosolymis primos christianos post Christi discessum neque individuos mansisse neque synagogae adhaesisse, sed per magisterium et ministerium apostolorum in coetum proprium collectos esse communione fidei, baptismatis, panis [eucharistici: 1 Cor 10, 16] et orationis.² Confirmatur ex eo, quod mortuo s. Stephano statim „facta est persecutio magna in ecclesia, quae erat Ierosolymis, et omnes dispersi sunt per regiones Iudaeae et Samariae praeter apostolos . . . Saulus autem devastabat ecclesiam“.³ Certo iudaei Christi ecclesiam non essent persecuti, si ipsa a synagoga non fuisset distincta.⁴

Deinceps apostoli, relictis Hierosolymis, una cum evangelio ecclesiam quoque Christi per orbem diffuderunt. Actus enim et epistolae apostolorum atque imprimis epistolae paulinae referunt: 1°. christianos ubique consociatos esse in coetus religiosos;⁵

¹ Act 2, 41–47; 5, 12–13.

² Hierosolymis per aliquod tempus etiam bonorum temporalium communione. Act 2, 44 sq.; 4, 32.

³ Act 8, 1. 3.

⁴ Hoc non obstante iudaeo-christiani primitus israelitis in templo et in synagogis se iungebant et (ad exemplum ipsius Christi) ritus legales sive mosaicos usque ad concilium apostolicum (Act 15, 5 sqq.) observabant, ut nexum christianismi cum Vetere Testamento ostenderent, iudaeos ab ecclesia non repellerent et synagogam demortuam honorifice sepelirent (s. Augustin., Epist. 82, 16), sicut decebat apostolorum matrem et ecclesiae figuram. Evangelio demum satis promulgato Lex, quae ex morte Christi vim obligatoriam amiserat (Hebr 9, 11 sq.), facta est mortifera, ita ut sine peccato christiani non auderent amplius ritibus mosaicis se obstringere (cf. Gal 5, 2–4. Denz. n. 712.). Ethnico-christianis onus circumcisionis aliarumque caerimoniarum legalium numquam impositum fuit. Hoc solum factum evidenter probat ecclesiam ab initio a synagoga prorsus solutam et independentem exstitisse.

⁵ Act 14, 22; 15, 41; 18, 22; 20, 17; 1 Cor 1, 2; 16, 1; 2 Cor 8, 1; Gal 1, 2.

2°. coetus christianos hierarchice institutos fuisse;¹ 3°. fidem et sacramenta,² munera et officia³ a praepositis collata esse; 4°. ubique cultum communem celebratum esse, cuius elementa erant praedicatio verbi Dei, oratio et sacrificium eucharisticum;⁴ 5°. omnes ecclesias particulares in unam ecclesiam universalem coaluisse.⁵

Hinc apostoli, fidelissimi illi executores voluntatis Christi, agendi ratione unanimi testantur se a Domino accepisse mandatum adunandi christifideles in societatem ecclesiasticam. Immo:

2. *Apostoli doctrina ecclesiam Christo vindicant.* Docent enim Christum sibi *acquisivisse* ecclesiam „sanguine suo“.⁶ Appellat Christum „*summum lapidem angularem*“ ecclesiae;⁷ *caput* super omnem ecclesiam (κεφαλὴν ὑπὲρ πάντα τῇ ἐκκλησίᾳ).⁸ Ecclesiam vocant *sponsam* Christi, quam „dilexit“ et pro qua „seipsum tradidit, ut illam sanctificaret . . . et exhiberet ipse sibi gloriosam ecclesiam;“⁹ „*corpus ipsius* [Christi] et *plenitudinem eius*“.¹⁰ Paulus se *ecclesiam Dei* persecutum esse confitetur.¹¹ Apostolis praepositis ecclesiae persuasum erat se esse „*ministros Christi* et dispensatores mysteriorum Dei“,¹² se potestatem accepisse a Christo,¹³ se „pro Christo legatione fungi“.¹⁴

III. TESTIMONIO ANTIQUITATIS CHRISTIANAE.

1. *Ecclesia Christi semper exstitit.* Christiani numquam individualismum profitebantur, sed quovis tempore societatibus religiosis a Christo denominatis iungebantur. Quod quidem probant innumera antiquitatis documenta, v. g. vetustissima templa, in quae christiani ad communem Dei cultum conveniebant; series episcoporum, qui singulas quasque ecclesias administraverunt ex apostolorum temporibus; libelli pacifici

¹ Act 15, 28; Rom 15, 18 sq.; 1 Cor 12, 4—6; 12, 28; Eph 4, 11; Phil 1, 1.

² Act 8, 15 sqq.; 1 Cor 4, 1.

³ Act 6, 2 sqq.; 13, 1—3; 14, 22; 1 Tim 4, 14; 5, 22; Tit 1, 5.

⁴ Act 20, 7; 1 Cor 10, 16; 11, 17 sqq.; Hebr 13, 10.

⁵ Act 9, 31; Rom 12, 4; 1 Cor 10, 17; 12, 12; 15, 9; 16, 1, 19; Gal 1, 13.

⁶ Act 20, 28. ⁷ Eph 2, 20. ⁸ Eph 1, 22. ⁹ Eph 5, 25—27.

¹⁰ Eph 1, 23. ¹¹ Gal 1, 13. ¹² 1 Cor 4, 1.

¹³ 1 Cor 4, 18—5, 5; 2 Cor 10, 8; 13, 10.

¹⁴ 2 Cor 5, 18—20.

(litterae formatae), qui in testimonium communionis ecclesiasticae tradi solebant; *martyrum responsa*, quibus illi passim membra ecclesiae Christi se esse dixerunt; *sententiae*, quibus iam primis saeculis christiani indigni ab ecclesiis excluderentur; *libri liturgici* et *poenitentiales*, *acta conciliorum*, *opera patrum*, *haereticorum* ac vel ipsorum *gentilium*, *monumenta catacumbarum*, *picturae* et *sculpturae antiquissimae*, ex quibus omnibus et singulis elucet christianismus numquam exstitisse nisi in forma sociali ecclesiae. Nisi ergo dicamus religionem christianam ab omnibus christianis priorum saeculorum contra voluntatem et intentionem Christi depravatam esse, nobis omnino concedendum est Christum ipsum societatem ecclesiasticam instituisse. Revera testimonio totius antiquitatis:

2. *Ecclesia Christo semper attributa est*. Etenim: 1°. Omnes coetus christiani quotquot erant ab antiquissimo tempore sibimet imposuerunt nomen ecclesiae Christi. Tanta erat certitudo Christum aliquam ecclesiam de facto instituisse. 2°. Singuli coetus, qui se ecclesiam Christi dicebant, numquam inter se disputabant, utrum Christus ecclesiam, i. e. aliquam societatem religiosam stricte intellectam fundasset, sed tantum, quatenus ex ipsis vera Christi ecclesia esset. 3°. Omnibus coetibus religiosis ab hominibus institutis ipsum nomen ecclesiae denegabatur. Ita *Tertullianus*: „Habet plane et illud [Marcionis evangelium] ecclesias, sed suas, tam posteras quam adulteras . . . Marcione scilicet conditore vel aliquo de Marcionis examine. Faciunt favos et vespae; faciunt ecclesias et marcionitae“.¹ Secundum *Cyprianum* Christus „non homines ab ecclesia dividit, qui instituit et fecit ecclesiam“;² omnis ecclesia a Christo non instituta „adultera“ est; sicut figura simiae ad figuram hominis, ita se habet ecclesia ab hominibus instituta ad ecclesiam institutam a Christo.³

¹ Advers. Marcionem IV, 5; *ML* 2, 367.

² De cath. eccles. unit. c. 12; *H* I, 221.

³ „Quisquis ab ecclesia segregatus adulterae iungitur, a promissis ecclesiae separatur, nec perveniet ad Christi praemia, qui reliquit ecclesiam Christi.“ De cath. eccles. unit. c. 6; *H* I, 214. „Novatianus simiarum more, quae cum homines non sint humana imitantur, vult ecclesiae catholicae auctoritatem sibi et veritatem vindicare.“ Epist. 73. Iub. n. 2; *H* II, 779.

Liquet proinde antiquitatem christianam institutionem ecclesiae significanter attribuisse Christo. Hanc autem antiquitatis sententiam nemo falsam habere potest, quin se pleno scepticismo historico contamine.

Ex testimonio ergo Christi ipsius, apostolorum Christi et antiquitatis christianae constat Christum immediate instituisse ecclesiasticam societatem. Non atomismum et individualismum, sed organismum religiosum ipse elegit.

ARTICULUS II.

UNICITAS ECCLESIAE A CHRISTO INSTITUTAE.

A catholicorum nonnulli concedunt ecclesiam a Christo institutam esse, affirmant vero singulas societates christianas esse totidem quasi manifestationes reales unius ecclesiae idealis sive totidem quasi formas, quae ad veram Christi ecclesiam se habeant perinde ac radii prismatici fracti ad lumen integrum. Ita in Germania multi asseclae indifferentismi (e. g. Martensen, Hase, Kahnis, Hölder) putant tot esse ecclesias Christi, quot sunt confessiones diversae. In Anglia puseytae et ritualistae autumant saltem tres communionem romano-catholicam, graeco-orthodoxam et anglicanam esse „ecclesias sorores“ sive ramos magnae arboris ecclesiasticae (Branch-Churches). Unde supponunt plures coetus pari iure vocari posse ecclesias Christi.

Hos errores syllabo Pii IX¹ et encyclica Sancti Officii² iam proscriptos, Leo XIII denuo respuit his verbis: „Est igitur ecclesia Christi unica: quicumque seorsum eant, aberrant a voluntate et praescriptione Christi Domini.“³

Probatur testimonio Christi ipsius, apostolorum Christi et antiquitatis christianae.

I. TESTIMONIO CHRISTI IPSIUS.

1. *Verbis explicitis Christus singularem esse ecclesiam affirmat. Etenim de institutione ecclesiae loquens ait: „Super hanc*

¹ Prop. 18: „Protestantismus non aliud est, quam diversa verae eiusdem christianae religionis forma, in qua aequae ac in ecclesia catholica Deo placere datum est.“ Denz. n. 1718.

² Ad episcopos Angliae missa (1864); Denz. n. 1685 sq.

³ Encycl. „Satis cognitum“; Denz. n. 1955.

petram aedificabo *ecclesiam meam*.¹ Non plures ecclesias, sed *unam* ecclesiam *suam* super *unam* *petram* se aedificaturum dicit. Alibi de ecclesia iam aedificata disserens ait: „Et *alias* oves habeo, quae non sunt ex hoc ovili [scil. e populo et synagoga iudaeorum]: et illas [gentiles] oportet me adducere, et vocem *meam* audient, et fiet *unum ovile* et *unus pastor*.“² Ergo fideles ex iudaeis et gentilibus in *unam* eandemque ecclesiam sub uno pastore colligendi sunt. Insuper *unicum regnum Dei*, amplectens universum orbem et proinde excludens omnem partitionem et pluralitatem, Christus praedicat.

2. *Factis* Christus *unam* tantum ecclesiam instituit, si multitudini fidelium *unam eandemque auctoritatem* praeposuit. Atque ita est, ut ex demonstratis abunde liquet. Etenim *unicum collegium apostolorum* elegit ad docendos, sanctificandos et dirigendos omnes fideles, omnesque fideles stricte iussit subesse unicae huic auctoritati. Immo ipsi collegio apostolorum et universo gregi fidelium praeposuit *unum Petrum*, ut esset fundamentum, claviger et pastor totius ecclesiae.³ Ergo ex intentione Christi ecclesia pluralitatem excludit.

II. TESTIMONIO APOSTOLORUM CHRISTI.

1. *Verbis* apostoli ecclesiam appellant „*domum Dei*“⁴ sive „*templum Dei*“⁵ singulari nomine, praeter quod nullum aliud construi poterit, cum ipsum ex omnibus fidelibus superaedificetur „super fundamentum apostolorum et prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Iesu“. ⁶ Item s. Paulus ecclesiam vocat *sponsam Christi*⁷ et *corpus Christi* (mysticum).⁸ Christus autem non habet plures sponsas, nec plura corpora. Quod quidem doctor gentium expresse etiam intimat comparando omnes Christi fideles *uni corpori*, cuius caput Christus est.⁹

¹ Mt 16, 18.

² Io 10, 16.

³ Vide supra p. 7.

⁴ 1 Tim 3, 15.

⁵ 1 Cor 3, 16.

⁶ Eph 2, 20.

⁷ Eph 5, 25—27.

⁸ Col 1, 18; Eph 1, 22; 5, 23.

⁹ Rom 12, 5 sqq.; 1 Cor 12, 13; Eph 1, 22 sq.

2. *Factis* tempore apostolorum unica ecclesia universalis exstitit. Nam *epistolae apostolorum* vel inscribuntur et mittuntur particularibus quidem coetibus, qui tamen cum aliis ecclesiis iungebantur, vel fidelibus omnibus universi orbis. Similiter *apostolorum concilium* Hierosolymis congregatum viginti circiter post Christi mortem annis omnes fideles coercet omnibusque easdem leges praescribit.¹ Nullum ergo vestigium ecclesiae bipartitae apparet tempore apostolorum. Ex quo merito concludimus Christum unicam tantum ecclesiam instituisse.

III. TESTIMONIO ANTIQUITATIS CHRISTIANAE.

1. *Verbis* scriptores priorum saeculorum unicitatem ecclesiae alte extollunt. E. g. *Didache*: „Recordare, Domine, ecclesiae tuae . . . et collige eam a quatuor ventis sanctificatam in regnum tuum, quod ei parasti.“² *Clemens alexandrinus*: „Cum unus sit Deus et unus Dominus, propterea etiam id, quod est summe venerabile, et ex eo, quod sit unicum, laudatur, ut quod sit imitatio principii, quod est unum. In unius ergo naturae sortem cooptatur ecclesia, quae est una, quam conantur haereses in multas discindere.“³ *Cyprianus*: „Deus unus est, et Christus unus, et una ecclesia, et cathedra una super Petrum Domini voce fundata.“⁴ Alii patres ecclesiam praedicant *unam matrem*⁵, *unam columbam* Christi,⁶ *unam sponsam* Christi,⁷ *unum Dei templum*.⁸

2. *Factis* revera primorum temporum christiani nonnisi unam Christi ecclesiam agnoscunt. Dissidentes ab unionem ecclesiae catholicae numquam ut ecclesiae considerabantur, sed ut sectae extra ecclesiam. Multae erant sectae, una ecclesia. Immo, neque etiam sectae ipsae iactabant plures esse ecclesias Christi, sed unaquaeque earum propugnabat se esse unicam Christi ecclesiam.

¹ Act 15, 23.

² Doctrina duodecim apostolorum c. 10, n. 5; *F I*, 25.

³ Strom., VII, 17; *MG* 9, 551.

⁴ Epist. 43, c. 5, ed. *H II*, 594.

⁵ *Clem. alex.*, Paedag. I, 6; *MG* 8, 300.

⁶ Basilii, In Ps. 44, n. 9; *MG* 39, 407.

⁷ *Optat.*, De schism. Donat. lib. 1, n. 10; *ML II*, 900.

⁸ *Lactant.*, Div. instit. 4, 14; *ML* 6, 487.

Ergo testimonio Christi ipsius, apostolorum Christi et antiquitatis christianae plenissime constat Christum nonnisi singularem ecclesiam instituisse. Quaecumque demum est vera Christi ecclesia, certum est nonnisi unicam Christo originem debere, extra quam nulla alia iure divino existat. Hinc nefas est loqui de ecclesiis sororibus vel simpliciter de pluribus ecclesiis, quae licet ab invicem sint divisae, tamen omnes mereantur nomen ecclesiae Christi.

CAPUT II.

DE FINE ECCLESIAE A CHRISTO INSTITUTAE.

Demonstrato facto institutionis ecclesiae, quaeritur iam de fine, ad quem Christus ecclesiam suam instituerit. Finis nempe est elementum potissimum, e quo omnis societatis proindeque etiam ecclesiae indoles, dignitas et utilitas pendent. Potest autem distingui triplex ecclesiae finis: proximus, remotus, ultimus. De fine ultimo non agimus, cum sole clarius sit illum consistere in promovenda gloria Dei. Restat ergo, ut disseramus *de ecclesiae fine proximo et remoto*.

ARTICULUS I.

FINIS PROXIMUS ECCLESIAE.

Finis proximus ecclesiae is est, *ut in ipsa et per ipsam opus redemptionis perenne reddatur, i. e. religio christiana conservetur et administretur*.

Protestantes, cum censeant homines sola fide hausta e sola Scriptura iustificari, ministerio religioso ecclesiae non utuntur. Immo contendunt singulos homines immediate Christo iungi et a Christo religionem christianam accipere („Unmittelbarkeit des Bandes mit Christus“). Consequenter etiam autumant ecclesiae non esse religionem christianam conservare et dispensare sive opus redemptiones perenne reddere; quin potius ad mentem Christi religionem christianam in concreto subsistere et continuari praeter ecclesiam.

Catholici vero tenent Christum religionem suam perpetuo conservandam et singulis fidelibus administrandam tradidisse

ecclesiae ea notione, ut ecclesia sit Christus moraliter sive mystice inter homines degens et agens usque ad finem mundi. Hanc doctrinam *concilium vaticanum* sic enuntiat: „*Pastor aeternus et episcopus animarum nostrarum, ut salutiferum redemptionis opus perenne redderet, sanctam aedificare ecclesiam decrevit.*“¹

Probatur testimonio Christi, apostolorum et patrum.

I. TESTIMONIO CHRISTI.

1. Christus in ecclesiam *missionem suam* contulit dicendo apostolis ut praepositis ecclesiae: „Sicut misit me Pater, et ego mitto vos.“² Atqui Christi missio spectabat opus redemptionis sive religionem christianam. Ergo etiam ecclesiae missio spectat religionem christianam non quidem instituendam (cum Christus solus eam instituerit), sed conservandam et applicandam.

2. Christus ecclesiae *potestatem suam* tradidit dicendo apostolis ut praepositis ecclesiae: „Data est mihi omnis potestas in caelo et in terra: euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti: docentes eos servare omnia, quaecumque mandavi vobis. Et ecce, ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi.“³ Atqui potestas Christi ferebatur in illa, quibus opus redemptionis sive religio christiana constituitur. Ergo ecclesia quoque ad eundem finem vocatur. Revera:

3. Christus ecclesiae *munera sua* dedit docendi fidem, sanctificandi et homines in via salutis gubernandi. Munus fidem docendi: „Praedicate evangelium omni creaturae: qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit.“⁴ Munus sanctificandi sive sacramenta administrandi: „... baptizantes eos“;⁵ „quorum remiseritis peccata, remittuntur eis“.⁶ Munus fideles gubernandi: „Qui vos audit, me audit, et qui vos spernit, me spernit. Qui autem me spernit, spernit eum, qui misit me.“⁷ „Pasce agnos

¹ Denz. n. 1821.

² Io 20, 21; cf. 17, 18.

³ Mt 28, 18—20.

⁴ Mc 16, 15. 20.

⁵ Mt 28, 19.

⁶ Io 20, 23.

⁷ Lc 10, 16.

meos, pascite oves meas.¹ Atqui hoc triplici munere opus redemptionis perenne redditur sive religio christiana conservatur et applicatur. Ergo conservatio et applicatio religionis christianae est finis ecclesiae.

II. TESTIMONIO APOSTOLORUM.

1. Apostoli *verbis disertis* sibi attribuunt officium divinitus acceptum curandi religionem christianam: „Pascite, qui in vobis est, gregem Dei . . . Et cum apparuerit princeps pastorum, percipietis immarcescibilem gloriae coronam.“² „Sic nos existimet homo ut ministros Christi et dispensatores mysteriorum Dei.“³ „Omnia autem ex Deo, qui nos reconciliavit sibi per Christum et dedit nobis ministerium reconciliationis; quoniam quidem Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi . . . et posuit in nobis verbum reconciliationis. Pro Christo legatione fungimur, tamquam Deo exhortante per nos. Obsecramus pro Christo: Reconciliamini Deo.“⁴

2. Apostoli *locutionibus metaphoricis* ecclesiam describunt domum Dei, sponsam Christi, corpus Christi. Ecclesia est *domus Dei* superaedificata „super fundamentum apostolorum et prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Iesu“⁵, i. e. Christo duce ecclesia omnes servos Dei continet et cum eis verum cultum Dei exercet. Ecclesia est *sponsa Christi*,⁶ quacum redemptor inseparabiliter vivit et animas caelo gignit exercitio verae religionis. Ecclesia est *corpus Christi*⁷ mysticum, cuius caput Dominus,⁸ „ex quo totum corpus compactum et connexum per omnem iuncturam subministrationis, secundum operationem in mensuram uniuscuiusque membri, augmentum corporis facit in aedificationem sui in caritate“,⁹ i. e. Christus est caput ecclesiae; fideles sunt membra, ministeria ecclesiastica sunt iuncturae inter caput et membra, ita quidem, ut per ministros ecclesiae beneficia religionis et redemptionis Iesu Christi in singulos fideles transfundantur. Atque sic caput et membra in unum corpus Christi vivum, „compactum et connexum“ organice uniuntur ministerio ecclesiae.

¹ Io 21, 15—17.

² 1 Petr 5, 2—4.

³ 1 Cor 4, 1.

⁴ 2 Cor 5, 17—20.

⁵ 1 Petr 2, 4—5; Eph 2, 20.

⁶ Eph 5, 25—27.

⁷ Eph 1, 23.

⁸ Eph 1, 22; 4, 15.

⁹ Eph 4, 16.

III. TESTIMONIO ANTIQUITATIS CHRISTIANAE.

Patres et scriptores ecclesiastici uno ore docent ecclesiam nomine et iussu Christi religionem christianam conservare et dispensare. *Augustinus*: „Nec . . . iam baptizare cessavit [Christus]: sed adhuc id agit . . . Petrus baptizet; hic [Christus] est, qui baptizat; Paulus baptizet, hic est, qui baptizat; Iudas baptizet, hic est, qui baptizat.“¹ *Chrysostomus*: „Pater Filium misit, qui ipsius nomine exhortaretur, atque apud hominum genus legationis munus susciperet: sed quoniam ille necatus abcessit, nos legationi illi successimus, atque et illius et Patris nomine vos exhortamur. Tanto nimirum in pretio est apud eum hominum genus, ut et Filium dederit, idque cum eum mactatum iri sciret, et vestra causa nos apostolos crearit . . . Non enim per Filium tantum suum, sed et per nos quoque, qui ipsius muneri successimus, exhortatur.“²

Ergo ecclesia „Servatoris munia in aevum prosequitur: religionem, quam in ea velut *incorporari* ille voluit, mortalium generi omni ex parte absolutam sola praestat.“³ Immo ecclesia in concreto et religio christiana sunt idem. In ecclesia Christus ipse perpetuo hominibus adest et opus redemptionis suae perenne et perpetuum reddit. Qui ergo ecclesiae iungitur, Christo iungitur, et quidem immediate; qui autem ab ecclesia se separat, Christo nullo modo iungitur, nec ullam cum ipso partem habet. Ex hoc facile intelligitur etiam finis remotus ecclesiae.

ARTICULUS II.

FINIS REMOTUS ECCLESIAE.

Finis remotus ecclesiae is est, *ut in ipsa et per ipsam homines salventur, i. e. vitam aeternam consequantur*.⁴

Haec thesis a priori de fine proximo ecclesiae immediate manat. In ecclesia et per ecclesiam opus redemptionis Christi

¹ Contra litteras Petiliani lib. 3. c. 49. n. 59; *ML* 43, 379; In Io. tr. 6. n. 7; *ML* 35, 1428.

² Hom. 11. n. 3 in 2 Cor 5, 20; *MG* 61, 477. 478.

³ *Leo XIII*, encycl. „Satis cognitum“, 29 Iun. 1896.

⁴ Cf. *Buroni*, De intolerantia catholica s. de sententia: Extra ecclesiam nulla salus, Taurini 1868; *Schmid*, Die außerordentlichen Heilswege für die gefallene Menschheit, Brixen 1899; *idem*, Außer der katholischen Kirche

perenne redditur sive religio christiana conservatur et administratur. Atqui opus redemptionis sive religio christiana necessario tendit in salutem aeternam hominum. Ergo finis ecclesiae remotus in eo est, ut in ipsa et per ipsam homines aeternam salutem consequantur.

Attamen hostes ecclesiae aegerrime ferunt, quod ecclesia *notione exclusiva* semet considerat institutum sive organum salutis, statuendo illud effatum: „*Extra ecclesiam nulla salus*“.

Celebre hoc axioma de sola ecclesia salvante primum *cathari*, *albigenses* et *valdenses* negabant negata visibilitate ecclesiae. *Protestantes antiquiores* quidem unanimiter docuerunt coniunctionem cum ecclesia Christi esse conditionem necessariam salutis. E. g. Confessio Helvetica: „Communionem vero cum ecclesia Christi vera tanti facimus, ut negemus eos coram Deo vivere posse, qui cum vera ecclesia non communicant, sed ab ea se separant.“¹ Nihilominus *protestantes recentiores* indifferentismo religioso faventes communiter reiiciunt et acerbe calumniantur illud principium: „*Extra ecclesiam nulla salus*.“

Catholica ecclesia vero constanter hoc principium professa est. Ita *concilium lateranense IV* (anno 1215 celebratum) contra albigenses: „Una est fidelium universalis ecclesia, *extra quam nullus omnino salvatur*.“² *Concilium florentinum* in decreto pro iacobitis: „Firmiter credit, confitetur et praedicat nullos intra catholicam ecclesiam non existentes, non solum paganos, sed nec iudaeos aut haereticos atque schismaticos aeternae vitae fieri posse participes . . . neminemque, quantascumque elemosynas fecerit, etsi pro Christi nomine sanguinem effuderit, posse salvari, nisi in catholicae ecclesiae gremio et unitate

kein Heil, in: Theol.-prakt. Quartalschrift, 58. Jahrg., Linz 1905, 13—26; Linde, Der heilsnotwendige Glaube, Freiburg 1902; Seitz, Die Heilsnotwendigkeit der Kirche nach der altchristlichen Literatur bis zur Zeit des hl. Augustin, Paderborn 1908; Lippert, Die alleinseligmachende Kirche, Freiburg 1913; P. Hugon O. P., Hors de l'Eglise point de salut, Paris 1914; idem, in: Revue thomiste 1914, 87 sqq.

¹ Conf. Helvet. post. ed. c. 17; cf. Calvin., Institut. III, 14. 4; Luther, Deutsch. Catechismus, 2. Teil, 3. Art.; Luthers Werke, ed. Weimar, Bd. 30, Abt. 1, S. 187 sqq.

² Denz. n. 430.

permanserit.¹ *Pius IX* encyclica ad episcopos Italiae (10 Aug. 1863): „Notissimum est catholicum dogma neminem scilicet extra catholicam ecclesiam posse salvari.“²

Haec sententia tum *explicatione* indiget tum *probatione*.

I. SENTENTIA EXPLICATUR.

1. *Obiective loquendo ecclesia ex voluntate Christi dicitur sola mediatrix salutis ita, ut subiective nemo salutem obtineat, nisi cum ecclesia aliquo modo coniungatur.* Non quaeritur *obiective*, utrum Christus *potuerit* aliis modis et viis uti ad salutem hominibus elargiendam, sed utrum *voluerit* ecclesiam instituere unicum organum salutis. Itaque etiam *subiective* non disquiritur, *quis* salvetur, sed ponitur condicio *sine qua non* salutis. Nam *coniunctio* cum ecclesia non est condicio unica salutis. Multa membra ecclesiae damnabuntur, quia vita spiritali ecclesiae carebant, i. e. destituebantur gratia sanctificante, qua sola homo supernaturaliter Deo unitur et beatitudinem aeternam consequitur. Nihilominus participatio cum ecclesia est condicio sine qua non salutis. Nam licet Deus ipse infundat gratiam sanctificantem, voluit tamen gratiam hanc per ecclesiae ministerium hominibus communicari. Ergo qui nullo modo cum ecclesia coniungitur, aeternae salutis impos est.

2. *Qui re cum ecclesia coniungi nequit, voto vero eam amplexatur, a salute non excluditur.* *Re* membra ecclesiae sunt, qui actu in societate ecclesiae visibili inveniuntur;³ *voto*, qui desiderio ecclesiae tenentur. Hoc vero desiderium potest esse explicitum, ut est in catechumeno, qui ecclesiam novit, aut implicitum, ut est in eo, qui ecclesiam ignorat, attamen paratus est ad exsequenda mandata divina proindeque etiam mandatum ingrediendi ecclesiam, ubicumque eam repererit. Qui saltem hoc votum implicitum ingrediendi ecclesiam incipit, *quamvis* ad „corpus“ ecclesiae non pertineat, pertinet nihilominus

¹ Denz. n. 714.

² Denz. n. 1677. Sententia: „Extra ecclesiam nulla salus“ valet de ecclesia Christi simpliciter. Cum autem, uti probabitur, ecclesia Christi vera sit ecclesia catholica, de hac in concreto intelligendum est effatum, de quo est sermo.

³ Cf. infra: De membris eccl.

ad „animam“ ecclesiae, i. e. subit multiplicem vim gratiarum ab ecclesia dispensatarum. Immo, actu fidei et caritatis potest acquirere statum gratiae sanctificantis et consequenter vitam aeternam.¹ Hanc doctrinam *Pius IX* diserte sic enuntiat: „Notum nobis vobisque est eos, qui invincibili circa sanctissimam nostram religionem ignorantia laborant, quique naturalem legem eiusque praecepta in omnium cordibus a Deo insculpta sedulo servantes ac Deo obedire parati, honestam rectamque vitam agunt, posse, divinae lucis et gratiae operante virtute, aeternam consequi vitam.“²

3. *Igitur neque acatholici neque achristiani bonae voluntatis, sed ii tantum saluti inhabiles sunt, qui gravi culpa sua extra ecclesiam moriuntur.* SS. patres et theologi medii aevi docent *haereticos* et *schismaticos*, qui bona fide extra ecclesiam profitentur christianam religionem, posse salvos fieri.³ Isti namque acatholici eo facilius iustificari queunt, quo magnam partem fidei revelatae et media quaedam iustificationis, baptismum praecipue, cum ecclesia communia habent. Patres et theologi etiam affirmant *catechumenos*, qui fidem et caritatem habeant, salvari, etiamsi moriantur, antequam per baptismum ecclesiam ingressi sint.⁴ Tenent denique vel ipsos *ethnicos*, qui nihil umquam audiissent de religione christiana et ecclesia, posse cum

¹ Requiritur utique et sufficit actus caritatis erga Deum et actus fidei in Deum, procedentes ambo ex principio *supernaturali*. Mera cognitio Dei ex creaturis et merus amor Dei ex causa naturali ad salutem non sufficiunt.

² Encycl. ad episcopos Italiae, 10 Aug. 1863; *Denz.* n. 1677. Antea idem *Pius IX* statuerat: „Tenendum ex fide est extra apostolicam romanam ecclesiam salvum fieri neminem posse, hanc esse unicam salutis arcam, hanc qui non fuerit ingressus, diluvio periturum. Sed tamen pro certo pariter habendum est, qui verae religionis ignorantia laborent, si ea sit invincibilis, nulla ipsos obstringi huiusce rei culpa ante oculos Domini. Nunc vero quis tantum sibi arroget, ut huiusmodi ignorantiae designare limites queat iuxta populorum, regionum, ingeniorum aliarumque rerum tam multarum rationem et varietatem? Enimvero cum soluti corporeis hisce vinculis videbimus Deum sicuti est, intelligemus profecto, quam arcto pulchroque nexu misratio ac iustitia divina copulentur.“ Allocutio „Singularem quadam“, 9. Dec. 1854; *Denz.* n. 1647.

³ *Augustin.*, Ep. 43, al. 162, n. 1; Tract. 45 in Io.; De utilitate credendi c. 1; Brev. coll. cum Donat. coll. diei 3, c. 10, n. 20; *ML* 33, 160; 37, 1719; 42, 65; 43, 635; *Bellarmin.*, De eccles. lib. 3, c. 2, „Notandum autem est“.

⁴ *Ambros.*, De obitu Valentiniani n. 53; *ML* 16, 1374 sqq.; *Augustin.*, De bapt. lib. 4, n. 29; *ML* 43, 173.

auxilio Dei ad iustificationem pervenire, dummodo facerent, quod esset in se.¹ Quamvis enim his, cum destituantur doctrina et sacramentis ecclesiae, difficilius fiat opus salutis, tamen non evadit obtentu impossibile. Nam: „Facienti, quod est in se, Deus non denegat gratiam.“ Deus, „qui omnes homines vult salvos fieri“,² omnibus quoque dat media, per quae ad salutem perveniant.³ *E contra salutis non possunt esse participes, qui, sive christiani sive achristiani, gravi propria culpa sua extra ecclesiam manent et moriuntur.* Et hoc quidem probandum est.

II. SENTENTIA PROBATUR.

1. *Christus* apostolis praepositis ecclesiae dicit: „Euntes in mundum universum praedicate evangelium omni creaturae. Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit; qui vero non crediderit, condemnabitur.“⁴ „Qui vos audit, me audit: et qui vos spernit, me spernit. Qui autem me spernit, spernit eum, qui misit me.“⁵ „Si autem ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus.“⁶ „Amen dico vobis, quaecumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in caelo: et quaecumque solveritis super terram, erunt soluta et in caelo.“⁷ His et similibus verbis Dominus clare docet homines spreta ecclesia a Deo sperni, nullam remissionem peccatorum accipere et demum damnari.

2. *Apostoli* apostatas ab ecclesia damnationi addicunt. Ita *Paulus* haereticum, i. e. hominem, qui defecit ab ecclesia, vitari iubet his verbis: „Subversus est, qui eiusmodi est, et delinquit,

¹ Cf. s. *Thomas* 3, q. 66, a. 11; q. 68, a. 2; De verit. q. 14, a. 11 ad 1.

² 1 Tim 2, 4.

³ *Mysterium misericordiae Dei est, quo medio quaque via fidem sufficientem, caritatem (et, post peccata commissa, contritionem) sufficientem det illis hominibus, qui nuntium et notitiam revelationis christianae non acceperunt.* Cf. *Schmid*, Die außerordentlichen Heilswege für die gefallene Menschheit, Brixen 1899. Hucusque dicta de adultis tantum intelliguntur. Infantes, cum voti ingrediendi ecclesiam sint incapaces et actum fidei et caritatis elicere nequeant, per baptismum re aggregari debent ecclesiae, ut salventur.

⁴ Mc 16, 15 sq.; Mt 28, 18 sqq.

⁵ Lc 10, 16.

⁶ Mt 18, 17.

⁷ Mt 18, 18.

cum sit proprio iudicio condemnatus.¹ *Ioannes*, licet apostolus amoris, de haereticis ait: „Si quis venit ad vos et hanc doctrinam non affert, nolite recipere eum in domum nec Ave ei dixeritis.“² De eodem apostolo refert *Irenaeus*: „Et sunt, qui audierunt eum [Polycarpum] dicentem, quoniam Ioannes, Domini discipulus, in Epheso iens lavari, cum vidisset intus Cerinthus, exilierit de balneo non lotus, dicens, quod timeat, ne balneum concidat, cum intus esset Cerinthus, inimicus veritatis.“³

3. *Patres* haereticos et schismaticos formales a salute excludunt. *Ignatius* martyr: „Ne erretis fratres: si quis schisma facientem sectatur, regni divini haereditatem non consequitur.“⁴ *Origenes*: „Nemo ergo sibi persuadeat, nemo semetipsum decipiat: extra hanc domum, i. e. extra ecclesiam nemo salvatur.“⁵ *Cyprianus*: „Quisquis ab ecclesia segregatus adulterae iungitur, a promissis ecclesiae separatur, nec perveniet ad Christi praemia, qui reliquit ecclesiam Christi. Alienus est, profanus est, hostis est. Habere non potest Deum patrem, qui ecclesiam non habet matrem.“⁶ *Augustinus*: „Extra ecclesiam totum potest habere [schismaticus Emeritus] praeter salutem. Potest habere honorem, potest habere sacramentum, potest cantare Alleluia, potest respondere Amen, potest evangelium tenere, potest in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti fidem et habere et praedicare: sed nusquam nisi in ecclesia catholica salutem poterit invenire.“⁷ „Quisquis ergo ab hac catholica ecclesia fuerit separatus, quantumlibet laudabiliter se vivere existimet, hoc solo scelere, quod a Christi unitate disiunctus est, non habebit vitam, sed ira Dei manet super eum.“⁸ *Theodoretus*: „Nobis autem quoque salus per ecclesiam provenit; qui vero sunt extra illam, non fruuntur aeterna vita.“⁹

Ergo enuntiatum de sola ecclesia salvante ab ipso Christo promulgatum, ab apostolis constanter professum et a primis iam

¹ Tit 3, 11. ² 2 Io 10.

³ *Iren.*, *Advers. haeres.* 3, 3; *MG* 7, 853.

⁴ *Ep. ad Philad.* c. 3, ed. *F* I, 267.

⁵ In lib. *Iesu Nave* hom. 3, n. 5; *MG* 12, 841.

⁶ De unitate eccl. c. 6; *H* 214.

⁷ *Sermo ad caesarensis ecclesiae plebem* n. 6; *ML* 43, 695.

⁸ *Epist.* 141, n. 4; *ML* 33, 579.

⁹ *Quaest. in Jos. interr.* 2; *MG* 80, 464.

saeculis christianis firmiter celebratum est; immo hoc axioma per se constat ex eo, quod ecclesia in concreto idem est ac religio christiana, sola salutis mediatrix. Proinde: 1°. *homines* quotquot salvari volunt, votis omnibus ecclesiam quaerere, eam ingredi et in ea usque ad finem permanere tenentur; 2°. *ecclesia* summopere niti debet suae ipsius propagationi, conservationi et efficaciae, reiectis schismate, haeresi et omni errore;¹ 3°. *adversarii* catholicam ecclesiam immerito obiurgant de „intolerantia“, propterea quod axioma supra expositum et probatum sibi applicat. Quicumque enim coetus christianus vera ecclesia Christi esse vult, etiam contendere debet se unicum esse salutis institutum; quicumque vero coetus christianus tenet se non esse unicum salutis institutum, eo ipso praedicat se non esse veram ecclesiam Christi.

CAPUT III.

DE INDOLE

ECCLESIAE A CHRISTO INSTITUTAE.

Statuto facto et fine institutionis ecclesiae, indaganda est indoles triplex, qua Christus ecclesiam suam dotare voluit. Voluit nempe ecclesiam suam esse *indefectibilem*, ut omnibus temporibus adesset; *visibilem*, ut omnibus hominibus pateret; demum *supernaturalem*, ut omnibus societatibus praestaret. Unde agemus de *indefectibilitate*, *visibilitate* et *supernaturalitate* ecclesiae a Christo institutae.

ARTICULUS I.

DE INDOLE INDEFECTIBILI ECCLESIAE.

Duplici modo societas deficere potest, ab existentia scilicet et ab essentia. Ab existentia deficere potest, ita ut absolute desinat; ab essentia deficere potest, ita ut saltem corrumpatur

¹ Schismata, haereses, errores ecclesia non magis quam Deus approbare potest. Tamen ista „intolerantia dogmatica“ nequiquam impedit „tolerantiam civilem“, qua ecclesia assecras aliarum religionum publice et privatim patitur, immo amoris et orationis officiis eos fovet iuxta illud s. *Augustini*: „Diligite homines, interficite errores.“ Contra Petil. lib. 1, c. 29, n. 31; *ML* 43, 259. Cf. *Seitz*, *Heilsnotwendigkeit* 183 sqq.

ac proinde ad finem suum assequendum inepta evadat. Demonstrabimus ecclesiam Christi esse indefectibilem tum *quoad existentiam* tum *quoad essentiam*.

I. DE EXISTENTIA INDEFECTIBILI ECCLESIAE.

Adversarii perpetuitatis ecclesiae non solum sunt omnes *rationalistae*, sed etiam *sociniani*, quorum auctor *Faustus Socinus* († 1604) scripsit: „Neque veram ecclesiae faciem perpetuo exstituram usquam revera praedictum aut absolute promissum est¹ . . . quin prae hominum malitia fieri potuerit, ut aliquando, idque per longissimum etiam tempus, nulla visibilis ecclesia exstiterit.“² E contra, assentientibus fere omnibus christianis, *catholici* semper professi sunt et profitentur ecclesiam usque ad finem mundi permansuram. Quae quidem *ecclesiae perpetuitas praedicatur tum a Christo, tum ab apostolis, tum a patribus*.

1. *Christus* diversis modis annuntiat ecclesiam numquam interituram:

a) *Ecclesiam adaequat regno Dei*, uti iam ostendimus. Atqui regnum Dei in terris secundum prophetias messianas aeternum stabit, dum ei successerit regnum gloriae in caelis.³ Quare angelus de Christo, ecclesiae capite, praedicat: „Regnabit in domo Iacob in aeternum, et regni eius non erit finis.“⁴

b) *Ecclesiam comparat agro et sagenae*: agro, in quo crescunt triticum et zizania, homines mali et boni usque ad messem, i. e. *ultimum iudicium*;⁵ sagenae, in quam intrant pisces boni et mali usque ad *consummationem saeculi*.⁶

c) *Ecclesiae statuit finem salvandi omnes homines*. Cum extra ecclesiam non sit salus, ecclesia tamdiu manere debet, quamdiu erunt homines salvandi. Alioqui Christus hominibus aliam viam consequendae salutis providere debebat.

¹ Tract. de ecclesia, resp. ad scrup. 2 (Bibl. Fratrum Polonorum I, Irenopoli „post 1656“, 329).

² Loco cit. resp. ad scrup. 7, p. 329 sq.

³ Cf. e. g. Ps 2; 88; 109; Mich 4, 1 sqq.; Is 55, 3 sq.; Dn 2, 44; 7, 14.

⁴ Lc 1, 32 sq.

⁵ Mt 13, 24—30. 38—40.

⁶ Mt 13, 47—50.

d) *Ecclesiae diserte promittit perennitatem*: „Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam, et portae inferi non praevalerunt adversus eam.“¹ Igitur ecclesia Christi, super fundamentum saxum aedificata, tam firma tamque stabilis erit, ut nulla vel inferorum vi umquam possit destrui.

2. *Apostoli* eandem perpetuitatem ecclesiae proponunt tum metaphoris tum verbis explicitis.

a) Ecclesiam describunt sub *metaphora* corporis et sponsae Christi. Ecclesia est *corpus Christi*, Christus vero caput eius.² Atqui Christi corpus certo non potest a capite separari interitu. Item ecclesia est *sponsa Christi*.³ Atqui Christus numquam relinquere potest sponsam suam dilectissimam.

b) Unde *verbis explicitis* Paulus de Christo ait: „Oportet illum regnare, donec ponat [Deus] omnes inimicos sub pedibus eius. Novissima autem inimica destruetur mors.“⁴ Atqui non ante mundi huius finem mors destruetur; ergo regnum sive ecclesia Christi in terris usque ad finem mundi durabit. Alio loco apostolus gentium veteri foederi „mobili“ et „translato“ opponit „regnum immobile“ foederis novi.⁵ Demum eucharistiam in ecclesia celebratum iri pronuntiat, „donec veniat“ ad iudicium Christus.⁶

3. *Patres* eandem doctrinam inculcant. *Ambrosius*: „Ecclesia tempora sua habet, persecutionis scilicet et pacis. Nam videtur sicut luna deficere, sed non deficit. Obumbrari potest, deficere non potest.“⁷ *Hieronymus*: „Super quam [petram] fundata ecclesia nulla tempestate concutitur, nullo turbine ventisque subvertitur.“⁸ *Augustinus*: „Nemo delet de caelo constitutionem Dei, nemo delet de terra ecclesiam Dei.“⁹ *Chrysostomus*: „Facilius est solem extinguere, quam ecclesiam deleri.“¹⁰

¹ Mt 16, 18.

² 1 Cor 12 sqq.; Eph 1, 22 sq.; Col 1, 18; Eph 4, 16.

³ Eph 5, 25—27.

⁴ 1 Cor 15, 25 sq.

⁵ Hebr 12, 27 sq.

⁶ 1 Cor 11, 26.

⁷ Hexaëm. lib. 4, c. 2. n. 7; ML 14, 190.

⁸ In Is 4, 6; ML 24, 74.

⁹ Ep. 43, c. 9. n. 27; ML 33, 173.

¹⁰ Hom. 4 in illud: Vidi Dominum n. 2; MG 56, 122.

Ergo ecclesia Christi usque ad finem mundi perpetuo existet. Existet autem substantialiter sive essentialiter talis, qualis a Christo instituta est.

II. DE ESSENTIA INDEFECTIBILI ECCLESIAE.

Adversarii illi, qui ecclesiam quidem perenniter perman-suram esse admittunt, contendunt tamen eam essentialiter mutata esse vel mutari posse. *Fraticelli „spirituales“* a *Ioanne XXII* condemnati¹ asserebant evangelium in ecclesia hactenus obtectum, immo prorsus exstinctum fuisse.² *Reformatores* contende-bant ecclesiam sub summis pontificibus tam foede corruptam et collapsam esse, ut vix ruinae remanserint.³ Vestigia prote-stantica terentes *ianseniani* et *synodus pistoriensis* obiurga-bant ecclesiam „sensuisse“ doctrinasque fere omnes obscurasse.⁴ Quibus accedunt *modernistae* lamentantes spiritum „curiae“ reformationibus inimicum et postulantes, ut ecclesia in omnibus sese conformet et adaptet ideis liberalismi hodierni.

Catholici e contra semper tenuerunt tenentque ea quidem, quae *humanae institutionis* sunt in ecclesia, mutari posse pro variis temporum necessitatibus, illaesa tamen manente essentia ecclesiae a Christo ipso instituta.⁵ Haec *ecclesiae immutabilitas sequitur ex ipsius perpetuitate, fine, promissione et infallibilitate.*

1. *Ex perpetuitate ecclesiae* sive indefectibili existentia. Etenim ecclesiae applicandum est dogma: „Sit, ut est, aut non sit.“ Ecclesia essentialiter mutata non amplius foret ecclesia Christi. Eo proinde momento, quo ecclesia deficeret quoad essentiam, iam defecisset quoad existentiam. Atqui, ex dictis, indefectibilis est respectu existentiae; ergo indefectibilis quoque est respectu essentiae.

¹ In constitutione „S. romana atque universalis ecclesia“, 1 Ian. 1317.

² Denz. n. 485. 489.

³ E. g. Calvin., Instit. IV, 2, 11.

⁴ Propositiones *Paschasii Quesnel* iansenistae damnavit *Clemens XI* (1713), dum *Pius VI* haereticam declaravit propositionem *synodi pistoriensis*, quae asserit „postremis hisce saeculis sparsam esse generalem obscuracionem super veritates gravioris momenti, spectantes ad religionem, et quae sunt basis fidei et moralis doctrinae Iesu Christi“. Denz. n. 1445. 1501.

⁵ Quo sensu doctrina ecclesiae evolvi nihilominus possit, alio loco dicetur.

2. *Ex fine ecclesiae.* Finis proximus ecclesiae in eo est, ut per ipsam opus redemptionis perenne reddatur, i. e. religio christiana conservetur et administretur; finis autem remotus ecclesiae in eo est, ut in ipsa et per ipsam homines salventur, i. e. vitam aeternam consequantur. Patet autem tam illum quam istum finem obtentu impossibilem esse, si ecclesia essentialiter corrumpatur.

3. *Ex promissione ecclesiae.* Etenim Christus ecclesiae tantam stabilitatem promisit, ut portae inferi non sint praevaliturae adversus eam.¹ Portae autem inferi prorsus praevalerent adversus ecclesiam, si eam corrumperent essentialiter. Insuper Christus promisit se ecclesiae adfuturum esse usque ad finem mundi: „Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem saeculi.“² Atqui Christi assistentia efficacissime prohibere debet, ne ecclesia ab essentia sua deficiat.

4. *Ex infallibilitate ecclesiae.* In sectione secunda demonstrationis catholicae ostendemus Christum in ecclesia sua instituisse magisterium infallibile, quod nec erret nec errare possit circa depositum revelationis, i. e. circa ea omnia, quae sunt de essentia religionis christianae. Atqui cum ecclesia inhaereat et inhaerere necessario debeat huic magisterio, infallibilis redditur et ipsa. Unde mutari vel corrumpi nequit.

ARTICULUS II.

DE INDOLE VISIBILI ECCLESIAE.

Vindicata ecclesiae indefectibilitate, quaeritur, an ecclesia ex institutione Christi sit visibilis. De hac quaestione inter protestantes et catholicos acriter controvertitur.

Reformatores, sequentes vestigia quarundam haeresum medii aevi,³ ecclesiam modo dixerunt invisibilem, modo visibilem. Nam cum catholici novatores interrogarent, ubinam eorum ecclesiuncula fuisset ante saeculum XVI, hi respondebant ecclesiam esse

¹ Mt 16, 18.

² Mt 28, 20.

³ Catharorum, albigensium, wiclefitarum et hussitarum, maxime fraticellorum. Cf. Denz. n. 485 sq.

invisibilem.¹ Hanc ecclesiam in sola iustitia et praedestinatione constare atque nonnisi iustos et praedestinos amplecti affirmant.²

Cum tamen alii sectarii quoque propugnarent se etiam habere Spiritum Dei Lutherus, Calvinus alique haeresiarchae subito ecclesiam visibilem opposuerunt.³ Reformatorum ambiguitatem secuti sunt eorum discipuli,⁴ et usque ad hodiernum diem *protestantes* ancipites haerent inter ecclesiam visibilem et invisibilem. Docent quidem invisibilem ecclesiam; visibilem tamen admittunt, quoties fuerit necessarium vel opportunum. Sat communiter docent „massam fidelium“ efformare ecclesiam visibilem sive minus recte dictam; fideles autem iustos et sanctos constituere ecclesiam invisibilem, quae sola ecclesia stricte dicta sit.⁵

Catholici vero constanter tenent ecclesiam ex institutione Christi esse visibilem. Qua quidem affirmatione non instant membra ecclesiaeabilia esse, cum nemo neget fideles esse homines aiales; sed contendunt ecclesiam Christi qua talem esse visibilem sive conspicuam, ita ut facile constet, ubinam sit, quatenam sit, quatenam ad eam pertineant. Haec visibilitas ecclesiae probatur argumento tum directo tum indirecto.

¹ Ita Lutherus: „Quis enim ecclesiam illam nobis monstrabit, cum sit occulta in spiritu, et solum credatur, sicut dicimus: credo ecclesiam sanctam?“ De abroganda missa priv. pars I; *Luthers Werke* ed. Weimar, Bd. 8, p. 419. Alibi Lutherus scribit: „Die Gemeinde oder Sammlung heiet aller derer, die im rechten Glauben, hoffnung und lieb leben, also das der christenheit wesen, leben und natur nicht sei leiblich versamlunge, sondern eine versamlung der hertzen in einem glauben.“ Vom Papstthumb, Jen. deutsche Ausg., I, B, p. 266. Similiter *Confessio Helvetica* post. c. 17; *scotica* Art. 15; *saxon.*, *gallic.* etc.

² Cf. infra: De membris eccl.

³ Ita Calvinus: „Quemadmodum ergo nobis invisibilem, solius Dei oculis conspicuam ecclesiam credere necesse est, ita hanc, quae respectu hominum ecclesia [visibilis] dicitur, observare eiusque communionem colere iubemur.“ Institut. lib. IV, c. 1, n. 7. Consonat Lutherus, Brief an den Herzog Albrecht von Preuen, ap. Mhler, Symbolik, § 48, not. 2.

⁴ Uti data opera ostendit Bossuetus, Histoire des variat. livre XV.

⁵ Ita Tschakert, Evangelische Polemik gegen die rmische Kirche, 2. Aufl., Gotha 1888, 15 sqq.; Schultz, Grundri der evangelischen Dogmatik, 2. Aufl., Gttingen 1892, 120 sqq.; Hase, Handbuch der protestantischen Polemik gegen die rmisch-katholische Kirche, 6. Aufl., Leipzig 1894, 1 sqq.; Kaftan, Dogmatik, 3. Aufl., Tübingen 1901, 592 sq.

I. ARGUMENTATIO DIRECTA.

1. *Christus* ipse ecclesiam a se fundatam visibilem esse indicat:

a) *Forma*, quam ecclesiae dedit. Ex thesi de institutione ecclesiae¹ liquet Christum ecclesiam fundasse in forma verae societatis. Atqui nulla societas veri nominis inter homines cogitari potest, quin *visibilis* sit. Ergo.

b) *Fine*, quem ecclesiae fixit.² Finis ecclesiae in eo est, ut opus redemptionis perenne reddat (finis proximus) et homines singulos salvet (finis remotus). Atqui hic finis duplex nonnisi actibus visibilibus attingitur, scil. actibus praedicandi, ministrandi et dirigendi ex parte praepositorum, necnon actibus fidem profitendi, sacramenta recipiendi et mandatis obsequendi ex parte subditorum. Ergo.

c) *Parabolis*, quibus ecclesiam describit. Ecclesiam describit: *regnum caelorum*, quod in toto Vetere Testamento intelligitur conspicuum, et quod quidem ipsa sua diffusione omnibus gentibus et temporibus conspicuum est; *agrum*, in quo simul cum tritico crescunt et spectantur zizania;³ *sagenam*;⁴ *convivium nuptiale*;⁵ *ovile ovium* sub pastore Petro;⁶ *domum* construendam super fundamentum petrinum;⁷ *civitatem* super montem positam.⁸ Hae parabolae omnes ecclesiam visibilem denotant.

2. *Apostoli* pariter ecclesiam Christi visibilem esse docent:

a) *Metaphoris*, quibus ecclesiam describunt: *gregem*, in quo Spiritus Sanctus episcopos posuit pastores;⁹ *corpus*, in quo sunt multa membra inter se colligata et mutuo dependentia;¹⁰ *familiam*, cuius ministri et dispensatores divinitus ordinati sunt apostoli;¹¹ *domum Dei*, in qua antistites digne conversari tenentur.¹² Quae omnia aperte ecclesiam visibilem praedicant.

b) *Actibus*, quibus ecclesiam propagant. Etenim ipsi euntes in mundum universum ubique evangelium praedicabant; credentes in visibiles ecclesias particulares coniungebant; ecclesiis seniores et ministros praeficiebant; ministris et ipsis ecclesiis litteras

¹ Cf. p. 4 sqq. ² Cf. p. 15 sqq. ³ Mt 13, 24—30. ⁴ Mt 13, 47—50.

⁵ Mt 22, 1—14. ⁶ Lc 15, 4 sqq.; Io 10, 1—16; 21, 15—17.

⁷ Mt 16, 18. ⁸ Mt 5, 14. ⁹ Act 20, 28; 1 Petr 5, 2. 4.

¹⁰ 1 Cor 12, 12 sqq. ¹¹ 1 Cor 4, 1. ¹² 1 Tim 3, 15.

mittebant; homines indignos ab ecclesia eiiciebant. Atque his aliisque actibus permultis visibilitatem ecclesiae testantur.

3. *Antiquitas christiana* ecclesiam invisibilem excludit tum loquendi tum agendi ratione.

a) *Loquendi ratione*. Scriptores antiqui multis modis extollunt visibilitatem ecclesiae. Ita *Cyprianus*: „Ecclesia Domini luce perfusa per orbem totum radios suos porrigit.“¹ *Athanasius*: „Ecclesia Christi fulgens et illuminans orbem manensque in aeternum sicut sol et luna.“² *Chrysostomus*: „Ubinam ecclesia? Plus quam sol splendet.“³ *Ambrosius*: „Super omnes conventus ecclesia Dei fulget.“⁴ *Augustinus*: „Ecclesia vera neminem latet.“⁵

b) *Agendi ratione*. Numquam non *haeretici* excommunicatione ab ecclesia visibili separabantur. *Schisma*, i. e. scissio ab ecclesia visibili semper et ubique crimen pessimum habebatur. Demum *historia* omnium fere coetuum religiosorum, qui se Christi ecclesiam esse dixerunt, conscribatur, cum tamen nonnisi visibilis instituti fata et facta conscribi possint. Ergo consensus christianorum nescit ecclesiam invisibilem sive congregationem illam sanctorum soli Deo notam, qualem somniant adversarii.

Argumento directo hucusque proposito accedit argumentum indirectum, quo scil. retunduntur rationes, quibus adversarii suam de invisibili ecclesia opinionem tueri volunt.

II. ARGUMENTATIO INDIRECTA.

Defensores ecclesiae invisibilis et ipsi provocant ad textus quosdam ex ore Christi, apostolorum et antiquitatis christianae. Et quidem:

1. *Ex ore Christi* referunt haec:

Mt 13, 44: „Simile est regnum caelorum thesauro abscondito in agro.“ At vero non externus ecclesiae organismus, sed internum pretium ecclesiae sive regni messiani comparatur

¹ De unit. eccl. c. 5; H 214.

² In Ps. 88, v. 38; MG 27, 392.

³ Hom. „Antequam iret in exsilium“ n. 2; MG 52, 429.

⁴ In Ps. 118, serm. 5, n. 7; ML 15, 1253.

⁵ C. lit. Petil. lib. 2, c. 32, n. 74; ML 43, 284.

thesauro abscondito. Ecclesiam ipsam visibilem esse ex contextu antecedenti et consequenti patet, ubi regnum caelorum aequiparatur grano sinapis et sagenae.¹ Sed etiam in textu regnum caelorum supponitur thesaurus visibilis, quamvis absconditus; nam qua ratione inveniri posset, si foret invisibilis?

Lc 17, 20. 21: „Non venit regnum Dei cum observatione (μετὰ παρατηρήσεως); neque dicent: ecce hic aut ecce illic. Ecce enim regnum Dei intra vos est (ἐντὸς ὑμῶν).“ Sensus est regnum Dei non venturum esse cum externo illo apparatu, quo iudaei regnum messiano-politicum sive -eschatologicum expectabant; quinimmo regnum messianum sine strepitu iam venisse atque medios inter iudaeos esse Christus nuntiat, quum Messias inter eos staret, sicut iam affirmaverat Ioannes Baptista: „Medius vestrum stetit, quem vos nescitis.“²

Io 18, 36: „Regnum meum non est de hoc mundo.“ Pilatus putabat Christum cogitare de regno messiano politico condendo. Quod Christus laudatis verbis negat, quin tamen verbum faciat de regno sive ecclesia invisibili.

2. Ex ore apostolorum proferunt haec:

Hebr 12, 18. 22. 23: „Non enim accessistis ad tractabilem montem, sed accessistis ad Sion montem et civitatem Dei viventis, Ierusalem caelestem . . .“ His utique Paulus ecclesiam opponit synagogae; verumtamen non ut invisibilem visibili, sed ut spiritualem terrenae, ut perfectam imperfectae.

1 Petr 2, 5: „Et ipsi tamquam lapides vivi supraedificamini domus spiritualis, sacerdotium sanctum, offerre spirituales hostias, acceptabiles per Iesum Christum.“ His verbis Petrus id solum inculcat, ut christiani non tantum externo societatis vinculo, sed interno vinculo amoris Christo adstringantur, atque ita semetipsos aedificent non tantum in domum materiale, sed spirituale, offerentes non cruentas et carnales hostias, sed hostias spirituales virtutum.³

3. *Ex ore antiquitatis christianae* obiectant articulum illum Symboli: „Credo sanctam ecclesiam.“ Si creditur, non videtur, aiunt duce Luthero. Immerito tamen. Nam ecclesia sub uno respectu creditur, sub alio respectu videtur. Creditur quoad

¹ Mt 13, 31 sq. 47. ² Io 1, 26.

³ V. contextum 1. Petr 2, 11—21.

divinam suam naturam (invisibilem animam ecclesiae); videtur autem quoad externum suum organismum (visibile corpus ecclesiae). Eodem prorsus modo homo est visibilis respectu corporis, invisibilis respectu animae.¹ Sicuti autem homo, quamvis habeat animam immediate invisibilem, tamen simpliciter visibilis dicitur, ita ecclesia iure dicitur visibilis *tota*, quamvis non *secundum totum* sit visibilis.

ARTICULUS III.

DE INDOLE SUPERNATURALI ECCLESIAE.

Indoles supernaturalis ecclesiae iam *constat ex iis, quae de ipsius ortu et fine* adhuc disputavimus. Etenim societas ea indole sua supernaturalis est, cuius non solum origo, verum etiam finis proindeque media sunt supernaturalia. Atqui, ex dictis, ecclesiae Christi tum origo tum finis supernaturales sunt: origo, quia Christus, Filius Dei, eam instituit; finis, quia eam instituit ad conservandam et dispensandam religionem supernaturalem et ad operandam supernaturalem salutem hominum. Praecipue vero indoles supernaturalis ecclesiae elucet *ex eiusdem relatione essentiali ad Christum. Ecclesia nempe est corpus Christi mysticum, cuius scil. caput Christus, cuius autem membra sunt christifideles.* Ista *thesis principalis* iamiam est probanda, ut postea inde deducantur *consectaria specialia*. Et quidem abundantiores et diligentiores erimus in tractanda hac ecclesiae indole supernaturali, quippe quae maximi sit momenti non solum pro apologetica, sed pro universa theologia totaque vita christiana.

I. THESIS PRINCIPALIS.

Ecclesia non dicitur neque corpus Christi *physicum* neque *morale*, sed *mysticum*. Non dicitur corpus Christi physicum; etenim corpus Christi physicum in sinu Virginis Mariae formatum, in cruce passum et e sepulcro redivivum, carne et ossibus

¹ Mediate utique etiam anima hominis videtur, quatenus nempe operationibus sensitivis et vegetativis manifestatur. Eadem ratione etiam anima ecclesiae mediate visibilis est, quatenus eius origo et natura divina manifestari possunt effectibus externis, e. g. miraculis, sanctitate membrorum etc.

constat, sicut aliorum hominum corpora. Ecclesia tamen neque dicitur corpus Christi mere morale, quia Christus caput ecclesiae est non eo tantum sensu, quo praesides aliarum societatum sunt caput corporis morales. Potius Christus *modo mysteriis pleno eadem vim organico-supernaturalem* exercet in ecclesiam ac caput humanum naturale in organismum humanum. Unde ecclesia est corpus Christi mysticum, cuius caput Christus, cuiusque membra sunt christifideles. Thesis constat:

1. *Ex Scriptura sacra.* Transeundo ea verba, quibus tum Christus tum apostoli de ecclesia loquentes implicite semper fere edicunt thesim nostram, notamus doctrinam explicitam sancti Pauli sic enuntiatam:

1 Cor 6, 13. 15. 17: „Corpus . . . Domino et Dominus corpori . . . Nescitis, quoniam corpora vestra membra sunt Christi? . . . Qui autem adhaeret Domino, unus spiritus est.“ A. v.: Corpus nostrum capiti Christo, caput vero Christus corpori nostro. Non ergo anima nostra tantum, sed etiam corpora nostra Christo inseruntur ut membra. Si autem Christo capiti tamquam membra ipsius adhaeremus, unius quoque spiritus sive vitae sumus cum Christo.

1 Cor 12, 12—14. 20. 27: „Sicut enim corpus unum est et membra habet multa, omnia autem membra corporis cum sint multa, unum tamen corpus sunt: ita et Christus [scil. mysticus]. Etenim in uno Spiritu omnes nos in unum corpus baptizati sumus, sive iudaei sive gentiles, sive servi sive liberi: et omnes in uno Spiritu potati sumus. Nam et corpus non est unum membrum, sed multa . . . Multa quidem membra, unum autem corpus . . . Vos autem estis corpus Christi, et membra de membro.“ A. v.: Sicut corpus humanum, ita et Christus, i. e. Christus mysticus sive ecclesia. Multa membra unum corpus humanum constituunt, quia eodem spiritu informantur. Ita et christifideles singuli singula membra sunt Christi, simul autem sumpti efficiunt unum corpus Christi, quia eodem Spiritu Sancto imbuuntur.¹

¹ Quia Christus, teste theologia dogmatica, per Spiritum Sanctum ecclesiam animat, gratiam sanctificantem ceteraque dona gratuita largiendo, Spiritus Sanctus merito appellatur *cor* ecclesiae. Quod sic explicat s. Thomas:

Eph 4, 11—13, 15—16: „Et ipse [Christus] dedit quosdam quidem apostolos, quosdam autem prophetas, alios vero evangelistas, alios autem pastores et doctores . . . in aedificationem corporis Christi: donec occurramus omnes in virum perfectum, in mensuram aetatis plenitudinis Christi . . . Crescamus in illo per omnia, qui est caput Christus: ex quo totum corpus compactum et connexum per omnem iuncturam subministrationis, secundum operationem in mensuram uniuscuiusque membri, augmentum corporis facit in aedificationem sui in caritate.“ Hoc est: Christus officia et munera varia instituit, ut ecclesia, quae est corpus Christi, aedificetur et viro perfecto Christo magis magisque similis fiat. Crescamus ergo ad exemplar capitis et vi coniunctionis cum capite Christo, qui totum corpus coniungit et colligit, quique mediantibus quasi articulis sive canalibus subministrat („per omnem iuncturam subministrationis“) vim singulis membris convenientem („secundum operationem in mensuram uniuscuiusque membri“), ita quidem, ut totum corpus Domini caritate augeatur.

Col 1, 18. 24: „Et ipse est caput corporis ecclesiae, qui est principium, primogenitus ex mortuis: ut sit in omnibus primatum tenens . . . Qui nunc gaudeo in passionibus pro vobis, et adimpleo ea, quae desunt passionum Christi, in carne mea pro corpore eius, quod est ecclesia.“

2. *Ex sanctis patribus* innumera testimonia afferri possent, e quibus haec pauca seligimus (alia adiecturi in consecrariis):

„Caput habet manifestam eminentiam respectu ceterorum exteriorum membrorum; sed cor habet quandam influentiam occultam. Et ideo cordi comparatur Spiritus Sanctus, qui invisibiliter ecclesiam vivificat et unit; capiti autem comparatur ipse Christus secundum visibilem naturam, secundum quam homo hominibus praefertur“ (3, q. 3, a. 1 ad 3). Eadem ex ratione Spiritus Sanctus aliquoties etiam *anima* ecclesiae dicitur: „Sicut est una anima, quae diversa corporis membra vivificat, ita totam simul ecclesiam unus Spiritus Sanctus vegetat et illustrat. Sicut namque Christus, qui est caput ecclesiae, de Spiritu Sancto conceptus est, sic sancta ecclesia, quae corpus eius est, eodem Spiritu Sancto repletur ut vivat; eius virtute firmatur, ut in unius fidei et caritatis compage subsistat.“ *Gregor. M.*, In Ps poenit. 5. n. 1; *ML* 79, 602. Plerumque tamen, uti iam rettulimus, dona Spiritus Sancti ecclesiae largita nomine animae ecclesiae veniunt, non ipse Spiritus Sanctus, largitor donorum.

S. Ignatius: „Per crucem Christus in passione sua invitat vos, qui estis membra eius. Non potest ergo caput seorsum nasci sine membris, unionem promittente Deo, qui ipse est unio.“¹

S. Irenaeus ecclesiam appellat „magnum et gloriosum corpus Christi“.²

S. Gregorius naz.: „Omnes enim corpus unum in Christo sumus, singuli autem Christi, atque alii aliorum membra. Alii enim dominantur et praesunt: alii parent et reguntur. Et quamvis non eadem sit utrorumque actio, siquidem imperare, et imperio regi, non est idem, fiunt tamen utraque unum in unum Christum, ab eodem Spiritu constructa et compacta.“³

S. Augustinus: „Totus Christus caput et corpus. Caput ille salvator corporis, qui iam ascendit in caelum; corpus autem ecclesia, quae laborat in terra. Hoc autem corpus nisi connexionem caritatis adhaereret capiti suo, ut unus fieret ex capite et corpore, non de caelo quendam persecutorem corripiens diceret: ‚Saule, Saule, quid me persequeris‘ (Act 9, 4) . . . Quid membra mea? caput pro membris clamabat, et membra in se caput transfigurabat.“⁴

S. Gregorius M.: „Unum quippe corpus est tota sancta universalis ecclesia, sub Christo Iesu, suo videlicet capite, constituta.“⁵

S. Io. Chrysostomus: „Per multa exempla nos unit. Animadvertite autem: Ipse est caput, nos autem corpus; inter caput et corpus non potest ullum esse interstitium; ipse est fundamentum, nos aedificium; ipse vitis, nos palmites; ipse sponsus, nos sponsa; ipse pastor, nos oves; ipse via, nos qui ingredimur; rursus nos templum, ipse inhabitator; ipse primogenitus, nos fratres; ipse heres, nos coheredes; ipse vita, nos viventes; ipse resurrectio, nos resurgentes; ipse lux, nos illuminati. Haec omnia unitatem manifestant, nec sinunt aliquid vacuum esse intermedium, ne minimum quidem.“⁶

¹ Ad trallianos n. 11; *F I*, 209.

² Adv. haer. lib. 4, c. 33. n. 7; *MG* 7, 1076.

³ Or. 32. al. 26. n. 11; *MG* 36, 186.

⁴ Enar. 2. in Ps 30. serm. 1, n. 3. 4; *ML* 36, 231. 1232.

⁵ In Ps poenit. 5. n. 1; *ML* 79, 602.

⁶ Hom. 8. in 1 Cor n. 4; *MG* 61, 72—73.

II. CONSECTARIA SPECIALIA.

1. *Christus ecclesiae praeest et providet.* Prima etenim capitis praerogativa et proprietas est, ut omnibus membris totique corpori praesit et prosit, dum quasi ex arce prospiciens per sensus, oculos et aures ipsamque imaginationem, mala a corpore prohibet, necnon bona eidem providet. Sic et Christus, caput ecclesiae: „Quomodo ergo anima totum corpus nostrum animat et vivificat, sed in capite et videndo sentit et audiendo et gustando et tangendo, in ceteris autem membris tangendo tantum; et ideo capiti cuncta subiecta sunt ad operandum, illud autem supra collocatum est ad consulendum, quia ipsius animae, quae consulit corpori, quodammodo personam sustinet caput, ibi enim omnes sensus apparent: sic universo populo sanctorum tamquam uni corpori caput est mediator Dei et hominum homo Christus Iesus.“¹ Et quidem per singula et usque ad minima Christus omnium nostrum curam gerit: „Caput autem nostrum ad dexteram Patris interpellat pro nobis; alia membra recipit, alia flagellat, alia mundat, alia consolatur, alia creat, alia vocat, alia revocat, alia corrigit, alia redintegrat.“² Hinc:

2. *Christus ecclesiae vitam et motum tribuit spiritualement.* Ex capite, quod quasi sedes et centrum est omnium virium vitalium, virtus omnis in corpus diffunditur, ita ut ex capite membra habeant non tantum quo nutriantur, conserventur, crescant et agant, sed etiam quo inter se ad unum corpus constituendum compingantur et uniantur. Idem valet de capite ecclesiae, Christo ipso testante: „Sicut misit me vivens Pater, et ego vivo propter Patrem, et qui manducat me, et ipse vivet propter me.“³ Hunc influxum in totam ecclesiam omnesque fideles praeclare illustrat parabola vitis, quae palmitibus omnem vitam virtutemque et fecunditatem communicat.⁴ Quo sensu etiam apostolus Ioannes: „Et de plenitudine eius omnes nos accepimus, et gratiam pro gratia.“⁵ Similiter Paulus: „Veritatem autem facientes crescamus in illum per omnia, qui est caput Christus: ex quo totum corpus compactum et connexum per omnem iuncturam subministrationis, secundum operationem in mensuram

¹ August., De agone Christi c. 20; ML 40, 301.

² August., Enar. in Ps 85. n. 5; ML 37, 1085.

³ Io 6, 58.

⁴ Io 15, 1 sqq.

⁵ Io 1, 16.

uniuscuiusque membri, augmentum corporis facit.¹ „Ex quo [capite Christo] totum corpus per nexus et coniunctiones subministratum et constructum crescit in augmentum Dei.“² Unde recte *Origenes*: „Dicimus ex divinis Scripturis totam ecclesiam esse Christi corpus a Dei Filio animatum, membra autem illius corporis, ut totius, eos esse omnes, qui credunt; quoniam sicut anima vitam et motum impertit corpori, quod a seipso natura sua moveri vitaliter non potest: ita Verbum corpus totum seu ecclesiam ad ea, quae opus sunt, movens et agens, etiam singula membra eorum, qui ad ecclesiam pertinent, movet, ita ut nihil sine Verbo faciant.“³ Inde:

3. *Christus per ecclesiam quodammodo perficitur et completur.* Caput naturale ad perfectionem et complementum sui toto indiget corpore singulisque et omnibus membris, ut deserviant diversis operationibus animae et executioni mandent ea, quae a capite imperantur. Ita etiam de Christo et de ecclesia docente apostolo: „Et ipsum dedit caput supra omnem ecclesiam, quae est corpus ipsius et plenitudo (τὸ πλῆρωμα) eius, qui omnia in omnibus adimpletur.“⁴ Quod eximie sic exponit s. *Hieronymus*: „Sicut . . . adimpletur imperator, si quotidie eius augeatur exercitus, et fiant novae provinciae, et populorum multitudo succrescat: ita et Dominus noster Iesus Christus in eo, quod sibi credunt omnia et per dies singulos ad fidem veniunt, ipse adimpletur in omnibus: sic tamen, ut omnia adimpleatur in omnibus, id est, ut qui in eum credunt, cunctis virtutibus pleni sint, et iuxta evangelium faciant eum proficere aetate, sapientia et gratia; non solum apud Deum, sed et apud homines.“⁵

4. *Christus ecclesiam ardentissimo amore sibi desponsat et diligit.* Capitis est membra corporis eodem amore, quo semetipsum diligit, diligere et amplecti. Hoc amore Christum ecclesiam prosequi ex eo patet, quod ipse sponsum se vocat, cui Pater caelestis nuptias fecit, ecclesiam sibi desponsando.⁶

¹ Eph 4, 15—16.

² Col 2, 19.

³ Adv. Celsum VI, 48; MG 11, 1374.

⁴ Eph 1, 22—23.

⁵ L. 1. in Eph 1, 23; ML 26, 464,

⁶ Mt 9, 15; 22, 2; Io 3, 29.

Quare Ioannes evangelista ecclesiam celebrat „sponsam, uxorem Agni“.¹ E nucleatius s. Paulus: „Vir caput est mulieris, sicut Christus caput est ecclesiae: ipse salvator corporis eius . . . Viri, diligite uxores vestras, sicut et Christus dilexit ecclesiam, et seipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, mundans lavacro aquae in verbo vitae, ut exhiberet ipse sibi gloriosam ecclesiam, non habentem maculam aut rugam, aut aliquid huiusmodi, sed ut sit sancta et immaculata . . . Nemo enim umquam carnem suam odio habuit, sed nutrit et fovet eam, sicut et Christus ecclesiam; quia membra sumus corporis eius, de carne eius et de ossibus eius.“² Itaque:

5. *Christus cum ecclesia unam personam constituit.* Sicut sponsus et sponsa sunt „duo in carne una“,³ et sicut caput et membra in unum subiectum physicum coalescunt, ita Christus et ecclesia unum subiectum iuris efficiunt. Hoc expresse affirmat Paulus apostolus: „Sicut enim corpus unum est et membra habet multa, omnia autem membra corporis cum sint multa, unum tamen corpus sunt: ita et Christus“⁴ mysticus = ecclesia. Ad quod optime s. Io. Chrysostomus: „Cum oportuisset dicere, ita et ecclesia, hoc enim consequens erat: hoc quidem non dixit, sed illius loco Christum ponit in altum extollens orationem, et auditorem magis pudore afficiens. Hoc autem vult significare: ita et Christi corpus, quod est ecclesia. Sicut enim et corpus et caput unus sunt homo, ita et ecclesiam et Christum unum esse dixit. Ideo Christum pro ecclesia posuit, corpus eius sic vocans.“⁵ Eandem unitatem Christi et ecclesiae etiam alii patres multoties praedicant, v. g. s. Augustinus: „Unus homo caput et corpus, unus homo Christus et ecclesia, vir perfectus.“⁶ „Fit ergo tamquam ex duobus una persona, ex capite et corpore, ex sponso et sponsa.“⁷ „Ipsi christiani cum capite suo, quod ascendit in caelum, unus est Christus: non ille unus et nos multi, sed et nos multi in illo uno unum. Unus ergo homo

¹ Apc 19, 7—9; 21, 2. 9.

² Eph 5, 22—31.

³ Gn 2, 24.

⁴ 1 Cor 12, 12.

⁵ Hom. 30 in 1 Cor n. 1; MG 61, 250.

⁶ Enar. 2 in Ps 18. n. 10; ML 36, 161.

⁷ Enar. 2 in Ps 30. serm. 1. n. 4; ML 36, 232.

Christus et corpus.¹ Et s. *Gregorius M.*: „Christus ergo cum tota sua ecclesia, sive quae adhuc versatur in terris, sive quae cum eo iam regnat in caelis, una persona est.“²

COROLLARIA APOLOGETICO-DOGMATICA.

I. DE CORPORE ET ANIMA ECCLESIAE.

1. *Quo sensu distinguere liceat corpus et animam ecclesiae.*
Ecclesia, ut ex dictis claret, assimilatur corpori organico, i. e. vivo sive animato. Hinc corpus ecclesiae semper et necessario informatur anima, sicut corpus humanum, ut sit corpus humanum, semper et necessario anima humana informatur. Ergo corpus ecclesiae ad animam ecclesiae relatum distinguere non licet eo sensu, acsi illud sine ista vel ista sine illo existat. Anima et corpus ecclesiae non sunt duae ecclesiae, altera invisibilis, altera visibilis, sed constituunt unam ecclesiam visibilem simul et vivam.

Tamen hoc non obstante in ecclesia, sicut in individuo humano, duplex elementum distinguere possumus: elementum materiale, visibile, determinabile, quod corpus ecclesiae significanter vocant, et elementum formale, invisibile, determinans, quod est anima ecclesiae. Si autem quaeritur:

2. *Quid pertineat ad corpus, quid ad animam ecclesiae* sic intellecta, respondent theologi:

a) *Quidquid in ecclesia externum, visibile, veluti determinabile est, id ipsius corpori tribuendum est*, scil.: α) homines, qui visibilem coetum ecclesiae efficiunt; β) vincula et media externa, quibus isti homines mutuo in visibilem coetum colligantur et ad eundem finem prosequendum conspirant, nempe fidei praedicatio et confessio, sacramentorum administratio et susceptio, regimen et obedientia erga praepositos; γ) denique ipsa externa interiorum charismatum manifestatio.

b) *Quidquid in ecclesia est internum, invisibile, veluti determinans, id ad ipsius animam pertinere dicendum est*, scil.: α) gratia sanctificans, quae est principium formale vitae

¹ Enar. in Ps 127. n. 3; *ML* 37, 1679.

² In Ps poenit. 5. n. 1; *ML* 79, 602.

supernaturalis; β) fides, spes, caritas, quae gratiam sanctificantem semper comitantur, quaeque sunt principia proxima operationum vitae supernaturalis; γ) ceteri habitus (virtutes) supernaturales, necnon gratia actualis, sine qua operatio supernaturalis fieri nequit; δ) quaecumque dona et charismata Spiritus Sancti, quibus supernaturalis sanctitas et activitas amplificatur et efficacior redditur.¹

II. DE MEMBRIS ECCLESIAE.

1. *Quid nomine membri ecclesiae intelligatur.* Notione generali membrum significat quamdam partem integram corporis organici, proindeque duo includit: α) *cohaesionem cum corpore*; quod enim a corpore separatum existit, membrum actuale illius corporis esse desinit; β) *participationem vitae corporis*; organum enim mortuum aut omnino arefactum membrum corporis amplius censi nequit. Idem vi translaticia de ecclesiae membris dicendum est. Notio igitur membri ecclesiae proprie in eo consistit, ut quis cum corpore ecclesiae cohaereat et eiusdem vitae sit particeps, aliis verbis, ut corpori ecclesiae insertus sit et anima ecclesiae informetur.

Attamen, cum anima ecclesiae, uti diximus, semper et necessario corpori unita sit, nemo corpori ecclesiae sive societati visibili ecclesiae insertus manet, quin etiam aliquo modo anima sive vita ecclesiae informetur. Sane vita supernaturalis ecclesiae in diversis subiectis diversos gradus habere potest, quatenus alius homo perfecti, alius imperfecti influxus capitis Christi fiat particeps. Perfectum eius influxum participat, qui gratiam sanctificantem habet cum fide, spe, caritate aliisque virtutibus ipsam gratiam sanctificantem concomitantibus; imperfectum, qui, gratia sanctificante destitutus, saltem fidem servat, quae est radix et principium vitae supernaturalis.² Immo ipsa fide perdita homo vi et influxui ecclesiae non penitus subtrahitur. Quamdiu enim auctoritati ecclesiae se subdit, fidem saltem

¹ Cf. Mazzella, De religione et ecclesia praelectiones scholastico-dogmaticae, Romae 1880, n. 413. 415; Wilmers, De Christi ecclesia, Ratisbonae 1897, 85—95. — Ulterior huius rei explicatio spectat ad tractatus dogmaticos de gratia et de sacramentis.

² Rom 1, 17.

exterius profitendo, cum ea in sacris communicando atque eius regimini se subiiciendo, imperfecte quidem, sed tamen vero aliquo modo influxum ecclesiae patitur, quia gratis actualibus aliisque bonis spiritualibus non omnino privatur.¹ Quicumque ergo cum corpore ecclesiae sive cum societate visibili ecclesiae cohaeret, vitae quoque sive animae ecclesiae gradu aliquo expers non est indeque membrum organicum seu proprium ecclesiae manet. Exinde facile liquet:

2. *Condiciones, ut quis sit membrum ecclesiae.* Membrum igitur ecclesiae is est, qui a) *ecclesiam rite ingressus est receptione sacramenti baptismatis*, quique b) *post ingressum in ecclesia perseverat professione fidei et unione cum auctoritate ecclesiastica*. Ad rationem ergo membri ecclesiae requiritur:

a) *Ut homo ecclesiam rite ingrediatur receptione sacramenti baptismatis.* Baptisma esse condicionem et causam efficientem ingressus in ecclesiam docet tum Scriptura sacra tum Traditio christiana.

Scriptura sacra. Ipse *Christus* ordinavit: „Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei“², i. e. in ecclesiam. Unde apostolis quoque iniunxit: „Docete omnes gentes, baptizantes eos.“³ Hoc mandatum exsequentes *apostoli* iam die pentecostes fideles ecclesiae aggregarunt baptismo eos tingendo: „Qui ergo receperunt sermonem eius [Petri] baptizati sunt; et appositae sunt in die illa animae circiter tria milia.“⁴ Generatim demum de christianis *Paulus* testatur: „Omnes nos in unum corpus baptizati sumus, sive iudaei sive gentiles, sive servi sive liberi.“⁵

Traditio christiana. Patres uno consensu attestantur *catechumenos* versari in vestibulo pietatis, nondum intrasse in sancta, in ecclesiam esse inserendos, esse quidem filios iam conceptos in utero ecclesiae matris, sed, ut nondum natos, esse in lucem baptismo edendos, nonnisi baptismo coetui fidelium

¹ *Palmieri*, Tractatus de Romano Pontifice cum prolegomeno de ecclesia, ed. 3., Prati 1902, § 11; *Franzelin*, Theses de ecclesia Christi, Romae 1887, thesis XXIII.

² Io 3, 6. ³ Mt 28, 19.

⁴ Act 2, 41. ⁵ 1 Cor 12, 13. Cf. Col 2, 11. 12.

aggregatum et mysteriis christianis imbutum iri.¹ Propterea baptisma constanter vocatum est „ianua ecclesiae“. Ita *Eugenius IV* in Decreto pro Armenis (1439): „Primum omnium sacramentorum locum tenet sanctum baptisma, quod vitae spiritualis ianua est; per ipsam enim membra Christi ac de corpore efficimur ecclesiae.“² *Concilium tridentinum* etiam dicit, quod „ecclesia in neminem iudicium exerceat, qui non prius in ipsam per baptismi ianuam fuerit ingressus. Quid enim mihi, inquit apostolus, de iis, qui foris sunt, iudicare? Secus est de domesticis fidei, quos Christus Dominus lavacro baptismi sui corporis membra semel fecit.“³

b) *Ut homo post ingressum in ecclesia perseveret professione fidei et unione cum auctoritate ecclesiastica.* Baptismate semel renovatus actu in ecclesia manet, etiamsi in scelera forsitan labatur, dummodo *fidem veram profiteatur et auctoritati ecclesiasticae se subiiciat*. Duplicem hanc condicionem requiri, ut baptizatus in ecclesia perseveret, per partes sic probatur:

Professio fidei. Non loquimur de assensu fidei interno, cum agatur de visibili signo, quo visibili ecclesiae copulemur. Externam autem professionem fidei a membris ecclesiae postulari constat *ex ipsius ecclesiae nomine et natura*. Ecclesia dicitur et est societas christifidelium i. e. eorum, qui christiana imprimis fide in societatem coalescunt. Atqui fides, quae non proditur externa confessione, non iungit homines in societatem. Ergo fidei professio externa ad rationem membri ecclesiae requiritur. Item:

¹ Ita *Iustinus*, Apolog. I, c. 61. 65; *MG* 6, 419. 427; *Origenes*, In *Ierem.* hom. 18. n. 8; *MG* 13, 479; *Cyrillus hierosol.*, Pro catech. n. 1. 17; *MG* 33, 331 ss. 366; *Optatus*, De schismate donatistarum lib. 2. n. 10; *ML* 11, 963 s; *Pacianus*, Sermon. de baptismo n. 6; *ML* 13, 1093; *Chrysostom.*, In Io hom. 25. (al. 24.) n. 3; *MG* 59, 151; *Augustin.*, In Io tr. 11. n. 4; *ML* 35, 1476 s.; In Io tr. 44. n. 2; *ML* 35, 1714.

² *Denz.* n. 696.

³ Sess. 14. c. 2. Ex eo, quod baptisma homines verae ecclesiae Christi aggregat, et quidem irrevocabiliter imprimendo characterem indelebilem, sequitur: 1º. *Pueros valide baptizatos omnes* (etsi ab haereticis baptizati sint) *actu et facto membra ecclesiae esse*, donec rationem adepti amplectantur haeresim aut schisma; 2º. *Haereticos, schismaticos et excommunicatos*, quamvis actu et facto membra ecclesiae non sint, iure et debito tamen ad ecclesiam pertinere eiusque iurisdictioni subesse.

Unio cum auctoritate ecclesiastica. Etenim *Christus* rebelles contra praepositos ecclesiae a communione fidelium alienos declarat: „Si autem ecclesiam [auctoritatem ecclesiasticam] non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus.“¹ Et revera ipse *character socialis ecclesiae* vetat, quominus refractarii maneant membra corporis ecclesiastici. Sicut in quavis societate humana auctoritas est principium formale, quo membra in unum colligantur organismum, ita pariter in ecclesia. Ergo communio cum auctoritate ecclesiastica ad rationem membri ecclesiae requiritur. Positis his condicionibus patet etiam:

3. *Qui non sint membra ecclesiae.* Catechismus concilii tridentini concinne docet: „Ex quo fit, ut tria tantummodo hominum genera ab ea [ecclesia] excludantur: primo infideles, deinde haeretici et schismatici, postremo excommunicati.“² Itaque extra ecclesiam sunt:

a) *Infideles* sive *non-baptizati* i. e. omnes ii, qui non habent *sacramentum* baptismi. Quamvis enim baptismus fluminis vel sanguinis baptismum fluminis (aquae) quandoque supplere et efficere possit, ut homo voto accedat ecclesiae et proinde anima ecclesiae informetur, non tamen imprimit illum characterem, quo corpori ecclesiae inserimur. Exinde membra ecclesiae neutiquam sunt pagani, mohammedani, iudaei, catechumeni³ vel etiam *invalide* baptizati.

b) *Haeretici* et *schismatici*, „quia ab ecclesia desciverunt. Neque enim illi magis ad ecclesiam spectant, quam transfugae

¹ Mt 18, 17.

² Catechismus ex decreto concilii tridentini, pars 1. c. 10, n. 9, ed. Ratisbonae 1886, 77.

³ De catechumenis inter theologos acriter olim disputatum est. Alii cum *Bellarmino* (De eccles. milit. lib. 3. c. 3) dixerunt eos voto tantum et potentia proxima esse membra ecclesiae; alii duce *Suarez*, (De fide disput. 9. sect. 1. n. 18) eos voluerunt esse membra actualia. Consideratis autem iis, quae supra de baptisate, qua condicione ingressus in ecclesiam, diximus, dubium esse nequit catechumenos actu pertinere quidem ad animam ecclesiae, non vero ad corpus ecclesiae. Neque opponere licet ecclesiam eos ut membra sua considerare, quippe cum iurisdictionem in eos exerceat, poenitentias et poenas eis infligendo. Nam poenitentiae et poenae catechumenis eum in finem tantum infliguntur, ut disponantur ad baptismum suscipiendum et proinde ad ingrediendum in ecclesiam.

ad exercitum pertineant, a quo defecerunt.¹ Sive enim scienter et pertinaciter (haeretici et schismatici formales) sive ignoranter (haeretici et schismatici materiales) agunt, ipsis actibus suis a corpore ecclesiae semet separant. Et haeretici quidem, dum professionem fidei adulterant negando doctrinam ecclesiae, schismatici autem, dum communioni refragantur insurgendo contra praepositos ecclesiae.²

Attamen soli haeretici et schismatici *notorii* sive *publici*, i. e. quorum haeresis vel schisma palam innotescit, ab ecclesia abscinduntur, non vero haeretici et schismatici *occulti*, i. e. quorum haeresis vel schisma nemini aut paucis innotescit. Nam membra ecclesiae, societatis visibilis et publicae, censendi sunt omnes ii, qui semel per actum exteriorem ex se publicum ecclesiam ingressi, non item exteriore eodemque publico modo egrediuntur.³

c) *Excommunicati*, qui non quidem proprio Marte ab ecclesia secedunt (sicut haeretici et schismatici), sed ipsius ecclesiae sententia a coetu fidelium eiiciuntur. Revera ecclesia potestatem habet indignos e sinu suo excludendi. Etenim *Christus* ecclesiae ius tribuit christianos contumaciter peccantes e coetu fidelium ita penitus excludendi, uti a synagoga exclusi erant ethnici, per se extorres, et publicani, extorres per sententiam.⁴ Eodem iure utens *Paulus* apostolus incestuosum corinthium iussit tolli de medio fratrum et tradi satanae in interitum carnis.⁵ Item *antiquissimo agendi modo* ecclesia excommunicare sive anathematizare solebat indignos, et quidem ita, ut excommunicati dicerentur a communione christiana abscissi, proscripti; a Christi

¹ Catechismus ex decreto conc. trid. loc. cit.

² Haeresim et schisma sic distinguit iam s. *Hieronymus*: „Inter haeresim et schisma hoc esse arbitrantur, quod haeresis perversum dogma habeat, schisma propter episcopalem dissensionem ab ecclesia separetur . . . Ceterum nullum schisma non sibi aliquam confingit haeresim.“ Comment. in Titum c. 3. v. 10; *ML* 26, 598.

³ Ita sentimus cum *Bellarmino* (De ecclesia milit. lib. 3. c. 10); *Palmieri* (De Romano Pontifice 43 sqq.); *Tillm. Pesch* (Prael. dogmat. I, ed. altera, n. 329); *Straub* (De ecclesia Christi I, 678—696) omnibusque, uti opinor, theologis modernis, dum *Suarez* (De fide disp. 9. sect. 1. n. 23 sqq.) cum aliquibus antiquioribus negaverunt haereticos et schismaticos occultos esse membra ecclesiae.

⁴ Mt 18, 17.

⁵ 1 Cor 5, 3—5.

corpore separati, remoti, sequestrati; a sanctae matris ecclesiae gremio segregati et proiecti. Unde et vinculo excommunicationis soluto homines communioni et unitati fidelium restitui, corpori Christi denuo inseri, ad sinum matris ecclesiae reduci et recipi affirmabantur.¹

Itaque quicumque simpliciter excommunicatus est, certo extra ecclesiam est. Simpliciter excommunicatos autem ecclesia eos tantum considerat, quos excommunicatos *vitandos* vocat.² E contra excommunicati *tolerati* quandam adhuc communionem socialem cum ecclesia servant. Nam secundum ius canonicum antiquius et recentissimum excommunicati tolerati, si sint clerici, iurisdictionem suam in fideles immutatam retinent; si autem sint laici, spoliuntur quidem bonis spiritualibus praecipuis, non vero omnibus, neque omnino a commercio civili cum fidelibus arcentur.³ Quae cum ita sint, excommunicati tolerati vere proprieque ecclesiae membra manent.

4. *Sententiae falsae de membris ecclesiae* contendunt vel *solos iustos* vel *solos praedestinos* societati christifidelium annumerandos esse.

a) *Solos iustos* esse membra ecclesiae docuerunt antiquitus montanistae, novatiani, donatistae, quibus medio aevo accesserunt cathari, recentiore demum tempore Lutherus, Quesnellus et synodus pistoriensis.⁴ Contra hanc sententiam haereticam tenendum est *etiam peccatores esse membra ecclesiae*. Quod

¹ Ita Victor I apud Euseb., H. E. lib. 5, c. 24; MG 20, 498; Origenes, In Iudic. hom. 2. n. 5; MG 12, 961; Cyprian., Ep. 62. (al. 4.) ad Pompon. n. 4; ML 4, 371; Gregor. nyss., De castigatione; MG 46, 311 ss.

² Quinam hoc nomine veniant, Codex iuris canonici Pii X n. 2258 sic enuntiat: „Nemo est vitandus, nisi fuerit nominatim a Sede Apostolica excommunicatus, excommunicatio fuerit publice denunciata et in decreto vel sententia expresse dicatur ipsum vitari debere.“

³ Cf. e iure antiquiore C. 24. q. 1. c. 35. 36; e iure recentissimo Pii X n. 2257—2267.

⁴ Lutherus in Catechismo maiore articulum Symboli apostolici de ecclesia sic interpretatur: „Credo in terris esse quandam sanctorum congregationem et communionem ex mere sanctis hominibus coactam.“ Huic opinioni concilium trident. sess. VI, can. 28 (Denz. 838) opposuit canonem: „Si quis dixerit . . . eum, qui fidem sine caritate habet, non esse christianum, anathema sit.“ Propositiones Quesnelli damnatas a Clemente XI et synodi pistoriensis damnatas a Pio VI vide ap. Denz. 1428. 1515.

quidem *Christus* tum parabolis, tum verbis disertis docet. *Parabolis* ecclesiam comparat sagenae missae in mare congreganti pisces bonos et malos;¹ ovili, in quo oves et hoedi sunt;² decem virginibus, quarum quinque erant fatuae, quinque prudentes;³ agro, in quo triticum et zizania simul crescunt,⁴ etc. *Verbis disertis* peccatoribus, qui sunt in ecclesia, providit iubens orare: „Dimitte nobis debita nostra“;⁵ praescribens correctionem fratrum peccantium;⁶ instituens sacramentum poenitentiae ad remittenda vel retinenda peccata fidelium.⁷ *Paulus* in epistolis ad corinthios et galatas peccata christianorum obiurgat; ad Timotheum etiam scribit: „Peccantes coram omnibus argue, ut et ceteri timorem habeant“;⁸ ecclesiam domui comparat, in qua sint vasa in honorem et vasa in contumeliam.⁹ Similiter *patres* in ecclesia peccatores esse passim affirmant. Recole gravissimam controversiam saeculi secundi et tertii de modo procedendi ecclesiae cum peccatoribus. Item *s. Gregorius naz.* ecclesiae corpus velut ex multis beluis, feris ac mitibus, compositum describit.¹⁰ *S. Hieronymus* ut in arca Noe omnium animalium genera, ita in ecclesia iustos et peccatores commorari asserit.¹¹ Praecipue autem saeculo IV et V dogma catholicum assertum est duce *s. Augustino*, qui pluribus tractatibus¹² errorem donatistarum profligavit. Unde merito *s. Gregorius M.*: „In ecclesia nec mali sine bonis, nec boni sine malis esse possunt.“¹³

b) *Solos praedestinos* sive *electos* esse membra ecclesiae autumarunt hussitae¹⁴, quibus accesserunt reformati duce Calvino.

¹ Mt 13, 47.

² Mt 25, 32.

³ Mt 25, 1—13.

⁴ Mt 13, 24—30.

⁵ Mt 6, 12.

⁶ „Si autem peccaverit in te frater tuus, vade et corripe eum inter te et ipsum solum . . . Quodsi non audierit eos: dic ecclesiae. Si autem ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus.“ Mt 18, 15—17.

⁷ „Accipite Spiritum Sanctum: quorum remisistis peccata, remittuntur eis: et quorum retinueritis, retenta sunt.“ Io 20, 22 sq.

⁸ 1 Tim 5, 20.

⁹ 2 Tim 2, 20.

¹⁰ Or. 2. n. 44; MG 35, 451 ss.

¹¹ Dialog. adv. luciferian. n. 22; ML 23, 176.

¹² Quorum potissimi: Libri tres contra epistolam Parmeniani; libri contra epist. Pentiliani; lib. de unitate ecclesiae; lib. duo de baptismo.

¹³ Hom. in Ev. 38. n. 7; ML 76, 1286.

¹⁴ Errores Ioannis Hus damnatos a concil. constantiensi et Martino V anno 1418 v. ap. Denz. n. 627 sqq.

Contra hanc haeresim tenendum est *etiam non praedestinos esse membra ecclesiae*. Sequitur tum e thesi praecedenti tum ex absurdo thesis adversae. *E thesi praecedenti* ecclesia continet et iustos et peccatores. Atqui multi sunt actu iusti, qui in bono non perseverabunt; multi etiam sunt actu peccatores, qui non permanebunt in malo et proinde electi erunt. Ergo tum praedestinati tum non praedestinati sunt in ecclesia. *Ex absurdis thesi adversae* pagani, iudaei, haeretici, si praedestinati sunt, in ecclesia essent, antequam ad eam accederent, et putandi forent christiani mediis in idololatriis; e contrario christiani, qui non sunt praedestinati, media in fide et vita christiana tamquam pagani habendi forent. Hoc autem absurdum esse nemo non videt. Unde optime s. *Augustinus*: „Secundum istam ergo praescientiam Dei et praedestinationem, quam multae oves foris, quam multi lupi intus, et quam multae oves intus, et quam multi lupi foris!“¹

Denique *ex indole visibili ecclesiae constat neque iustos solos neque electos solos esse membra ecclesiae*. Qui enim iusti vel electi sint, hominibus nullo modo apparet. Ergo ecclesia ex solis iustis vel electis composita, foret societas simpliciter invisibilis, cum tamen ecclesia vera Christi simpliciter visibilis sit.

DISSERTATIO II.

DE CONSTITUTIONE ECCLESIAE.

Societatem ecclesiasticam a Christo institutam esse novimus. Deinde iam quaeritur de constitutione ecclesiae, i. e. de forma regiminis ecclesiastici. Tres praecipue formae distinguuntur, quibus societates quaelibet regi possunt: constitutio nempe democratica, aristocratica (si agitur de societate profana) sive hierarchica (si agitur de societate religiosa) et monarchica. *Constitutio democratica* adest, cum omnes consociati pari iure potestatem socialem detinent eamque vel ipsi vel per delegatos suos exercent. *Constitutio aristocratica* sive *hierarchica* adest, cum aliqui tantum consociati potestatem socialem iure sive natali sive sacro detinent et exercent. *Constitutio monarchica*

¹ In Io tract. 45. n. 12; ML 35, 1725.

adest, cum unus tantum consociatus potestatem socialem detinet et exercet capitis instar, quo totum corpus humanum regitur. Demum quaevis constitutio mixta esse potest sive temperata duobus vel tribus elementis enumeratis.

Iam liquet¹ *Christum ipsum esse caput sive monarcham absolutum, a quo solo invisibiliter ecclesia regitur.* In praesentibus vero inquirimus, *quisnam nomine et vice Christi ecclesiam visibilem visibiliter regat*, a. v. num constitutio ecclesiae e Christi ordinatione sit democratica, hierarchica, monarchica vel mixta. Respondemus *constitutionem ecclesiae, exclusa democratia, esse hierarchico-monarchicam.* Unde duplici capite agemus primo *de constitutione ecclesiae hierarchica*, deinde *de constitutione ecclesiae monarchica.*

CAPUT I.

DE CONSTITUTIONE ECCLESIAE HIERARCHICA.²

ARTICULUS I.

DE HIERARCHIA ECCLESIAE GENERATIM.

Hierarchia (ἱερά ἀρχή) etymologice est sacer principatus sive sacrum imperium. Proinde abstracte (objective) designat ipsam potestatem sacram, concrete (subiective) vero coetum personarum, quae potestatem sacram detinent et exercent.

¹ Ex dictis de indole supernaturali ecclesiae.

² *Petavius*, De hierarchia ecclesiastica, Opera ed. Parisiis 1867, t. VII. VIII; *Franzelin*, Theses de ecclesia Christi, Romae 1887, th. 15--16; *Döllinger*, Christenthum und Kirche, Regensburg 1860, 226 sqq. 292 sqq.; *Wilmers*, De Christi ecclesia, Ratisbonae 1897, 285--371; *Gobet*, De l'origine divine de l'épiscopat, Fribourg (Suisse) 1898; *Michiels*, L'origine de l'épiscopat, Louvain 1900; *Segna*, De ecclesiae Christi constitutione et regimine, Romae 1900; *Dunin-Borkowski*, Die neueren Forschungen über die Anfänge des Episkopats, Freiburg 1900; Die Kirche als Stiftung Jesu, Kempten 1913, 25--92; *Semeria*, Dogma, gerarchia e culto nella chiesa primitiva, Roma 1902; *Sobkowski*, Episkopat und Presbyterat in den ersten christlichen Jahrhunderten, Würzburg 1903; *Bruders*, Die Verfassung der Kirche bis zum Jahre 175 n. Chr., Mainz 1904; *Duchesne*, L'origine du culte chrétien, 3. éd., Paris 1903; *Bourgeois*,

Pro potestate duplici duplex distinguitur hierarchia. Altera potestas respicit regimen publicum ecclesiae, altera sanctificationem privatam singulorum membrorum. Illa vocatur potestas *iurisdictionis* atque confertur simplici iniunctione sive missione; ista vocatur potestas *ordinis*, quia ordinatione quadam sive consecratione sacramentali confertur.¹ A nonnullis potestas hierarchica triplex dividitur: potestas *ordinis* (ministerii), *regiminis* (imperii) et *magisterii*, dum secundum communioem divisionem potestas magisterii sub iurisdictionis sive regiminis potestate comprehenditur, uti alio loco² ostendemus. In nostra dissertatione, licet per concomitantiam interdum etiam sermo sit de magisterio et de ministerio ecclesiae, per se et essentialiter agitur de ecclesiae imperio sive de potestate iurisdictionis stricte sumptae. De magisterio tractabitur specialiter in secunda parte demonstrationis catholicae; de ministerio vero in theologia dogmatica et morali.

Unde quaeritur, *utrum Christus potestatem regendae ecclesiae concesserit tali coetui restricto personarum sacrarum, an illam potestatem dederit toti coetui populi christiani*. Si prius, ecclesia est societas hierarchica sive inaequalis; si posterius, ecclesia est societas democratica sive aequalis. Illud catholicos, istud plures haereses tenere *historia* et *status quaestionis* edocent.

1°. *Historia quaestionis*. Saeculo XIV *Marsilius patavinus* cum *Ioanne de landuno* in libro „Defensor pacis“ contendit omnem iurisdictionem ecclesiasticam residere in populo christiano, populumque christianum vel immediate vel mediante vicario suo, imperatore nempe, iurisdictionem transferre in

Christianisme et église, Paris 1906; *Mertens*, De Hierarchie in de eerste eeuw des Christendoms, Amsterdam 1908; *Batiffol*, L'église naissante et le catholicisme, 2. éd., Paris 1909, 115 sqq.; La hiérarchie primitive, in opere: Etudes d'histoire et de théologie positive, 1re série, 5. éd., Paris 1907, 225–280; *Billot*, De ecclesia Christi, I, 3. ed., Prati 1909, 240–516.

¹ Cf. s. *Thom.* 2. 2, q. 39, a. 3; suppl. q. 20, a. 1. ad 1 et q. 19, a. 3. *Concil. trident.*, sess. 23, de sacramento ordinis, can. 7.

² De magisterio authentico, art. II.

praepositos ecclesiasticos. Hanc sententiam *Ioannes XXII* (a. 1327) ut haeticam damnavit.¹

Saeculo XVI *reformatores* errorem Marsilii recoxerunt. *Lutherus* in libro „De abroganda missa privata“ praetendit christianum populum esse simplicem, in quo prorsus nulla differentia personarum, „nullus clericus, nullus laicus, nullus unctus, nullus rasmus, nullus monachus“ esse debeat. *Calvinus* etiam² et alii protestantes omnes, exceptis anglicanis, propugnaverunt cunctos christianos esse sacerdotes, praepositos autem ecclesiae non Christi institutione, sed populi electione et deputatione auctoritatem obtinere. Quem errorem hisce exposuit *concilium tridentinum*: „Quod si quis omnes christianos promiscue novi testamenti sacerdotes esse, aut omnes pari inter se potestate spiritali praeditos affirmet, nihil aliud facere videtur, quam ecclesiasticam hierarchiam, quae est ut castrorum acies ordinata, confundere . . . Si quis dixerit, in ecclesia catholica non esse hierarchiam divina ordinatione institutam, quae constat ex episcopis, presbyteris et ministris, anathema sit.“³

Saeculo XVII, piaudentibus febronianis, iansenistis, gallicanis et iosephinistis, *synodus pistoriensis* eundem fere errorem iteravit asseverans sacram potestatem immediate traditam esse toti fidelium communitati, hinc vero derivari in ministros ecclesiae, qui eam exercent nomine et vice populi. Quam sententiam *Pius VI* (a. 1794) aliique summi pontifices reiecerunt.⁴

Saeculo XIX denique *rationalistae moderni*⁵ iactarunt totam hierarchiam humana institutione et naturali progressu

¹ Denz. n. 495 sqq.

² Institutiones christianae religionis, lib. 4, c. 3. 4.

³ Sess. 24. c. 4; Denz. n. 960. 966.

⁴ Denz. n. 1502. 1503. Synodus pistoriensis propositiones huc spectantes fere deprompserat e libro „De ecclesiastica et politica potestate“, quem a. 1611 composuerat *Edmundus Richer*, gallus.

⁵ Maxime *Löning*, Die Gemeindeverfassung des Urchristenthums, Halle 1889; *Charles Gore*, The ministry of the christian church, London 1889; *Heinrich*, Das Urchristentum, Leipzig 1902; *Weizsäcker*, Das apostolische Zeitalter der christlichen Kirche, 3. Aufl., Freiburg 1901; *Pfleiderer*, Die Entstehung des Christenthums, München 1905; *Sohm*, Wesen und Ursprung des Katholizismus, Leipzig 1909; *Harnack*, Kirchenverfassung und Kirchenrecht in den zwei ersten Jahrhunderten, Leipzig 1910.

rei christianae ortam esse. Ab initio assecclas Christi solo communi quodam divino impetu iunctos solisque doctoribus et prophetis charismaticis inflammatos esse. Refrigerato demum primo fervore auctoque numero fidelium, necessitatem ursisse munerum publicorum, quibus ecclesia administraretur. Itaque sensim sensimque contra voluntatem et ordinationem Christi introducta esse munia et officia episcoporum, presbyterorum et diaconorum. Ex hoc summario historico intelligitur iam plene:

2°. *Status quaestionis.* Repugnantibus acatholicis (exceptis protestantibus anglicanis et „orthodoxis“ orientalibus) *fides catholica non admittit ecclesiam esse societatem democraticam sive aequalem, cuius scilicet membra omnia habeant eadem officia,¹ sed ecclesiam concipit societatem hierarchicam sive inaequalem, in qua ex institutione divina alii sint praepositi, alii subditi, alii auctoritate docentes et praecipientes, alii ex obligatione audientes et obedientes.*² Illi vocabulo usitatore etiam vocantur *clerus*,³ isti *laici*.⁴ Divisio ergo in clerum et laicos sive populum est originis divinae. Christus ipse hierarchiam constituit, quae, in collegio apostolorum incepta et tempore apostolico plene ordinata („organisata“), usque ad finem mundi

¹ Quamvis autem constitutio ecclesiae non sit democratica, tamen omnia emolumenta democratiae in ecclesia reperiuntur: quilibet, ultimus quoque laicus, „coram lege aequalis est“, ita ut per se et de iure aptus sit ad omnia officia et dignitates hierarchica; quilibet, primus quoque hierarcha, omnibus legibus fidei, morum et disciplinae adstringitur. Immo ecclesia bonum „populi“ enixius promovet, quam optima democratia. Respublica democratica nonnisi bonum commune immediate spectat et promovet, bono privato singulorum saepe et necessario neglecto; ecclesia vero immediate semper curat et attingit singulorum fidelium bonum privatum, e quo pendet bonum spirituale totius communitatis ecclesiasticae. Cf. *Gutberlet, Lehrbuch der Apologetik*, 3. Bd, Münster 1894, 103 sq.

² Tamen ii, qui praesunt sub uno respectu, sub alio respectu sunt subditi. Excipe romanum pontificem, qui ut caput ecclesiae omnibus praest, nulli subest. Subiicitur solummodo veritati revelatae et in foro conscientiae confessorio.

³ Κληρος = sors „propterea vocantur clerici, vel quia de sorte sunt Domini, vel quia ipse Dominus sors, id est, pars clericorum est.“ *Hieronymus, Epist. 52. al. 2. ad Nepotianum n. 5; ML 22, 531.*

⁴ Λαός = populus.

est duratura. Veritas huius doctrinae catholicae constat e *testimoniis evangelicis, apostolicis et patristicis.*

I. TESTIMONIA EVANGELICA.

Testibus evangelii *Iesus Christus potestatem hierarchicam apostolis primum significavit, postea promisit, denique contulit.*

1. *Iesus Christus potestatem hierarchicam apostolis primum significavit.* Ab ineunte iam vita sua publica e discipulis suis *elegit* duodecim, quos et apostolos, i. e. legatos vocavit. Eos *misit ad praedicandum* eisque dedit potestatem patrando *miracula*, quibus legationem suam divinam probarent. „Ambulans autem Iesus iuxta mare Galilaeae, vidit duos fratres, Simonem, qui vocatur Petrus, et Andream fratrem eius, mittentes rete in mare, et ait illis: Venite post me, et faciam vos fieri piscatores hominum.“¹ „Vocavit ad se, quos voluit ipse, et venerunt ad eum, et fecit, ut essent duodecim cum illo, et ut mitteret eos praedicare.“² „Factum est autem in illis diebus. exiit in montem orare, et erat pernoctans in oratione Dei. Et cum dies factus esset, vocavit discipulos suos et elegit duodecim ex ipsis, quos et apostolos nominavit.“³ „Convocatis autem duodecim apostolis, dedit illis virtutem et potestatem super omnia daemonia, et ut languores curarent. Et misit illos praedicare regnum Dei et sanare infirmos.“⁴

Apostolis iunxit „et alios septuaginta duos, et misit illos binos ante faciem suam in omnem civitatem et locum, quo erat ipse venturus“.⁵ Dum autem hos septuaginta duos adhibet praecursores et „operarios“ auxiliares,⁶ duodecim¹ apostolos continuo *secum retinuit.*⁷ Eos modo speciali *educavit,*⁸ aperte exponens parabolas, quas turba non capiebat: „Quia vobis datum est nosse mysteria regni caelorum; illis autem non est datum.“⁹ Eis amplas instructiones dedit de munere

¹ Mt 4, 18. 19.

² Mc 3, 13. 14.

³ Lc 6, 12. 13.

⁴ Lc 9, 1. 2.

⁵ Lc 10, 1. Cf. 10, 1—11. 17—20.

⁶ Lc 10, 2.

⁷ Lc 8, 1.

⁸ Mt 10, 5 sqq.; 16; Io 15, 15.

⁹ Mt 13, 10. Cf. Mc 4, 11; Lc 8, 10.

apostolico recte obeundo.¹ Hoc agendi modo Christus sat clare innuit apostolos potestate hierarchica. functum iri erga ceteros fideles. Revera:

2. *Iesus Christus potestatem hierarchicam apostolis postea promisit* verbis: „Si peccaverit in te frater tuus, vade, et corripe eum inter te et ipsum solum. Si te audierit, lucratus eris fratrem tuum; si autem te non audierit, adhibe tecum adhuc unum vel duos, ut in ore duorum vel trium testium stet omne verbum. Quod si non audierit eos: „*dic ecclesiae; si autem ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus.* Amen dico vobis, *quaecumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in caelo; et quaecumque solveritis super terram, erunt soluta et in caelo.*“² Haec verba potestatem hierarchicam apostolis datum iri *implicite supponunt et explicite edicunt.*

Hierarchiam apostolis datum iri *implicite supponunt verba priora*, quae agunt de correctione rei. Reus, post privatam correptionem incorrigibilis, denuntiandus est ecclesiae. Quam si non audierit, a coetu christifidelium est excommunicandus, sicuti ethnici et publicani a synagoga, coetu scil. religioso iudaeorum, exclusi erant. Ita loquendo Salvator certo supponit ecclesiae competere summam potestatem hierarchicam iudicandi, coercendi, puniendi fideles. Atqui ecclesiae nomine non designari fidelium multitudinem, sed praesides ecclesiasticos ac proxime apostolos patet ex eo, quod Christus statim cum pondere alloquitur apostolos: „Amen dico vobis . . .“

Hierarchiam apostolis datum iri *explicite edicunt verba posteriora*, quae sunt de iure ligandi et solvendi. His verbis apostolis promittitur auctoritas intra nullos fines contenta („*quaecumque alligaveritis . . . quaecumque solveritis*“) et divina („*erunt ligata . . . erunt soluta et in caelo*“) ligandi et solvendi. Atqui ligare et solvere in ore Christi idem sunt ac potestatem spiritualem exercere. Etenim patet apostolos non iuberi, ut *vinculis physicis alligent vel solvant corpora*, sed ut *vinculis moralibus alligent vel solvant animas*, docendo fidem, proponendo

¹ Io c. 13 sqq.

² Mt 18, 15—18.

leges, remittendo vel retinendo peccata.¹ Ergo citatis verbis Christus apostolis illimitatam et divinam auctoritatem docendi, regendi et sanctificandi fideles promisit, i. e. promisit eis hierarchicam potestatem stricte sumptam.

3. *Iesus Christus potestatem hierarchicam apostolis demum contulit* tum post resurrectionem tum ante ascensionem.

Post resurrectionem apparens apostolorum collegio dixit: „Sicut misit me Pater, et ego mitto vos . . . Accipite Spiritum Sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt.“² Sicut Christus missus est cum plena auctoritate Patris ad homines docendos, sanctificandos et regendos, ita apostoli mittuntur cum plena auctoritate Filii. Immo similitudo auctoritatis Christi et apostolorum tam perfecta est, ut Salvatoris instar apostoli polleant potestate illa maxime divina³ dimittendi et retinendi peccata.

Ante ascensionem Christus apostolos eosque solos iterum allocutus est dicens: „Data est mihi omnis potestas in caelo et in terra: euntes ergo docete omnes gentes: baptizantes eos (μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτούς) in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti: docentes eos servare omnia (διδάσκοντες αὐτούς τηρεῖν πάντα), quaecumque mandavi vobis: et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi.“⁴ Provocans ad plenitudinem divinae suae potestatis Christus apostolos in mundum mittit, ut qua magistri doceant (μαθητεύσατε) et discipulos faciant (διδάσκοντες) omnes

¹ Hanc significationem verborum Christi neque ab apostolis neque a plebe iudaeorum ignorari ex eo elucet, quod scribae et pharisaei usu communi et cotidiano verba illa ita intelligebant et applicabant. Ligare ipsis nil aliud fuit ac vetare; solvere nil aliud ac permittere. In antiquissima namque parte Talmudis, quae Mishna vocatur quaeque continet decreta rabbinica tempore Christi iam usitata, verba ligandi et solvendi inveniuntur, ubi statuitur, utrum licitae sint quaedam actiones an non. Saepissime ibi occurrunt voces: hoc est ligatum, i. e. vetitum; hoc est solutum, i. e. licitum, vel: rabbi Schamai hoc ligat, rabbi Hillel hoc solvit. Cf. *Ottiger*, Theol. fund. II, 51—54.

² Io 20, 21—23.

³ „Quid hic sic loquitur? blasphemat. Quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus?“ Lc 5, 21.

⁴ Mt 28, 18—20.

populos. Utque et ipsi individualiter et per successores suos hoc magisterio, ministerio et imperio sacro rite perfungi valeant, Christus se praeesse et assistere hierarchiae ecclesiasticae pollicetur omne tempus usque ad finem mundi.¹

Discipulos verba Domini ita intellexisse probant:

II. TESTIMONIA APOSTOLICA.

Apostoli hierarchiam divinitus acceptam factis *exercent*, verbis *asserunt* aliisque hominibus *communicant*.

1. *Apostoli hierarchiam divinitus acceptam factis exercent tum collegialiter tum individualiter.*

Collegialiter statim post pentecosten agunt tamquam praesides ecclesiae. Imprimis ipsum collegium apostolicum complentes, in locum Iudae proditoris, Deo auspice, Matthiam eligunt „accipere locum ministerii huius et apostolatus“.² Continuo religionem christianam praedicant, credentes baptismo tingunt ecclesiaeque in dies crescenti praesunt.³ Aucto conversorum gentilium numero iudaeo-christiani quidam legem mosaicam omnibus imponere tentaverunt. Controversiam inde natam apostoli in concilio hierosolymitano auctoritative dirimunt decretumque peremptorium cunctis fidelibus observandum praescribunt.⁴

Individualiter etiam singuli quique apostolorum principatu sacro funguntur. *Petrus* praedicando et baptizando coetum christifidelium constanter auget⁵ et pertransiens „universos“ visitat.⁶ *Paulus* magnam partem imperii romani peragrans ubique ecclesias fundat et gubernat, dando varia praecepta,⁷ convellendo

¹ Verba illa: „usque ad consummationem saeculi“ (ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος) non designare finem aevi apostolici, sed finem mundi, probabitur infra in quaestione de institutione magisterii infallibilis.

² Act 1, 24—26.

³ Act 2, 37 sqq.; 4, 4. 31—35; 5, 12—14; 6, 1—7; 8, 1. 14—17; 9, 26 sqq.; 10, 47—48; 11, 17—30; 15, 23—39.

⁴ Act 15; 16, 4.

⁵ Act 2, 40—41; 11, 20 etc.

⁶ Act. 9, 32. „Quasi dux circuibat, ordines considerans, quae pars esset coadunata, quae ornata, quae sua praesentia egeret.“ *Io. Chrysostom.*, Hom. 21 in Acta n. 1—2; MG 60, 163 sq.

⁷ V. g. circa idolothyta, circa usum charismatum: 1 Cor 8, 1—13; 10, 14—22.

abusus,¹ excommunicando indignos.² Uno verbo apostoli et collegialiter et individualiter agunt tamquam auctoritatem hierarchicam in fideles habentes.

2. *Apostoli hierarchiam divinitus acceptam verbis asserunt.* Decretum disciplinare *collegii apostolici* exorditur: „Visum est Spiritui Sancto et nobis . . .“³ Quibus verbis divinam originem et auctoritatem hierarchiae proclamant. *Petrus* semet nominat „apostolum Iesu Christi“.⁴ *Paulus* multoties insistit se apostolum Iesu Christi esse secundum voluntatem Dei,⁵ non ab hominibus, sed per Iesum Christum et Deum Patrem electum.⁶ Pro Christo legatione fungitur;⁷ non loquitur in persuasibilibus humanae sapientiae verbis, sed nomine et virtute Dei;⁸ quod ipse praecipit, Dominus praecipit;⁹ quae scribit, Domini sunt mandata;¹⁰ quae operatur, Christus efficit;¹¹ potestatem, qua utitur, a Deo accepit.¹² Idemque dicit de *omnibus ministris ecclesiae*: „Ipse (Christus) dedit quosdam quidem *apostolos*, quosdam autem prophetas, alios vero evangelistas, alios autem *pastores et doctores* ad consummationem sanctorum, in opus ministerii, in aedificationem corporis Christi.“¹³ Unde concludit: „Sic nos existimet homo ut ministros Christi et dispensatores mysteriorum Dei.“¹⁴

3. *Apostoli hierarchiam divinitus acceptam aliis communicant* constituentes per singulas ecclesias clerum localem eique tradentes propriam auctoritatem.

Auctoritatem supremam in ecclesiis apostoli sibi quidem reservant eamque vel ipsimet immediate¹⁵ vel mediate per vicarios suos¹⁶ exercent. Tamen *per omnes ecclesias constituunt*

¹ V. g. circa coenam: 1 Cor 11, 17—34.

² Corinthium incestuosum, Hymenaeum et Alexandrum: 1 Cor 5, 3—5; 1 Tim 1, 20.

³ Act 15, 28.

⁴ 2 Petr 1, 1.

⁵ 1 Cor 1, 1.

⁶ Gal 1, 1.

⁷ 2 Cor 5, 18—20.

⁸ 1 Cor 2, 1—5.

⁹ 1 Cor 7, 10.

¹⁰ 1 Cor 14, 37.

¹¹ Rom 15, 18.

¹² 2 Cor 13, 10.

¹³ Eph 4, 11—12.

¹⁴ 1 Cor 4, 1.

¹⁵ Cf. 1 Cor 5, 3 sqq; 14, 27—40; 2 Cor 11, 28; 13, 1—6; 2 Tim 1, 6.

¹⁶ Titum, Timotheum, Silam, Epaphroditum: 1 Thess 3, 2; 1 Cor 4, 17; Phil 2, 19, 25; 1 Tim 3, 1—12; 5, 19—22; Tit 1, 5—9.

clerum localem sive collegium presbyterorum, qui simul cum apostolis vel etiam vice apostolorum greges fidelium pascere.¹ *Ierosolymis* primis iam diebus eliguntur diaconi² et mox (saltem post persecutionem herodianam circa annum 46) presbyteri sive seniores,³ ut ducibus apostolis ecclesiam illam primitivam regerent.⁴ *Philippis* praeerant episcopi et diaconi.⁵ *Ephesi* inveniebatur collegium presbyterorum⁶ sive episcoporum.⁷ „*Per singulas ecclesias*“ in suo primo itinere fundatas Paulus „presbyteros“ statuebat.⁸ Etiam *in ecclesiis iudaeo-christianis* primi temporis affuisse presbyteros Petrus et Iacobus testantur. Petrus: „Seniores (presbyteri), pascite, qui in vobis est, gregem Dei;“⁹ Iacobus: „Infirmatur quis in vobis, inducat presbyteros ecclesiae.“¹⁰ *Ubique demum* ut praesto esset clerus, apostoli insuper discipulos suos iubent omnibus in civitatibus presbyteros instituere. Ita Tito Paulus scribit: „Reliqui te Cretae, ut . . . constituas per civitates presbyteros“,¹¹ episcopos nempe¹² et diaconos,¹³ quorum qualitates doctor gentium delineat.

Itaque apostoli omnibus ecclesiis praeferunt hierarchas locales et stabiles, qui vel presbyteri simpliciter vel expresse episcopi, presbyteri et diaconi vocantur.¹⁴

Clerici autem sic constituti non populi mandato, sed *impositione manuum apostolorum eorumque discipulorum auctoritatem*

¹ V. infra art. II.

² Act 6, 1—10.

³ Act 11, 30; 15, 4. 6. 23.

⁴ Act 11, 30; 15 passim; 16, 4; 21, 18.

⁵ Phil 1, 1.

⁶ Act 20, 17.

⁷ Act 20, 28.

⁸ Act 14, 22.

⁹ 1 Petr 5, 1.

¹⁰ Iac 5, 14.

¹¹ Tit 1, 5.

¹² Tit 1, 6 sqq.; 1 Tim 3, 1 sqq.

¹³ 1 Tim 3, 8 sqq.

¹⁴ Cum ista hierarchia proprie dicta nil rei habent „evangelistae“ et „prophetiae“ itinerantes, qui de civitate in civitatem euntes doctrinam christianam proposuerunt, illi quidem sermone communi sive in statu animae ordinario, isti „in spiritu“ sive statu extraordinario ecstaseos. Item nec alii fideles „charismatici“, dono scientiae, vaticiniorum, miraculorum, linguarum dotati, confundi debent cum hierarchia. Cf. 1 Cor c. 12—14, ubi Paulus fuse de charismaticis tractat, necnon Eph 4, 11—14, ubi refert Christum in utilitatem fidelium dedisse apostolos (proprie dictos), prophetas, evangelistas, demum pastores et rectores, i. e. praepositos locales, quorum est pascere et docere.

hierarchicam recipiunt. Impositione manuum iam in vetere testamento conferebantur iura, privilegia et officia imponenti propria.¹ Eodem modo presbyteris novi testamenti potestas ordinis et iurisdictionis traditur per impositionem manuum apostolorum eorumque suorum.² Ita ordinandos iam *primos septem viros* „constituerunt ante conspectum apostolorum, et orantes imposuerunt eis manus.“³ *Paulum et Barnabam* ordinauerunt „ieiunantes et orantes imponentesque eis manus . . . Et ipsi quidem missi a Spiritu Sancto abierunt.“⁴ *Paulus* iterum et *Barnabas* „manus imponentes constituerunt per singulas ecclesias *presbyteros*“.⁵ Eos autem, quibus manus imposuerat, Paulus affatur: „Attendite vobis et universo gregi, in quo *vos Spiritus Sanctus posuit episcopos regere ecclesiam Dei*.“⁶ *Timotheum* Paulus monet: „Noli negligere gratiam, quae in te est, quae data est tibi . . . cum impositione manuum presbyterii . . . Admoneo te, ut resuscites gratiam Dei, quae est in te per impositionem manuum mearum.“⁷ „Manus cito nemini [presbytero ordinando] imposueris.“⁸

Apostoli igitur, a Christo ipso de hac re edocti, non dubitanter intellexerunt ecclesiam e clero et populo, praepositis et subditis omni tempore constare debere seu constitutionem hierarchicam perpetuo stabilitam esse. Unde hierarchiam divinitus acceptam factis exercuerunt, verbis asseruerunt aliisque communicaverunt.

Eodem modo constitutionem hierarchicam ecclesiae ab omnibus christianis aevi iam primitivi conceptam esse conclamant:

III. TESTIMONIA PATRISTICA.

Adversarii concedunt hierarchiam ecclesiae saeculo secundo mediante vel saltem ad finem vergente affuisse, antea vero eandem affuisse negant. Unde ad illos plene confutandos

¹ Gn 48, 14; Nm 27, 23; Dt 34, 9.

² De impositione manuum sive χειροτονία v. Wirceburg., De ord. n. 5 sq.; Petav., De eccl. hier. lib. 1, c. 8, n. 10; lib. 2, c. 6, n. 9 sqq.

³ Act 6, 6.

⁴ Act 13, 3—4.

⁵ Act 14, 23 graece.

⁶ Act 20, 28.

⁷ 1 Tim 4, 14; 2 Tim 1, 6.

⁸ 1 Tim 5, 22; cf. 5, 19.

nonnisi priscos patres apostolicos evocamus, qui iam saeculo primo labente vel certe saeculo secundo nascente de hierarchia scripserunt: auctor nempe Doctrinae duodecim apostolorum. Clemens romanus, Ignatius et Polycarpus.

1. *Doctrina duodecim apostolorum* (ultimis decenniis saeculi primi conscripta in Syria) postquam mentionem fecit sacrificii eucharistici, pergit: „Constituite¹ igitur vobis episcopos et diaconos dignos Domino, viros mansuetos et argenti non cupidos et veraces et probatos; vobis enim ministrant et ipsi ministerium prophetarum et doctorum. Ne igitur contemnatis eos; ipsi enim sunt honorati inter vos una cum prophetis et doctoribus.“² In praecedentibus namque Doctrina iusserat doctores sive „apostolos“ itinerantes et prophetas charismaticos suscipiendos et honorandos esse „sicut Dominum“,³ cuius evangelium annuntiant et scientiam augent. Iam nunc additur eodem honore prosequendos esse etiam clericos stabiles, scil. episcopos et diaconos, qui non solum officio magistrali doctorum et prophetarum funguntur in ecclesiis, sed etiam munere sacerdotali, quo non pollent doctores et prophetae. Ex quo perspicitur episcopos et diaconos singulis ecclesiis Syriae praefuisse tempore illo apostolis coaevo.

2. *Clemens romanus* (a. 81—96) Roma ad corinthios scripsit epistolam, ut coerceret seditionem, quam aliqui potentiores in cognitione et sapientiores in iudicio⁴ moverant contra ecclesiae presbyterium. Quam factionem ingenii contra auctoritatem acriter sic insectatur: „Turpia, fratres, turpia valde auditu sunt et christiana vivendi ratione indigna, quae comperimus: firmissimam et antiquam corinthiorum ecclesiam propter unum aut alterum hominem seditionem movere contra presbyteros.“⁵ Hanc pugnam quorundam fidelium contra presbyterium propterea inauditam et illicitam esse inter christianos, quod hierarchia ecclesiastica divinitus instituta sit et apostolica successione ad praesentes possessores pervenerit: „Apostoli

¹ χειροτονήσατε = manuum impositione constituite.

² 15, 1—2; F I, 33 sq.

³ Doctrina c. 11; F I, 24—30.

⁴ Clem. rom., Epist. ad corinth. I, 48, 5; F I, 163.

⁵ I, 47, 6; F I, 161.

nobis evangelii praedicatores facti sunt a Domino Iesu Christo, Iesus Christus missus est a Deo. Christus igitur a Deo et apostoli a Christo; et factum est utrumque ordinatim ex voluntate Dei. Itaque acceptis mandatis et per resurrectionem Domini nostri Iesu Christi plena certitudine imbuti Deique verbo confirmati, cum certa Spiritus Sancti fiducia egressi sunt annuntiantes regni Dei adventum. Per regiones igitur et urbes verbum praedicantes . . . constituerunt episcopos et diaconos eorum, qui credituri erant . . . Et quid mirum eos, quibus in Christo a Deo hoc munus commissum fuit, praedictos constituisse? . . . Itaque qui constituti sunt ab illis [apostolis] vel deinceps ab aliis viris eximiis consentiente universa ecclesia . . . hos iudicamus munere suo non iuste deiici. Non enim leve erit peccatum nostrum, si eos, qui sancte et sine reprehensione munera [sacrificium] obtulerunt, episcopatu eiicimus.¹ „*Praepositos* nostros (τοὺς προηγούμενους ἡμῶν) revereamur . . . Cuncta ordine debemus facere, quae nos Dominus statutis temporibus peragere iussit. Oblationes scilicet et officia sacra perfici, ubi etiam et a quibus eas celebrari vult, ipse excelsissima voluntate definivit . . . *Summo* quippe *sacerdoti* sua munera tributa sunt, *sacerdotibus* locus proprius assignatus est, et *levitis* sua ministeria (διακονίαι) incumbunt. *Homo laicus* praeceptis laicis constringitur.“² „Vos igitur, qui seditionis fundamenta iecistis, in obedientia subditi estote presbyteris et correctionem suscipite in paenitentiam, genua cordium vestrorum flectentes. Discite subiici, deponentes gloriosam et superbam linguae vestrae arrogantiam; melius enim vobis est in grege Christi parvos et bonae famae reperiri, quam nimis splendentes spe illius eiici.“³

Itaque s. Clemens, apostolorum discipulus et Petri in sede romana successor, docet: 1°. ecclesias tum occidentis, e quo scribit, tum orientis, cui scribit, hierarchice ita constitutas esse, ut praepositis subditi, clericis laici subiecti sint. 2°. Presbyterium

¹ I, 42—44; F I, 153—157.

² I, 21, 6; 40, 1—6; F I, 129. 151. Patres etiam posteriores sat frequenter hierarchiam christianam cum hierarchia levitica comparant, episcopum summo sacerdoti, presbyteros sacerdotibus, diaconos levitis veteris testamenti aequantes. Cf. Const. apost. lib. 8, c. 46; MG I, 1156. S. Hieron., Ep. 52, n. 7; ML 22, 534. S. Leo, Sermon. 59 (al. 57), c. 7; ML 54, 341.

³ I, 42, 1. 2; F 171 sq.

ecclesiae amplecti episcopos et diaconos, vel potius, ad exemplar veteris testamenti, episcopos, presbyteros secundi gradus et diaconos. 3°. Istam constitutionem hierarchicam ecclesiae apostolorum tempore iam invaluisse, immo ipsi Christo et Deo originem debere.

3. *Ignatius* († c. 107), insignis martyr, apostolorum certe discipulus et Petri Antiochiae successor, in epistolis suis fere totus est in urgenda obedientia et obsequio erga hierarchiam ecclesiasticam. *Formam* autem hierarchiae ita describit, ut componatur episcopo, presbyteris, diaconis. Magnesios adprecatur: „Hortor, ut in concordia Dei omnia peragere studeatis, episcopo praesidente loco Dei et presbyteris loco senatus apostolici, et diaconis mihi suavissimis concreditum habentibus mysterium Iesu Christi . . . Quemadmodum igitur Dominus sine Patre, ipsi unitus, nihil fecit, neque per seipsum, neque per apostolos: ita neque vos sine episcopo et presbyteris quidquam peragatis . . . Studete igitur confirmari in doctrinis Domini et apostolorum . . . cum dignissimo episcopo vestro et digne contexta spirituali corona presbyterii vestri et cum diaconis Deo placentibus.“¹ Trallianos monet: „Cuncti revereantur diaconos ut Iesum Christum, sicut et episcopum, qui est typus Patris, presbyteros autem ut senatum Dei et concilium apostolorum. *Sine his ecclesia non vocatur.*“² „A talibus [haereticis] vos custodite. Hoc autem fiet, si nec inflati nec avulsi fueritis a Deo Iesu Christo et episcopo et praeceptis apostolorum. Qui intra altare est, mundus est, qui vero extra altare est, non est mundus; hoc est, qui sine episcopo et presbyterio et diaconis quidpiam agit, is non est mundus in conscientia.“³ Philadelphenses iubet unitos esse „cum episcopo et presbyteris eius et diaconis *iuxta sententiam Christi designatis*, quos secundum propriam voluntatem suam firmavit in stabilitate per sanctum suum spiritum.“⁴ Iisdemque in memoriam revocat: „*Clamavi* cum praesens essem, loquebar magna voce, Dei voce: Episcopo obedite et presbyterio et diaconis.“⁵

¹ Magnes. 13, 1; *F* 241.

² Trall. 3, 1; *F* I, 245.

³ Trall. 7; *F* 257 sq.

⁴ Philad., inscriptio; *F* I, 265.

⁵ Philad. 7, 1; *F* I, 271.

S. Ignatius igitur testatur: 1°. Singulis ecclesiis necessario praeesse hierarchiam constantem episcopo, presbyteris et diaconis. Et quidem 2°. Hanc constitutionem hierarchicam ex apostolorum tempore affuisse; nam gradus hierarchiae memorat non ut novos aut recens inventos, sed vulgatos usuque receptos iam retroactis decenniis apostolicis, quibus suppar erat Ignatius. Immo episcopos, presbyteros et diaconos, ait, „iuxta sententiam Christi designari“ et firmari „secundum propriam voluntatem“ Christi, ita quidem, ut „sine his ecclesia non vocetur“.

4. *Polycarpus*, martyr (a. 107), statim post mortem Ignatii, amici sui, litteras scripsit ad Philippenses¹ eosdem monens: „Oportet ab his omnibus [cupiditatibus] abstinere, subiici autem presbyteris et diaconis tamquam Deo et Christo.“² Sed et presbyterium ecclesiae smyrnensis commemorat et seipsum huius ecclesiae episcopum implicite designat sic epistolam suam inscribendo: „Polycarpus et qui cum eo presbyteri ecclesiae Dei, quae peregrinatur Philippis.“³ Illum revera fuisse episcopum smyrnaeorum tum s. Ignatius,⁴ tum Martyrium s. Polycarpi,⁵ tum Polycrates episcopus ephesinus⁶ tradunt. Irenaeus demum testatur se in prima sua aetate novisse Polycarpum ab ipsis apostolis episcopum constitutum.⁷ Quae si conferantur, patet, teste Polycarpo, apostolorum discipulo, ecclesias ita ordinatas fuisse, ut presbyterio dirigerentur composito ex episcopo, presbyteris secundi gradus et diaconis.

His omnibus consideratis neminem latet falsitas opinionis adversae de origine hierarchiae ecclesiasticae. Hierarchiam

¹ In epistola sua nempe Polycarpus persuasum sibi habet Ignatium iam mortuum esse (c. 9), nuntium vero de morte eiusdem nondum acceperat (c. 13, 2). Cf. *Funk* I, XC.

² S. *Polyc.* ep. 5, 3; *F* I, 303.

³ L. c. I, 297.

⁴ In epistola ad Magnesios c. 15 et in inscriptione epistolae ad ipsum Polycarpum; *F* I, 241. 287.

⁵ „Hic fuit maxime admirandus martyr Polycarpus, qui nostris temporibus apostolicus et propheticus doctor exstitit, catholicae ecclesiae smyrnensis episcopus.“ *Mart. s. Polyc.* 16, 2; *F* I, 335. Hoc martyrium anno primo post mortem s. Polycarpi conscriptum esse ex 18, 2 patet.

⁶ In epistola circa a. 195 ad Victorem papam data et relata ap. *Euseb.*, H. E. lib. 5, c. 24; *MG* 20, 495.

⁷ *Iren.*, Adv. haeres. lib. 3, c. 3, n. 4; *MG* 7, 851 sq.

inventum et commentum hominum saeculi secundi aerae christianae esse dictitant. Contra patres circa annum centesimum scribentes non solum testantur hierarchiam in ecclesia iam vigentem, sed vigentem antiquitus ex apostolorum et Christi aetate et voluntate. Atque revera apostoli factis exercuerunt, verbis asseruerunt et aliis communicaverunt hierarchiam acceptam a Christo. Christus ipse potestatem hierarchicam apostolis significavit, promisit et contulit. Ergo enormiter errant, qui distinctionem inter clericos et laicos, praepositos et subditos negantes, ecclesiam Christi democratice constitutam fingunt. Id unum concedendum est organismum hierarchicum Christo et apostolis viventibus paulatim incrementum sumpsisse. Vivente Christo ipse solus hierarcha erat ecclesiae nascentis. Post discessum Domini apostoli summum regimen ecclesiae tenuerunt, electis tamen aliis clericis adiutoribus et successoribus. Mortuis demum apostolis triplex ordo hierarchicus episcoporum, presbyterorum et diaconorum ecclesias administrare continuavit, prout ab apostolis edoctus erat. Unde merito *concilium tridentinum* pronuntiat „*hierarchiam divina ordinatione institutam, quae constat ex episcopis, presbyteris et ministris*“.¹ Laici numquam potestatem regendae ecclesiae neque clericis delegarunt neque ipsi possederunt.

Adversarii adducunt quidem *antiquam praxim, qua plebs fidelium elegerit clericos*. Sed etiamsi populus laicus ius electionis habuisset et exercuisset, nefas esset inde concludere populum etiam *munus et potestatem hierarchicam* contulisse. Revera potestas hierarchica, uti abunde vidimus, non a fidelibus, sed ab apostolis eorumque delegatis et successoribus collata est.² Attamen neque *ius suffragii* sive electionis proprie dictae populo competeat, sed merum *iudicium de bona fama et qualitatibus eligendorum* aliquoties concedebatur fidelibus. Hoc sensu multitudo fidelium electioni Mathiae et primorum diaconorum interfuit;³ hoc sensu praepositi ecclesiae corinthiorum

¹ De gradibus hierarchicis inferioribus, nempe de subdiaconatu, acolythatu, exorcistatu, lectoratu et ostiariatu, hic non curamus, quia ab ecclesia sunt instituti et proinde humani iuris.

² Cf. Act 14, 22; Tit 1, 5 etc.

³ Act 1, 15 sqq.; 6, 3.

„consentiente universa ecclesia“ constituti sunt teste *Clemente romano*.¹ Hoc sensu *Cyprianus* scribit: „Ordinationes sacerdotales nonnisi sub populi assistentis conscientia fieri oportere, ut plebe praesente vel detegantur malorum crimina vel bonorum merita praedicentur et sit ordinatio iusta et legitima, quae omnium suffragio et iudicio fuerit examinata.“² Quemadmodum autem initio rei christianae usus populum in electione clericorum consulendi constans non fuit,³ ita neque posteriore tempore semper et necessario invaluit, ac demum propter abutentis populi culpam aliaque incommoda fere abrogatus est.⁴

ARTICULUS II.

DE EPISCOPATU SINGILLATIM.

Auctoritatem ecclesiasticam non inesse populo, sed coetui hierarchico episcoporum, presbyterorum et diaconorum hucusque probavimus. Nunc vero singillatim dicendum est de episcopatu. Quaeritur nempe, *utrum auctoritas sacra ex aequo competat trino gradui hierarchiae, an iure divino episcopi, ceteris clericis praestantes, sint caput et culmen hierarchiae ecclesiasticae*. Illud acatholicorum plurimos propugnare contra catholicos, *historia et statu quaestionis* edocemur.

1°. *Historia quaestionis*. Saeculo IV *Aërius*, presbyter arianus, affirmavit aequales ordine et iurisdictione esse presbyteros et episcopos.⁵ Hanc haeresim iam s. *Epiphanius*

¹ I, 44, 3; F I, 157.

² *Cyprian.*, Ep. 67, 3; H 2, 737.

³ Populi consilium nonnisi Act I, 15 sqq. et 6, 3 petatum esse videtur.

⁴ Indirecte mos consulendi populi utique manet, quatenus episcopi tenentur ante ordinationem „ordinandorum genus, personam, aetatem, institutionem, mores, doctrinam et fidem diligenter investigare et examinare“, et in ipsa ordinatione coram populo adunato publice de dignitate ordinandorum interrogare. Cf. Pontificale romanum: „De ordinibus conferendis“.

⁵ De Aërio haec refert s. *Epiphanius*: „Aërius quidam ingenti damno in mundum introductus est . . . Fuit hic Eustathii, Sebastiae episcopi, sodalis. Ambo enim monasticae vitae genus amplexi sunt. Cum autem Eustathius ad episcopatum esset evectus, Aërius, etsi id magnopere cuperet, eo tamen pervenire non potuit. Hinc similtas ex aemulatione conflata . . . Est autem illius dogma supra hominis captum furiosum et immane. Imprimis enim:

vocat „dogma supra hominis captum furiosum et immane“, institutioni Christi et communi ecclesiae sententiae adversantem.¹ Eundem nihilominus errorem saeculo XIV repetierunt *Marsilius patavinus* et *Ioannes de landuno*, saeculo XV vero *Wiclef* et *Hus*, illi a *Ioanne XXII* damnati, isti a *Martino V*.²

Saeculo XVI *Calvinus* et cum eo *presbyteriani* in Anglia contenderunt episcopos primitus auctoritate adaequasse omnino presbyteros, postea ab ipsis presbyteris humano consensu accepisse titulum specialem et quandam praeeminentiam directivam, nullam tamen iurisdictionem sive auctoritatem dominativam.³ Istam opinionem proscripsit *concilium tridentinum* declarans „praeter ceteros ecclesiasticos gradus episcopos, qui in apostolorum locum successerunt, ad hunc hierarchicum ordinem pertinere, et positos, sicut apostolus ait, a Spiritu Sancto regere ecclesiam Dei, eosque presbyteris superiores esse“.⁴

Calvinum fere sapiunt nostrae aetatis *rationalistae*. Alii alia opinantes originem episcopatus „catholici“ sat communiter sic explicant: In ecclesia primitiva praeter doctores „enthusiasticos“ paulatim tria munera introducta fuerunt presbyteratus, episcopatus et diaconatus. Presbyteris competeat quaedam praefectura morum sive custodia disciplinae; episcopi cum diaconis erant oeconomi sive thesaurarii communitatum. Mox sua sponte factum est, ut episcopi quidam, quia oculos habebant

Quanam, inquit, in re presbytero episcopus antecellit? Nullum inter utrumque discrimen est. Est enim amborum unus ordo, par et idem honor ac dignitas.“ Adv. haer. lib. 3, haer. 75, n. 1. 3; *MG* 42, 503 sq.

¹ *Epiphanius*, loc. cit. n. 3—9.

² *Denz.* n. 498. 675.

³ „Quibus docendi munus iniunctum erat, eos omnes nominabant presbyteros. Illi ex suo numero in singulis civitatibus unum eligebant, cui specialiter dabant titulum episcopi, ne ex aequalitate, ut fieri solet, dissidia nascerentur; neque tamen sic honore et dignitate superior erat episcopus, ut dominium in collegas haberet, sed quas partes habet consul in senatu, ut referat de negotiis, consulendo, monendo, hortando aliis praebeat, auctoritate sua totam actionem regat, et quod decretum communi consensu fuerit, exsequatur; id muneris sustinebat episcopus in presbyterorum coetu, atque id ipsum pro temporum necessitate fuisse humano consensu inductum, fatentur ipsi veteres.“ *Calvin.*, Instit. lib. IV, c. 4, n. 2. Ut probet veteres hoc fateri, remittit ad s. Hieronymum, de quo ad finem huius articuli dicemus.

⁴ *Denz.* n. 690.

aliisque dotibus eminebant, collegio etiam presbyterorum adscriberentur. Immo, deficientibus demum doctoribus „enthusiasticis“, iidem episcopi-presbyteri munus praedicandi vel sibi arripuerunt vel a communitatibus acceperunt. Quo facto omnis potestas ecclesiastica una manu tenebatur, ac proinde perfectus erat episcopatus monarchicus, ortus praeter voluntatem Christi via evolutionis mere naturalis.¹

Ab hac opinione rationalistica vix distant *modernistae*, quorum theoriā Pius X et comprehendit et condemnat his verbis: „Seniores, qui in christianorum coetibus invigilandi munere fungebantur, instituti sunt ab apostolis presbyteri aut episcopi ad providendum necessariae crescentium communitatum ordinationi, non proprie ad perpetuandam missionem et potestatem apostolicam.“² Hisce de historia quaestionis praenotatis:

2°. *Status quaestionis* enucleatius est exhibendus. Doctrina catholica de episcopatu hac thesi comprehenditur: *Ab aevo apostolico episcopi summa potestate hierarchica pollent in ecclesia; unde veri successores apostolorum sunt in ordinario munere pastoralis.* Dicitur:

Ab aevo apostolico, quatenus episcopi non sensim sensimque sibi arripuerunt vel ab aliis acquisiverunt munus et potestatem, quibus nunc gaudent, sed econtra ea obtinuerunt ab apostolis interpretibus ordinationis Christi.

Episcopi summa potestate hierarchica pollent, quatenus nempe aliis clericis superiores sunt eo sensu, ut tum diaconi tum etiam presbyteri nonnisi auxiliares episcopi sint, a quo potestatem regiminis mutuuntur.

¹ Ita Neander, *Geschichte der christlichen Religion und Kirche* I, 1, Hamburg 1825, 292; *Geschichte der Pflanzung und Leitung der christlichen Kirche durch die Apostel* I, Hamburg 1847, 253; Gieseler, *Lehrbuch der Kirchengeschichte* I, 1, 4. Aufl., Bonn 1844, 115; Ferd. Christ. Baur, *Das Christenthum und die christliche Kirche der drei ersten Jahrhunderte*, 2. Aufl., Tübingen 1860, 272; Hatch, *The organisation of the early christian church*, Oxford 1881; Charles Gore, *The ministry of the christian church*, London 1889; Réville, *Les origines de l'épiscopat*, Paris 1894; Sabatier, *Les religions de l'autorité et la religion de l'esprit*, Paris 1904, liv. I, ch. 4; Harnack, *Lehrbuch der Dogmengeschichte* I, 3. Aufl., Leipzig 1894, 204 sq.; *Die Lehre der zwölf Apostel*, Leipzig 1893, 57 sq. 109 sq. 142. 147 sq.; *Kirchenverfassung und Kirchenrecht in den zwei ersten Jahrhunderten*, Leipzig 1910.

² Decretum „Lamentabili“, prop. 50.; Denz. n. 2050.

In ecclesia, quatenus episcopi singulariter suam quisque ecclesiam particularem iure proprio regunt, omnes autem simul sumpti collegialiter universam ecclesiam Christi gubernant.

Unde veri successores apostolorum sunt eo ipso, quod primi episcopi ab apostolis summum munus hierarchicum acceperunt aliisque rursus idem munus tradiderunt serie numquam interrupta. Tamen episcopi apostolis succedunt solummodo:

*In ordinario munere pastoralis, non vero in extraordinariis donis, quibus apostoli excelebant. Etenim Christus ordinavit quidem, ut regimen ecclesiasticum apostolis traditum perpetuum esset, non vero, ut privilegia cum apostolatu nexa ad alios transirent.*¹

Hanc de episcopatu doctrinam genuinam esse elucet e *documentis historicis saeculi primi et secundi.*

I. DOCUMENTA SAECULI PRIMI.

1. *Quoad nomen.* In genere dicendum *nomina hierarchica* novi testamenti originem non ducere e terminologia hierarchica veteris foederis. Nullibi in scriptis apostolorum praepositi christiani appellantur summi sacerdotes, sacerdotes et levitae. Ratio videtur esse, ne ex eodem usurpato nomine fideles suspicarentur hierarchiam christianam esse continuationem sacerdotii aaronitici. Postea autem, templo hierosolymitano everso et vetere sacerdotio abolito, saeculo primo ad finem vergente hierarchae christiani comparari coeperunt summo sacerdoti, sacerdotibus et levitis,² et demum a saeculo tertio his nominibus frequenter designantur clerici novi testamenti.³

Nomen *diaconi*, i. e. ministri, ex officio, quo fungebantur clerici tertii gradus, provenit, quia diaconorum erat „ministrare“, scil. iuvare apostolos et eorum successores in negotiis

¹ Privilegia apostolatus stricte dicti sunt tria a) immediata missio a Christo; b) universalitas et independentia potestatis quoad locum, quoad homines et quoad functiones; c) infallibilitas personalis in proponenda doctrina revelata. Cf. *Passaglia*, De ecclesia Christi lib. 3, c. 9; *Wilmers*, De Christi ecclesia 317—321.

² *S. Clemens rom.*, Ep. I. ad Cor. 40, 5; *F* I, 151.

³ *Tertull.*, De exhortatione castitatis c. 7; Praescript. c. 41; *Cyprian.*, Ep. 1, n. 1; 3, n. 3; 66, n. 8; *H* 2, 465. 471. 733.

temporalibus,¹ in praedicando² et in baptizando.³ Nomen *presbyterorum* sive seniorum oritur ex usu loquendi iudaeorum. Iam in vetere testamento⁴ et praecipue aevo Christi⁵ collegia praepositorum, qui in singulis locis res religiosas (magistratus synagogarum) et civiles (magistratus civitatum) curabant, vocati sunt presbyteri sive presbyteria. Num praesides horum presbyteriorum aliquoties *episcopi*, i. e. superintendentes, invigilantes, praesides vocati sint, non liquet. Certe vero in versione Septuaginta voce episcopi praefectus quidam sacerdotum et levitarum⁶ vel etiam militum⁷ appellabatur, voce *episcopatus* vero ipsa praefectura sive munus vel officium praefecti.⁸ Et quidem ex versione Septuaginta apostoli hanc vocem *episcopatus* aptaverunt hierarchiae christianae.⁹

Attamen nomen *episcopi* in novo testamento non constanter designat hierarchiam primi gradus. Etenim *episcopi* vocantur tum Christus,¹⁰ tum apostoli,¹¹ tum demum presbyteri simpliciter sive primi sive secundi gradus.¹² Proinde nomen *episcopi* nondum erat terminus technicus, quo soli hierarchae summi vocabantur; immo omnia nomina hierarchica saepe convertebantur. E. g. Petrus et Ioannes nominantur „presbyteri“;¹³ Petrus „compresbyter“ obsecrat „presbyteros“, ut pascant gregem Dei, „episcopantes“ (ἐπισκοποῦντες) non coacte, sed

¹ Act 6.

² Act 6, 8 sqq.

³ Act 8, 5 sqq.

⁴ Ex 3, 16. 18; 4, 29 sqq.; 19, 7; Nm 11, 16; Dt 19, 12; 22, 2 sqq. 15 sqq.; 25, 7 sqq.; Jos 20 4; Iudic 8, 14; Ruth 4, 2 sqq. etc.

⁵ Cf. Schürer, Geschichte des jüdischen Volkes im Zeitalter Iesu Christi II, 3. Aufl., Leipzig 1898, 176 sqq. 432.

⁶ Nm 4, 16; Neh 11, 22.

⁷ Nm 31, 14; Iudic 9, 28; 4 Rg 4, 15 etc.

⁸ Ps 108, 8.

⁹ Cf. Act 1, 20 cum Ps 108, 8.

¹⁰ „Conversi estis ad pastorem et episcopum animarum vestrarum.“ 1 Petr 2, 25.

¹¹ S. Petrus in apostolum praevaricatorem applicat verba Ps 108 (Septuaginta): „Et episcopatum eius accipiat alter.“ Act 1, 20.

¹² „Presbyteros“ ecclesiae ephesinae Paulus dicit positos esse „episcopos“ ut regant ecclesiam Dei (Act 20, 17. 28). Titus iubetur dignos „presbyteros“ constituere, quia oportet „episcopum“ sine crimine esse (Tit 1, 5. 7.).

¹³ 1 Petr 5, 1; 2 Io 1.

spontanee;¹ Paulus et Apollo appellantur „diaconi“,² et passim in Novo Testamento totum officium apostolicum audit ministerium (διακονία). Itaque, cum nomenclatura officiorum hierarchicorum in Novo Testamento et in aliis scriptis primi saeculi³ nondum constans esset, *ex nomine episcoporum obvio certe non licet concludere iam affuisse munus episcopale stricte dictum.* Tamen:

2. *Quoad munus episcopale e scriptis apostolorum haec constant.* Apostoli, uti demonstravimus, in omnibus et singulis communitatibus christianis constituebant presbyteria stabilia, quorum membra sive sacerdotali sive episcopali dignitate ornati erant. Supremam vero directionem apostoli sibi reservabant.⁴ Unde *primi episcopi omnium ecclesiarum fuerunt ipsi apostoli.* Mox tamen, crescente numero ecclesiarum, *apostoli delegabant quosdam vicarios suos, qui summa potestate episcopali aucti ecclesias transirent, eas visitando, leges ferendo, reos iudicando, ordinandis manus imponendo.*⁵

Paulatim multis in locis episcopos stabiles posuerunt, qui ecclesiis praeessent vice apostolorum eisque succederent. Ita Timotheum Paulus Ephesi statuit praesidem ecclesiarum vicinarum;⁶ Titum Cretae reliquit, „ut ea, quae deerant, corrigeret, et constitueret per civitates presbyteros.“⁷

Similiter Ioannes apostolus variis in ecclesiis Asiae minoris, Ephesi nempe, Smyrnae, Thyatirae, Sardis, Philadelphiae, Laodiceae⁸ episcopos instituit. Nam „angeli“ harum ecclesiarum, ad quos Ioannes in Apocalypsi scribere iubetur, ex consensu

¹ 1 Petr 5, 1. 2.

² 1 Cor 3, 5.

³ Nempe in *Doctrina XII apostolorum* et in ep. I. s. Clementis. Paulo post a s. Ignatio presbyteri numquam vocantur episcopi, dum econtra episcopi omni tempore etiam presbyteri vocati sunt, quippe qui sint sacerdotes per eminentiam.

⁴ Vide supra p. 57.

⁵ 1 Cor 4, 17; 1 Thess 3, 2; Phil 2, 19. 25.

⁶ 1 Tim.

⁷ Tit 1, 5. Cf. tres epistolas pastorales, quibus Paulus Titum et Timotheum instruit de ecclesiis bene gubernandis et praecipue de episcopis et diaconis eligendis et constituendis.

⁸ Apc c. 2—3.

communi interpretum erant episcopi monarchici.¹ Veritas huius interpretationis ceterum aliunde plene confirmatur. Nam tres ecclesias ex septem illis in Apocalypsi memoratis paucis post Ioannem annis fuisse sedes episcopales patet ex epistolis *s. Ignatii*.² Ioannem apostolum Smyrnae Polycarpum,³ Hierapoli Papiam,⁴ aliis ecclesiis alios praefecisse episcopos compertum est.⁵

Item constat Dionysium areopagitam ab *apostolis* praepositum esse atheniensibus,⁶ Simeonem Hierosolymis successisse Iacobo apostolo, Annianum Alexandriae successisse Marco evangelistae, Evodium Antiochiae successisse Petro apostolo, Linum Romae successisse principibus apostolorum Petro et Paulo.⁷

*Quot autem et quaenam adhuc ecclesiae iam tunc episcopos habuerint, non constat.*⁸ *S. Clemens romanus*, scribens, ad finem vergente saeculo apostolico videtur quidem innuere singulis ecclesiis christianis praeesse hierarcham primi gradus vice summi pontificis Veteris Testamenti: „Summo quippe sacerdoti sua munera tributa sunt, sacerdotibus locus proprius

¹ Cf. *Segna*, De ecclesiae Christi constitutione et regimine 243—248.

² Ad ephesios, smyrnaeos, philadelphenos.

³ *Iren.*, Adv. haeres. 3, 3, 4; *Tertull.*, De praescr. c. 32.

⁴ *Euseb.*, Chron. ad a. Abr. 2122; Hist. eccl. 2, 15.

⁵ *Fragmentum muratorianum* (c. 180) loquitur de „Ioanne et episcopis suis“ (*Muratorius*, Antiquitates italicæ III, col. 253); *Iren.* Adv. haeres. 3, 39; *Tertull.*, De praescript. c. 32; Adv. Marcion. 4, 5. Hoc ultimo loco Tertull. explicite scribit: „Ordo episcoporum ad originem recens in Ioannem stabit auctorem.“

⁶ Secundum *s. Dionysium*, episcopum corinthiorum (c. 175), apud *Euseb.*, Hist. eccl. 4, 23.

⁷ *Euseb.*, Hist. eccl. 2, 16. 23. 24; 3, 2. 5. 11. 22. 32. 35; 4, 5. 22. Eusebius in indicandis nominibus episcoporum, qui apostolis vel aequales vel tempore viciniore fuerunt, specialiter niti videtur auctoritate *Hegesippi*. De hoc enim expresse testatur (loc. cit. 4, 8): „Inter quos [auctores saeculi secundi] celebris fuit *Hegesippus*, cuius testimonio . . . saepissime usi fuimus, cum res apostolorum temporibus gestas ex illius fide ac relatione traderemus.“ Adde, quae infra p. 75—77 de vetustissimis catalogis episcoporum romanorum, alexandrinorum, antiochenorum et hierosolymitanorum dicentur.

⁸ Ipse iam *Euseb.* loc. cit. 3, c. 4, n. 3; *MG* 20, 219 confitetur: „Quot vero et quinam horum [episcoporum] apostolorum veri imitatores, eorundem iudicio digni iudicati sint, qui fundatas ab ipsis ecclesias pastoralis officio gubernarent, nequaquam facile est dicere.“

assignatus est, et levitae sua ministeria incumbunt.¹ Tamen certum est non omnes, sed *principales tantum communitates christianas sedes dioecesanarum fuisse*, eodem fere modo, quo hodie contingit.² Ceteroqui *collegium episcoporum collegio apostolorum non nisi mortuis apostolis proprie succedere atque plene se evolvere potuit.*

II. DOCUMENTA SAECULI SECUNDI.

Revera ultimo apostolo vix mortuo praeclare de episcopatu nos erudiunt s. *Ignatius*, cui circa medium saeculum secundum accedunt antiquissimi quidam *catalogi episcoporum*, necnon sub fine eiusdem saeculi s. *Irenaeus*.

1. S. *Ignatius* († c. 107) docet triplicem gradum hierarchiae esse originis et institutionis apostolicae.³ De episcopatu autem monarchico speciatim haec tradit:⁴

a) *Singulae ecclesiae ab uno episcopo reguntur.* Philadelphos Ignatius monet: „Studeatis igitur una eucharistia uti; una enim est caro Domini nostri Iesu Christi et unus calix in unitatem sanguinis ipsius, unum altare, *sicut unus episcopus cum presbyterio et diaconis.*“⁵ Unde unum Onesimum episcopum, ait, induere personam totius ecclesiae ephesinae: „Suscepi ergo in nomine Dei multitudinem vestram in Onesimo, inenarrabilis caritatis viro, vestro autem in carne episcopo.“⁶ Et quidem secundum Ignatium ubique terrarum iste episcopatus monarchicus invenitur. Nam licet sanctus martyr mentionem

¹ Ep. I. ad Cor. 40, 5; F I, 151.

² Ita tota Palaestina episcopo hierosolymitano suberat (*Duchesne*, *Fastes épiscopaux de l'ancienne Gaule* I, 36), tota Syria etiam tempore s. Ignatii ab episcopo antiocheno pendebat. Nam Ignatius se ipse vocat „episcopum Syriae“ (Rom. 2, 2; F I, 255), sedem vero suam „ecclesiam Syriae“ (*Magnes*, 14; *Trall.* 13, 1; Rom. 9, 1; F I, 241. 251. 263). Unde episcopi ecclesiarum, de quibus loquitur *Doctrina XII apostolorum* (15, F I, 33) conscripta probabilissime in Syria, subintelligendi videntur hierarchae secundi gradus, i. e. presbyteri.

³ V. supra p. 62 sq.

⁴ Cf. *Brüll*, *Der Episkopat und die ignatianischen Briefe*, ap.: *Theolog. Quartalschrift*, Tübingen 1879; *H. de Genouillac*, *L'église chrétienne au temps de s. Ignace d'Antioche*, Paris 1907.

⁵ Philad. 4; F I, 267.

⁶ Eph. 1, 3; F I, 215.

expressam eorum tantum episcoporum faciat, quorum ecclesias Romam iter agens invisebat, loquitur tamen de constitutione episcopali ecclesiae simpliciter; immo testatur episcopos *usque ad partes extremas terrae constitutos esse*: „Episcopi, ait, per tractus terrae constituti (οἱ ἐπίσκοποι, οἱ κατὰ τὰ πέρατα ὀρισθέντες), in sententia Iesu Christi sunt.“¹

b) *Episcopus praeest omnibus negotiis ecclesiasticis.* „Necessarium itaque est, quemadmodum et facitis, ut *sine episcopo nihil agatis*.“² „Spiritus annuntiavit haec dicens: *Sine episcopo nihil facite*.“³ „*Separatim ab episcopo nemo quidquam faciat eorum, quae ad ecclesiam spectant.* Valida eucharistia habeatur illa, quae sub episcopo peragitur vel sub eo, cui ipse concesserit . . . Non licet sine episcopo neque baptizare, neque agapen celebrare, sed quodcumque ille probaverit, hoc et Deo est beneplacitum.“⁴

c) *Episcopo omnes fideles totusque etiam clerus subesse debet.* „Episcopo attendite, ut et Deus vobis attendat.“⁵ „*Omnes episcopo obtemperate*, ut Iesus Christus Patri . . . Ubi comparuerit episcopus, ibi et multitudo sit, quemadmodum ubi fuerit Christus Iesus, ibi catholica est ecclesia.“⁶ „Cum enim episcopo subiecti sitis ut Iesu Christo, videmini mihi non secundum hominem, sed secundum Iesum Christum vivere.“⁷ „*Decet enim singulos vestrum, et praecipue presbyteros, recreare episcopum in honorem Patris, Iesu Christi et apostolorum.*“⁸ „Decet vos in episcopi sententiam concurrere, quod et facitis. Nam *memorabile vestrum presbyterium, dignum Deo, ita coaptatum est episcopo, ut chordae citharae.*“⁹

d) *Episcopus ecclesiae praeest loco et vice Dei.* „Hortor, ut in concordia Dei omnia peragere studeatis, *episcopo prae-*

¹ Eph. 3, 2; F I, 217; cf. Rom 6, 1; F I, 250.

² Trall. 2, 2; F I, 244.

³ Philad. 7, 2; F I, 272.

⁴ Smyrn. 8, 2; F I, 283.

⁵ Ad Polycarp. 6, 1; F I, 293.

⁶ Smyrn. 8, 1—2; F I, 283.

⁷ Trall. 2, 1; F I, 243.

⁸ Trall. 12, 2; F I, 251.

⁹ Eph. 3, 4; F I, 217.

*sidente loco Dei.*¹ „Cuncti reveantur . . . *episcopum, qui est typus Patris.*“² „Studeamus igitur episcopo non resistere, ut simus subiecti Deo . . . quemcumque enim Paterfamilias mittit ad gubernandam familiam suam, hunc ita accipere debemus, ut illum ipsum, qui mittit. Manifestum est igitur, quod *episcopum respicere oporteat ut ipsum Dominum.*“³ „Bonum est Deum et episcopum honorare. Qui honorat episcopum, a Deo honoratus est; qui clam episcopo aliquid agit, diabolo servit.“⁴ „Sed et vos decet non familiariter uti aetate episcopi, sed respectu potentiae Dei Patris omnem impertiri illi reverentiam, quemadmodum cognovi et sanctos presbyteros non abuti iuvenili eius condicione perspicua, sed ut prudentes in Deo cedere ei, non ei autem, sed Patri Iesu Christi, omnium episcopo. In honorem igitur illius, qui amat nos, decet obedire sine ulla hypocrisi; quia non episcopum hunc visibilem quis fallit, sed invisibilem decipere conatur.“⁵

Omnibus ergo modis et mediis s. Ignatius docet episcopos in ecclesiis suis eadem summa potestate regendi pollere, quam apostoli post Christi ascensum tenuerunt. Hanc apostolicitatem episcopatus invictae etiam probant:

2. *Catalogi episcoporum.* Praeter nomina episcoporum, qui, ex dictis, apostolis viventibus vel vix mortuis, ecclesias diversas rexerunt, in promptu sunt plures series vetustissimae episcoporum in una eademque ecclesia sibi succedentium. Tales catalogi prostant ex ecclesiis ephesina, alexandrina, antiochena, hierosolymitana et romana.

Catalogus *ecclesiae ephesinae* incompletus quidem, sed absolute authenticus est. Ephesi ergo post Paulum primus sedit Timotheus.⁶ Post quem ibi praefuit et mortuus est s. Ioannes apostolus.⁷ Cuius locum tempore s. Ignatii tenuit

¹ Magnes. 13, 1; F I, 241.

² Trall. 3, 1; F I, 245.

³ Eph. 5, 3—6, 1; F I, 219.

⁴ Smyrn. 9, 1; F I, 283.

⁵ Magnes. 3, 1—2; F I, 233.

⁶ 1 Tim 1, 3.

⁷ Iren., Advers. haeres. 3, 1, 1; Polycrates ephesin. ap. Euseb., Hist. eccl. 5, 24.

Onesimus.¹ Onesimo currente saeculo secundo successerunt octo episcopi ex una eademque familia oriundi, quorum ultimus *Polycrates* circa annum 195 scribit:² „Ego quoque, omnium vestrum minimus, Polycrates, ex traditione cognatorum meorum, quorum quosdam etiam [in episcopatu] secutus sum; septem enim ex cognatis meis erant episcopi, ego autem octavus . . . Ego igitur, fratres, sexaginta quinque annos habens in Domino, qui cum fratribus toto orbe dispersis sermones saepe contuli . . . Possem etiam episcoporum, qui mecum sunt, facere mentionem . . . quorum nomina, si adscripsero, ingens numerus videbitur.“³ Ergo non solum ad a. 195 ingens numerus episcoporum inventus est, sed Polycrates, c. a. 130 natus, iam septem praecessores episcopos ex sua ipsius familia habuit; immo ab aevo apostolico semper ephesinae ecclesiae praefuerunt episcopi monarchici.

Catalogos ecclesiarum patriarchalium alexandrinae, antiochenae, hierosolymitanae et romanae affert *Eusebius caesar*. (c. 324).⁴ Tamen eos non ipse Eusebius confecit, sed exscripsit e *Chronographia Iulii Africani*,⁵ qui anno 221 has series episcoporum ex antiquiore fonte saeculi secundi digessit. Iste fons episcopos usque ad papam Eleutherum (174—189) complectebatur et forsant sunt ipsi *Commentarii Hegesippi*. Hegesippus

¹ *Ignat.*, Eph. 1, 3; *F* I, 214.

² In epistola ad Victorem papam, qua sententiam quartodecimanorum de quaestione paschali defendit: *Euseb.* loc. cit. 5, 24.

³ *Euseb.* loc. cit.; *MG* 20, 495.

⁴ *Hist. eccl.* 2, 16. 24; 3, 21; 4, 1. 4. 5. 19 (catal. alexandr.); 3, 22; 4, 20 (catal. antioch.); 2, 23; 3, 5. 35; 4, 5; 5, 12 (catal. hieros.); 3, 15. 34; 4, 1. 4. 5. 19 (catal. rom.). Eisdem catalogis *Chronicon Eusebii* suis locis insertos continet.

⁵ Eusebium pro catalogis alexandrino, antiocheno et romano usum esse *Chronographia Iulii Africani* eheu deperdita, probant *Harnack*, *Die Chronologie der althristlichen Litteratur* bis Eusebius I, Leipzig 1897, 112—129; *J. Flamion*, *Les anciennes listes épiscopales des quatre grands sièges* in: *Revue d'Histoire ecclésiastique* 1900, p. 649—653. Catalogum hierosolymitanum Eusebii item ab Africano repeti, non constat (*V. Harnack* l. c. 129—132; *Flamion* l. c. 1900, p. 653 sq.; 1901, p. 510—528; *Turner*, in: *Journal of Theological Studies* 1900, mense ianuario et iulio); at notitiam primorum episcoporum hierosol. (Iacobi, Simeonis) Eusebius ex *Hegesippo* sumpsisse certum est (*Harnack* l. c. 129; *Flamion* l. c. 1901, 525. Cf. *Euseb.* l. c. 4, 5 cum 4, 8).

sub Aniceto papa (c. 155—166) Romam iter agens „plurimos episcopos adiit“ et per singulas urbes „episcoporum successiones“ (catalogos, series) investigavit. Romam demum veniens primo seriem pontificum fecit usque ad Anicetum. Quo mortuo catalogum additis nominibus Soteris (166—174) et Eleutheri (174—189) complevit. Catalogos autem episcopales singularum ecclesiarum et maxime ecclesiae romanae Hegesippus tanti fecit, quia e successione apostolica episcoporum concludit doctrinam apostolicam ubique servari.¹ Quidquid demum critici de origine et authentia horum catalogorum episcopalium disputant, omnes facile convincuntur catalogos quatuor ecclesiarum principalium saeculo secundo iam exstitisse. Hi autem catalogi

¹ Hunc sensum reddunt verba *Eusebii* de Hegesippo: „Scribit enim [Hegesippus] se, cum Romam proficisceretur, plurimos episcopos adiisse et ab omnibus unam eandemque audivisse doctrinam. Idem, postquam de Clementis ad corinthios epistola quaedam commemoravit, haec addit, quae nos, si placet, audiamus: ‚Et corinthiorum quidem, inquit, ecclesia in recta fide permansit usque ad Primum, eiusdem loci episcopum, quocum familiariter collocutus sum, dum Romam navigarem . . . Romam vero cum venissem, successionem (catalogum) feci (διαδοχὴν ἐποιήσαμην) usque ad Anicetum, cuius tum diaconus erat Eleutherus. Post obitum dein Aniceti successit (διαδέχεται) Soter, quem excepit Eleutherus. In singulis autem [episcoporum] successionibus (ἐν ἑκάστη διαδοχῇ) et per singulas urbes eadem manent, quae per legem ac prophetas et a Domino ipso praedicata sunt.‘“ *Euseb.* l. c. 4, 22; *Harnack* utique (*Die Chronologie* 180 sqq.) et *Zahn* (*Forschungen zur Geschichte des neutestamentlichen Kanons* VI, Erlangen 1900, 243 sqq.) contendunt legendum non esse „διαδοχὴν = successionem feci usque ad Anicetum“, sed „διατριβὴν = mansionem feci usque ad Anicetum“. Verum ista hypothesis omnibus manuscriptis et insuper etiam contextui Hegesippi opponitur ac propterea a criticis tum catholicis (e. g. *Funk*, *Zur Frage nach dem Papstkatalog Hegesipps*, in: *Kirchengeschichtliche Abhandlungen* I [1897] 373—390; *Flamion* l. c. 1900, p. 672—678; 1901, p. 209—238) tum protestanticis (e. g. *Lightfoot*, *Apostolic Fathers, Clement of Rome* I [1890] 327—333; *Weizsäcker*, in: *Realenzyklopädie für protestant. Theologie*, 3. Aufl. VII, p. 533) reiicitur. *Harnack* et *Zahn* immerito fisi sunt *Rufino*, qui textum graecum Eusebii: „γενόμενος δὲ ἐν Ῥώμῃ, διαδοχὴν ἐποιήσαμην μέχρις Ἀνικητοῦ οὗ διάκονος ἦν Ἐλεῦθερος, καὶ παρὰ Ἀνικητοῦ διαδέχεται Σωτῆρ, μεθ’ οὗ Ἐλεῦθερος“ versione latina sequente truncavit et adulteravit: „Cum autem venissem Romam, permansi inibi, donec Aniceto Soter et Sotero successit Eleutherus.“ (Textum graecum et versionem latinam Rufini depromimus editioni Berolinensi: Eusebius’ Werke, II. Band, bearbeitet von Ed. Schwartz und Theod. Mommsen, Lipsiae 1903, 388—391).

facto probant absurditatem sententiae adversae de origine episcopatus. Adversarii propugnant usque ad saeculi secundi medium vel finem ecclesias ignorasse regimen monarchicum episcoporum. E contrario vetustissimi catalogi episcoporum: 1°. clamant medio saeculo secundo neminem dubitasse de successione apostolica episcoporum quatuor ecclesiarum principalium; 2°. proferunt ipsa nomina ipsamque seriem episcoporum, qui ab aevo apostolico quatuor primis ecclesiis orbis christiani praefuerunt; 3°. testantur successionem apostolicam episcoporum iam toto saeculo secundo tanti valuisse, ut adhiberetur tamquam argumentum et criterium apostolicitatis ipsius doctrinae in singulis ecclesiis sparsae. Quod quidem luculenter confirmat *s. Irenaeus*.

3. *S. Irenaeus* circa a. 180 praeclarissimum opus scripsit „Adversus haereses“. Haereses gnosticas primi et secundi saeculi confutat provocando ad episcopatum ab apostolis institutum. Et haec quidem statuit Irenaeus:

a) *Episcopi in regimine ecclesiae sunt successores apostolorum*. Ut enim simplici facto haereses profliget, Irenaeus dicit: „Omnes ii [haeretici] valde posteriores sunt quam *episcopi, quibus apostoli tradiderunt ecclesias*.“¹ Atque ad singula descendens exempla, de romanis episcopis sic loquitur: „Fundantes igitur et instruentes beati apostoli ecclesiam, Lino episcopatum administrandae ecclesiae tradiderunt . . . Post eum [Anacletum] tertio loco ab apostolis episcopatum sortitur Clemens . . . Deinceps sextus ab apostolis constitutus est Xystus . . . Nunc duodecimo loco episcopatum ab apostolis habet Eleutherus.“² Hoc loquendi modo Irenaeus affirmat non solum eos episcopos, qui immediate creati sunt ab apostolis, sed eos etiam, qui postea rite constituti sunt, esse successores veros apostolorum in regimine ecclesiarum. Ut autem constet, quinam episcopi rite constituti sint:

b) *Exhiberi possunt successiones episcoporum ab apostolis usque ad nos*: „Traditionem itaque apostolorum in toto mundo manifestatam in omni ecclesia adest respicere omnibus, qui vera velint videre; et *habemus annumerare eos, qui ab*

¹ Adv. haereses 5, 20, 1; MG 7, 1177.

² Loc. cit. 3, 3, 1; MG 7, 848.

*apostolis instituti sunt episcopi, et successores eorum usque ad nos . . . Valde enim perfectos et irreprehensibiles in omnibus eos volebant esse, quos et successores relinquebant, suum ipsorum locum magisterii tradentes . . . Sed quoniam valde longum est in hoc tali volumine omnium ecclesiarum enumerare successiones, maximae et antiquissimae et omnibus cognitae, a gloriosissimis duobus apostolis Petro et Paulo Romae fundatae et constitutae ecclesiae, eam, quam habet ab apostolis, traditionem et annuntiatam hominibus fidem, per successiones episcoporum pervenientem usque ad nos indicantes confundimus [haereticos] omnes.*¹

c) *Successio apostolica episcoporum est velut tessera et arrha apostolicitatis doctrinae ab ecclesia praedicatae:* „Hac ordinatione et successione ea, quae est ab apostolis in ecclesia traditio et veritatis praeconatio pervenit usque ad nos. Et est plenissima haec ostensio unam et eandem vivificatricem fidem esse, quae in ecclesia ab apostolis usque nunc sit conservata et tradita in veritate.“² „Eis, qui in ecclesia sunt, presbyteris obaudire oportet, his, *qui successionem habent ab apostolis; qui cum episcopatus successione charisma veritatis certum . . . acceperunt.* Ubi igitur charismata Domini posita sunt, ibi discere oportet veritatem, apud quos est ea, quae est ab apostolis ecclesiae successio.“³ „Agnitio vera est apostolorum doctrina (γνώσις ἀληθῆς ἡ τῶν ἀποστόλων διδασχῇ) . . . secundum successiones episcoporum, quibus illi [apostoli] eam, quae in unoquoque loco est, ecclesiam tradiderunt.“⁴

Ex his dictis patet doctrinam, quae tenet regimen cuiusque ecclesiae iam ex institutione apostolica uni singularique episcopo concreditam esse, quam firmissime stare secundum Irenaeum. Immo non solum secundum Irenaeum, sed uti Irenaeus innuit, secundum totam ecclesiam catholicam atque omnes etiam haereses. Nam totius ecclesiae catholicae in hac re ubique invocat consensum et ad omnium haeresum provocat assensum. Unde concludimus

¹ Loc. cit. 3, 3, 1—2; MG 7, 848.

² Loc. cit. 3, 3, 3; MG 7, 848.

³ Loc. cit. 4, 26, 2. 5; MG 7, 1053.

⁴ Loc. cit. 4, 33, 8; MG 7, 1077.

tum catholicos tum gnosticos primi et secundi saeculi agnovisse originem apostolicam episcopatus monarchici.

Atque hic finem argumenti facimus. Nam scriptores, qui post saeculum secundum floruerunt, puta *Tertullianum*,¹ *Clementem alexandrinum*,² *Origenem*,³ s. *Cyprianum*⁴ ceterosque omnes extollere episcopatum „catholicum“ neque ipsi adversarii audent infitiri. In uno tantummodo s. *Hieronymo* gloriantur, quem humanam originem episcopatus docere obiectant. Sed etiamsi hanc auctoritatem merito obiectarent, nullum ipsi emolumentum inde caperent, nullum nos detrimentum pateremur. Nam cum Hieronymus solus et serius veniat, eius sententia simpliciter attendi non meretur. Unde meri *complementi causa sententiam* s. *Hieronymi de origine episcopatus recitamus et ponderamus*.⁵

S. Hieronymus presbyter occasione data demonstrare nititur presbyteratum mire praeesse diaconatui, modice subesse episcopatui.⁶ Quod ut ostendat, aestu disputationis modulo suo abreptus, non temperat verbis, sed profert nonnulla, quae sano quidem sensu explicari possunt, sed tamen interpretationi insanae ansam praebent. Hoc valet praecipue de verbis sequentibus, quibus continetur tota sententia Hieronymi de episcopatu diversis locis descripta:

„Audiant episcopi, qui habent constituendi presbyteros per urbes singulas potestatem, sub quali lege ecclesiasticae constitutionis ordo teneatur . . . Idem est ergo [secundum epistolam ad Titum 1, 5—7] presbyter qui et episcopus; et antequam

¹ De praescr. c. 32; *ML* 2, 44; De bapt. c. 17; *ML* 1, 1218.

² Paedagog. lib. 1, c. 6; lib. 3, c. 12; *MG* 8, 295. 675; Stromat. lib. 6, c. 13; lib. 7, c. 1. 16; *MG* 9, 327 sq. 406. 543.

³ Libell. de oratione n. 28; *MG* 11, 523; Contra Cels. lib. 3, c. 30; lib. 8, c. 75; *MG* 11, 959. 1630; In Ierem. hom. 11, n. 3; *MG* 13, 370 sq.

⁴ Ep. 1, n. 1—2; *H* 2, 465; Ep. 3, n. 3; *H* 2, 471; Ep. 5, n. 2; *H* 2, 479; Ep. 16, n. 1; *H* 2, 517; Ep. 55, n. 24; *H* 2, 643; Ep. 61, n. 3; *H* 2, 697; Ep. 66, n. 8; *H* 2, 733.

⁵ Cf. Sanders, Etudes sur s. Jérôme, Bruxelles 1903, 296—344; Michiels, L'origine de l'épiscopat 420—429; Segna, De ecclesiae Christi constitutione et regimine 344—361.

⁶ Illud intendit Epistola 146 ad Evangelum; *ML* 22, 1193 sqq.; istud Commentarius in Tit. 1, 5; *ML* 26, 562.

diaboli instinctu studia in religione fierent, et diceretur in populis: „Ego sum Pauli, ego Apollo, ego autem Cephae“,¹ communi presbyterorum consilio ecclesiae gubernabantur. Postquam vero unusquisque eos, quos baptizaverat, suos putabat esse, non Christi, in toto orbe decretum est, ut unus de presbyteris electus superponeretur ceteris, ad quem omnis ecclesiae cura pertineret, et schismatum semina tollerentur... Sicut ergo presbyteri sciunt se ex ecclesiae consuetudine ei, qui sibi praepositus fuerit, esse subiectos: ita episcopi noverint se magis consuetudine, quam dispositionis dominicae veritate, presbyteris esse maiores, et in commune debere ecclesiam regere, imitantes Moysen, qui cum haberet in potestate solum praeesse populo Israel, septuaginta elegit, cum quibus populum iudicaret.“²

Hisce s. doctor primo evolutionem historicam episcopatus delineat, postea conclusionem theologicam de episcopatu statuit.

Ad evolutionem historicam episcopatus quod attinet, Hieronymus dicit initio „eundem fuisse presbyterum et episcopum“ atque „communi presbyterorum consilio ecclesias gubernatas esse“. Postea vero ortis dissensionibus corinthiis „in toto orbe terrarum decretum esse, ut unus de presbyteris electus superponeretur ceteris, ad quem omnis ecclesiae cura pertineret.“

Iam quidem initio eosdem fuisse et appellatos esse episcopos et presbyteros, atque ecclesias communi presbyterorum consilio gubernatas verum est ea tantummodo significatione, qua probavimus apostolos sibi reservasse summum, i. e. episcopale regimen in ecclesiis, ita ut illi clerici, qui praeter apostolos „episcopi“ vocabantur, nec munere nec potestate a presbyteris distinguerentur. Postea vero occasione et ratione factionum corinthiarum decretum apostolicum prodiisse instituens et ubique terrarum introducens episcopatum monarchicum,

¹ Cor I, 12.

² In Tit. 1, 5; *ML* 26, 562. Idem fere dicit in Ep. 146 ad Evangelum (*ML* 22, 1193), addens solummodo Alexandriae a Marco usque ad Heraclum († c. 246) et Dionysium († 260) episcopos semper e gremio presbyterii et collato consilio presbyterorum electos esse. Quod non est ad rem nostram. Nam Hieronymus de sola electione episcoporum loquitur, non vero de eorum ordinatione et potestate.

minus recte contendit Hieronymus. Nam nullibi legitur propter dissensiones Corinthi vel alibi ortas episcopos creatos esse; immo hoc asserto Hieronymus destruit assertum aliud, scilicet primitus, cum Paulus ad Titum scriberet, episcopos monarchicos nondum affuisse, cum tamen epistola ad Titum posterior sit (c. 60) epistola prima ad Corinthios (c. 52—57). Id solum constat, uti demonstravimus et uti etiam Hieronymus supponit, tempore adhuc apostolorum paulatim diversis ecclesiis episcopos praepositos esse, atque mortuis apostolis ubique terrarum collegium episcoporum eis successisse.

Ad conclusionem theologicam de episcopatu quod spectat, Hieronymus dicit episcopos „consuetudine magis quam dispositionis dominicae veritate presbyteris esse maiores, et in commune debere ecclesiam regere, imitantes Moysen, qui cum haberet in potestate solum praeesse populo Israel, septuaginta elegit, cum quibus populum iudicaret“.

Optime quidem Hieronymus episcopos monet, ut, iure monarchico non obstante, imitentur Moysen, qui et ipse sponte sua septuaginta elegit consiliarios.¹ Ambigue autem eloquitur episcopos consuetudine ecclesiae magis quam dominica dispositione summa potestate hierarchica potiri. Accurate dicere debuit Dominum summam hierarchiam apostolis concessam perennare disposuisse, quin' expresse episcopos nominaret; apostolica autem dispositione et consuetudine episcopis illam hierarchiam traditam esse. Hoc sensu et Hieronymus intelligendus est. Etenim antea statuerat occasione schismatum viventibus apostolis ortorum „in toto orbe decretum esse, ut unus de presbyteris electus superponeretur ceteris“. Mox episcopos aequiparat Moysi, qui divino iure habuit „in potestate solum praeesse“. Alibi etiam Hieronymus addit: „Ut sciamus traditiones *apostolicas* sumptas de Veteri Testamento, quod Aaron et filii eius atque levitae in templo fuerunt, hoc sibi

¹ Revera praxi non solum prioribus saeculis, sed perpetuo mos et lex invaluit, ut episcopi proprias dioeceses non regerent stylo, uti dicunt, praesidiali sed conciliari, i. e. adhibito suffragio canonicorum aliorumve clericorum, saltem in rebus gravioris momenti. Cf. *Segna*, De ecclesiae Christi constitutione et regimine 177 sq.

episcopi et presbyteri et diaconi vindicent in ecclesia.¹ Denique explicitis verbis iterato inculcat: „Apud nos [i. e. apud catholicos] *apostolorum locum episcopi tenent*; apud eos [montanistas] episcopus tertius est.“² „Ceterum omnes [episcopi] *apostolorum successores sunt*.“³

Quae cum ita sint, s. Hieronymus noster est etiam in hac quaestione, confirmans litteraliter thesim nostram: „Ab aevo apostolico episcopi summa potestate hierarchica pollent in ecclesia; unde veri successores apostolorum sunt in ordinario munere pastoralis.“

CAPUT II.

DE CONSTITUTIONE ECCLESIAE MONARCHICA.⁴

Iam probavimus ecclesiam hierarchice constitutam esse, ita ut laicis clerus praesit, et ipsi clero singularum ecclesiarum praestent episcopi monarchici, qui soli summa potestate apostolica regendi potiuntur. Nunc quaeritur, utrum episcopi singuli absolute independentes sint in regendis ecclesiis suis, an

¹ Ep. 146 ad Evangelum n. 2; *ML* 22, 1195.

² Ep. 41 ad Marcellam n. 3; *ML* 22, 476. „Habent enim [montanistae] primos de Pepusa patriarchas; secundos, quos appellant Cenonas; atque ita in tertium, i. e. pene ultimum locum episcopi devolvuntur.“ L. c.

³ Ep. 146 ad Evangelum n. 1; *ML* 22, 1194.

⁴ Cf. *Bellarminus*, De controversiis, tertia controversia: De summo pontifice, ed. Ingolst. 1590, t. I, col. 638—711; *Kenrick*, The primacy of the apostolic see, Philadelph. 1845; *Ballerini*, De romano pontifice, ed. Westhoff, Monasterii W. 1845; *Passaglia*, De praerogativis Petri, Romae 1850; *Murray*, De ecclesia Christi, Dublinii 1860—1866, III, 367—535; *Schrader*, De unitate romana, Parisiis 1878; *Francklin*, Theses de ecclesia Christi, Romae 1887; *Hettinger*, Die kirchliche Vollgewalt des apostolischen Stuhles, 2. Aufl., Freiburg Br. 1887; *Livius*, S. Peter. Bishop of Rome or the roman episcopate of the prince of apostles, London 1888; *Lecler*, De romano sancti Petri episcopatu, Lovanii 1888; *Esser*, Des heiligen Petrus Aufenthalt, Episkopat und Tod in Rom, Breslau 1889; *Schmid*, Petrus in Rom, Luzern 1892; *Kneller*, Petrus als Felsengrund der Kirche,

potius et ipsi subdantur uni monarchae sive primati universae ecclesiae.

Plerumque in quolibet collegio prostat praeses seu caput, quo collegii membra reguntur et uniuntur. Idem contingere in ecclesia a fortiore praesumendum est. Si enim singuli episcopi non revocarentur ad unitatem, tot essent ecclesiae Christi, quot dioeceses. Si autem singuli episcopi uni primati subduntur, regiminis unitas unitatem ecclesiae efficit et servat: uno capite visibili totum corpus Christi mysticum in unum organismum socialem revocatur.

Exinde iam conicere valemus catholicos, contradicentibus licet omnibus acatholicis, merito sentire Christum ecclesiam suam monarchice constituisse, primatum in universam ecclesiam tradendo Petro eiusque successoribus. Haec sententia ut demonstretur et expoliatur, duplici articulo agemus *de primatu Petri apostoli* et *de primatu romani pontificis*.

ARTICULUS I.

DE PRIMATU PETRI APOSTOLI.

Apostoli non fuerunt duodecim homines invicem segregati, quorum unusquisque separatim missione divina fungebatur, sed immo erant unum corpus morale, unum collegium apostolicum.

in: Stimmen aus Maria-Laach, Bd. 50 (1890) 129 sqq. 238 sqq. 375 sqq.; S. Petrus, Bischof von Rom, in: Zeitschrift für katholische Theologie 1902, 33 sqq. 255 sqq.; *Wilmers*, De Christi ecclesia, Ratisbonae 1897, 148—284; *Palmieri*, De romano pontifice, 3. ed., Romae 1902; *Billot*, De ecclesia Christi I, 3. ed., Prati 1909, 517 690; *Tillmann*, Jesus und das Papsttum, Cöln 1910; *Ottiger*, Theologia fundam. II, Friburgi 1911, 61—211. 526—817; *Dausch*, Kirche und Papsttum eine Stiftung Jesu, Münster 1911; *Ernst*, Cyprian und das Papsttum, Mainz 1912; *Straub*, De ecclesia Christi I, Aëniponte 1912, 38—156. 375—500; *Rauschen*, Textus antenicaeni ad primatum romanum spectantes (Florilegi. patristici fascic. IX), Bonnae 1904; *Braig*, Die neueste Bestreitung des päpstlichen Primates, in: „Jesus Christus“, Vorträge auf dem Hochschulkurs zu Freiburg i. Br., 2. Aufl., 119—169; *Lietzmann*, Petrus und Paulus in Rom, Bonn 1915. De primatu agunt insuper omnes fere auctores supra p. 49 sq. memorati, qui de constitutione ecclesiae hierarchica scripserunt.

Vocantur enim nomine collegiali οἱ δώδεκα¹ et ab aliis collegialiter distinguuntur diserta locutione: „undecim et ceteri omnes“ sive „undecim et ii, qui cum illis erant“.² Quaeritur autem, utrum apostoli fuerint collegium aequalium an collegium inaequalium, in quo unus primatu polluerit. Vivente Christo et cum apostolis degente, ipse solus erat eorum caput visibile et unicus magister: „Magister vester unus est Christus.“³ Sed numquid Christus non providit, ut *se regresso in caelum vicarius suus perpetuo adesset, totius collegii apostolici atque proinde universae ecclesiae visibile caput et primas*? A catholici negant, catholici affirmant.

1°. *A catholici* omnes, plaudentibus aliquibus falsi nominis catholicis, primatum petrinum vel explicite renunt vel saltem implicite, illum adulterantes. Saeculo XIV *Marsilius patavinus* et *Ioannes de landuno* (schismatici fautores Ludovici Bavari contra Ioannem XXII) thesim defenderunt: „Quod beatus Petrus apostolus non plus auctoritatis habuit, quam alii apostoli habuerunt, nec aliorum apostolorum fuit caput. Item quod Christus nullum caput dimisit ecclesiae, nec aliquem vicarium suum fecit.“⁴ Eundem errorem initio saeculi XV renovarunt *Wiclef* et *Hus* contententes: „Petrus non est nec fuit caput ecclesiae sanctae catholicae.“⁵ Quos saeculo XVI secuti sunt *reformatores* et sequuntur ad nostram usque aetatem omnes *protestantes*. Hisce sociantur recentiores *graeci* et *russi schismatici*, „*vetero-catholici*“ ac demum *modernistae*, quorum propositio a Pio X damnata sonat: „Simon Petrus ne suspicatus quidem unquam est, sibi a Christo demandatum esse primatum in ecclesia.“⁶

Concedunt quidem eorum plerique Petrum insignitum fuisse a Christo primatu *honoris*, cuiusmodi in collegio aequalium

¹ Mt 10, 1; 11, 1; 20, 17. 24; Mc 3, 14; 4, 10; 6, 7; Lc 8, 1; 9, 1. 12; Io 6, 68; Act 6, 2. Post mortem vero Iudae modo appellantur οἱ ἐνδεκα (Mt 28, 16), modo οἱ δώδεκα (Io 20, 24).

² Lc 24, 9. 33.

³ Mt 23, 10.

⁴ Denz. n. 496. Thesis damnata a. 1327 per Ioannem XXII.

⁵ Denz. n. 633. Thesis damnata in concilio constant. et per bullam Martini V a. 1418.

⁶ Denz. n. 2055.

„primus inter pares“ habet ratione aetatis, prudentiae vel meritorum; immo Petrum accepisse aliquem primatum ordinis sive *directionis*, quali praeses senatus fruitur. Negant autem omnino Petrum obtinuisse verum primatum *iurisdictionis* sive potestatem praeceptivam in universam ecclesiam, vi cuius apostolos omnesque fideles potuerit regere tamquam subditos.¹

Denique plures beato Petro facile concederent *primatum iurisdictionis, collatum tamen non directe et immediate a Christo, sed ab ecclesia*. Iam saeculo XV aliqui doctores universitatis parisiensis ancipites haeserunt, utrum assererent primatum Petri immediate vel mediate tantum fundatum a Christo.² Hoc dubio relicto mox *Edmundus Richerius*, rector eiusdem universitatis parisiensis, a. 1611 primatum Petri a Christo immediate collatum aperte negavit.³ Eum maxime probarunt *gallicani, iansenistae* et *episcopi pseudosynodi pistoriensis*.⁴

Istis erroribus omnibus:

2°. Catholici opponunt doctrinam „de apostolici primatus in beato Petro institutione“ sic enuntiata in *concilio vaticano*:⁵ „Docemus itaque et declaramus, iuxta evangelii testimonia *primatum iurisdictionis in universam Dei ecclesiam immediate et directe beato Petro apostolo promissum atque collatum a Christo Domino fuisse* . . . Huic tam manifestae sacrarum

¹ Praeter haereticos etiam *Febronius* (i. e. *Io. Nic. de Hontheim*, episcopus trevirensis), *De statu ecclesiae deque legitima potestate romani pontificis* 1763, c. 1, § 7; c. 2, § 4 Petri praerogativam restrinxit ad primatum honoris et ordinis.

² Inter hos theologos parisienses scribit *Ioannes Breviscoxae*, a. 1421 episcopus parisiensis: „Opinio, quae ponit, quod Petrus recepit a Christo immediate principatum super ceteros apostolos et discipulos Christi, est communior et securior, immo fortasse non est securum, dicere oppositum; licet bene concederem, quod ex s. Scriptura non sequitur evidenter, quod Petrus fuerit primas aliorum, sed probabilius sequitur illud quam oppositum.“ De fide, ecclesia, roman. pontif. et concil. general. art. 2, apud *Gerson*, *Opera* ed. *Dupin* I, Antverpiæ 1706, 882.

³ In libro: „De ecclesiastica et politica potestate“ damnato pluries a *synodo senonensi* et a *congregatione indicis* sub *Paulo V* (1613), *Gregorio XV* (1622) et *Clemente XI* (1709).

⁴ *Denz. n.* 1503.

⁵ Sess. IV. constitutio I. de ecclesia Christi, c.; *Denz. n.* 1822 sq.

Scripturarum doctrinae, ut ab ecclesia catholica semper intellecta est, aperte opponuntur pravae eorum sententiae, qui constitutam a Christo Domino in sua ecclesia regiminis formam pervertentes, negant solum Petrum prae ceteris apostolis, sive seorsum singulis, sive omnibus simul, vero proprioque iurisdictionis primatu fuisse a Christo instructum: aut qui affirmant eundem primatum non immediate directeque ipsi beato Petro, sed ecclesiae, et per hanc illi ut ipsius ecclesiae ministro delatum fuisse. Si quis igitur dixerit *beatum Petrum apostolum non esse a Christo Domino constitutum apostolorum omnium principem et totius ecclesiae militantis visibile caput; vel eundem honoris tantum, non autem verae propriaeque iurisdictionis primatum ab eodem Domino nostro Iesu Christo directe et immediate accepisse*, anathema sit.“

Haec definitio conciliaris tanta claritate fulget, ut nulla explicatione indigeat. Ad eam probandam, ipso concilio vaticano duce, allegabimus solam „sacrarum Scripturarum doctrinam“, traditionem autem nonnisi exegeticam aliquoties adiicientes, ut perspiciatur, quo sensu antiquitas christiana intellexerit textus s. Scripturae, qui de primatu petrino sunt. *In s. nempe Scriptura primatus petrinus I. praeclare promittitur; II. sollemniter confertur; III. luculenter illustratur; IV. perenniter stabilitur.*

I. PRIMATUS PETRINUS IN S. SCRIPTURA PRAECLARE PROMITTITUR.

Versus finem praedicationis suae in Galilaea Iesus, cum esset in partibus Caesareae Philippi, interrogavit discipulos suos: „Quem dicunt homines esse Filium hominis?“ At illi dixerunt: „Alii Ioannem Baptistam, alii Eliam, alii vero Ieremiam aut unum ex prophetis.“ Dicit illis Iesus: „Vos autem quem me esse dicitis?“ Respondens Simon Petrus dixit: „Tu es Christus, Filius Dei vivi.“ Respondens autem Iesus dixit ei: „Beatus es Simon Bar Iona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui in caelis est. *Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam, et portae inferi non praevalerunt adversus*

*eam. Et tibi dabo claves regni caelorum. Et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in caelis; et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in caelis.*¹

Perspicuum est Christum his verbis promittere Petrum fore petram fundamentalem ecclesiae aedificandae, necnon clavigerum et legiferum regni caelorum fundandi. Ut autem plene constet Petrum inde eo ipso accepisse pollicitationem primatus, examinanda sunt tum *subiectum* tum *obiectum promissionis*.

1. *Subiectum promissionis est Petrus solus* ut persona distincta a reliquis apostolis, ideoque dignitas promissa non toti collegio communis est, sed beati Petri propria.

Res indubia quidem est. Nihilominus probatione indiget, quia plures adversarii finxerunt Petrum nomine omnium apostolorum Christum confesum esse Messiam Filium Dei, atque propterea Christum etiam omnes apostolos remunerasse. Verum ista hypothesis tum *obvio orationis contextu* tum *emphatica Petri designatione* reiicitur.

a) *Contextus orationis* probat *Petrum non esse locutum nomine totius collegii*. Nam ad priorem interrogationem Christi *apostoli* promiscue responderant: „At illi dixerunt . . .“ Proinde apostoli suas partes non commiserant Petro. Hinc Petrus, ad posteriorem interrogationem Christi solus respondens, proprio Marte egisse dicendus est, nisi quis ridicule asserere velit tempore intermedio eum a reliquis collegis designatum esse oratorem communem.

Petrum suo Marte egisse *Salvator ipse* signanter manifestat. Accepta enim Petri confessione non omnes apostolos, sed ipsum unum beatum et a Patre inspiratum praedicat ac pollicitatione remunerat: „Beatus es Simon Bar Iona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui in caelis est. Et ego dico tibi . . .“

Ceterum, *etiamsi Petrus nomine omnium respondisset, tamen inde non sequeretur promissionem Petro factam omnibus factam esse*. Etenim ex una parte Petrus vice

¹ Mt 16, 13–19.

apostolorum respondendo, eodem modo personam reliquorum gessit, quo primarius quilibet causam aliorum agit, quorum supplet defectum. Ex quo sequitur Petrum, ut responsione eminet, ita et eminere remuneratione accepta. Ex alia parte „promissio muneris non est promissio *mercedis* omnibus, *debitae* qui forent in eadem dispositione; sed professio fidei non potest concipi, nisi ut dispositio *congrua*, cui gratuito et evidenter non in omnibus, sed in solo Petro, cum clara distinctione ab omnibus aliis repromittitur (ut donum gratis datum) munus“¹ *primatiale*.² *Revera:*

b) *Designatio Petri* qua subiecti promissionis Christi cum tanto pondere fit, ut omne dubium excludat. Promissionem daturus Christus initio orationis imprimis *notas personales remunerandi* accurate describit. Exprimit substantiam personae singularis per pronomina: „Ego dico *tibi*, quia *tu* es.“ Addit nomen ipsi in nativitate inditum: „Beatus es *Simon*.“ Adiungit nomen patris: „*Bar Iona*“, i. e. fili Ionae. Adiicit nomen a se recens illi impositum: „Tu es *Petrus*.“ Tot ergo modis et mediis Christus Petri personam designat, ut vix pluribus adiunctis describere soleant aliquem certum hominem notarii illi, qui publice instrumenta conficiunt.³ Atqui tam accurata personae Petri descriptio inepta foret, si non ipsum Petrum eumque solum respiceret Christi promissio.

Et revera Christus orationem prosequens *praemium assignat personae sic descriptae*: „Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam.“ „Hanc petram“, super quam Christus ecclesiam suam aedificandam promittit, aperte identicam

¹ Franzelin, Theses de ecclesia 129.

² „Si rex aliquis casum proponeret collegio doctorum simul congregato, et unus ex illis principalior ac praestantior doctrina et ingenii promptitudine responderet ex tempore cum plena satisfactione interrogantis; quam resolutionem ceteri collegae collaudarent, licet fortassis ab initio iis non occurrisset, et tum audita responsione princeps ei, qui respondisset, diceret: ego te constituam cancellarium regni mei, nemo existimaret promissionem illam ex aequo concernere omnes doctores illius collegii, etsi is, qui primus diceret sententiam, modo quodam omnium nomine respondisse dici possit.“ Wiggers, Tract. de Pontif. n. 36 (Comment. in 2, 2 s. Thomae, Lovanii 1630, 38).

³ Bellarminus, De rom. pontif. lib. 1, c. 12.

esse cum persona Petri, ipsa versio latina clare exprimit. Clarius tamen textus graecus: „Σὺ εἶ Πέτρος καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ.“ Graece enim πέτρος et πέτρα synonyma sunt; nam promiscue in masculino et femineo genere saxum significant. Interpres primo loco masculinum genus ponit ut personae Petri magis conveniens; secundo vero loco femineum genus, utpote rei significatae magis adaptatum. In lingua demum aramaica, qua Christus locutus est et Matthaeus scripsit, eodem omnino verbo, quo Petrus, etiam privilegium ipsi promissum vocatur: „Tu es *kepha*, et super hoc *kepha* aedificabo ecclesiam meam.“ Saxum ergo, super quem Christus ecclesiam aedificabit, est apostolus Petrus ipseque solus.

Item ipse solus erit claviger regni caelorum et legifer: „Et tibi dabo claves regni caelorum. Et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in caelis, et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in caelis.“ Haec verba eidem Petro soli convenire ac verba priora patet ex eo, quod, uti ostendemus, eandem prorsus potestatem seu idem obiectum continent ac verba illa priora, quae sunt de petra ecclesiae. Insuper verba haec posteriora per particulam: „Et tibi dabo claves . . . Et quodcumque ligaveris . . .“ cum prioribus immediate coniunguntur atque ad idem subiectum Petrum referuntur. Item pronomen „tibi“ et verba „ligaveris . . . solveris“ numero singulari expressa non omnibus apostolis, sed soli Petro applicantur.

Ergo subiectum promissionis Christi est solus Petrus ut persona distincta a reliquis apostolis, ideoque dignitas promissa non toti collegio communis est, sed beati Petri propria. Verum quatenam est dignitas illa promissa sive quodnam obiectum promissionis Christi?

2. *Obiectum promissionis Christi est primatus iurisdictionis in universam ecclesiam.* Christus non quidem utitur termino tecnico, quo iurisdictionis primatum hodie designamus, sed locutione metaphorica, primatum illum promittens sub triplici symbolo, scil. sub symbolo *fundamenti*, sub symbolo *clavium*, sub symbolo *ligandi* et *solvendi*. Nam termini technici, qui cursu temporis usurpati sunt ad designandum primatum, aetate

Christi non fuissent intellecti; metaphorae autem a Christo adhibitae ab omnibus facile intelligebantur et intelliguntur.

a) *Metaphora fundamenti ecclesiae.* Postquam Petrus fidem christologicam confessus erat, Christus de ecclesia sua loqui coepit. Et quidem ecclesiam praebet sub figura aedificii, quemadmodum saepius in s. Scriptura repraesentatur sub imagine templi vel domus Dei. Architectus huius domus ipse Christus est: „οἰκοδομήσω = domum ego aedificabo.“ Sapiens autem architectus ecclesiam suam Christus aedificat super petram sive fundamentum saxeum, sicuti iam alia occasione se comparaverat „viro sapienti, qui aedificavit domum suam supra petram. Et descendit pluvia et venerunt flumina et flaverunt venti et irruerunt in domum illam et non cecidit; fundata enim erat super petram (kepha).“¹ Ista petra, in qua et super quam aedificium ecclesiae fundatur et construitur, Petrus est: „Tu es kepha (petra, saxum, rupes),² et super hoc „kepha“ aedificabo ecclesiam meam.“ *Petrus ergo apparet sub metaphora fundamenti saxei*, i. e. firmi, immobilis, inconcussi, stabilis. *Hoc fundamento petrino ecclesia ipsa tam firma, immobilis, inconcussa et stabilis reddetur*, ut nulla vi adversa, neque etiam summa vi daemonum labefactari valeat: „Et portae inferi non praevallebunt adversus eam.“³

¹ Mt 7, 24—25.

² Kepha in lingua syriaca significat lapidem sive petram generatim sive magnam sive parvam. Nostro autem loco agi de saxo magno evidens est, cum Christus super illud „kepha“ aedificare intendat ecclesiam suam, magnam utique domum. Loci quasi causa memoramus protestantes quosdam (e. g. *Christianum Stock*, *Clavis linguae sanctae* N. T. s. v. Πέτρος) asseverasse sermonem esse de lapide, qui facile proiici et provolvi potest, quia „Petrus in omnes mundi partes proiciendus“ erat. Ergo Christus ecclesiam suam super lapillum volitantem aedificavit! Et quidem tam firmam, ut tota daemonum potestas frustra eam impugnet!

³ *Portae inferi* = πόλαι ᾗδου sunt civitas et potentia diaboli. *Hades* quippe dicitur in genere locus, quo congregantur omnes mortui, qui beatitudinis participes non sunt (Act 2, 31; Apc 6, 8) vel in specie habitaculum damnatorum (Lc 16, 22; Mt 25, 41; Apc 20, 3) sive civitas vel arx daemonum. *Portae* huius civitatis sive arcis significant potentiam daemonum. Etenim in portis fiebat iudicium (Iob 5, 4; Is 29, 21; Prov 22, 22); immo portae pro ipso regno dicuntur (Gn 22, 17; Is 38, 10). Unde hodie potestatem sive regnum imperiale turcarum appellamus „Altam Portam“. Ergo portae

Ut autem Petrus fundamenti saxeï instar aedificium ecclesiae, societatis scil. fidelium, ita firmare valeat, indiget summa auctoritate sive primatu iurisdictionis in universam ecclesiam. Nisi enim Petrus omnes fideles tum individuos tum collective sumptos gubernare et regere posset, ecclesia schismatibus internis et hostibus externis succumberet. Hoc ergo ne unquam fiat, Petró promissa est suprema iurdictio in universam ecclesiam.

Quod exemplo societatis civilis optime illustrari potest. Nemo dubitat, quin praesidium et incolumitas societatis civilis sola auctoritate suprema servari possint. Qui in republica constituitur ad eam contra omnia pericula interna et externa defendendam, eo ipso investitur iurisdictione in totam rempublicam atque in singulas eius partes omniaque membra. Unde et munus Petro promissum defendendi et illaesam invictamque conservandi ecclesiam Christi, necessario exposcit summam et universalem iurisdictionem.

Quare metaphoram de fundamento petrino ecclesiae male interpretantur:

1°. *Qui Petrum fundamentum ecclesiae eo tantum putant, quod primas partes in praedicatione habuerit* annuntiando evangelium primus tum iudaeis¹ tum gentilibus.² Verumtamen propterea, quod Petrus primitias quasdam iudaeorum et gentilium convertit et sic quodammodo lapides primos ecclesiae posuit, non posset vocari fundamentum, quo tota ecclesia nititur, super quam tota ecclesia exstructa est, et a qua mutuatur totam suam firmitatem, ita ut ne a portis quidem inferi superari valeat.

2°. *Qui non Petri personam, sed fidem vocant fundamentum ecclesiae.* Super christologicam Petri fidem Dominus exstruxit quidem ecclesiam, sed super Petri fidem non in abstracto, verum super Petri fidem in concreto, i. e. super Petri personam propter eius fidem, super Petrum inconcusse credentem. *Fides Petri in Messiam Filium Dei est causa meritoria,*

inferi contra ecclesiam pugnantes (1 Petr 5, 8; Apc 12, 7 sqq.) intelliguntur totum regnum diaboli cum suis copiis adversans regno Christi. Cf. Knabebauer, Comment. in Mt II, 61 sq.; Holzhey, in: Theolog.-prakt. Quartalschrift (Linz) XII, 311.

¹ Act 2, 14.

² Act 10, 27.

propter quam apostolus electus fuit primas. Hinc Petri fides *causaliter*, Petri persona *formaliter* ecclesiae fundamentum vocari debet. Hoc revera sensu patres mox fidem Petri, mox personam Petri appellant „petram ecclesiae“.¹

3°. *Qui apostolos omnes asseverant esse fundamentum ecclesiae* saltem eo sensu, ut Petrus non sit nisi primus inter pares. Huic opinioni opponitur, quod Christus Petro soli ut personae distinctae a reliquis apostolis dixit: „Tu es ‚kepha‘, et super hoc ‚kepha‘ aedificabo ecclesiam meam.“ Cum ergo totum aedificium ecclesiae innitatur fundamento petrino, etiam apostoli reliqui auctoritati Petri subiiciuntur. Adversarii frustra provocant ad Eph 2, 20: „Estis cives sanctorum et domestici Dei, supraedificati super fundamentum apostolorum et prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Iesu.“ Nam vis horum verborum est: Christum per apostolos et prophetas fideles vocasse ad ecclesiam.²

4°. *Qui Christum excluso Petro fundamentum ecclesiae putant.* Olim protestantes alacriores contendebant Christum dicendo: „Super hanc petram aedificabo ecclesiam meam“, semetipsum significasse. Hanc tamen cavillationem exegeticam adversarii omnes hodie erubescunt. Aliqui autem hodie contendunt Paulum apostolum excluso Petro Christum solum praedicare fundamentum ecclesiae scribendo ad corinthios: „Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, praeter id quod positum est, quod est Christus Iesus.“³ Iam ecclesiam supraedificandam et supraedificatam esse fundamento personae et doctrinae Christi Paulus praeclare affirmat, cum Christus solus sit auctor, anima et caput invisibile ecclesiae. Petrum autem nomine et vice Christi constitutum esse fundamentum visibile ecclesiae non quidem Paulus discipulus affirmat, sed magister ipse Christus Iesus dicens Petro: „Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam.“ Metaphoram fundamenti ita intelligendam esse confirmat:

b) *Metaphora clavium regni caelestis.* Hucusque Christus ecclesiam descripsit tamquam domum aedificandam super

¹ Cf. Wilmers I. c. 152—154; Ottiger I. c. 71—73.

² Cf. Knabenbauer, Comment. in hunc locum. Hac notione Apc 21, 14 apostoli vocantur fundamenta ecclesiae. * 1 Cor 3, 11.

fundamentum petrinum. Nunc aedificatae iamiam domus claves Petro se traditurum esse addit: „Et tibi dabo claves regni caelorum (καὶ δώσω σοι τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν)“.

Nomine regni caelorum ecclesiam in terris militantem designari e contextu patet et in confesso est apud omnes. Et quidem agi de totius ecclesiae clavibus constat ex eo, quod sermo est de clavibus regni caelorum simpliciter, additis etiam articulis: τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας.

Claves autem ex usu profano et sacro symbolum sunt supremae potestatis. Ex usu quidem *profano* traditio clavium domus vel civitatis apud omnes populos orientales et occidentales signum erat traditae et agnitae potestatis in domum vel civitatem. Architectus constructo aedificio possessori tradit claves; pater-familias procuratori claves committit, ut significet auctoritatem vicariam eidem commissam; vendens domum nonnisi traditione clavium consummat traditionem dominii. Similiter hosti, duci vel regi offeruntur claves arcis vel civitatis obsessae, traditionem arcis vel civitatis inde agnoscendo. Eadem notione figura clavium in *sacra Scriptura* Veteris et Novi Testamenti pluries adhibetur.¹ Atque Christus ipse symbolo clavium exprimit summam suam potestatem in mortem, in infernum et in regnum caelorum teste Apocalypsi: „Ego sum primus et novissimus; et vivus, et fui mortuus; et ecce sum vivens in saecula saeculorum, et habeo *claves mortis et inferni* . . . Haec dicit Sanctus et Verus, qui habet *clavem* (τὴν κλεῖν) *David*; qui aperit, et nemo claudit, claudit, et nemo aperit.“²

Itaque si idem Christus Dominus Petro dicit: „Et tibi dabo claves regni caelorum“, sensus horum verborum est: „*Tibi dabo potestatem supremam in regnum caelorum sive primatum iurisdictionis in universam ecclesiam.*“ Petrus primas utique a Christo pendet, qui solus ex se habet „clavem David“ (i. e. clavem regni David sive regni caelorum), et a quo proinde Petrus participatas obtinet claves. Nomine tamen et vice Christi Petrus independenter a consensu ecclesiae constitutus est claviger regni caelorum, ita ut omnes actus iurisdictionis

¹ E. g. Is 22, 19—24; Apc 9, 1; 20, 1.

² Apc 1, 18; 3, 7.

ecclesiasticae ponere possit, et subiectos sibi habeat fideles omnes, ipsis etiam apostolis non exceptis. Petro claudente nemo potest aperire; Petro aperiente nemo potest claudere: Petro iubente omnes et omnia subesse tenentur. Hanc esse significationem genuinam symboli clavium ulterius explicatur:

c) *Metaphora ligandi et solvendi*, quae potestatem clavium actu exercitam exhibet. Dum nempe Christus primo demonstrat domum ecclesiae super fundamentum petrinum aedificandam, deinde domus aedificatae claves Petro tradit, nunc demum eundem Petrum in ipsa domo ecclesiae gubernantem ostendit dicendo: „Et quodcumque (ὃ ἐὰν) ligaveris super terram, erit ligatum et in caelis; et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in caelis.“

Verbis solvendi et ligandi significatur potestas legifera et, quae cum ipsa necessario iuncta est, utpote ex ea consequens, potestas *iudiciaria* et *ultrix*. Etenim tempore Christi *rabbini* auctoritative populo iniungebant, quid esset licitum in Lege, quid vetitum, vel quid esset praeceptum, quid interdictum. Id vero ut innueretur in usu familiari posita erant verba solvere et ligare.¹ Ligare idem erat ac vetare, interdicere, praecipere, obligatione religiosa constringere; solvere idem erat ac permittere, licitum dare, a vinculo religioso absolvere seu liberare. Breviter, ligare et solvere significabant totam auctoritatem rabbinorum leges condendi et abrogandi, quae ad religionem et regimen iudaeorum spectabant.²

¹ Huc pertinet illud Domini: „Super cathedram Moysi sederunt scribae et pharisaei. Omnia ergo, quaecumque“ dixerint vobis, servate et facite: secundum opera vero eorum nolite facere; dicunt enim et non faciunt. Alligant enim onera gravia et importabilia, et imponunt in humeros hominum: digito autem suo nolunt ea movere.“ Mt 23, 2 - 4. Exempla onerum alligatorum legas: Mt 5, 34—36; 15, 2. 5; 19, 3; 23, 16—22; Act 21, 24; 2 Cor 11, 24.

² Cf. *Knabenbauer*, Commentarius in Mt I, 64—67; *Ottiger*, Theol. fund. II, 51 sq.; 93—96; *Straub*, De ecclesia Christi I, 65 sq. Eadem significatione verborum solvendi et ligandi tempore Christi interdum etiam summa, i. e. regia potestas politica designabatur. Ita *Flavius Iosephus* (De bello iudaico lib. 1, c. 5. n. 2) potentiam pharisaeorum apud reginam Alexandram hisce describit: „Ei autem sese ad potestatem participandam adiungunt pharisaei . . . Illi autem in feminae simplicis consuetudinem paulatim se insinuantes statim res omnes gubernant et moderantur, ita ut quosvis pro libidine in exilium pellant et ab eo revocent, solvant ligentque.“

Iisdem itaque verbis familiaribus ligandi et solvendi Christus Petro iurisdictionis potestatem promittit in ecclesiam novi testamenti. Et quidem haec potestas Petri erit amplissima ratione rerum, quia Petrus ligare et solvere potest „quodcumque (ὃ ἐὰν)“ vinculum religiosum; erit universalis ratione loci et hominum, quia Petrus ligare et solvere potest simpliciter „super [totam] terram (ἐπὶ τῆς γῆς)“; erit demum summa et authentica ratione auctoritatis, quia exercitium ipsius absolute sancitur et confirmatur a Deo: „erit ligatum et in caelis . . . erit solutum et in caelis.“

Immerito obiiciunt adversarii eandem potestatem Christum etiam reliquis apostolis promisisse: „Amen dico vobis, quaecumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in caelo: et quaecumque solveritis super terram, erunt soluta et in caelo.“¹ Ergo Petro nihil singulare promissum esse. Revera Petro seorsum primum potestas promittitur, quae postea apostolis simul cum Petro promittitur. Petro sine aliis promittitur, quod aliis non sine Petro promittitur. Petrus solus possidet iurisdictionem, quam alii nonnisi collegialiter cum Petro et sub Petro possident. Unde Petro Christus promittit aliquid speciale, quod non promittit reliquis apostolis, i. e. praeeminentiam sive primatum iurisdictionis.

Res tanta evidentia patet, ut rationalistae moderni desperabundi totum textum Mt 16, 17—19 esse spurium dicant. Vel enim propugnant eum locum non a Matthaeo conscriptum, sed saeculo demum secundo evangelio Matthaei additum esse,² vel contendunt eum a Matthaeo quidem conscriptum esse, sed non ex ore Christi.³ Quaerenti autem, qua ratione haec asserant, praeter fumum et nebulam id solum revera obtundunt, quod textus Mt 16, 17—19 sit aperte „catholicus“, continens scil. promissionem primatus petrini.⁴ Quod quidem nobis probandum erat.

¹ Mt 18, 18.

² Ita Harnack, Alfred Resch, Julius Grill, H. I. Holtzmann, Henri Monnier, Salomon Reinach, H. Wendt, Schnitzer.

³ Ita Loisy, Jean Réville, Auguste Sabatier, Ch. Guignebert.

⁴ Criticos rationalisticos inaniter negare genuinum esse hunc textum, data opera probant Kneller, in: Stimmen aus Maria-Laach 50 (1896) 129 sqq.;

II. PRIMATUS PETRINUS IN S. SCRIPTURA SOLLEMNITER CONFERTUR.

Primatum Petro collatum esse iamiam sine dubio constat ex huius privilegii promissione. Quidquid enim Christus, divina fidelitas et veritas, promisit, id suo tempore implevit. Ergo primatum iurisdictionis Petro promissam certo tandem contulit, etiamsi forsan nihil huiusmodi commemoret evangelium. At vero evangelium diserte refert, quod, quando et quomodo Petrus promissam dignitatem obtinuit. Post resurrectionem suam nempe Dominus ad mare Tiberiadis septem discipulis apparuit, cum ipsis manducavit et dein Petrum vicarium suum constituit. Quam rem s. Ioannes, testis ocularis et auricularis, sic enarrat:

„Cum ergo prandissent, *dicit Simoni Petro Iesus*: Simon Ioannis, diligis me plus his (πλέον τούτων)? Dicit ei: Etiam, Domine, tu scis, quia amo te. Dicit ei: *Pasce agnos meos* (Βόσκει τὰ ἀρνία μου). Dicit ei iterum: Simon Ioannis, diligis me? Ait illi: Etiam, Domine, tu scis, quia amo te. Dicit ei: *Pasce agnos meos* (Ποίμαινε τὰ πρόβατά [al. προβάτιά] μου). Dicit ei tertio: Simon Ioannis, amas me? Contristatus est Petrus, quia dixit ei tertio, Amas me? et dixit ei: Domine, tu omnia nosti: tu scis, quia amo te. Dixit ei: *Pasce oves meas* (Βόσκει τὰ προβάτιά [al. πρόβατά] μου).“¹

Neminem latet *munus pastorale his verbis collatum esse*. Ut autem vis verborum plene ponderetur, tria quaeri possunt, scil. *cuinam, quodnam et super quemnam* Christus contulerit munus pastorale?

1. *Cuinam Christus contulit munus pastorale?* Responsum: *Petro soli*, ita ut praerogativa collata non sit pluribus apostolis communis, sed Petri propria. Nam *Petrus cum pondere tamquam persona individua describitur* in numero singulari et expresso nomine, cognominē et patris nomine: „Dicit Simoni

Yves de la Brière, in: Etudes relig. 119 (1909) 585 sqq.; Ottiger, Theol. fundam. II (1911) 100—106; Van Laak, Inst. theol. fundam.: De ecclesia vol. I, fascic. I (ad usum privatum auditorum universitatis gregorianae), Prati 1911, 9—16; Kneib, Handbuch der Apologetik, Paderborn 1912, 563—567.

¹ Io 21, 15—17.

Petro: Simon Ioannis diligis me? . . . Simon Ioannis diligis me? . . . Simon Ioannis amas me?“ *Petrus a ceteris distinguitur*, cum ipsius potius quam aliorum apostolorum amor ter exquiratur et aperiatur; cum ipse, trinae negationis admonitus et conscius, ad tertiam interrogationem contristetur; cum in contextu exhibeatur crucifigendus iubeaturque prae aliis sequi Christum.¹ Denique *Petrus ceteris opponitur*: „Diligis me plus his (ἀγαπᾷς με πλεον τούτων)?“ Ridicule quidam contendunt Iesum interrogasse: „Diligis me plus quam hos,“ scil. condiscipulos. Talis quaestio prorsus inutilis fuisset, cum Christus ab omnibus hominibus poposcat amorem superhumanum,² cumque Petrus saltem minimum hunc amorem indubie haberet, ut Magistrum plus quam discipulos amaret. Hoc tamen amore non contentus Christus a Petro magis amari postulat, quia antea ab illo negatus fuerat et quia maiorem dignitatem ei nunc conferre voluit. Ergo de individua Petri dignitate agitur. At quaenam est ista dignitas sive:

2. *Quodnam munus pastorale Christus contulit?* Secundum textum graecum Christus Petrum iubet: „Βόσκει . . . Ποιμαίνει . . . Βόσκει . . .“ Quod Vulgata latina vertit uno verbo ter repetito: „Pasce . . . Pasce . . . Pasce.“ Et quidem recte. Licet enim verbum ποιμαίνει imprimis significet „gregem ducere vel regere“, cum verbum βόσκειν potius significet „gregi pascuam sive nutrimentum procurare“, ambo tamen officium pascendi gregis simpliciter continent. Nomine pascendi gregis autem hoc loco, uti patet, non subintelligitur grex irrationalis sive proprie dictus, sed grex Christi rationalis sive metaphorice dictus. Ipsa vero *metaphora pascendi gregem rationalem* tum ex natura sua tum ex usu loquendi designat *munus iurisdictionis sive regiminis exercendi* in homines, subditos.

Natura sua metaphora pascendi gregem rationalem significat iurisdictionem sive auctoritatem exercendam in homines subditos, ita ut pastor hominum idem sit ac tenens summam auctoritatem. In hoc enim sistit tertium comparationis inter pascendum gregem proprium sive irrationalem et gregem

¹ Io 21, 18—22.

² „Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus, et qui amat filium aut filiam super me, non est me dignus.“ Mt 10, 37.

improprium sive rationalem: Quemadmodum pastor non solum pascuam ovibus procurat, sed oves ducit et reducit, ovibus invigilat, a luporum impetu aliisque periculis eas defendit errantesque ad ovile revocat, ita pastor gregis rationalis homines subditos dirigere, regere, defendere, spiritualiter nutrire tenetur. Atqui hoc nonnisi exercitio auctoritatis socialis attingit. Ergo Petrus auctoritate sociali pollet in gregem christifidelium, quia ipsi dictum est: „Pasce oves meas.“ Eandem significationem metaphora pascendi habet ex:

Usu loquendi profano et biblico. Apud Homerum aliosque auctores graecos populorum principes plerumque vocari solent ποιμένες λαῶν. Similiter in s. Scripturis verbo „pascendi“ (graece ποιμαίνειν, hebr. ra'ah) exprimitur actus potestatis regiae, verbo „pastoris“ (graece ποιμήν, hebr. ro'eh) persona ducis, principis, regis. Sic Ier 23, 1. 2: „Vae pastoribus, qui disperdunt et dilacerant gregem pascuae meae, dicit Dominus. Ideo haec dicit Dominus Deus Israel ad pastores, qui pascunt populum meum: Vos dispersistis gregem meum, et eiecistis eos, et non visitastis eos: ecce, ego visitabo super vos malitiam studiorum vestrorum, ait Dominus.“ Praecipue maximus regum Israel David iterum pastor appellatur.¹ Immo in Vetere Testamento rex Messias² et Deus Salvator³ nomine pastoris veniunt. In Novo Testamento autem Dominus noster Iesus Christus pastor fidelium describitur ore apostolorum⁴ atque etiam ore ipsius proprio.⁵ Quodsi ergo Christus Petrum constituit pastorem christifidelium, illum indubie constituit vicarium suum in regenda societate ecclesiastica. Exinde iam fere claret responsum ad tertiam quaestionem:

3. *Super quem Christus contulit munus pastorale?* Nam sensus obvius textus is est, ut Petrus summus pastor ponatur *super universam Christi ecclesiam*. Iubetur enim pascere et

¹ 2 Rg 5, 2; 1 Par 11, 2; Ps 77, 70—72.

² Mich 2, 6: „Ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israel . . . Et stabit, et pascet in fortitudine Domini.“ (cf. Mt 2, 6, graece.

³ Ita Iahve in Ps 22 cantatur bonus pastor.

⁴ Hebr 13, 20: „Deus autem pacis, qui eduxit de mortuis pastorem magnum ovium . . . Dominum nostrum Iesum Christum.“ Similiter 1 Petr 2, 25; 5, 2; Apc 12, 5; 19, 15.

⁵ Io 10, 1—16. 26—28.

agnos et oves¹ Christi; nulla exceptione facta, immo addito pronomine possessivo: „Pasce agnos meos . . . Pasce oves meas.“ Plerique nomine agnorum descriptos putant simplices fideles, nomine vero ovium, quippe quae sint agnorum matres, hierarchas sive clericos Petro inferiores; alii nomine agnorum intelligunt fideles imperfectos, nomine ovium fideles perfectos; alii agnos et oves synonyme accipiunt. Sed quaecumque demum interpretatio congruat, patet ipsa enumeratione partium totum gregem significari. A fortiore hoc valet inspecto pronomine possessivo *meos*, *meas*. Etenim vi huius pronominis Petro pascendi adiudicantur omnes, ad quos pronomen istud extenditur, i. e. quicumque agni et oves Christi, excepto ipso solo Petro. Ergo Petrus constituitur pastor totius ovilis Christi sive primas universae ecclesiae, inclusis etiam apostolis.

Ita revera *antiquitas christiana* haec verba Christi semper intellexit. E. g. *Origenes* dicit Petro „summam rerum de pascendis ovibus“ traditam esse.² *Ephraem syr.*: „Dominus [Simoni] commisit gregem suum, oves, agnos et oviculas.“³ *Ambrosius*: Petrus „omnibus antefertur . . . et iam non agnos, ut primo, quodam lacte vescendos, nec oviculas, ut secundo, sed oves pascere iubetur, perfectiores, ut perfectior gubernaret.“⁴ *Leo M.*: „De toto mundo unus Petrus eligitur, qui et universarum gentium vocationi et omnibus apostolis cunctisque ecclesiae pastoribus praeponatur, ut, quamvis in populo Dei multi sacerdotes sint multique pastores, omnes tamen proprie regat Petrus, quos principaliter regit et Christus.“⁵

Unde *perperam adversarii quidam opponunt verbis Io 21, 15—17 Christum Petro nonnisi dignitatem apostolicam restituere* trina negatione amissam. Nam gratis contendunt Petrum negatione sua ab apostolatu decidisse. Sed etiamsi decidisset, apostolatus illi iamiam restitutus fuisset, quia ordinem et iurisdictionem apostolicam una cum ceteris apostolis acceperat post

¹ Vel, si lectio varians *προβάτια* critice certa esset, agnos, oves et oviculas Christi.

² In ep. ad rom. lib. 5, n. 10; *MG* 14, 1053.

³ De Abraham Kidunaia hymn. 5. n. 13; ed. *Lamy* 3, 784.

⁴ In Luc. lib. 10, n. 175 sq.; *ML* 15, 1848.

⁵ Serm. 4, c. 2; *ML* 54, 149 sq.

resurrectionem.¹ Praeter hanc vero, quam communem cum omnibus apostolis tunc Petrus acceperat potestatem, propriam nunc super ceteros auctoritatem accipit, iurisdictionem nempe supremam et universam in totum gregem Christi.

III. PRIMATUS PETRINUS IN S. SCRIPTURA LUCULENTER ILLUSTRATUR.

Primatum Petro promissum et collatum *multis factis illustrant* tum *Christus*, tum ipse *Petrus*, tum reliqui *apostoli*. Quae facta quamvis singillatim sumpta non omnia sint indicia certa dignitatis primatialis, tamen primatui conveniunt, primatum adornant et sine primatu non explicantur. Haec ergo facta quasi umbra sunt personae primatialis sive tabula, qua imago Petri primatis Mt 16 et Io 21 depicta includitur. Sunt autem facta haec:

1. *Christus*, seposita promissione et collatione primatus, Petrum pluribus indiciis aliis apostolis praetulit imponendo ei nomen symbolicum, proseguendo eum praecipuo favore et committendo ei munus confirmandi fratres.

a) *Petri nomen symbolicum*. Christus cum primum Petrum vidit, dixit: „Tu es Simon, filius Ionae: tu vocaberis Cephaz.“² Postea, in electione apostolorum, hoc nomen expresse ei imposuit.³ Iam Deus, teste s. Scriptura, numquam nuda et vana nomina imponit, sed potius simul, quod nomine significatur, actu elargitur.⁴ Significationem vero et vim novi Simonis nominis ipse Dominus interpretatus est de primatu sive fundamento ecclesiae: „Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam.“⁵

b) *Petri praecipuus favor*. Christus Capharnaum ad domum Petri divertit,⁶ de navicula Petri docet;⁷ Petrum iubet secum ambulare super aquas;⁸ Petro soli post piscationem miraculosam dicit: „Noli timere, ex hoc iam homines eris

¹ Io 20, 19–23.

² Io 1, 42.

³ Mc 3, 16.

⁴ Cf. quae legimus de impositione nominis Abraham (Gn 17, 5), Sara (Gn 17, 15), Israel (Gn 32, 28), Iosue (Nm 13, 17), Iesu (Mt 1, 21).

⁵ Mt 16, 18.

⁶ Mt 8, 14; Mc 1, 29 sqq.

⁷ Lc 5, 1–3.

⁸ Mt 14, 29.

capiens;¹ didrachmam, quam exactores ab omnibus apostolis petierant, Christus pro se et Petro solis solvit,² ita ut reliqui discipuli statim suspicati sint Petrum in locum superiorem, in ipsum scil. Magistri vicariatum fore instituendum;³ Petri pedes primo lavat;⁴ resurrectionem suam Petro specialiter nuntiandam curat;⁵ Petro ante alios Christus redivivus apparet.⁶ Itaque Christus Petrum ceteris apostolis multifariam praetulit.

c) *Petri munus confirmandi fratres.* Ante passionem Dominus Petro dicit: „Simon, Simon, ecce satanas expetivit vos, ut cribraret sicut triticum; ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua, et tu aliquando conversus confirma fratres tuos.“⁷ Petrus fratres (i. e. apostolos et a fortiore ceteros discipulos) vehementissime tentatos et labefactatos in fide confirmare iubetur. Huic muneri explendo Petrus egregie aptus erit, si erit totius ecclesiae et ipsorum apostolorum caput, Christi in terris vicarius. Destitutus vero auctoritate hac primatiali, ineptus erit illi muneri. Si aliis apostolis Petrus non posset praecipere, nec alii tenerentur Petro obedire, inefficax esset interventio Petri.

Christus igitur oeconomia tam speciali erga Petrum usus est, ut praeeminentiam sive primatum apostoli praeclare illustraret.

2. *Petrus* ipse Christo vixdum ad Patrem reverso ducem summum ceterorum se prae-buit, prout adiuncta temporis illius primitivi ferebant. Post Christi ascensionem Petrus solus necessitatem eligendi novi apostoli (loco Iudae praevaricatoris) docet totumque electionis negotium dirigit ceteris assentientibus et obedientibus.⁸ Die pentecostes Petrus solus prae ceteris et pro

¹ Lc 5, 1—10.

² Mt 17, 23 sqq.

³ „In illa hora accesserunt discipuli ad Iesum dicentes: Quis putas, maior est in regno caelorum?“ (Mt 18, 1). Quibus Christus respondit: „Qui maior (ὁ μείζων) est in vobis, fiat sicut minor, et qui praecessor (ὁ ἡγούμενος) est, sicut ministrator“ (Lc 22, 26). Quibus verbis Dominus non tantum non negat, sed diserte supponit aliquem apostolorum fore aliorum praepositum, cui tamen humilitatem inculcat.

⁴ Io 13, 6.

⁵ Mc 16, 7.

⁶ Lc 24, 34; 1 Cor 15, 5.

⁷ Lc 22, 31—32. Hunc textum accuratius exponemus in quaestione de infallibilitate romani pontificis.

⁸ Act 1, 15 sqq.

ceteris tacentibus praedicat et credentes ecclesiae apponit.¹ Primitias etiam gentium visione divina instructus prae reliquis apostolis in coetum christianum assumit.² In operandis miraculis Petrus primus est, et solus apostolos coram synedrio tuetur,³ sicut nimirum praepositus non tantum pro se, sed etiam pro subditis dicere suevit. Petrus prae reliquis apostolis partes iudicis agit de Simone mago,⁴ de Anania et Saphira, Deo ipso iudicium miraculose comprobante.⁵ Petrus universas ecclesias Iudaeae, Samariae et Galilaeae visitat, eas etiam, quas non ipse fundaverat.⁶ Concilii hierosolymitani praesidem agens Petrus primus sententiam profert, i. e. quaestionem de legalibus ita definit, ut alii, sublata omni controversia, assentiant.⁷

Quibus consideratis patet Petrum omnibus iis modis et mediis primatum exercuisse, quibus exerceri tunc potuit, cum propter primitivum statum ecclesiae et propter extraordinaria apostolorum dona usus amplior iurium primatialium nec necessarius nec opportunus erat. Non solum autem Petrus primas partes sibi vindicavit, sed etiam:

3. *Discipuli* alii primas partes ei attribuerunt tum loquendum agendi ratione.

a) *Discipulorum de Petro loquendi ratio.* Quotiescumque in Evangeliiis, in Actibus et in Epistulis Petrus cum aliis apostolis memoratur, singulariter ipse praefertur.

Si omnes apostoli nominatim recensentur, Petrus omnium primus est. In omnibus catalogis apostolorum sicut Iudas Iscariotes ultimus, ita Petrus *ordine primus* ponitur, cum ceterorum nomina locum continuo mutant.⁸ Immo Petrus significanter *dignitate primus* vocatur: „Primus (Πρῶτος) Simon, qui dicitur Petrus, et Andreas frater eius, Iacobus Zebedaei . . .“⁹ „Primus“ non est adiectum numerale, quia alii non audiunt

¹ Act 2, 14 sqq.

² Act 10, 1 sqq.

³ Act 3, 11 sqq.; 4, 5 sqq.

⁴ Act 8, 18 sqq.

⁵ Act 5, 1 sqq.

⁶ Act 9, 32.

⁷ Act 15, 7 sqq. Neque obstat, quod postea alia quaedam, quae a Iacobo proponebantur, decreta sunt. Nam auctoritas praesidis non tollitur eo, quod alterius oratoris sententia auditur et approbatur.

⁸ Cf. catalogos apostolorum Mt 10, 2 sqq.; Mc 3, 16 sqq.; Lc 6, 14 sqq.; Act 1, 13 sqq.

⁹ Mt 10, 3.

„secundus, tertius, quartus“, sed est appositum praeeminentiae, quod secundum usum loquendi Novi Testamenti significat: praepositum, principem, primatem.¹ Itaque Petrus a discipulis hagiographis princeps apostolorum vocatur, quia Christo vivente primatui destinatus erat, Christo vero ad Patrem reverso et scribentibus evangelistis primatu actu potiebatur.

Sed et *si nonnulli tantum apostoli nominatim recensentur Petro praesente, ipse constanter primo loco apparet*. Ita „Simonem, qui vocatur Petrus, et Andream fratrem eius;“² „Petrum et Iacobum et Ioannem;“³ „Petrum et Ioannem;“⁴ „Simon Petrus et Thomas, qui dicitur Didymus, et Nathanael . . . et filii Zebedaei et alii ex discipulis eius duo.“⁵ Ratio huius praelationis nonnisi praecipua dignitas Petri esse potest, cum: Petrus neque aetate neque vocatione primus sit.⁶ Confirmatur ex eo, quod, si plures recensentur gradatim a minore ad maiorem ascendendo, Petrus summo loco ponitur, immediate ante Christum, ut inde discamus Petrum omnibus antecellere discipulis, solo autem Christo inferiorem esse.⁷

Denique *si tectis omnium nominibus apostoli in globo citantur, Petrus tamen solus diserte nominari solet* adhibitis his locutionibus: „Simon et qui cum illo erant;“⁸ „Petrus et qui cum illo erant;“⁹ „Petrus cum undecim;“¹⁰

¹ V. g. Mt 20, 27: „Qui voluerit inter vos primus (πρῶτος) esse“; Mc 12, 28—30: „Primum omnium mandatum“; Act 28, 7: „In locis autem illis erant praedia principis (τῶ πρώτῳ) insulae“.

² Mt 4, 18; Mc 1, 16. 29.

³ Mt 17, 1; 26, 37; Mc 5, 37; 9, 1; 14, 33; Lc 8, 51; 9, 28.

⁴ Lc 22, 8; Act 3, 1. 3. 4. 11; 4, 13. 19; 8, 14.

⁵ Io 21, 2. Exceptio fit Gal 2, 9, ubi Petrus Iacobo postponitur, quia apud iudaeo-christianos, quibuscum Paulus hic agit, Iacobus, Hierosolymorum episcopus, maioris auctoritatis *personalis* erat.

⁶ Vocatione primi erant Andreas et Ioannes (Io 1, 35—42). Natu Andreas Petro maior erat teste *Epiphanio* (Haeres. 51, 17; MG 41, 921). Ceterum aetatis ordinem evangelistae non attendunt; secus enim Ioannes, natu minimus, ultimo loco ponendus fuisset.

⁷ Ita 1 Cor 1, 12: „Hoc autem dico, quod unusquisque vestrum dicit: ego quidem sum Pauli, ego autem Apollos, ego vero Cephae, ego autem Christi.“ Ubi Paulus modestiae et humilitatis causa semet minimo loco ponit. Cf. 1 Cor 3, 22 sq.; 9, 5.

⁸ Mc 1, 36.

⁹ Lc 8, 45; 9, 32.

¹⁰ Act 2, 14.

„Petrus et apostoli.“¹ Eodem autem modo Iesus cum discipulis suis scribitur, ut appareat eum fuisse discipulorum dominum et caput.² Ergo haec de Petro loquendi ratio monet ipsum apostolorum principem et Christi vicarium agniti fuisse.

b) *Discipulorum cum Petro agendi ratio.* Quamvis apostolatu omnes aequarentur, incluso quoque Petro, tamen *pastoratu* sive iurisdictione hierarchica maiorem fuisse Petrum omnes discipuli atque ipse etiam Paulus actu monstrant.

Discipuli omnes et cum eis tota ecclesia primitiva tacite subeunt primatum factis, uti iam pervidimus, per Petrum exercitum. Explicite primatum petrinum agnoscunt, cum in electione Matthiae apostoli et in concilio hierosolymitano praesidente Petro et sententiam promente cuncti assentiant et obediant; cum gentiles Petro decernente in sinum ecclesiae admittant; cum tota ecclesia pro Petro capto orationem communem fundant;³ cum Actuum capitibus duodecim prioribus, ubi ecclesiae universalis historia prima describitur, solius fere Petri gesta memorentur, aliorum autem apostolorum facta brevissime tantum tangantur.

Paulus singillatim Petrum agnoscit omnium primatem. Etsi a Deo ipso edoctus doctor gentium, neque a Petro aut quocumque apostolo docendus esset, tamen ad Petrum honorandum Hierosolymam proficiscendum duxit: „Neque veni Ierosolymam ad antecessores meos apostolos, sed abii in Arabiam, et iterum reversus sum Damascum. Deinde post annos tres veni Ierosolymam videre (ιστορῆσαι) Petrum et mansi apud eum diebus quindecim. Alium autem apostolorum vidi neminem, nisi Iacobum, fratrem Domini.“⁴ Petrus tantae auctoritatis erat, ut, neglectis ceteris apostolis, ad eum solum videndum Paulus iter institueret. Immo non tantum ad videndum eum, quia „non dixit ἰδεῖν Πέτρον, sed ιστορῆσαι Πέτρον, quomodo loqui solent, qui magnas splendorasque urbes invisunt cognoscendi gratia.“⁵

¹ Act 5, 29.

² Mt 26, 36. 51; Mc 3, 7; Lc 7, 11.

³ Act 12, 5. Talem orationem neque pro Iacobo faciunt (Act 12, 2), quamvis iste frater Domini pro sanctitate sua maxime emereret.

⁴ Gal 1, 17—19. Iacobus videlicet tunc Hierosolymorum episcopus erat.

⁵ S. Io. Chrysostom., In Gal. 1, 18; MG 61, 631.

Exinde iam praesumendum est *Paulum non negare primatum* petrinum, dum in eadem epistula, paucis versibus interpositis, scribit *se Petro iudaizanti in faciem restitisse*¹ necnon affirmat *se Petro aequalem esse apostolatu*.²

Iurisdictioni primatiali non obstabat, quominus Paulus *Cephae iudaizanti in faciem resisteret*. Nam interdum inferior superiorem debita cum reverentia corrigere non solum potest, sed et debet, maxime si agitur de praecavendo scandalo. Atqui incauta conversatio Petri cum iudaizantibus, observata lege mosaica ciborum, conversioni gentilium scandalo erat. Ergo Petrus revera redarguendus fuit et quidem aptissime per apostolum gentium.

Item iurisdictioni primatiali non obstabat, quominus Paulus affirmaret *se Petro aequalem esse apostolatu*. Nam licet *potestate pastoratus* excelleret Petrus, tamen non *privilegio apostolatus*, quo Paulus aequae ac Petrus divinitus auctus fuerat. Immo, si attenditur *exercitium apostolatus* sive praedicationis, Paulus non solum Petro, sed et omnibus aliis apostolis praestabat,³ ita quidem, ut apostolus per excellentiam vocari mereatur et princeps in apostolatu. Petro praedicatione tanto maior erat Paulus, quanto minor illo erat iurisdictione.⁴ Solo hoc respectu

¹ Gal 2, 11—12: „Cum autem venisset Cephas Antiochiam, in faciem ei restiti, quia reprehensibilis erat. Prius enim quam venirent quidam a Iacobo, cum gentibus edebat; cum autem venissent, subtrahebat et segregabat se timens eos, qui ex circumcisione erant.“

² Gal 2, 7—9: „Cum vidissent, quod creditum est mihi evangelium praeputii, sicut et Petro circumcisionis . . . Iacobus et Cephas et Ioannes, qui videbantur columnae esse, dextras dederunt mihi et Barnabae societatis: ut nos in gentes, ipsi autem in circumcisionem.“

³ „Ego enim sum minimus apostolorum, qui non sum dignus vocari apostolus . . . sed abundantius illis omnibus laboravi: non ego autem, sed gratia Dei mecum.“ 1 Cor 15, 9—10.

⁴ Unde *Innocentius X* (1674) merito reiecit *Antonii Arnauld* „propositionem hanc: „S. Petrus et s. Paulus sunt duo ecclesiae principes, qui unicum efficiunt, vel: sunt duo ecclesiae catholicae coryphaei ac supremi duces, summa inter se unitate coniuncti, vel: sunt geminus universalis ecclesiae vertex, qui in unum divinissime coaluerunt, vel: sunt duo ecclesiae summi pastores ac praesides, qui unicum caput constituunt, ita explicatam, ut ponat omnimodam aequalitatem inter s. Petrum et s. Paulum sine subordinatione et subiectione s. Pauli ad s. Petrum in potestate suprema et regimine universalis ecclesiae.“ *Denz. n.* 1091.

et facta hac distinctione ambo sunt *principes apostolorum* et ecclesiae secundum verbum *Venantii Fortunati*:¹

„Princeps *clave* Petrus, primus quoque *dogmate* Paulus.“

IV. PRIMATUS PETRINUS IN S. SCRIPTURA PERENNITER STABILITUR.

Ex dictis, primatus, vivente Petro, in ecclesia exercitus et agnitus est. Quaeritur autem, utrum, ipso mortuo, interierit etiam praerogativa primatialis, an potius perpetuo perduret in successoribus Petri. *Primatum in beato Petro inchoatum perenniter continuari concluditur ex ipsa institutione muneris primatialis*, et quidem *ex facto, ex verbis et ex fine* institutionis.

1. *Ex facto, quod Christus primatum instituit.* Etenim „regiminis forma monarchica, quam Christus ecclesiae a se institutae contulit, tam diu perseverare dicenda est, donec Christus eandem abroget sive in aliam, aristocraticam aut democraticam, convertat. Nam nemini nisi ecclesiae auctori eiusdem formam in aliam convertere, hinc priorem destruere licet. At Christus nullibi promisit, se eiusdem formam in aliam esse conversurum, nec quidquam egit, quo huiusmodi commutatio futura innuatur. Immo cum ecclesiam a se institutam perennem fore promiserit, simul etiam formam eius monarchicam perennem fore indicavit. Si enim formae monarchicae alia succederet, alia succederet ecclesia, quum mutata regiminis forma essentiali mutetur societas, ut patet, quum, alicubi monarchia in rempublicam conversa, societas civilis nova veteri, respublica monarchiae successisse dicitur.“²

Quo contra adversarii perperam obiciunt: „Primatus erat praerogativa Petri personalis; ergo morte ipsius exstincta est.“ Primatus utique erat praerogativa Petri personalis, quatenus erat propria soli Petro, non communis ceteris apostolis; non vero erat praerogativa personalis eo sensu, acsi Petro ut personae privatae concessa fuerit. Immo Petrus ut persona publica, i. e. ut ecclesiae summus pastor primatum accepit. Quod

¹ Miscellan. lib. 9, c. 2; *ML* 88, 299.

² *Wilmers*, De ecclesia Christi 191. n. 109.

autem munus publicum est sive spectans ad bonum ecclesiae, numquam cessare debuit. Iura, quae princeps acquirit, regno acquiruntur atque principe mortuo regno propria manent. Itaque ius primatiale, quod princeps Petrus obtinuit, ecclesiae obtinuit et proinde in ecclesia perenniter duraturum est.¹ Quod quidem lucidius adhuc patet:

2. *Ex verbis, quibus Christus primatum instituit.* Verba, quibus Christus primatum promisit et contulit, Petrum non respicere ut personam privatam breviter morituram, sed ut personam in successoribus perpetuo victuram, facile ostenditur.

a) *Verba promissionis* Petrum constituunt *fundamentum ecclesiae indestructibile*: „Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam, et portae inferi non praevallebunt adversus eam.“ Atqui fundamentum tam diu durare debet, quam diu aedificium stabit. Iam vero ecclesiam suam Christus ita fundavit, ut *esset perennis*; proinde eo ipso non sinit subtrahi eius fundamentum Petro mortuo. Patet a fortiore, quia Christus praedicat ecclesiam *perenniter impugnatam*, neque tamen unquam a portis inferi destructum iri, quia fundamentum habet Petrum. Itaque eo ipso fundamentum petrinum perenniter est duraturum. Unde *Leo M.*: „Firmitas fundamenti, cui totius ecclesiae superstruitur altitudo, nulla incumbentis sibi templi mole lacessit. Soliditas enim illius fidei, quae in apostolorum principe est laudata, perpetua est; et sicut permanet quod in Christo credidit, ita permanet quod in Petro Christus instituit . . . Manet ergo dispositio veritatis, et beatus Petrus in accepta fortitudine petrae perseverans, suscepta ecclesiae gubernacula non reliquit.“²

Petrus insuper constituitur *claviger regni caelorum potestate divina ligandi et solvendi* auctus: „Et tibi dabo claves regni caelorum. Et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum

¹ Immerito adversarii instant: „Apostolatam etiam in bonum ecclesiae datum esse et tamen cessasse.“ Nam apostolatus ut apostolatus, i. e. ut munus extraordinarium propagandi primitivam ecclesiam, cessante hoc fine, eo ipso cessavit morte apostolorum; apostolatus vero ut pastoratus sive episcopatus, i. e. ut munus ordinarium gubernandi omni tempore ecclesiam, perdurante hoc fine, eo ipso etiam perdurat in successoribus apostolorum.

² Sermon. 3. al. 2, c. 2. 3; *ML* 54, 145 sq.

in caelis: et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in caelis.“ Atqui *claviger regni caelorum* adesse et munere ligandi et solvendi fungi debet, quam diu durabit ecclesia perennis. Non enim in Petri commodum, sed in ecclesiae utilitatem claves gerit atque ligare et solvere iubetur. Quo sensu *Tertullianus*: „Memento claves eius [regni caelorum] hic Dominum Petro et per Petrum ecclesiae reliquisse.“¹ Et *Augustinus* docet claves datas esse Petro ut gerenti personam ecclesiae.²

b) *Verba collationis* Petrum statuunt *pastorem* supremum ad pascendum *gregem universum* Christi. Atqui ad gregem Christi pertinent oves et agni omnes sine restrictione temporis, i. e. episcopi et fideles aetatis tum apostolicae tum postapostolicae. Ergo non solum illos, sed et istos pascere debet Petrus, utique in successoribus suis. A. v. si pastoratus primatialis morte Petri cessasset, grex Christi exinde sine pastore esset, i. e. corpus visibile Christi esset sine capite visibili — corpus truncum. Hoc vero absurdum esse per se patet. A fortiore autem thesis elucet:

3. *Ex fine, ad quem Christus primatum instituit.* Christus Petro primatum contulit ad servandam ecclesiae unitatem. Atqui necessitas servandae ecclesiasticae unitatis perenniter urget. Ergo etiam mortuo principe apostolorum primatus perdurat. Probatur ita:

Maior. Christum Petro primatum contulisse ad servandam unitatem ecclesiae constat tum natura rei implicate, tum voluntate Christi explicite manifestata.

Natura sua regimen supremum personae physicae uni concreditum singulariter tendit ad unitatem moralem societatis conservandam. Rationem huius s. *Thomas* reddit: „Illud . . . quod est per se unum, potest esse causa unitatis convenientius quam multi uniti.“³ Unde ubicumque unitatem strictissimam promovere voluit auctor naturae, regimen monarchicum delegit:

¹ Adv. gnosticos scorpiace 10; ML 2, 142.

² „Quaedam dicuntur, quae ad apostolum Petrum proprie pertinere videantur, nec tamen habent illustrem intellectum, nisi cum referuntur ad ecclesiam, cuius ille agnoscitur in figura gestasse personam, propter primatum, quem in discipulis habuit, sicuti est, Tibi dabo claves regni caelorum.“ In Ps 108, n. 1; ML 37, 1431 sq.

³ S. theol. 1, q. 103, a. 3. Similiter in Summa contra gentil. 4, c. 76, n. 3: „Unitatis congruentior causa est unus quam multi.“

cogita societatem domesticam, cui patremfamilias, necnon veteris testamenti societatem religiosam, cui summum sacerdotem praefecit. Similiter in societatibus civilibus iis etiam, quae democratice constitutae sunt, occasione revolutionis regimen dictatorium instituitur ad unitatem recuperandam. Immo *s. Hieronymus* scribit: „Etiam muta animalia et ferarum greges ductores sequuntur suos. In apibus principes sunt, grues unam sequuntur ordine litterato. Imperator unus, iudex unus provinciae. Roma ut condita est, duos fratres simul habere reges non potuit, et parricidio dedicatur . . . Singuli ecclesiarum episcopi, singuli archipresbyteri, et omnis ordo ecclesiasticus suis rectoribus nititur.“¹ Itaque praesumendum est Christum etiam primatum Petro concessisse eum in finem, ut unitas ecclesiae intime servaretur. Revera haec *voluntas Christi* diserte manifestatur titulis illis Petro primati datis: *petra*, *claviger*, *pastor*. Petrus *petra* ecclesiae dicitur, quia fundamenti instar omnes partes aedificii ecclesiastici unit; *claviger* regni caelorum dicitur, quia ut verus oeconomus unitam ecclesiam regit et factiones ab ea arcet; *pastor* dicitur, quia oves Christi in persona sua unire tenetur. Ergo unitas ecclesiae est finis per primatum petrinum attingendus.

Minor. Atqui *necessitas conservandae unitatis ecclesiasticae semper urget*,² cum ecclesia intus et foris una semper manere debeat, una sponsa Christi, unum corpus Christi, unum ovile, una domus Dei — breviter, cum semper urgeat Christi desiderium ardentissimum: „*Ut sint unum.*“³ Immo *necessitas servandae unitatis aetate postapostolica multo magis urget* quam illo tempore apostolico, quo ecclesia minus late diffusa erat; quo „*multitudinis credentium erat cor unum et anima una*“⁴; quo Christi Domini memoria adhuc vivens mentibus fixa manebat; quo demum apostoli singuli sua auctoritate et infallibilitate personali ecclesiam ubique terrarum facilius in unitate continebant.⁵

¹ Ep. 125. al. 4. ad Rusticum monachum n. 15; *ML* 22, 1080.

² Cf. infra: Nota unitatis ecclesiae.

³ Io 17, 11.

⁴ Act 4, 32.

⁵ Ex eo, quod hinc regimen ecclesiasticum unitatem maxime servare debeat, et quod illinc regimine monarchico unitas facillime conservari possit, sequitur constitutionem primatiales ecclesiae esse omnium aptissimam, quam Christus eligere valuerit. Incommoda imperio monarchico mere humano admixta propter defectum subiecti Deus assistentia sua minuere vel penitus

Conclusio. Ergo etiam *mortuo principe apostolorum perdurat primatus*, insigne illud medium et vinculum ecclesiasticae unitatis a Christo ipso electum et institutum. Hoc quidem *patres* uno ore proclamant, atque inter eos praecipue *Cyprianus* in aureo libello „De catholicae ecclesiae unitate“.¹ Hoc *concilium ephesinum* enuntiavit.² Hoc concilium vaticanum iterum credendum proposuit docens:

„Ut vero episcopatus ipse unus et indivisus esset, et per cohaerentes sibi invicem sacerdotes credentium multitudo univ-
ersa in fidei et communionis unitate conservaretur, beatum Petrum ceteris apostolis praeponens in ipso instituit perpetuum utriusque unitatis principium . . . Quod in beato apostolo Petro princeps pastorum et pastor magnus ovium Dominus Christus in perpetuam salutem ac perenne bonum ecclesiae instituit, id eodem auctore in ecclesia, quae fundata super petram ad finem saeculorum usque firma stabit, iugiter durare necesse est . . . Si quis ergo dixerit non esse ex ipsius Christi Domini institutione seu iure divino, ut beatus Petrus in primatu super universam ecclesiam habeat perpetuos successores . . . anathema sit.“³

ARTICULUS II.

DE PRIMATU ROMANI PONTIFICIS.

Petrum in iurisdictionis primatu semper habiturum esse successores, et quidem iure divino, probavimus. Nunc quaerimus, tollere potest. Tolluntur autem fere iam ex eo, quod monarchia ecclesiae non est monarchia absoluta, verum temperata elemento aristocratico (episcoporum), immo etiam democratico, quatenus summi pontifices ad dignitatem suam non perveniunt hereditaria successione, sed ex optimis quibusque fidelium assumuntur libera electione, et quatenus potestatem suam exercere nequeunt pro lubito suo, sed ad tramitem legislationis revelatae fideles gubernare tenentur. Cf. supra p. 48 sqq.

¹ N. 3—4; *Hartel*, I, 211—213.

² „Nulli dubium, immo saeculis omnibus notum est, quod sanctus beatissimusque Petrus apostolorum princeps et caput, fidei columna et ecclesiae catholicae fundamentum, a Domino nostro Iesu Christo . . . claves regni accepit, solvendique ac ligandi potestas ipsi data est: qui ad hoc usque tempus et semper in suis successoribus vivit et iudicium exercet.“ *Denz.* n. 112.

³ *Denz.* n. 1821. 1824—1825. Cf. *Leonis XIII* encycl. „De unitate Dei“. *Denz.* n. 1960.

qui sint isti successores. *Episcopos urbis Romae apostolo Petro in primatu iurisdictionis succedere, idque iure divino, acatholici negant, catholici affirmant.*

Sententiam *acatholicorum* accuratius describere super-vacaneum est, quia eodem prorsus modo cogitant de primatu romani pontificis, quo et de primatu Petri. (Recole, quae exposita sunt initio huius capituli.) Sententiam *catholicorum concilium vaticanum* ita expressit: „Sanctus beatissimusque Petrus, apostolorum princeps et caput fideique columna et ecclesiae catholicae fundamentum . . . ad hoc usque tempus et semper in suis successoribus, episcopis romanae sedis, ab ipso fundatae eiusque consecratae sanguine vivit et praesidet et iudicium exercet . . . Si quis ergo dixerit . . . romanum pontificem non esse beati Petri in eodem primatu successorem: anathema sit.“¹

Quaestio quanto est momento gravior, tanto solutu facilior. Immo, omissis nunc *argumentis explicitis, penitus enodata et decisa est implicite iis, quae de perpetuitate primatus petrini diximus.* Nam Petrus iure divino perennes successores habet in primatu. Atqui fatentibus amicis et inimicis nullus pontifex successor Petri est, nisi romanus pontifex. Ergo romanus pontifex divino iure Petri successor est in primatu.

Quamvis autem hoc argumento praevis omnem disquisitionem ulteriorem praecidere merito possemus, tamen ad animos adversariorum convincendos nostrosque illustrandos *romanum pontificem esse successorem Petri in primatu historice inde ostendemus, quod: I. Petrus romano pontifici primatum reliquit; II. Romanus pontifex primatum sibi semper attribuit; III. Patres primatum romani pontificis semper docuerunt; IV. Ecclesia primatum romani pontificis semper agnovit.*

Argumentatio, uti diximus, historica est. Tamen perperam quis obiceret ex *facto historico* sive *humano*, quo romanus pontifex probatur Petro legitime succedere, non sequi eum *iure divino* primatum tenere. Cum enim, uti vidimus, iure divino, i. e. Christi voluntate et institutione Petrus perennes

¹ Denz. n. 1824 sq.

successores habeat in primatu, eo ipso ii, qui Petro legitime succedunt, iure divino primatum tenent.

I. PETRUS ROMANO PONTIFICI PRIMATUM RELIQUIT.

Petrus primatum episcopo romano reliquit, si ipse moriens episcopus Romae fuit. Atqui Petrus moriens revera episcopus Romae fuit. Ergo primatum episcopo romano reliquit.

Maior patet e iure successionis communi. Praecessor moriens in aliquo munere hereditario successor omnia ea privilegia relinquit, quae ad munus respectivum spectant. Rex moriens successor privilegia regalia, princeps privilegia principalia, praeses privilegia praesidentialia relinquunt heredibus muneris, qui cum ipsis unam personam moralem constituunt. Ergo Petrus quoque, si moriens episcopus Romae fuit, succedenti sibi episcopo romano privilegia pontificalia reliquit, quibus ipse polluit sive in specialem gregem romanum sive in universum gregem Christi. Exceptionem unicam ista lex successionis primatialis pateretur, si vel Christus vel Petrus clare statuissent, ut mortuo apostolo primatu sedes primatialis episcopo romano subtraheretur et ad aliam ecclesiam transferretur. Verum de tali dispositione Christi vel Petri nihil compertum est; immo contrarium evenisse tota historia ecclesiae alte proclamat. Unde stat maior syllogismi: Petrus primatum episcopo romano reliquit, si ipse moriens Romae episcopus fuit.

Minor duplicem partem habet, nempe Petrum Romae mortuum esse atque Romae tunc episcopum fuisse. Illud adversarii plerique hodie concedunt,¹ istud hodie plerique negant.

¹ Petrum Romae fuisse ibique obiisse primi negaverunt *waldenses* et *Marsilius patavinus*, postea protestantes *Udalricus Velenus* (1520) et *Frid. Spanheim* (1700), denique *Ferd. Christ. Baur* († 1860), caput rationalisticae scholae *tubingensis* cum asseclis suis *Schwegler*, *Zeller* et *Lipsius*, necnon veterocatholicus *Friedrich*. Eos tamen immerito neque nisi odio papae ductos scripsisse ad unum fere omnes critici protestantici hodie fatentur. Ita *Hilgenfeld* Lipsium refellens scribit: „Es ist gewiß nicht zu billigen, wenn protestantische Theologen mit dem Katholizismus liebäugeln. Dieselben sollen sich aber auch davor hüten, der katholischen Theologie gegenüber durch unhaltbare Verneinung eine Blöße darzubieten“ (*Zeitschrift für wissenschaftliche Theologie* 1877, 508). Item *Harnack*: „Der Märtyrertod des Petrus in Rom ist einst aus tendenziöses protestantischen, dann aus

Unde *Petrum Romae episcopum fuisse* data opera evincimus argumento tum directo tum indirecto.

1. *Argumentum directum* petimus ex effatis patrum, e monumentis archaeologiae et e catalogis episcoporum romanorum.

a) *Effata patrum* posteriorum huc spectantia tot sunt, ut proferri nec possint nec debeant, cum adversarii fateantur, *saeculis V et IV* uno animo admissum esse episcopatum romanum Petri.

Saeculo III vero idem factum testantur Anatolius alexandrinus, Firmilianus, Cyprianus et Hippolytus. *Anatolius alex.* (c. 268), licet causam quartodecimanorum defendat, tamen episcopos romanos vocat „Petri et Pauli successores“. ¹ *Firmilianus* (c. 253—257) de Stephano papa scribit, quod „de episcopatus sui loco gloriatur et se successionem Petri tenere contendit“ ac „per successionem cathedram Petri habere se praedicat“. ² *Cyprianus* († 258) de Cornelio pontifice romano narrat: „Factus est autem Cornelius episcopus . . . , cum Fabiani locus, id est cum locus Petri et gradus cathedrae sacerdotalis vacaret“. ³ *Hippolytus* († 235), primus antipapa, nihilominus de Victore papa nuntiat: Victor „tertius decimus a Petro romanae urbis episcopus fuit“. ⁴ Notandum est omnes

tendenzkritischen Vorurteilen bestritten worden. In beiden Fällen hat der Irrtum der Erkenntnis wichtiger geschichtlicher Wahrheiten Vorschub geleistet, also seine Dienste getan. Daß es aber ein Irrtum war, liegt heute für jeden Forscher, der sich nicht verblendet, am Tage. Der ganze kritische Apparat, mit dem Baur die alte Tradition bestritten hat, gilt heute mit Recht für wertlos“ (Die Chronologie der altchristlichen Literatur bis Eusebius I, Leipzig 1897, 244). Quod quidem etiam valet de dissertatione, qua *Adolf Bauer* (Die Legende von dem Martyrium des Petrus und Paulus in Rom, in: Wiener Studien, Zeitschrift für klassische Philologie, 38. Jahrg. [1917], Heft 2, S. 270—307) hypothesim Ferd. Christ. Baur nova methodo critica fulcire denuo nisus est. Cf. *E. Böminghaus*, Vom Grabe des hl. Petrus: Funde und Feinde, in: Stimmen der Zeit, 95. Bd. (1918) 251—267.

¹ De ratione paschali c. 10; *MG* 10, 217.

² Inter epistulas Cypriani ep. 75, n. 17; *H* 821.

³ Ep. 55, n. 8; *H* 629.

⁴ Contra Artemonis haeresim ap. *Euseb.*, Hist. eccl. 5, 28, 3; *MG* 20, 511. Auctorem huius libri non Caium esse, sed Hippolytum hodie constare videtur. V. *Bardenhewer*, Geschichte der altchristlichen Literatur II, Freiburg 1903, 514.

istos scriptores media in controversia cum romanis pontificibus fateri hos pontifices Petro successisse atque proinde Petrum episcopum romanum fuisse.

Saeculo II s. Irenaeus et s. Ignatius idem testantur. *Irenaeus* quidem non solum memorat apostolos Petrum et Paulum fundasse et instruxisse ecclesiam romanam,¹ sed eos episcopos urbis fuisse. Nam de Hygino papa edicit: „Qui nonum locum episcopatus per successionem ab apostolis habuit.“² Quo numero Petrus includitur ut episcopus, cum Hyginus octavo loco post eum regnaverit. *Ignatius* martyr romanis scribit: „Non ut Petrus et Paulus vobis praecipio. Illi apostoli, ego condemnatus; illi liberi, ego usque nunc servus.“³ Ubi Ignatius episcopus aperte supponit Petrum et Paulum auctoritate apostolico-episcopali usos esse cum romanis. Testimonia Irenaei et Ignatii, perpensa horum virorum aetate et qualitate, tanti sunt, ut sola sufficerent ad probandum episcopatum romanum Petri.

Alii scriptores antiquissimi, ut episcopatum Petri romanum perhibeant, referunt:

b) *Monumenta archaeologiae*. E variis monumentis, quae memoriae Petri in Urbe consecrata sunt, duo saltem a primis temporibus ut testimonia episcopatus romani Petri habebantur, eius scil. sepulcrum et cathedra.

Sepulcrum Petri in Vaticano a saeculo primo iam notum cultumque fuisse certo constat. *Caius*, presbyter romanus sub Zephyrino papa (versus finem saeculi secundi), ad monumenta sepulcralia Petri et Pauli sic provocat: „Ego vero apostolorum tropaea possum ostendere. Nam sive in Vaticanum, sive ad ostiensem viam pergere libet, occurrent tibi tropaea eorum, qui ecclesiam illam [romanam] fundaverunt (εὐρήσεις τὰ τρόπαια τῶν ταύτην ἰδρυσαμένων τὴν ἐκκλησίαν).“⁴ Quibus verbis Caius non solum dicere vult principes apostolorum Romae versatos et mortuos esse, sed eos ecclesiae romanae auctoritate

¹ Adv. haeres. 3, 3, 3; MG 7, 849.

² L. c. 1, 27, 1; MG 7, 687.

³ Ad roman. 4, 3; F I, 257.

⁴ Apud Euseb., Hist. eccl. 2, 25; MG 20, 207.

apostolica praesedissee. Etenim Caius confundere intendit Proclum montanistam,¹ qui ut haeresim suam defenderet, auctoritatem Philippi apostoli Hierapoli in Phrygia sepulti invocaverat. Cui Caius opponit ss. Petri et Pauli sepulcra, per quae auctoritas et successio apostolica ecclesiae romanae probantur.

Romae insuper a primis saeculis *cathedra* episcopalis Petri servabatur et tamquam pignus successionis apostolicae romanorum pontificum colebatur.² Ad eam *Augustinus*³ et *Optatus milevitanus*⁴ contra schismaticos dimicantes audacter provocant. Immo iam *Tertullianus*: „Percurre ecclesias apostolicas, apud quas ipsae adhuc cathedrae apostolorum suis locis praesident . . . Si Italiae adiaces, habes Romam . . . ubi Petrus passioni dominicae adaequatur.“⁵ Item aequalis Tertulliani auctor carminis „*adversus Marcionem*“:⁶

¹ *Eusebius* verba recitata depromit e libro Caii „*Adversus Proclum, patronum sectae cataphrygarum*“. Hist. eccl. loc. cit.

² De hac cathedra eiusque festo cf. *de Rossi*, *Bullettino di archeolog. crist.* 1867, 33 sqq.; *Kraus*, *Roma sott.* 568 sqq.; *Kirchenlexikon*, 2. Aufl., art. *Cathedra*; *Ashpitel and Nesbitt*, *Two Memoirs on Saint-Peter's Chair preserved at Rome*, London 1870; *Marucchi*, *Le memorie dei SS. Apostoli Pietro e Paolo nella città di Roma*, 2. ed., Roma 1900; *Nuovo bullettino di archeol. crist.* 1901, 71 sq. Huius cathedrae in basilica vaticana hodie quoque servatae genuinitatem archaeologi praelaudati omnino affirmant. Praeter cathedram vaticanam e saeculo saltem sexto in coemeterio ostriano ostendebatur alia „*Sedes ubi prius sedit sanctus Petrus*“. Cf. *Schmid*, *Petrus in Rom* 55—58; *Grisar*, *Geschichte Roms und der Päpste im Mittelalter*, 4. Lieferung, Freiburg 1899, 228 sq.

³ „Verumtamen si omnes per totum orbem tales essent, quales vanissime criminariis, cathedra quid tibi fecit ecclesiae romanae, in qua Petrus sedit, et in qua hodie Anastasius sedet?“ Contra lit. Petil. lib. 2, c. 51, n. 118; *ML* 43, 300.

⁴ „Negare non potes“, ita *Parmenianum* schismaticum alloquitur, „scire te, in urbe Roma Petro primo cathedram episcopalem esse collatam, in qua sederit omnium apostolorum caput Petrus . . . Denique si *Macrobio* [donatistarum Romae tunc episcopo] dicatur, ubi illic [Romae] sedeat, numquid potest dicere in cathedra Petri? Quam nescio si vel oculis novit, et ad cuius memoriam [sepulcrum, tropaeum] non accedit quasi schismaticus.“ De schismate *Donat.* lib. 2, c. 2. 4; *ML* 11, 947. 951.

⁵ *Praescript.* c. 36; *ML* 2, 49.

⁶ Lib. 3, c. 9; *ML* 2, 1077 sq.

Hac cathedra Petrus, qua sederat ipse locatum
 Maxima Roma Linum primum considerare iussit . . .
 Constabat pietate vicens ecclesia Romae
 Composita a Petro, cuius successor et ipse
 Iamque loco nono cathedram suscepit Hyginus.

c) *Catalogi romanorum pontificum* multi prostant e saeculis VII, VI et V, qui omnes primum episcopum perhibent Petrum.¹ Nos tamen nonnisi vetustissimos tres catalogos saeculi III ineuntis, immo medii saeculi secundi curamus. Unum quidem *Liber pontificalis* (354) tradit e Chronico *Hippolyti* († 235).² Alterum *Eusebius* (c. 324) transcribit e *Iulio Africano* (221),³ *Irenaeo*⁴ et *Hegesippo* (155—174).⁵ Tertium demum *Epiphanius* consignavit ex auctore innominato, qui sub papa Sotere floruit (166—174).⁶ Hi catalogi uno consensu seriem episcoporum romanorum a Petro incipiunt. E. g. ultimo loco nominatus: „Romae primi omnium Petrus et Paulus apostoli pariter atque episcopi fuerunt. Inde Linus; tum Cletus. Post hunc Clemens, Petri et Pauli temporum aequalis.“⁷ Ergo circa medium saeculum secundum traditio unanimis ecclesiae romanae Petrum episcopum Urbis designavit. Patet hoc testimonio episcopatum romanum principis apostolorum peremptorie evinci.

¹ Cf. *Duchesne*, *Le Liber pontificalis* I, Paris 1886, 13—41, ubi horum catalogorum exscribuntur 9 latini, 3 graeci et 1 syriacus.

² *Duchesne*, *Liber pont.* 2—9; *Mommsen*, *Monum. Germ. hist.*, *Auct. ant.* I, 72 sqq. Partem antiquiorem huius catalogi, qui et catalogus *Libertianus* vocatur, *Duchesne* et *Mommsen* post *de Rossi* [*Roma sotteranea cristiana* I, Roma 1864, 117 sqq.] *Hippolyti* esse demonstrant.

³ Cf. supra p. 75, Nota 5.

⁴ *Euseb.*, *Hist. eccl.* 5, 7 catalogum a Petro ad Eleutherum producit. Dein statim addit: „Haec Irenaeus breviter perstrinxit ac veluti delineavit in illis quinque libris, quos ‚De falsae doctrinae refutatione ac eversione‘ inscripsit.“ Revera catalogus ab Eusebio traditus legitur ap: *Iren.*, *Adv. haeres.* 3, 3; *MG* 7, 849.

⁵ *Eusebium* catalogum *Hegesippi* quoque compulisse indubium fit ex eius *Hist. eccl.* 4, 22.

⁶ *Epiphan.*, *Haeres.* 27, 6; *MG* 41, 372. Cf. *Flamion*, *Les anciennes listes épiscopales des quatre grands sièges*, in: *Revue d'Histoire ecclés.* 1900, p. 662—672.

⁷ *Epiphan.* loc. cit.

Argumento huic trino directo nihilominus addimus:

2. *Argumentum indirectum* item triplex, nempe inductionis, praescriptionis et refutationis.

a) *Inductio* e facto commorationis et mortis Petri in Urbe. Princeps apostolorum, fatentibus, uti dictum est, adversariis, diutius commoratus est Romae, donec mortem ibidem subiret.¹ Atqui apostoli, licet per breve tempus morarentur in ecclesiis a se fundatis, regimen episcopale exercuerunt et retinuerunt;² immo Petrus pastorali sollicitudine eas etiam ecclesias, quas non ipse fundaverat, pertransiens visitabat.³ A fortiori ergo administrationem pastorem ecclesiae romanae suscepit, in qua commorationem stabilem fecit usque ad mortem. Illationem ex commoratione Petri romana ad eiusdem episcopatum romanum infensissimi quique inimici ritam esse non diffitentur. Hanc enim commorationem qui negant, eo tantum negant, quia inde sequeretur episcopatus primatialis Petri et consequenter romani pontificis.⁴

¹ Quantum tempus Petrus Romae degerit dubium manet. Alii cum *Eusebio* et *Hieronymo* commorationem eius romanam ad 25 annos extendunt, alii ad annos 15 vel 12 restringunt, alii demum (inter quos pauci catholici) putant eum vix anno integro ante mortem Romae fuisse. Certum tamen videtur, Petrum sub Claudio (versus a. 42) primo Romam venisse ecclesiamque fundasse (*Euseb.*, Chron. ed. *Schöne*, Berol. 1866, I, 152; *Hieron.*, De viris illustr. c. 1; *Orosius*, Hist. lib. 7, c. 4. 6; *Chrysost.*, In Rom. 1, 8 hom. 2, n. 1 [MG 60, 602]); postea a. c. 51 Ierosolymam rediisse ad concilium apostolicum (Act c. 15); inde petiisse Antiochiam (Gal 2, 11 sqq.), Corinthum (1 Cor 1, 12) aliasque ecclesias; denique Nerone iam regnante (54—68) Romam secundo migrasse (*Lactantius*, De mortibus persecutorum c. 2) ibique simul cum s. Paulo martyrium passum esse anno 64 (Cave, Du Pin, Wieseler, Harnack) vel 67 (Baronius, Combesis, Petavius, Hergenröther, plerique).

² V. supra p. 56 sq. 70.

³ Act 9, 32.

⁴ Ita acerrimus et ultimus infitiator commorationis romanae Petri *Rich. Alb. Lipsius* (Chronologie der römischen Bischöfe, Kiel 1869, 162 sqq.; Die Quellen der römischen Petrussage, Kiel 1872) ingenue confitetur: „Das römische Papstthum gründet auf jene angebliche Thatsache seinen Anspruch auf den Primat; und es läßt sich nicht läugnen: hat jemals der Fuß des Apostelfürsten die ewige Stadt betreten, dann ist er sicher nicht bloß als einfacher Reisender, sondern kraft seiner apostolischen Vollmacht dorthin gekommen, und sein Martyrium unter Nero bildet dann nur den glorreichen

b) *Praescriptio* e persuasione universali de episcopatu romano Petri. Usque ad saeculum XIII, cum primum valdenses hoc factum negaverunt, omnibus christianis persuasum erat Petrum Romae fuisse episcopum. Catholici decursu tot saeculorum sedem „apostolicam“ tanta veneratione, fide et obedientia prosequabantur, quia primum huius sedis antistitem Petrum fuisse firmiter credebant. Sed et haeretici et schismatici antiquiores factum tantopere sibi adversum tam aegre quam indubitanter admittebant. Nullo demum vestigio insinuat post aevum apostolicum huius facti fidem natam, paulatim propagatam, impugnata et asserta, denique universaliter admissam esse. Semper affuit, a nemine infitiata fuit, omnibus sacra fuit persuasio de Petri episcopatu romano. Atqui talis persuasio de facto tam fundamentali, a quo tota constitutio monarchica ecclesiae pendet, non potuit habere aliam causam quam facti veritatem. Unde praescriptione antiquorum iam iam iudicata est omnis modernorum oppositio.

c) *Refutatio* opinionis adversae revera ad oculos demonstrat, quam futiliter negetur episcopatus romanus Petri. Argumentum positivum adversarii nullum proferunt. Obiectant autem auctorum vetustiorum alios de episcopis romanis usque ad tempora Aniceti (155—166) silere, alios simul cum Petro et Paulum episcopum romanum vocare, alios demum primum episcopum romanum non Petrum dicere, sed Linum.¹

Abschluß seines berufsmäßigen Wirkens unter den Römern. Und wenn, wie ja auch unter den Protestanten noch viele behaupten, der Episkopat unmittelbar apostolischer Einsetzung ist, so erscheint dann der Anspruch der römischen Kirche gar nicht so ungereimt, die Reihenfolge ihrer Bischöfe unmittelbar bis auf den Apostel Petrus zurückzuführen, wobei es eine verhältnißmäßig untergeordnete Frage bleibt, ob er selbst als erster Bischof gezählt wird oder nicht. Denn immer würde der römische Episkopat auf der von Petrus übertragenen Macht beruhen . . . Um so begreiflicher ist, daß schon die älteste protestantische Geschichtschreibung keine Mühe gescheut hat, den Grundstein, auf welchem der stolze Bau römischer Kirchenherrschaft beruht, von der Stelle zu rücken“ (Jahrbücher für protestant. Theologie, Leipzig 1876, 562.).

¹ Ita Lipsius, Chronologie der römischen Bischöfe 263; Harnack, Chronologie I, 114—202. 703—708; Wordsworth, The ministry of grace, London 1903, 125—128. Quos enucleatius refutant Duchesne, Liber pontificalis I, introd. p. I—XXV; Lightfoot, Early roman succession, in: S. Clement of

At *merum silentium aliquorum auctorum de primis episcopis romanis* nihil probat, eo minus, quo illi auctores, *Clemens rom.* nempe, *Ignatius* et *Hermas* diserte testantur in insignioribus ecclesiis episcopos iam affuisse ab aetate apostolorum.¹

*Quod Paulus cum Petro a patribus vocatur episcopus romanus,*² haudquaquam impedit, quominus Petrus fuerit Urbis antistes, et quidem solus antistes proprius. Revera Paulus testatur ecclesiam romanam, priusquam ipse illuc veniret, iamiam fuisse fundatam et organisatam,³ opera utique Petri, qui eius parens exstitit et curam pastorem egit. Unde Paulus vel de epistula ad romanos scripta se excusans addit suum non esse super „alienum fundamentum aedificare“.⁴ Et licet postea Romae degens persona sua et doctrina plurimum valuerit et meruerit, ecclesia romana tamen mansit grex proprius et peculiaris Petri, sicuti ecclesia hierosolymitana mansit grex proprius Iacobi, quum et alii apostoli ibi affuerunt. Immo, licet Petro interdum absente,⁵ Paulus apostolus praesens ipso facto ecclesiam romanam administraverit, princeps apostolorum nihilominus episcopatu Urbis usus est stabili, ordinario, proprie dicto.

Auctores denique, qui *Linum vocant primum episcopum romanum*, de Lino loqui intendunt, quatenus post apostolum

Rome I, 201—345; *Flamion*, Les anciennes listes épiscopales des quatre grands sièges, in: *Revue d'histoire ecclésiastique* 1900, p. 645—678; 1901, p. 209—238; *Chapmann*, La chronologie des premières listes épiscopales de Rome, in: *Revue bénédictine* XVIII (1901) 399—417; XIX (1902) 13—37. 145—170; *Turmel*, Histoire du dogme de la papauté I, 49—64; *Ottiger*, *Theol. fund.* II, 581—586; *Straub*, De ecclesia Christi I, 420—438.

¹ De *Clemente rom.* et *Ignatio* v. supra p. 71—74. *Pastor Hermas* episcopos describit summos ecclesiarum pastores (Vis. 3. c. 5 et similit. 9. c. 27; F 441. 623. 625). Romae speciatim tempore Hermas episcopos fuisse constat, cum Hermas teste *Fragmento muratoriano* „scripsit sedente cathedra urbis Romae Pio episcopo fratre eius“.

² *Leo M.*, *Serm.* 82, n. 1; *ML* 54, 422; *Gregor M.*, *Dial. lib.* 1, c. 12; *ML* 77, 213; *Cyrill. hier.*, *Catech.* 6, n. 15; *MG* 33, 562; *Epiphan.*, *Haer.* 27, n. 6; *MG* 41, 371.

³ Rom 1, 8 sqq.; 15, 14.

⁴ Rom 15, 20.

⁵ Ex eo, quod Paulus neque in epistula romanis missa, neque in epistulis Roma datis (ad Col., Eph., Phil., Philem., Tim.) Petri meminit, multi concludunt tunc Petrum in Urbe non moratum esse.

Petrum primus episcopatum tenuit. Sic *Irenaeus* uno loco episcopos a *Lino* numerare incipit,¹ et tamen, uti vidimus,² alio in loco Petrum Romae episcopum fuisse testatur. Item *Eusebius*, dum singulos episcopos post apostolos regnantes inducit, primum *Linum* recenset,³ sed hoc non obstante asseverat Petrum „25 annis eiusdem urbis episcopum perseverasse“.⁴ Simili modo *Hieronymus*⁵ et *Prosper Tiro* (433).⁶ Petrum primum ponunt, cum de episcopis romanis simpliciter loquuntur, *Linum* vero primum numerant, cum de successoribus apostolorum scribunt. Ita loquendo scriptores antiqui omni qua possunt cura et perspicuitate pronuntiant romanum episcopum esse successorem Petri, Petrum romano pontifici primatum in aevum reliquisse, Petrum romanam sedem elegerisse heredem iurisdictionis perennis in universam ecclesiam.

Quo Marte id fecerit, proprio suo arbitrio an Christi iussu, nihil ea interest. In utroque enim casu romani pontifices iure divino sive Christi ordinatione Petro succedunt in primatu. Nam si Petrus iussu Christi ipsius Romam elegit ut sedem primatiam, Christi voluntate *antecedenti* episcopi romani in Petri primatu succedunt. Sin autem Petrus arbitrio proprio Romam elegit ut sedem primatiam (quod quidem probabilius contigisse videtur), Christi voluntate *consequenti* episcopi romani in Petri primatu succedunt.

Scholion. Licet theologi disputent, quo Marte Petrus Romam ut sedem primatiam elegerit, tamen *una fere voce docent*:⁷

1º. *speciali divinae providentiae dispositione Petrum Romam ut sedem primatiam elegerit.* Quam sententiam iam ab *Eusebio*, *Athanasio*, *Leone Magno*, *Optato milevitano*, *Gelasio I*, *Innocentio III* aliisque theologis traditam *Leo XIII* sic comprehendit: „Nec sine speciali Dei numine ad illam idololatriae orbis metropolin B. Petrus apostolorum princeps gressus egit, ut eiusdem pastor evaderet, eique supremi apostolatus

¹ Adv. haeres. 3, 3, 3.

² Supra p. 114.

³ Hist. eccl. 3, 2. 4. 21; 4, 1. 5.

⁴ *Euseb.* Chronicon, ed. *Schöne* I, 150. 153. 211.

⁵ In versione latina Chronici Eusebiani ed. *Schöne* I, 153; De viris illustr. c. 22.

⁶ Chron. ed. Mon. Germ. hist., Auct. ant. IX, 412. 414. 418.

⁷ Cf. *Ottiger* II, 864—870.

auctoritatem in perpetuum transmitteret.¹ Rationem huius dispositionis Dei specialis *Leo M.* hanc reddit: „Beatissimus Petrus, princeps apostolici ordinis, ad arcem romani destinatur imperii, ut lux veritatis, quae in omnium gentium revelabatur salutem, efficacius se ab ipso capite per totum mundi corpus effunderet.“² Similiter *s. Thomas*: „Ut [Dominus] suam potestatem magis ostenderet, in ipsa Roma, quae caput mundi erat, etiam caput ecclesiae statuit in signum perfectae victoriae, ut exinde fides derivaretur ad universum mundum.“³

2°. *Sedem primatiale contra romani pontificis voluntatem Roma alio transferri non posse*, etiamsi talem translationem omnes populi christiani una cum episcopatu desiderarent. Quare *Pius IX* hanc *Nuytzii*, professoris taurinensis, propositionem damnavit: „Nihil vetat alicuius concilii generalis [absque papa] sententia aut universorum populorum facto summum pontificatum a romano episcopo atque Urbe ad alium episcopum aliamque civitatem transferri.“⁴ Immo eiusmodi translatio *neque consentiente romano pontifice* fieri posse videtur. „Etenim posito“, inquit *Benedictus XIV*, „quod Petrus suam sedem stabiliter Romae collocaverit et romanam regens ecclesiam obierit, nullus, qui episcopus romanus non sit, potest dici verus Petri successor.“⁵ Unde merito *Nicolaus I*: „Privilegia istius [romanae] sedis vel ecclesiae perpetua sunt; divinitus radicata atque plantata sunt; impingi possunt, transferri non possunt; trahi possunt, evelli non possunt.“⁶ Tamen:

3°. *non requiri, ut romanus pontifex semper in Urbe degat*, sed sufficere, ut *titulum* episcopi romani servet. „Residentia enim non ita uni affixa loco est, ut iustis intercedentibus causis non possit alio transferri, ut saepe contigit, tot praesertim annis, quibus romani pontifices Avenione commorati sunt; atque in hypothesi, quod Roma deleteretur aut ea christiani et catholici nominis hostes potirentur, idem omnino fieret.“⁷

¹ Litterae ad Em. Card. Rampolla, 15 iun. 1887; Acta sanctae Sedis 20, 15.

² Serm. 82, c. 3; *ML* 54, 424.

³ Summa th. 3, q. 35, a. 7 ad 3; cf. De regimine principum lib. 1, c. 14.

⁴ Syllab. prop. 35; *Denz.* n. 1735.

⁵ De synod. dioec. lib. 2, c. 1, n. 1.

⁶ Ep. 86, ad Michaellem imperatorem; *ML* 119, 1157.

⁷ Perrone, De locis theolog. P. 1, n. 601.

II. ROMANI PONTIFICES PRIMATUM SIBI SEMPER ATTRIBUERUNT.

Petro vix mortuo romani pontifices munus primatialie sibi adscribunt et exercent. Ne tamen cogites eos statim totam plenitudinem et amplitudinem potestatis primatialis adhibuisse. Nam „simile est regnum caelorum grano sinapis, quod accipiens homo [i. e. Christus] seminavit in agro suo: quod minimum quidem est omnibus seminibus: cum autem creverit, maius est omnibus oleribus, et fit arbor, ita ut volucres caeli veniant et habitent in ramis eius“.¹ Haec parabola ad totam ecclesiam ac proinde etiam ad constitutionem monarchicam ecclesiae accommodanda est. Gubernium monarchicum ecclesiae, veluti granum sinapis ab initio minimum, magis magisque excrescit et explicatur prout ferunt insita eius vis interna et externae res prosperae vel adversae. Sufficit igitur ostendere a primis saeculis affuisse et germinasse granum primatus romani atque augmentum cepisse paulatim, licet circumdatum et impeditum maximis difficultatibus, quibuscum ecclesia tempore persecutionum luctabatur.

1. *Primitias* primatus romani deprehendimus in epistula, quam s. Clemens, „Petri et Pauli temporum aequalis“,² Corinthum misit (inter a. 93 et 96) ad componendas discordias ibi natas contra praepositos ecclesiae. Ex hac prima epistula primatiali pauca depromimus: „Ecclesia Dei, quae Romae peregrinatur, ecclesiae Dei, quae Corinthi peregrinatur . . . Propter subitas et sibi invicem succedentes calamitates et casus adversos, qui nobis acciderunt [saeviente persecutione Domitiani], tardius, fratres, nosmetipsos convertisse existimamus ad res, quae desiderantur apud vos, dilecti, et ad seditionem impiam et detestandam . . . Turpia, fratres, turpia valde auditu sunt et christiana vivendi ratione indigna, quae comperimus: firmissimam et antiquam corinthiorum ecclesiam propter unum aut alterum hominem seditionem movere contra presbyteros . . . Vos igitur, qui seditionis fundamenta iecistis, in obedientia subditi estote presbyteris et correctionem suscipite in paenitentiam . . . Sin quidem non obtemperaverint iis, quae ille [Christus] per nos dixit, cognoscant offensionem et periculo non parvo sese implicaturos esse; nos autem innocentes erimus ab hoc peccato . . . Gaudium et

¹ Mt 13, 31 sq.² Epiphan., Haeres. 27, 6.

laetitiam nobis praestabitis, si obedientes facti iis, quae scripsimus per Spiritum Sanctum, resecetis illegitimum zeli vestri studium secundum exhortationem, quam de pace ac concordia fecimus in hac epistula . . . Et testes erunt inter vos et nos [legati Corinthum missi]. Hoc vero fecimus, ut sciatis omnem curam nostram id et spectasse et spectare, ut vos brevi ad pacem perveniatis.¹

S. Clementem vi muneris primatialis agere iam ex eo constat, quod episcopus occidentis negotio corinthiorum se immiscet, cum tamen Ioannes apostolus et metropolita vicinus tunc viveret. Immo Clemens se excusat, quod non prius curam illius ecclesiae egerit; auctoritative seditionem diiudicat et seditiosos poenae adstringit; legatos etiam mittit testes obedientiae et ordinis restabili. Corinthii autem et alii orientales non aegre tulerunt iurisdictionem Clementis, sed potius longo tempore epistolam eius in publico conventu legerunt maximisque laudibus eam extulerunt.² Perperam quidam obiecerunt Clementem non propria auctoritate usum esse, sed nomine ecclesiae romanae scripsisse. Auctoritas enim ecclesiae penes episcopum est et nonnisi ab episcopo solo exercetur, uti compertum habemus ex iis, quae de episcopatu diximus.

2. *Saeculo secundo* orta controversia de tempore celebrandi pascha Victor I (c. 196) scripsit epistolam ad Polycratem, ephe-sinum episcopum, iubens convocare synodos omnium antistitum Asiae ac vicinarum provinciarum iisque iniungere, ut usum romanum sequerentur, minatus se omnes quartodecimanos „a communionis societate“ abscissurum et „ab ecclesiastico foedere“ segregaturum. Excommunicationem quidem Victor non tulit, quia episcopi quartodecimani illum rogabant, ut „concordiae atque unanimitati studeret“, et praecipue quia „Irenaeus cum ceteris quibus praeerat Galliarum episcopis“ ei dissuadebat „abscidere a corporis unitate tot et tantas ecclesias Dei“.

¹ 1, 1; 47, 6; 57, 1; 59, 1; 63, 2—4; F I, 99 sqq.

² Multis in ecclesiis lectam esse epistolam Clementis refert Euseb., Hist. eccl. 3, 16; eam etiam a. 170 in ecclesia corinthiorum legi scribit s. Dionysius corinthius ap. Euseb. 4, 23. 11. Quanti eandem epistolam fecerint Polycarpus, Irenaeus, Clemens alexandrinus, Origines ostendit Funk, Patres apost., 2. ed., I, XLI sqq.

Potestatem primatiales vero, qua Victor mandatum ferebat et excommunicationem minabatur, nemo in dubium vocavit.¹

3. *Saeculo tertio Stephanus* papa († 257) primatum exercuit. Praedicans quippe „per successionem cathedram Petri se habere“,² pro tota ecclesia decretum dedit, quo baptismum ab haereticis collatum agnoscebat legitimum, et tum asiatis tum africanis sub poena excommunicationis praescripsit, ut a praxi contraria desisterent.³ Mandato quidem Stephani neque asiati neque africani steterunt. Sed quamvis eorum duces essent, Firmilianus caesareensis et Cyprianus, duo illa luminaria, ecclesia non hos, sed Stephanum secuta est. Immo ipsi Firmilianus et Cyprianus rationibus subiectivis tantum decreto derogare nitebantur, neutiquam vero fundamentum obiectivum decreti, scil. Stephani in primatu Petri successionem, infirmare audebant.⁴

4. *Saeculo quarto Iulius I* (341—342) episcopus eusebianis exprobrat, quod se inscio Athanasium, patriarcham alexandrinum, deposuerint et post factum tantum requirant consensum romani pontificis. „An ignoratis“, ait, „hanc esse consuetudinem (ἔθος), ut primum nobis scribatur, et hinc quod iustum est decernatur? Sane si quae huiusmodi suspicio in illius urbis [alexandrinae] episcopum cadebat, ad hanc ecclesiam [romanam] scribendum fuit. Nunc autem illi, re nobis non indicata, postea quam quod libuit egere, nos, quibus ea crimina explorata non sunt, sibi demum suffragatores esse volunt. Nequaquam talia sunt Pauli statuta, non haec patres tradiderunt . . . Nam quae accepimus a beato Petro apostolo, ea vobis significo.“⁵ Statuit ergo Iulius causas episcoporum ac ipsorum etiam patriarcharum orientalium Romae esse diiudicandas propter primatum romano pontifici a beato Petro concessum.

5. Paulo post, cum episcopi ariani Athanasium denuo deposuissent atque Constantius imperator papam *Liberium* († 366)

¹ Euseb., Hist. eccl. 5, 24; MG 20, 494 sqq.

² Ita Firmilianus, Inter ep. Cypriani ep. 75, n. 17; H 821.

³ Euseb., loc. cit. 7, 5; MG 20, 642.

⁴ De Firmiliano cf. ep. citatam; de Cypriano infra in quaest. de infallibilitate summi pontificis.

⁵ Ep. 1, n. 22 ap. Coustant, Epistolae romanorum pontificum, Paris. 1721, 386 sq.

vi et metu adigeret ad consentiendum, Liberius invicte restitit. Rem *Ammianus Marcellinus*, scriptor gentilis, narrat, eam explicans e primatu romani pontificis: „Hunc [Athanasium] per subscriptionem abiicere sede sacerdotali, paria sentiens ceteris [episcopis arianis] iubente principe [Constantio] Liberius monitus, perseveranter renitebatur: nec visum hominem nec auditum damnare nefas ultimum exclamans, aperte scil. recalcitrans imperatoris arbitrio. Id enim ille [Constantius], Athanasio semper infestus, licet sciret impletum [a synodo ariana] tamen *auctoritate quoque, qua potiores aeternae urbis episcopi*, firmari desiderio nitebatur ardenti; quo non impetrato Liberius aegre populi metu, qui eius amore flagrabat, cum magna difficultate noctis medio potuit asportari.“¹

6. *Siricius* (385) in epistula ad Himerium, episcopum tarraconensem, primatum iurisdictionis in universam ecclesiam praeclare sibi attribuit verbis: „Consultationi tuae responsum competens non negamus, quia officii nostri consideratione non est nobis dissimulare, non est tacere libertas, quibus maior cunctis christianae religionis zelus incumbit. *Portamus onera omnium, qui gravantur; quinimmo haec portat in nobis beatus apostolus Petrus*, qui nos in omnibus, ut confidimus, *administrationis suae protegit et tuetur heredes* . . . Praefatam regulam [quam statuerat de administrando baptismo] omnes *teneant sacerdotes* [episcopi], *qui nolunt ab apostolicae petrae, super quam Christus universalem construxit ecclesiam, soliditate divelli* . . . *Quid ab universis posthac ecclesiis sequendum sit, quid vitandum, generali pronuntiatione decernimus*.“² Quot verba, tot vindiciae primatus romani!

7. *Innocentius I* (417) carthaginensi concilio respondit: „*Antiquae traditionis exempla servantes et ecclesiasticae memores disciplinae*, vestrae religionis vigorem non minus nunc in consulendo, quam antea cum pronuntiaretis, vera ratione firmastis, qui ad nostrum referendum approbastis esse iudicium: scientes, *quid apostolicae sedi, cum omnes hoc loco positi ipsum sequi desideremus apostolum, debeatur, a quo ipse episcopatus et tota auctoritas nominis huius emersit*. Quem sequentes tam

¹ Lib. 15, c. 7.

² Ep. ad Himer. c. 1; c. 2, n. 3; c. 8, n. 12; *Constant* l. c. 624. 627. 632.

mala damnare novimus, quam laudare laudanda. Vel id vero quod patrum instituta sacerdotali officio custodientes non censeatis esse calcanda, quod illi *non humana, sed divina decrevere sententia, ut quidquid quamvis de disiunctis remotisque provinciis ageretur*, non prius ducerent finiendum, nisi ad huius sedis notitiam perveniret, ut *tota huius auctoritate iusta quae fuerit pronuntiatio firmaretur, indeque sumerent ceterae ecclesiae* quid praecipere, quos abluere, quos veluti coeno inmundabili sordidatos, mundis digna corporibus unda vitaret.“¹ Hisce s. Innocentius docet secundum „antiquam traditionem“ et „ecclesiasticam disciplinam“ divinitus statutam iudicia episcoporum universi orbis auctoritate Sedis apostolicae esse firmanda, atque a Sede apostolica ceteras ecclesias sumere, quid praecipere, quos in paenitentiam et communionem recipere, quos tamquam indignos a communione fidelium reicere debeant. En primatus iurisdictionis universalis modo concreto descriptus!²

8. *Zosimus* (418) ad episcopos africanos scribit: „Quamvis patrum traditio apostolicae Sedi *auctoritatem tantam tribuerit, ut de eius iudicio disceptare nullus auderet*, idque per canones semper regulasque servaverit, et currens adhuc suis legibus ecclesiastica disciplina *Petri nomini, a quo ipsa quoque descendit*, reverentiam quam debet exsolvat . . . tamen cum tantum nobis esset auctoritatis, ut *nullus de nostra possit retractare sententia*, nihil egimus, quod non ad vestram notitiam nostris ultro litteris referremus.“³ Sedis apostolicae auctoritas, utpote a Petro descendens, tanta est, ut nullus de romani pontificis iudicio disceptare audeat vel de eius sententia retractare possit.

9. *Bonifatius I* (422) universos Thessaliae episcopos sic affatur: „Institutio universalis nascentis ecclesiae de beati Petri sumpsit honore principium, in quo regimen eius et summa consistit. Ex eius enim ecclesiastica disciplina per omnes ecclesias religionis iam crescente cultura fonte manavit . . . Hanc [romanam ecclesiam] ergo *ecclesiis toto orbe diffusis velut caput*

¹ Ep. 29, n. 1; *Costant* 888 sq.

² Similiter *Innocentius I* synodo milevitanae, s. Hieronymo, Ioanni patriarchae hierosolymitano, episcopis Macedoniae rescripsit: Ep. 17. 30. 34. 35; *Costant* 830 sq. 896. 908.

³ Ep. 12, n. 1; *Costant* 974 sq.

suorum certum est esse membrorum, a qua se quisquis abscidit, fit christianae religionis extorris; cum in eadem non coeperit esse compage . . . Ideo *tenet sedes apostolica principatum*, ut querelas omnium licentes acceptet . . . *Ordinationi nostrae pareat, quisquis se episcopum recognoscit*.¹ Bonifatius ergo romanam ecclesiam simpliciter vocat ecclesiam beati Petri, caput omnium ecclesiarum, instructam principatu summo, quo omnium fidelium querelas diiudicat et cui omnes episcopi parere debent.

10. *Caelestinus I* (422—432) in litteris ad episcopos vienensis et narbonensis provinciae fatetur se „*in speculis a Deo constitutum*“ esse, ut „*quae coercenda sunt, resecet, et quae observanda sunt, sanciat*“ et curam suam ad totum orbem christianum extendat;² Nestorium constantinopolitanum patriarcham excommunicari iubet „*nostra, immo Christi nostri divina sententia*“;³ legatis suis ad concilium ephesinum missis iniungit, ut „*ad disceptationem si fuerit ventum, vos de eorum [patrum concilii oecumenici] sententiis iudicare debeatis, non vero subire certamen*“.⁴ Papa ergo vi constitutionis divinae iurisdictionem suam ad totam ecclesiam extendit, etiam ad patriarchas orientales, immo ad episcopatum in concilio oecumenico adunatum.

11. *Leo M.* (440—461) instat se plenitudinem primatus petrini hereditasse: „*In persona humilitatis meae ille [Petrus] intelligatur, ille honoretur, in quo et omnium pastorum sollicitudo cum commendatarum sibi ovium custodia perseverat*, et cuius dignitas etiam in indigno herede non deficit.“⁵ De episcoporum hierarchia scribit: „*Magna ordinatione provisum est, ne omnes [episcopi] sibi omnia vindicarent, sed essent in singulis provinciis singuli, quorum inter fratres haberetur prima sententia; et rursus quidam in maioribus urbibus constituti sollicitudinem susciperent ampliorem, per quos ad unam Petri sedem universalis ecclesiae cura conflueret, et nihil usquam a suo*

¹ Ep. 14; *Coconstant* 1037 sq. Similiter Ep. 15, n. 1; *Coconstant* 1039.

² Ep. 4, n. 1; *Coconstant* 1066.

³ Ep. 11, n. 4; l. c. 1106 sq.

⁴ Ep. 17; l. c. 1152.

⁵ Serm. 3, c. 4; *ML* 54, 147.

*capite dissideret.*¹ Concilii chalcedonensis oecumenici canonem 28, quo patriarchae constantinopolitano primus locus post romanum pontificem concedebatur, Leo reiicit verbis: „In irritum mittimus et *per auctoritatem beati Petri apostoli generali prorsus definitione cassamus.*“² Sedes romana, sedes Petri permanet, curam primatiales Petri perpetuat, omnibus fidelibus, omnibus pastoribus, universali ecclesiae praeest in tantum, ut nullus patriarcha papae quocumque modo possit comparari et ut papae liceat concilii vel oecumenici definitiones cassare.

Hisce finem argumenti facimus. Nam e medio saeculo quinto romanos pontifices plenitudinem primatus sibi attribuisse neque adversarii diffitentur. Illos autem iam saeculis primis iura primatiales sibi adscripsisse ex testimoniis hucusque prolatis abunde constat. Granum potestatis primatialis per Christum Petro concreditum, a successoribus Petri sollicitè custoditum et rigatum est, ita ut iam primaeva aetate christiana excreverit in arborem magnam, sub cuius ramis universalis ecclesia habitavit.

III. PATRES PRIMATUM ROMANI PONTIFICIS SEMPER DOCUERUNT.

Patres antiquissimi approbant, confirmant et tuentur praerogativam, quam romani pontifices sibi attribuerunt.

1. Primus s. *Ignatius* martyr († 107) praerogativam primatiales praedicat. Epistula Ignatii ad romanos admodum differt ab aliis eius epistulis. Alias ecclesias docet et monet ut pater filios et ut magister discipulos; ecclesiam romanam reveretur tamquam matrem et magistram. In fine aliarum epistularum rogat, ut fideles pro se et pro ecclesia sua antiochena precentur;³ in fine epistulae ad romanos consolatur: „Solutus Iesus Christus illam [ecclesiam Syriae] vice episcopi reget atque vestra caritas (ἡ ὑμῶν ἀγάπη).“⁴ Unde innuit ecclesiam romanam cura primatiali provisuram esse ecclesiae Antiochiae Syriae.

Explicitius tamen primatum romanum significat in inscriptione epistulae insolitis laudibus cumulans ecclesiam illam, „*quae*

¹ Ep. 14, c. 11; *ML* 54, 676.

² Ep. 105, c. 3; *ML* 54, 1000.

³ Eph. 21, 2; Magn. 14; Trall. 13, 1; cf. Phil. 10, 1; Smyrn. 11, 1; Polyc. 7, 1.

⁴ Rom. c. 9, 1; *F* I, 263.

etiam praesidet in loco regionis romanorum . . . *universae caritati praesidens*: ἡ τις καὶ προκάθεται ἐν τόπῳ χωρίου Ῥωμαίων . . . προκαθιμένη τῆς ἀγάπης.¹ *Ecclesia, quae sita est „in loco regionis romanorum“*,² *praesidet, praeest, prae ceteris ecclesiis eminet ut ecclesia primaria, capitalis, principalis, primatialis*: προκάθεται.³ Quousque autem primatus romanus se extendat, Ignatius definit additis verbis: „*universae caritati praesidens*: προκαθιμένη τῆς ἀγάπης“. *Ecclesia romana est praesidens caritatis simpliciter sive universae caritatis* (τῆς ἀγάπης). *Caritas* (ἀγάπη) ab Ignatio passim pro ecclesia quadam peculiari usurpatur.⁴ Unde cum loco nostro eandem vocem adhibeat addito articulo τῆς, videtur omnino designare universum coetum christifidelium. Sensus ergo est: *Ecclesia romana primatum exercet in universam ecclesiam*.⁵ Sunt quidem, qui interpretandum putent: ecclesiam romanam praesidere operibus caritatis omnium christifidelium. Sed etiam haec interpretatio, si demum recta esset,⁶ primatum romanum, uti patet, non excluderet, sed includeret.

¹ Funk I, 252.

² „Locus regionis romanorum“ alius non est nisi Roma. S. Ignatius nempe in inscriptione omnium epistularum primum ponit nomen urbis, ad quam scribit, dein addit nomen provinciae, in qua urbs illa sita est; v. g. „ecclesiae, quae est Ephesi in Asia . . . quae Magnesiae est ad Maeandrum . . .“ Provinciam, ubi sita sit Roma, vocare nequivit, quippe cum agatur de capite imperii; unde loquitur de „loco regionis romanorum“, i. e. de loco, qui maxime proprius est romanorum. Immerito quidam putarunt Ignatium hac circumlocutione describere territorium, cui praesideat ecclesia romana sive ad quod extendatur primatus romanus. Nam talis interpretatio insana est: ecclesia in loco regionis romanorum praesidet ecclesiae in loco regionis romanorum!

³ Lightfoot (The Apostolic Fathers II: Ignatius II, London 1885, 190) probat vocem προκάθεται non solum etymologice, sed etiam ex usu loquendi scriptorum interpretandam esse: „has the chief seat, presides, takes the presidency“.

⁴ Trall. 3, 2; 13, 1; Rom. 9, 3; Philad. 11, 2; Smyrn. 12, 1.

⁵ Cf. Funk, Kirchengeschichtliche Abhandlungen I, Paderborn 1897, 1—12; Patres apostolici I, 2. ed., 252 sq; Chapman, in: Revue Bénédictine XIII, Maredsous 1896, 385—400.

⁶ Eam rectam esse concedi nequit tum quia in tali significatione articulus τῆς omitti debebat, tum quia vox „praesidere: προκαθίσταται“ hac significatione caret, sed „ubicumque legitur, ad locum vel societatem aliquam refertur“ (Funk, Patres ap. 252.).

Itaque s. Ignatius idem re dicit ac postea Theodoretus, qui ecclesiam romanam vocat „universo terrarum orbi praesidentem (τὴν τῆς οἰκουμένης προκαθημένην)“.¹

2. S. Irenaeus (c. 180) in opere polemico contra haereses gnosticas affirmat duplicem esse viam cognoscendae doctrinae ab apostolis traditae. Aut enim doctrina apostolica discenda est ex consensu earum ecclesiarum, quae successione episcopali numquam interrupta usque ad apostolos ascendunt, aut discenda est ab ecclesia romana sola, certis privilegiis insignita. Cum autem prior illa via longior sit, propterea s. Irenaeus eligit hanc posteriorem dicendo: „Sed quoniam valde longum est . . . omnium ecclesiarum enumerare successiones, *maximae et antiquissimae* et omnibus cognitae, *a gloriosissimis duobus apostolis Petro et Paulo Romae fundatae et constitutae ecclesiae* eam quam habet ab apostolis traditionem et annuntiatam hominibus fidem per successiones episcoporum pervenientem usque ad nos indicantes, confundimus omnes eos, qui quoquo modo vel per sibi-placentiam malam vel vanam gloriam vel per caecitatem et malam sententiam praeterquam oportet colligunt. *Ad hanc enim ecclesiam propter potentiolem principalitatem necesse est omnem convenire ecclesiam, hoc est eos qui sunt undique fideles, in qua semper ab his, qui sunt undique, conservata est ea, quae est ab apostolis traditio.*“²

Hisce Irenaeus docet traditionem apostolicam in ecclesia romana propterea integram servari, quia ipsa sit ecclesia primatialis. Quod quidem Irenaeus iam indicat Romam vocans ecclesiam „maximam et antiquissimam“, i. e. principem et praecipuam,³ singulari modo „a gloriosissimis duobus apostolis Petro

¹ Interpretatio in ep. ad Rom.; MG 82, 221.

² Adv. haeres. III, 3, 1. Textus est editionis Ad. Stieren, Opera s. Irenaei I, Leipzig 1848. De celebri hac Irenaei sententia ab innumeris auctoribus discussa cf. Schneemann, in: Der Katholik I (1867) 419 sqq. et Conciliorum recentium collectio lacensis IV, App.: S. Irenaei de ecclesiae rom. principatu testimonium; Chapman, in: Revue Bénédictine 1895, 49 sqq.; Funk, Kirchengeschichtliche Abhandlungen I, Paderborn 1897, 12–23; Savio, in: La civiltà cattolica 1908, II, 219 sqq.; III, 33 sqq.; Ottiger, Theol. fund. II, Friburgi 1911, 630–653.

³ Grammaticae vox „antiquissima“ tum de temporis prioritate tum de dignitatis superioritate (cf. Aulus Gellius, Noctes atticae lib. 5, c. 13; Cicero,

et Paulo fundatam et constitutam“. Dein disertius primum romanum testatur verbis: „Ad hanc enim ecclesiam propter potentio- rem principalitatem necesse est omnem convenire eccle- siam, hoc est eos qui undique sunt fideles, in qua semper ab his, qui sunt undique, conservata est ea, quae est ab apostolis traditio.“ Hic triplici assertionem primatus romanus enuntiatur, cum:

1°. Irenaeus ecclesiae romanae attribuat „potentio- rem principalitatem“. Vocabulum latinum principalitatis in versione Irenaei multoties usurpatum semper denotat auctoritatem, principatum, primum, maxime supernaturalem et divinum;¹ ubi autem superest textus graecus, loco vocabuli latini leguntur voces synonymae: ἀρχή, πρωτεία, ἐξουσία, αὐθεντία.² Unde dubium non est loco nostro Irenaeum, qui ecclesiae romanae adscribit po- tentio- rem principalitatem, eidem revera adscribere auctoritatem sive potestatem sive principatum ceteris ecclesiis potentio- rem. Confirmatur, cum:

2°. Irenaeus addat: „Ad hanc ecclesiam propter potentio- rem principalitatem *necesse est omnem convenire ecclesiam*, hoc est eos qui undique sunt fideles.“ „Convenire“ non esse intelli- gendum de conventu locali, quasi omnes ecclesiae sive omnes, „qui undique sunt fideles“, Romam peregrinari debeant, mani- festum est et a plerisque protestantibus conceditur.³ Sensus ergo est omnem ecclesiam sive omnes, qui undique sunt fideles, ecclesiae romanae in fide necessario assentire eique subiici propter

Attic. lib. 12, ep. 5, 4; Suetonius, Vita Claudii n. 11) adhibetur. Eadem vi duplici sumitur etiam vox graeca ἀρχαιοτάτης, quam Irenaeus in textu primi- genio eheu deperdito sine dubio usurpaverat. Loco hoc vox „antiquissima (ἀρχαιοτάτης)“ nonnisi de dignitate praecipua ecclesiae romanae intelli- gi potest, cum aliae ecclesiae uti hierosolymitana et antiochena tempore anti- quiores sint.

¹ Textus huc spectantes collectos invenis ap. Ottiger II, 646 sqq.

² Cf. Ottiger loc. cit.

³ Cf. Massuetus, In Irenaeum dissert. 3, n. 31 sqq.; MG 7, 278 sqq. Argumentationi solidissimae Massueti hodie inter alios accedunt Stieren, Opera s. Irenaei in h. locum et Harnack, Dogmengeschichte, 3. Aufl., I, 446, nota, ubi ait: „Convenire ist in übertragenem Sinne zu verstehen; die wört- liche Fassung ‚jegliche Kirche muß zur römischen Kirche kommen‘ ist nicht erträglich.“

potentio rem huius ecclesiae principalitatem sive iurisdictionem.¹ Stabilito officio subiectionis erga primum romanum et consensus cum ecclesia primatiali, Irenaeus demum memorat effectum huius subiectionis et consensus, cum:

3º. scribat: „*In qua [ecclesia romana]² semper ab his qui sunt undique conservata est ea, quae est ab apostolis traditio.*“ Nexu et consensu cum ecclesia romana omnes aliae ecclesiae omnesque fideles universi orbis conservaverunt et conservant traditionem apostolicam. Unde „propter potentio rem principalitatem“ sive primum ecclesia romana est rectae fidei centrum et criterium. Itaque patet, quanti primum romanum faciat s. Irenaeus, studiosissimus ille investigator vetustissimae rei christianae.

3. *Tertullianus* (c. 160—220) conqueritur Victorem vel Zephyrinum, pontificem romanum, instigante Praxeas, montanismum damnassee: „Nam iste [Praxeas] . . . tunc episcopum romanum agnoscentem iam prophetias Montani, Priscae, Maximillae et ex ea agnitione pacem ecclesiis Asiae et Phrygiae inferentem, falsa de ipsis prophetis et ecclesiis eorum asseverando et praecessorum eius auctoritates defendendo, coegit et litteras pacis revocare iam emissas et a proposito recipiendorum charismatum concessare . . . Et nos quidem postea agnitio Paracleti atque defensio disiunxit a psychicis [i. e. catholicis].“³ Fatetur ergo Tertullianus, dudum haereticus, auctoritatem primatiale m Zephyrini et praecessorum eius tantam esse, ut, si agnovissent montanismum, tota ecclesia catholica pacem servasset cum montanistis, atque ut, montanismo a romano pontifice damnato, tota ecclesia catholica fautores illius haeresis repulerit.

¹ Huic significationi optime congruit vox latina conveniendi, quae et subiectionem denotat. Ita *Forcellini*, *Lexicon totius latinitatis* s. h. v.: „Speciatim convenire dicuntur, qui ex aliis civitatibus in unam, in quam sunt contributi, conveniunt, *iurisdictionis causa*, ut res suas persequi iudicio possint.“

² Verba *in qua* ad romanam ecclesiam, non vero ad „omnem ecclesiam“ particularem referenda esse e contextu apparet, uti concedit etiam *Boehmer* (Zu dem Zeugnisse des Irenaeus von dem Ansehen der römischen Kirche, in: *Zeitschrift für neutestamentliche Wissenschaft* VII [1906] 201.) Opinionem contrariam argute refellit *Wilmers*, *De Christi ecclesia* 224 sq.

³ Adv. Praxeas c. 1; *ML* 2, 155 sqq.

Alia occasione Tertullianus acerbè et ironice invehitur in papam Callistum condonationem criminum graviorum promittentem: „Audio“, ait, „etiam edictum esse propositum et quidem *peremptorium*; *pontifex scilicet maximus, quod est episcopus episcoporum*, edicit: Ego et moechiae et fornicationis delicta paenitentia functis dimitto.“¹ Ex ore igitur haeretici constat pontificem romanum edere consuevisse decreta „peremptoria“ atque iam initio saeculi tertii vocatum esse „pontificem maximum“ et „episcopum episcoporum“. Decretum peremptorium edi non potest nisi ab eo, qui gaudet potestate peremptoria, i. e. primatiali. Appellabatur papa „pontifex maximus“ vel respectu summi sacerdotis Veteris Testamenti vel respectu pontificis maximi gentilium, qui ambo potestate suprema praediti erant. „Episcopus episcoporum“ ille est, qui in alios episcopos eadem potestate pollet, qua episcopus singulus pollet in fideles sibi commissos. Unde e verbis ironicis Tertulliani liquet ecclesiam communiter romano pontifici concessisse primatum. Immo Tertullianus ipse, licet papae resistat, eiusdem primatum nihilominus comprobatur, cum paulo post ad eum accommodet verba, quibus Christus Petro promisit primatum, necnon papam clare describat successorem Petri.²

4. S. Cyprianus († 258) quoque romanum pontificem pluribus locis vocat Petri successorem, aliis locis supremam auctoritatem in ecclesia ei adscribit.³ Postquam probavit Petrum a Christo obtinuisse primatum, ut in ipso et per ipsum omnes episcopi et tota ecclesia unitatem servarent,⁴ affirmat „*Petri cathedram*“, i. e. ecclesiam romanam, esse „*ecclesiam principalem* [i. e. primatiam], unde unitas sacerdotalis [episcopalis] exorta est“.⁵ Item Cyprianus incessanter monet, ut omnes cum ecclesia catholica matre et matrice fidelium permaneant;⁶ sed ipsius „*ecclesiae catholicae matricem et radicem*“ Romam esse

¹ De pudicitia c. 1; ML 2, 980 sq.

² De pudicitia c. 21; ML 2, 1023—1025.

³ Cf. A. Seitz, Cyprian und der römische Primat, Regensburg 1911; Ernst, Cyprian und das Papsttum, Moguntiaci 1912; Ottiger, l. c. 653—677.

⁴ De catholicae ecclesiae unitate c. 4 et 5; H 212.

⁵ Ep. 59, n. 14; H 683.

⁶ De eccl. cath. unitate c. 24; Ep. 45. 46. 47. 71; H 231. 599. 604. 605. 772.

aperte declarat.¹ *Qui cum romano pontifice communicat, eo ipso probatur „cum ecclesia catholica communicare“.*² Stephanum papam precatur, ut excommunicato Marciano, arelatensi episcopo haeretico, alium in eius loco substituat.³ Persuasus igitur erat Cyprianus romano pontifici ius competere deponendi et instituendi ubique terrarum episcopos. Ex his omnibus claret Cyprianum, quamvis data occasione papae Stephano restiterit, firmiter tenuisse romani pontificis primatum.

5. Eodem saeculo tertio *Pseudo-Cyprianus*, antipapa quidam novatianus, protestatur: „Magna nobis ob universam fraternitatem cura est . . . Quoniam in nobis divina et paterna pietas apostolatus ducatum contulit et vicariam Domini sedem caelesti dignatione ordinavit et originem authentici apostolatus, super quem Christus fundavit ecclesiam . . .“⁴ Primatus romani pontificis tam invicte apud omnes tunc constabat, ut etiam pseudo-episcopus romanus contenderet se Petri instar divinitus accepisse „apostolatus ducatum“, „apostolatum authenticum“, i. e. auctoritativum illum, „super quem Christus fundavit ecclesiam“, immo ipsam „vicariam Domini sedem“.

6. Anno circiter 376, cum tres episcopi Meletius, Vitalis, Paulinus de patriarchatu antiocheno inter se disputarent atque singuli communionem cum romano pontifice praetenderent, s. *Hieronymus* anxius, cuinam accederet, ad Damasum papam scripsit: „A sacerdote victimae salutem, a pastore praesidium ovis flagito. Facessat invidia: romani culminis recedat ambitio: *cum successore piscatoris* et discipulo crucis loquor. Ego *nullum primum, nisi Christum, sequens*, Beatitudini tuae, id est *cathedrae*

¹ „Nos enim singulis navigantibus [Romam], ne cum scandalo ullo navigarent, rationem reddentes, nos scimus hortatos esse, ut ecclesiae catholicae matricem et radicem agnoscerent et tenerent.“ Ep. 48, n. 3; H 607.

² Ad Antonianum Cyprianus: „Scripsisti etiam, ut exemplum earundem [tuarum] litterarum ad Cornelium collegam nostrum transmitterem, ut deposita omni sollicitudine iam sciret te secum, hoc est cum catholica ecclesia communicare.“ Ep. 55, n. 1; H 624.

³ „Dirigantur in provinciam et ad plebem Arelate consistentem a te litterae, quibus abstento Marciano alius in loco eius substituitur.“ Ep. 68, n. 3; H 745.

⁴ Adversus aleatores c. 1. Hic libellus editus est ab *Hartelio*, S. Cypriani opera III, 92.

Petri, communione consocior. Super illam petram aedificatam ecclesiam scio. Quicumque extra hanc domum agnum comederit, profanus est. Si quis in arca Noe non fuerit, peribit regnante diluvio . . . Non novi Vitalem, Meletium respuo, ignoro Paulinum. *Quicumque tecum non colligit, spargit* . . . In tres partes scissa ecclesia ad se rapere me festinat . . . Ego interim clamito: *si quis cathedrae Petri iungitur, meus est.*¹ Hieronymus itaque romanum pontificem profitetur successorem Petri vicariumque Christi. Propterea communionem cum papa absolute necessariam ducit sanctus doctor. Immo eam non minus necessariam duxit tota ecclesia, cum et illi tres episcopi dissidentes orientis semet tueri nitantur provocantes ad communionem cum romano pontifice.

7. Ineunte iam saeculo quinto primatum romani pontificis tot testimonia patrum conclamant, ut ea referre operae pretium non sit. Cogita v. g. s. *Augustinum*, qui testatur in ecclesia romana „semper apostolicae cathedrae viguisse principatum“ et „culmen auctoritatis“;² *Vincentium lirinensem*, qui papam appellat „apostolicae sedis antistitem“, „caput orbis“, episcopos „reliquos omnes auctoritate superantem“;³ s. *Petrum Chrysologum*, qui consensum cum romano pontifice et obedientiam erga ipsum etiam patriarchis orientalibus inculcat, quoniam Romae „beatus Petrus in propria sede et vivit et praesidet“;⁴ *Theodoretum* asseverantem, quod „sanctissima illa sedes [romana] ecclesiarum, quae in toto sunt orbe, principatum multis nominibus habet“;⁵ s. *Prosperum*, cuius sunt hi versus:⁶

„Sedes Roma Petri, quae pastoralis honoris
Facta caput mundo, quidquid non possidet armis,
Religione tenet.“

¹ Ep. 15, n. 2; ep. 16, n. 2; *ML* 22, 355. 359.

² Ep. 43, c. 3, n. 7; *ML* 33, 163; De utilitate credendi c. 17, n. 35; *ML* 42, 91.

³ Commonitor. loc. cit. 6; 2, c. 30; *ML* 50, 645 sqq. 681.

⁴ Inter ep. Leonis M. ep. 25, c. 2; *ML* 54, 743.

⁵ Ep. 116; *MG* 83, 1324.

⁶ Lib. de ingratis. v. 40—43; *ML* 51, 97.

IV. ECCLESIA TOTA PRIMATUM ROMANI PONTIFICIS
SEMPER AGNOVIT.

Primum romanum a tota ecclesia primis iam saeculis agnitum esse demonstrant:¹

1. *Consultationes universi orbis apud sedem apostolicam.* Undique viri eximii Romam vel accesserunt vel scripserunt, ut papam in variis negotiis ecclesiasticis consulerent et ipsius sententiam expeterent. Ita iam saeculo secundo e remotis orientis plagis Romam venerunt s. *Polycarpus*,² *Hegesippus*,³ *Irenaeus*⁴ et *Abercius*, episcopus hierapolitanus,⁵ ad varia negotia ecclesiastica tractanda. Eodem tempore (a. 177) *martyres lugdunenses* legatione et litteris ad papam Eleutherum conveniunt pro pace ecclesiarum Asiae erroribus Montani turbatarum.⁶

Saeculo tertio *Dionysius alexandrinus* Xysto II († 258) scribit: „Profecto opus habeo, frater, consilio tuo et sententiam tuam expeto, ne forte ipse halluciner, tali ad me negotio delato.“⁷

Deinceps plurimi fideles, episcopi, ecclesiae particulares, synodi romano pontifici res difficillimas solvendas submitunt, uti patet ex epistulis, quae hodieque manent.⁸ Revera s. *Hieronymus* memorat se, cum in chartis ecclesiasticis Damasum romanae urbis episcopum iuaret, respondisse „et orientis occidentisque synodicis consultationibus“. ⁹ Immo *concilium sardicense* (a. 343—344) ad Iulium papam scribit: „Hoc enim optimum et valde congruentissimum esse videbitur, si ad *caput*, i. e. Petri apostoli sedem, de singulis quibusque provinciis Domini referant

¹ Solide hoc argumentum evolvit *Ottiger* 697—796.

² *Iren.*, Adv. haeres. 3, 3, 4; *MG* 7, 852; *Euseb.*, Hist. eccl. 4, 14; *MG* 20, 338.

³ *Euseb.* loc. cit. 4, 22; *MG* 20, 377 sq.

⁴ *MG* 7, 183: Dissert. II, de s. Irenaei vita et gestis a. 1, n. 11.

⁵ *De Rossi*, Inscript. christ. II, 17.

⁶ *Euseb.*, Hist. eccl. 5, 3.

⁷ *Euseb.*, Hist. eccl. 7, 9. Agebatur de cuiusdam baptismate.

⁸ Cf. *Coustant*, Epistolae romanorum pontificum et quae ad eos scriptae sunt a Clemente I usque ad Innocentium III, Paris 1721; *Thiel*, Epistolae romanorum pontificum et quae ad eos scriptae sunt a s. Hilario usque ad Pelagium II, Brunsbergae 1868; *Hurter*, SS. Patrum opuscula selecta t. 17. 18. 25. 26.

⁹ Ep. 123, n. 10; *ML* 22, 1052.

sacerdotes [episcopi].“¹ Ratio horum alia non est, nisi quia romanus pontifex spectato primatu omnium ecclesiarum curam habet, uti expresse notat s. *Caelestinus* papa ad episcopos illyricos (c. a. 425): „Inter ceteras curas et diversa negotia, quae ad nos ex *cunctis* veniunt *semper* ecclesiis, propensiolem nos etiam vestri sollicitudinem gerere . . . poteritis advertere . . . Nos praecipue circa omnes cura constringimur, quibus necessitatem de omnibus tractandi Christus in s. Petro apostolo, cum illi claves aperiendi claudendique daret, indulsit.“²

2. *Confirmatio, destitutio et restitutio episcoporum per sedem apostolicam.*

Romanos pontifices antiquitus iam habuisse ius *confirmandi* episcopos, etiam orientales, e multis documentis priorum saeculorum patet. Immo constat neque ipsorum patriarcharum orientis electionem validam fuisse absque consensu romani pontificis. Ita e. g. Nectario ad sedem constantinopolitanam evecto imperator Theodosius a. 382 confirmationem efflagitavit a *Damaso* papa, existimans electionem firmitatem non habere, nisi confirmaretur a papa.³ Cum Anatolius patriarcha sedem constantinopolitanam primam esse propugnaret post sedem romanam, *Leo I* (440—461) ad imperatorem Marcianum scripsit: „Satis sit praedicto, quod . . . mei favoris assensu episcopatum tantae urbis obtinuit.“⁴ Epiphanium patriarcham constantinopolitanum, qui non expetierat electionis suae confirmationem, *Hormisdas* papa (514—523) vituperat: „Mirati admodum sumus *morem pristinum* fuisse neglectum . . . Decuerat siquidem, frater carissime, te legatos ad apostolicam sedem inter ipsa tui pontificatus initia destinasse, ut . . . *vetustae consuetudinis* formam recte compleres.“⁵

Similiter romanis pontificibus ius competeat episcopos *destituendi*. E. g. *Agapetus I* papa (535—536) Anthimum constantinopolitanum patriarcham e sede sua depulit imperatrice Augusta frustra obnitente.⁶ *Damasus I* (366—384) Timotheum

¹ Teste s. *Hilario*, Fragment. 2, n. 9; *ML* 10, 639.

² Ep. 3; *ML* 50, 427 sq.

³ Teste *Bonifatius I*, Ep. 15, n. 6; *Constant* 1043.

⁴ Ep. 104, c. 3; *ML* 54, 995.

⁵ Ep. 113; *Thiel* 913 sq.

⁶ *Liberatus*, *Breviar.* c. 21; *ML* 68, 1039.

alexandrinum, Petrum antiochenum aliosque plures episcopos deiecit „sola sedis apostolicae auctoritate.“¹

Romanis pontificibus demum tribuebatur ius *restituendi* episcopos per nefas sedibus suis spoliati. Ita *Iulius I* (337—352) Athanasium alexandrinum, Marcellum ancyranum et Asclepam gazensem, ab arianis pulsos, „ex romanae ecclesiae praerogativa . . . remisit, singulis sedem suam restituens, simulque perstringens illos, qui supradictos episcopos temere deposuissent“.² *Liberius* papa (352—366) Eustathium sebastenum a synodo melitina remotum datis epistulis „restituere“, uti scribit *s. Basilius*.³ Theodoretus, licet a synodo ephesina depositus, a concilio oecumenico chalcedonensi iterum admissus est, „quia restituit ei episcopatum sanctissimus archiepiscopus *Leo*“⁴ (440—461).

Itaque romani pontifices, ecclesia non contradicente, immo approbante episcopos quoscumque et vel ipsos patriarchas orientales confirmarunt, deposuerunt, restituerunt potestate evidenter primatiali. Nec obstat, quod aliquoties episcopi quidam romano pontifici vel restiterint vel aegre obediverint. Nam rebelles in societate ecclesiastica non minus quam in republica civili inveniri possunt. Sicut autem renitentia quorundam procerum non evertit iura monarchica regis, ita renitentia quorundam episcoporum non obscurat iura primatialia romani pontificis.

3. *Appellationes occidentis et orientis ad sedem apostolicam*. A primis saeculis christianis rei, per episcopos vel synodos proprias iudicati, ad romanum pontificem appellarunt tamquam supremum totius ecclesiae iudicem. Saeculo secundo Romam appellarunt *Marcion*, presbyter ponticus, propter luxuriam a patre simulque episcopo suo ex ecclesia pulsus,⁵ et *Montanus*, a duabus synodis orientalibus iamiam damnatus.⁶ Saeculo tertio Romam appellarunt *Privatus*, episcopus lambesitanus, propter haeresim aliaque crimina damnatus ab episcopis

¹ *Damas.*, Ep. 3, n. 2, ap. *Coustant* 486; *Gelas. I*, Ep. 10, n. 5, ap. *Thiel* 344.

² *Socrates*, Hist. eccl. 2, 15; cf. *Sozomenus*, Hist. eccl. 3, 8.

³ Ep. 263, n. 3; *MG* 32, 980.

⁴ Conc. chalced. act. 1; *Harduin* II, 72 E; *Mansi* VI, 590 B.

⁵ *Epiphanius*, Haeres. 42; *MG* 41, 695.

⁶ Hanc appellationem factam supponit *Tertullianus*, Adv. Prax. c. 1.

Numidia⁷, et *Fortunatus* pseudoepiscopus, a s. Cypriano in synodo carthaginiensi (a. 251—252) excommunicatus.² Saeculo quarto *Caecilianus*, episcopus carthaginiensis, quem donatistae invalide ordinatum iudicaverant, a Melchiade papa peremptorie absolutus est;³ item s. *Athanasius*, ab arianis damnatus, causam suam dixit et obtinuit apud Iulium I.⁴ Eodem fere tempore *concilium sardicense* (343—344) diserte affirmavit episcopis ius competere, quo contra iudicia synodorum provincialium valeant appellare ad summum tribunal romani pontificis.⁵ Quo quidem iure secundum s. *Augustini* testimonium episcopi plures iam a remotissimis temporibus usi erant antea,⁶ necnon plurimi ubique terrarum usi sunt postea testibus innumeris documentis historicis.⁷

Agnito autem iure appellandi ad romanum pontificem, ecclesia agnovit romani pontificis primatum. Nam „summum imperium penes eum esse constat, ad cuius tribunal provocatur.“⁸

4. *Communio omnium ecclesiarum et fidelium cum sede apostolica.* Non solum romani pontifices,⁹ sed et sancti patres, haeretici, imperatores hanc communionem omnino necessariam ducunt.

Patres, uti iam ex antea dictis constat, quavis occasione extollunt communionem cum ecclesia romana. *Irenaeus* docet: „Ad hanc ecclesiam propter potentiolem principalitatem necesse est convenire omnem ecclesiam.“¹⁰ *Optatus milevitanus* contra

¹ *Cyprian.*, Ep. 36, c. 4; 59, c. 10; H 575. 677.

² *Cyprian.*, Ep. 59, c. 14; H 683 sq.

³ *August.*, Ep. 43, n. 7. 16; ML 33, 163. 167; *Coustant*, Ep. rom. pont. 325. 327.

⁴ *Iulius I*, Ep. 1, n. 18; *Coustant* 379 sqq.

⁵ *Denz.* n. 3004—3007. Cf. *Ottiger* 758—765.

⁶ „Existunt exempla, ipsa sede apostolica iudicante vel aliorum iudicata firmante, quosdam pro culpis quibusdam, nec episcopali spoliatis honore, nec relictos omnimodis impunitos. Quae ut a nostris temporibus remotissima non requiram, recentia memorabo.“ *August.*, Ep. 209, n. 8; ML 33, 955.

⁷ Pro saec. quinto v. *Ottiger* 765—778.

⁸ *Calvinus*, Institut. lib. 4, c. 7, n. 9.

⁹ E. g. *Leo M.*, Ep. 14, c. 11; ML 54, 676; *Agapetus I* ap. *Liberatum*, Breviar. c. 21, ed. ML 68, 1039; *Hormisdas*, Ep. 7, n. 9, ed. Thiel 755.

¹⁰ V. supra p. 130.

donatistas concludit: „Probatum est nos esse in ecclesia catholica . . . et per cathedram Petri, quae nostra est, *per ipsam* et ceteras dotes apud nos esse.“¹ *Ambrosius* scribit criterium verae fidei in eo esse, ut quis conveniat „cum episcopis catholicis, *hoc est, cum romana ecclesia*“.² Ex ecclesia romana, ait, „in omnes [ecclesias] venerandae communionis iura dimanant“,³ i. e. per romanam ecclesiam omnes ecclesiae inter se communicant, quia omnes cum romana communionem servant. *Hieronymus* schismate meletiano vexatus ad Damasum papam confugit: „Ego nullum primum nisi Christum sequens, Beatitudini tuae, i. e. cathedrae Petri, communionem consocior . . . Quicumque tecum non colligit, spargit.“⁴

Quam verum hoc sit, ipsi *haeretici* fatentur, qui nec mendaciis nec fraudibus nec apertae vi pepercerunt, ut communionem cum romana sede vel retinerent vel amissam recuperarent. Ut de *marcionitis, montanistis, donatistis, apollinaristis, priscillianistis, pelagianis, nestorianis, eutychianis* aliisque sileamus, satis erit in mentem revocare, quot studiis et fallaciis *ariani* et *semiariani* tentaverunt obtinere communionem cum papa Liberio.⁵

Atque vel *imperatores* legislatione civili testantur, quam necessaria ducta sit in tota ecclesia communio cum romano pontifice. Anno 272 cum Paulus samosatenus, a duabus synodis iam damnatus, domum episcopalem excedere recusaret, imperator gentilis *Aurelianus* domum illam tradi praecepit iis, „quibus italici christianae religionis antistites et romanus pontifex“ communionis litteras darent.⁶ *Gratianus*, imperator catholicus, generatim sanxit, ut sacrae aedes iis episcopis traderentur, „qui Damasi [papae] communionem amplecterentur“.⁷ *Theodosius M.* edixit: „Cunctos populos, quos clementiae nostrae regit temperamentum, in tali volumus religione versari, quam divinum Petrum apostolum tradidisse romanis religio usque ad nunc ab

¹ De schismate donatist. 2, c. 9; *ML* 11, 962.

² De excessu fratris sui Satyri 1, 47; *ML* 16, 1306.

³ Ep. 11, n. 4; *ML* 16, 946.

⁴ V. supra p. 134.

⁵ Cf. *Hilarius*, Fragmenta 2, n. 19. 20; *ML* 10, 646; *Liberius*, Ep. 15, n. 3; *Constant* 462; *ML* 8, 1385.

⁶ *Euseb.*, *Hist. eccl.* 7, 30, 19.

⁷ *Theodoret.*, *Hist. eccl.* 5, 2.

ipso insinuata declarat, quamque pontificem Damasum sequi claret.¹

Ex his omnibus patet romanum pontificem esse ecclesiae Christi centrum, caput, primatem, quocum omnes communicare, cui omnes uniri et subesse debent, ut participes fiant et maneant coetus religiosi a Christo instituti.

5. *Custodia fidei per sedem apostolicam.* Pontifici romano infallibilitatem semper attributam esse ostendemus in tractatu de magisterio ecclesiastico. Hoc loco breviter tantum probamus ipsi nullo non tempore concreditam fuisse custodiam fidei in universa ecclesia. Quod quidem maxime elucet ex purgatione reorum apud sedem apostolicam. *Rei quilibet, quorum fides in suspicionem adducebatur, purgari studiose nitebantur apud sedem apostolicam.*

Ita *Origenes*, cuius scripta erroris accusabantur, „ad Fabianum romanae urbis episcopum († 250) . . . de recta fidei suae ratione epistulas“ mittens² „paenitentiam agit, cur talia scripserit“.³

Paucis post annis *Dionysius*, praeclarus ille patriarcha alexandrinus, haeresis accusatus est apud romanum pontificem. A quo admonitus Dionysius statim satisfacere brevibus litteris studuit, dein „quam primum sui purgandi causa libros edidit, quos inscripsit *Elenchus* et *Apologia*“.⁴

Item *Marcellus ancyranus* (a. 342) orthodoxiae suae rationem reddens ad Iulium papam scripsit: „Cum nonnulli ex iis qui, quod non recte crederent, antea condemnati sunt, quique a me in nicaena synodo convicti sunt, contra me ad pietatem tuam scribere non dubitaverint, me nec recte neque secundum ecclesiae doctrinam sentire crimen suum in me nitentes transferre, propterea necessario mihi Romam veniendum et te commonendum putavi, quo eos, qui contra me scripserunt, accerseres.“⁵

Similiter postmodum permulti, in quos haeresis suspicio ceciderat, Romae se purgarunt vel purgare nisi sunt, uti *Valens*

¹ *Cod. theodos.* lib. 16, tit. 1. c. 2.

² *Euseb.*, *Hist. eccl.* 6, 36.

³ *Hieronym.*, *Ep.* 84, n. 10; *ML* 22, 751.

⁴ *Athanasius*, *De sententia Dionysii* n. 13; *MG* 25, 499. Cf. *Constant*, *Ep. pontif. rom.* 279.

⁵ *Constant* l. c. 390. *Epiphan.*, *Haeres.* 72, n. 2; *MG* 42, 383.

et *Ursacius* (a. 349), *Vitalis* antiochenus (a. 378), *Rufinus* aquileiensis (a. 400), *Victricius* rotomagensis (ante a. 404), *Bachiarius* monachus (saec. V), alii. Immo quidam pontificias litteras finxerunt, ut ab episcopis vel synodis provincialibus, a quibus daminati fuerant, absolverentur.¹

6. *Ratio conciliorum ad sedem apostolicam* ea semper fuit, ut et explicitè et implicitè primatum romani pontificis proclament.

Priora concilia oecumenica (nam de posterioribus quaestio non est) *explicitè* primatum iurisdictionis romanum enuntiant. In *concilio ephesino* (431) approbantibus omnibus patribus² legatus papae dixit: „Nulli dubium, immo saeculis omnibus notum est, quod sanctus beatissimusque Petrus, apostolorum princeps et caput, fideique columna et ecclesiae catholicae fundamentum, a D. N. Iesu Christo, salvatore humani generis ac redemptore, *claves regni* accepit, solvendique ac ligandi peccata potestas ipsi data est; qui ad hoc usque tempus et semper in suis successoribus vivit et iudicium exercet. Huius itaque secundum ordinem successor et locum tenens sanctus beatissimusque papa noster Caelestinus episcopus . . .“³

In *concilio chalconensi* (a. 451) legatus Leonis I, plaudentibus sescentis patribus,⁴ ab exordio dixit: „Beatissimi atque apostolici viri papae urbis Romae, *qui est caput omnium ecclesiarum, praecepta* habemus prae manibus, in quibus censuit interloquendum, ut Dioscorus [patriarcha alexandr.] non sedeat in concilio . . . Synodum [enim, famosum scil. illud „latrocinium“] ausus est facere sine auctoritate sedis apostolicae, *quod numquam factum est nec fieri licuit.*“⁵ Ad finem autem episcopi concilii Leoni I scribunt: „*Vocis beati Petri omnibus constitutus interpres* . . . tu quidem *sicut membris caput praeeras* in his [legatis], qui tuas vices gerebant . . . Rogamus igitur et tuis decretis nostrum honora iudicium; et sicut nos *capiti* in bonis adiecimus consonantiam, sic et summitas tua *filiis*, quod decet, adimpleat . . . Omnem vobis gestorum vim insinuavimus

¹ *Innocentius I*, Ep. 18, n. 2; *ML* 20, 538.

² *Harduin I*, 1479 E; *Mansi IV*, 1299 C.

³ *Harduin I*, 1478 B; *Mansi IV*, 1295 B.

⁴ *Harduin II*, 344 D. 346 C; *Mansi VI*, 1046 B. 1047 B.

⁵ *Harduin II*, 68 A; *Mansi VI*, 579 D.

ad probationem nostrae sinceritatis et ad eorum, quae a nobis gesta sunt, *firmitatem* et *consonantiam*.¹ Romanus pontifex ergo declaratur primas omnium ecclesiarum atque vel ipsorum conciliorum generalium, sine quo nullum concilium licet convocare, qui conciliis coactis Petri instar praeest, a cuius assensu et approbatione tota firmitas decretorum conciliarium pendet.

Quam verum hoc sit, *fata canonis 28 eiusdem concilii chalcedonensis* ostendunt. Canone hoc patres chalcedonenses, contradicentibus legatis Leonis I, sedi constantinopolitanae primum honoris locum post romanam sedem attribuerant. Ob solum autem romanorum legatorum dissensum² deficientemque Leonis I confirmationem³ canon dictus invalidus putatus est, ita ut nec apud ipsos graecos in canonum collectiones recipe-retur.⁴ Attamen idem canon continet primos orientalium conatus extollendi privilegia „novae Romae“ caesareae contra sedem apostolicam. Inde paulatim semen discordiae excrevit in segetem perniciosam schismatis graeci.

Nihilominus graeci in tribus conciliis oecumenicis immediate sequentibus et schisma praecedentibus, nempe in *constantinopolitano III* (680), *nicaeno II* (787) et *constantinopolitano IV* (869) continuo proclamant primatum sedis romanae.⁵ Immo post schisma in duobus *conciliis lugdunensi II* (1274) et *florentino* (1439) graeci romanae ecclesiae denuo uniti primatum apostolicae sedis sollemniter professi sunt. Quod quidem in concilio florentino fecerunt his verbis: „Diffinimus sanctam apostolicam sedem et romanum pontificem in universum orbem tenere primatum, et ipsum pontificem romanum successorem esse beati Petri principis apostolorum et verum Christi vicarium, totiusque ecclesiae caput et omnium christianorum patrem ac doctorem existere; et ipsi in beato Petro pascendi, regendi ac gubernandi universalem ecclesiam a Domino nostro Iesu Christo

¹ Harduin II, 656 B. 659 A; Mansi VI, 147 B. 154 C.

² Inter ep. Leonis I, ep. 94, c. 4; ML 54, 957 sq.

³ Leo I, Ep. 114; ML 54, 1029 sqq.

⁴ Cf. Ottiger 713 sq.

⁵ Textus v. ap. Harduin III, 1417 C. 1421 E. 1438 C; IV, 102 B. 103 C; V, 774 D. 1040 A; Mansi XI, 659 C. 665 C. 683 C; XII, 1081 D. 1085 C; XVI, 28 D. 325 B.

plenam potestatem traditam esse, quemadmodum etiam in gestis oecumenicorum conciliorum et in sacris canonibus continetur.¹

Haec definitio primatum iurisdictionis romani pontificis tanta claritate enuntiat, ut *concilium vaticanum* illam ad verbum transsumpserit.² Itaque tantum abest, ut definitio vaticana quid novi statuatur, ut repetat fidem, quam concilia omnium saeculorum statuerant.

SCHOLIA DE VI ET ORTU PRIMATUS ROMANI.

1. *Vis primatus romani* decreto concilii florentini, quod supra recitavimus, sat clare definita est. Quum autem interea multiplices errores contra primatum ita definitum emersissent, qui communi nomine „*systematis episcopalis*“ comprehendi solent cuiusque fautores exstiterunt praecipue *richeriani, iansenistae, gallicani, febroniani* et *regalistae, concilium vaticanum* definitionem florentinam innovavit et fusius evolvit his verbis: „Docemus proinde et declaramus ecclesiam romanam, disponente Domino, super omnes alias *ordinariae* potestatis obtinere principatum, et hanc romani pontificis iurisdictionis potestatem, quae vere *episcopalis* est, *immediatam* esse: erga quam cuiuscumque ritus et dignitatis pastores atque fideles, tam seorsum singuli quam simul omnes, officio hierarchicae subordinationis veraeque obedientiae obstringuntur, non solum in rebus, quae ad fidem et mores, sed etiam in iis, quae ad disciplinam et regimen ecclesiae per totum orbem diffusae pertinent; ita ut, custodita cum romano pontifice tam communionis quam eiusdem fidei professionis unitate, ecclesia Christi sit unus grex sub uno summo pastore. Haec est catholicae veritatis doctrina, a qua deviare salva fide atque salute nemo potest . . . Si quis itaque dixerit romanum pontificem habere tantummodo officium inspectionis vel directionis, non autem *plenam* et *supremam* potestatem iurisdictionis in *universam* ecclesiam, non solum in

¹ Denz. n. 694. Cum hac definitione re concordat illa alia professio, quam nomine graecorum imperator Michael Palaeologus ad *concilium lugdunense* misit quamque suam fecerunt concilii patres tum graeci tum latini: *Harduin VII*, 695 E. 697 sqq.; *Mansi XXIV*, 71 D. 74 sqq.

² Denz. n. 1826.

rebus, quae ad fidem et mores, sed etiam in iis, quae ad disciplinam et regimen ecclesiae per totum orbem diffusae pertinent; aut eum habere tantum potiores partes, non vero plenitudinem huius supremae potestatis; aut hanc eius potestatem non esse *ordinariam* et *immediatam* sive in omnes ac singulas ecclesias sive in omnes et singulos pastores et fideles: anathema sit.¹

Haec definitio conciliaris est necessaria conclusio eorum, quae hucusque in toto capite de primatu disputavimus. Unde nulla indiget nova probatione, sed succinctam tantum explanationem poscit. *Ea est ergo vis sive ratio primatus, ut sit potestas iurisdictionis universalis, episcopalis, suprema, plena, ordinaria et immediata.*

a) Potestas iurisdictionis *universalis* ratione *subiecti* et *obiecti*. Ratione *subiecti* seu personarum, ita ut extendatur ad omnes omnino christianos absque ulla limitatione, sive episcopi sunt sive fideles simplices, sive individuatim sumuntur sive collective. Ratione *obiecti* seu materiarum, ita ut extendatur non solum ad res fidei et morum (magisterium ecclesiasticum), sed etiam ad res disciplinae et regiminis (imperium ecclesiasticum). Hanc universalitatem pontificiae iurisdictionis esse notam principalem totius primatus verba concilii vaticani iterum enuntiant. Et quidem merito; nam hac universalitate concessa vel negata, tota fere doctrina de primatu conceditur vel negatur.

b) Potestas iurisdictionis *episcopalis*. Summus nempe pontifex, ecclesiae romanae episcopus specialis, simul est episcopus non quidem specialis, sed generalis omnium ecclesiarum, omnium episcoporum, omnium fidelium. Eadem proinde potestate, qua singuli episcopi singulas dioeceses pascunt, eadem summus pontifex omnes dioeceses earumque praesules et oves pascit. Unde recte vocatur *episcopus episcoporum* et *episcopus ecclesiae catholicae*.

Hinc excluditur error *Febronii* aliorumque, qui duplicem in papa dignitatem distinguentes, *episcopalem* nempe et *primatiam*, dicebant: Romanus pontifex qua episcopus solummodo in sua dioecesi romana iurisdictionem episcopalem sive proprie dictam exercere potest; qua primas autem ad universalem

¹ Denz. n. 1827. 1831.

ecclesiam se habet sicut archiepiscopus vel metropolita vel patriarcha ad suam provinciam resp. provincias. Quemadmodum igitur archiepiscopus monendo quidem et invigilando influxum quendam in suos suffraganeos exercere potest, non vero valet exercere iura episcopalia nisi in propriam dioecesim, ita et summus pontifex, quamvis habeat potestatem inspectionis vel directionis cuiusdam super universam ecclesiam, potestate tamen episcopali non fruitur nisi in suam specialem dioecesim romanam.¹

c) Potestas iurisdictionis *suprema*, ita ut nulla alia potestas hierarchica vel maior sit vel aequalis. Haec explicatio est ipsius concilii vaticani sic definientis: „Quoniam divino apostolici primatus iure romanus pontifex universae ecclesiae praeest, docemus etiam et declaramus eum esse iudicem supremum fidelium, et in omnibus causis ad examen ecclesiasticum spectantibus ad ipsius posse iudicium recurri; sedis vero apostolicae, cuius auctoritate maior non est, iudicium a nemine fore retractandum, neque cuiquam de eius licere iudicare iudicio. Quare a recto veritatis tramite aberrant, qui affirmant licere ab iudiciis romanorum pontificum ad oecumenicum concilium tamquam ad auctoritatem romano pontifice superiorem appellare . . .“

Hinc percellitur error *gallicanorum*, *febronianorum* et *pistoriensium*, secundum quos papae potestas ab ecclesia provenit et proinde etiam in ecclesiam redundat ecclesiaeque obnoxia est. Ex quo errore praecipue sequeretur concilium (sine papa) papa esse superius atque de persona et actibus papae posse iudicare.²

d) Potestas iurisdictionis *plena*, ita ut papa secundum definitionem vaticanam non tantum habeat „potiores partes“, sed „plenitudinem huius supremae potestatis“. Etenim potestas papalis posset esse suprema, quamvis non esset plena. Quod contingeret, si potestas hierarchica ita divisa foret inter summum pontificem ceterosque episcopos, ut ille teneret potiores partes potestatis, complendas tamen per istorum partes minores.

¹ Cf. *Febronius*, De statu eccl. I, c. 7, § 7, n. 1, p. 587—589; *Eybel*, Introductio in ius eccl. II, c. 4, § 136. Cf. *Denz.* n. 1500.

² Ita e. g. *Dupinius*, De antiqua eccl. disciplina, dissert. VI, § 1, p. 384; *Synod. pistoriens.* ap. *Denz.* n. 1503.

Talem divisionem potestatis ecclesiae inter papam et episcopos supponit articulus IV „Declarationis cleri gallicani“ (a. 1682): „In fidei quoque quaestionibus praecipuas summi pontificis esse partes, eiusque decreta ad omnes et singulas ecclesias pertinere, nec tamen irreformabile esse iudicium, nisi ecclesiae consensus accesserit.“

Tamen verbis recitatis, quibus concilium vaticanum hanc assertionem gallicanam repudiat, episcoporum potestas non negatur, sed affirmatur solummodo omnem potestatem, quaecumque in ecclesia invenitur, inveniri etiam in suprema papae potestate. Verba igitur concilii positive, non exclusive intelligenda sunt.

e) Potestas iurisdictionis *ordinaria*, ita ut muneri ipsi primatus inhaereat ac proinde non extraordinariis tantum casibus, sed semper exerceri possit. Contenderant nempe *gallicani* et *febroniani* summum pontificem nihil posse in aliena dioecesi praeter romanam, nisi in extraordinariis circumstantiis, puta cum episcopi particulares muneri suo deessent propter negligentiam vel malitiam.¹

f) Potestas iurisdictionis *immediata*, ita ut exerceri queat nulla alia auctoritate intermedia. Papa igitur omnia iura episcopalia exercere potest in omnibus dioecesibus et in omnes christianos, quin obligetur particulari episcopo medio. uti aut ab eo licentiam petere. Ubique immediate potest docere, corrigere, iudicare, punire invitis etiam episcopis.

Hinc excluditur error *febronianorum*, qui censuerant ad papam non spectare „immediatam curam et directionem singularum ovium“ ecclesiae universalis, sed ipsum mediantibus tantum episcopis in aliis dioecesibus sollicitudinem suam navare posse.²

2. *Ortus primatus romani*. Ex toto capite de primatu constat Christum in beato apostolo Petro instituisse primatum perennem, cuius heres, providente Deo, disponente Petro et docente omnium saeculorum ecclesia, est episcopus romanus. Hoc sensu episcopus romanus *iure divino* tenet potestatem iurisdictionis modo descriptam, proindeque *primatus originem divinum* habet. Unde eo ipso corrumpunt hypotheses adversariorum,

¹ Cf. Denz. n. 1500.

² *Febronius*, De statu eccl. I, c. 7, § 7, n. 1, p. 589.

quibus primatum *e causis mere humanis* ortum esse fingunt. Nihilominus licet non necessario, tamen opportune istas causas breviter adhuc recensebimus. Primatum romanum alii repetunt *e documentis fictis*, alii *e condicionibus politicis*, alii *ex ambitione pontificia*, alii demum *ex historica necessitate*. At vero facile patet primatum romanum ortum non esse:

a) *E documentis fictis*. Döllinger, Friedrich, Langen alique concilii vaticani osores contenderunt primatum romanum medio aevo tantum invectum esse et quidem innixum falsis decretis paparum et synodorum ac maxime scriptis pseudo-clementinis. Sed ista opinio hodie ab ipsis adversariis repudiatur.¹ Revera tantum abest, ut primatus medio demum aevo per scripta ementita vel apocrypha inductus sit, ut certis innumerisque documentis primorum iam saeculorum eum affuisse constet. Recole argumenta antiquitatis, quibus primatum romanum evicimus.

b) *E condicionibus politicis*. Dogma fere rationalistarum et modernistarum est: „Urbs Roma tanta dignitate et influxu civili fulsit, ut facile etiam primatum religiosum conciliaret episcopis romanis.. Unde quemadmodum imperatores erant summi pontifices gentilium, ita praesules romani eodem influxu politico favente facti sunt summi pontifices christianorum.“ At vero primatum christianum vis politica urbis caesareae certo non induxit primis tribus saeculis, cum odio immani meretrix illa Babylon² flagraret in christianos atque praecipue in praepositos ecclesiae. Post saeculum tertium vero, si demum vi politica introductus fuisset primatus, certo non introductus fuisset primatus romanus, sed constantinopolitanus, cum Constantinus Magnus eiusque successores sedem regni civilis in „Roma nova“ collocassent. Insuper christiani, uti vidimus, episcopo romano numquam propterea attribuerunt primatum, quia Romae imperator sedit tenens vim civilem, sed quia in urbe Roma Petrus, princeps ecclesiae, sedem suam fixerat. Unde Pius X merito damnavit illam propositionem modernisticam: „Ecclesia romana non ex divinae providentiae ordinatione,

¹ Cf. e. g. Harnack, Die Chronologie der altchristl. Literatur bis Eusebius II, Leipzig 1904, 518, 530.

² Apc 17, 1 sqq.

sed ex mere politicis condicionibus caput omnium ecclesiarum effecta est.“¹

c) *Ex ambitione pontificia.* Pontifices romanos ambitiosa dominandi cupiditate sibi arrogasse primatum adversarii ex eo inferunt, quod papae se ut primates ecclesiae gerebant. Attamen exercitium primatus ambitionis argumentum non est, nisi constet romanos pontifices primatum immerito sibi attribuisse. Contrarium autem constare omnibus numeris probavimus. Insuper, si romani pontifices ambitiose praerogativam primatiam sibi arripuissent, tota ecclesia atque maxime episcopi orientales reclamassent et restitissent. Tantum vero abest, ut reclamaverint et restiterint, ut universa ecclesia, inclusis ipsis episcopis et patriarchis orientalibus, agnoverint et proclamaverint romanos pontifices iure divino tenere et perpetuare primatum a Christo in beato Petro institutum.

d) *E necessitate historica.* Affirmant quidem adversarii religioni christianae per totum orbem diffusae admodum utile, immo moraliter necessarium fuisse centrum quoddam et caput, quo omnes ecclesiae cunctique fideles unirentur. Huius necessitatis conscios fideles paulatim episcopo romano concessisse primatum, eumque humanitus invectum, paulatim attribuisse institutioni divinae.² Ore ergo proprio adversarii fatentur necessitatem primatus. Hanc tamen necessitatem christifideles cursu temporis demum perspexisse atque propterea primatum invenisse aperte falsum est. Etenim universa ecclesia primorum iam saeculorum primatum simpliciter agnovit ut iam existentem, immo ut a Christo ipso in principe apostolorum institutum et in romanis pontificibus continuatum. Quod factum explicari nequit, nisi dicamus Christum iam necessitatem primatus praevidisse atque propterea ecclesiam ita constituisse, ut continuo adesset centrum et caput monarchicum, quod nomine et vice Christi iurisdictionem in totam ecclesiam exerceret. Unde etiam ultimum adversariorum effugium revera probat primatum romanum non esse commentum humanum et naturale, sed institutum divinum et supernaturale.

¹ Denz. n. 2056.

² Cf. e. g. Hase, Handbuch der protestantischen Polemik gegen die römisch-katholische Kirche, 7. Aufl., Leipzig 1900, 143.

DISSERTATIO III.

DE INVENTIONE ECCLESIAE.

¶ Quum ex una parte ecclesia Christi omnibus hominibus ad salutem sit necessaria, ex alia autem parte plures coetus christiani invicem distincti et oppositi existant, quaeritur, quomodo ecclesia Christi vera inveniri possit.

¶ Inveniri quidem potest indagazione historico-scientifica, cui hucusque insudavimus. Qui enim s. Scripturae et antiquitatis christianae, ope institutionem et constitutionem ecclesiae investigaverit, digito ecclesiam romano-catholicam tamquam veram Christi ecclesiam demonstrare cogitur. Nam ecclesia romano-catholica sola totam ideam de institutione et constitutione verae ecclesiae Christi theoretice colit et practice opere efficit, cum coetus acatholici omnes sive totaliter sive partialiter ab hac genuina verae ecclesiae Christi idea longe recedant, immo eam aperte repellant.

Attamen non omnes homines hac via indagationis historico-scientificae incedere possunt. Multis enim videtur longior, quippe cum rebus profanis nimis distrahantur; multis etiam invenitur difficilior, quia rudes vel hebetes sunt ingenio. Unde Christus providit aliam viam brevior et faciliorem, qua omnes homines commodè veram ecclesiam ab ecclesiis spuris dignoscere valerent ex notis manifestis. Notis manifestis ecclesiam insignitam esse patet, cum ipsa essentialiter visibilis sit, illud vero, per quod fit visibilis, nota vocetur. Quare concilium vaticanum: „Ut autem officio veram fidem amplectendi in eaque constanter perseverandi satisfacere possemus, Deus per Filium suum unigenitum ecclesiam instituit, suaeque institutionis manifestis notis instruxit, ut ea tamquam custos et magistra verbi revelati ab omnibus posset agnosci.“¹ De his igitur notis agentes,² primum

¹ Constit. de fide cathol. c. 3; Denz. n. 1793.

² Plerique auctores de unitate, sanctitate, catholicitate et apostolicitate ecclesiae duplici tractatu agunt, eas primum considerantes, quatenus sunt proprietates ecclesiae, deinde, quatenus sunt signa sive notae ecclesiae Christi. Nos, brevitate compendii angustiat, eas unica dissertatione absolvimus, quatenus sunt notae. Hoc autem facientes eas, quatenus sunt proprietates, nequaquam negligimus. In notis nempe unitatis, sanctitatis, catholicitatis et apostolicitatis continentur etiam proprietates respectivae, cum, uti statim

quaerimus, quibusnam notis auctor ecclesiae opus suum fulgere voluerit; postea investigabimus, cuinam coetui christiano insint notae sic stabilitae. Duplici igitur capite doctrinam de notis absolvemus, quorum prius erit *de explicatione notarum*, posterius *de applicatione notarum*.

CAPUT I.

DE EXPLICATIONE NOTARUM.¹

1. *Notarum natura.* Ex praemissis *notae sunt proprietates, quibus ecclesia Christi manifestatur*. Dicitur: *proprietates*; nam *proprietates* *essentiam ecclesiae continent et constituunt*, ita ut cognitis illis et ista cognoscatur. Tamen non omnes proprietates ecclesiae sunt etiam notae ipsius, sed eae tantum, *quibus ecclesia Christi manifestatur*, i. e. extrinsecus apparet. Unde *notes notarum* duae sunt:

a) *Prima*, ut sint *propriae sensu stricto*, i. e. ut ad ecclesiae *essentiam pertineant necessario et exclusive*. *Necessario* nempe, ita ut non quasi per accidens ecclesiae insint, sed inseparabiliter cum ipsa cohaereant; alioquin fieri posset, ut, licet ecclesia eas

dicemus, notae sint proprietates manifestae. Eodem fere modo alias quoque proprietates ecclesiae suo quamque loco inseruimus vel inseremus, puta: ecclesiae unicatatem, necessitatem, indefectibilitatem, visibilitatem, supernaturalitatem, inaequalitatem, infallibilitatem. Hac methodo consulere intendimus et systemati et concinnitati et integritati.

¹ Möhler, Die Einheit der Kirche, Tübingen 1825; Spalding, General Evidences of Catholicity, Louisville 1847; Kaufmann, Die Einheit, Katholizität und Apostolizität der Kirche, Sulzbach 1858; Kagerer, Die Heiligkeit der Kirche, Regensburg 1859; Murray, Tractatus de ecclesia III, Dublini 1863, 809–878; Göpfert, Die Katholizität der Kirche, Würzburg 1876; Deby, Die eine wahre Kirche, Freiburg 1879; Mazzella, De religione et ecclesia, ed. altera, Romae 1880, 487–571. 633–647; Söder, Der Begriff der Katholizität der Kirche und des Glaubens, Würzburg 1881; Wilmers, De Christi ecclesia, Ratisbonae 1897, 478–607; Scheeben-Atzberger, Dogmatik IV, Freiburg 1903, 340–376; Billot, De ecclesia Christi I, ed. 3, Prati 1909, 123–269; Ottiger, Theol. fundam. II, Friburgi 1911, 378–524; Straub, De ecclesia Christi II, Oeniponte 1912, 602–850; Kneller, Der heil. Cyprian und das Kennzeichen der Kirche, Freiburg 1914 (Ergänzungsheft 115 zu den Stimmen aus Maria-Laach).

aliquamdiu haberet, postea tamen penitus amitteret. *Exclusive* etiam sive modo exclusorio, ita ut soli ecclesiae verae convenient, non autem communes sint ecclesiis spuriis; secus non possent veram ecclesiam designare, cum nulla res discerni possit per signum pluribus commune. Utrum tamen singulae quaeque notae, an solummodo omnes collective sumptae debeant esse *exclusive* propriae ecclesiae Christi, disputant theologi. In se sufficit, ut ecclesia vera emineat notarum complexu ipsi proprio; praestat vero, ut notae etiam singulae eiusmodi sint, ut soli verae ecclesiae *exclusive* convenient.

b) *Altera*, ut sint *manifestae* sensu stricto, i. e. ut ecclesiam visibilem sive facile cognoscibilem reddant tum absolute tum relative. *Absolute* quidem, ita ut ecclesia nondum cognita, ex notis absque magna difficultate cognosci et a falsis ecclesiis dignosci valeat. Quare notae debent esse *notiores ecclesiae*; aliter non nota ecclesiam, sed ecclesia notam demonstraret. In quaestione de notis utique supponitur notio ecclesiae in abstracto, qua scimus Christum ecclesiam aliquam instituisse; non vero notio ecclesiae in concreto, qua inquirimus, quisnam ex omnibus coetibus christianis sit ecclesia vere a Christo instituta. *Relative* autem sive ex proportionem ad ingenium humanum notae sint ita manifestae, ut adhibita seria diligentia ab omnibus hominibus ecclesia vera distingui valeat. Quare etiam *rudibus obvias* esse oportet notas, ex quibus ipsis descendum est, quam ecclesiam ingredi et in qua permanere teneantur ad consequendam salutem; alioquin Deus non satis providisset saluti omnium hominum. Igitur, nisi omnes omnino notae, saltem una alterave conveniat indoctis et tardis ingenio.

Exinde apparet *differentia inter notas*, quibus ecclesia obiective manifestatur, et *motiva credibilitatis*, quibus singuli homines subiective ad ecclesiam perveniunt. *Motiva credibilitatis*, quibus singuli quique ad ecclesiam perveniunt, saepe non sunt *propria* ecclesiae, i. e. non necessario et *exclusive* spectant ad eiusdem essentiam, e. g. miraculum in gratiam ipsius patratum; lectio libri pii; auctoritas sacerdotis docti etc. Item non sunt semper *manifestae*, sed interdum ignotiora ipsa ecclesia et *impervia* vulgo hominum, e. g. sublimitas doctrinae ecclesiasticae; conformitas fidei ecclesiae cum fide antiquitatis etc. Contra

notae non sunt nisi eae proprietates essentielles, quae ecclesiam manifestam sive facile cognoscibilem reddunt.

2. *Notae acatholicorum*, quae statuuntur sive a *graeco-schismaticis* sive a *protestantibus*, non respondent naturae notarum expositae.

a) *Graeco-schismatici* sive orthodoxi orientales unam ponunt notam ecclesiae, scil. *conservationem doctrinae antiquae* ecclesiae oecumenicae, quae in unanimi patrum consensu et in decretis septem priorum conciliorum generalium continetur.¹ At conservatio doctrinae antiquae non est qualitas *manifesta* ecclesiae, cum, uti iam diximus, sit ignotior ipsa ecclesia atque impervia vulgo hominum. Insuper minime fas est ecclesiae consensum ad sola priora concilia restringere, cum Christus, uti videbimus, ecclesiae docenti infallibilitatem promiserit usque ad consummationem saeculi.

b) *Protestantes* duas notas verae ecclesiae assignare consueverunt: *puram verbi praedicationem* et *rectam sacramentorum administrationem*.² Verum istae res, quamvis sint qualitates ecclesiae, tamen non sunt notae eiusdem. Nam non sunt qualitates exclusive *propriae* verae ecclesiae, cum coetui quoque schismatico convenire possint, uti erat in exordio schismatis luciferianorum et donatistarum. Neque sunt qualitates *manifestae*, cum doctissimi quique inter ipsos protestantes acerrime disceptent, quatenam sit pura evangelii praedicatio et recta sacramentorum administratio, cumque pateat, ecclesiam notatiorem esse pura evangelii praedicatione et recta sacramentorum administratione, quam nisi mediante ecclesia non discimus.

¹ Cf. *Macarius*, Théologie orthodoxe, Paris 1857.

² Ita *Calvinus* (Institut. lib. 4, c. 1, n. 9): „Ubi quocumque Dei verbum sincere praedicari atque audiri, ubi sacramenta ex Christi instituto administrari videmus, illic aliquam esse Dei ecclesiam nullo modo ambigendum est.“ Item *Confessio augustana* (Art. 7; ed. *Kolde*, Die Augsburgische Konfession, latein. und deutsch, 2. Aufl., Gotha 1911, 36): „Est autem ecclesia congregatio sanctorum, in qua evangelium recte docetur, et recte administrantur sacramenta.“ Eisdem notas plerique reformati antiquiores et moderni proclamant. Aliqui tamen alias notas superaddunt. E. g. iam *Confessio belgica* et *scotica* tertiam notam addunt *disciplinam ecclesiasticam* (*Niemeyer*, Collectio confessionum in ecclesiis reformatis publicarum, Lipsiae 1840, 350. 380). *Kaftan* quartam notam annumerat *bona opera* (*Dogmatik*, Tübingen-Leipzig 1901, 590.).

3. *Notae catholicorum sunt quattuor illae*, quas iam concilium oecumenicum II (constantinopolitanum I, anno 381 celebratum) in suo symbolo posuit: Πιστεύομεν . . . εἰς μίαν ἁγίαν, καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν: Credo . . . unam, sanctam, catholicam et apostolicam ecclesiam.¹ Theologorum omnium sententiae de quattuor notis *re* in unum congruunt. Quamvis enim numero plures interdum recenseant, revera illas tantum quattuor fusius explicant. E. g. *Bellarminus* quindecim notas enumerat, fatetur autem omnes ad illas quattuor revocari.²

Unitati, sanctitati, catholicitati et apostolicitati inesse dotes notarum facili negotio constat. Etenim eas esse qualitates *manifestas* nemo non videt. Hisce quattuor qualitatibus interno-externis ecclesia visibilitate tanta splendet, ut etiam rudes illam percipere valeant. Easdem autem esse qualitates necessario et exclusive *proprias* verae ecclesiae ex eo constat, quod totam essentiam internam ecclesiae externo manifestant. „Omnis enim proprietas ecclesiae potest referri aut ad eius originem, quae est *apostolica*, aut ad eius constitutionem, qua est hierarchia monarchica, principium *unitatis*, aut ad eius efficientiam extensivam et externam, quo pertinet *catholicitas*, aut ad eius efficientiam intensivam et internam, cuius fructus est *sanctitas*.“³ Ergo ista quattuor signa omnia et singula necessario ad veram ecclesiam pertinent, atque, saltem collective sumpta, ipsi soli exclusive propria sunt. Societas, cui vel una harum quattuor notarum deest, certo non est vera Christi ecclesia. Societas autem, cui nulla harum notarum deest, sine dubio est vera ecclesia Christi. Sed iam exponamus singulas.

ARTICULUS I.

UNITAS ECCLESIAE.

Sermo non est de *unitate mathematica*, qua ecclesia *unica* est, sed de *unitate morali*, qua *indivisa* est. Ecclesiam unicam esse iam probavimus. Restat autem demonstrandum eam ex institutione Christi indivisam sive *moraliter unam esse tum*

¹ Denz. n. 86.

² De ecclesia milit. lib. 4, c. 2.

³ Pesch, Praelectiones dogmaticae I, ed. 2, n. 400.

unitate confessionis symbolicae tum unitate communionis socialis: unitate confessionis, quae abhorret ab haeresi, unitate communionis, quae prohibet schisma.

I. UNITAS CONFESSIONIS SYMBOLICAE.

Ecclesiam confessione unius fidei eminere praesumendum est, cum unum Christum doctorem sequatur unique magisterio a Christo posito subdatur. Diserte unitatem confessionis symbolicae requirunt:

1. Christus. Christus iussit apostolos „docere omnes gentes“, et quidem „docere omnia, quaecumque mandavit“ ac „praedicare evangelium“ integrum „omni creaturae“. ¹ Quibus praeceptis simpliciter adiungit: „Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit; qui vero non crediderit, condemnabitur.“ ² Ergo ecclesia docens ubique et omnibus hominibus eandem doctrinam evangelicam praedicare, ecclesia discens tota et ubique eandem doctrinam evangelicam profiteri tenetur. Et quidem addita sanctione aeternae salutis et aeternae poenae. Exinde sine dubio exurgit unitas confessionis symbolicae, qua omnis haeresis ab ecclesia arcetur.

2. Paulus. Paulus de unitate fidei sollicitus ephesios docet: „Unus Dominus, una fides, unum baptisma, unus Deus et pater omnium“. ³ Galatas reprehendit: „Miror, quod sic tam cito transferimini ab eo, qui vos vocavit in gratiam Christi, in aliud evangelium, quod non est aliud, nisi sunt aliqui, qui vos conturbant et volunt convertere evangelium Christi. Sed licet nos, aut angelus de caelo evangelizet vobis, praeterquam quod evangelizavimus vobis, anathema sit.“ ⁴ Titum monet: „Haereticum hominem post unam et secundam correptionem devita, sciens, quia subversus est, qui eiusmodi est, et delinquit, cum sit proprio iudicio condemnatus.“ ⁵ Timotheum precatur: „O Timothee, depositum custodi, devitans profanas vocum novitates et oppositiones falsi nominis scientiae, quam quidam promittentes circa fidem exciderunt.“ ⁶

¹ Mt 28, 19. 20; Mc 16, 15.

² Mc 16, 16.

⁴ Gal 1, 6—8.

⁶ 1 Tim 6, 20 sq.

³ Eph 4, 5 sq.

⁵ Tit 3, 10 sq.

3. *Antiquitas christiana.* Ex innumeris testimoniis huc spectantibus haec pauca depromimus. *S. Irenaeus* dicit: „Vera et universa ecclesia unam et eandem toto terrarum orbe fidem tenet.“¹ Praedicationem ecclesiae describit „undique [ubique] constantem et aequaliter perseverantem.“² *Theodoretus* explicat: „Quemadmodum quaelibet civitas intus multas habet domos inter se divisas et una tamen civitas nominatur, sic infinitae et innumerabiles sunt ecclesiae in insulis et in continenti, simulque omnes in unam rediguntur verorum dogmatum unitae consonantia.“³ *S. Augustinus* de ecclesia scribit: „Vestitus huius reginae [ecclesiae] . . . pretiosus est et varius est: sacramenta doctrinae in linguis omnibus variis . . . Quomodo autem omnis varietas vestis in unitate concordat, sic et omnes linguae ad unam fidem . . . Quaelibet sit varietas linguarum, unum aurum praedicatur: non diversum aurum, sed varietas de auro. Eandem quippe sapientiam, eandem doctrinam et disciplinam omnes linguae praedicant. Varietas in linguis, aurum in sententiis.“⁴ Horum aliorumque singulorum patrum testimoniis excellunt fidei symbola a primis conciliis oecumenicis toti ecclesiae praescripta ad servandam unitatem. Tale symbolum iam primum concilium nicaenum profitendum praescripsit adiiciendo anathema contra eos, qui aliter crederent.⁵

Hisce Christi, Pauli et antiquitatis textibus unitas confessionis symbolicae non solum postulatur, sed etiam definitur, ita ut se extendat ad totam et solam doctrinam revelatam. Ad totam doctrinam revelatam: unde immerito protestantes quidam contendunt ad unitatem fidei in ecclesia necnon ad consequendam salutem aeternam sufficere consensum in articulis „fundamentalibus“, „non fundamentales“ vero citra unitatis et salutis dispendium negari posse.⁶ Ad solam doctrinam revelatam: unde

¹ Adv. haeres. 1, 10, 3; MG 7, 560.

² Loc. cit. 3, 24, 1; MG 7, 966.

³ In Ps. 47, 4; MG 80, 1214.

⁴ Enarr. in Ps. 54, n. 24; ML 36, 509.

⁵ Denz. n. 54.

⁶ Distinctio haec a calvinista *Jurieu* (Traité de l'Eglise, tr. VI, c. II, ed. 1688, p. 519) primum proposita non solum s. Scripturae et unisonae Traditioni christianae contradicit, sed nec ullo rationis iure fundatur. Prorsus ad

unitas ecclesiae perfecta esse potest, quamvis variae leges ecclesiasticae, variae formae liturgicae, variae opiniones theologicae etc. inveniantur. Dummodo ubique et ab omnibus praedicentur et credantur omnia, quae Christus revelavit.

II. UNITAS COMMUNIONIS SOCIALIS.

Communio socialis ecclesiae in eo est, ut omnes fideles mediante uno eodemque regimine hierarchico in unum eundemque organismum colligentur, secluso omni schismate. Diserte hanc unitatem communionis socialis exposcunt:

1. *Christus*, quia ecclesiam instituit ut *societatem* proprie et presse dictam, eamque passim describit metaphoris *regni*, *civitatis*, *domus*, *ovilis*, *gregis*. Quae omnia unitatem socialem ecclesiae supponunt. Ad hanc unitatem inter suos obtinendam et perpetuo firmandam Christus orationem ad Patrem fudit: „Pater sancte, serva eos [apostolos] in nomine tuo, quos dedisti mihi, ut sint unum sicut et nos . . . Non pro iis autem rogo tantum, sed et pro iis, qui credituri sunt per verbum eorum in me: ut omnes unum sint, sicut tu, Pater, in me, et ego in te, ut et ipsi in nobis unum sint: ut credat mundus, quia tu me misisti. Et ego claritatem, quam dedisti mihi, dedi eis, ut sint unum, sicut et nos unum sumus: ut sint consummati in unum et cognoscat mundus, quia tu me misisti et dilexisti eos, sicut et me dilexisti.“¹

2. *Paulus*. Nam ecclesiam, uti iam novimus, saepius metaphoris *corporis humani* describit, significans illam esse unum totum morale, sicut corpus humanum unum totum physicum est. „Sicut enim corpus unum est et membra habet multa, omnia autem membra corporis cum sint multa, unum tamen corpus sunt: ita et Christus [mysticus = ecclesia]. Etenim in uno Spiritu omnes nos in unum corpus baptizati sumus . . . Multa quidem membra, unum autem corpus. Non potest autem

arbitrium adversarii alias veritates „fundamentales“, alias autem „non fundamentales“ vocant. Immo cum nullum habeant criterium, quo illi ab istis discerni possint, nullus omnino articulus ab omnibus tamquam „fundamentalis“ admittitur. Unde haec distinctio indifferentismum et rationalismum absolutum inducit.

¹ Io 17, 11. 20—23.

oculus dicere manui: Opera tua non indigeo: aut iterum caput pedibus: Non estis mihi necessarii . . . ut non sit schisma in corpore, sed idipsum pro invicem sollicita sint membra . . . Vos autem estis corpus Christi, et membra de membro.“¹ Quemadmodum omnia membra corporis ordinate et intime in unum corpus coalescunt; quemadmodum singula membra proprium munus habent et a ceteris membris adiuvantur et foventur; quemadmodum nullum in corpore est schisma, sed mutua communionis unitas et caritas: ita et corpus Christi mysticum, i. e. ecclesia.

3. *Antiquitas christiana.* *Patres* schismata summopere aversabantur *communioneque fidelium cum schismaticis omnem vetabant*, e. g. iam s. *Ignatius*: „Si quis schisma facientem sectatur, regni divini hereditatem non consequitur.“² *Fideles peregrinaturi*, ut in ecclesiis peregrinis admitterentur, *litteris*, uti aiebant, *canonicis communicatoriis sive formatis* muniebantur.³ Similibus epistulis datis et acceptis *episcopi* unionem cum aliis episcopis aliisque ecclesiis testabantur;⁴ maximopere vero communionem sociale[m] cum universa ecclesia probabant *formatis* ad romanum pontificem missis et ab hoc mutuo receptis.⁵

Revera *unitas confessionis symbolicae et communionis socialis totius ecclesiae sola unione cum summo pontifice ultime efficitur, servatur et demonstratur.* Membra corporis humani unum corpus constituunt, quatenus „per omnem iuncturam subministrationis“⁶ capiti cohaerent; fideles ecclesiae unum corpus Christi mysticum visibiliter constituunt, quatenus per episcopos cohaerent summo pontifici, capiti visibili ecclesiae.

¹ 1 Cor 12, 12—27. Cf. Rom 12, 4 sq.; Eph 4, 4.

² Ep. ad philadelph. c. 3; F I, 267.

³ „Haec erat olim ecclesiae gloria, ut ab orbis termino ad terminum brevibus tesseriis, veluti viatico instructi, fratres ex unaquaque ecclesia patres ac fratres omnes invenirent.“ S. *Basil.*, Ep. 191; MG 32, 704.

⁴ Cf. e. g. s. *Basil.*, Ep. 190; MG 32, 701; Ep. 224, n. 2; MG 32, 836; *Euseb.*, Hist. eccl. 7, 30, 17.

⁵ E. g. *Optatus*: „Cum quo [romano pontifice] nobiscum totus orbis commercio formatarum in una communionis societate concordat.“ De schism. donat. lib. 2, c. 3; ML 11, 949.

⁶ Eph 4, 16.

ARTICULUS II.

SANCTITAS ECCLESIAE.

Ecclesia sancta dicitur, quatenus est institutum essentialiter sanctum et quatenus est institutum efficaciter sanctificans. Eam esse *institutum essentialiter sanctum* patet, cum ratione originis, finis, capitis et animae sit divina. Ostendendum vero est eam etiam esse *institutum efficaciter sanctificans*, i. e. *elementum divinum ecclesiae efficaciter promovere sanctitatem elementi humani*, et quidem *sanctitatem simpliciter* acceptam et *sanctitatem emphatice* acceptam.

I. SANCTITAS SIMPLICITER ACCEPTA.

„Sanctitas dicitur, per quam mens hominis se ipsam et suos actus applicat Deo.“¹ Ecclesia ergo, ut sit efficaciter sancta, fidelium mentes et actus Deo applicare debet, i. e. eorum vitam externam et internam fuga peccatorum cultuque virtutum conformare debet voluntati divinae. Hac sanctitate ecclesiam veram a falsis *distingui* indubium fit ex verbis Salvatoris: „A fructibus eorum cognoscetis eos . . . Omnis arbor bona fructus bonos facit: mala autem arbor malos fructus facit.“² Arbor bona habet naturam frugiferam, exercet virtutem frugiferam et reapse fert fructus bonos. Ita et ecclesia Christi emineat *sanctitate doctrinae*, *mediorum* et *membrorum*.

1. *Sanctitate doctrinae*. Etenim Christus, sanctitas ipsa, absque dubio doctrinam sanctam praedicavit, i. e. *talem*, quae homines ad sanctitatem moralem impellat ipsisque viam perfectionis commonstret: „Estote ergo vos perfecti, sicut et Pater vester caelestis perfectus est.“³ Unde etiam ecclesia Christi homines ad sanctitatem obliget et ducat. Si vero societas quaelibet religiosa homines non informet ad sanctitatem, multoque magis, si bona opera externa vel perfectionem internam mentis et cordis parvi faciat, non potest esse vera Christi ecclesia.

2. *Sanctitate mediorum*. Christus, cum impossibilia non iubeat, etiam adiumenta providit, quibus homines debiles ad

¹ S. Thom. 2, 2, q. 81, a. 8.

² Mt 7, 16 sq.

³ Mt 5, 48.

sanctitatem pervenirent: „Quotquot receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri;“¹ „Christus dilexit ecclesiam et seipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret;“² „Dedit semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate et mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum.“³ Ergo etiam ecclesia Christi studeat omnia ea media et subsidia efficaciam praebere, quae ad sanctitatem attingendam necessaria, utilia, apta sunt. Quodsi coetus religiosus de his mediis parum curet vel ea prorsus negligat, Christi ecclesia non est.

3. *Sanctitate membrorum.* Non quidem omnia membra ecclesiae sancta sunt. Nam peccatores quoque in illa inveniri iam ostendimus. Attamen praeter peccatores etiam membra sancta in ipsa semper exsistent. Etenim si in agro adsunt zizania, adest simul et triticum; si in convivio apparet homo veste nuptiali destitutus, alii hac veste induti conspiciuntur; in sagena praeter malos pisces etiam boni reperiuntur; simul cum virginibus stultis et prudentes spectantur. Et licet interdum plures sint mali quam boni in ecclesia, tamen, quia denominatio fit a parte potiore et saniore, ecclesia simpliciter sancta dici potest. Ipsi ideo apostoli christianos vocant sanctos, quia omnes ad sanctitatem destinantur atque multi saltem eorum revera sancti sunt. Sic Paulus scribit „omnibus, qui sunt Romae, dilectis Dei, vocatis sanctis“⁴; „ecclesiae Dei, quae est Corinthi, sanctificatis in Christo Iesu“⁵; „omnibus sanctis, qui sunt Ephesi“⁶. Ex his omnibus non solum certo colligimus sanctitatem simpliciter dictam numquam deesse verae ecclesiae, sed iam insuper coniicimus sanctitatem quoque eximiam sive cum emphasi dictam semper in ea fulgere.

II. SANCTITAS EMPHATICE ACCEPTA.

Sanctitas simpliciter intellecta iis fidelibus competit, qui saltem a peccatis gravibus abstinere, praecepta gravia adimplere ac proinde in statu gratiae sanctificantis sunt, qua Christo capiti tamquam membra vivida inseruntur. Ab hac sanctitate per gradus

¹ Io 1, 12.

² Eph 5, 25 sq.

³ Tit 2, 14.

⁴ Rom 1, 7.

⁵ 1 Cor 1, 2.

⁶ Eph 1, 1. Cf. Act 20, 32; Rom 8, 27; 1 Cor 6, 1. 2. 11; Eph 2, 19; 4, 12; 5, 3; Hebr 2, 11; 10, 14; 1 Petr 2, 9.

diversos ascenditur ad sanctitatem eximiam sive emphatice intellectam, quae eminet *heroicitate virtutum* et *operatione miraculorum*, i. e. quae consistit in heroicitate virtutum et confirmatur operatione miraculorum.

1. *Heroicitate virtutum.* Heroica virtus christiana ea dicitur virtutis perfectio et excellentia, „quae facit, ut homo circa materiam illius virtutis supra communem aliorum hominum (scil. etiam iustorum) operandi modum operetur et in hoc Deo similis sit“.¹ Iam quidem attentis huius virtutis altitudine et hominum infirmitate manifestum est, comparate pauciores fideles ad tam eximiam sanctitatem perventuros esse. Attamen omni tempore saltem aliqua membra heroicitate virtutum totam ecclesiam illustrare patet ex ipsius auctore, fine, natura. *Auctor ecclesiae* Christus Iesus non solum enituit exemplo altissimae sanctitatis, sed diserte suum exemplum imitandum nobis proposuit.² Atqui fieri nequit, quin nonnulli saltem discipuli exemplum hoc imitantes Magistro similes sint eximiae virtutis exercitio. *Finis ecclesiae* is est, ut integram religionem christianam conservet et exerceat. Atqui sanctitas eximia est apex, flos, fructus totius religionis christianae. Nam Christus „dedit semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, et mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum“,³ „ut essemus sancti et immaculati in conspectu eius in caritate“.⁴ *Natura ecclesiae* est eximie sancta, cum ecclesia sit Christi corpus,⁵ Christi sponsa,⁶ Christi plenitudo,⁷ Christus mysticus. Atqui haec sanctissima ecclesiae natura necessario et efficaciter se manifestabit actibus eximiae sanctitatis. Ergo omni tempore

¹ Card. de Laurea apud Benedictum XIV, De canonizat. sanctorum I. 3, c. 21, n. 10. Ipse Benedict. XIV addit: „Virtus christiana, ut sit heroica, efficere debet, ut eam habens operetur expedite, prompte et delectabiliter supra communem modum ex fine supernaturali et . . . cum abnegatione operantis et affectuum subiectione.“ Loc. cit. c. 22, n. 1.

² Mt 11, 29; 16, 24; Lc 6, 40; Io 8, 12; 12, 26; 15, 8.

³ Tit 2, 14.

⁴ Eph 1, 4.

⁵ Eph 1, 23; 4, 12. 16; 5, 23; Col 1, 18. 24 etc.

⁶ Apc 19, 7; 22, 17; cf. Eph 5, 23—28.

⁷ Eph 1, 23.

ecclesia spectabilis erit virtute heroica aliquorum membrorum. Immo etiam:

2. *Operatione miraculorum.* Revera *Christus ecclesiae omnium temporum miracula promisit operanda praecipue per sanctos.* Iterum enim dixit: „Signa autem eos, qui crediderint, haec sequentur: in nomine meo daemonia eiicient, linguis loquentur novis, serpentes tollent, et si mortiferum quid biberint, non iis nocebit; super aegros manus imponent, et bene habebunt . . . Amen, amen dico vobis, qui credit in me, opera, quae ego facio, et ipse faciet, et maiora horum faciet.“¹

Miracula perpetuo affutura esse in ecclesia verba haec *diserte* enuntiant, cum „signa (σημεῖα)“ et „opera (ἔργα)“ fidei simpliciter annexa memorent, fides vero ecclesiae numquam defectura sit. *Miracula autem praecipue per sanctos patrum iri* eadem verba Salvatoris *implicite* saltem indicant. Nam *non omnes fideles ad miracula patranda delectos esse* constat *tum factis historiae tum fine miraculorum.* *Factis historiae* patet numquam, ne apostolorum quidem aevo, omnes credentes charisma miraculorum habuisse, sed eos plerumque tantum, qui verbi ministerio et vitae exemplo fidei propagandae atque conservandae eminentiorem curam adhibebant. Et profecto *finis miraculorum* is maxime est, ut opera miraculosa sint fidei et sanctitatis criteria ac quasi sigilla.² Igitur miracula convenienter et communiter fiunt per eos, qui fide et sanctitate inter omnes eminent. Hi per excellentiam „credentes“ vocari merentur, atque de eis proinde valet Christi promissio: „Opera, quae ego facio, et ipse faciet, et maiora horum faciet.“

¹ Mc 16, 17 sq.; Io 14, 12.

² „Deus operatur miracula ad hominum utilitatem, et hoc dupliciter: uno modo ad veritatis praedicatae confirmationem, alio modo ad demonstrationem sanctitatis alicuius; et hoc secundo modo non fiunt miracula nisi a sanctis, ad quorum sanctitatem denuntiandam miracula fiunt vel in eorum vita, vel etiam post mortem.“ S. Thom. 2, 2, q. 178, a. 2. Ecclesia eos tantum fideles canonizat et colit, qui virtutes christianas gradu heroico exercentes in statu gratiae vixerunt et mortui sunt. Sanctum quendam exercitio, externo quidem, heroicarum virtutum emicuisse ecclesia immediate iudicat ex ipsis harum virtutum actibus; illum autem in statu interno gratiae vixisse et mortuum esse, mediate concludit e miraculis ad sancti invocationem a Deo patris.

ARTICULUS III. CATHOLICITAS ECCLESIAE.

Catholicitas vi nominis est universalitas.¹ Ecclesia proinde catholica ea est, quae est „per totum orbem“. Licet autem hac denominatione ecclesia catholica quodammodo adumbretur, accuratius tamen est *determinanda et demonstranda*.

I. CATHOLICITAS ECCLESIAE DETERMINATUR.

Catholicitatis nota non admittit ecclesiam mere particularem, regionalem sive nationalem, sed eam supponit sensu stricto internationalem sive universalem. Haec autem universalitas convenire debet ecclesiae et *iure et facto*.

1. Catholicitas iuris requirit, ut ecclesia abhorreat a ditionum nationumque finibus, et quidem essentialiter, virtualiter, formaliter. *Essentialiter*, i. e. spectatis tota doctrina et indole sua, ecclesia prodat characterem universalem diffundendi se ad omnes populos et partes terrae. *Virtualiter* perpetuo talem navet operam et efficaciam, qua valeat sese propagare, homines quamplurimos sibi aggregare et ubique terrarum catholicitatem conservare. *Formaliter* demum, non obstante lata diffusione materiali, ecclesia ubique strictissimam unitatem confessionis et communionis ostendat. Sicut enim vitis non potest dici late diffusa, nisi palmites suos stirpi semper coniunctos extendat, sic ecclesia, materialiter quamvis diffusa, non est catholica, nisi informetur unitate. Ecclesia destituta unitate, non unicam societatem, sed plures vel multas constituit. Catholicitati iuris sic intellectae necessario iungitur:

2. Catholicitas facti, quae consistit in universali ecclesiae diffusione actualiter existente. Haec universalitas actualis est tum physica tum moralis. Universalitas physica (absoluta) adest, si ecclesia ita diffunditur, ut nulla omnino regio terrae eam effugiat; universalitas moralis (relativa) adest, si ecclesia spectabilis est in plerisque partibus orbis aliquo tempore cognitis et aditu non interclusis, a. v. si habet „in mundo splendorem quandam

¹ Καθολικός α καθ' όλον, scil. τὸν κόσμον = per totum orbem.

universalem, quo possit eius dignitas et maiestas cognosci et ab haereticorum turbis discriminari¹.

Universalitas physica successive tantum aderit eo sensu, ut paulatim inter tempus Christi et ultimum iudicium ecclesia omnibus regionibus et populis aliquando innotescat: „Et praedicabitur hoc evangelium regni in universo orbe (ἐν ὅλῃ τῇ οἰκουμένῃ) in testimonium omnibus gentibus (πᾶσιν τοῖς ἔθνεσιν): et tunc veniet consummatio (τὸ τέλος).“² *Universalitas moralis* vero ecclesiae, ex quo adoleverit,³ semper convenire debet, ut notam catholicitatis ecclesia sibi vindicet. Et quidem requiri semper videtur universalitas moralis non tantum successiva, sed *simultanea*, qua scil. ecclesia uno eodemque tempore splendet in plerisque mundi partibus.⁴

II. CATHOLICITAS ECCLESIAE DEMONSTRATUR.

Ecclesiam Christi sensu determinato catholicam esse demonstrant tum *s. Scriptura* tum *antiquitas christiana*.

1. *S. Scriptura*. „Prope omnis pagina [Scripturae] nihil aliud sonat quam Christum et ecclesiam toto orbe diffusam.“⁵ Revera:

a) *Vetus Testamentum* synagogae nationali diserte opponit regnum messianum universale, uti loco suo probavimus.⁶ Textibus ibi laudatis hos addimus, quibus signanter regni messiani catholicitas praedicatur: „Postula a me, et dabo tibi [Christo]

¹ Suarez, Defensio fidei catholicae lib. 1, c. 16, n. 10.

² Mt 24, 14. Iudaei conversis denique omnibus gentibus ecclesiam ingredientur: Rom 11, 25 sq.

³ Dicimus: „ex quo adoleverit“, quia primis temporibus, cum ecclesia adhuc in iuvenili aetate inveniretur, necdum potuit habere actualem universalitatem. Cf. parabolam de grano sinapis.

⁴ Pauci theologi universalitatem moralem successivam sufficere putant affirmantes cum Bellarmino (De conc. et eccl. lib. 4, c. 7), „quod si sola una provincia retineret veram fidem, adhuc vere et proprię diceretur ecclesia catholica, dummodo clare ostenderetur, eam esse unam et eandem cum illa, quae fuit aliquo tempore vel diversis in toto mundo.“ At quis, quaeso, me possessorem universi cuiusdam domini vocet, si ceteris praediis amissis, unum tantum praedium retineo, vel si uno tantum vel altero praedio acquisito, cetera in futuro tandem acquisitura me spero?

⁵ S. Augustin., Sermo 46 al. 165 [de tempore], n. 33; ML 38. 289.

⁶ Demonstratio christiana p. 122.

gentes hereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terrae.¹ „Et dominabitur [Christus] a mari usque ad mare, et a flumine usque ad terminos orbis terrarum.“² „Ab ortu enim solis usque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus, et in omni loco sacrificatur et offertur nomini meo oblatio munda.“³ Etiam lucidius:

b) *Novum Testamentum* effert universalitatem ecclesiae. *Christus* regnum caelorum assimilat „grano sinapis, quod accipiens homo seminavit in agro suo: quod minimum quidem est omnibus seminibus: cum autem creverit, maius est omnibus oleribus, et fit arbor, ita ut volucres caeli veniant et habitent in ramis eius.“⁴ Unde apostolos iubet: „Euntes docete omnes gentes.“⁵ „Euntes in mundum universum praedicate evangelium omni creaturae.“⁶ „Eritis mihi testes . . . usque ad ultimum terrae.“⁷ Hoc mandatum impletum esse iam *Paulus* affirmat: „In omnem terram exivit sonus eorum [praeconum evangelii], et in fines orbis terrae verba eorum . . . (Evangelium) in universo mundo est et fructificat et crescit.“⁸ Aevo apostolico vix elapso:

2. *Antiquitas christiana* ecclesiam nomine et re catholicam praedicat.

a) *Nomine* catholicae ecclesiae christiani iam toto saeculo secundo utebantur testibus s. *Ignatio*, s. *Polycarpo*, *Fragmento muratoriano*.⁹ Hoc nomen soli verae ecclesiae Christi tribuebatur, e. g. *Firmilianus*: „Sponsa Christi una est, quae est ecclesia catholica.“¹⁰ *Nomine* hoc veri christiani semetipsos et ecclesiam suam distinguebant a sectis haereticorum. Ita

¹ Ps 2, 8.

² Ps 71 (72), 8.

³ Mal 1, 11.

⁴ Mt 13, 31 sq.

⁵ Mt 28, 19.

⁶ Mc 16, 15; cf. Lc 24, 47.

⁷ Act 1, 8.

⁸ Rom 10, 18; Col 1, 6.

⁹ *S. Ignatius* scribit: „Ubi comparuerit episcopus, ibi et multitudo sit, quemadmodum ubi fuerit Christus Iesus, ibi catholica est ecclesia“ (Ep. ad smyrn. 8, 2; *F I*, 283). *S. Polycarpus* orando meminisse „totius per orbem terrarum catholicae ecclesiae“ refert *epistula ecclesiae smyrnensis* de martyrio s. Polycarpi (c. 8; *F I*, 322). *Fragmentum muratorianum* distinguit libros, qui „in honore ecclesiae catholicae“ sunt, a libris apocryphis, qui „in catholica ecclesia recipi“ non possunt (*V. Fragm. mur. ap. Rauschen, Florilegium patristicum III*, ed. altera, Bonnae 1914, 26).

¹⁰ *Epist. Firmiliani* n. 14, inter epist. *Cypriani* ep. 75; *H* 819. Similiter *Tertullianus* voce „catholica“ designat veram Christi ecclesiam (*Contra*

s. Pacianus: „Christianus mihi nomen est, catholicus vero cognomen. Illud me nuncupat, istud ostendit; hoc probor, inde significor.“¹ *S. Cyrillus hierosolymitanus* catechumenos instruit: „Si quando peregrinatus fueris in civitatibus, ne simpliciter requiras, ubi sit dominicum [τὸ κυριακόν] (nam et ceterae impiorum sectae atque haereses suas ipsorum speluncas dominicorum nomine honestare nituntur), neque ubi sit simpliciter ecclesia, sed ubi sit *catholica* ecclesia. Hoc enim proprium nomen est huius sanctae et matris omnium nostrum.“² Idem nomen *ipsi haeretici et schismatici soli verae ecclesiae tribuere cogebantur*, uti testatur *s. Augustinus*: „Velint nolint, ipsi quoque haeretici et schismatum alumni, quando non cum suis, sed cum extraneis loquuntur, catholicam nihil aliud quam catholicam vocant. Non enim possunt intelligi, nisi hoc eam nomine discernant, quo ab universo orbe nuncupatur.“³

Igitur vera Christi ecclesia nomine catholicae tamquam nomine proprio ab omnibus vocabatur. Profecto autem catholica vocabatur, quia catholica, i. e. universalis erat et nota catholicitatis ab omnibus sectis distinguebatur. Vere patres saepe repetunt nomen catholicae ecclesiae eo provenire, quod ecclesia:

b) *Re catholica sit.* Iam *Martyrium s. Polycarpi* mentionem facit „catholicae in toto orbe ecclesiae“ et loquitur de „omnibus ubique terrarum sanctae et catholicae ecclesiae paroeciis“. ⁴ Quibus verbis diserte edicit ecclesiam catholicam re et veritate universalem esse. Item de ecclesia catholica legitur in *Fragmento muratoriano*: „Una tamen per omnem orbem terrae ecclesia diffusa esse dignoscitur.“⁵ *S. Fructuosus* martyr († 259) ecclesiam catholicam profitetur „ab oriente usque in occidentem diffusam“. ⁶ *S. Cyrillus hieros.* scribit: „Catholica . . . vocatur, eo quod per totum orbem ab extremis terrae finibus ad extremos

Marcion. lib. 4, c. 4; *ML* 2, 365; De praescript. 30; *ML* 2, 42). *Clemens alex.*: „Essentia ergo et opinione et principio et excellentia solam esse dicimus antiquam et catholicam ecclesiam“ (Strom. 7, 17; *MG* 9, 551).

¹ Ep. 1 ad Sympronian. n. 4; *ML* 13, 1055.

² Catech. 18, 26; *MG* 33, 1048.

³ De vera religione c. 7, n. 12; *ML* 34, 128. Cf. Contra epist. manich. c. 4, n. 5; *ML* 42, 175; De utilit. cred. c. 7, n. 19; *ML* 42, 78.

⁴ *Funk* I, 314. 338.

⁵ *Rauschen* loc. cit. 26.

⁶ *Ruinart*, Acta martyr. p. 192, n. 3.

usque fines diffusa est . . . Sola est sancta catholica ecclesia, quae per orbem totum indeterminata gaudet potestate.¹ „Ipsa est enim ecclesia catholica“, inquit *Augustinus*, „unde καθολικὴ graece appellatur, quod per totum orbem terrarum diffunditur.“²

Hisce omnibus patres, ipsi Scripturae sacrae inhaerentes, catholicitatem significatione a nobis determinata statuunt notam verae ecclesiae Christi. Ergo coetus christiani, qui iure vel facto non sunt catholici, non merentur vocari ecclesia Christi; coetus vero ille, qui nomine catholicae ecclesiae vocatur et re ubique fere terrarum invenitur, vera Christi ecclesia est.

ARTICULUS IV.

APOSTOLICITAS ECCLESIAE.

Apostolicitas generatim in eo est, ut ecclesia omnium temporum una et eadem maneat cum ecclesia apostolorum. Haec identitas attinet tum ad originem, tum ad successionem, tum ad doctrinam. Apostolicitas doctrinae vero, quamvis sit proprietas ecclesiae, tamen non est eiusdem nota, cum ecclesia non per doctrinam, sed doctrina per ecclesiam innotescat.³ Apostolicitas autem *originis* et *successionis* proprietas simul et nota ecclesiae verae est. De hac duplici proinde apostolicitate loquimur.

I. APOSTOLICITAS ORIGINIS.

Originem apostolicam ea habet ecclesia, quae per apostolos fundata est. Quod quidem non impedit, quominus illa ecclesia ut societas universalis christifidelium contineat plurimas ecclesias singulares, quae nuper ortae sunt. Immo ecclesiae singulares primitus fundari potuerunt vel *immediate* ab aliquo apostolorum vel *mediate* per discipulum aut successorem apostolorum. Dummodo ergo omnes et singulae partes ecclesiae immediate vel mediate cum apostolis cohaereant, tota ecclesia merito vocatur origine apostolica. Iam ostendenda sunt *necessitas* et *criterium* originis apostolicae.

¹ Catech. 18, 23. 26; *MG* 33, 1044. 1048.

² Ep. 52, n. 1; *ML* 33, 194. Cf. Sermon. 238, n. 3; *ML* 38, 1126.

³ V. supra p. 153.

1. *Necessitas originis apostolicae ecclesiae Christi enucleata* probatione non indiget. Quamvis enim *Christus* proprius auctor ecclesiae sit, tamen per apostolos eam fundavit, apostolos primos eiusdem magistros et rectores posuit, apostolis eam post discessum suum e terris propagandam et curandam commisit. Ergo ecclesia Christi non est, quae origine non est apostolica. Unde et *Paulus* christifideles superaedificatos dicit „super fundamentum apostolorum“,¹ et *Ioannes* evangelista ecclesiam describit civitatem habentem „fundamenta duodecim, et in ipsis duodecim nomina duodecim apostolorum Agni“. ² Similiter *Tertullianus*: „Apostoli . . . ecclesias apud unamquamque civitatem condiderunt, a quibus traducem fidei et semina doctrinae ceterae exinde ecclesiae mutuatae sunt et quotidie mutantur, ut ecclesiae fiant. Ac per hoc et ipsae apostolicae deputabuntur, ut suboles apostolicarum ecclesiarum. Omne genus ad originem suam censeatur necesse est. Itaque tot ac tantae ecclesiae una est illa ab apostolis prima, ex qua omnes. Sic omnes primae et omnes apostolicae, dum una omnes probant unitatem.“³ Item s. *Hieronymus* monet, „esse in illa ecclesia permanendum, quae ab apostolis fundata usque ad diem hanc durat.“⁴ Dein addit: „Ex hoc ipso, quod postea [haeretici] instituti sunt, eos se esse indicant, quos futuros apostolus pronuntiavit“, nempe seductores. Igitur ecclesia vera necessario origine apostolica est. Sed quaeritur, quonam criterio ecclesiam apostolicam a non apostolicis primo aspectu discernere liceat.

2. *Criterium originis apostolicae est coniunctio cum beato Petro eiusque successore.* Etenim *Christus* totam ecclesiam super Petrum eiusque in primatu successores aedificavit tamquam super fundamentum, quo omnes omnium temporum ecclesiae singulares firmitatem accipiunt et unitatem. Unde iam *apostoli* ecclesias singulares, quas ipsi immediate fundabant, centro petrino aggregare atque capiti totius ecclesiae inserere debuerunt. A fortiore ecclesiae singulares illae, quae per *discipulos* et *successores* apostolorum cursu temporis undique con-

¹ Eph 2, 20.

² Apc 21, 14.

³ De praescript. c. 20, recens. *Rauschen*, Florilegium patristicum IV, Bonnae 1906, 30. Hic solus locus sec. *Rauschen* citatur, sec. *ML*.

⁴ Dialog. adv. Lucif. n. 28; *ML* 23, 181.

ditae sunt, cum Petro eiusque successoribus intime coniunctae manere debent. Igitur ecclesiae, quae sedi primatiali organice unitae non sunt, non fulgent apostolicitate originis, etiamsi nomen apostoli alicuius in fronte gerant; ecclesiae vero, quae sedis primatialis communionem colunt, profecto apostolicae sunt, quamvis modo sint exortae. Originem apostolicam tota et sola illa ecclesia universalis habet, cuius caput et centrum est sedes primatialis Petri.

II. APOSTOLICITAS SUCCESSIONIS.

Successione apostolica ea gaudet ecclesia, quam apostoli in suis successoribus continuo regunt, vel *cuius pastores serie numquam interrupta et missione legitima apostolis suffecti sunt.* Dicitur: *serie numquam interrupta*, nimirum quia, coniunctione cum apostolis aliquando interrupta, potestas apostolica regendi ecclesiam non amplius reviviscit. Additur: *missione legitima*, quia occupatio mere materialis sedis pastoralis non sufficit, sed requiritur formalis translatio potestatis apostolicae facta ab eo, qui hanc potestatem habet eamque committere valet. Successionis apostolicae sic intellectae iterum demonstranda sunt *necessitas et criterium.*

1. *Necessitas successionis apostolicae.* Legem successionis apostolicae *Christus* eo ipso tulit, quod munus pastorale apostolis traditum perdurare decrevit in eorum successoribus. Perdurare enim non posse, nisi successione apostolica, patet. Unde *apostoli* regimen hierarchicum ecclesiarum aliis communicarunt electione et manuum impositione, eandemque legem successionis numquam interruptae et legitimae observandam praescripserunt etiam discipulis suis, uti alibi vidimus.¹ *Patres* antiquissimi successioni apostolicae semper insistent eaque tamquam nota verae ecclesiae utuntur contra haereticos. *S. Irenaeus* hoc sensu scribit: „Iis, qui in ecclesia sunt, presbyteris obaudire oportet, his, qui successionem habent ab apostolis, sicut ostendimus, qui cum episcopatus successione charisma veritatis certum secundum placitum Patris acceperunt: reliquos vero, qui absistunt a principali successione, et quocumque loco colligunt, suspectos

¹ Supra p. 57—59.

habere, vel quasi haereticos et malae sententiae, vel quasi scindentes et elatos et sibi placentes . . . Omnes autem hi deciderunt a veritate.“¹ *Tertullianus* haereticos compellit: „Edant ergo origines ecclesiarum suarum, evolvant ordinem episcoporum suorum, ita per successionem ab initio decurrentem, ut primus ille episcopus aliquem ex apostolis vel apostolicis viris, qui tamen cum apostolis perseveraverit, habuerit auctorem et antecessorem. Hoc enim modo ecclesiae apostolicae census suos deferunt.“² *S. Cyprianus* pronuntiat: „Novatianus in ecclesia non est, nec episcopus computari potest, qui evangelica et apostolica traditione contempta, nemini succedens, a seipso ortus est.“³ Successione igitur apostolica pastorum vera ecclesia denotatur. Restat, ut criterium statuamus, ex quo hodie successio apostolica pastorum dignosci valeat.

2. *Criterium successionis apostolicae* iterum est *coniunctio cum Petri successore in sede primatiali*. Theoretice quidem duplici via successio apostolica singularum ecclesiarum singularium demonstrari potest, scil. vel enumerando episcopos omnes, qui illis ecclesiis serie numquam interrupta et legitima ab aevo apostolico praefuerunt, vel provocando simpliciter ad successionem apostolicam ecclesiae romanae, cui ceterae ecclesiae organice insertae sunt. Practice tamen hac tantum altera via incedere possumus, uti iam *s. Irenaeus* ostendit. Agens nempe de apostolicitate doctrinae, discernenda ex apostolica successione, ait: „Traditionem apostolorum in toto mundo manifestatam in omni ecclesia adest perspicere omnibus, qui vera velint videre. Et habemus annumerare eos, qui ab apostolis instituti sunt episcopi et successores eorum usque ad nos . . . Sed quoniam valde longum est . . . omnium ecclesiarum enumerare successiones, maximae et antiquissimae et omnibus cognitae, a gloriosissimis duobus apostolis Petro et Paulo Romae fundatae et constitutae ecclesiae eam quam habet ab apostolis traditionem et annuntiatam hominibus fidem per successiones episcoporum pervenientem usque ad nos indicantes, confundimus omnes eos, qui quoque modo . . . praeterquam oportet colligunt. Ad hanc

¹ Adv. haeres. lib. 4, c. 26, n. 2; MG 7, 1053.

² De praescript. c. 32; ML 2, 44.

³ Ep. 69, ad Magn. n. 3; H 752.

enim ecclesiam propter potiore[m] principalitatem necesse est omnem convenire ecclesiam, hoc est eos qui sunt undique fideles, in qua semper ab his, qui sunt undique, conservata est ea, quae est ab apostolis traditio . . . Hac ordinatione et successione ea, quae est ab apostolis in ecclesia traditio et veritatis praeconatio, pervenit usque ad nos. Et est plenissima haec ostensio, unam et eandem vivificatricem fidem esse, quae in ecclesia ab apostolis usque nunc sit conservata et tradita in veritate.“¹

Quodsi iam saeculo secundo Irenaeus ad solius ecclesiae romanae successionem apostolicam provocandum esse duxit, quanto magis saeculo vigesimo? Etenim hodie non solum „valde longum est omnium ecclesiarum enumerare successiones“, sed immo hoc prorsus fieri nequit. Nam praeter romanam nulla amplius alia ecclesia fruitur successione immediate apostolica. Unde aliae ecclesiae sola sede romana apostolicae probari possunt.² Successio vero numquam interrupta et legitima episcoporum romanorum ab apostolis usque ad nos historice cognitu facilis est ita, ut ab omnibus concedatur. Cumque ecclesia romana sit centrum et caput omnium ecclesiarum, omnes episcopi, qui a romano successore Petri mittuntur et cum ipso communicant, coniunguntur cum apostolico collegio a Christo instituto.

Igitur, cum criterium ultimum tum originis tum successionis apostolicae sit coniunctio cum Petro eiusque successore, simpliciter dicendum est eam ecclesiam esse apostolicam, cuius caput et centrum est sedes Petri. Quare verissime s. *Ambrosius*: „Ubi Petrus, ibi ecclesia.“³

CAPUT II.

DE APPLICATIONE NOTARUM.⁴

Ostendimus veram Christi ecclesiam *in abstracto* denotari unitate, sanctitate, catholicitate, apostolicitate. Ut ergo pateat, quatenus *in concreto* sit vera Christi ecclesia, quattuor notas

¹ Adv. haeres. lib. 3, c. 3, n. 1—3; MG 7, 849.

² Cf. Stapleton, Controv. t. I, lib. 4, c. 3.

³ In Ps. 40, n. 30; ML 14, 1082.

⁴ Döllinger, Die Reformation, ihre innere Entwicklung und ihre Wirkungen im Umfange des lutherischen Bekenntnisses, Regensburg 1851;

expositas singulis coetibus christianis applicare oportet. Coetus is, cui quattuor notae conveniunt, vera Christi ecclesia est; coetus ii autem, quibus quattuor notae non conveniunt, ecclesiae spuriae sunt.

Coetuum christianorum hodie existentium hanc statisticam confecerunt *Krose*¹ et *Zeller*,² catholicus ille, hic protestans:

	(Krose)	(Zeller)
Romano-catholici	264 505 922	254 500 000
Protestantes	166 627 109	165 830 000
Graeco-orthodoxi	109 147 272	106 480 000
Raskolniki	2 173 371	—
Schismatici orientales	6 554 913	—
Diversi	—	8 130 000
Christiani	549 008 587	534 940 000

Advertit tamen *Krose* numerum catholicorum indicato maiorem esse, cum tabulae statisticae redactae sint ad normam censuum civilium et ecclesiasticorum partim prorsus insufficientium.³ Revera status ecclesiae catholicae nuper

Kirche und Kirchen, München 1861; *Bey Pitzipios*, Die orientalische Kirche, deutsch von *Schiel*, Wien 1857; *Dechamps*, Entretiens sur la démonstration catholique, Malines 1861; *Schrader*, De unitate romana, Friburgi 1862; *Murray*, Tractatus de ecclesia III, Dublini 1863, 809—878; *H. von der Clana*, Protestantische Polemik gegen die katholische Kirche, Freiburg 1874; *Göpfert*, Die Katholizität der Kirche, Würzburg 1876; *Deby*, Die eine wahre Kirche, Freiburg 1879; *Hettinger*, Die „Krisis des Christentums“, Protestantismus und katholische Kirche, Freiburg 1881; *Hundhausen*, Kirche oder Protestantismus? Mainz 1883; *Röhm*, Zur Charakteristik des Protestantismus in Vergangenheit und Gegenwart, Hildesheim 1892; *Knie*, Die russisch-schismatische Kirche, Graz 1894; *Wilmers*, De Christi ecclesia, Ratisbonae 1897, 521—618; *Huppert*, Der deutsche Protestantismus zu Beginn des 20. Jahrhunderts, Köln 1902; *Silbernagel*, Verfassung und gegenwärtiger Bestand sämtlicher Kirchen des Orients, Regensburg 1904; *Rieder*, Zur innerkirchlichen Krisis des heutigen Protestantismus, Freiburg 1910; *Ottiger*, Theologia fundamentalis II, Friburgi 1911, 525—1057; *Straub*, De ecclesia Christi II, Oeniponte 1912, 851—909; *Wiercinski*, Ausblick auf die russische Dogmatik, in: Stimmen der Zeit, 95. Bd. (1918) 11—28.

¹ Stimmen aus Maria-Laach, 65. Bd. (1903) 204.

² Allgemeine Missionszeitschrift XXX, Berlin 1903, 3 sqq. 67 sqq.

³ *Krose*, loc. cit.

elaboratus a *Carolo Streit*¹ circiter 300 milliones catholicorum indicat.

Romano-catholici sive simpliciter *catholici* intelliguntur christifideles universi orbis, qui episcopum Urbis tamquam caput primatiale agnoscunt. *Protestantes* audiunt ii omnes, qui saeculo XVI in occidente atque maxime in Anglia, Germania, Helvetia ab ecclesia romano-catholica defecerunt.² *Graeci* sive *orthodoxi*³ designantur ii omnes, qui e schismate *Photii* vel rectius *Caerularii* saeculo XI prodierunt, quique hodie non solum in Graecia, sed in multis regionibus orientis inveniuntur, praecipue in Turcia, Bulgaria, Serbia, Rumenia et in toto dominio russo, quale ante bellum universale (1914—1919) fuit. *Raskolniki* (i. e. schismatici, a voce raskol = schisma) in Russia appellantur variae sectae, quae cursu saeculorum ab ecclesia graeco-russica discesserunt. Ipsi asseclae harum sectarum se appellant *starowjerci* = veteres-fideles. *Schismatici orientales* dicuntur ii acatholici orientis, qui non pertinent ad ecclesiam graeco-orthodoxam. Nomen schismaticorum praesertim accipiunt a graeco-orthodoxis, quia ipsis non associantur; a catholicis potius *haeretici* orientales vocantur propterea, quia sunt residui plurium haeresum, quae iam ante schisma photianum aderant, e. g. monophysitae, nestoriani.

Iam *raskolniki* et schismatici orientales, spectata exiguitate singularum sectarum, quibus constant, notis eo ipso destituuntur. Idem a fortiore dicendum est de diversis aliis ecclesiis, quae vix angulum minimum terrae perreptant paucisque ex milibus hominum componuntur, uti *iansenistae* hodierni in Hollandia, „vetero-catholici“ in Germania, Helvetia etc. Hiscé notas ecclesiae applicare paene dementis esset. *Tres tantum confessiones notabiliores ad certamen notarum admitti possunt,*

¹ Atlas hierarchicus: Descriptio geographica et statistica S. Romanae Ecclesiae tum Occidentis tum Orientis juxta statum praesentem, Paderbornae 1913.

² Nomine protestantium communiter vocantur, quia pseudoreformatio tota in protestatione est contra ecclesiam catholicam. Ipsi protestantes mallent vocari „evangelici“.

³ Orthodoxos ipsi se appellant, cum ab extraneis plerumque graeci appellentur.

scil. catholica, graeco-orthodoxa, protestantica. Quaeritur ergo, quaenam harum confessionum sit ecclesia una, sancta, catholica, apostolica, proindeque ecclesia Christi unice vera.

ARTICULUS I. ECCLESIA UNA.

I. ECCLESIA ROMANA UNA EST.

Ecclesia romana una est tum confessione symbolica tum communione sociali.

1. *Confessione symbolica.* Ubique terrarum ecclesia romana eadem dogmata profitetur. Liquet maxime ex fidei symbolis eisdem publice et privatim ab omnibus recitatis; ex libris doctrinalibus, quales sunt catechismi singularium ecclesiarum, libri precum approbati, compendia scholastico-theologica recepta, libri liturgici; ex cultu sacro, quo ritibus variis eadem fidei mysteria, idem sacrificium, eadem sacramenta celebrantur;¹ ex magisterio quotidiano, quo episcopi et sacerdotes eandem in toto orbe terrarum fidem praedicant; denique ex subiectione credentium, qui absque ulla disceptatione magisterio ecclesiae obtemperant in omnibus, quae pertinent ad veritatem revelatam. Qui autem magisterio ecclesiae pertinaciter resistunt erroresque contra fidem publice profitentur, eo ipso membra ecclesiae esse desinunt. Ecclesia romana nullam haeresim nullosque haereticos in sinu suo tolerat. Unde catholici omnes mira fidei harmonia assentiuntur. Quamvis enim inter eos etiam controversiae agantur de rebus theologicis, numquam tamen de dogmatibus definitis. Quamvis catholicorum alii perfectius, alii imperfectius fidem intelligant, tamen uno ore omnes, docti et indocti, clerici et laici eandem doctrinam revelatam et ab ecclesia propositam confitentur. „Hanc fidem“, uti iam scripsit s. *Irenaeus*, „ecclesia, et quidem in universum mundum disseminata, diligenter custodit, quasi unam domum inhabitans . . . quasi unam animam habens

¹ Licet ergo ritus externi et accidentales diversi sint, essentia cultus semper et ubique eadem est. Unde de diversitate rituum in unitate fidei dicit s. *Gregorius M.*: „In una fide nihil officit sanctae ecclesiae consuetudo diversa.“ · Ep. lib. 1, ep. 43; *ML* 77, 497.

et unum cor, et consonanter haec praedicat et docet et tradit, quasi unum possidens os.¹

2. *Communione sociali* ecclesiam romanam iure et facto unitam esse evidens est. *Iure* nempe sive constitutione huius ecclesiae essentiali fideles singularum parochiarum subiiciuntur proprio clero locali; clerus localis una cum fidelibus subiiciuntur episcopo dioecesano; episcopi dioecesani subiiciuntur romano pontifici. Romanus pontifex est ad instar capitis, episcopi eorumque adiutores clerici ad instar iuncturarum, fideles omnes ad instar membrorum corporis organici. Et *facto* quidem notissimum est, quam intima et continua communio intercedat inter singulas partes huius corporis. Romanus pontifex universae ecclesiae regimen continuo exercet; episcopi, papae coniuncti atque subiecti, ecclesiis suis singularibus tum immediate tum mediate per clerum localem curam continuam navant; ipsi fideles auctoritati hierarchicae et maxime romano pontifici obedientiam in rebus religiosis praestant. Et quamvis haec obedientia non semper sit perfecta; quamvis aliqui interdum hierarchiae (sicuti etiam ipsi Deo) resistent, tamen quamdiu catholici manere velint, non resistunt contumaciter. Si qui autem contumaces et rebelles sunt, eo ipso non amplius catholici sunt, sed ab ecclesia reiiiciuntur tamquam sarmenta praecisa ab arbore. In ecclesia ergo romana schismatici nec sunt nec esse possunt. Hinc ecclesia romana revera est unus grex, unum ovile, una familia, una domus, unum regnum, unum corpus Christi mysticum. Immo, adeo huius ecclesiae unitas micat, ut adversariis multis admirationi sit, multis ludibrio.

II. COETUS ANTIROMANI NON SUNT UNI.

1. *Graeci* ab initio quidem unitatem *confessionis symbolicae* colebant eo sensu, ut, servatis aliis dogmatibus catholicis, negarent solum processionem Spiritus Sancti ex Patre Filioque, necnon primatum romani pontificis. Reiiciendo autem primatum reiecerunt caput magisterii a Christo instituti proindeque principium unitatis fidei. Proclamaverunt utique, concilia oecumenica manere tribunalia summa fidei orthodoxae. Verum concilia

¹ Adv. haeres. lib. 1, c. 10, n. 2; MG 7, 552.

oecumenica sine papa neque celebrare potuerunt, neque unquam celebrare tentaverunt post discessum a romana ecclesia. Unde tot saeculorum cursu dissensiones innumerae coetum orthodoxum invaserunt. Hodie orthodoxi cultiores atque etiam ipse clerus in scepticismo, rationalismo, nihilismo magis magisque versantur; plebs autem componitur ex paucis fidelibus, permultis indifferentibus, innumeris haereticis, immo atheistis, quos ecclesia „officialis“ expellere nec valet nec vult.¹ Ii quoque, qui antiquam confessionem servant, ut plurimum nesciunt, quid profiteantur, cum ecclesia orthodoxa crassa rerum religionis ignorantia laboret.

De unitate *communio*nis socialis orthodoxorum non est, cur dicamus. Amisso capite primatiali corpus truncum paulatim in multas partes dissolutum est. Hodie exstant saltem quindecim ecclesiae „autonomae“, vel, uti orthodoxi dicunt, „autocephalae“,² quae nullo vinculo inter se uniuntur. Ab autocephalis his secesserunt iterum multae ecclesiolae, quae quamvis non iure, facto tamen independentes sunt; ita e. g. in ecclesia ruthenorum sive russica ante a. 1914 plus quam ducenti coetus a „sancta synodo“ petropolitana independentes erant. Hac synodo caesaropapistica per rebellionem russicam suppressa, atomismus ecclesiam ruthenam in dies magis dissolvit.

2. Protestantes unitatem confessionis nec habent nec habere possunt. Non habent unitatem confessionis. Etenim non solum

¹ „Die lehrende Kirche ist vom Protestantismus und Nihilismus durchseucht, die hörende Kirche setzt sich zusammen aus wenigen Gläubigen, sehr vielen Indifferenten, entsetzlich viel Sektierern, neuerdings auch aus einer großen Reihe von Atheisten.“ *Knie*, Die russisch-schismatische Kirche, ihre Lehre und ihr Kult, Graz 1894, 46.

² Nempte 1—4. Patriarchatus *constantinopolitanus*, *alexandrinus*, *antiochenus*, *hierosolymitanus*; 5. Archiepiscopatus in insula *Cypro*; 6. Ecclesia *russica*, cui Petrus Magnus a. 1721 praeposuit „sanctam synodum dirigentem“; 7. Metropolia *carolowitzensis* in Hungaria (ex 1691); 8. Metropolia *cetinjensis* in Montenegro (ex 1766); 9. Archiepiscopatus in monte *Sinai* (ex 1575); 10. ecclesia in regno *Graeciae* (ex 1833); 11. Metropolia *hermannstadtensis* pro rumenis in Transsilvania (ex 1864); 12. Exarchatus *Bulgariae* (ex 1870); 13. Metropolia *cernowitzensis* pro Bukowina et Dalmatia (ex 1874); 14. Ecclesia in regno *Serbiae* (ex 1830); 15. Ecclesia in regno *rumeno* (ex 1885). Cf. *Silbernagel*, Verfassung und gegenwärtiger Bestand sämtlicher Kirchen des Orients, Regensburg 1904.

coetus protestantium maiores, scil. lutheranorum, reformationum (i. e. zwinglianorum et calvinianorum) et anglicanorum doctrina longissime distant, sed singuli hi coetus nimia varietate professionis religiosae abundant; immo de membris omnium sectarum protestantium valet: „Quot capita, tot sensus.“ Quin etiam gloriantur in multiplicitate doctrinarum et sectarum quotidie pullulantium atque immo iactant intimam essentiam protestantismi in eo esse, ut diversas et oppositas confessiones christianas simul colat vel etiam christianam religionem cum iudaica commisceat.¹ *Nec habere possunt* unitatem confessionis. Uti enim alio loco² ostendetur, summum principium fidei protestanticum illud est, ut quisque pro lubitu suo fidem astruat vel destruat. Protestantes utique dictitant sacram Scripturam esse unicam omnium fidelium normam et regulam credendi; at vero ipsam Scripturam singuli pro arbitrio suo exponunt et discernunt. Discordiam fidei inde natam dissimulare quidem nisi sunt editis multis libris symbolicis vel adhibita etiam vi politica; verum isti libri symbolici et ordinationes guberniorum civilium diversa fuerunt pro diversitate regionum, atque insuper nullam auctoritatem sibi conciliare valuerunt. Immo protestantes reiecta prorsus omni auctoritate religiosa iactitant nudum atomismum et subiectivismum. Unde mirum non est eos sensim sine sensu fidem continuo variasse et imminuisse ac demum magis magisque ad purum rationalismum vel etiam nihilismum pervenisse.

Unitatem *communions* protestantium nullam esse evidenter patet. Iam ab initio lutherani, zwingliani, calviniani, anglicani prorsus avulsi et invicem separati exstiterunt. Mox singuli isti coetus in plures sectas abierunt. Hodie vix enumerari possunt ecclesiolae protestanticae, quae nullo vinculo inter se cohaerent; e. g. in Anglia, quae tamen, servato adhuc episcopatu et sacerdotio, aliquid vinculum quoddam sociale conservat, initio huius saeculi plus quam trecentae sectae publice recensebantur. Et quamvis sectae disparatae interint foedera quaedam, e. g. „ecclesia territorialis borussica“, haec foedera non sunt religiosa, sed politica, cum vi tantum civili effecta sint et conglutinentur.

¹ V. Jörg, Geschichte des Protestantismus in seiner neuesten Entwicklung I, Freiburg 1858, 239 sq. Harnack, Wesen des Christentums 172 sq.

² Infra p. 190, 193.

Unde stante foedere singulae sectae, e. g. orthodoxi et liberales, infensissime inter se pugnant.

Solo odio in papam omnes coetus acatholici uniuntur. Atque propterea merito et necessario in omnibus dissociantur, quia totius unitatis ecclesiasticae principium et centrum repudiant.

ARTICULUS II.

ECCLESIA SANCTA.

I. ECCLESIA ROMANA SANCTA EST.

Ecclesia romana splendet tum sanctitate simpliciter accepta tum sanctitate emphatice dicta.

1. *Sanctitate simpliciter accepta* doctrinae, mediorum et membrorum.

Sanctitas doctrinae. Ecclesia magisterio sollemni et praedicatione quotidiana, cultu publico et pastore privato fidelibus suis incessanter inculcat illud Iesu Christi: „Estote ergo vos perfecti, sicut et pater vester caelestis perfectus est.“¹ Legem virtutis naturalem inviolate promulgat, praecepta divina positiva urget, consilia evangelica commendat, opera bona exaltat, nihil negligit eorum, quae sanctitatem internam promovere possint. Confer libros theologiae moralis, pastoralis, asceticae, mysticae ab auctoribus catholicis conscriptos.²

Sanctitas mediorum. Ecclesia catholica subsidiis uberrimis et efficacissimis fideles in adipiscenda sanctitate iuvat. Praecipua sunt: septem *sacramenta*, quibus omnia vitae stadia et status miro ordine gratiarum saepiuntur; *sacrificium* missae, quo passionis dominicae fructus hominibus quotidie applicantur Deoque oblatio munda offertur; *oratio*, qua fideles pluries per diem Deum honorant atque auxilium divinum experiuntur mediis in tentationibus et aerumnis vitae; *liturgia* sacra, qua homines singulis saltem diebus dominicis et festivis ad superna elewantur; *leges disciplinares*, quibus homines in virtute instituuntur et exercentur; cogita praecepta de audiendo sacro et requie festiva,

¹ Mt 5, 48.

² Difficultates recenter motas contra „Moralem catholicam“ optime refutat *Mausbach*, Die katholische Moral und ihre Gegner, Köln 1911.

de annua confessione et communione paschali, de ieiunio et abstinencia etc; instituta pia, quibus ecclesia filios suos ad caritatem et perfectionem christianam promovere nititur; cogita secessus sacros, societates religiosas singulis fidelium statibus adaptatas, confraternitates, instituta missionum, seminaria et caelibatum ad sanctificandum clerum atque maxime ordines et congregationes religiosas.

Sanctitas membrorum. Quamvis catholicorum permulti sanctitatem vitae nec communem quidem colant, tamen infinitus eorum numerus luctamine continuo et serio virtuti studet. Fideles plurimi vel ab omni naevo peccati gravioris sollicite se custodiunt et totis viribus Deum anhelant, vel, si peccata commiserint, iam nunc contriti et confessi dignos fructus paenitentiae faciunt omnisque virtutis exemplum existunt. Innumerabiles familiae catholicae vitam vere evangelicam ducunt; spiritu precum, zelo gloriae divinae, caritate proximi, patientia in adversis, castitate, temperantia omnique virtutum genere eminentes. Praecipue vero innumeri clerici religiosique votis etiam nuncupatis non solum praecepta, sed consilia quoque evangelica perfecte observant. Quot iuvenes et virgines saeculo, divitiis, deliciis, propriae voluntati renuntiant, ut in statu perpetuae obedientiae, paupertatis, castitatis vel soli Deo in claustris serviant vel etiam pauperibus sublevandis, pueris educandis, infirmis curandis, ethnicis convertendis totam vitam impendant!¹ Quod quidem non solum sanctitatis communis, sed immo iam fere eximiae signum est. Revera ecclesia romana multos filios habet, qui:

¹ Huic argumento positivo sanctitatis ecclesiae romanae non licet opponere statisticam criminum, qua adversarii probare conantur a protestantibus moralitate catholicos aequari vel superari. Illa statistica non est criterium aptum ad diiudicandam moralitatem populorum, uti testatur H. v. Scheel, director Officii imperialis statistici Germaniae: „Daß die Kriminalstatistik keinen Maßstab für die Moralität der Bevölkerung überhaupt abgeben kann, ist klar“ (Apud Krose, Religion und Moralstatistik, München [1906] 55). Nam numerus delictorum in tabulis statisticis indicatus minimam partem (circa 10 %, uti putant viri periti) delictorum commissorum retinent, et quae ab aliis inter delicta ponuntur, ab aliis delicta non habentur, e. g. catholici illegitimos censent omnes filios, qui ante matrimonium concepti sunt, protestantes vero plerumque eos tantum, qui ante matrimonium nati sunt. In statisticis suicidia tantum et divortia exacte omnino referri videntur. Atqui apud catholicos multo rarius haec duo crimina obveniunt

2. *Sanctitate emphatice dicta* micant. Cum enim ecclesia catholica sola, uti videbimus, apostolica sit, ipsius sunt innumera- biles illi martyres, qui primis tribus saeculis christianis ac deinceps usque ad nostra tempora sanguinem suum fuderunt pro Christo; ipsius sunt omnes sancti patres et doctores, qui verbo, scripto et exemplo ecclesiam Christi sustentarunt; ipsius denique sunt tot alii sancti confessores et virgines omnium saeculorum, gentium, condicionum, quorum vitam et praeclare gesta historia profana et sacra narrat. Quot sanctos ecclesia romana produxerit, quamque eximia sanctitate insignitos, imprimis probant *Martyrum Acta* a Ruinartio et Assemano edita, *Acta Sanctorum* a Bollandi eiusque sociis et successoribus collecta, necnon *Acta processuum beatificationis et canonizationis* a saeculo saltem X in ecclesia romana confectorum.

Ex hoc nempe saeculo romani pontifices ius beatificationis et canonizationis sollemnis sibi reservarunt. Nullus autem servus Dei beatis vel sanctis sollemniter annumeratur, nisi praehabito accuratissimo processu de ipsius *virtutibus heroicis operatisque miraculis*.¹ Ecclesia nimirum romana non acquiescit probitati quantumvis perspicuae, etiamsi ea miraculis constet, sed requirit *heroicam virtutem* in filiis suis, quos honore altarium participes facit. Immo, si cuius virtus heroica evidenter non constat, eius miracula ecclesia neque attendit neque investigat, sed processum statim abruptit. Tamen non sufficit mediis humanis probasse sanctitatem heroicam, nisi etiam Deus *miraculis* eam comprobaverit. A temporibus enim Urbani VIII (1625), exceptis martyribus, nemo beatificatur, nisi constet de duobus saltem miraculis eius interventu patratis; nemo canonizatur, nisi constet de duobus saltem miraculis eius interventu denuo (post beatificationem) obtentis. Inquisitio autem de virtutis heroicitate miraculorumque veritate tanta severitate fit, quanta, fatentibus incredulis, nullum tribunal scientificum utitur.² Cumque tamen testibus tabellis statisticis. Cf. v. Oettingen, *Moralstatistik*, 3. Aufl., Erlangen 1882; Krose, op. cit., et: *Der Einfluß der Konfession auf die Sittlichkeit*, Freiburg 1900; *Der Selbstmord im 19. Jahrhundert*, Freiburg 1906; *Die Ursachen der Selbstmordhäufigkeit*, Freiburg 1906.

¹ Forma et regulae processus describuntur in praeclaro opere *Benedicti XIV*, De Servorum Dei beatificatione et canonizatione, 4 volumina.

² Cf. *Benedictus XIV* loc. cit. lib. 4, p. 1; c. 8.

ecclesia romana usque ad aevum nostrum numerum sat magnum filiorum suorum beatificaverit et canonizaverit, ipsa revera est ecclesia sancta, immo ecclesia sanctorum.

II. COETUS ANTIROMANI NON SUNT SANCTI.

1. *Graeci* relicta ecclesia catholica servaverunt quidem magna ex parte *doctrinam* sanctificantem *mediaque* sanctitatis. Tamen ipsa ecclesia orthodoxa nec sacerdotes nec monachos suos nec multo minus laicos incitat et obligat ad veram sanctitatem internam. Subsidia etiam sanctitatis, praecipue cultum et sacramenta, in ritualismum mortuum deformavit omni auctoritate effectiva carentem.¹ Unde, quamvis inter orthodoxos multa *membra* inveniantur, quae probitate et pietate quadam insigniore emineant, tamen maximam partem populi tabes religiosa invasit. Clerus autem et claustra studio vitae sanctae fere nullo florent, immo ebrietate, otio, ignorantia aliisque vitiis plerumque scatent.

A fortiore orthodoxi carent omnino illa *sanctitate eximia*, quae ecclesiae Christi necessario et exclusive propria est. Orientales plagae, olim totius sanctitatis seminaria, schismate semel orto nullum amplius sanctum produxerunt, qui virtute heroica fulserit et ad cuius intercessionem² Deus miracula fecerit. Sancti, qui ab orthodoxis coluntur, vel fuerunt filii matris ecclesiae catholicae vel fuco legendario sanctitatis et charismatum pinguntur.³ Multo minus:

2. *Protestantes* nota sanctitatis gaudent. Etenim protestantismus *doctrinas* profitetur sanae moralitati directe adversantes, e. g. solam fidem iustificare virtutesque nequaquam requiri;⁴

¹ „Hervorragende Russen konstatieren, daß die russisch-schismatische Kirche absolut nichts zur sittlichen Erziehung des russischen Volkes beigetragen hat.“ *Knie*, Die russisch-schismatische Kirche 94.

² Dicimus: „ad cuius intercessionem“. Nam Deum uti posse et forsitan aliquando usum revera esse schismaticis et haereticis, etiam non sanctis, ad patranda miracula non negamus, cum omnipotens quodlibet instrumentum eligere valeat. Tamen soli homines sancti sunt instrumenta *meritoria*, ad quorum intercessionem Deus miracula fieri permittit.

³ Quod enucleate probat *Ottiger*, Theol. fundam. II, 1053 sqq.

⁴ „Du bist Gott nichts schuldig zu thun, als glauben und bekennen. In allen anderen Sachen giebt er Dich los und frei, daß Du es machest, wie Du willst, ohne alle Gefahr des Gewissens, ja sogar auch, daß er nichts

opera bona inutilia ac spernenda esse;¹ immo omnes actiones hominis, quantumvis sanctas, esse peccata;² Deum nulla prorsus vitae hominum habita ratione beatitudini alios, alios damnationi praedestinasse;³ hominem libero arbitrio privatum esse.⁴ Toto fundamento moralitatis sic eruto, reformatores eorumque asseclae plurima etiam *media* sanctitatis removerunt. A missae sacrificio abhorrent; sacramenta omnia excepto baptismo negligunt, immo plurimi nec baptismum retinent; consilia evangelica contemnunt etc. Unde et fructus sanctitatis in *membris* coetuum protestanticorum misere aruerunt. Historia teste ac ipsorum reformatorum concessu novimus evangelium „purum“ mox omnium vitiorum fomentum factum esse atque pessimos ubique

darnach frage seinethalben.“ *Luthers Werke*, ed. Weimar XII, 131 sq. Melancthonius Lutherus scripsit: „Esto peccator et pecca fortiter, sed fortius fide et gaude in Christo, qui victor est peccati, mortis et mundi: peccandum est, quamdiu sic sumus . . . Sufficit, quod agnovimus per divitias gloriae Dei agnum, qui tollit peccatum mundi: ab hoc non evellet nos peccatum, etiamsi millies uno die fornicemur aut occidamus . . . Ora fortiter, es enim fortissimus peccator.“ *De Wette*, Dr. Martin Luthers Briefe, Berlin 1825—1828, II, 36 sqq.

¹ „Die Papisten machen eitel Werkheilige im Himmel . . . Alle ihre Heiligkeit ist, daß sie viel gebetet, gefastet, gearbeitet, kasteit, hart gelegen und gekleidet gewesen sind, welche Heiligkeit schier allzumal auch ein Hund und eine Sau täglich üben kann.“ *Luthers Werke*, ed. Erlangen LXIII, 304. Alibi Lutherus contendit, quod „alle unsere Werke nichts Anderes seien, als eitel Läuse in einem alten unreinen Pelze, da nichts Reines daraus zu machen, kurz, da weder Haut noch Haar mehr gut ist.“ Loc. cit. XX, 159. Similiter *Zwinglius* (*Opera*, ed. Turici 1828—1842, I, 187. 312; III, 205; V, 118. 275. 277; *Werke*, ed. *Egli-Finsler* I, 187. 277; II, 39. 182. 238) et *Calvinus* (*Institut.* I. 3, c. 15, n. 2. 3. 4. 5; c. 16, n. 1; c. 19, n. 2).

² „Alles, was Du anfängst, ist Sünde und bleibt Sünde, es gleiße, wie hübsch es wolle, Du kannst nichts denn sündigen, thu wie Du willst.“ *Luthers Werke*, ed. Erlangen X², 11.

³ Ita *Calvinus*, *Institut.* I. 3, c. 21—23; *Lutherus*, De servo arbitrio, *Werke*, ed. Weimar XVIII, 549. 730 sq.; *Zwinglius*, *Opera* I, 275 sqq.; *Werke* II, 179 sq.

⁴ „Liberum arbitrium post peccatum res est de solo titulo.“ *Lutherus*, *Werke*, ed. Weimar I, 359 sq. Item: „Sic humana voluntas in medio posita est ceu iumentum. Si insederit Deus, vult et vadit, quo vult Deus . . . Si insederit Satan, vult et vadit, quo vult Satan, nec est in eius arbitrio ad utrum sessorem currere.“ De servo arbitrio loc. cit. 635.

effectus produxisse.¹ Revera permulti protestantes virtuti supernaturali et praecipue naturali cuidam honestati et humanitati studuerunt studentque; protestantismus vero in se vitae christianae opposuit vitam illam „modernam“ solis curis et rebus mundanis intentam.²

Quidquid demum dixeris de protestantium moribus, certe nullum inter eos invenies exemplum sanctitatis heroicae miraculis confirmatae. Quin potius sanctos sanctorumque invocationem irrident et miracula ne fieri quidem posse affirmant.³ Immo nec ipsi parentes pseudoreformationis sanctitate floruerunt. Lutherus voluptate, gula, superbia, iracundia aliisque vitiis insignis fuit; Zwinglius luxuriosus, fraudulentus, mendax et elatus; Calvinus vir ingentis superbiae, maledicae arrogantiae, ferae crudelitatis; Henricus VIII tyrannus tam libidinosus quam atrox.⁴ Quare non solum protestantismus posterior et recens sanctitate caret, sed iam incipiens destituebatur sanctitate auctorum et originum.

¹ Cf. *Denifle*, Luther und Luthertum I, Mainz 1904, 764 sqq.; *Grisar*, Luther II, Freiburg 1911, 534—561; III (1912) 881 sqq.

² Ex ore ipsius *Friedr. Paulsen*, System der Ethik I, 4. Aufl., Berlin 1896, 120 sq.: „Der architektonischen Säkularisierung unserer Städte entspricht die Säkularisierung des Lebens. Das asketische Leben ist mit den Klöstern verschwunden . . . Die sakramentalen Handlungen, die tausend heiligen Bräuche und Ceremonien, mit denen das ganze Leben durchzogen war, sind bis auf geringe Reste, die auch im Begriff sind, rudimentär zu werden, verschwunden . . . der tägliche Gottesdienst hat aufgehört, nur an einem Tage ‚ist Kirche‘, wie der Sprachgebrauch bezeichnend sagt und wie die [protestantische] Kirche selbst bestätigt, an den andern Tagen steht sie verschlossen und verödet da. Alles dies scheint zu sagen: wir leben auf Erden und wollen für die Erde leben. Dort [im Katholizismus] wies alles auf das Jenseits, hier [im Protestantismus] weist alles auf das Diesseits. Es ist wohl nicht zweifelhaft, daß mit der äußeren Erscheinung auch das Denken und Empfinden säkularisiert worden ist.“

³ De sectis protestanticis valet, quod s. *Irenaeus* (Adv. haeres. I. 2, c. 31, n. 2; *MG* 7, 966) de quibusdam haereticis scripsit: „Tantum autem absunt ab eo, ut [miracula faciant] . . ., ut ne quidem credant hoc in totum fieri posse.“

⁴ Hic character vitiosus reformationum omnibus fere notus est. Data opera eum demonstrat *Ottiger*, Theol. fundam. II, 987—1024.

ARTICULUS III. ECCLESIA CATHOLICA.

I. ECCLESIA ROMANA CATHOLICA EST.

Ecclesia romana spectabilis est catholicitate tum iuris tum facti.

1. *Catholicitas iuris.* Ecclesia romana abhorret a ditionum nationumque finibus.

Essentialiter enim, i. e. spectata doctrina et indole sua, habet characterem universalem. Destinatur omnibus nationibus et territoriis, uti fatentur ipsi eius adversarii, qui tam saepe et tot mediis catholicos instigabant, ut ecclesias pure nationales formerent, quique continuo ecclesiam catholicam aspernantur vocando eam „nigram internationalem“. Revera internationalis est eo sensu, ut omnibus adaptetur; non vero eo sensu, ut alicui nationalitati opponatur.

Virtualiter quoque ecclesia romana eo tendit, ut ubique terrarum propagetur. Eam primis iam saeculis christianis conversioni gentium enixe studuisse notum est. Medio aevo non tantum populis novis Europam invadentibus evangelium afferre totis viribus nita est, sed missionarios destinavit vastissimis Asiae, Africae, Americae regionibus. Cumque inde a saeculo XVI pseudoreformatio plurimos filios ecclesiae matri avulsit, missionarii catholici innumeri tum veterum ordinum religiosorum tum novarum congregationum christianam religionem populis maxime dissitis nuntiare tentarunt et tentant. Quanto autem labore, quot aerumnis, quam immenso zelo huic operi evangelizationis insudarint, historia missionum et acta martyrum omnium saeculorum narrant. Quo vero successu ecclesia romana propagationi suae allaboraverit, docet eiusdem:

2. *Catholicitas facti.* Tribus primis saeculis, licet plerumque omnibus mediis humanis destituta omnisque generis persecutionibus agitata, totum fere orbem terrarum tunc cognitum permeavit. A saeculo quarto exeunte usque ad saeculum XIV germanos et slavos fere cunctos, tatarorum aliorumque populorum plurimos Christo lucrificavit, ita ut ante pseudoreformationem supra 100 milliones fidelium numeraret. Damnum demum ex reformatione passum tanto emolumento restituit, ut hodie numerum asseclarum suorum paene triplicaverit atque in dies adaugeat.

Et quidem, si excipias aliquas partes interioris Africae et Australiae, ecclesia romana ubique terrarum invenitur, in omnibus territoriis innotescit, ab omnibus populis cognoscitur. Hinc micat catholicitate morali simultanea; immo iam fere splendet catholicitate physica successiva, qualem ecclesia Christi vera saltem ante ultimum iudicium habere debet.¹

Sed ad quid plura? Ecclesia, cui praeest romanus pontifex, *ipso nomine suo* catholica probatur. Nam ecclesia, quae omnium saeculorum decursu omniumque hominum consensu catholica vocatur et hoc nomine catholicae a sectis distinguitur, nequit non esse catholica. Atqui revera, quamvis haeretici saepius conarentur nomen catholicitatis sibi arripere, tamen sola ecclesia romana in toto orbe terrarum catholica vocatur. Nostra etiam aetate valent praeclara s. *Augustini* verba: „Tenet [me in gremio ecclesiae catholicae] postremo ipsum catholicae nomen, quod non sine causa inter tum multas haereses sic ista ecclesia sola obtinuit, ut cum omnes haeretici se catholicos dici velint, quaerenti tamen peregrino alicui, ubi ad catholicam conveniatur, nullus haereticorum vel basilicam suam vel domum audeat ostendere . . . Velint, nolint enim ipsi quoque haeretici et schismatum alumni, quando non cum suis, sed cum extraneis loquuntur, catholicam nihil aliud quam catholicam vocant. Non enim possunt intelligi, nisi hoc eam nomine discernant, quo ab universo orbe nuncupatur . . . Ex quo intelligi datur, iudicantibus arbitris, quos nulla impedit gratia, cui sit catholicum nomen, ad quos omnes ambiunt, tribuendum.“² Revera:

II. COETUS ANTIROMANI NON SUNT CATHOLICI.

1. *Graeci* sive schismatici orientales, ut ipsum nomen indicat, in solo oriente inveniuntur. Unde eis deest catholicitas

¹ Cf. *Karl Streit*, *Katholischer Missionsatlas*, Steyl 1906; *Atlas hierarchicus: Descriptio geographica et statistica s. romanae Ecclesiae tum occidentis tum orientis iuxta statum praesentem*, Paderbornae et Friburgi Brisg. 1913; *Krose*, *Katholische Missionsstatistik mit einer Darstellung des gegenwärtigen Standes der katholischen Heidenmission*, Freiburg 1908. *Conspectum missionum catholicarum singulis fere trienniis Romae edit s. Congregatio de Propaganda fide sub titulo: Missiones catholicae*.

² *S. Augustin.*, *C. epist. manich. c. 4, n. 5 (ML 42, 175)*; *De vera relig. c. 7, n. 12 (ML 34, 128)*; *De utilit. credendi c. 7, n. 19 (ML 42, 78)*.

facti. Sed nec *iure* catholici sunt. Nam nulla ecclesia potest in totum orbem diffundi, nisi habeat regimen, quod se extendat ad totum orbem. Atqui, negato primatu, tale regimen non competit ecclesiis graecis. Ergo ipsarum constitutio *essentialiter* excludit catholicitatem. Insuper coetus graeci *virtualiter* minime student conversioni gentilium. Sicuti originem suam debent merae defectioni ab ecclesia catholica, ita deinceps et usque ad tempora nostra soli perversioni catholicorum studuerunt. Ipsae ecclesiae orientales penitus emortuae sunt.¹

2. *Protestantes* a fortiore destituuntur nota catholicitatis. De *facto* incolunt potissimum terras germanicas, Angliam et Americam septentrionalem; in aliis territoriis pauci vel nulli asseclae pseudoreformationis adsunt. Sed et *iure* prohibentur a catholicitate. Sectae protestanticae *essentialiter* sunt nationales, cum princeps sive gubernium civile singularum regionum soleant esse capita singularum sectarum. Unde constitutione et caractere suo arctantur limitibus regionalibus. Propterea etiam *virtualiter* protestantes a saeculo XVI ad XIX nullam operam navarunt conversioni gentilium. Missionarios vocabant „falsos prophetas“.² Toti in eo erant, ut perverterent catholicos, ita ut de ipsis valeat illud *Tertulliani*: „De verbi administratione quid dicam, cum hoc sit negotium illis, non ethnicos convertendi, sed nostros evertendi. Hanc magis gloriam captant, si stantibus ruinam, non si iacentibus elevationem operentur; quoniam et ipsum opus eorum non de suo proprio aedificio venit, sed de veritatis destructione. Nostra suffodiunt, ut sua aedificent.“³ Ultimo demum saeculo protestantes, fundatis societatibus missionum, religionem suam ethnicis afferre coeperunt pecuniis quidem ingentibus, fructu vero parcissimo.⁴

¹ Cf. *Neher*, Art. *Mission*, in: *Kirchenlexikon*, 2. Aufl., VIII, 1635 sq.

² Cf. *Ottiger*, *Theol. fundam.* II, 916—920.

³ De praescr. c. 42; *ML* 2, 57.

⁴ Cf. *Wiseman*, *Stérilité des missions protestantes*, traduit de l'italien, Louvain 1844; *Marshall*, *Les missions chrétiennes*, traduit de l'anglais par L. de Waziers, 2 vol., Paris 1865; *Neher* loc. cit. 1610—1635; v. *Hammerstein*, *Das katholische Ordenswesen*, Trier 1896, 145—158. Hi auctores ex ore protestantium demonstrant missionarios catholicos, paupertate divites, frugem uberrimam ferre prae missionariis acatholicis qui opibus abundant. De hac re cf. insuper optimam disquisitionem: „Die zweierlei Missionen

Sed licet materialem diffusionem per totum orbem haberent coetus sive graeci sive protestantici, nihilominus catholicitate *formali* destituerentur, cum eis desit *unitas*. Sane ad ipsos pertinet, quod s. *Augustinus* de sectis temporis sui scripsit: „Non omnes haeretici per totam faciem terrae, sed tamen haeretici per totam faciem terrae. Alii hic, alii ibi, nusquam tamen desunt: ipsi se non norunt. Alia secta in Africa, alia haeresis in Oriente, alia in Aegypto, alia in Mesopotamia, verbi gratia. Diversis locis sunt diversae; sed una mater superbia omnes genuit, sicut una mater nostra catholica omnes christianos fideles, toto orbe diffusos. Non ergo mirum, si superbia parit discissionem, caritas unitatem. Illa [catholica] sic est tamquam vitis crescendo ubique diffusa; illi [haeretici] sic sunt tamquam sarmenta inutilia, agricolae falce praecisa merito sterilitatis suae, ut vitis putaretur, non ut amputaretur. Sarmenta ergo illa, ubi praecisa sunt, ibi remanserunt. Vitis autem crescens per omnia et sarmenta sua novit, quae in illa remanserunt, et iuxta se, quae de illa praecisa sunt.“¹

ARTICULUS IV.

ECCLESIA APOSTOLICA.

I. ECCLESIA ROMANA APOSTOLICA EST.

Ecclesia romana apostolica est tum quoad originem tum quoad successionem.

1. *Apostolicitas originis* ecclesiae romanae iam constat. Etenim ex una parte probavimus illam ecclesiam origine apostolicam esse, cuius caput et centrum est sedes et successor Petri; ex alia parte autem ostendimus sedem romanam esse sedem Petri atque episcopum romanum successorem esse principis apostolorum. Unde omnes ecclesiae particulares, quamvis nuper fundatae, mediate apostolicae sunt, dummodo communicent cum romana sede, quae immediate apostolica est.

2. *Apostolicitas successionis* ecclesiae romanae eadem evidetia patet. Nam et hoc probavimus criterium successionis

nach Major von Wißmann“ (commissarius Germaniae in Africa), in: Historisch-politische Blätter, 112. Bd. (1893) 510 sqq.

¹ Serm. 46, de past. c. 8, n. 18; ML 38, 280.

apostolicae pastorum singularium ecclesiarum esse coniunctionem cum successore Petri, i. e. cum romano pontifice. Quotquot pastores universi orbis cum romano pontifice uniti manent, serie numquam interrupta et missione legitima apostolis suffecti sunt.

Ergo ecclesia romano-catholica, quamvis novemdecim saeculis ab apostolis separata atque in orbem universum dispersa, tamen tota apostolica est tum quoad originem tum quoad successionem. Contra:

II. COETUS ANTIROMANI NON SUNT APOSTOLICI.

1. *Graeci* evidenter destituuntur apostolicitate originis. Nam ecclesiae orientales ut societates autonomae et ab ecclesia romana independentes ante saeculum undecimum non exstiterunt, atque insuper existentiam autonomam et independentem mera et aperta defectione ab ecclesia romano-catholica acquisiverunt. Numerice ergo seu *qua tales* ecclesiae orientales non sunt apostolicae, sed sunt rami a trunco apostolico separati. Unde multo minus apostolicitas successionis illis competit. Rami a trunco praecisi arefunt, atque membra a corpore separata vitam organicam amittunt. Sic episcopi graeci, quamvis materialiter sedes antiquas occupent, formaliter non amplius possident missionem legitimam, quippe qui sint membra separata ab illo corpore episcoporum, cui apostoli reliquerunt potestatem regendi ecclesiam.

2. *Protestantes* evidentius adhuc ante saeculum XVI non fuerunt, sed esse tunc coeperunt rebellionem facta contra ecclesiam romano-catholicam, quam ab apostolis defecisse contenderunt. Sed apostolica fuerit an non ecclesia mater, nil proficit filiae contumaci. Nam si mater non fuit apostolica, a fortiore filia contumax apostolicitatem non hereditavit; si autem mater apostolica fuit, filia contumax apostolicitatem amisit.¹

¹ Hoc dilemmate iam s. Augustinus donatistas confutavit: „Sic tunc [quum Donatus secessit] non erat ecclesia . . . unde Donatus apparuit? de qua terra germinavit? de quo mari emersit? de quo caelo cecidit? . . . Quapropter si tempore Cypriani perdidit ecclesiam malorum communio, non habent isti suae communionis originem; si autem non perdidit, non habent suae praecisionis aliquam defensionem.“ De baptismo contra donat. lib. 3, c. 2, n. 3; ML 43, 140.

Breviter: protestantes, qui tot saeculis post apostolos ope rebellionis originem sumpserunt, non possunt habere *originem apostolicam*. De *apostolice successionis* non est, cur dicamus. Etenim exceptis anglicanis protestantes totum episcopatum repulerunt; episcopi autem anglicani eadem ex ratione, qua episcopi graeci, successionem apostolicam non habent.¹

Denique *tum graeci tum protestantes sola separatione a romano pontifice apostolicitatem omnem repudiarunt et repudiant*. Nam communio cum romano pontifice summum criterium apostolice est, proindeque sola haec *communio cum romana sede Petri est criterium omnino sufficiens verae ecclesiae Christi*.

Constat igitur *solam ecclesiam romano-catholicam esse veram ecclesiam Christi, cum ipsi soli convenient notae unitatis, sanctitatis, catholicitatis, apostolice, cumque demum ipsa sola fulgeat criterio summo et ultimo: communione nempe cum vicario visibili Christi*. Unde catholici vinculo strictissimo papae adhaerentes, papam merito cum s. Hieronymo affantur: „Ego nullum primum, nisi Christum, sequens, Beatitudini tuae, id est cathedrae Petri, communione consocior. Super illam petram aedificatam ecclesiam scio. Quicumque extra hanc domum agnum comederit, profanus est. Si quis in arca Noe non fuerit, peribit regnante diluvio . . . Quicumque tecum non colligit, spargit . . . Ego interim clamito: si quis cathedrae Petri iungitur, meus est.“²

SECTIO II.

DE ECCLESIA

UT MAGISTRA CHRISTIFIDELIUM.

Initio demonstrationis catholicae diximus Iesum Christum revelationem suam usque ad finem temporum genuinam et illibatam transmittere mediante eo organismo religioso, quem vocamus ecclesiam. Iesum Christum nempe fundasse societatem

¹ Episcopi et sacerdotes anglicani in peiore condicione inveniuntur quam graeci, quia ipsis non solum missio, sed etiam ordinatio legitima deest. Sed de hac re historia ecclesiastica et theologia dogmatica agunt.

² Ep. 15, n. 2; ep. 16, n. 2; ML 22, 355. 359.

ecclesiasticam, quae omnes christifideles contineret, atque in hac societate statuisset magisterium ecclesiasticum, quod omnes christifideles doceret. Priorem sententiam hucusque probavimus agendo *de ecclesia ut societate christifidelium*, cui omnes homines se iungere et in rebus religiosis sese subdere tenentur. Hac autem sententia explicite stabilita, implicite iam altera quoque constat, scil. Christum in ecclesia statuisset magisterium, quod omnes christifideles doceret. Quum tamen agatur de re gravissimi momenti, a qua tota fides et theologia pendent, quamque protestantes, adversarii nati ecclesiae catholicae, acerrime oppugnant, data opera disserendum est *de ecclesia ut magistra christifidelium*.

Protestantes negando ipsam societatem ecclesiasticam a Christo institutam atque profitendo individualismum et subiectivismum religiosum opinantur *revelationem christianam spiritui privato singulorum fidelium permissam esse, dummodo eam ex sacra Scriptura repetant*. Censent igitur *Scripturam sacram esse unicam regulam fidei constitutivam*, quia ipsa sola omnes veritates revelatas contineat. *Spiritum privatum autem putant esse unicam regulam fidei directivam*, quia singulos fideles oporteat proprio Marte Scripturam interpretari et genuinum eius sensum revelatum intelligere. Duplici hoc „principio formali“ protestantismus radicitus differt a catholicismo.

Catholici nimirum e contrario tenent *Scripturam sacram non esse unicam regulam fidei constitutivam*, sed immo revelationem contineri in *duplici fonte Scripturae sacrae et Traditionis divinae*. Item *spiritum privatum neutiquam esse regulam fidei directivam*, sed *revelationem per magisterium ecclesiae fidelibus proponendam esse*. Unde regula fidei catholica a *Veronio* concinne definitur: „Scriptura et Traditio sub magisterio ecclesiae“; explicitius autem describitur a *concilio vaticano*: „Fide divina et catholica ea omnia credenda sunt, quae in verbo Dei scripto vel tradito continentur et ab ecclesia sive sollemni iudicio sive ordinario et universali magisterio tamquam divinitus revelata credenda proponuntur.“¹ *Propositio per magisterium*

¹ De fide cath. c. 3; Denz. n. 1792. Regulam fidei („ὁ κανὼν τῆς πίστεως“: *Clemens alexandr.*, Strom VI, 15; „regula fidei“: *Tertull.*, De virg. vel. 1) Patres saepe saepius appellant symbola fidei, quibus ecclesia summam

ecclesiae vocari solet *regula fidei proxima*, quia fideles revelationem immediate a magisterio ecclesiae discunt; *Scriptura* et *Traditio* vero audiunt *regula fidei remota*, quia magisterium ecclesiae ipsum revelationem e duplici fonte Scripturae sacrae et Traditionis divinae haurit.

Exinde facile patet totum tractatum de ecclesia ut magistra christifidelium dividi in duas dissertationes, quarum prima agit de *propositione revelationis* sive de *regula fidei proxima*; altera de *fontibus revelationis* sive de *regula fidei remota*.

DISSERTATIO I.

DE PROPOSITIONE REVELATIONIS

sive

DE REGULA FIDEI PROXIMA.

Quemadmodum revelatio olim divinitus patefacta est, ita continuo divinitus eam proponi convenit, ut homines assensu indubitato et supernaturali eam amplecti queant. Triplex autem medium praesto fuit, quo Deus progressu temporis revelationem proponeret. Potuit enim vel singulos homines rectum intellectum revelationis immediate edocere, vel per singula tempora prophetas mittere, qui miraculis et vaticiniis divinam suam legationem ostendentes, homines de genuino revelationis intellectu erudirent, vel tandem instituere magisterium perenne doctorum sibi invicem succedentium, qui omnibus hominibus omnium temporum revelationem vice Dei proponerent. Ast primum modum non contingere experientia constat. Secundum quoque modum non obtinere historia testatur. Superest igitur modus tertius, qui consistit in magisterio ecclesiastico vivo et perenni. Hunc ultimum modum hocque medium a providentia divina selectum esse ostendemus agendo de magisterii ecclesiastici exsistentia et exercitio.

veritatum credendarum comprehendit. Symbola aliave fidei compendia sunt regula fidei *materialis*, cum Scriptura et Traditio sub magisterio ecclesiae sint regula fidei *formalis*.

CAPUT I.

DE EXSISTENTIA MAGISTERII ECCLESIASTICI.

Ut hominibus sufficienter provisum esset de religionis christianae negotio Christus in ecclesia sua instituit magisterium *authenticum*, i. e. docens auctoritate divina, atque hoc ipsum magisterium reddidit *infallibile*, i. e. divina assistentia immune ab errore. Ideo disserendum est primo *de magisterio autentico*, dein *de magisterio infallibili*.

ARTICULUS I.

DE MAGISTERIO AUTHENTICO.¹

Tribunal authenticum illud vocatur, quod a legitima potestate (v. g. a rege), ut huius (v. g. regis) auctoritate fungatur, institutum est et cui proinde cives sese subiicere tenentur. Cum autem in qualibet societate bene ordinata pro causis profanis tribunalia authentica habeantur, a priore iam suspicari licet Christum etiam in ecclesia sua constituisse magisterium authenticum, quod revelationem fidelibus proponat et cui fideles acquiescere obligentur. Ut tamen in re tam gravi tuti et certi procedamus, de magisterio ecclesiae authentico agemus primo negative ostendendo *falsitatem principii protestantici*, quo magisterium istud negatur, secundo positive probando *veritatem principii catholici*, quo magisterium dictum affirmatur.

¹ Stapleton, Principiorum fidei doctrinalium demonstratio, Paris. 1579; Melch. Canus, De locis theologicis, Salamant. 1563, ap. Migne, Coursus theolog. I, 58 sqq.; Fratres a Walenburch, De controversiis, Colon. Agripp. 1669, ap. Migne loc. cit. 799 sqq.; Stattler, De locis theologicis, Weissenburgi 1775; Perrone, Il protestantesimo e la regola di fede, Roma 1853; deutsch: Der Protestantismus und die Glaubensregel, Regensburg 1855; Balmes, El protestantesimo comparado con el catholicismo, Barcelona 1841 (anglice quoque, gallice, germanice et italice redditum); Denzinger, Vier Bücher von der religiösen Erkenntnis, 2. B., Regensburg 1856; Heinrich, Dogmatische Theologie I, 681 sqq.; II, 163 sqq.; Scheeben, Dogmatik I, Freiburg 1873, 38 sqq.; Röhm, Das Glaubensprincip der katholischen Kirche, Wien 1877; Berthier, De locis theologicis, Aug. Taurin. 1888, 233 sqq.; A. Hertling, Das Princip des Katholicismus, Freiburg 1899; Bainvel, De magisterio vivo et traditione, Paris. 1905; Ottiger, Theol. fundam. II, 4 sqq.

§ 1. FALSITAS PRINCIPII PROTESTANTICI.

Ex dictis principium omnibus protestantium sectis commune tenet veritatem revelatam, nulla auctoritate ecclesiae mediante, spiritu privato sive subiectivo singulorum descendam esse e sacra Scriptura. Ita *Lutherus*: „Officium (christianorum) est iudicare et decernere de dogmatibus . . . Quisque pro se salutis rationem habens, certus sit, quid credat et sequatur, ac iudex liberrimus sit omnium, qui docent eum, intus a Deo solo doctus . . . Ideo officium istud iudicandi . . . non modo recuperare nobis licet, sed nisi recuperaverimus, Christum fratrem abnegabimus.“¹ Similibus sentiis idem principium protestantes omnes enuntiant.²

Sed licet re omnes convenient, alio tamen modo praedictum principium definiunt protestantes antiquiores, alio recentiores. Illi pseudomysticismo sive falso supernaturalismo fidentes praetendunt *inspirationem privatam*, qua Deus singulos lectores Scripturae dirigat; isti rationalismo faventes iactant *inquisitionem privatam*, qua singuli lectores Scripturae seipsos dirigant. Utraque forma principii protestantici refutanda est.

I. INSPIRATIO PRIVATA.

Reformatores, ut singulis facultatem vindicarent iudicandi de fide, docuerunt *inspirationem privatam* sive illuminationem subiectivam a Spiritu Sancto concedi singulis Scripturam legentibus. Dicebant enim verbum Dei obiective inspiratum virtute sua insita, quae est virtus Spiritus Sancti, singulos legentes subiective ita illuminare, ut genuinum sensum necessario intelligant.³

¹ De instituendis ministris ecclesiae, *Luthers Werke*, ed. Weimar XII, 187. 188. 189.

² Cf. *Bossuet*, Conférence avec M. Claude, *Œuvres* XXIII (1816) 286; *Jörg*, Geschichte des Protestantismus in seiner neuesten Entwicklung I (1858) 41. 114 sq. 130. 140. 148.

³ Ista virtus Spiritus Sancti, qua singuli legentes subiective illuminantur, una eademque est ac virtus Spiritus Sancti, qua libri sacri obiective inspirati sunt. Quod *Schmid*, (*Dogmatica Lutherana* ap. *Franzelin*, De divina Traditione et Scriptura, ed. 3., Romae 1882, 50) sic explicat: „Quum primum aliquod Dei verbum (in Scriptura) existit, virtus Spiritus Sancti est cum illo inseparabiliter semper coniuncta ita, ut virtus et efficacia verbi cum virtute Spiritus Sancti sit prorsus una eademque, vere divina, nec magis verbum quam ipse Spiritus Sanctus sine hac virtute esse vel cogitari possit.“

Atque ita singuli fideles constituuntur iudices omnium dogmatum et omnium doctorum, cum ipsi immediate Deum habeant interpretem ac doctorem secundum illud Lutheri: „Quisque iudex liberrimus sit omnium, qui docent eum, intus a Deo solo doctus.“¹

Verumtamen haec inspiratio privata *refellitur tum Scriptura sacra tum historia protestantica*.

1. *Scriptura sacra*. Nihil protestantes sollemnius habent sententia: nihil credendum esse, nisi e Scriptura probetur. Et necessario quidem, cum Scriptura ipsis sit unicus fons fidei revelatae, uti communiter affirmant, e. g. in „Formula concordiae“ (1577): „Sacras litteras solas unicam et certissimam illam regulam esse credimus, ad quam omnia dogmata exigere, et secundum quam de omnibus tum doctrinis tum doctoribus iudicare oporteat.“² Iam vero inspiratio privata nullo testimonio Scripturae probari valet, quamvis protestantes ad eam fulciendam corradant multos textus Veteris et Novi Testamenti.³

E Vetere Testamento adducunt vaticinia *Isaiae*:⁴ „Ponam . . . universos filios tuos doctos a Domino“; *Ieremiae*:⁵ „Et non docebit ultra vir proximum suum . . . dicens cognosce Dominum; omnes enim cognoscent me a minimo eorum usque ad maximum, ait Dominus“; *Ioelis*:⁶ „Et erit post haec: effundam Spiritum meum super omnem carnem, et prophetabunt filii vestri et filiae vestrae.“ At istis prophetiis tantum promittitur tempore messiano hominibus perfectam Dei revelationem datum iri, immo effuso Spiritu Sancto collatum iri etiam charismata. De inspiratione vero privata, quatenus exclusa auctoritate ecclesiae singulis fidelibus Scripturam explanet, nulla fit mentio.

¹ Ad doctrinam Lutheri de inspiratione privata cf. *Grisar*, Luther I, 631; II, 699 sqq. 702 sqq.; III, 778 sqq.

² Formula concordiae pars II, ed. *Meyer*, Libri symbolici ecclesiae lutheranae, Gottingae 1830, 389.

³ Cf. *Luther*, Werke loc. cit. 188 sq. De his textibus enucleatius tractant: *Franzelin*, De divina Traditione et Scriptura, ed. 3., Romae 1882, 106 sqq.; *Schrader*, De theologico testium fonte, Paris. 1878, 75 sqq.; *Ottiger*, Theol. fund. II, 358 sqq.

⁴ 54, 13. Hunc textum Christus oratione designat Io 6, 45: „Est scriptum in prophetis: Et erunt omnes docibiles Dei.“ Hoc vaticinium Christus in fidelibus suis adimpletum esse dicit, non quia inspiratione privata gaudeant, sed quia ipsum Filium Dei docentem audiunt. Cf. Io 6, 45 sqq.

⁵ 31, 34.

⁶ 2, 28.

E Novo Testamento obiciunt verba *Pauli*: „Animalis autem homo non percipit ea, quae sunt Spiritus Dei . . . spiritualis autem iudicat omnia, et ipse a nemine iudicatur“,¹ necnon *Ioannis*: „Vos unctionem habetis a Sancto, et nostis omnia . . . Non necesse habetis, ut aliquis doceat vos“. ² His similibusque verbis apostoli, quin de inspiratione subiectiva legentibus Scripturas concessa loquantur, fideles monent, ne doctoribus privatis aurem praebeant, sed fidem ope magisterii apostolici acceptam illibate servent. Unde reiecta norma privata, sive scripta sive orali, regulam proximam fidei statuunt unum ecclesiae magisterium.

2. *Historia protestantica* ad oculos demonstrat privatam illam inspirationem Spiritus Sancti inaniter propugnari, cum protestantismus *dissensionibus* et *contradictionibus* sateat. Viri illi „inspirati“ vix ecclesiam catholicam eiuraverunt, secum ipsis litigarunt atque diversis temporibus diversa et opposita de una eademque re docuerunt. V. g. Lutherus nec Zwinglio nec Calvino nec sibi ipsi constans fuit. In gravissimis doctrinae capitibus confusio vere babylonica mox invaluit; e. g. de peccato originali sexdecim, de iustificatione viginti, de verbis eucharisticis „Hoc est corpus meum“ ducentae sententiae prolatae sunt. Nulla absurditas tam impia quam immanis, quae vi eminentiae illius inspirationis privatae non fuerit evoluta ex Scriptura. Scripturam arbitrio singulorum relictam theologus protestanticus Samuel Werenfels († 1740) recte describit versibus:

„Hic liber est, in quo quaerit sua dogmata quisque,
Invenit et pariter dogmata quisque sua.“³

Atque sic paulatim ortae sunt innumerabiles fere sectae, quae, dum suas ipsarum doctrinas continuo variabant,⁴ aliarum

¹ 1 Cor 2, 14. 15.

² 1 Io 2, 20. 27.

³ Eodem sensu poeta *Hans Sachs* versus confecit: „Ein Ketzer nie zu grob, / der nicht hält der Schrift Prob. / Das ist auch unter ihn: / so viel Köpf, so viel Sinn. / Ein jeder Teil meint schlecht, / er allein sei gerecht, / die andern irren all.“ Necnon *Shakespeare* (in comoedia: *Der Kaufmann von Venedig*): „Siehst du, Bassanio: der Teufel kann sich auf die Schrift berufen. Es gibt keinen verfluchten Wahn, den ein ehrwürdig Haupt nicht mit Sprüchen belegte.“

⁴ Historiam istarum variationum *Bossuet* (*Histoire des variations des églises protestantes*) praeclare descripsit, atque nuper *Jörg* (*Geschichte des Protestantismus in seiner neuesten Entwicklung*) usque ad tempora nostra continuavit.

sententias acerrime oppugnabant, igni ferroque Angliam, Belgium, Germaniam, Scotiam devastantes.

Nisi ergo Spiritum Sanctum auctorem harum absurditatum vocare velis, concedendum est protestantes in explicandis Scripturis ductos non esse inspiratione privata, sed privata libidine.

II. INQUISITIO PRIVATA.

Revera protestantes recentiores pseudomysticam illam inspirationem respuentes, censent ingenium proprium naturale plane sufficere, ut ratio cuiusvis privata inquisitionem in textum biblicum instituendo ad genuinam intelligentiam revelationis perveniat. Loco itaque inspirationis privatae introducunt inquisitionem scientificam mere subiectivam. Iam si isti protestantes principio suo tantum affirmarent inquisitionem privatam seu studium scientificum bibliorum omnibus licitum esse, nihil nisi verum dicerent. Errant autem, quatenus contendunt credendum esse id omne et id solum, quod inquisitione privata singuli quique e bibliis eruunt. Inquisitio privata hoc sensu accepta *refellitur tum ratione humana tum historia protestantica*.

1. *Ratio humana* nullo labore perspicit inquisitionem privatam Scripturae non esse regulam fidei omnibus hominibus aptam et sufficientem. Perperam enim protestantes docent Scripturam se ipsam omnibus exponere vel saltem ab omnibus certo et expedite exponi atque intelligi posse.¹ Revera nihil difficilius intellectu bibliis, si sola inquisitione privata intelligi debeant. Codices bibliorum originales interierunt; linguae hebraica et graeca, quibus libri sacri primitus conscripti sunt, a plerisque ignorantur; versiones antiquae et vernaculae imperfectae

¹ Hanc opinionem sescenties ab aliis repetitam sic recoquit Harnack (Wesen 172): „Der Protestantismus . . . rechnet darauf, daß das Evangelium etwas so Einfaches, Göttliches und darum wahrhaft Menschliches ist, daß es am sichersten erkannt wird, wenn man ihm Freiheit läßt, und daß es auch in den einzelnen Seelen wesentlich dieselben Erfahrungen und Überzeugungen schaffen wird.“ Quo contra Strauß (Der alte und der neue Glaube, 5. Aufl., Bonn 1873, 300 sq.): „Man wendet ein, . . . für den schlichten Mann aus dem Volke sei das viele Lesen und Studieren nicht . . . Für ihn sei die Bibel, die verstehe er. Verstehe er? die Bibel? Wie viele Theologen verstehen sie denn? wollen sie verstehen? Ja, man meint die Bibel zu verstehen, weil man gewohnt ist, sie nicht zu verstehen.“

sunt; canon Scripturae sacrae longo tantum studio eruitur; multi textus in se sunt obscuri:¹ innumerae quaestiones historicae, archaeologicae, philologicae solvendae sunt, ut libri sacri plane valeant intelligi.

Unde *rudes* impares sunt inquisitioni privatae Scripturae. Neque potest eis commendari scientia doctorum, uti inferunt adversarii. Etenim homines inculti capere nequeunt demonstrationes critico-scientificas eruditorum. Insuper *eruditi* fidem neque merentur neque sibi conciliare valent. Nam et ipsi in pessima ea condicione inveniuntur, ut de nulla veritate Scripturae consentiant, nullam certo revelatam esse credant. Unde tam rudibus quam cultis protestantibus recolendum est illud Domini: „Caecus autem, si caeco ducatum praestet, ambo in foveam cadunt.“² Profecto:

2. *Historia protestantica* principium inquisitionis privatae ad absurdum ducit. Demonstrat nempe protestantes in hoc unum principium iurantes coactos esse vel denuo *recurrere ad spre-tam auctoritatem vel delabi in nudam incredulitatem*.

Ipsae Lutherus, parens principii inquisitionis privatae (nam praetextam inspirationem eius nil fuisse nisi inquisitionem privatam scimus), „libertatem spiritus“ tantopere ventitatam mox refrenare tentabat *auctoritate magisterii ecclesiastici*.³ Et quidem, cum urgeret necessitas coercendi rusticos et doctores rebelles, sibi suaeque ecclesiae attribuit proprie magisterium authenticum seu divinum.⁴ Immo, viventibus adhuc reformatoribus protestantes compilare coeperunt „Confessiones“ (augustanam, belgicam,

¹ 2 Petr 3, 16: „In quibus [epistulis Pauli] sunt quaedam difficilia intellectu, quae indocti et instabiles depravant, sicut et ceteras Scripturas, ad suam ipsorum perditionem.“

² Mt 15, 14.

³ V. Denifle-Weiß, Luther und Luthertum II, Mainz 1909, 240. 243 sqq. 275 sqq.; Jörg, Geschichte des Protestantismus I, 386. 416—419.

⁴ „Gratias Deo agere deberemus, quod auctoritatem verbi ponit in os hominis . . . Atqui non pastoris nec Petri nec ullius ministri, sed divinae maiestatis verbum est“ (Opera exegetica latina, ed. Erlangen VIII, 294). „Diese Kirche predigt nun das Wort Gottes . . . Das ist der Befehl Christi, den er seiner Kirche und Gemeinde gegeben und gelassen hat, das er durch unsern Mund redet und prediget; das sollen wir als sein Wort hören, annehmen und glauben“ (Werke, ed. Erlangen XIX, 32.). „Ist wahr, daß man den Personen, die zum Predigtamt und Dienst des Sacrament berufen sind,

helveticam, scoticam etc.) sive „libros symbolicos“, quos tamquam normas credendi et praedicandi suis praescripserunt. Atque usque ad nostra tempora „orthodoxi“ adiguntur evangelium annuntiare ad amussim librorum symbolicorum aliarumve „Confessionum“ ecclesiasticarum.¹ Sine auctoritate ecclesiae enim totam fidem et ecclesiam ipsam necessario interituram esse fa-
tentur.²

Et vero protestantes, qui principio inquisitionis privatae sincere usi sunt, in *nudam infidelitatem* sive rationalisticam negationem totius revelationis lapsi sunt. Quod quidem probandum non est, cum omnibus notum sit protestantismum modernum eundem fere esse ac rationalismum. Qui enim inquisitionem subiectivam rationis statuit normam et iudicem veritatis revelatae, eo ipso contendit in revelatione nihil contineri, quod non pertineat ad sphaeram purae rationis. En rationalismus crassus! Atque insuper negata traditione et auctoritate ecclesiae, perit etiam unicus fons revelationis a protestantibus admissus, scil. Scriptura a Deo inspirata. Nam *inspiratio*

und also das hochgöttliche Werk ausrichten, . . . sie heißen Bischöfe, Pfarrer, Seelsorger oder Pastores, aus Gottes Befehl Gehorsam in allen Sachen, die das Evangelium gebeut oder verbeut, schuldig ist, bei Vermeidung ewiger Verdammniß, laut dieser Spruch: Wer euch höret, der höret mich, und wer euch verachtet, der verachtet mich“ (Corpus Reformatorum V, 596 sq.; latine V, 629). *Melanchthon* eo usque progreditur, ut „obedientiam debitam ministerio, videlicet in his, quae sunt propria ministerii Evangelii“ ponat signum vel notam verae ecclesiae (Opera *Melanchthonii*, ed. *Bretschneider* et *Bindseil*, in: Corpus Reformatorum XXIV, 367 sq. Cf. XII, 655; XXV, 685.

¹ Multa de his ap. *Jörg* loc. cit., ubi p. 246 refertur hocce edictum consistorii osnabrugensis a. 1852 latum: „Das, theure, in der Reformation so heiß erstrittene Kleinod unserer Kirche, die Glaubens- und Gewissensfreiheit ist mit Lehrfreiheit und Lehrwillkür nicht zu verwechseln; der Prediger in der Gemeinde und der Lehrer in der Schule sind durch ihr Amt an den Lehrbegriff gebunden, welchen die Kirche in ihrem Bekenntniß nach dem Worte Gottes aufstellt und vorschreibt; wer in ihren Dienst eintritt, muß der Willkür des Einzelnen sich begeben, wozu er auch überdies durch einen theuren Eid persönlich sich verpflichtet.“

² „Soll die Bibel ganz frei durchforscht werden, so wie es jedem gefällt, und soll es jedem freistehen, zu setzen und zu lehren, was ihm beliebt, so würde das zur größten Willkür und zur Aufhebung der ganzen Kirche führen . . . Hinter dieser scheinbaren Objektivität verschanzt sich eine maßlose Subjektivität.“ Superintendent *Brömel* ap. *Jörg* I, 379.

Scripturae nisi Traditione et auctoritate ecclesiae sufficienter non constat, uti ostendetur.¹ Unde principium fidei protestanticum logica necessitate ducit ad destructionem totalem religionis christianae.² Religio christiana conservari nequit, nisi revelatio semel data a Deo, semper proponatur mediante magisterio a Deo ordinato.

Veritas principii catholici igitur iam ex falsitate principii protestantici deprehenditur, sicuti viceversa falsitas principii protestantici evidenter elucet ex iis, quibus veritatem principii catholici statim probabimus.

§ 2. VERITAS PRINCIPII CATHOLICI.

Christum in ecclesia sua instituisse magisterium authenticum fidei *implicite constat ex constitutione ecclesiae hierarchica*. In potestate nempe hierarchica sive in potestate regendi ecclesiam includitur etiam potestas magisterii. Sane docendi potestas, cum ad credenda referatur, distinguitur a regendi potestate, quae in rebus agendis versatur. At ambae potestates in eo conveniunt, quod proxime imponunt praecepta; regimine imponuntur praecepta vitae, magisterio praecepta fidei. Unde actus magisterii vere sunt actus regiminis sive imperii. Immo, cum totum imperium ecclesiasticum eo tendat, ut homines dirigat secundum principia revelationis et fidei atque sic religionem christianam conservet et administret,³ imperium ecclesiae necessario continet, supponit et postulat magisterium. Huic argumento implicito nihilominus addimus explicita *testimonia Scripturae sacrae et antiquitatis christianae*, quae spectant ad magisterium authenticum a Christo ecclesiae suae inditum.

¹ Infra: De existentia inspirationis.

² Hanc illationem absurdam ex principio liberi examinis sive inquisitionis privatae Eduard von Hartmann acri ingenio demonstravit in opere, quod inscribitur „Intestina dissolutio christianismi“ (Die Selbstzersetzung des Christenthums, Berlin 1874). Librum suum iste auctor atheus concludit verbis: „Principium protestantismi contra dogmaticam christianam totum dirigitur ad negationem, ad dissolutionem, ad destructionem.“ Ex principio protestantico, teste Hartmanno, ventum non solum est ad negationem religionis revelatae, sed etiam ad negationem religionis naturalis atque ipsius Dei existentiae, uno verbo ad naturalismum purum.

³ Vide p. 15—18.

I. TESTIMONIA SCRIPTURAE SACRAE.

E libris Novi Testamenti sole clarius apparet *apostolos magisterium authenticum acceperisse, tenuisse et tradidisse.*

1. *Apostoli magisterium authenticum a Christo acceperunt.* Christus, uti alio loco exposuimus,¹ initio vitae suae publicae duodecim apostolos i. e. legatos elegit, eos in fide speciali modo instruxit, munus obeundi apostolatam eos edocuit atque ad praedicandum evangelium eos emisit. Et licet hoc agendi modo iam satis significaret authenticam magisterii apostolici, tamen disertis etiam verbis monuit eos nomine et auctoritate Magistri ad homines docendos legari: „Qui vos recipit, me recipit: et qui me recipit, recipit eum, qui me misit.“² „Qui vos audit, me audit: et qui vos spernit, me spernit. Qui autem me spernit, spernit eum, qui misit me.“³

Reversurus demum in caelum magisterium eis iam concessum sollemniter confirmavit dicendo: „Eritis mihi testes in Ierusalem et in omni Samaria et Iudaea et usque ad ultimum terrae.“⁴ „Euntes in mundum universum praedicare evangelium omni creaturae. Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit: qui vero non crediderit, condemnabitur.“⁵ „Data est mihi omnis potestas in caelo et in terra: euntes ergo docete omnes gentes: baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti: docentes eos servare omnia, quaecumque mandavi vobis: et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi.“⁶ Apostoli igitur ipsius Christi auctoritate omnes gentes (πάντα τὰ ἔθνη) omnesque homines (πάση τῇ κτίσει) iubentur facere discipulos suos (μαθητεύσατε διδάσκοντες). Et quidem omni tempore usque ad consummationem saeculi, ita ut magisterium authenticum apostolorum numquam non sit continuandum in eorum successoribus. Apostolis autem eorumque successoribus docentibus credere tenentur fideles, addita sanctione aeternae salvationis pro credentibus, aeternae vero damnationis pro non credentibus. Ergo magisterium authenticum apostolorum et eorundem successorum a Christo ipso statutum est regula fidei proxima, quam omnes sequi debent.

¹ Supra p. 53—56.² Mt 10, 40.³ Lc 10, 16.⁴ Act 1, 8.⁵ Mc 16, 15 sq.⁶ Mt 28, 18—20.

2. *Apostoli magisterium authenticum ipsi tenuerunt.* Memores namque accepti mandati „profecti praedicaverunt ubique, Domino cooperante et sermonem confirmante sequentibus signis.“¹ Et quidem magisterium exercent nomine et auctoritate Christi: „Pro Christo legatione fungimur, tamquam Deo exhortante per nos.“² „Misit me Christus . . . evangelizare.“³ Postulant a fidelibus obedientiam absolutam: „Accepimus gratiam et apostolatam ad obediendum fidei in omnibus gentibus pro nomine eius.“⁴ „Arma militiae nostrae non carnalia sunt, sed potentia Deo ad destructionem munitionum [adversariorum], consilia destruentes et omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei, et in captivitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi, et in promptu habentes ulcisci omnem inobedientiam.“⁵ Et vero poenis gravissimis afficiunt inobedientes, qui a fide suscepta deficiunt: „Quidam circa fidem naufragaverunt . . . quos tradidi satanae, ut discant non blasphemare.“⁶ „Omnis, qui recedit et non permanet in doctrina Christi, Deum non habet.“⁷ Praedicationem suam ut unicam regulam fidei proximam statuunt: „Vos quod audistis ab initio [praedicantibus apostolis], in vobis permaneat.“⁸ „Si quis venit ad vos et hanc doctrinam [apostolicam] non affert, nolite recipere eum in domum; nec Ave ei dixeritis.“⁹ „Licet . . . angelus de caelo evangelizet vobis, praeterquam quod evangelizavimus vobis, anathema sit.“¹⁰ Ut vero munus docendi semper maneret in ecclesia:

3. *Apostoli magisterium authenticum aliis tradiderunt.* Etenim insimul cum officio pastoralis *discipulis suis* delegant etiam officium docendi. Sic Paulus Timotheum, cui ecclesiam ephesinam regendam commiserat, adhortatur: „Attende . . . exhortationi et doctrinae . . . Attende tibi et doctrinae. Hoc enim faciens et teipsum salvum facies et eos, qui te audiunt.“¹¹ „O Timothee, depositum [fidei] custodi, devitans profanas voces,

¹ Mc 16, 20.² 2 Cor 5, 20.³ 1 Cor 1, 17.⁴ Rom 1, 5.⁵ 2 Cor 10, 4 sq.⁶ 1 Tim 1, 19 sq.⁷ 2 Io 9.⁸ 1 Io 2, 24.⁹ 2 Io 10.¹⁰ Gal 1, 8.¹¹ 1 Tim 4, 13—16.

novitates et oppositiones falsi nominis scientiae.¹ „Collabora evangelio secundum virtutem Dei . . . Formam habe sanorum verborum, quae a me audisti in fide et in dilectione in Christo Iesu. Bonum depositum custodi per Spiritum Sanctum.“² „Sollicite cura teipsum probabilem exhibere Deo, operarium inconfusibilem, recte tractantem verbum veritatis.“³ „Praedica verbum, insta opportune, importune . . . opus fac evangelistae, ministerium tuum imple.“⁴

Quae autem apostoli discipulis suis iniungunt, isti iterum *sociis et successoribus suis* iniungere debent, *episcopis* nempe singularum ecclesiarum. Ideo Paulus ad Timotheum: „Quae audisti a me per multos testes, haec commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt et alios docere.“⁵ „Oportet ergo episcopum irreprehensibilem esse . . . doctorem.“⁶ Item ad Titum: „Huius rei gratia reliqui te Cretae, ut ea, quae desunt, corrigas, et constituas per civitates presbyteros, sicut et ego disposui tibi . . . Oportet enim episcopum sine crimine esse, sicut Dei dispensatorem . . . amplectentem eum, qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem: ut potens sit exhortari in doctrina sana, et eos, qui contradicunt, arguere.“⁷ Unde praepositi singularum ecclesiarum, qui tunc mox vocabantur episcopi mox presbyteri,⁸ erant magistri authentici fidei et fidelium.

Immo Paulus asserit *hos pastores et doctores* eodem iure, quo apostoli, *a Christo Domino ipso* ecclesiae omnium temporum et locorum datos esse: „Ipse dedit quosdam quidem apostolos, quosdam autem prophetas, alios vero evangelistas, alios autem pastores et doctores ad consummationem sanctorum in opus ministerii, in aedificationem corporis Christi: donec occurramus omnes in unitatem fidei . . . ut iam non simus parvuli fluctuantes et circumferamur omni vento doctrinae in nequitia hominum, in astutia ad circumventionem erroris.“⁹ En magisterium authenticum a Christo apostolis eorumque successoribus commissum ad servandam fidei integritatem et unitatem,

¹ 1 Tim 6, 20.

² 2 Tim 2, 15.

³ 2 Tim 2, 2.

⁴ Tit 1, 5. 7. 9.

⁵ Eph 4, 11—14.

² 2 Tim 1. 13 sq.

⁴ 2 Tim 4, 2 sq.

⁶ 1 Tim 3, 2.

⁸ Cf. supra p. 68 sqq.

et ad praecavendum fidelium errorem et incertitudinem. Haec testimonia Scripturae sacrae quam consona sunt regulae fidei catholicae, quam absona a regula protestantica!

II. TESTIMONIA ANTIQUITATIS CHRISTIANAE.

Eandem regulam fidei, quam apostoli a Christo acceperant, tenuerant et tradiderant, *unanimis quoque patrum consensus proclamavit perpetuaque ecclesiae praxis confirmavit.*

1. *Unanimis patrum consensus magisterium authenticum proclamavit* ut regulam fidei proximam. Quoad patres postnicaenos hoc constare vel ipsi protestantes concedunt. Quam futiliter autem negent patres antenicaenos magisterium authenticum fidei ignorasse, patet ex testimoniis s. Ignatii, s. Irenaei et Tertulliani.

S. Ignatius multifariam affirmat *episcopos nomine et vice Dei praeesse* ecclesiis atque proinde etiam omnibus fidelibus et omnibus negotiis ecclesiasticis.¹ Ex quo sequitur *negotium quoque fidei docendae idque praecipue pertinere ad episcopum.* Unde Ignatius diserte non solum fideles, sed etiam clerum monet, ut *episcopo praecipienti et docenti obsequantur*: „Episcopo attendite, ut et Deus vobis attendat.“² „Omnes episcopo obtemperate, ut Iesus Christus Patri.“³ „Cum enim episcopo subiecti sitis ut Iesu Christo, videmini mihi non secundum hominem, sed secundum Iesum Christum vivere.“⁴ „Decet vos in episcopi sententiam concurrere, quod et facitis. Nam memorabile vestrum presbyterium, dignum Deo, ita coaptatum est episcopo, ut chordae citharae.“⁵ *Sola concordia cum magisterio episcopali praecavet haereses*: „Obsecro itaque vos . . . solo christiano alimento utimini, ab aliena autem herba abstinete, quae est haeresis . . . Hoc autem fiet, si nec inflati nec avulsi fueritis a Deo Iesu Christo et episcopo.“⁶ Propterea *fideles instante divisione et haeresi fidem ab episcopo propositam inviolabiliter sequi tenentur*: „Fugite divisionem et pravas doctrinas:

¹ V. supra p. 72—74.

² Ad Polycarp. 6, 1; F I, 293.

³ Smyrn. 8, 1; F I, 283.

⁵ Eph 3, 4; F I, 217.

⁴ Trall. 2, 1; F I, 243.

⁶ Trall. 6—7; F I, 247.

ubi autem pastor (ὁ ποιμήν) est, eodem ut oves sequamini . . . Quotquot enim Dei et Iesu Christi sunt, hi sunt cum episcopo.¹

S. Irenaeus docet apostolos episcopis, successoribus suis, et doctrinam et magisterium fidei reliquisse: „Habemus annumerare eos, qui ab apostolis instituti sunt episcopi et successores eorum usque ad nos, qui nihil tale docuerunt neque cognoverunt, quale ab his [haereticis] deliratur. Etenim si recondita mysteria scissent apostoli . . . his vel maxime traderent ea, quibus etiam ipsas ecclesias committebant. Valde enim perfectos et irreprehensibiles in omnibus eos volebant esse, quos et successores relinquebant, suum ipsorum locum magisterii tradentes.“² *Igitur episcopis fidem proponentibus obediendum est:* „Quapropter eis, qui in ecclesia sunt, presbyteris obaudire oportet, his qui successionem habent ab apostolis, sicuti ostendimus; qui cum episcopatus successione charisma veritatis certum, secundum placitum Patris acceperunt; reliquos vero, qui absistunt a principali successione et quocumque loco colligunt, suspectos habere vel quasi haereticos et malae sententiae.“³ *Magisterium ergo authenticum et fidem infallibilem ii tantum episcopi habent, qui iunguntur „principali successioni“ sive primatiali ecclesiae romanae:* „Ad hanc enim ecclesiam propter potiozem principalitatem necesse est omnem convenire ecclesiam.“⁴

Tertullianus instat doctrinam christianam a Christo apostolis et ab apostolis ecclesiis traditam esse: „Apostoli in orbem profecti eandem doctrinam eiusdem fidei nationibus promulgaverunt. Et proinde ecclesias apud unamquamque civitatem condiderunt, a quibus traducem fidei et semina doctrinae ceterae exinde ecclesiae mutuatae sunt et quotidie mutantur, ut ecclesiae fiant . . . Hinc igitur dirigimus praescriptionem: si Dominus Iesus Christus apostolos misit ad praedicandum, alios non esse recipiendos praedicatores, quam quos Christus instituit. Quid autem praedicaverint, id est quid illis Christus revelaverit, et hic praescribam, non aliter probari debere, nisi per easdem ecclesias, quas ipsi apostoli condiderunt, ipsi eis praedicando

¹ Philadelph. 2—3; F 1, 265 sq.

² Contra haeres. III, 3, 1.

³ Loc. cit. IV, 26, 2.

⁴ Loc. cit. III, 3, 2.

tam viva, quod aiunt, voce, quam per epistulas postea.“¹ *Dicendo autem „ecclesias“, ecclesiarum praesides sive episcopos subintelligit*, uti diserte docet haereticos perstringendo: „Ceterum si quae (haereses) audent interserere se aetati apostolicae, ut ideo videantur ab apostolis traditae, quia sub apostolis fuerunt, possumus dicere: edant ergo origines ecclesiarum suarum, evolvant ordinem episcoporum suorum, ita per successiones ab initio decurrentem, ut primus ille episcopus aliquem ex apostolis vel apostolicis viris, qui tamen cum apostolis perseveraverit, habuerit auctorem et antecessorem. Hoc enim modo ecclesiae apostolicae census suos deferunt.“²

2. *Perpetua ecclesiae praxis magisterium authenticum confirmavit* ut regulam fidei proximam. Fideles numquam habuerunt ius quaestiones fidei solvendi; sed totum ius et officium dogmata definiendi, controversias fidei dirimendi, evangelium praedicandi a primis saeculis exclusive pertinebat ad episcopos et maxime ad episcopum episcoporum, romanum scil. pontificem. Partem praecipuam, quam romani pontifices exercuerunt in rebus fidei, alio loco iam descripsimus.³ Episcopi ceteri primitus, cum persecutionum procellae saevirent, per litteras formatas communicantes, et postea in conciliis oecumenicis collecti controversias diremerunt et dogmata credenda proposuerunt. Prius contra valentinianos, montanistas, sabellianos, posterius vero in causa arianorum, macedonianorum, nestorianorum, eutychianorum et subsequentium haeresum obtinuisse antiqua monumenta ostendunt. Ordinarium autem magisterium in singulis ecclesiis particularibus singuli quique episcopi vel immediate vel mediate per clerum a se delegatum executi sunt. Alium modum propagandae et proponendae divinae doctrinae ecclesia numquam novit, teste tota historia antiquissima. Et si qui demum christiani hoc magisterium authenticum non agnoverunt eive pertinaciter restiterunt, anathemate percussi ab ecclesia reiecti sunt.

Omnia ergo contestantur magisterium authenticum in ecclesia esse organum a Christo electum ad fidem revelatam proponendam, propagandam dispensandamque. Christus, apostoli,

¹ De praescript. c. 20. 21.

² Loc. cit. c. 32.

³ Supra p. 141.

apostolorum discipuli, patres priorum saeculorum, tota persuasio vetustissimae ecclesiae docent *catholicum principium auctoritatis esse regulam fidei proximam*. Subiectivismus protestanticus, auctoritatem magisterii respuens eique substituens sive inspirationem privatam singulorum sive liberam inquisitionem („Freie Forschung“), a christianismo priorum XV saeculorum alienus ac proinde achristianus est.

Corollarium. Episcopos solos, non vero inferiores clericos, esse magistros authenticos fidei constat tum ex mox dictis tum ex eo, quod soli episcopi successores apostolorum sunt in ordinario munere pastoratus.¹ Nihil tamen obstat, quominus sacerdotes modo extraordinario participes reddantur eius potestatis docendi, quae est ordinaria in episcopis. At sacerdotes ad docendum deputati sive ab episcopis singularibus sive ab ipso summo pontifice, munere magistrali vi et auctoritate delegata tantum funguntur ac propterea a nutu delegantis pendent.

ARTICULUS II.

DE MAGISTERIO INFALLIBILI.²

Magisterium authenticum strenue distinguendum est a magisterio infallibili. Etenim potest alicui magistro competere authentia sive auctoritas muneris doctrinalis, quin ei competat infallibilitas in docendo. Revera authentice docent omnes magistri ecclesiae, infallibiliter autem ii tantum magistri, qui fidem peremptorie proponere possunt eamque actu peremptorie proponere intendunt.

¹ V. supra p. 67—82.

² *Ballerini*, Controvers. lib. 3. et 4., Lutetiae 1620; *Magnus*, De infallibilitate romani pontificis, Viennae 1643; *Pichler*, Papatus numquam errans in proponendis fidei articulis, August. Vindel. 1709; *Orsi*, De irreformabili romani pontificis iudicio, Romae 1739; *Petr. Ballerini*, De vi et ratione primatus romani pontificis, Venet. 1766; *id.*, De potestate ecclesiastica summorum pontificum et conciliorum generalium, Venet. 1768; *Veith*, De primatu et infallibilitate romani pontificis, 2. ed., Mechliniae 1824; *Passaglia*, De praerogativis beati Petri, Ratisbonae 1850; *Murray*, De ecclesia Christi, Dublinii 1860—1866, vol. III.; *Scheeben*, Dogmatik I, Freiburg 1873, 177—268; *Palmieri*, De romano pontifice, Romae 1877, 509—676; *Mazzella*, De religione et ecclesia, ed. 2., Romae 1880, 813—875; *Hettinger*, Die kirchliche Vollgewalt des apostolischen Stuhles, 2. Aufl., Freiburg 1887; *Wilmers*,

Antequam tamen hoc probemus, pauca praevis dicenda sunt de notione et exsistentia infallibilitatis ecclesiasticae.

1. *Notio infallibilitatis ecclesiasticae.* Infallibilitas ecclesiastica est praerogativa supernaturalis, qua ecclesia docens vi assistentiae divinae fruitur inerrantia in proponenda revelatione. Dicitur:

Praerogativa supernaturalis. Nam ecclesiae infallibilitas est *gratia gratis data*, charisma veritatis supernaturale, cum magistri ecclesiae natura sua sint homines fallibiles.

Qua ecclesia docens . . . Duplex nempe distingui solet ecclesiae infallibilitas: infallibilitas ecclesiae *discentis*, quae in credendo non errat, et infallibilitas ecclesiae *docentis*, quae in proponendo non errat. Illa vocatur infallibilitas *passiva*, eo quod fideles eam mere subeunt inhaerendo ecclesiae docenti. Ista vocatur infallibilitas *activa*, eo quod sua propositione fideles infallibiles reddit. In nostro tractatu infallibilitas activa tantum respicitur.

Vi assistentiae divinae . . . Infallibilitatis *causa efficiens* enim est assistentia divina ipsaque sola. Quare ex una parte infallibilitas ecclesiastica non pendet a *numero*, *virtute* vel *scientia* hominum, quibus committitur; ex alia parte non excludit *media humana* (studium, orationem etc.), quibus adhibitis veritates e fontibus revelationis eruuntur.

Fruitur inerrantia proprie dicta sive immunitate erroris ea, qua a magisterio ecclesiae excluditur tum error actualis (inerrantia *facti*) tum erroris possibilitas (inerrantia *iuris*), et quidem:

In proponenda revelatione. Quibus verbis indicatur infallibilitatem ecclesiasticam arctari *explicatione et intimatione revelationis christianae semel factae*. Unde magistri ecclesiae

De Christi ecclesia, Ratisbonae 1897, 375—477; Schanz, Apologie des Christenthums III, 2. Aufl., Freiburg 1898, 478—512; Billot, De ecclesia Christi, 2. ed., Romae 1903, 652—707; De San, De ecclesia et romano pontifice, Brugis 1906, 117—200; Batiffol, L'église naissante et le catholicisme, 3. éd., Paris 1909, 47—113. 247—253, et passim; Ottiger, Theol. fundam. II, 8—49; Straub, De ecclesia Christi II, 187—483; Besson, L'infaillibilité pontificale, Lausanne 1919. Permulta scripta, quae occasione concilii vaticani prodierunt pro infallibilitate et contra eandem, recenset Granderath-Kirch, Geschichte des vatikanischen Konzils III, Freiburg 1906, 633—721.

neque novas revelationes accipiunt neque veritates non revelatas infallibiliter docere possunt.

2. *Exsistentia infallibilitatis ecclesiasticae* iam patet implicite tum ex indefectibilitate ecclesiae tum ex authentia magisterii ecclesiastici.

Ex indefectibilitate ecclesiae. Ecclesiam ab essentia sua atque propterea a fide deficere non posse ostendimus.¹ Atqui si magisterium ecclesiasticum non gauderet inerrantia in docendo, ecclesia posset deficere a fide. Ergo magisterium ecclesiasticum gaudet inerrantia in docendo.

Ex authentia magisterii ecclesiastici. Magisterium ecclesiae ea auctoritate divina munitum est, qua valeat hominibus fidem proponere *peremptorie*, i. e. sub poena aeternae damnationis.² Atqui prorsus repugnat, ut Deus ad credendum id, quod falsum est, obliget sub poena aeternae damnationis. Ergo magisterium authenticum ecclesiae tunc saltem, cum *peremptorie* fidem proponit, infallibile est.

Hinc magisterii ecclesiastici infallibilitas implicite iam constat. Tamen argumenta pro exsistentia infallibilis magisterii enucleatius evolvenda sunt, et quidem ita, ut simul ostendatur, qualenam sit subiectum magisterii infallibilis seu quinam magistri valeant infallibiliter fidem proponere.

Cum potestas magisterii sub potestate imperii (regiminis, iurisdictionis) comprehendatur et ex hac potestate fluat,³ ii soli iique omnes infallibiliter revelationem proponere valent, qui totam ecclesiam *peremptorie* regere valent, scil. episcopatus universus et pontifex romanus. Unde disserendum est primo *de infallibilitate episcopatus universi*, postea *de infallibilitate romani pontificis*.

§ 1. INFALLIBILITAS EPISCOPATUS UNIVERSI.

Singulos episcopos non esse infallibiles manifestum est. Cum enim solam suam quisque ecclesiam singularem regere queat, non potest statuere dogmata fidei, quibus tota ecclesia *peremptorie*

¹ Supra p. 27 sq.

² V. supra p. 200.

³ V. supra p. 199.

obligetur. Revera neque apostoli¹ neque antiquitas christiana umquam episcopis personalem infallibilitatem attribuerunt; quinimmo, historia teste, a primis saeculis inventi sunt episcopi non pauci, qui in haeresim vel schisma inciderunt et ab ecclesia exclusi sunt, ut Paulus samosatenus, Nestorius, episcopi ariani. Episcopi autem simul sumpti ut collegium apostolicum eo ipso infallibiles sunt, cum ex una parte comprehendant totum magisterium ecclesiae, ex alia autem parte magisterium ecclesiae, uti diximus, in docenda fide errare nequeat. Diserte infallibilitatem episcopatus universi testantur *Scriptura sacra* et *historia christiana*.

I. ARGUMENTUM BIBLICUM.

1. *Christus* episcopatui infallibilitatem promittit Io 14, 15—18. 26 et Mt 28, 18—20.

a) Io 14, 15—18. 26: „*Et ego rogabo Patrem, et alium paraclitum dabit vobis, ut maneat vobiscum in aeternum, Spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere . . . apud vos manebit et in vobis erit . . . Paraclitus autem Spiritus Sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, et suggeret vobis omnia, quaecumque dixerō vobis.*“

Hisce verbis Christus in ultima coena collegio apostolico promittit Spiritus Sancti 1° assistentiam perpetuam 2° in docendo.

1°. Collegio apostolico promittitur Spiritus Sancti assistentia perpetua. Apostolis promitti assistentiam Spiritus Sancti absque explicatione claret ex verbis obviis: „*Et ego rogabo Patrem, et alium paraclitum dabit vobis, ut maneat vobiscum, Spiritum veritatis . . . apud vos manebit et in vobis erit . . .*“ Ipsi autem promitti assistentiam Spiritus Sancti perpetuam, i. e. etiam post apostolorum mortem perduraturam in successoribus eorundem episcopis enuntiatur verbis disertis: „*Ut maneat vobiscum in aeternum*“, vel rectius, secundum textum graecum: „*Ut sit vobiscum in aeternum: ἵνα ἡ μεθ' ὑμῶν εἰς τὸν αἰῶνα.*“ Locutio εἰς τὸν αἰῶνα a Vulgata optime vertitur „in aeternum“. Etenim

¹ Act 20, 28. 30; 1 Tim 4, 7. 13; 2 Tim 2, 23; Tit 2, 7; 3, 9.

secundum constantem usum Scripturae Novi Testamenti ὁ αἰών simpliciter significat omne tempus, quo durat mundus terrenus. 'Ο αἰών incipit initio mundi¹ et finit ultimo mundi tempore.² Itaque Spiritus Sanctus cum collegio apostolico erit, usquedum mundus durabit. Haec interpretatio confirmatur eo, quod Spiritus Sanctus promittitur adhibito „praesente aeternitatis“: „ut sit vobiscum“ simpliciter absque limite temporis. Cum apostolis erit non solum, quoad ipsi superstites erunt individualiter, sed quoad vivent in successoribus suis episcopis. Et quidem:

2°. Collegio apostolico promittitur assistentia Spiritus Sancti in docendo. Nam de docendo solummodo Christus hic loquitur. Apostolis de proximo magistri obitu moestis et de ipsius doctrina sollicitis Pater mittet „aliud paraclitum“, i. e. advocatum, qui pro ipsis et in ipsis loquetur eosque loquentes et docentes iuvabit. Hic quidem advocatus est „Spiritus veritatis: τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας“, Spiritus absolutus veritatis absoluta. Vis ergo clara promissionis ista est: Spiritus Sanctus qua veritas essentialis et qua Paraclitus, i. e. advocatus infallibilem veritatem defendet et servabit discipulis docentibus. Hunc sensum promissionis cum discipuli nondum sat bene intelligerent, Christus disertius adhuc explicat: „Paraclitus autem Spiritus Sanctus . . . ille vos docebit omnia, et suggeret vobis omnia, quaecumque dixero vobis“, i. e. totam revelationem. Et postea eadem repetit: „Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo; cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem . . . de meo accipiet et annuntiabit vobis.“³

Ergo apostoli et eorum successores fruuntur perpetua assistentia Spiritus Sancti in docendo. Spiritu Sancto semper ducentur et dirigentur in exercitio magisterii apostolici. Quod profecto idem est ac dicere: apostoli, quatenus personam gerebant episcopatus perennis, per Spiritum Sanctum redduntur infallibiles in exercitio magisterii ecclesiastici.

¹ Cf. Lc 1, 70: „Sicut locutus est per os sanctorum, qui a saeculo sunt prophetarum eius: ἀπ' αἰῶνος προφητῶν αὐτοῦ.“

² Cf. Lc 1, 55: „Recordatus misericordiae suae . . . Abraham et semini eius, in saecula: καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ εἰς τὸν αἰῶνα.“

³ Io 16, 12—14.

Iniuria ad vim huius textus infirmandam obiciunt quidam Spiritum Sanctum omnibus fidelibus promissum esse, quin tamen omnes infallibiles reddantur. Etenim ad alium finem Spiritus Sanctus promissus est fidelibus, ad alium apostolis eorumque successoribus. Fidelibus omnibus promissus est ad sanctificationem; apostolis autem et successoribus eorum insuper promissus est ad docendum et proinde ad communicandum ipsis infallibilitatem.

b) Mt 28, 18—20: „Data est mihi omnis potestas in caelo et in terra. Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti, docentes eos servare omnia, quaecumque mandavi vobis: et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi.“

Hisce verbis Christus in caelum ascensurus collegio apostolico promittit 1° assistentiam suam perpetuam 2° in docendo.

1°. Christus collegio apostolico promittit assistentiam suam perpetuam. Disertis enim verbis ait: „Et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi.“ Ita loquendo non solum praeclare affirmat se cum apostolis mansurum esse per totam eorum vitam, sed se etiam cum successoribus eorum esse usque ad finem mundi. Nam ista locutio: „usque ad consummationem saeculi: ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος“ tantum quinque legitur in Novo Testamento, et quidem apud solum Matthaeum. Atqui quatuor prioribus locis, secundum omnes, indicat finem mundi.¹ Ergo etiam hoc quinto loco eadem significatione sumenda est, nisi contextus adversetur. Contextus vero, nedum huic interpretationi obsistat, eam omnino requirit. Etenim si contextum respicis, Christus loquitur de evangelio omnibus gentibus omnique creaturae praedicando; atqui certo apostoli tantum opus non poterant ipsi perficere; ergo sermo est de opere perficiendo per eorum successores episcopos. Ex quo iam etiam patet, quod:

2°. Christus collegio apostolico assistentiam suam promittit in docendo. Enimvero prioribus verbis textus Dominus aperte instituit magisterium authenticum, tradendo apostolis

¹ Mt 13, 39: „Mensis vero consummatio saeculi est: συντέλεια αἰῶνος ἔστιν“; Mt 13, 40 et 49: „Sic erit in consummatione saeculi: ἐν τῇ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος“; Mt 24, 3: „Signum adventus tui et consummationis saeculi: καὶ συντελείας τοῦ αἰῶνος.“

potestatem suam divinam, qua iubentur docere et discipulos facere omnes gentes omnemque creaturam: „Data est mihi omnis potestas in caelo et in terra. Euntes ergo docete omnes gentes . . . docentes eos servare omnia, quaecumque mandavi vobis.“ Hos magistros authenticos iam nunc firmat et fulcit promittendo eis suam in docendo assistentiam: „Et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi.“

Hac autem assistentia Christi apostolos eorumque successores infallibiles reddi certum est. Per se enim patet episcopatum, quocum docente Christus erit usque ad finem mundi, non posse falli vel fallere in proponenda veritate christiana. Idem patet ex multis textibus parallelis. Quotiescumque Deus in Scriptura sacra dicitur esse cum aliquo, hoc significat eum praestitum esse praecipuum auxilium ad finem quandam propositum certissime assequendum.¹ Quia igitur Christus cum apostolis eorumque successoribus est in docendo, episcopatum universum usque ad finem mundi infallibilem reddit.

Opponunt quidem adversarii: „Si infallibilitas vi verborum Christi apostolis promissa transiret in successores apostolorum episcopos, episcopi singuli dicendi forent infallibiles, quemadmodum apostoli singuli infallibilitate pollebant. Atqui fatentibus catholicis episcopi singuli non sunt infallibiles; ergo infallibilitas apostolorum non transit in eorum successores.“ Respondemus: Apostoli fruebantur duplici munere, munere scil. personali et extraordinario apostolatus et munere collegiali et ordinario episcopatus. Illud morte apostolorum interiit, istud in successores apostolorum transiit, uti suo loco iam probavimus. Atqui infallibilitas singulorum apostolorum, quam sola Traditio testatur, coniuncta erat cum apostolatu; infallibilitas vero collegialis apostolorum, quam etiam Scriptura testatur, coniuncta erat cum episcopatu sive pastoratu apostolorum. Unde ista quidem transiit in eorum successores, illa vero non transiit.

2. *Paulus* infallibilitatem episcopatus collatam esse testatur Eph 4, 11. 13. 14 et 1 Tim 3, 15.

¹ Hoc sensu Deus dicitur fuisse vel esse cum Isaac (Gn 26, 2—4), cum Moyse (Ex 3, 11—17), cum Iosue (Ios 1, 5. 9), cum Ieremia (Ier 1, 8), cum Iesu (Io 3, 2), cum discipulis (Act 11, 21).

a) Eph 4, 11. 13. 14: „Et ipse [Christus] dedit quosdam quidem apostolos, quosdam autem prophetas, alios vero evangelistas, alios autem pastores et doctores . . . donec occurramus omnes in unitatem fidei et agnitionis Filii Dei, in virum perfectum . . . , ut iam non simus parvuli fluctuantes, et circumferamur omni vento doctrinae in nequitia hominum, in astutia ad circumventionem erroris.“

In hoc textu Paulus primo dicit Christum ante ascensum in caelum ecclesiae doctores fidei providisse dando ei „quosdam quidem apostolos“ ab ipso privatim instructos et missos ad docendum; „quosdam autem prophetas, alios vero evangelistas“, i. e. doctores tum charismaticos tum ordinarios primi aevi; „alios autem pastores et doctores“, i. e. episcopos omnium temporum, quorum esset et pascere et docere, seu potius pascendo docere et docendo pascere fideles.

Dein assignat duplicem finem, quem Christus huic magisterio ecclesiae proposuit, scil. finem positivum, ut omnes fideles expedite obtinerent unam fidem perfectam: „donec occurramus omnes in unitatem fidei et agnitionis Filii Dei, in virum perfectum“; necnon finem negativum, ne fideles haberent fidem inconstantem et incertam, erroribus et fallaciis doctorum haereticorum obnoxiam: „ut iam non simus parvuli fluctuantes, et circumferamur omni vento doctrinae in nequitia hominum, in astutia ad circumventionem erroris“.¹

Atqui magisterium apostolorum et episcoporum, si esset fallibile, non posset assequi hunc finem. Fallibile magisterium neque fidem ubique et semper unam et perfectam proponere, neque fideles ad unam et perfectam fidem amplectendam inducere valeret. Immo fideles imperfectam, inconstantem et incertam fidem doceret, nedum eos servaret a nequitia et erroribus haereticorum. Ne ergo hoc accideret, magisterium ecclesiae, a Christo institutum, a Christo etiam munitum fuit praerogativa infallibilitatis.

b) 1 Tim 3, 15: „Haec tibi scribo . . . ut scias, quomodo oporteat te in domo Dei conversari, quae est ecclesia Dei vivi, columna et firmamentum veritatis.“

¹ Cf. Knabenbauer in hunc locum.

Paulus Timotheum tota fere epistula stimulat, ut rite obeat munia episcopalia, ut imprimis magno studio haereses et errores iudaizantium aliorumque haereticorum devitet, atque sic dignus sit minister „in domo Dei, . . . quae est ecclesia Dei vivi“. *Ista domus Dei seu ecclesia Dei vivi, quam inhabitant omnes christifideles, cuique praeest episcopatus hierarchice constitutus, est „columna et firmamentum veritatis: στῦλος καὶ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας“.*

Columna sursum attollit aedificium, ne cadat atque inhabitantes opprimat. *Firmamentum* sive fundamentum deorsum stabilizat aedificium, ne corruat et inhabitantes sepeliat. Atqui ecclesia est tum columna tum fundamentum veritatis, i. e. domum veritatis revelatae sustinens et sustentans, firmitatem et stabilitatem inconcussam praestans non uni vel alteri veritati, sed toti veritati simpliciter (τῆς ἀληθείας).

Id autem ecclesia efficere non posset, si magisterium eius episcopale non esset infallibile. Absonum enim foret ecclesiam nuncupare columnam, qua attollitur veritas, et fundamentum, quo veritas sustentatur, si magisterium eiusdem a veritate deficere et falsa docendo fideles in errorem inducere posset. Egregiam hanc denominationem: „columnae et firmamenti veritatis“ sola ecclesia infallibilis meretur. Omnibus ergo numeris ex sacra Scriptura constat infallibilitas magisterii ecclesiastici.

II. ARGUMENTUM HISTORICUM.

1. *Patres* infallibilitatem episcopatus universi tum directe tum indirecte praedicant.

a) *Directe* et diserte innumeris fere testimoniis docent ordinem episcoporum esse organum infallibilis veritatis. Ita *Ignatius* martyr fideles monet, ut episcopis iungantur, quia episcopi universim sumpti in sententia Iesu Christi sunt: „Anteverti vos admonere, ut uniamini in sententia Dei. Etenim Iesus Christus, inseparabilis nostra vita, sententia Patris est, ut et episcopi, per tractus terrae constituti, in sententia Iesu Christi sunt.“¹ *Irenaeus*: „Eis, qui in ecclesia sunt, presbyteris [i. e. episcopis] obaudire oportet, his, qui successionem habent ab

¹ Ephes. 3, 2; F I, 217.

apostolis, sicut ostendimus; qui cum episcopatus successione *charisma veritatis certum*, secundum placitum Patris acceperunt . . . Ubi igitur charismata Domini posita sunt, ibi discere oportet veritatem, apud quos est ea, quae est ab apostolis successio, et id quod est sanum et irreprobabile conversationis, et inadulteratum et incorruptibile sermonis constat. Hi enim . . . fidem nostram custodiunt."¹ *Vincentius lirinensis* consensum episcopatus sive in concilio collecti sive per mundum sparsi ut normam infallibilem fidei statuit: „Quid igitur tunc faciet christianus catholicus, si se aliqua ecclesiae particula ab universalis fidei communione praeciderit? . . . Tunc omnino curabit ut paucorum temeritati vel inscitiae, si qua sunt, universaliter antiquitus universalis ecclesiae decreta praeponat."² *Theodoretus*: „Maximo quidem illos [episcopos] intervallo et montes et maria distinguunt, sed eorum consensioni distantia nihil obstitit; omnes enim eadem spirituali gratia afflati sunt."³

b) Indirecte patres infallibilitatem episcopatus toties docent, quoties docent infallibilitatem ecclesiae simpliciter. Etenim neminem latet ecclesiam eos intelligere episcopatum universum, cui soli concreditum est magisterium fidei. Atqui patres uno quasi ore infallibilitatem ecclesiae extollunt. Ita *Irenaeus*: „Ubi ecclesia, ibi et Spiritus Dei, et ubi Spiritus Dei, illic ecclesia . . . Spiritus autem veritas."⁴ *Lactantius*: „Sola ecclesia catholica est, quae verum cultum retinet: haec est fons veritatis, haec est domicilium fidei."⁵ *Epiphanius*: „Est regia quaedam via, nimirum ecclesia Dei, ac veritatis iter."⁶ *Augustinus*: „Contradicunt linguae multae, diversae haereses, diversa schismata personant, linguae multae contradicunt veraci doctrinae; tu curre ad tabernaculum Dei, ecclesiam catholicam tene, a regula veritatis noli discedere, et protegeris in tabernaculo a contradictione linguarum."⁷ Haec et sescenta dicta patrum abunde testantur

¹ Adv. haeres. lib. 4, c. 26, n. 2. 5; *MG* 7, 1053 sq. 1056.

² Commonitor. 1, c. 3; *ML* 50, 640.

³ Eranist. dial. 1; *MG* 83, 79.

⁴ Loc. cit. lib. 3, c. 24; *MG* 7, 966.

⁵ De vera sap. lib. 4, c. 30; *ML* 6, 543.

⁶ Haeres. 59, n. 12; *MG* 41, 1035.

⁷ Enarr. in Ps. 30, sermo 3, n. 8; *ML* 36, 253.

infallibilitatem ecclesiae universalis ac proinde etiam episcopatus universi.

2. *Praxis* totius ecclesiae tum docentis tum discentis infallibilitatem collegii episcopalis confirmat.

a) *Ecclesiae docentis*. Quoties enim de dogmate definiendo vel de controversia fidei dirimenda agebatur, semper decusum est sive auctoritate sedis apostolicae (de qua statim sermo erit) sive auctoritate episcopatus universi, qui modo per decreta conciliaria, modo per litteras formatas, modo per quotidianum magisterii exercitium sententiam suam manifestabat. Huiusmodi autem sententia episcoporum unanimis omnibus christianis praescribatur ut fidei norma certa et irrefragabilis. Omnes eidem se submittere tenebantur. Quotquot contumaciter parere detrectarunt, anathemate perculsi, a communione resecti, ut haeretici pronuntiati et a salute exsortes declarati fuerunt. Ita ecclesia docens agere non potuit, nisi freta certissimae conscientiae auctoritatis infallibilis sibi concredita.

b) *Ecclesiae discentis*. A primis christianae ecclesiae incunabulis hoc commune immotumque principium fidelium fuit: „Id credendum agendumque esse, quod credit atque ceu divinam fidem proponit ecclesia“, i. e. magisterium ecclesiasticum sub romano pontifice. Fideles sine praevio examine atque exclusa omni dubitatione doctrinam ab ecclesia propositam credebant, errorem ab ecclesia reiectum reiiciebant. Criterium peremptorium, contra quod nulla valeret exceptio, ad demonstrandam veritatem revelatam et ad convincendum errorem oppositum semper erat illud: „Sic docet ecclesia catholica.“ Ideo s. *Athanasius*: „Sufficit declarare adversariis: ‚haec non est doctrina ecclesiae catholicae‘.“¹ Et s. *Hieronymus*: „Poteram omnes propositionum [falsarum] rivulos uno ecclesiae sole siccare.“² Contra ii, qui defendebant opiniones quomodolibet falsas, quae ab ecclesia nondum fuerant profligatae, a formali haeresi excusati sunt, uti patet e plurimis exemplis historiae ecclesiasticae. Firma ergo persuasio fuit omnium fidelium ecclesiam docentem eamque solam infallibiliter dogmata definire.

¹ Ep. ad Epict. n. 3; MG 26, 1055.

² Contra Luciferian. c. 28; ML 23, 181.

Immo praxi tam constanti infallibilitas magisterii universalis agnita fuit, ut opus non fuerit eam expresse definire. Solum demum *concilium vaticanum* inclusive eam enuntiavit statuendo romanum pontificem „ea infallibilitate pollere, qua divinus redemptor *ecclesiam suam* [i. e. totum episcopatum ecclesiae] . . . instructam esse voluit“.¹

§ 2. INFALLIBILITAS ROMANI PONTIFICIS.

Episcopatus universus nonnisi cum romano pontifice et sub ipso infallibilis est, quippe cum romanus pontifex sit episcopus episcoporum, primas scil. totius ecclesiae. Contra romanus pontifex etiam sine assensu episcopatus universi est infallibilis in proponenda fide. Quod quidem *concilium vaticanum* sollemniter sic pronuntiavit: „Docemus et divinitus revelatum dogma esse definimus: romanum pontificem, cum ex cathedra loquitur, id est, cum omnium christianorum pastoris et doctoris munere fungens pro suprema sua apostolica auctoritate doctrinam de fide vel moribus ab universa ecclesia tenendam definit, per assistantiam divinam ipsi in beato Petro promissam, ea infallibilitate pollere, qua divinus redemptor ecclesiam suam in definienda doctrina de fide vel moribus instructam esse voluit; ideoque eiusmodi romani pontificis definitiones ex sese, non autem ex consensu ecclesiae, irreformabiles esse. Si quis autem huic Nostrae definitioni contradicere, quod Deus avertat, praesumpserit: anathema sit.“²

Ista definitio non solum dirigitur contra omnes *acatholicos*, qui infallibilitatem papae diserte negant, sed etiam contra *gallicanos*, qui eam specie tantum concedunt, propugnantes definitiones pontificias non esse irreformabiles sive infallibiles nisi accedente ecclesiae consensu.³

¹ Denz. n. 1839.

² Denz. loc. cit.

³ Hic error emersit tempore schismatis occidentalis. Orto enim dubio de papa genuino, multi opinati sunt auctoritatem ecclesiae supremam ad concilium generale devolutam esse. Unde et propugnaverunt concilium esse supra papam, nec papam proinde infallibilem esse, nisi definitiones edat una cum concilio vel saltem una cum consensu subsequenti ecclesiae. Haec sententia a Petro d' Ailly et Gerson, cancellariis universitatis parisiensis, saec. XV

Veritas definitionis vaticanae hisce erroribus oppositae *e primatu* iam elucet. Etenim vi primatus omnis potestas, quae utcumque in ecclesia adest, summo pontifici competit sensu pleno et supremo.¹ Atqui in ecclesia adest potestas infallibiliter docendi. Ergo potestas infallibiliter docendi summo pontifici competit sensu pleno et supremo. Hinc argumenta, quibus explicite comprobavimus primatum, implicite etiam huc spectant. Pro rei tamen gravitate addimus *argumenta biblica et historica*, quibus infallibilitas pontificia proxime evincitur.

I. ARGUMENTUM BIBLICUM.

Tribus locis classicis evangeliorum Christus enuntiat infallibilitatem Petri eiusque successorum, scil. Mt 16, 18—19, Lc 22, 31—32 et Io 21, 15—17.

1. *Mt 16, 18—19: Christus infallibilitatem primatiam promisit* his verbis in partibus Caesareae Philippi prolatis: „Tu

prolata, ac saec. XVII ab aliis eiusdem facultatis sorbonicae doctoribus (*Richer, Petro de Marca, Launoi, Du Pin*) recocta est, donec urgente Ludovico XIV clerus gallicanus eam sanxit a. 1682 subsignando famosam illam „Declarationem quattuor articulis comprehensam“. Haec „Declaratio“, auctore *Bossueto*, „libertates“ ecclesiae gallicanae proclamando, potestatem sedis apostolicae imminuit, superioritatem iuridicam concilii supra papam stabilit ac demum (articulo quarto) auctoritatem doctrinalem summi pontificis sic coangustat: „In fidei quoque quaestionibus praecipuas S. Pontificis esse partes, eiusque decreta ad omnes et singulas ecclesias pertinere, non tamen irreformabile esse iudicium, nisi ecclesiae consensus accesserit.“ Hi errores contra iurisdictionem et infallibilitatem papae ab Alexandro VIII statim quidem reprobati sunt (a. 1690); attamen paulatim non solum totam fere Galliam pervaserunt, sed propugnati sunt etiam ab episcopis *pseudo-synodi pistoriensis* in Italia, a *iosephistis* in Austria, a *febronianis* in Germania. Tandem „fallibilismus“ a concilio vaticano definitive condemnatus miserandum illud schisma „veterocatholicum“ peperit.

¹ Unde *concilium vatican.*: „Ipso autem apostolico primatu, quem romanus pontifex tamquam Petri principis apostolorum successor in universam ecclesiam obtinet, supremam quoque magisterii potestatem comprehendendi, haec sancta sedes semper tenuit, perpetuus ecclesiae usus comprobatur, ipsaque oecumenica concilia . . . declaraverunt.“ *Denz. n. 1832*. Et *Codex iuris canonici* can. 218: „Romanus pontifex, beati Petri in primatu successor, habet . . . supremam et plenam potestatem iurisdictionis in universam ecclesiam tum in rebus, quae ad fidem et mores, tum in iis, quae ad disciplinam et regimen ecclesiae per totum orbem diffusae pertinent.“

es Petrus, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam, et portae inferi non praevalebunt adversus eam. Et tibi dabo claves regni caelorum. Et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in caelis: et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in caelis.“

Hoc loco Petro eiusque successoribus promitti imperium primatiale in totam ecclesiam fuse iamiam ostendimus.¹ Eundem autem locum respicere etiam *magisterium primatiale fidei* nemo non videt, qui contextum considerat. *Fidem* Christus exquisierat: „Interrogabat discipulos suos dicens: Quem dicunt homines esse filium hominis? . . . Vos autem, quem me esse dicitis?“ *Fidem* in Christum Petrus sollemniter professus erat: „Tu es Christus Filius Dei vivi.“ *Fidem* Petri Christus laudaverat propterque fidem eum beatificaverat: „Beatus es Simon Bar Iona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui in caelis est.“ *Fidem* denique hanc remunerando Christus dixit: „Et ego dico tibi, quia tu es Petrus etc.“ Ergo *de fide principaliter agit totus sermo contextus*, ac proinde primatus Petro eiusque successoribus illa occasione promissus non solum imperii, sed etiam magisterii primatus intelligi debet. *Magisterium autem primatus infallibile* Christus illustrat bina metaphora fundamenti ecclesiae et clavium regni caelorum.

a) *Metaphora fundamenti ecclesiae*: „Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam, et portae inferi non praevalebunt adversus eam.“ Qua metaphora Petrus ponitur fundamentum saxeum totius ecclesiae, et quidem tam firmum et immobile, ut nulla vi adversa, neque vel summa vi daemonum ecclesia labefactari possit. Atqui Petrus nec ipse fundamentum firmum esse nec multo minus ecclesiae firmitatem invictam conferre posset, si in docenda fide fallibilis esset. Si enim in docenda fide erraret, rueret et ipsum fundamentum petrinum et ecclesia super fundamentum petrinum aedificata. Ruere autem nequeunt secundum Christi ipsius verba. Ergo Petrus eiusque successores in *docenda* fide infallibiles sunt.

Quo etiam patet infallibilitatem papae definitionumque papalium non pendere a consensu ecclesiae. Nam sicut domus

¹ Recole supra p. 86—95.

non tribuit firmitatem fundamento, sed fundamentum domui, ita ecclesia non tribuit infallibilitatem papae, sed papa ecclesiae.

b) *Metaphora clavium regni caelorum* addita potestate ligandi et solvendi: „Et tibi dabo claves regni caelorum. Et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in caelis, et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in caelis.“ Claves regni caelorum significant supremam et absolutam potestatem spiritualem Petro concessam in ecclesia. Et quidem non solum potestas imperii (clavis iurisdictionis), sed etiam potestas magisterii (clavis scientiae) subintelligenda est, cum Petro expresse concedatur vis „ligandi et solvendi“, i. e. religionem christianam proponendi.¹ Igitur primas vice Christi atque nullo consensu ecclesiae intercedente fidem proponere valet ita, ut propositio ipsius ex sese divina fruatur sanctione: „Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in caelis . . .“ Atqui Deus permittere nequit, ut sua auctoritate absoluta fidelibus error definitive credendus proponatur. Ergo primas in docenda fide infallibilis est.

2. *Lc 22, 31—32: Christus infallibilitatem primatiam exoravit* secundum verba immediate ante passionem ad Petrum directa: „Simon, Simon, ecce satanas expetivit vos, ut cribraret sicut triticum. Ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua; et tu aliquando conversus confirma fratres tuos.“

Christum per haec verba Petro exorasse indefectibilitatem sive infallibilitatem fidei patet. Quaeritur autem: a) utrum infallibilitatem Petro exoraverit uti personae privatae tantum, an etiam uti personae publicae sive primatiali; b) utrum infallibilitatem Petro exoraverit pro tempore passionis tantum, an perpetuo. Respondemus:

a) *Christus infallibilitatem Petro exoravit tamquam primati.* Quod elucet e singulis membris textus citati. „Simon, Simon, ecce satanas expetivit vos, ut cribraret sicut triticum.“ Satanas postulavit, ut vehementi incursu animas discipulorum perturbaret et hac perturbatione fidem ipsis adimeret. Hoc periculum omnium discipulorum Christus Petro singulari cum pondere manifestat atque inde innuit Petri qua primatis collegii apostolici

¹ Vim symboli „ligandi et solvendi“ v. supra p. 54 sq. 94 sq.

et ecclesiae esse, ut fratres tueatur. Ut vero par esset huic muneri primatiali tuendi fidem aliorum, Petrus ipse in fide solidatur oratione Domini: „*Ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua.*“ Omnes sunt in periculo amittendi fidem; pro uno Petro Christus orat, ne deficiat eius fides. Cum enim hic unus sit princeps et primas, quem omnes alii sequi et audire tenentur, in unius infallibilitate omnium fides salvatur. Revera Petrus, in confitenda quidem fide tempore negationis deficiens, sed numquam in fide docenda, ceteros iubetur in fide confirmare: „*Et tu aliquando conversus¹ confirma² fratres tuos.*“ Petri doctrina fratres firmi et stabiles reddentur in fide. Igitur vi orationis Christi Petrus ut primas infallibilis est. Et quidem:

b) *Christus Petro infallibilitatem exoravit perpetuo duraturam.* Adversarii contendunt Christum rogasse tantum, ut Petrus tempore passionis fidem non amitteret atque ceteros in fide solidaret. Contra tamen dicendum est oratione Christi Petrum infallibilem redditum esse, quoad viveret sive ipse sive in suis successoribus. Constat ex natura rei, ex fine orationis Christi et ex traditione. *Ex natura rei.* Etenim ex dictis Christus Petro uti primati ecclesiae infallibilitatem exoravit. Atqui prae-rogativae primatiales tantum durant, quantum ipse primatus, i. e. usque ad finem mundi. Ergo infallibilitas absque limite temporis competit principi apostolorum ipsi eiusque successoribus in sede romana. Et vero *finis orationis Christi* id omnino requirit. Christus Petro infallibilitatem fidei exoravit, ut provideret „fratribus“. Atqui non soli fratres collegii et temporis apostolici, sed fratres omnium temporum patiuntur tentationem diaboli conantis fidem ecclesiae evertere. Ergo quamdiu ecclesia existet, tamdiu etiam adesse debet infallibilis primas, cuius est fidem ecclesiae tueri et ecclesiam in fide confirmare. Secus Christus ecclesiae providisset eo tempore, quo nondum erat formaliter instituta; eam autem institutam et auxilio primatis infallibilis

¹ „Conversus (ἐπιστρέψας)“ de conversione a peccato negationis esse intelligendum, textus requirit et traditio fere unanimis postulat. V. Knabenbauer, Commentarius in ev. Lucae, Parisiis 1896, 582.

² Στήριξον. Locutio στηρίζειν est metaphora, quae eadem significatione usurpatur atque metaphora fundamenti Mt 16, 18. Unde Petrus secundum Lc 22, 32 se debet praebere fundamentum fidei ecclesiae.

summe indigentem, neglexisset. Quod utique absurdum esset. Unde et *Traditio unanims* textum Lc 22, 31—32 interpretatur de infallibilitate perenni primatis ecclesiae.¹ Quam Traditionem comprehendens concilium vaticanum dicit, „omnes venerabiles Patres et sanctos Doctores orthodoxos plenissime scivisse, hanc sancti Petri sedem ab omni semper errore illibatam permanere, secundum Domini Salvatoris nostri divinam pollicitationem discipulorum suorum principi factam: ‚Ego rogavi pro te, ut non deficiat fides tua; et tu aliquando conversus confirma fratres tuos‘.“²

Nota etiam hoc textu invicte confundi gallicanos deblatantes romani pontificis definitiones non ex sese, sed tantum ex consensu ecclesiae irreformabiles esse. Nam Dominus indefectibilitatem fidei non exoravit omnibus apostolis, ut ipsi Petrum confirmarent; sed Petro exoravit indefectibilitatem fidei, ut ipse ceteros apostolos totamque ecclesiam confirmaret.

3. Io 21, 15—17: *Christus infallibilitatem primatiam contulit* colloquio post resurrectionem cum Petro inito: „Cum ergo prandissent, dicit Simoni Petro Iesus: Simon Ioannis, diligis me plus his? Dicit ei: Etiam, Domine, tu scis, quia amo te. Dicit ei: Pasce agnos meos (Βόσκει τὰ ἀρνία μου). Dicit ei iterum: Simon Ioannis, diligis me? Ait illi: Etiam, Domine, tu scis, quia amo te. Dicit ei: Pasce agnos meos (Ποίμαινε τὰ πρόβατά μου). Dicit ei tertio: Simon Ioannis, amas me? Contristatus est Petrus, quia dixit ei tertio: Amas me? et dixit ei: Domine, tu omnia nosti: tu scis, quia amo te. Dicit ei: Pasce oves meas (Βόσκει τὰ πρόβατά μου).“

His verbis Christus Petro eiusque successoribus infallibilitatem contulit tum tacite tum diserte.

a) *Tacite* infallibilitatem primatiam contulit conferendo primatum iurisdictionis sive summum pastorum in universum gregem fidelium. Et vero Io 21, 15—17 Petrus eiusque successores constituuntur supremi pastores ecclesiae, ita ut totus grex Christi teneatur eis obedire³ sive praecepta vitae proponunt sive praecepta fidei. Atqui si summi pastores in proponendis

¹ Luculenta traditionis huius testimonia collegit Schrader, De unitate romana lib. II, p. 187 sq.

² Denz. n. 1836.

³ V. supra p. 96—99.

praeceptis fidei errarent, licitum non esset obedire ipsis. Ergo Petrus eiusque successores, dum toti ecclesiae fidem proponunt, non possunt errare, sed sunt infallibiles.

b) *Diserte* Christus hanc infallibilitatem primatiam contulit verbis methaphoricis, quibus describit summi pastoris officium. Dum Vulgata latina, impar vertendo textui primitivo, ter adhibet verbum „pasce“, in evangelio graeco leguntur: βόσκει, ποιμαίνει, βόσκει.^a Vocabulo ποιμαίνειν = regere, ducere, praeire gregem, primati generaliter iniungitur, ne gregem errare sinat, neve lupo eum exponat, neve demum, a fortiore, ipse eum seducat. Atqui falsam fidem docendo pastor summus gregem fidelium errare sineret, lupo exponeret, immo ipse seduceret. Ergo iam vocabulum ποιμαίνει innuit infallibilitatem primatiam. Luculentius tamen vocabulum βόσκει. Βόσκειν = pabulum praebere, nutrire gregem, pascere eum sensu stricto, significat speciatim officium gregem rationalem fidelium docendi, cum primum et essentielle pabulum gregis fidelis sit fides. Atqui huic officio primas ecclesiae aptus non esset, si esset fallibilis in docendo. Etenim primas, si gregi Christi errorem propinaret, non propinaret pabulum, sed venenum. Ergo quoties summus pontifex totam ecclesiam verbo pascit seu quoties proponit doctrinam ab universo grege Christi profitendam, toties est infallibilis.

Denique hoc quoque textu gallicani evidentiter refelluntur. Nam Petrus, resp. eius successor Io 21, 15—17 ponitur pastor, et quidem pastor infallibilis, quin pendeat a grege, i. e. ab episcopis et fidelibus sive a tota ecclesia. Dum e contrario gallicani dicendo decreta pontificia nonnisi consensu ecclesiae irreformabilia fieri, revera pastorem subiectum declarant ovibus. Secundum gallicanos non pastor oves duceret et pasceret, sed oves ducerent et pasceret pastorem! Atque hac absurditate non solum negant infallibilitatem pontificiam, sed ipsum primatum romani pontificis.

Itaque Scriptura sacra infallibilitatem Petri et successorum eius indubie testatur ex ore Christi ipsius. Iesus Christus, cum ad finem praedicationis in Galilaea primum loqueretur de primatu, una cum primatu promisit etiam infallibilitatem pontificiam. Tum imminente passione sua affirmavit se principi futuro ecclesiae infallibilitatem exorasse. Denique post resurrectionem conferens

effective primatum, contulit etiam infallibilitatem primatiam. Huic argumento biblico iungitur argumentum historicum aequè luculentum.

II. ARGUMENTUM HISTORICUM.

Quamvis infallibilitas novissimo demum tempore definita sit, eam nihilominus omni tempore romani pontifices tenuerunt, patres et theologi docuerunt, necnon concilia declaraverunt.

1. *Romani pontifices infallibilitatem papalem semper tenuerunt* consentiente universa ecclesia. Quod elucet abunde ex sequentibus pontificum actibus:

a) *Romani pontifices saepe praescripserunt formulas fidei*, ut *Damasus* papa pro haereticis et schismaticis orientalibus redeuntibus ad ecclesiam,¹ *Hormisdas* pro episcopis acacianis,² *Leo IX* pro Petro episcopo antiocheno,³ *Paschalis II* pro metropolitanis occidentalibus.⁴ Istae formulae pro tesseris orthodoxiae habebantur ab universa ecclesia. E. g. formula Hormisdæ non solum subsignari debuit ab episcopis, qui ad schisma acacianum defecerant, sed immo subscripta fuit a 2500 episcopis,⁵ a patriarchis constantinopolitanis Epiphanio, Ioanne et Menna, ab imperatore Iustiniano,⁶ denique a patribus graecis et latinis synodi oecumenicae VIII.⁷

b) *Romani pontifices haereticos et in fide quomodolibet errantes peremptorie damnavunt*. Ita *Victor I* quartodecimanos (c. 196) et *Theodotum coriarium* damnavit,⁸ *Zephyrinus* (c. 202—219) montanistas,⁹ *Stephanus* († 257) rebaptizantes,¹⁰ *Damasus* (a. 380) apollinaristas,¹¹ *Innocentius I* (401—417) et *Zosimus* (a. 418) pelagianos,¹² *Caelestinus* (a. 431) nestorianos,¹³ *Leo I* (a. 449) eutychianos,¹⁴ alii papae alios haereticos peremptorie

¹ *Constant*, Epistolae romanorum pontificum, Paris 1721, I, 510.

² *Denz.* n. 171.

³ *Denz.* n. 343.

⁴ *Denz.* n. 357.

⁵ *Rusticus*, *Adversus acephalos disputatio*, versus finem; *ML* 67, 1251.

⁶ V. ipsum *Döllinger*, *Kirchengeschichte* I, 2. ed., Landshut 1843, 177.

⁷ V. infra: Concilia oecumenica inf. papalem agnoverunt.

⁸ *Euseb.* 5, 24. 28.

⁹ V. supra p. 132.

¹⁰ V. supra p. 124.

¹¹ *Denz.* n. 58—82.

¹² *Prosper*, *Contra Collatorem* c. 5. 21; *ML* 51, 225 sqq. 270.

¹³ *Caelestin.*, Ep. 8—20; *ML* 50, 447—522.

¹⁴ *Denz.* n. 143 sq.

damnarunt et definitive vicerunt. Quamvis enim haeretici sententias latas repudiarent multosque ad suas partes traherent, ecclesia universalis iudicium romanorum pontificum semper agnovit et observavit. Immo vel concilia oecumenica huiusmodi iudiciis simpliciter accesserunt. E. g. patres concilii ephe-sini absque ulla disceptatione collaudant Caelestinum papam, „qui“, aiunt, „ante nostram sententiam haeretica Nestorii dogmata damnavit, et ante nos sententiam in ipsum tulit prospiciens securitati ecclesiarum et piae sanctaeque fidei . . . Coacti per ss. canones et epistolam ss. patris nostri et comministri Caelestini . . . ad lugubrem hanc contra eum sententiam *necessario* venimus.“¹

c) *Romani pontifices decreta fidei a se lata irreformabilia esse censuerunt.* Ita Zosimus (418) episcopos africanos monet, quod „patrum traditio apostolicae sedi auctoritatem tantam tribuerit, ut de eius iudicio disceptare nullus auderet . . . ut nullus de nostra possit retractare sententia.“² Bonifacius I (422) scribit: „Universi fratres intelligant . . . de nostro non esse iudicio retractandum . . . Numquam enim licuit de eo rursus, quod semel statutum est ab apostolica sede, tractari.“³ Caelestinus I (422—432): „Beatissimae et apostolicae sedis inviolabiles sanctiones sunt.“⁴ Leo M. (451) concilio chalcedonensi omnem disputationem interdicat contra ea, quae ipse iam definiverit, „cum . . . plenissime et lucidissime per litteras, quas ad beatae memoriae Flavianum episcopum misimus, fuerit declaratum, quae sit de sacramento incarnationis Domini nostri Iesu Christi pia et sincera confessio.“⁵ Simplicius (476) ad Acacium episcopum constantinopolitanum: „Quia sanctae memoriae praedecessorum nostrorum exstante doctrina, contra quam nefas est disputare . . . plana atque perfecta sunt omnia, quibus potest vel deceptus ab haeticis erudiri, vel in vinea Domini plantandus institui.“⁶ Clemens VI (1351) ecclesiae armenae credendum praescripsit:

¹ Harduin, Conciliorum collectio I, 1422 E; Mansi, Conciliorum collectio IV, 1211 C.

² Denz. n. 109.

³ Denz. n. 110.

⁴ Caelest. I, Epist. 21, c. 11, n. 12; Coustant 1, 1193.

⁵ Leo I, Epist. 93, c. 2; ML 54, 937 sq.

⁶ Denz. n. 159.

„Romanum pontificem, dubiis emergentibus circa fidem catholicam, posse per determinationem authenticam, cui sit inviolabiliter adhaerendum, finem imponere, et esse verum et catholicum, quidquid ipse auctoritate clavium sibi traditarum a Christo determinat esse verum: et quod determinat esse falsum et haereticum, sic censendum.“¹

d) *Romani pontifices infallibilitatem sedis apostolicae negantes damnarunt.* Sixtus IV (1478) damnavit propositionem Petri de Osma: „Ecclesia urbis Romae errare potest.“² Leo X damnavit errorem Lutheri: „Si papa cum magna parte ecclesiae sic vel sic sentiret, nec etiam erraret, adhuc non est peccatum aut haeresis, contrarium sentire . . . donec fuerit per concilium universale alterum reprobatum, alterum approbatum.“³ Alexander VIII (1690) damnavit propositionem: „Futilis et toties convulsa est assertio de pontificis romani supra concilium oecumenicum auctoritate atque in fidei quaestionibus decernendis infallibilitate“,⁴ item propositionem gallicanam: „In fidei quoque quaestionibus praecipuas summi pontificis esse partes, eiusque decreta ad omnes et singulas ecclesias pertinere, nec tamen irreformabile esse iudicium, nisi ecclesiae consensus accesserit.“⁵

Constat ergo romanos pontifices semper conscios fuisse suae infallibilitatis eamque et verbis asseruisse et factis exercuisse in facie vultuque totius ecclesiae.

2. *Patres et theologi infallibilitatem papalem semper docuerunt*, sin minus literaliter, certo tamen realiter.

a) *Patres* inde a saeculo secundo uno quasi ore sedem apostolicam praedicant esse incorruptae fidei cathedram. Ita:

S. Irenaeus statuit ecclesiam romanam esse normam fidei omnium ecclesiarum, quia vi primatus illaesam semper conservavit traditionem apostolicam: „Ad hanc enim ecclesiam propter potentiorum principalitatem necesse est omnem convenire ecclesiam, hoc est eos qui sunt undique fideles, in qua semper ab his, qui sunt undique, conservata est ea, quae est ab apostolis traditio.“⁶ Quod manifesto supponit infallibilitatem ecclesiae romanae sive

¹ Denz. n. 3022.

² Denz. n. 730.

³ Denz. n. 768.

⁴ Denz. n. 1319.

⁵ Denz. n. 1325.

⁶ Adv. haeres. 3, 3, 1. Hunc textum fusius examinavimus supra p. 130—132.

episcopi romani, quippe cum ex mente Irenaei et totius antiquitatis auctoritas doctrinalis penes solum episcopum resideat.

S. Cyprianus affirmat „Petri cathedram“ esse „ecclesiam principalem, unde unitas sacerdotalis exorta est“ et ad quam „perfidia [i. e. haeresis] non possit habere accessum“.¹ Aliis verbis: Sedes romana, cum potiatu primatu, est principium unitatis pro omnibus episcopis, quia in fide nec fallit nec fallitur. Hoc testimonium non infirmatur eo, quod *Cyprianus* restitit papae *Stephano* decernenti, ne haeretici ad ecclesiam catholicam redeuntes rebaptizentur.² Nam *Cyprianus* existimavit (quamvis falso) istud decretum non pertinere ad fidem, sed ad disciplinam, et quidem ad rem disciplinarem variis in locis variam ac proin cuique episcopo liberam.³ Quodsi ergo *Stephani* decreto restitit, restitit utique auctoritati papali, non tamen infallibilitati, ac etiam ipsam suam renitentiam contra auctoritatem papalem paulo post martyrio purgavit.⁴

S. Hieronymus, quum orientales acriter dissiderent de quaestione, num in s. Trinitate admittendae essent una vel tres „hypostases“, responsum peremptorium petiit a *Damaso* papa: „Ideo mihi cathedram Petri et fidem apostolico ore laudatam censui consulendam . . . Apud vos solos incorrupta patrum servatur hereditas . . . Vos estis lux mundi.“⁵

S. Augustinus de causa Pelagii ait: „Inde [Roma] rescripta venerunt; causa finita est; utinam aliquando finiatur error.“⁶

¹ Ep. 59, n. 14; *Hartel* 683.

² *Euseb.*, *Hist. eccl.* 7, 5; *MG* 20, 642.

³ Sic enim ad *Stephanum* scribit de rebaptismate: „Ceterum scimus quosdam, quod semel imbiberint, nolle deponere, nec propositum suum facile mutare, sed salvo inter collegas pacis et concordiae vinculo quaedam propria, quae apud se semel sunt usurpata, retinere. Qua in re nec nos vim cuiquam facimus aut legem damus, quando habeat in ecclesiae administratione voluntatis suae arbitrium liberum unusquisque praepositus.“ Ep. 72, n. 3; *Hartel* 778.

⁴ Ita enim *s. Augustinus* de „patre“ suo *Cypriano*: „Accessit huc etiam, quod tamquam sarmentum fructuosissimum [i. e. viti catholicae ecclesiae inviolabiliter coniunctum], si quid in eo fuerat emendandum, purgavit pater falce passionis.“ Ep. 93, n. 40, ad *Vincent.* Rogat.; *ML* 33, 340. Cf. *Ottiger*, *Theol. fund.* II, 667—677; *Straub*, *De ecclesia Christi* II, 404—410.

⁵ Ep. 15, n. 1, ad *Damasum*; *ML* 22, 355.

⁶ *Sermo* 131, c. 10; *ML* 38, 734.

„De hac re litteris beatae memoriae papae Innocentii dubitatio tota sublata est.“¹

S. Prosper: „Non ergo cum istis [semipelagianis] nova acie dimicandum est . . . Tunc istorum machinae fractae sunt, tunc in superbiae suae sociis ac principibus corruerunt, quando beatae memoriae Innocentius nefandi erroris capita apostolico mucrone percussit.“²

S. Petrus Chrysologus ad Eutychem Constantinopolim scripsit: „In omnibus autem hortamur te, frater honorabilis, ut his, quae a beatissimo papa romanae civitatis scripta sunt, obedienter attendas, quoniam beatus Petrus, qui in propria sede et vivit et praesidet, praestat quaerentibus fidei veritatem. Nos enim pro studio pacis et fidei, extra consensum romanae civitatis episcopi, causas fidei audire non possumus.“³

Est ergo mendacium apertum fallibilistarum: doctrinam de romani pontificis inerrantia in fide patribus ignotam ac demum a theologis medii aevi paulatim inventam esse. Verum autem est:

b) *Theologos* eadem unanimitate clarius clariusque enuntiassent hanc doctrinam. Ex innumeris fere, qui incipiendo a Beda Venerabili († 735) usque ad aevum recens infallibilitatem pontificiam tutati sunt,⁴ memorentur:

Principes theologiae scholasticae. *S. Thomas*, postquam statuit summo pontifici a Christo traditam esse potestatis plenitudinem super universam ecclesiam, et in hac potestatis plenitudine ipsi etiam datam esse plenitudinem potestatis doctrinalis, addit: „Ad illius auctoritatem pertinet editio symboli, ad cuius auctoritatem pertinet finaliter determinare ea, quae sunt fidei, ut ab omnibus inconcussa fide teneantur. Hoc autem pertinet ad auctoritatem summi pontificis.“⁵ *S. Bonaventura* verbis disertis enuntiat plenitudinem auctoritatis magistralis pontifici commissam, cuius definitioni qui non acquieverit, reputandus sit haereticus:

¹ Contra duas epist. Pelag. lib. 2, c. 3, n. 5; *ML* 44, 574.

² Contra Collatorem c. 21. al. 41, n. 1; *ML* 51, 270.

³ Inter epist. Leonis M. ep. 25, c. 2; *ML* 54, 743.

⁴ Plurima eorum testimonia v. apud *Heinrich*, Dogmatik II, § 97.

⁵ 2, 2, q. 1, a. 10; cf. De pot. q. 10, a. 4. ad 13; in Matth. 16, n. 2.

„Quia curia romana hoc determinat, haereticum est aliud pertinaciter affirmare.“¹

Posterioris temporis theologi doctori angelico et seraphico omnino consentiunt testantibus Bellarmino, Suarezio aliisque multis.² *Bellarminus* „sententiam communissimam fere omnium catholicorum“ esse affirmat propositionem: „Summus pontifex, cum totam ecclesiam docet, in his, quae ad fidem pertinent, nullo casu errare potest.“³ *Suarez* item: „Veritas catholica est pontificem definientem ex cathedra esse regulam fidei, quae errare non potest . . . Ita docent hoc tempore omnes catholici doctores, et censeo esse rem de fide certam.“⁴ Opinionem adversam soli gallicani ex tempore concilii constantiensis disseminare coeperunt. Attamen:

Gallicani ipsi eorumque fautores fassi sunt se defendere opinionem novam ac communi traditioni contrariam. Ita *Gerson*, antiquioris gallicanismi parens: „Ante synodum constantiensem sic occupaverat mentes plurimorum ista traditio [de infallibilitate papali], ut oppositorum dogmatizator fuisset de haeretica pravitate vel notatus vel damnatus.“⁵ *Tournely* vero, aegre ferens recentiorem gallicanismum „ad usum delphini“, i. e. saecularis potestatis, a theologis aulicis inventum et a rege impositum, gemit: „Non dissimulandum difficile esse, in tanta testimoniorum [pro infallibilitate papali] mole . . . non recognoscere apostolicae sedis seu romanae ecclesiae certam et infallibilem auctoritatem; at longe difficilius est eam conciliare cum Declaratione cleri gallicani, a qua recedere nobis non permittitur.“⁶ Igitur nec adversarii negare possunt theologorum de pontificia infallibilitate consensum esse universalem et constantem.

¹ Expositio super Regulam FF. Min. c. 9, n. 6, ed. Quaracchi VIII, 429. Cf. *P. Fidelis a Fanna*, Seraphici doctoris Bonaventurae doctrina de Romani Pontificis Primatu et Infallibilitate, Taurini 1870.

² Cf. *Wirceburg.*, Principia theol. n. 190 sqq.; *Melch. Canus*, Loci theol. lib. 6, c. 7; *Schrader*, De unitate romana II, 306 sqq.

³ De Romano Pontifice lib. 4, c. 2 sq.

⁴ De fide, disp. 5, sect. 8, n. 4.

⁵ De potestate ecclesiastica cons. 12.

⁶ *Tournely*, Praelectiones de ecclesia II, ed. secunda, Parisiis 1727, 134. Tournely omnium theologorum gallicanorum forsan eminentissimus et romanae sedi, quantum „libertates ecclesiae gallicanae“ tolerabant, addictissimus.

3. *Concilia oecumenica infallibilitatem papalem declaraverunt*, et quidem ea quoque, in quibus cum occidente totus oriens conveniebat sive ante schisma orientale sive schismate ad tempus sublato.

a) *Concilia oecumenica ante schisma orientale habita* infallibilitatem romani pontificis, sin minus formaliter, saltem virtualiter et aequivalenter enuntiaverunt. *Concilium ephesinum* (431) non solum scribit se sententiae dogmaticae papae Caelestini „necessario“ adhaerere,¹ sed proclamat: „Nulli dubium, immo saeculis omnibus notum est, quod sanctus beatissimusque Petrus, apostolorum princeps et caput fideique columna . . . ad hoc usque tempus et semper in suis successoribus vivit et iudicium exercet.“² In *concilio chalcedonensi* (451) lecta epistula dogmatica Leonis papae patres dixerunt: „Omnes ita credimus; orthodoxi ita credunt; anathema ei, qui non ita credit. Petrus per Leonem locutus est.“³ *Concilium constantinopolitanum IV* (869), accedendo formulae Hormisdæ, sollemniter pronuntiavit: „Prima salus est regulam rectae fidei custodire et a patrum traditione nullatenus deviare, quia non potest D. N. I. Christi praetermitti sententia dicentis: ‚Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam‘. Haec, quae dicta sunt, rerum probantur effectibus, quia in sede apostolica inviolabilis semper catholica custoditur religio . . . Quapropter sequentes in omnibus sedem apostolicam et praedicamus omnia, quae ab ipsa decreta sunt . . . in qua [sede apostolica] est integra christianae religionis et perfecta soliditas.“⁴ His concilia priora declarant in rebus fidei sedem apostolicam strenue esse sequendam, quippe quae neque de facto umquam erraverit, neque de iure errare possit, cum ipsi competat inerrantia beato Petro promissa.

b) *Concilia oecumenica habita schismate ad tempus sublato* infallibilitatem papalem lucidius adhuc professa sunt. *Concilium lugdunense II* (1274) confessionem fidei graecorum approbavit, in qua legimus: „Ipsa quoque sancta romana ecclesia summum et plenum primatum et principatum super universam ecclesiam catholicam obtinet, quem se ab ipso Domino in beato

¹ V. supra p. 225.

² Harduin I, 1478.

³ Harduin II, 306.

⁴ Thiel, Epistulae Rom. Pontif. I, 853 sq.; Harduin V, 1030 sq.

Petro, apostolorum principe et vertice, cuius romanus pontifex est successor, cum *potestatis plenitudine* recepissee veraciter et humiliter recognoscit. Et sicut prae *ceteris tenetur fidei veritatem defendere*, sic et, *si quae de fide subortae fuerint quaestiones, suo debeant iudicio definiri.*¹ In concilio florentino (1439) graeci cum latinis definierunt: „Sanctam apostolicam sedem et romanum pontificem . . . successorem esse beati Petri principis apostolorum, et verum Christi vicarium, totiusque ecclesiae caput et omnium christianorum patrem ac *doctorem* existere; et ipsi in beato Petro pascendi, regendi et gubernandi universalem ecclesiam a Domino nostro Iesu Christo *plenam* potestatem traditam esse.“² Atqui, si romanus pontifex eandem plenitudinem potestatis habet ac Petrus apostolus; si ipsius est prae ceteris fidem defendere et definire; si ipse demum omnium christianorum summus doctor est, patet eum infallibilem esse.

Hinc pontificiam infallibilitatem „sancta sedes semper tenuit, perpetuus ecclesiae usus comprobat, ipsaque oecumenica concilia, ea imprimis, in quibus oriens cum occidente in fidei caritatisque unionem conveniebat, declaraverunt.“³ „At vero cum hac ipsa aetate, qua salutifera apostolici muneris efficacia vel maxime requiritur, non pauci inveniantur, qui illius auctoritati obtrectant“, *concilium vaticanum* „necessarium omnino esse“ censuit, „praerogativam, quam unigenitus Dei Filius cum summo pastoralis officio coniungere dignatus est, sollemniter asserere.“⁴ Concilium ergo vaticanum solummodo infallibilitatem pontificiam, quam ex Scriptura sacra Traditioneque christiana pontifices, patres, theologi et concilia eruerant et explicaverant, sollemniter asseruit sive proposuit. In hoc prorsus solo est „novitas“ istius dogmatis, ut exhinc negatio infallibilitatis pontificiae sit *haeresis formalis*, cum usque ad concilium vaticanum fuerit tantummodo error *haeresi proximus*.

Obiectiones praecipuas contra infallibile magisterium romani pontificis resecurimus in argumentorum expositione. Supersunt

¹ Denz. n. 466.

² Denz. n. 694.

³ *Conc. vatican.*, Constitutio dogmatica de romani pontificis infallibili magisterio; Denz. n. 1832.

⁴ Loc. cit.; Denz. n. 1838.

tamen difficultates quaedam petitae partim ex falsa interpretatione dogmatis vaticani, partim ex falsa interpretatione historiae papalis.

I^o *Ex falsa interpretatione dogmatis vaticani* fallibilistae inferunt admissa infallibilitate pontificia papam fieri impeccabilem et omniscium; papam definire posse, quidquid sibi libuerit; omnia et singula, quaecumque papa aliquis scripserit vel elocutus sit, fide divina credenda esse etc. Verum hae et similes facetiae retunduntur clarissimis verbis definitionis vaticanae: „Definimus: romanum pontificem, cum ex cathedra loquitur, id est, cum omnium christianorum pastoris et doctoris munere fungens pro suprema sua apostolica auctoritate doctrinam de fide vel moribus ab universa ecclesia tenendam definit, per assistentiam divinam . . . infallibilitate pollere.“ His verbis tum *condicio*, sub qua, tum *causa*, ex qua papa infallibilis est describuntur ita, ut confundant absurditates citatas.

Condicio infallibilitatis papalis ea est, ut loquatur *ex cathedra*, scil. ut „omnium christianorum pastoris et doctoris munere fungens pro suprema sua apostolica auctoritate doctrinam de fide vel moribus ab universa ecclesia tenendam definiat.“ *Hinc papa, quoties non hoc sensu strictissimo loquitur ex cathedra, errare potest.* Errare proinde potest tum in agendo tum in credendo tum in docendo. *In agendo* quidem, cum infallibile magisterium papae, uti per se patet, haudquaquam praetendat eiusdem impeccantiam seu immunitatem a peccato. *In credendo* etiam nihil obstat, quominus papa possit errare, immo fieri haereticus formalis et apostata a fide, licet plurimi theologi sentiant Deum hoc numquam permissurum esse.¹ *In docendo* denique papa errare

¹ Placet opinio *Suarezii*: „Quod licet multi verosimiliter affirmant (papam posse incidere in haeresim), mihi tamen breviter et magis pium et probabilius videtur, posse quidem papam-ut privatam personam errare ex ignoratione, non tamen ex contumacia. Quamvis enim efficere Deus possit, ut haereticus papa non noceat ecclesiae, suavior tamen modus divinae providentiae est, ut, quia Deus promisit papam definientem numquam erraturum, consequenter provideat, ne umquam haereticus sit“ (*Suarez*, De fide disput. 10, sect. 6, n. 11). Si tamen re papa haereticus notorius fieret, hoc ipso potestatem papalem amitteret, cum profecto non possit esse caput ecclesiae, qui desiit esse membrum eius. Proinde eius haeresis nullum ecclesiae praeiudicium afferret, uti recte animadvertunt *Viva* (Thes. damn., parte 2) et *Tanner* (Theol. scholast., disput. de fide q. 4, dub. 6).

potest, scil. si docet ut magister privatus, vel ut episcopus ecclesiae romanae, vel ut metropolita et patriarcha occidentis, vel etiam ut papa, quatenus non stricte loquitur ex cathedra sensu supra exposito.

Causa infallibilitatis papalis vi definitionis vaticanae est „*assistencia divina*“. Hinc papa infallibilis efficitur *cooperatione supernaturali* Spiritus Sancti, qui pontificem actu definientem praeservat ab errore. Quare ridicule adversarii asserunt nos papae attribuere omniscientiam vel saltem habitum inerrantiae personalem.¹ Tamen infallibilitas papae, cum non nitatur inspiratione nec revelatione, sed assistentia tantummodo divina, praesupponit *operationem naturalem*, qua pontifex adhibeat media humana ac praesertim studium, antequam definiat. Haec vero media satis adhibita esse numquam dubitandum est, cum Spiritus Sanctus, qui vult finem, infallibilem scil. definitionem, providere etiam debeat de mediis necessariis ad finem.² Quare fallibilistae insulse timent, ne papa leviter et ignoranter definiat.

II° *Ex falsa interpretatione historiae papalis* fallibilistae contendunt pontifices nonnullos, nempe *Liberium, Vigilium* et

¹ Quamvis autem infallibilitas non sit praerogativa *personalis* eo sensu, acsi competat pontifici ratione qualitatum personalium, tamen est praerogativa *personalis*, quatenus singulis pontificibus competit, non vero seriei tantum pontificum. Gallicani quippe, duce Bossueto, distinguentes inter sedem romanam et sedentem in ea sive inter singulos quoslibet pontifices et seriem pontificum, propugnauerunt singulos quosque pontifices sedentes in romana sede errare posse, sed Deum cavere, ne in sede sive ecclesia romana „error inolescatur“. Errorem nempe ab uno papa prolatus alius quispiam papa iterum reparabit, aiunt gallicani, et sic demum errantibus singulis sedentibus, sedes ipsa sive series pontificum ab errore immunis erit. Verumtamen patet chimaeram plane esse seriem infallibilem ex elementis fallibilibus conflata, vel sedem infallibilem, in qua sedent pontifices fallibiles. Quum ergo, fatentibus etiam gallicanis, series pontificum sive sedes apostolica infallibilis sit, consequenter singuli quique pontifices ut personae concreatae et individuae infallibiles esse debent.

² Et vero, quanta sollertia summi pontifices soleant praeparare definitiones cathedrales, *concil. vaticanum* sic testatur: „Romani autem pontifices, prout temporum et rerum condicio suadebat, nunc convocatis oecumenicis conciliis aut explorata ecclesiae per orbem dispersae sententia, nunc per synodos particulares, nunc aliis, quae divina suppediebat providentia, adhibitis auxiliis, ea tenenda definiverunt, quae sacris Scripturis et apostolicis traditionibus consentanea, Deo adiutore, cognoverant. Neque enim

Honorium facto errasse in definiendo. Cum autem haec facta ad historiam ecclesiae pertineant et toties iam explorata sint, breviter tantum ea perstringimus.

Liberius (352—366) subscripsit tertiae formulae sirmiensi, in qua reticebatur vox „consubstantialis“ (ὁμοούσιος), tessera nicaenae fidei contra arianos; *Vigilius* (538—555) quae prius in „Iudicato“ damnaverat „tria capitula“,¹ postea in „Constituto“ iterum approbans; *Honorius* (625—638) ad Sergium, auctorem monothelismi, duas epistulas dedit, in quibus nec de una nec de duabus voluntatibus in Christo loquendum esse consensit.

Ast haec facta prorsus nihil rei habent cum infallibili magisterio papae, cum in ipsis nulla definitio ex cathedra insit. Ex cathedra enim pontifex romanus tunc tantum loquitur, „cum omnium christianorum pastoris et doctoris munere fungens pro suprema sua apostolica auctoritate doctrinam de fide vel moribus ab universa ecclesia tenendam definit“. Quod tamen nec *Liberius*, nec *Vigilius*, nec *Honorius* fecerunt, uti patet. Si ergo errarunt, certe non errarunt in definienda ex cathedra fide. Eos tamen haudquaquam errasse historiographi et apologetae iam dudum probarunt. *Liberius* violentia et aerumnis exsili adactus subscripsit formulae sirmiensi tertiae, quae, quamvis sensu semiariano detorqueri posset, in se nullum errorem continet. *Vigilius*, quamvis in iudicandis tribus illis capitulis inconstans fuerit priore documento placare volens orientales, posteriore occidentales, tamen nullam doctrinam de fide utcumque tetigit. *Honorius*, a *Sergio* callide circumventus, imprudenter quidem dissuasit a praedicanda gemina voluntate in Christo atque ita inscianter confovit nascentem monothelismi haeresim; verum orthodoxam doctrinam de duabus voluntatibus et operationibus physicis in Christo sine dubio admisit.²

Petri successoribus Spiritus Sanctus promissus est, ut eo revelante novam doctrinam patefacere, sed ut, eo assistente, traditam per apostolos revelationem seu fidei depositum sancte custodirent et fideliter exponerent.“ *Denz. n.* 1836.

¹ Theodorum mopsuestenum eiusque scripta; scripta Theodoretī contra Cyrillum; epistolam Ibae edesseni ad Marin persam.

² Propterea *Honorius* a concilio oecumenico VI (680) damnatus est, non quasi haeresim tenuerit vel docuerit, sed quia „immaculatam fidem

Itaque evanescunt difficultates omnes, quas adversarii contra infallibilitatem romani pontificis congesserunt. Vel si quae adhuc remanent, dilucidantur ex iis, quae iamiam dicenda sunt de magisterii ecclesiastici exercitio.

CAPUT II.

DE EXERCITIO MAGISTERII ECCLESIASTICI.¹

In ipso magisterii ecclesiastici exercitio duo spectari possunt: *objectum*, circa quod exercetur, et *actus*, per quos exercetur magisterium ecclesiasticum. De his duobus ergo agendum.

ARTICULUS I.

DE OBIECTO MAGISTERII.

Objectum magisterii ecclesiastici obvie sumptum patet. Etenim Christus ecclesiam docendi potestate instruxit quoad totam religionem christianam. Ergo de omnibus veritatibus, quae ad religionem christianam pertinent, ecclesia docens *authentice* statuere valet. Quaeritur autem, num ecclesia docens omnes istas

subvertere permisit“, uti loquitur ipsum concilium, sive quia, uti exponit Leo II, „flammam haeretici dogmatis non, ut decuit apostolicam auctoritatem, incipientem exstinxit, sed negligentia confovit“. Cf. *Schneemann*, Studien über die Honoriusfrage, Freiburg 1864; *Hefele*, Konziliengeschichte III, 2. Aufl., 145 sq. 290 sq.; *Grisar*, Art. „Honorius I“ in: *Wetzer und Welle*, Kirchenlexikon, 2. Aufl., VI, 230 sq.; *Görres*, Die Verurteilung des Papstes Honorius I., in: Zeitschrift für wissenschaftliche Theologie 1903, 512 sq.; *Chapman*, The condemnation of pope Honorius, London 1907; *Hergenröther-Kirsch*, Kirchengeschichte, 5. Aufl., I, 668—684.

¹ Quaestiones huc spectantes tractantur a plerisque auctoribus, qui scripserunt de authentia et de infallibilitate magisterii ecclesiastici: Cf. supra p. 192. 206 sq. Quibus adde: *Bellarmin.*, Controversiae christianae fidei, tract.: De conciliis et ecclesia; *Thomassin*, Dissert. in conc., Paris 1667; *Muzzarelli*, De auctoritate Romani Pontificis in conc. general. (opus saepe recusum); *Denzinger*, Vier Bücher von der religiösen Erkenntnis, Würzburg 1856; *Heinrich*, Dogmatische Theologie, t. I et II; *Hefele*, Konziliengeschichte I, Freiburg 1873, 1—82; *Scheeben*, Dogmatik I, Freiburg 1873, 177—268; *idem* Art. „Concil“ in: Kirchenlexikon; *Kleutgen*, Die Theologie der Vorzeit V, Münster 1874, 334—490; *Palmieri*, De Romano Pontifice, Romae 1877, 581—630; *Franzelin*, De divina Traditione et Scriptura, 3. ed., Romae 1882,

veritates non tantum authentice, sed etiam *infallibiliter* definire valeat, vel quodnam sit *obiectum magisterii infallibilis*.

Concilium vaticanum generatim statuit magisterium ecclesiasticum infallibile esse „in definienda *doctrina de fide vel moribus*“.¹ Quid veniat sub rebus fidei et morum, quatenus constituunt obiectum magisterii infallibilis, distinctius edicitur in *schemate constitutionis vaticanae*, in quo legimus: „*Obiectum igitur infallibilitatis tantum patere docemus, quantum fidei patet depositum et eius custodiendi officium postulat*; adeoque prae-rogativam infallibilitatis, qua Christi ecclesia pollet, ambitu suo complecti tum *universum Dei verbum revelatum*, tum *id omne*, quod licet in se revelatum non sit, est tamen eiusmodi, *sine quo illud tuto conservari*, certo ac definitive ad credendum proponi et explicari, aut contra errores hominum ac falsi nominis scientiae oppositiones valide asseri defendique *non possit*.“² Quae, licet definiri propter dissolutionem concilii non potuerint, tamen clare manifestant ecclesiam duplex obiectum infallibilitatis distinguere: *obiectum directum* seu *primarium* et *obiectum indirectum* seu *secundarium*. Illud amplectitur universum Dei verbum revelatum sive depositum fidei apostolicum; istud amplectitur id omne, sine quo verbum Dei revelatum sive depositum fidei apostolicum conservari, explicari et defendi non possit. De utroque obiecto speciatim dicendum est.

§ 1. DE OBIECTO INFALLIBILITATIS DIRECTO.

Infallibilitas ecclesiae directe et primario amplectitur universum verbum Dei revelatum sive *solum et totum depositum fidei apostolicum*.

263—315; Forget, Art. „Conciles“ in: Dictionnaire de théologie catholique et in: Dictionnaire apologétique; Choupin, Valeur des décisions doctrinales et disciplinaires du S. Siège, Paris 1907; Billot, De ecclesia Christi I, 3. ed., Prati 1909, 392—440. 699 sqq.; Straub, De ecclesia Christi II, Oeniponte 1912, 187—348.

¹ Formula „doctrina de fide vel moribus“ non ita intelligenda est, acsi res morum non sint res fidei, sed ita, ut aliae veritates credendae tantum, aliae autem et credendae et insimul agendaе sint; aliis verbis hac formula distinguuntur speculativa et practica in uno eodemque obiecto religionis christianae.

² Collectio Lacensis conciliorum VII, 570.

I. SOLUM DEPOSITUM FIDEI APOSTOLICUM.

Revelationem christianam numquam locum cessuram esse alii oeconomiae revelatae patet ex iis, quae de perpetuitate revelationis messianae et de indefectibilitate ecclesiae diximus.¹ Sicuti autem non potest abrogari revelatio in Vetere Testamento incoepa et in Novo perfecta, ita neque obiective augeri potest, sed *manet prorsus occlusa ex morte ultimi apostoli*. Quod quidem clare eloquuntur et sacra Scriptura et Traditio patristica.

1. *Sacra Scriptura*. Evangelium, quod praedicare iubet *Christus* omnibus temporibus et creaturis, constringitur iis, quae ipse apostolis revelavit visibiliter docens et invisibiliter mittens Spiritum Sanctum: „Euntes . . . docete omnes gentes . . . docentes eos servare omnia, quaecumque mandavi vobis . . . Adhuc multa habeo vobis dicere: sed non potestis portare modo. Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem.“² Sola ergo veritas, quam apostoli a Christo et Spiritu Sancto acceperunt, est veritas christiana omnibus gentibus et temporibus praedicanda. Praeter hanc veritatem „non est aliud evangelium“, uti scribit s. *Paulus*.³ Unde et omnes fideles dicuntur „superaedificati super fundamentum apostolorum et prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Iesu“,⁴ i. e. fundamentum doctrinale ecclesiae est revelatio Veteris Testamenti per prophetas et revelatio Novi Testamenti consummata per apostolos, cuius principium et finis est Christus Iesus. Quapropter successores apostolorum ubique exhibentur ut testes et doctores eorum tantummodo, quae acceperant ab apostolis.⁵ Monentur depositum fidei apostolicum inviolabiliter servare: „Formam habere sanorum verborum, quae a me audisti in fide . . . Bonum depositum custodi per Spiritum Sanctum.“⁶ Vetantur qualemcumque doctrinam novam accipere, etiamsi nomine revelationis supernaturalis veniat: „Sed licet nos aut angelus de caelo evangelizet vobis, praeterquam quod evangelizavimus vobis, anathema sit.“⁷ Praeter depositum apostolicum igitur ecclesia non habet aliam revelationem fidelibus tradendam.

¹ Cf. supra p. 24—28.

² Mt 28, 20; Io 16, 12 sq.

⁴ Eph 2, 20.

⁶ 2 Tim 1, 13 sq.

³ Gal 1, 6.

⁵ 1 Tim 4, 5; 2 Tim 2, 2; 3, 14.

⁷ Gal 1, 8.

2. *Traditio patristica.* Praeclare iam *Tertullianus*: „Nobis curiositate opus non est post Christum Iesum; nec inquisitione post evangelium. Cum credimus, nihil desideramus ultra credere. Hoc enim prius credimus, non esse quod ultra credere debeamus . . . Hanc tibi fossam [terminum] determinavit ipse [Christus], qui te non vult aliud credere, quam quod instituit, ideoque nec quaerere.“¹ *Augustinus*: „Quod nos admonet [Cyprianus], ut ad fontem recurramus, id est, ad apostolicam traditionem, et inde canalem in nostra tempora dirigamus, optimum est et sine dubitatione faciendum.“² *Hieronymus*: „Exceptis apostolis, quodcumque aliud postea dicitur, abscindatur, non habeat auctoritatem.“³ *Vincentius lirinensis*: „Vocum novitates [postapostolicas] recipere atque sectari numquam catholicorum, semper vero haereticorum fuit . . . Cunctis satis evidenter perspicueque monstratur, hoc apud omnes fere haereses quasi sollemne esse ac legitimum, ut semper profanis novitatibus gaudeant, antiquitatis scita fastidiant, et per oppositiones falsi nominis scientiae a fide naufragent. Contra vero catholicorum hoc vere proprium, deposita sanctorum patrum et commissa servare, damnare profanas novitates, et sicut dixit apostolus, ‚si quis annuntiaverit praeterquam quod acceptum est, anathema sit‘.“⁴

Unde patet revelationes, quae post apostolos factae sunt, fiunt vel fient, non pertinere ad depositum fidei, quod ecclesiae custodiendum, explicandum et proponendum commissum est. Numquam ergo de talibus revelationibus privatis infallibile iudicium ecclesia ferre potest vel ferre intendit.⁵ Revelationis publicae (i. e. omnibus hominibus destinatae) depositum morte ultimi apostoli consignatum est ita, ut nullum exinde incrementum *in se* patiatur. Quare merito damnata est haec sententia modernistarum: „Revelatio obiectum fidei catholicae constituens, non fuit cum apostolis completa.“⁶

¹ De praescriptionibus c. 7. 10; *ML* 2, 20. 24.

² De baptismo contra Donatistas lib. 5, c. 26; *ML* 43, 194.

³ Breviarium in Psalmos, Ps. 86, v. 6; *ML* 26, 1084.

⁴ Commonitorium I, c. 24; *ML* 50, 670. 671 sq.

⁵ Cf. Demonstrat. christ. p. 33. Praeclare de his quaestionibus agit *Franzelin*, De divina Traditione et Scriptura, ed. 3., Romae 1882, 263 sqq.

⁶ Decretum „Lamentabili“, 3. iul. 1907; *Denz.* n. 2021.

Sicuti autem infallibilitas ecclesiastica complectitur solum depositum apostolicum, ita complectitur:

II. TOTUM DEPOSITUM FIDEI APOSTOLICUM.

Nam luce clariora sunt verba, quibus Christus magisterio ecclesiae pollicetur perennem suam assistentiam, ut doceat universum mundum omnibus diebus *omnia, quaecumque mandavit ipse*,¹ necnon Spiritum Sanctum, qui inducat ecclesiam in *omnem veritatem*,² utique revelatam. Quaecumque ergo formaliter revelata sunt, obiectum infallibilitatis sunt, sive ea in deposito continentur *explicite* sive *implicite*.

1. *Explicite revelata* sunt ea, quae non solum quoad conceptum, sed quoad proprium terminum in deposito prostant, uti e. g.: „In principio creavit Deus caelum et terram;“³ „Et Verbum caro factum est.“⁴ Quae, cum tanta perspicuitate revelata sint, in ecclesia numquam ignorari potuerunt ac proinde a primis iam saeculis fidelibus proponi debuerunt praedicatione explicita, constanti et universali. De istis profecto maxime valet notus ille canon *Vincentii lirinensis*: „In ipsa catholica ecclesia magnopere curandum est, ut id teneamus, quod ubique, quod semper, quod ab omnibus creditum est.“⁵

2. *Implicite revelata* sunt ea, quae non quidem proprio termino, sed tamen quoad conceptum vel sensum in deposito prostant, v. g. in Christo esse duas voluntates; Spiritum Sanctum procedere a Patre Filioque. Quae, cum ad pleniorum profundiorumque intelligentiam revelationis faciant, in ecclesia primitiva non statim intellecta et praedicata, sed implicita tantum fide credita fuerunt. Decursu vero saeculorum, proficiente scientia theologica, obortis controversiis atque Spiritu Sancto ecclesiam dirigente, *implicite revelata et credita per magisterium infallibile* pedetentim explicari et demum definitive proponi potuerunt et poterunt.⁶

¹ Mt 28, 20.

² Io 16, 13.

³ Gn 1, 1.

⁴ Io 1, 14.

⁵ Commonitor. I, c. 2; ML 50, 640.

⁶ Quibusnam modis implicite revelata in explicite revelatis contineantur, exponi solet in tractatu dogmatico: „De fide“.

Exinde claret depositum fidei, quamvis nullum incrementum in se patiatur, pati tamen profectum *quoad nos*. De qua re egregie disserit *Vincentius lirinensis*: „Sed forsitan dicit aliquis: Nullusne ergo in ecclesia profectus habebitur religionis? Habeatur plane et maximus. Nam quis ille est tam invidus hominibus, tam exosus Deo, qui istud prohibere conetur? Sed ita tamen, ut vere profectus sit ille fidei, non permutatio. Siquidem ad profectum pertinet, ut in semetipsum unaquaeque res amplificetur: ad permutationem vero, ut aliquid ex alio in aliud transvertatur. Crescat igitur oportet et multum vehementerque proficiat tam singulorum quam omnium, tam unius hominis quam totius ecclesiae, aetatum ac saeculorum gradibus intelligentia, scientia, sapientia, sed in suo dumtaxat genere, in eodem scilicet dogmate . . . Imitetur animarum religio rationem corporum, quae licet annorum processu numeros suos evolvant et explicent, eadem tamen quae erant permanent.“¹ Ergo veritates revelatae atque magisterio infallibili ecclesiae concreditaе non sunt instar lapidum, sed instar seminum, quorum vires virtutesque innatae in dies explicari et fructus proponi debent. Quomodocumque autem explicantur et proponuntur, idem manet depositum apostolicum fideliter custodiendum et infallibiliter declarandum per ecclesiam.

Corollarium. Ex dictis sequitur in oeconomia christiana locum non esse *historiae revelationis*. Historia revelationis obtinuit usque ad finem aevi apostolici, cum per totum Vetus Testamentum a prima revelationis inchoatione usque ad Christum et apostolos continuo novae revelationes antiquis accederent; exinde autem non amplius obtinet, cum depositum revelationis morte ultimi apostoli obiective occlusum maneat. Cum tamen nihilominus depositum apostolicum decursu temporis magis magisque explicari et proponi possit et debeat, in oeconomia christiana etiam habetur *historia dogmatum*, i. e. *historia explicationis et propositionis veritatum revelatarum*. Dogmata vero ipsa, i. e. veritates semel definitive ab ecclesia propositae, *progressum historicum* sive „*evolutionem*“, quam vocant, *excludunt* aequae ac revelatio ipsa. Unde *concilium vaticanum*: „Neque enim fidei doctrina, quam Deus revelavit, velut philosophicum inventum

¹ Commonit. I, c. 23; ML 50, 667 sq.

proposita est humanis ingeniis perficienda, sed tamquam divinum depositum Christi sponsae tradita, fideliter custodienda et infallibiliter declaranda. Hinc sacrorum quoque dogmatum is sensus perpetuo est retinendus, quem semel declaravit sancta mater ecclesia, nec umquam ab eo sensu altioris intelligentiae specie et nomine recedendum . . . Si quis dixerit fieri posse, ut dogmatibus ab ecclesia propositis, aliquando secundum progressum scientiae sensus tribuendus sit alius ab eo, quem intellexit et intelligit ecclesia: A. S.¹ Item *Pius X* reiecit modernistarum „commentum evolutionis dogmatum, ab uno sensu in alium sensum transeuntium, diversum ab eo, quem prius habuit ecclesia“.²

§ 2. DE OBIECTO INFALLIBILITATIS INDIRECTO.

Infallibilitas ecclesiae indirecte et secundo amplexatur etiam veritates, quae, licet revelatae non sint, cum revelatis tamen necessario connectuntur ita, ut sine ipsis depositum custodiri nequeat. Etenim *finis infallibilitatis* est custodia depositi revelati. Atqui patet hunc finem non posse attingi, nisi ecclesia sit infallibilis, quod ad veritates cum revelatis necessario connexas attinet. Ergo etiam has veritates infallibilitas comprehendit.

Quod egregie confirmat *persuasio practica ecclesiae*, quae, uti statim videbimus, saepe iudicia peremptoria tulit de veritatibus cum deposito revelato connexas. Atqui ita agendo ecclesia infallibilitatem *exercite* extendit ad huiusmodi veritates. Ergo *generatim* constat infallibilitas ecclesiae quoad obiectum indirectum.

Iam *speciatim* ostenditur per materias praecipuas, quae ad hoc obiectum spectant, nimirum: *conclusiones theologicae; quaestiones quaedam naturales; facta dogmatica; disciplina generalis; approbatio ordinum religiosorum; canonizatio sanctorum.*

I. CONCLUSIONES THEOLOGICAE.

1. *Explicatio.* Conclusiones theologicae sensu latissimo sunt *propositiones, quae per discursum rationis inferuntur ex praemissis revelatis.* Sunt autem triplicis generis:

¹ Denz. n. 1800. 1818.

² Denz. n. 2145. Cf. 2080. 2094 sqq.

a) *Conclusiones*, quae per *discursum rationis qualemcumque* inferuntur *ex duabus praemissis revelatis*, v. g. Christus adorandus est; atqui Christus in eucharistia realiter praesens est; ergo eucharistia adoranda est. *Tales propositiones proprie sive formaliter revelatae sunt*, uti patet.

b) *Conclusiones*, quae per *discursum mere explicativum* inferuntur ex duabus praemissis, quarum *altera revelata, altera naturaliter certa est*, v. g. Christus est homo; atqui omnis homo habet animam rationalem; ergo Christus habet animam rationalem. *Liquet hanc conclusionem in sola praemissa revelata ut partem in toto contineri*, ideoque *discursum rationis nullum novum motivum assensus praebere*. Unde etiam tales propositiones proprie seu formaliter revelatae sunt.

c) *Conclusiones*, quae per *discursum rationis deductivum* sive *rigorosum inferuntur ex una praemissa revelata* et ex *altera naturaliter certa*, v. g. Filius est Verbum Dei; atqui Verbum Dei procedit ex intellectu Dei; ergo Filius procedit ex intellectu Dei. *Haec conclusio in utraque praemissa continetur; et quia conclusio sequitur partem peiorem, ipsa haberi nequit ceu veritas proprie sive formaliter revelata, sed summum potest vocari virtualiter revelata propter nexum intimum cum revelatione*. Hae propositiones stricte vocantur conclusiones theologicae, de quibus nobis est sermo.

2. *Probatio*. Ecclesiam in statuendis et diiudicandis conclusionibus theologicis infallibilem esse probatur ex fine infallibilitatis et ex praxi ecclesiae.

a) *Ex fine infallibilitatis*. Ecclesia depositum revelatum inviolabiliter custodire non potest, nisi sit infallibilis in statuendis et diiudicandis conclusionibus theologicis. Nam inter principia *revelata et conclusiones theologicas ab eis deductas talis nexus logicus existit, ut ex falsitate conclusionum necessario sequeretur falsitas principiorum*. Ergo ecclesia infallibilis est quoad conclusiones theologicas.

b) *Ex praxi ecclesiae*. Ecclesia conclusiones theologicas crebro peremptorie statuit vel diiudicavit. Sic *concilium constantiense contra Wiclef et Hus; Pius V contra Baium; Pius VI contra pistorienses et iansenistas; Pius IX contra errores modernos; Pius X contra modernistas profligaverunt propositiones,*

inter quas haud paucae conclusiones theologiae reperiuntur. Atqui hac agendi ratione ecclesia infallibilitatem actu exercito sibi vindicavit. Ergo infallibilis habenda est in his rebus. Argumentum confirmatur ex agendi ratione fidelium, qui istis ecclesiae sententiis obedientiam et assensum absolutum numquam non prae-buerunt.

Conclusionibus theologicis affines sunt:

II. QUAESTIONES QUAEDAM NATURALES.

1. *Explicatio.* Quaestiones scientiarum profanarum *per se* quidem magisterio ecclesiae non subiacent, cum pertineant ad ordinem naturalem. *Per accidens* tamen quaestiones quaedam naturales constituunt obiectum magisterii infallibilis sive directum sive indirectum.

a) In plerisque nempe scientiis profanis ac potissimum in philosophia inveniuntur *doctrinae aliquae naturales, quae insimul sunt veritates supernaturaliter revelatae*, e. g. existentia Dei, attributa Dei, immortalitas animae, creatio mundi, libertas hominis. Istiusmodi doctrinae sunt *obiectum directum infallibilitatis*, uti patet. Unde *concilium vaticanum*: „Si quis dixerit disciplinas humanas ea cum libertate tractandas esse, ut earum assertiones, etsi doctrinae revelatae adversentur, tamquam verae retineri, neque ab ecclesia proscribi possint: anathema sit.“¹ De istis ergo veritatibus resp. erroribus non loquimur.

b) Sed sunt insuper *doctrinae naturales*, quae, quamvis non sint insimul revelatae, tamen *intime connectuntur cum veritatibus revelatis*, et quidem vel ut necessaria praesupposita vel ut necessaria consecutaria principiorum revelatorum. Ista doctrinas dicimus pertinere ad *obiectum indirectum infallibilitatis*.

2. *Probatio.* a) *Ex fine infallibilitatis.* Depositum fidei destrui posset, si *ecclesia infallibilis non esset in diiudicandis doctrinis ordinis naturalis, quae ipsas res revelatas afficiunt*. Si enim e. g. philosophus affirmaret *hominem aptum esse ad investigandum omne verum*: consequenter *negatur dogma de*

¹ Denz. n. 1817. Cf. proposit. 11 in syllabo Pii IX damnatum: „Ecclesia non solum debet in philosophiam numquam animadvertere, verum debet ipsius philosophiae tolerare errores, eique relinquere, ut ipsa se corrigat.“ Denz. n. 1711.

mysteriis stricte dictis. Vel si falsas notiones substantiae cum *Spinoza* fingis, vel falsas notiones essentiae, personae, suppositi, iam non potes rectum conceptum Dei, Sanctissimae Trinitatis, unionis hypostaticae Verbi defendere. Ergo nisi ecclesia infallibiliter iudicare posset de veritate aut falsitate talium doctrinarum naturalium, actum esset de deposito fidei custodiendo et integre tradendo.

b) *Ex praxi ecclesiae.* Ecclesia saepe damnavit theses philosophicas, quae, quamvis non directe opponantur veritatibus revelatis, tamen indirecte cum eis non possunt conciliari. Exempla praebent errores *Ekardi*, *Nicolai de Ultricuria*, *Georgii Hermes*, *Antonii Guenther*, *Iacobi Frohschammer*, indifferentismi, traditionalismi, ontologismi¹ multique alii tum priorum tum nostrorum temporum per ecclesiam damnati. Decretis autem suis contra hos errores latis ecclesia absolutam obedientiam intellectualem postulavit. Generatim *concilium vaticanum* statuit: „Ecclesia, quae una cum apostolico munere docendi mandatum accepit fidei depositum custodiendi, ius etiam et officium divinitus habet falsi nominis scientiam proscribendi . . . Quapropter omnes christiani fideles huiusmodi opiniones, quae fidei doctrinae contrariae esse cognoscuntur, maxime si ab ecclesia reprobatae fuerint, non solum prohibentur tamquam legitimae scientiae conclusiones defendere, sed pro erroribus potius, qui fallacem veritatis speciem prae se ferant, habere tenentur omnino.“² *Pius X* demum errorem hunc modernistarum profligavit: „Cum in deposito fidei veritates tantum revelatae contineantur, nullo sub respectu ad ecclesiam pertinet iudicium ferre de assertionibus disciplinarum humanarum.“³

Conclusionibus theologicis aequiparanda fere sunt etiam:

III. FACTA DOGMATICA.

1. *Explicatio.* a) Factum dogmaticum sensu *latiore* intelligitur *factum, quod quidem non est revelatum, sed cum revelatione indissolubiliter cohaeret*, v. g. quod *concilium vaticanum* fuerit oecumenicum vel *Pius IX* legitimus Petri

¹ Denz. n. 501 sqq. 553 sqq. 1613 sqq. 1618 sqq. 1634 sqq. 1649 sqq. 1655 sqq. 1659 sqq. 1666 sqq.

² Denz. n. 1798.

³ Denz. n. 2005.

successor. Equidem neutrum horum factorum revelatum dici potest, se utrumque cum revelatione nexu indissolubili connectitur. Si enim alterutrum factum negaretur, constitutiones dogmaticae eiusdem concilii vel papae illico corruerent (quoad nos). Itaque factum dogmaticum est plus quam factum mere historicum, licet ecclesiasticum, quod dogma non afficit; minus tamen est factum revelatum credendoque fide divina, v. g. lapsus protoparentum, conversio Pauli. Itaque factum dogmaticum est medium inter factum revelatum et factum pure historicum, quemadmodum conclusio theologica media est inter doctrinam revelatam et doctrinam mere naturalem.

b) Sensu *strictiore* vero e tempore iansenismi factum dogmaticum intelligitur factum, quod *doctrina quaedam orthodoxa vel heterodoxa in libro quodam contineatur*. Ianseniani siquidem profitebantur ecclesiae infallibilitatem *in quaestione iuris*, num scil. talis doctrina in se spectata cum dogmate conveniat necne; negabant autem ecclesiae infallibilitatem *in quaestione facti*, num scil. talis doctrina heterodoxa tali libro revera insit, a. v. num verba alicuius libri habeant talem sensum obiective haereticum.¹ Id quidem directe non est obiectum definitionis ecclesiasticae: agitur enim de facto mere humano et quidem stabiliendo mediis prorsus humanis, regulis scil. criticis et grammaticis. Sed tamen asserimus indirecte talia facta dogmatica sive textus dogmaticos subesse infallibili ecclesiae iudicio, quatenus nempe intime connexa sint cum obiecto directo infallibilitatis ecclesiasticae.

2. *Probatio*. Ecclesiam *in diiudicandis factis dogmaticis* infallibilem esse probatur ex fine infallibilitatis et ex praxi ecclesiae.

a) *Ex fine infallibilitatis*. Ecclesia suo munere infallibiliter fidem docendi et defendendi efficaciter fungi nequit, si quilibet auctor potest impune contrarias doctrinas spargere eo, quod auctoritas ecclesiastica non recte intellexerit sensum libri sui.

¹ Non agitur de *subiectivo sensu* sive de mente auctoris, sed de obiectivo sensu, quem verba auctoris per se ferunt. De mente auctoris ecclesia neque iudicat, neque iudicare valet. Si igitur liber quidam damnatur „in sensu auctoris“, intelligendum est de sensu obiectivo libri ab auctore verbis expresso.

Atqui hoc contingeret, si ecclesia infallibilis non esset in iudicandis factis sive textibus dogmaticis. Quotiescumque enim ecclesia damnaret librum vel scriptum quoddam, auctor causari posset ecclesiam non intellexisse sensum libri damnati. Itaque inutilis foret infallibilitas in quaestione iuris, nisi ecclesia etiam infallibilis esset in quaestione facti, utrum scil. haec vel illa verba ab auctore adhibita catholicam doctrinam expriment necne. Admissa infallibilitate in abstracta quaestione iuris, negata vero infallibilitate in concreta quaestione facti, haeresum omnium pateret licentia.

b) *Ex ecclesiae praxi*, qua *generatim* decursu temporis multi libri eorumque textus vel approbati vel damnati sunt modo definitivo. Sic *concilium nicaenum I* damnavit librum Arii „Thalia“ inscriptum;¹ *concilium ephesinum* scripta Cyrilli approbavit, Nestorii damnavit;² *concilium constantinopolitanum II* tria capitula, i. e. scripta Theodori, Theodoreti et Ibae damnavit;³ *concilium constantiense* praescripsit, ut libri et documenta Ioannis Wiclef, Ioannis Hus et Hieronymi de Praga condemnata haberentur a quolibet catholico;⁴ *Leo X* errores ex operibus Lutheri decerptos damnavit;⁵ *Pius V* propositiones Baii,⁶ *Pius VI* decreta synodi pistoriensis⁷ reprobavit. Atque ita ex omni fere aetate prostant sententiae definitivae, quibus ecclesia de sensu obiectivo librorum quorundam iudicavit.

Speciatim tamen in causa iansenismi ecclesia infallibilitatem suam asseruit quoad textus dogmaticos. Etenim *Innocentius X* (1653) quinque propositiones e libro Iansenii, qui inscribitur „Augustinus“ damnavit.⁸ Hanc damnationem ut effugerent ianseniani contenderunt ecclesiam in quaestione iuris infallibilem

¹ *Socrates*, Hist. eccl. lib. 1, c. 9, et *Sozomenus*, Hist. eccl. lib. 1, c. 21; MG 67, 78 sq. 922 sq.

² Denz. n. 113 sqq.

³ Denz. n. 224—228.

⁴ Denz. n. 659—661.

⁵ Denz. n. 741 sqq.

⁶ Denz. n. 1001 sqq.

⁷ Denz. n. 1501 sqq.

⁸ Denz. n. 1092—1096. *Iansenius* (1585—1638), ab anno 1635 episcopus yprensis in Belgio, ipse quidem ab haeresi formali longe aberat, quum in testamento suo de opere illo edendo scriberet: „Si tamen romana Sedes aliquid mutari velit, sum obediens filius, et illius ecclesiae, in qua semper vixi, usque ad hunc lectum mortis obediens sum.“ Non ita tamen Iansenii asseclae sentiebant.

quidem esse, non vero in quaestione facti, ac propterea dixerunt eas quinque propositiones abstracte sumptas merito damnatas esse, at operi Iansenii non inesse in concreto, vel saltem sensum damnatum non esse sensum a Iansenio intentum.¹ At *Alexander VII* (1656 et 1664) statuit „quinque illas propositiones ex libro prae-memorati Cornelii Iansenii . . . excerptas ac in sensu ab eodem Cornelio intento damnatas fuisse declaramus et definimus“.² Cumque ianseniani praetenderent se utique vi harum constitutionum apostolicarum obligatos esse ad „obsequium silentiosum“, non vero ad internum assensum, *Clemens XI* (1705) declaravit „obedientiae, quae praeinsertis apostolicis constitutionibus debetur, obsequioso illo silentio nequaquam satisfieri; sed damnatum in quinque praefatis propositionibus Iansenii libri sensum, quem illarum verba prae se ferunt, ut praefertur, ab omnibus Christi fidelibus ut haereticum, non ore solum, sed et corde reiici ac damnari debere.“³ Ex quo liquet ecclesiam in causa ianseniana definitivam sententiam tulisse. Ergo infallibilitatem suam extendit ad facta dogmatica.

Scholion. Non omnis prohibitio librorum ab ecclesia statuta habenda est tamquam iudicium infallibile de eorum heterodoxia. Plerumque enim ecclesia solum libri usum prohibere intendit, ne quid inde detrimenti capiant fideles. Ita generatim sentiendum est de libris *indice* prohibitis. Aliquoties autem huiusmodi iudicium ecclesiasticum de libro aliquo latum tamquam infallibilis sententia est habendum, quando nimirum condiciones ad infallibile ecclesiae decretum alias requisitae adsunt, uti e. g. in damnatione Wiclefi, Ioannis Hus, Iansenii, Baii, aliorum.

IV. DISCIPLINA GENERALIS.

1. *Explicatio.* a) Nomine disciplinae generalis veniunt *leges ecclesiasticae* proprie dictae, i. e. conditae ab ipsa ecclesia et pro universa ecclesia. *Ab ipsa ecclesia.* Unde agitur de legibus humanis, non de legibus divinis. Etenim *leges divinitus revelatae* pertinent ad obiectum directum infallibilitatis. *Pro universa*

¹ Ita A. Arnauld, Lettre à un duc et pair; Pascal, Lettres provinciales, 16 et 18; Quesnel, alii.

² Denz. n. 1098 sq.

³ Denz. n. 1350.

ecclesia, non pro regione quadam singulari tantum. Scimus etenim magisterium ecclesiae infallibile non esse, nisi totam ecclesiam Christi doceat.

b) *Leges autem ecclesiasticae non sunt infallibiles in se, sed quia connectuntur cum fide et moribus. Non sunt infallibiles in se, quia non sunt revelatae. Unde non contendimus has leges semper esse omnium ordinationum prudentissimas vel omnibus temporibus aptissimas, cum superioribus ecclesiasticis nusquam promissa sit summa prudentia, cumque pontifices et concilia leges dent, abrogent et mutant „pro consideratione aetatum vel temporum seu gravium necessitatum“.*¹ *Sunt tamen infallibiles propter nexum cum fide et moribus eo sensu, ut nihil umquam contineant vel praecipiant, quod fidei et bonis moribus contrarium sit.*

2. *Probatio.* a) *Ex fine infallibilitatis.* Si ecclesia stateret legem disciplinarem fidei vel bonis moribus oppositam, eo ipso omnes fideles practice in errorem induceret. Atqui error practicus errorem theoreticum vel supponit vel includit vel inducit. Ergo ecclesia errans in ferendis legibus disciplinaribus, eo ipso erraret in rebus fidei et morum, id quod fini infallibilitatis aperte opponitur.

b) *Ex praxi ecclesiae.* Ipsi iam apostoli in prima lege ecclesiastica ferenda provocant ad assistentem Spiritum Sanctum: „Visum est enim Spiritui Sancto et nobis nihil ultra imponere vobis oneris, quam haec necessaria.“² *Concilium constantiense* de consuetudine recipiendi eucharistiam sub una tantum specie contra husitas ait: „Dicere, quod hanc consuetudinem aut legem observare sit sacrilegum aut illicitum, censeri debet erroneum, et pertinaciter asserentes oppositum praemissorum tamquam haeretici arcendi sunt et graviter puniendi.“³ *Concilium tridentinum* de ritibus sacramentorum et ceremoniis missae definit: „S. q. d. receptos et approbatos ecclesiae catholicae ritus, in sollemni sacramentorum administratione adhiberi consuetos, aut contemni aut sine peccato a ministris pro libito omitti aut in novos alios per quemcumque ecclesiarum pastorem mutari posse, A. S. . . .

¹ S. Nicolaus I papa, Ep. ad Michaellem imperatorem (a. 865). Denz. n. 333.

² Act 15, 28.

³ Denz. n. 626.

S. q. d. ceremonias, vestes et externa signa, quibus in missarum celebratione ecclesia catholica utitur, irritabula impietatis esse magis quam officia pietatis. A. S.¹ Denique generatim *Pius VI* opinionem pistoriensium proscripsit, „quasi ecclesia, quae Spiritu Dei regitur, disciplinam constituere posset non solum inutilem et onerosiorem quam libertas christiana patiatur, sed et periculosam, noxiam, inducentem in superstitionem et materialismum: — falsa, temeraria, scandalosa, perniciosa, piarum aurium offensiva, ecclesiae ac Spiritui Dei, quo ipsa regitur, iniuriosa, ad minus erronea.“²

Scholion. Infallibilitatem ecclesiae in rebus disciplinaribus, quae ad cultum divinum pertinent, illud effert enuntiatur: „*Lex orandi est lex credendi.*“ Vis est: formulas precatorias in publica liturgia universalis ecclesiae adhibitae non continere errorem contra fidem et bonos mores. Perperam autem inde concluderetur omnes lectiones breviarii historicae veritati, omnesque homilias sanae exegesi congruere. Nam ecclesia de factis mere humanis secundi nocturni infallibiliter iudicare non potest, de locis s. Scripturae tertii nocturni infallibiliter iudicare non vult. Unde emendationes breviarii difficultatem dogmaticam non parant. Immo multi episcopi *concilii vatic.* postularunt opportunam breviarii revisionem in iis, „quae cum historia certa et sana s. Scripturae exegesi non omnino convenire videntur“.³ Donec haec revisio iamiam incoepta felicem exitum nacta sit, lectiones et homilias mendosas leviter tractare nefas esset.⁴

Ad disciplinam generalem refertur:

V. APPROBATIO ORDINUM RELIGIOSORUM.

1. *Explicatio.* a) *Ordo religiosus* est societas ab ecclesia approbata, „in qua sodales, secundum proprias ipsius societatis leges, vota (sollemnia) nuncupant, atque ita ad evangelicam perfectionem tendunt“.⁵ Essentia status religiosi, quae omnibus ordinibus communis est, in tribus votis sollemnibus paupertatis,

¹ Denz. n. 856. 954.

² Denz. n. 1578.

³ *Collectio lacens.* VII, 874.

⁴ Cf. *Benedictus XIV*, De servorum Dei beatificatione et canonizatione lib. 4, p. 2, c. 13, n. 7. 8.

⁵ *Codex iuris canonici* can. 488, n. 1.

castitatis et obedientiae consistit; diversae autem leges (regulae, constitutiones, statuta) sunt quasi differentia specifica, qua ordo ab ordine differt.

b) *Approbatio* non versatur circa honestatem trium votorum, cum haec ab ipso Domino commendentur (consilia evangelica), sed circa honestatem regulae, secundum quam singuli ordines vota observant et ad perfectionem incumbunt. In omni autem approbatione duo iudicia distinguenda sunt: *doctrinale* et *prudentiale*. Illud attingit conformitatem regulae specialis cum doctrina fidei et morum; hoc attinet opportunitatem regulae propositae et ordinis respectivi. Ecclesiam infallibilem esse affirmamus non in iudicio prudentiali, sed in iudicio doctrinali ferendo. Insuper:

c) *Forma* duplex approbationis discernenda est, nempe: approbatio *simplex* et *sollemnis*. Per illam ecclesia solum declarat tale institutum esse laudabile et fideles tuto illud ingredi posse; haec autem est *definitiva summi pontificis sententia, qua institutum quoddam fit formaliter et definitive ordo proprie dictus*. In hac sola sollemni approbatione ecclesiam infallibilem esse dicimus.

2. *Probatio*. a) *Ex fine infallibilitatis*. Ordinem religiosum sollemniter approbens summus pontifex hunc vivendi modum toti ecclesiae peremptorie declarat esse bonis moribus atque ipsi evangelicae perfectioni congruentem. Atqui si in hoc iudicio ferendo erraret summus pontifex, erraret profecto in rebus morum. Ergo in approbandis ordinibus religiosis infallibilis est.

b) *Ex praxi ecclesiae*. Summi pontifices approbando ordines religiosos verbis tam gravibus utuntur, ut clare indicent se sententiam definitivam proindeque infallibilem ferre. Formula approbationum communis haec est: „Nulli ergo hominum liceat hanc paginam nostrae approbationis infringere vel ei ausu temerario contraire; si quis autem hoc attentare praesumpserit, indignationem omnipotentis Dei ac beatorum Petri et Pauli apostolorum eius se noverit incursurum.“ Aliquoties insuper poena excommunicationis infligitur approbationem impugnantibus, e. g. in bulla *Gregorii XIII* „Ascendente Domino“, qua confirmatur institutum societatis Iesu. Hae formulae et poenae supponunt aperte summos pontifices approbantes ordines religiosos immunes esse ab errore.

VI. CANONIZATIO SANCTORUM.

1. *Explicatio.* a) *Canonizatio*¹ est *definitiva sententia summi pontificis, qua aliquis Beatus ut caeles credendus et colendus toti ecclesiae praecipitur*. Dicitur: *definitiva sententia*, i. e. ultima et peremptoria, quae neque abrogari neque revideri poterit; *summi pontificis*, quia „causae beatificationis servorum Dei et canonizationis Beatorum unius Sanctae Sedis iudicio reservantur“;² *qua aliquis Beatus*, quia „nemo potest alicuius canonizationem petere . . . nisi prius constiterit Servum Dei, de quo agitur, inter Beatos vel formaliter vel aequipollenter relatum esse“;³ *ut caeles credendus et colendus*, quia canonizatio includit tum iudicium speculativum Beatum gloria caelitem frui, tum praeceptum practicum Beatum in terris esse colendum; *toti ecclesiae praecipitur* eo sensu, ut omnes fideles canonizatum indubitanter ut caelitem et publico culto dignum habere obligentur. Igitur canonizatio differt a *beatificatione*, quae est sententia *praevia* summi pontificis, qua cultus alicuius Servi Dei *permittitur* tantum vel saltem non universaliter praescribitur.⁴

¹ Canonizatio inde vocatur, quod Beatum adscribit canoni sive catalogo sanctorum.

² Cod. iur. can. 1999. Ante saeculum X episcopi beatificare et canonizare solebant eos propriae dioecesis fideles, quos tali honore dignos iudicabant. Prima canonizatio papalis obtinuisse putatur a. 993 (Ioanne XV beatum Udalricum catalogo sanctorum adscribente: *Denz. n. 342*). Exinde canonizationes papales crebriores fuerunt, usquedum Alexander III (1170) totum hoc negotium Sanctae Sedi reservavit, atque Urbanus VIII (1634) gravissimis poenis vetuit, ne publicus cultus alicui tribueretur sine praevia beatificatione vel canonizatione summi pontificis.

³ Cod. iur. can. 2136. *Formaliter* inter beatos relatus dicitur, qui beatificatur servato toto processu beatificationis „per viam non cultus“. *Aequipollenter* inter beatos relatus dicitur is, cuius cultum immemorabilem pontifex approbat servato tantum processu beatificationis „per viam cultus seu casus excepti“. Regulas processus beatificationis formalis et aequipollentis necnon canonizationis *Benedictus XIV* in praeclaro opere „De servorum Dei beatificatione et canonizatione“ erudite describit ac recens Codex iuris canonici can. 1999—2141 concinne illas complectitur.

⁴ Ita *Benedictus XIV* (loc. cit. lib. 1, c. 39, n. 9): „Beatificatio ut plurimum non universalem, sed particulares respicit ecclesias; insuper facultatem, non praeceptum importat; demum non est supremum et ultimum iudicium de sanctitate Beati, atque ideo possibilitas erroris speculative non

b) *Infallibilitatem* non extendimus ad *beatificationem*. Beatificatio tanta quidem diligentia peragitur, ut moralem certitudinem quam maximam sibi conciliet. Attamen cum beatificationis sententia non sit definitiva sive irrevocabilis, neque infallibilis est.¹ Neque infallibilitatem gignit *insertio sanctorum in Breviario romano*. Priusquam romani pontifices sibi reservarunt canonizationis ius, multi Servi Dei in singularibus ecclesiis primo colebantur, postea paulatim ab universa ecclesia ut colendi assumebantur, non contradicentibus vel etiam approbantibus summis pontificibus. Attamen talis approbatio est iudicium permissivum tantum, non vero definitivum et peremptorium summi pontificis. Unde fieri potest, ut in corpore Breviarii romani inveniatur defunctus aliquis non sanctus.² Multo minus infallibilitatem parat *inscriptio sanctorum in Martyrologio*. Haec inscriptio est quidem effectus, qui semper sequitur canonizationem; attamen canonizationem non necessario supponit nec demonstrat, cum in Martyrologio multa nomina legantur eorum, qui numquam canonizati vel beatificati sunt, cumque Martyrologium cursu temporis varias correctiones subierit.³ Igitur *ecclesiam infallibilem dicimus in sola canonizatione proprie dicta*.

2. *Probatio.* a) *Ex fine infallibilitatis*. Per canonizationem defunctus colendus et imitandus omnibus fidelibus stricte praecipitur

pugnat cum permissione, sicut cum praecepto, et praesertim quidem cum praecepto ecclesiam universalem respiciente ac minime seiuncto ab extremo supremi legislatoris iudicio.“

¹ Quamvis theologi aliqui infallibilitatem ad beatificationem extendant, standum videtur omnino opinioni ipsius *Benedicti XIV* (loc. cit. lib. 1, c. 43, n. 44): „Revera confitendum est beatificationes ab ecclesia factas esse verissimas, quum tanta diligentia in eis adhibeatur, quanta inveniri non possit in cuiuscumque causae cognitione inter homines. Praeterea beatificationis actus est proxima et ultima praeparatio canonizationis, unde talis actus proxime tangit actum infallibilitatis, ideoque certitudinem mereatur. Nihilominus actus infallibilitatis est actus apostolicae potestatis ad apicem suum pertingentis, et hinc iste actus necessario debet esse summus. proindeque ultimus et definitivus; unde canonizationem numquam pontifex alii delegavit, dum beatificationem episcopis interdum delegavit.“

² Cf. *Nik. Paulus*, in: *Der Katholik* 1 (1900) 359. Nihilominus temere et scandalose ageret, qui sanctitatem eorum, quorum cultum absque canonizationis processu tota ecclesia celebrat, in dubium vocaret.

³ Cf. *Benedictus XIV* loc. cit. lib. 1, c. 43, n. 14.

proindeque regula morum statuitur pro tota ecclesia. Atqui si ecclesia in canonizatione erraret, membrum diaboli colendum et imitandum praecipere proindeque falsam regulam morum toti ecclesiae praescribere posset. Ne igitur tantus error in ecclesia sit, Deus singillatim providere credendus est, ne ecclesia in Sanctorum canonizatione erret.

Perperam *obiiciunt*: 1° pravam actionem, qualis est cultus et imitatio membri diaboli, ad quam ecclesia in canonizatione errans induceret, non formalem, sed materialem tantum fore. Concedo praemissam, sed nego conclusionem, scil. ecclesiam talem errorem materialem tenendum universis fidelibus praecipere posse. Error enim materialis est error in se pravus; atqui si ecclesia definitivo iudicio suo errorem in se pravum sanciret, actum per se esset de ipsius infallibilitate in rebus moralibus. Hoc quidem a fortiori patet ex eo, quod ecclesia canonizando non solum practice iudicet colendum et imitandum esse canonizatum, sed „profiteatur tamquam speculative verum Sanctum ipsum esse in aeterna gloria“.¹

2° ecclesiam in canonizatione Sanctorum niti testimoniis mere humanis, quibus virtutem heroicam et miracula canonizandi discat et probet; sed testimonia humana non praebere infallibilem certitudinem. Hoc quidem verum est, sed non probat ecclesiam in canonizatione errare posse. Nam ratio infallibilitatis non sunt virtus heroica et miracula testimoniis humanis evicta, sed assistentia Spiritus Sancti prohibentis, ne ecclesia in ipso iudicio definitivo de sanctitate Beati erret.

b) *Ex persuasione ecclesiae*. Summi pontifices suam in canonizandis sanctis infallibilitatem enuntiant tum implicite tum explicite.

Implicite quidem, dum in actu canonizationis et in bullis canonizationis talibus utuntur formulis, quibus decreta infallibilia fulgere solent. Formula communis haec est: „Auctoritate D. N. Iesu Christi, beatorum apostolorum Petri et Pauli ac nostra matura deliberatione praehabita et divina ope saepius implo-rata . . . Beatum N. sanctum esse decernimus et definimus ac sanctorum catalogo adscribimus, statuentes ab ecclesia universali

¹ *Benedictus XIV* loc. cit. lib. 1, c. 43, n. 12.

illius memoriam quolibet anno die eius natali . . . pia devotione recoli debere . . . Nulli ergo liceat paginam hanc nostrae definitionis . . . infringere. Si quis autem temerario ausu contraire praesumpserit, indignationem omnipotentis Dei ac ss. apostolorum Petri et Pauli se noverit incursum.¹ His verbis summi pontifices pro summa sua auctoritate universam ecclesiam ad assensum obligant. Ergo omnia praestant, quae pertinent ad decreta infallibilia. Immo:

Explicite etiam asserunt se in canonizatione Sanctorum infallibilitate gaudere. E. g. *Sixtus IV* in bulla, qua canonizavit beatum Bonaventuram: „Confidentes igitur, quod in hac canonizatione *non permittat nos Deus errare* . . . b. Bonaventuram sanctum esse . . . fideliter firmiterque teneri debere decernimus.“ Item *Sixtus V* in canonizatione beati Didaci provocat ad „*infallibilem assistentiam*“ Spiritus Sancti, atque generaliter declarat: „Romanum pontificem . . . in Sanctorum canonizatione *errare et falli non posse*. Idque non modo pie, sed necessario et certissima fide credendum“ affirmat.² Haec verba, quamvis non constituent definitionem ex cathedra, tamen manifestant pontifices firmissime persuasos esse de ecclesiae infallibilitate in canonizatione sanctorum.³

Unde opinionem contrariam *Benedictus XIV* sic profligat: „Si non haereticum, temerarium tamen, scandalum toti ecclesiae afferentem, in Sanctos iniuriosum, faventem haereticis negantibus auctoritatem ecclesiae in canonizatione Sanctorum, sapientem haeresim, utpote viam sternentem infidelibus ad irridendum

¹ Cf. *Benedict. XIV* loc. cit. lib. 1, c. 36, n. 11—14. 18—22.

² *Benedict. XIV* loc. cit. lib. 1, c. 43, n. 2. Varias formulas in actis canonizationum occurrentes vide ap. *N. Scheid*, Die Unfehlbarkeit des Papstes bei der Heiligsprechung, in: *Zeitschrift für katholische Theologie*, Innsbruck 1890, 606 sq.

³ Huic persuasioni non obstat, quod olim romanus pontifex ante actum canonizationis declarare solebat se non intendere „aliquid facere, quod sit contra fidem aut catholicam ecclesiam sive honorem Dei“. Hac declaratione summus pontifex monebat Sanctis non decerni cultum soli Deo debitum, necnon admonebat fideles, ut secum implorarent auxilium divinum, ne Spiritus Sanctus errare ipsum permetteret. Similes preces synodi quoque oecumenicae praemittunt omni actioni suae, ut fontem infallibilitatis suae publice agnoscant et implorent, non ut fallibilitatem suam profiteantur. Cf. *Benedictus XIV* loc. cit. lib. 1, c. 44, n. 17—21.

fideles, assertorem erroneae propositionis et gravissimis poenis obnoxium dicemus eum, qui auderet asserere pontificem in hac aut illa canonizatione errasse, huncque aut illum Sanctum ab eo canonizatum non esse cultu duliae colendum.“¹

Itaque infallibilitatis obiectum directum constituunt omnes veritates revelatae sive depositum apostolicum; obiectum vero indirectum omnes doctrinae cum deposito revelato necessario connexae. Attamen aliter atque aliter infallibilitas haec duo obiecta amplectitur. Nam:

1. *Veritates revelatae* sub infallibilitate cadunt *ratione sui*; *doctrinae connexae* vero, quae revelatae non sunt, sed ad custodiam depositi revelati faciunt, infallibilitati ecclesiasticae subiacent non ratione sui, sed *ratione depositi revelati*, quocum cohaerent.

2. *Veritates revelatae*, quae ab ecclesia definiuntur, credendae sunt *fide catholica*, qua „ea omnia credenda sunt, quae in verbo Dei scripto vel tradito continentur, et ab ecclesia . . . tamquam divinitus revelata credenda proponuntur“.² *Veritates connexae* autem cum revelatione, si ab ecclesia definiuntur, credendae sunt *fide ecclesiastica*, qua tenemus ea omnia, quae ab infallibili auctoritate ecclesiae tenenda proponuntur, quamvis in verbo Dei revelato non contineantur.

3. *Veritates revelatas* constituere obiectum infallibilis magisterii est *dogma fidei* ab ecclesia sat superque propositum, quod proinde absque haeresi negari nequit. Contra infallibilitas ecclesiae quoad *doctrinas connexas* cum revelatione, quamvis sit res certissima, tamen *nondum est dogma definitive propositum*, cuius negatio haeresim proprie dictam constitueret.³

¹ Loc. cit. lib. 1, c. 45, n. 28.

² Concil. vatican. sess. 3, c. 3 de fide; Denz. n. 1792.

³ „Haec infallibilitatis extensio“, ait cardinal. Franzelin, „omnibus theologis consentientibus, veritas est theologice ita certa, ut eius negatio error esset gravissimus, vel ex plurium sententia etiam haeresis, quamvis hactenus explicite haeseos damnata non sit.“ De divina Traditione et Scriptura, 3. ed., 123. Cf. card. de Lugo, De fide disp. 20, n. 106—114; Bañez 2, 2, q. 11, a. 2, concl. 2; Suarez, De fide disp. 5, sect. 6, n. 4. 5. 8; sect. 8, n. 4.

ARTICULUS. II. DE ACTIBUS MAGISTERII.

Omnes actus doctrinales ecclesiae sunt authentici sive auctoritativi, sed non omnes sunt infallibiles, uti iam dudum exposuimus.¹ Authentice et infallibiliter ecclesia docet, quoties *peremptorie* fidem proponit; authentice, sed non infallibiliter ecclesia docet, quoties *provisorie* res ad fidem spectantes decernit. Unde dicendum est primo de actibus infallibilibus, secundo de actibus non infallibilibus magisterii ecclesiastici.

§ 1. ACTUS INFALLIBILES MAGISTERII ECCLESIASTICI.

Ecclesia docens infallibilitate fruitur: 1. cum episcopi in concilium oecumenicum collecti et physice cum romano pontifice uniti fidem definiunt; 2. cum episcopatus universus per orbem sparsus et moraliter tantum cum summo pontifice sociatus magisterium exercet; 3. cum summus pontifex solus ex cathedra loquitur.

I. DEFINITIONES CONCILIORUM OECUMENICORUM.

1. *Concilium oecumenicum* (universale, generale) est episcopatus universi cum summo pontifice coadunatio ad res ecclesiasticas pertractandas. Ut ergo vere oecumenicum sit concilium, utrique concurrere debent, *primas* scil. totius ecclesiae qua *caput concilii* et *episcopi* ecclesiae universalis qua *membra concilii*. Et quidem condiciones utrimque requisitae hae sunt:

a) *Ex parte capitis concilii*, ut α) *iure potiat*ur triplici *convocationis*, *praesidii*, *confirmationis* concilii. Etenim convocatio, praesidium, confirmatio concilii sunt actus iurisdictionis in universam ecclesiam, uti patet, cum episcopi totius orbis compellantur. Atqui iurisdictionem in universam ecclesiam solus pontifex romanus iure divino habet virtute sui primatus. Ergo ipse solus potitur iure convocationis, praesidii, confirmationis concilii. Quamvis autem pontifex possit aliquoties renuntiare explicitae convocationi et confirmationi, requiritur tamen

¹ Supra p. 192. 206.

semper et absolute, ut β) *re exerceat saltem praesidium concilii*. Nam convocatio pontificalis, si defuerit,¹ suppleri potest per sequentem approbationem implicitam eo, quod papa concilio interest. Item confirmatio explicita non requiritur, dummodo adsit confirmatio implicita eo, quod papa in concilio fert sententiam ipse vel per legatos suos instructionibus determinatis munitis.² Numquam autem concilium genuinum erit, quin pontifex re et actu intersit et praesit ipse vel per legatos suos. Nam in tantum est concilium oecumenicum, in quantum repraesentat universam ecclesiam; atqui concilium sine papa, cum sit corpus sine capite, non repraesentat universam ecclesiam.³

b) *Ex parte membrorum concilii, ut α) vocentur omnes episcopi*, qui *iurisdictionem actu possident* (sive iam consecrati sunt sive nondum sunt consecrati). Etenim omnes episcopi iurisdictionem possidentes pertinent *iure divino* ad collegium apostolicum, uti alibi probavimus.⁴ Iure vero *ecclesiastico* nunc vigente⁵ ad concilium vocantur etiam cardinales, abbates „nullius“ et generales ordinum religiosorum, quia gaudent iurisdictione quasi-episcopali, necnon episcopi titulares, quia iurisdictionem potentialem (non vero actuaalem) habent. Verum necesse non

¹ Revera octo priora concilia ab imperatoribus convocata fuere, uti constat ex litteris convocationis (*Harduin*, Concilia I, col. 1342. 1343; II, col. 43; IV, col. 25; *Euseb.*, Vita Constantini III, 12, *MG* 20, 1068; *Socrat.*, Hist. eccl. I, 9, *MG* 67, 85), ex declarationibus imperatorum in conciliis (*Harduin* II, col. 463; III, col. 54; IV, col. 38) et ex ipsorum conciliorum et pontificum effatis (*Harduin* I, col. 439. 1384. 1467. 1473; III, col. 1471. 1473. etc.). Cf. *Funk*, Die Berufung der ökumenischen Synoden des Altertums, in: Kirchengeschichtliche Abhandlungen und Untersuchungen I, Paderborn 1897, 39—86. 498—508.

² Hoc modo confirmata sunt priora concilia (Cf. *Funk* loc. cit. I, 87—121; *Forget*, in: Dictionnaire de théologie catholique III, col. 655—664). Contra concilii IV (451) canon 28 (de praerogativa sedis constantinopolitanae) nullius vis est utpote contrarius mandatis, quae data fuerant legatis sanctae sedis. Cf. supra p. 143.

³ Synodi constantinopolitanae I (381) et II (553) celebratae sine interventu summi pontificis stricte loquendo non fuerunt oecumenicae; aequipollent autem oecumenicis conciliis propterea, quia et quatenus papa earum decreta postea rata habuit.

⁴ Supra p. 65—82.

⁵ Vide Cod. iur. can. 223.

est convenire omnes episcopos, cum hoc moraliter impossibile sit, sed sufficit, ut β) *adsint tot episcopi*, qui valeant moraliter loquendo totam ecclesiam repraesentare, i. e. totius magisterii ecclesiastici doctrinam contestari. Ad hoc autem non requiritur, ut maior episcoporum pars conveniat, immo nec tertia pars requiritur, dummodo ex singulis regionibus singuli saltem episcopi adsint vel aliunde de omnium regionum sententia constet, e. g. sententiam occidentalium regionum contestari valent legati summi pontificis. Episcopi, qui vocati non accedunt, renuntiant iuri suo et tacite consentiunt decretis edendis.¹

2. *Definitiones conciliorum oecumenicorum* sunt sollemnes eae conclusiones, quibus concilia pro suprema sua auctoritate aliquid de fide tenendum docent. Ad notionem genuinam definitionum tres condiciones requiruntur, scil. ut:

a) *Edantur terminis perspicuis*, i. e. modo loquendi, quo sine ulla dubitatione significatur aliquid esse credendum vel reiiciendum. Nam: „Declarata seu definita dogmatice res nulla intelligitur, nisi id manifeste constiterit.“² Unde obiter dicta, argumenta allegata et similia, quae in actis conciliorum obveniunt, non censentur definita. Patet tamen concilium in edendis definitionibus non adstringi ulli formulae verborum. Ideo immerito theologi aliqui putaverunt „decretis“ sive „capitibus“ conciliorum nullas inesse definitiones, sed solis „canonibus“ anathemate munitis.³ Capita et canones in eo solo differunt, quod illa veritates credendas positive exponunt, isti errores vitandos enuntiant.

¹ Haec omnia comprobantur ex historia conciliorum. In primo concilio nicaeno (325) aderant 318 episcopi, plerique orientales; nomine Sylvestri papae aderant Vitus et Vincentius presbyteri, necnon Hosius a Corduba episcopus cum paucis aliis patribus occidentalibus. In conciliis constantinopolitano I (381) et ephesino (431) vix unus alterve occidentalis sedit. In concilio chalcedonensi I (451) soli legati Leonis papae ex occidente convenerant; episcopi tamen Galliarum consensum suum manifestarunt scriptis ad Leonem epistulis.

² Cod. iuris can. 1323.

³ Hanc opinionem hodie ab omnibus theologis reiectam retundunt Scheeben, Dogmatik I, lib. 1, n. 562; Kleutgen, Theologie der Vorzeit I, n. 50; Pesch, Institutiones propaedeuticae ad theologiam n. 454.

b) *Edantur suffragiis liberis*, exclusa scil. vi, metu aut fraude patribus incussa, ut in unam alteramve sententiam flectantur. Etenim assensus ecclesiae docentis nequaquam haberetur, si episcoporum subscriptio extorqueretur minis armisque brachii saecularis, terrorismo seditiosae plebis aut arrogantia praelatorum violentorum, prouti contigit in conciliabulo ephesino, ariminensi et in aliis latrociniis. Num concilium aliquod necessaria libertate fruitum sit, est quaestio facti, quam definitive decernere pertinet ad auctoritatem ecclesiasticam.

c) *Edantur in unione cum summo pontifice*, i. e. emanent ex ea parte episcoporum, quacum stat summus pontifex. Nam ibi est magisterium infallibile, ubi est collegium apostolicum cum suo capite Petro. Falsissimum inde est pontificem considerare ut praesidentem senatus, cuius munus est suffragia numerare, et, quo eat maior pars, promulgare. Potius ipse existit summus iudex, cuius est de episcoporum sententia iudicare ac suam confirmationem dare aut negare. Ergo definitio, cui non adhaeret summus pontifex, non est definitio conciliaris, etiamsi magna vel maior pars patrum definitioni tali suffragaretur. Ceterum numquam accidit, ut pars relative magna, nedum maior episcoporum a papa discreparet, quamvis in omnibus conciliis affuerint patres discrepantes.¹

3. *Infallibilitas definitionum conciliarium* facile evincitur:

a) *Ex infallibilitate episcopatus universi* iam dudum probata.² Cum enim episcopatus universus sit infallibilis in docendo, infallibiliter tunc maxime docet, quando sollemnissimo modo magisterium suum exercet in edendis definitionibus conciliaribus.

b) *Ex patribus*, qui definitionibus conciliorum infallibilem vim non dubitanter adscribunt. Ita s. *Athanasius* de decreto concilii nicaeni contra arianos loquens ait: „Domini verbum per oecumenicam synodum nicaenam prolatum in aeternum manet.“³ De eodem decreto s. *Ambrosius* protestatur: „A quo me nec mors nec gladius poterit separare.“⁴ S. *Basilius* addit: „Patres

¹ Cf. *Canus*, De locis theolog. lib. 5, c. 9, q. 2; *Bellarmin.*, De concil. lib. 1, c. 18; *Benedict. XIV*, De synod. lib. 13, c. 2, n. 3; *Pesch* loc. cit. n. 452.

² Supra p. 208—217.

³ Ep. ad Afr. n. 2; *MG* 26, 1031.

⁴ Ep. 21, n. 14; *MG* 16, 1005.

nicaeni non sine Spiritus Sancti afflatu locuti sunt.¹ *S. Leo* definitiones conciliorum aequiparat auctoritatibus Scripturae eis-que tribuit absolutam fidem: „Detestandum ergo nobis est perseveranterque vitandum, quod fraus haeretica nititur obtinere, nec in aliquam disceptationem pie et plene definita revocanda sunt, ne ad arbitrium damnatorum ipsi de his videamur ambigere, quae manifestum est per omnia prophetis et evangelicis atque apostolicis auctoritatibus consonare. Unde si qui sunt, qui de his, quae caelitus sunt constituta, dissentiant, suis opinionibus relinquuntur et ab unitate ecclesiae . . . discedant.“² Idem fere *s. Gregorius* docet: „Sicut sancti evangelii quattuor libros, sic quattuor (priora) concilia suscipere et venerari me fateor.“³

c) *Ex persuasione ecclesiae* docentis et discentis. *Ecclesia docens* in omnibus conciliis anathema dixit contra eos, qui definitiones suas non receperint. Atqui ita agere non posset, si de infallibilitate definitionum conciliarium ipsi persuasum non esset. *Ecclesia discens* definitiones conciliorum oecumenicorum tanta veneratione semper amplexata est, ut fideles exsilium et ipsam mortem haud raro pati maluerint, quam de illis recedere. E. g. in Africa saeviente persecutione vandalica (427—484) plurimi martyrium sustinuerunt, quia a definitionibus concilii nicaeni deficere renuerunt.⁴ Ergo ecclesia tum discens tum docens definitionibus conciliaribus vim infallibilem semper attribuit.

Attamen non ea tantum infallibiliter tenenda sunt, quae sollemni conciliorum (et romanorum pontificum) iudicio definiuntur, sed ea etiam, „quae ordinario totius ecclesiae per orbem dispersae magisterio tamquam divinitus revelata traduntur“.⁵

¹ Ep. 114; *MG* 32, 530.

² Ep. 162, c. 2; *ML* 54, 1144.

³ Lib. I. epistularum 25; *ML* 77, 478.

⁴ Haec martyria authentice descripsit auctor coaevus *Victor a Vita*, *Historia persecutionis africanae provinciae temporibus Geiserici et Hunirici regum vandalorum*; *ML* 58, 179—276.

⁵ *Pius IX*, Ep. „Tuas libenter“ ad archiep. monaco-frisingensem 1863; *Denz. n.* 1683. Concordat *concil. vatican. c. 3. de fide*: „Porro fide divina et catholica ea omnia credenda sunt, quae in verbo Dei scripto vel tradito continentur et ab ecclesia sive sollemni iudicio sive ordinario et universali magisterio tamquam divinitus revelata credenda proponuntur.“ *Denz. n.* 1792.

II. MAGISTERIUM TOTIUS ECCLESIAE DISPERSAE.

1. *Magisterium totius ecclesiae dispersae* intelligitur doctrina, quam episcopatus universus exercitio ordinario et quotidiano ubique terrarum proponit. Doctrinam *universi* tantum episcopatus hic respicimus propterea, quia Iesus Christus, uti ostendimus, non singulis episcopis infallibilitatem contulit, sed episcopatui universo, quatenus cum summo pontifice moraliter unitus collegium apostolicum repraesentat.¹ Universalitas autem sive *consensus* magisterii dispersi est vel *moralis* vel *physicus*. Consensus physicus seu mathematicus omnes omnino episcopos in unam flectit sententiam; consensus moralis adest, si fere omnes episcopi idem sentiunt. Non requiritur consensus physicus, sed sufficit moralis. Singulis enim episcopis non tantum deest infallibilitas iuris, sed facti, i. e. non tantum possunt errare singuli, sed eo ipso probantur errare, quia et quoties universitati docentium se opponunt. Ergo eorum opinio dissentiens non est attendenda, sed sequenda est doctrina consentiens ecclesiae moraliter universalis.

2. *Infallibilitas magisterii totius ecclesiae dispersae* proponentis fidem probatur ex Christi verbis, ex ecclesiae indefectibilitate et ex antiquitatis persuasionem.

a) *Ex Christi verbis*, quibus magisterio ecclesiae assistentiam suam in docendo promisit: „Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi.“² Christus ergo assistentiam suam ac proinde infallibilitatem magisterio ecclesiastico promisit „omnibus diebus“. Atqui si magisterium ecclesiasticum infallibile non esset nisi in conciliis collectum, illusoria forent illa verba Christi, cum concilia celebrari non possint „omnibus diebus“. Ergo infallibilitas in docendo minime arctatur conciliis.

b) *Ex ecclesiae indefectibilitate*. Cum fideles in credendo sequantur et sequi debeant magisterium quotidianum episcoporum eorumque delegatorum, deficiente magisterio quotidiano deficeret etiam fides fidelium ac proinde ipsius ecclesiae. Atqui fides ecclesiae numquam potest deficere.³ Ergo semper erit infallibile magisterium ordinarium et universale ecclesiae.

¹ Supra p. 208 sq.² Mt 28, 20.³ Cf. supra p. 27 sq.

c) *Ex antiquitatis persuasione.* Ecclesia nullo non tempore fidem proposuit haeresesque peremptorie repulit consensu magisterii universali et quotidiano. Ita primis tribus saeculis, quibus nulla concilia oecumenica erant, communiter, posterioribus saeculis frequenter haereticos damnavit fidemque veram statuit et tutata est consensu extraconciliari. Sic s. *Augustinus* pelagianos ad concilium provocantes redarguit: „Aut vero congregatione synodi opus erat, ut aperta perniciēs damnaretur? quasi nulla haeresis aliquando nisi synodi congregatione damnata sit: cum potius rarissimae inveniantur, propter quas damnandas necessitas talis exstiterit; multoque sint atque incomparabiliter plures, quae ubi exstiterunt, illic improbari damnarique meruerunt, atque inde per ceteras terras devitandae innotescere potuerunt . . . Verum istorum superbia . . . hanc etiam gloriam captare intelligitur, ut propter illos orientis et occidentis synodus congregetur. Orbem quippe catholicum, quoniam Domino eis resistente pervertere nequeunt, saltem commovere conantur.“¹

Magisterio extraconciliari totius ecclesiae et definitionibus sollemnibus conciliorum accedunt demum:

III. DECRETA CATHEDRALIA ROMANORUM PONTIFICUM.

Iam probavimus² papam ex cathedra loquentem infallibilem esse. Superest, ut explanemus, quandonam papa censendus sit loqui ex cathedra, sive quinam actus doctrinales summi pontificis constituent decreta cathedralia in genere et in specie.

1. *Decreta cathedralia in genere.* Condiciones decretorum cathedralium concilium vaticanum sat clare indicat declarans romanum pontificem infallibilem esse, „cum ex cathedra loquitur, id est, cum omnium christianorum pastoris et doctoris munere fungens pro suprema sua apostolica auctoritate doctrinam de fide vel moribus ab universa ecclesia tenendam definit“. Horum verborum vi ad decreta cathedralia *quattuor condiciones* exiguntur:

a) Ex parte *subiecti* sive pontificis definientis requiritur, ut *actu* fungatur *munere papali*. Qui plures personas agit

¹ Contra duas epistulas pelagianorum lib. 4, c. 12, n. 34; *ML* 44, 638.

² Supra p. 217—235.

plurave munera ambit, non semper fungitur persona et munere supremis. Igitur papa infallibilis non est, si agit ut *doctor privatus*, librum scribendo de re religiosa, vel ut *episcopus romanae dioecesis*, praedicans in aliqua ecclesia urbis, vel ut *patriarcha occidentis*. Infallibilitate autem pollet papa, „cum omnium christianorum pastoris et doctoris munere fungens pro suprema sua apostolica auctoritate“ docet.

b) Ex parte *obiecti* sive materiae requiritur, ut proponat „doctrinam de fide vel moribus“. Quid pertineat ad *doctrinam de fide vel moribus* distincte exposuimus in quaestione de obiecto magisterii ecclesiastici¹ simpliciter dicti. Nam infallibilitas papalis amplectitur totum et solum obiectum magisterii ecclesiastici simpliciter, quia summus pontifex potitur „ea infallibilitate, qua divinus redemptor ecclesiam suam in definienda doctrina de fide vel moribus instructam esse voluit“.²

c) Ex parte *termini* requiritur, ut *decretum* obliget *omnes fideles*. Dum ergo papa hos illosve iudicat de causis rebusque particularibus, tunc utique agit ut iudex ultimus, potestatem obtinens summam; eius autem iudicium est particulare, ideoque non infallibile, uti v. g. Pauli V decretum condemnans doctrinam Galilei de motibus siderum. Non tamen exigitur, ut decisio papalis ad universam ecclesiam dirigatur; immo papa potest infallibiliter loqui, quamvis ad unam regionem vel personam³ scribat, dummodo rem praescribat „ab universa ecclesia tenendam“.

d) Ex parte *formae* requiritur, ut papa *definiat*, i. e. peremptorie controversiam dirimat sententia definitiva, qua ecclesiam compellit ad assensum absolute firmum. „Non sufficit quivis modus proponendi doctrinam, etiam dum pontifex fungitur munere supremi pastoris et doctoris, sed requiritur intentio manifestata definiendi doctrinam seu fluctuationi finem imponendi

¹ Supra p. 236 sqq.

² Concil. vatican. sess. 4, c. 4; Denz. n. 1839.

³ Sic decretum infallibile *Innocentii I* in causa pelagiana ad africanos (Ep. inter augustin. 181 et 182; ML 33, 779), epistula *Caelestini I* ad Cyrillum (Ep. 16; ML 50, 501), epistula dogmatica *Leonis Magni* ad Flavianum (Ep. 28; ML 54, 755 sqq.), formula *Hormisdæ* ad orientales (Denz. n. 171 sq.) missa sunt.

circa doctrinam quandam seu rem definiendam.¹ Si igitur pontifex consulit vel monet vel apprecatur, ut omnes sententiae cuidam adhaereant; si summopere commendat vel in omnibus scholis docere iubet doctrinam quandam, quin tamen omnino manifeste intentionem aperiat rem definiendi peremptorie, non censetur loqui ex cathedra. Quamdiu itaque prudentibus dubium videatur, utrum pontifex voluerit definire necne, tamdiu decretum ipsius obligationem absolutam non infert. Sin vero constat pontificem voluisse definire, nihil ea interest, utrum talem vel aliam formulam adhibuerit, cum decreta cathedralia non adstringantur ad certam quandam formulam verborum.

2. *Decreta cathedralia in specie*, positis condicionibus ponendis, prostant praecipue in hisce instrumentis pontificiis:

a) Modo sollemnissimo papa ex cathedra loquitur edendo *constitutiones dogmaticas* sive eas bullas, quibus iudicia fidei promulgantur in forma legum ecclesiasticarum, additis poenis contra obloquentes, e. g. constitutio „Unigenitus“ et „Auctorem fidei“ adversus iansenistas vel constitutio „Ineffabilis Deus“ de Immaculata Conceptione. Constitutionibus maxime affines sunt *litterae encyclicae ad universam ecclesiam*, quatenus continent res dogmaticas omnibus fidelibus communicandas et ab omnibus stricte tenendas. Interdum etiam *litterae apostolicae*, quamvis „in forma brevis“ tantum exaratae vel non ad totam ecclesiam directae sint, definitiones cathedrales proprie dictas continent. Insuper romanus pontifex non numquam ex cathedra loquitur, dum decreta *congregationum romanarum*² vel *conciliorum particularium*³ modo sollemni et plenissimo approbat.⁴ Mentionem denique singularem merentur duo *syllabi*, quibus

¹ Sunt verba episcopi brixiniensis, nomine deputationis de fide prolata in concilio vaticano: Collectio lacens. VII, 414.

² Talia decreta sunt Pii V „Ex omnibus afflictionibus“ adversus Baium (Denz. n. 1001 sqq.) et Innocentii X „Cum occasione“ contra Iansenium (Denz. n. 1092 sqq.) et alia pauca. Pauca, inquam, quia in plerisque non adsunt condiciones supra expositae, quae ad decretum ex cathedra exiguntur. Cf. L. Choupin, Valeur des décisions doctrinales et disciplinaires du S. Siège, Paris 1907, 52 sqq.

³ Sic synodus milevitana II ab Innocentio I et arausicana II a Bonifacio II sollemniter approbatae auctoritatem peremptoriam obtinuerunt.

⁴ Cf. Scheeben, Dogmatik I, 228 sq.

Pius IX et *Pius X* recentioris aetatis errores comprehenderunt et damnaverunt.

b) *Syllabus Pii IX*¹ est collectio *errorum modernorum* excerpta ex variis allocutionibus, encyclicis, epistulis *Pii IX* et simul cum bulla „Quanta cura“ episcopis transmissa (8. dec. 1864). Iam *collectio* ipsa non a pontifice, sed iubente tantum pontifice excerpta et episcopis transmissa est, proindeque non videtur esse decretum cathedrale. Attamen *singulae propositiones* (octoginta) collectionis alias et antea iam „notatae“, i. e. damnatae fuerant variis illis allocutionibus, encyclicis et epistulis *Pii IX*. Et quidem damnatae erant et sunt definitive et infallibiliter. Hoc elucet tum ex eo, quod pontifex totam ecclesiam absolute obligat ad reiiciendas omnes et singulas propositiones damnatas, tum ex eo, quod tota ecclesia docens et discens propositiones damnatas uno ore perhorrescit. Cave tamen, ne inferas omnes et singulas propositiones notatas esse haereticas. Etenim quo sensu singulae notatae sint vel quaenam censura theologica eis inusta sit, discendum est partim ex natura obiecti, quod notatur, partim ex verbis documenti, in quo notantur singulae propositiones.²

c) *Syllabus Pii X* est collectio *errorum modernistarum*, quos papa prius (3. iul. 1907) decreto „Lamentabili“ Sancti Officii,³ notavit, postea (7. sept. 1907) encyclica „Pascendi“ systematice delineavit et reprobavit.⁴ Iam formulae gravissimae, quibus pontifex sive in approbando decretum „Lamentabili“ sive in scribendo propriam encyclicam „Pascendi“ utitur, abunde sonant definitionem cathedralem. Cum autem modernistae nihilo minus vim peremptoriam utriusque documenti effugere niterentur, *Pius X* „motu proprio“ (18. nov. 1907) utrumque documentum iteravit confirmavitque, addita excommunicationis poena adversus contradictores, „qui quamlibet e propositionibus, opinionibus

¹ Denz. n. 1688—1780.

² Cf. *Mazzella*, De religione et ecclesia, ed. altera, 822 sqq., nota; *Heiner*, Der Syllabus, Mainz 1905; *De Groot*, De ecclesia, ed. 3., 634—640; *Straub*, De ecclesia Christi II, 396—401.

³ Hoc decretum notat et profligat 65 propositiones: Acta Sanctae Sedis 40 (1907) 470 sqq.; Denz. n. 2001—2065.

⁴ Acta S. Sedis 40 (1907) 593 sqq.; Denz. n. 2071—2109.

doctrinisque in alterutro documento improbatis“ tuerentur atque ita delinquendo „modernistarum errores, id est omnium haereseon collectum“, propugnarent.¹ Denique „iureiurando contra errores modernismi“ (1. sept. 1910) idem pontifex amplecti ac recipere praecipit „omnia et singula, quae ab inerranti ecclesiae magisterio definita, adserta ac declarata sunt, praesertim ea doctrinae capita, quae huius temporis erroribus directo adversantur“, necnon toto animo iubet adhaerere „damnationibus, declarationibus, praescriptis omnibus, quae in encyclicis litteris ‚Pascendi‘ et in decreto ‚Lamentabili‘ continentur“.² Hinc errores modernistarum istis documentis comprehensi certe ex cathedra damnati sunt.³

§ 2. ACTUS NON INFALLIBILES MAGISTERII ECCLESIASTICI.

Ecclesia non infallibiliter quidem, sed tamen authentice docet: 1. magisterio ordinario summi pontificis; 2. magisterio congregationum romanarum; 3. magisterio episcoporum singularium.

I. MAGISTERIUM ORDINARIUM SUMMI PONTIFICIS.

1. *Magisterium pontificium ordinarium* toties exercetur, quoties papa veritatem proponit absque intentione manifesta eam infallibiliter definiendi. Quod quidem praestat: mittendo litteras encyclicas, in quibus res fidei exponuntur non adhibita forma cathedrali; respondendo ad varia quaesita per litteras *decretales*; edendo vel commendando catechismos aliosve libros fidelibus instruendis destinatos;⁴ prohibendo libros fidei vel moribus

¹ Denz. n. 2114.

² Denz. n. 2145 sq.

³ Cf. Heiner, Der neue Syllabus Pius' X. oder Dekret des hl. Offiziums „Lamentabili“, Mainz 1908; Kneib, Wesen und Bedeutung der Enzyklika gegen den Modernismus 1908; Lebreton, L'encyclique et la théologie moderniste, Paris 1908; Mercier, Le modernisme, Bruxelles 1908; Rickaby, The modernist, London 1908; Godrycz, The doctrine of modernism and its refutation, Philadelphia 1908; P. Maumus, Les modernistes, Paris 1908; Gislser, Der Modernismus, 3. Aufl., Einsiedeln 1912; Bessmer, Philosophie und Theologie des Modernismus, Freiburg i. Br. 1912.

⁴ Puta e. g. Catechismus concilii tridentini sive romanum, iussu s. Pii V editum; Catechismus Pii X etc.

periculosos; notando propositiones tamquam temerarias, scandalosas, piarum aurium offensivas etc.; dando demum sententias doctrinales quaslibet, quae non sunt definitivae, sed potius directivae et quasi provisoriae, prouti necessarium fuerit aut opportunum et sufficiens ad securitatem doctrinae.

2. *Auctoritas magisterii pontificii ordinarii*, quamvis non sit peremptoria et definitiva, est tamen maxima. Etenim romanus pontifex modo licet ordinario docens agit potestate pascendi primatiali sibi divinitus commissa, etiamsi non utatur tota intensione huius potestatis. Unde omnes oves Christi summi pastoris vocem audire ipsiusque magisterio sese conformare tenentur. Revera ecclesia semper maximi fecit magisterium summi pontificis tum infallibiliter fidem haeresesque diiudicantis tum authentice damnantis opiniones fidei periculosas haeresimque fcentes. Merito ergo ius canonicum statuit: „Satis non est haereticam pravitatem devitare, sed oportet illos quoque errores diligenter fugere, qui ad illam plus minusve accedunt; quare omnes debent etiam constitutiones et decreta servare, quibus pravae huiusmodi opiniones a sancta sede proscriptae et prohibitae sunt.“¹

II. MAGISTERIUM CONGREGATIONUM ROMANARUM.

1. *Congregationes romanae* sunt collegia cardinalium a summo pontifice certis negotiis ecclesiae dirigendis, discutiendis et decernendis praeposita. Sunt autem undecim sequentes: Congregatio sancti officii; c. consistorialis; c. de disciplina sacramentorum; c. concilii; c. religiosorum; c. de propaganda fide; c. sacrorum rituum; c. caeremoniarum; c. pro negotiis ecclesiasticis extraordinariis; c. de seminariis et universitatibus studiorum; c. pro ecclesia orientalium.² Quaeque in ordine suo decreta edit nomine et approbatione ipsius romani pontificis. Ad ordinem doctrinalem maxime spectant decreta sancti officii. Cum enim ceterae congregationes praecipue invigilent disciplinae ecclesiasticae, „congregatio sancti officii, cui ipse summus pontifex praeest, tutatur doctrinam fidei et morum . . . Ad eandem pertinet non solum delatos sibi libros diligenter excutere, eos,

¹ Ius can. 1324.

² Cf. Ius can. 242—257.

si oportuerit, prohibere, et dispensationes concedere [legendi libros prohibitos]; sed etiam ex officio inquirere, qua opportuniore licebit via, quae in vulgus edantur scripta cuiuslibet generis damnanda¹.

2. *Auctoritas congregationum romanarum* ac imprimis sancti officii gravissima est. Nam ab ipso pontifice instituuntur; a pontifice mutuantur iurisdictionem; pontifici significare tenentur, quidquid grave agunt; pontificis approbatione indigent et muniuntur omnes earum resolutiones,² cumque per eas pontifex negotia ecclesiae universae expedire soleat, congregationes etiam veniunt nomine sedis apostolicae vel sanctae sedis.³ — Quamquam autem decreta congregationum tanta polleant auctoritate, tamen per se non pollent infallibilitate. Pontifex enim congregationibus nec vult nec valet communicare suam inerrantiam. Per accidens tantum, uti iam diximus,⁴ decreta congregationum fiunt infallibilia, si scil. pontifex approbatione non communi, sed sollemni decreta illa facit sua atque insimul indicat ea esse peremptoria et definitiva.

III. MAGISTERIUM ORDINARIUM SINGULARIUM EPISCOPORUM.

1. *Magisterium ordinarium* universi episcopatus sive consensum episcoporum extraconciliarem iam memoravimus. Hic sermo est de eodem magisterio ordinario non tamen episcopatus totius ecclesiae dispersae, sed episcoporum singulorum ecclesias proprias docentium. Episcopi singuli magisterium suum exercent tum viva voce tum litteris scriptis. *Viva voce*, dum episcopi sive ipsi sive per presbyteros in concionibus aliisque instructionibus populum docent.⁵ *Litteris scriptis* episcopi docent,

¹ Ius can. 247.

² Ius can. 244.

³ Ius can. 7.

⁴ Supra p. 264.

⁵ Primis quattuor saeculis, saltem in occidente, episcopi ipsi soli populo praedicabant. Tandem Valerius, hipponensis episcopus. „homo natura graecus minusque latina lingua et litteris instructus“ sancto Augustino „presbytero potestatem dedit coram se in ecclesia evangelium praedicandi ac frequentissime tractandi; contra usum quidem et consuetudinem africanarum ecclesiarum: unde etiam ei nonnulli episcopi detrahebant. Sed ille vir venerabilis ac providus in orientalibus ecclesiis id ex more fieri sciens . . . obtrectantium non curabat linguas, dummodo factitaretur a presbytero,

dum „mandata“ aliasve epistulas fidelibus publice communicandas mittunt; dum catechismos aliosve libros instructioni fidelium destinatos praescribunt; dum libros quosdam pravos vel ephemerides prohibent; dum exorta controversia doctrinam credendam decernunt; dum decreta alicuius concilii provincialis subsignant. E contrario episcopus conscribens tractatus theologicos, quos non proponit dioecesi suae, non docet ut episcopus, sed ut doctor privatus. Item mera approbatio episcopalis, qua libri de rebus theologicis tractantes imprimi permittuntur, non est aequiparanda magisterio ipsius episcopi, cum liber non obstante approbatione maneat proprius auctoris, et cum episcopus approbationem concedere soleat fisus iudicio censorum officialium.

2. *Auctoritas magisterii singulorum episcoporum* patet ex iis, quae tum de authentia tum de infallibilitate magisterii ecclesiastici disputavimus.¹ Exinde constat episcopos singulos in singulis dioecesibus fungi magisterio non quidem infallibili, sed tamen authentico. Ipsorum proinde non est dogmata definire, sed definita annuntiare, proponere, conservare, urgere, defendere. Quivis igitur episcopus legitimus praesumendus est tradere doctrinam orthodoxam, quamdiu contrarium non probatur. Unde et fideles subditi episcopum docentem audire et sequi tenentur, quamdiu non probatur errare. Idem a fortiore valet de doctrinis, quas plures episcopi in concilio particulari sive provinciali congregati statuunt. Quare ius canonicum merito: „Episcopi quoque licet singuli vel etiam in conciliis particularibus congregati infallibilitate docendi non polleant, fidelium tamen suis curis commissorum, sub auctoritate romani pontificis, veri doctores seu magistri sunt.“² Clerici vero episcopis inferiores, ut parochi et concionatores quilibet, non ex sese, sed vi missionis ab episcopis obtentae authentice docent. Quamdiu et quatenus ergo

quod a se episcopo impleri minime posse cernebat“ (*Possidius*, Vita s. Augustini c. 5; *ML* 32, 37). Exinde episcopi saepius munus praedicandi presbyteris concedebant; immo patres synodi vasensis in Gallia a. 529 ordinarunt: „Ut non solum in civitatibus, sed etiam in omnibus parochiis verbum faciendi daremus presbyteris potestatem: ita ut si presbyter, aliqua infirmitate prohibente, per seipsum non potuerit praedicare, sanctorum patrum homiliae a diaconibus recitentur“ (*Harduin*, Concilia II, 1105.).

¹ Supra p. 192—217.

² Ius can. 1326.

secundum mandatum episcoporum et coniuncti cum episcopis docent, de ipsis quoque valet illud Domini: „Qui vos audit, me audit, et qui vos spernit, me spernit.“¹

CONCLUSIO:

ASSENSUS MAGISTERIO ECCLESIAE PRAESTANDUS.

1. *Definitionibus infallilibus ecclesiae fides firma praestanda est*, uti per se patet. Attamen fides ista diversa est, prout definitiones attinent ad veritates revelatas ipsas (obiectum directum infallibilitatis) vel ad veritates cum revelatione connexas (obiectum indirectum infallibilitatis). Si definitio attinet ad ipsas veritates revelatas, assensus ei debitus vocatur *fides divina*; sin vero definitio attinet ad veritates cum revelatione connexas, assensus ei debitus vocatur *fides ecclesiastica*. Illa immediate nititur auctoritate Dei, mediate tantum auctoritate ecclesiae; ista immediate nititur auctoritate ecclesiae, mediate tantum auctoritate Dei, qui ecclesiam ab errore praeservat.² Utriusque autem fidei, divinae scil. et ecclesiasticae, eadem debet esse firmitas assensus super omnia, cum utraque nitatur auctoritate infallibili. Qui negat veritatem ad fidem divinam spectantem, est *haereticus*; qui autem negat veritatem ad fidem ecclesiasticam spectantem, non quidem est haereticus, sed tamen *erroneus in fide*.

2. *Decretis ecclesiae authenticis non infallilibus praestandus est assensus religiosus, quamvis non super omnia firmus*. Decreta haec non merentur assensum super omnia firmum, quippe cum eorum veritas non absolute constet; expostulant tamen assensum religiosum, quia procedunt a

¹ Lc 10, 16.

² Fides simpliciter divina dicitur quidem omnis assensus, qui veritatibus revelatis praebetur, iis etiam, quae non vel nondum propositae sunt ab ecclesia; fides autem divina reduplicative sumpta sive divino-catholica refertur ad veritates revelatas, quae ab ecclesia credendae proponuntur. Ita theologus veritatem, quam in revelatione contentam esse sua ingenii sagacitate cognoscit, potest credere fide simpliciter divina, quamvis talis veritas aliena adhuc sit a propositione ecclesiastica; fide tamen divina et catholica eam veritatem credere nec debet nec potest propter defectum propositionis ex parte ecclesiae.

magisterio per Christum instituto et Christi auctoritate insignito.¹ Assensus istis decretis adhibendus duo complectitur: *silentium obsequiosum* sive *subiectionem externam*, quae postulat, ut locutione, scriptione aliisque actionibus externis contra decreta lata absterneatur; necnon *mentis obsequium* sive *subiectionem internam*, qua doctrinae talibus decretis propositae habeantur ut *practice tutae et sequendae*.

Iste assensus eo firmior esse debet, quo altius est tribunal authenticum declarationem respectivam edens, et quo intimior est nexus existens inter decretum et doctrinam catholicorum communem et constantem. Unde *Pius IX*² declarat: „Cum agatur de illa subiectione, qua ex conscientia omnes catholici obstringuntur, . . . sapientibus catholicis haud satis esse, ut ecclesiae dogmata recipiant et venerentur, verum etiam opus esse, ut se subiciant tum decisionibus, quae ad doctrinam pertinentes a pontificiis congregationibus proferuntur, tum iis doctrinae capitibus, quae communi et constanti catholicorum consensu retinentur ut theologiae veritates et conclusiones ita certae, ut opiniones eisdem doctrinae capitibus adversae quamquam haereticæ dici nequeant, tamen aliam theologicam mereantur censuram.“³

Quodsi demum aliquando decreto authentico rationes graves et solidae adversari videantur, licebit formidare, condionate assentire, dubitare, immo etiam prorsus suspendere assensum *internum* atque reverenter appellare ad altius tribunal, scil. ab episcopo ad congregationem romanam, a congregationibus ad summum pontificem vel ad concilium. Si autem appellatione non obstante ecclesia decretum latum sustinuerit, acquiescendum omnino erit. Quamvis enim in huiusmodi decretis non sit doctrina *objective* segura, inest tamen illis *subiectiva* securitas, quia semper securum et meritorium est non violare debitam submissionem erga magisterium divinitus institutum.

¹ Recole, quae de authentia magisterii ecclesiastici dicta sunt supra p. 192 sqq.

² In epist. „Tuas libenter“ ad archiep. monaco-frisingensem „De conventibus theologorum Germaniae“, ap. *Denz.* n. 1684.

³ De censuris theologicis et de aliis quaestionibus, quas hoc loco leviter tantum tetigimus, ex professo agitur in tractatu dogmatico: „De fide“.

DISSERTATIO II.

DE FONTIBUS REVELATIONIS

sive

DE REGULA FIDEI REMOTA.

In praecedenti dissertatione demonstravimus propositionem per magisterium ecclesiasticum esse regulam fidei proximam, quia fideles revelationem proxime et immediate a magisterio ecclesiae discere tenentur.

Attamen magisterium ecclesiae veritatem christianam non accipit novis revelationibus, sed eam haurit e *fontibus revelationis*, nempe e *Scriptura sacra* et e *Traditione divina*. Uti enim merito statuit *concilium vaticanum*: „Haec supernaturalis revelatio, secundum universalis ecclesiae fidem, a s. tridentina synodo declaratam, continetur in *libris scriptis* et sine scripto *traditionibus*, quae ipsius Christi ore ab apostolis acceptae, aut ab ipsis apostolis Spiritu Sancto dictante quasi per manus traditae, ad nos usque pervenerunt.“¹ Cumque magisterium ecclesiae veritatem fidelibus proponendam hauriat ex hoc duplici fonte revelationis, fides christianorum remote et mediate nititur omnino *Scriptura sacra* et *Traditione divina*. Quare *Scriptura sacra* et *Traditio divina* recte vocantur *regula fidei remota*. De hac iam remota regula fidei sive de utroque fonte revelationis singillatim tractandum est.

Tractatum de fontibus revelationis multi auctores inscribunt tractatum *de fontibus theologicis* sive *de locis theologicis*. Quemadmodum enim ecclesia fidem authentice et infallibiliter proponens Scripturam sacram sequitur et Traditionem divinam, ita ex iisdem his fontibus sive locis theologi quoque argumenta petunt, cum fidem scientifice investigant. Unde primus *Melchior Canus O. P.* opus celebre, in quo de fontibus sive sedibus argumentorum theologicorum agitur, inscripsit „De locis theologicis“ (1563). Similia opera de eadem re et sub eodem titulo post Canum alii theologi exararunt. Notandum tamen est

¹ Denz. n. 1787. Cf. n. 783.

fontes sive locos theologicos latius patere, quam fontes revelationis. Cum enim ecclesia docens in proponenda fide tantummodo ad Scripturam sacram et Traditionem divinam recurrat tamquam ad fontes genuinos revelationis, theologi in scientifica investigatione fidei praeter *auctoritatem* Scripturae et Traditionis adhibent etiam *rationis* argumenta petita maxime ex historia et philosophia. Ad rem *Canus* lib. 1, c. 2: „Principem itaque locum sicut apud fideles, ita apud theologos auctoritas habet. Ratio deinde veluti pedissequa sequitur . . . Utraque igitur theologo necessaria est, et auctoritas, et ratio; sed ita tamen, ut auctoritas primas in theologia partes obtineat, ratio vero habeat postremas.“

His praemissis considerabimus *primo sacram Scripturam*, de qua cum protestantismo consentimus, *postea divinam Traditionem*, de qua cum protestantismo dissentimus.

CAPUT I.

DE SCRIPTURA SACRA.¹

De s. Scriptura qua fonte revelationis cum protestantismo consentimus. Non utique cum protestantismo rationalistico, qui omnem omnino revelationem negat ac proinde originem divinam religionis christianae et librorum sacrorum infitatur. Protestantismus vero orthodoxus (quocum solo rem habemus praemissa iam demonstratione christiana) non secus atque ecclesia catholica Scripturam s. propterea agnoscit fontem revelationis, quia Spiritu Sancto inspirante consignata est.

¹ *Melchior Canus O. P.*, De locis theologicis lib. 2; *Bellarminus*, De Verbo Dei lib. 1—3; *Marchini*, De divinitate et canonicitate sacrorum Bibliorum, Aug. Taurin. 1770; *Heinrich*, Dogm. Theologie I, 726 ff.; *Scheeben*, Dogmatik I, 109 ff.; *Denzinger*, Vier Bücher von der religiösen Erkenntnis II, 152 ff.; *Franzelin*, De divina Traditione et Scriptura, 3. ed., Romae 1882; *Schmid*, De inspirationis bibliorum vi et ratione, Brixinae 1885; *Crets*, De divina bibliorum inspiratione, Lovan. 1886; *Dausch*, Die Schriftinspiration, Freiburg 1891; *Brucker S. I.*, Questiones actuelles d'écriture sainte, Paris 1895; *Chauvin*, L'inspiration des divines Écritures, Paris 1897; *Zanecchia O. P.*, Divina inspiratio s. Scripturarum. Romae 1898; *Chr. Pesch S. I.*, Zur neuesten Geschichte der kathol. Inspirationslehre, Theol. Streitfragen, 3. Folge, Freiburg 1902; *idem*, De inspiratione sacrae Scripturae, Friburgi 1906 (opus

Igitur tractatus de s. Scriptura uti fonte revelationis absoluitur disputatione de inspiratione librorum sacrorum. Omnes aliae quaestiones biblicae, scil. de sacrorum librorum canone, genuinitate, integritate, textu, versionibus, expositione, lectione spectant ad propriam disciplinam eam, quae vocatur introductio biblica. Nostrum est tractare *de inspirationis existentia, natura, extensione et vi.*

ARTICULUS I.

DE EXSISTENTIA INSPIRATIONIS.

Inspiratio s. Scripturae intelligitur *ille influxus divinus in hagiographum, vi cuius libri sacri, quamvis per hominem videantur conscripti, reapse Deum habent auctorem.* Talis autem influxus Dei in hagiographum, cum sit opus prorsus supernaturale, *solummodo ex supernaturali revelatione Dei innotescit.*

Inspiratio non innotescit *ex indole libri.* Libri enim inspirati non sunt eiusmodi, ut cum libris pure humanis collati prodant Deum auctorem. Immo *forma* litteraria librorum sacrorum assimilatur omnino formae librorum humanorum; *doctrina* autem librorum sacrorum, quantumvis est vera, sublimis et utilis, aliis quoque libris piis, licet non inspiratis, inesse potest.¹ Neque

eximium); Billot S. I., De inspiratione s. Scripturae, ed. 2., Romae 1906; Lud. de San, De divina Traditione et Scriptura, Brugis 1903; Delattre, Autour de la question biblique, Liège 1904; Fonck S. I., Der Kampf um die Wahrheit der Hl. Schrift seit 25 Jahren, Innsbruck 1905; Moderne Bibelfragen, Einsiedeln 1917; Schiffini, Divinitas Scripturarum, Aug. Taurin. 1905; Peters, Die grundsätzliche Stellung der kathol. Kirche zur Bibelforschung, Paderborn 1905; Egger, Absolute oder relative Wahrheit der hl. Schrift, Brixen 1909; Holzhey, 75 Punkte zur Beantwortung der Frage: Absolute oder relative Wahrheit der Hl. Schrift? München 1909 (contra Egger); Van Laak S. I. De Sacrae Scripturae inspiratione atque inerrantia, Romae 1910 (ad usum privatum); Bainvel S. I., De Scriptura sacra, Paris. 1910; Romeis O. M., Was ist uns Christen die Bibel? Freiburg 1911; Dausch, Die Inspiration des Neuen Testam., Münster 1912; Dorsch S. I., De inspiratione s. Scripturae, Oeniponte 1912 (liber perutilis).

¹ Veritas, sublimitas, utilitas doctrinae librorum sacrorum sunt quidem *criteria interna*, quibus probatur character revelatus, non vero character

etiam *ex affirmatione hagiographi* inspiratio certo innotescit, nisi iam ante constet hagiographum esse organum revelationis. Etiam si enim scriptor aliquis affirmet: „Ego hunc librum Deo inspirante scripsi“, non ei absolute credendum est. Nam multi pseudoprophetae et pseudoapocalyptici talia affirmarunt; immo homines sapientissimi quique et sanctissimi falli possunt, dum aliquem librum ab ipsis confectum Deo auctori tribuunt. Multo minus inspiratio innotescit *ex testimonio aliorum hominum*, nisi auctoritate Dei revelantis utantur. Solus Deus scit, quomodo in conficienda Scriptura se habuerit, proindeque *a solo Deo revelante discere possumus eum in conficienda Scriptura sese ita habuisse, ut ipse dici debeat auctor librorum sacrorum.*

Deum autem revelasse inspirationem librorum sacrorum constat *e doctrina Christi et apostolorum, e consensu patrum et theologorum, e definitione conciliorum et romanorum pontificum.*

I. DOCTRINA CHRISTI ET APOSTOLORUM.

Christum, legatum Dei et Deum, per seipsum et per apostolos suos divinam revelationem praedicasse compertum habemus. Unde quidquid Christus et apostoli docuerunt de inspiratione librorum sacrorum, infallibiliter verum est. Atqui:

1. *Christus fidem iudaeorum de s. Scripturae inspiratione confirmat.* Iudaeos quosdam libros Deo auctori tribuisse colligimus tum ex Vetere Testamento, tum ex scriptis profanis. In *Vetere Testamento* multi textus referunt homines a Deo motos esse ad certos libros librorumve partes litteris consignanda. V. g. *Ex 17, 14*: „Dixitque Dominus ad Moysen: Scribe hoc ob monumentum in libro.“ *Ex 34, 27*: „Dixitque Dominus ad Moysen: Scribe tibi verba haec, quibus et tecum et cum Israel pepigi foedus.“ *Deut 31, 19*: „Dixitque Dominus ad Moysen . . . Nunc itaque scribite vobis canticum istud et docete filios Israel.“ *Is 8, 1*: „Et dixit Dominus ad me: Sume tibi librum grandem et scribe in eo stilo hominis.“ *Is 30, 8*: „Nunc ergo ingressus scribe ei super buxum, et in libro diligenter exara illud.“ *Ier 30, 2*: inspiratus s. Scripturae. Si quando ista criteria interna adhibentur ad probandam inspirationem, adhibentur sensu mere *negativo*, scil. ut inde ostendatur nihil esse in libro, quod characteri inspirationis repugnet, supposita semper demonstratione inspirationis aliunde petita. Cf. *Pesch* l. c. 600—607.

„Haec dicit Dominus Deus Israel dicens: Scribe tibi omnia verba, quae locutus sum ad te, in libro.“ *Ier 36, 1. 2. 4*: „Factum est verbum hoc ad Ieremiam a Domino dicens: Tolle volumen libri et scribes in eo omnia, quae locutus sum tibi . . . Vocavit ergo Ieremias Baruch filium Neriae, et scripsit Baruch ex ore Ieremiae omnes sermones Domini, quos locutus est ad eum, in volumine libri.“ His et similibus verbis affirmatur libros quosdam determinatos vel eorundem partes Deo movente scripta esse. Libri sic confecti vocantur libri sacri,¹ quin tamen usquam in Vetere Testamento enumerentur omnes libri, qui pertinebant ad collectionem Scripturae sacrae.

Clarius *scripta profana* iudaeorum posterioris aetatis loquuntur de facto inspirationis et de collectione librorum inspiratorum. *Philo* (natus c. a. 30 ante Chr.) saepissime memorat „libros nostros“, quos vocat: „Sacros libros, sacras scripturas, sacras litteras“.² Catalogum completum horum librorum sacrorum *Philo* non tradit, allegat autem libros Pentateuchi, Iosue, Iudicum, Samuel, Regum, Paralipomenon, Esdrae, Iob, Psalmorum, Proverbiorum, Isaiae, Ieremiae, Ionae, Osee, Zachariae.³ Omnes eorum scriptores sunt *prophetae*, i. e. „interpretes Dei, qui eorum organis utitur ad manifestanda ea, quae vult“,⁴ „per quorum os Pater omnium oracula edidit“,⁵ „qui, numine afflati, locuti sunt“,⁶ „valde inspirati . . . ex persona Dei loquentes“.⁷ *Iosephus Flavius*: Prophetas, inquit, „ex divina inspiratione didicerunt. Non multa milia apud nos sunt librorum discordantium et pugnantium, sed duo tantum supra viginti libri . . ., quibus merito fidem habemus . . . Ostenditur autem re ipsa, quantum nostris libris confidamus. Cum enim tot saeculis iam praeterierint, nemo ausus est quidquam iis addere neque demere

¹ Dan 9, 2; Eccli, Prol.; 1 Mach 12, 9. 10.

² De confusione linguarum § 2, n. 3; Quis rerum divinarum heres § 52, n. 258; De vita Moysis lib. 2, § 39, n. 290; Opera ed. Cohn et Wendland II, 230; III, 59; IV, 268.

³ Cf. *Richter* in ed. Oper. Phil. VIII, 219 sqq.

⁴ De monarchia § 9; ed. *Richter* IV, 297.

⁵ De fuga § 36, n. 97; Cohn et Wendland III, 152.

⁶ De somniis lib. 2, § 26, n. 172; Cohn et Wendland III, 286.

⁷ De Cherubim § 14, n. 49; Cohn et Wendland I, 182. Plenius Philonis doctrinam de inspiratione delineat *Pesch* l. c. 17—24.

neque mutare, sed omnibus iudaeis inde a prima pueritia statim innatum est credere ea *Dei praecepta* esse, et iis adhaerere et, si opus est, pro iis libenter mori¹. Itaque secundum antiquissimam traditionem iudaei 22 libros sacros habuerunt, quos attribuebant hagiographis prophetice a Deo inspiratis. Eandem traditionem rabbini *talmudistae* referunt venerantes 22² libros sacros, quorum auctores „in Spiritu Sancto“ locuti sunt.³

Iesum autem hanc fidem iudaeorum de librorum sacrorum inspiratione plene approbasse patet ex eo, quod numquam de hac re discordavit neque cum populo, neque cum pharisaeis et legisperitis. Immo:

2. *Christus et apostoli s. Scripturam Deo auctori tribuunt* tum directe tum indirecte. Indirecte quidem *adscribendo libris sacris absolutam divinamque auctoritatem*. Sive enim de tota collectione librorum sacrorum Veteris Testamenti⁴ loquuntur sive de singulis dictis horum librorum, Scripturam semper adhibent ut argumentum veritatis infallibile et ineluctabile. Saepe repetunt: „Non potest solvi Scriptura“;⁵ „Oportet impleri Scripturam“;⁶ „Necesse est impleri omnia, quae scripta sunt“;⁷ „Donec transeat caelum et terra, iota unum aut unus apex non praeteribit a lege, donec omnia fiant“.⁸ Uno verbo „Scriptum est“, „Scriptura dicit“⁹ omnis controversia peremptorie finitur. Et quidem testimonia Scripturae non ideo vocantur infallibilia, quia revelationem divinam continent, sed e contrario revelationem

¹ Contra Apionem 1, 8; Opera ed. Niese (maior) V, 8. 9. Cf. Pesch l. c. 24—27.

² Quatenus Ruth cum libro Iudicum, Lamentationes cum Ieremia iunguntur; sin separatim ponuntur, talmudistae numerant 24 libros sacros. Cf. Hamburger, Realencyclopädie für Bibel und Talmud II, 116.

³ Cf. Pesch l. c. 14—16.

⁴ Hanc collectionem librorum sacrorum Christus et apostoli vocant simpliciter Scripturam (Io 2, 22; 7, 38. 42; 10, 35; Gal 3, 22) vel Scripturas (Mt 22, 29; Lc 24, 32 etc.) vel sacras litteras (2 Tim 3, 15). Totam collectionem vel subintelligunt sub nomine legis (Io 10, 34; 12, 34; 1 Cor 14, 21) vel bipartiunt in legem et prophetas (Mt 5, 17) vel tripartiunt in legem, prophetas et psalmos (Lc. 24, 44).

⁵ Io 10, 35.

⁶ Act 1, 16.

⁷ Lc 24, 44.

⁸ Mt 5, 18.

⁹ Ista formula in evangeliiis, actibus, epistulis apostolorum centies quinquagies legitur.

continent, quia scripta sunt. Ergo *ratio auctoritatis absolutae librorum sacrorum* alia esse nequit, nisi quod in Scriptura Deus loquitur et scribit per hagiographum.

Hoc ita esse Christus et apostoli *directe* quoque profitentur. Etenim dicta librorum sacrorum ita referunt ad Deum, ut ipse videatur esse causa principalis, hagiographus vero causa instrumentalis eorum, quae scripta sunt et quatenus scripta sunt. *Christus* pharisaeos interpellat: „Non legistis, quod dictum est a Deo, dicente vobis: Ego sum Deus Abraham?“¹ Adducit ergo verba a Moyse² scripta et affirmat ea dicta, i. e. scripta esse „a Deo dicente vobis“. Alibi Christus interrogat pharisaeos: „Quid vobis videtur de Christo? Cuius filius est? Dicunt ei: David. Ait illis: Quomodo ergo David in Spiritu vocat eum Dominum, dicens: Dixit Dominus Domino meo?“³ Ergo David haec verba psalmi 109 dixit scripsitque „in Spiritu Sancto“. *Matthaeus* ea, quae a prophetis scripta sunt, a Domino dicta esse contendit: „Hoc autem totum factum est, ut adimpleretur quod dictum est a Domino per prophetam dicentem . . .“⁴ *Petrus* tradit in psalmis, prout scripti prostant, Spiritum Sanctum loqui per os David: „Oportet impleri Scripturam, quam praedixit Spiritus Sanctus per os David“.⁵ *Paulus* testatur: „Dixit enim Deus in quodam loco de die septima sic: Et requievit Deus die septima.“⁶ Haec igitur verba Gen 2, 2 a Moyse scripta reapse auctorem habent Deum. Alibi idem apostolus loco Dei loquentis simpliciter ponit Scripturam: „Providens [i. e. praevidens] Scriptura praenuntiavit Abrahae: quia benedicentur in te omnes gentes.“⁷

Ergo secundum doctrinam Christi et apostolorum tum Scriptura Veteris Testamenti tota, tum omnia et singula dicta Scripturae ita ad Deum loquentem referuntur, ut ipse sit eorum causa principalis, hagiographi autem sint instrumenta, quibus Deus ad scribendum utitur. Quo fit, ut libri sacri Deum habeant auctorem. Unde:

¹ Mt 22, 31 sq.

² Ex 3, 6.

³ Mt 22, 41 sqq.

⁴ Mt 1, 22; 2, 15 etc.

⁵ Act 1, 16.

⁶ Hebr. 4, 4.

⁷ Gal 3, 8. Cf. Rom 9, 17; Gal 4, 30.

3. *Apostoli s. Scripturam inspiratam esse disertis verbis docent* duobus locis classicis 2 Tim 3, 14—16 et 2 Petr 1, 19—21.

2 Tim 3, 14—16 Paulus Timotheum monet: „Tu vero permane in iis, quae didicisti . . . quia ab infantia sacras litteras (τὰ ἱερὰ γράμματα) nosti, quae te possunt instruere ad salutem per fidem, quae est in Christo Iesu. Omnis scriptura divinitus inspirata (πᾶσα γραφὴ θεόπνευστος) utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia.“

Apostolus gentium hortatur discipulum, ut incumbat studio sacrarum litterarum Veteris Testamenti, quas Timotheus iuvenis a matre sua iudaea didicerat. Addit etiam rationem, cur totum studio sacrarum litterarum se dedere oporteat: omnis scriptura maxime utilis est, quia est „θεόπνευστος“.

Quid autem significet terminus θεόπνευστος, colligitur ex etymologia, ex usu loquendi et ex locis biblicis parallelis. Vi *etymologiae* haec vox designat id, quod est a Deo afflatum sive ut recte vertit Vulgata, „divinitus inspiratum“. Etiam *usus* vocis istam interpretationem requirit. In sacris libris vox θεόπνευστος solo hoc nostro loco legitur. Auctores profani rarissimi ea utuntur et quidem constanter sensu afflationis sive inspirationis divinae.¹ Eodem sensu postea patres graeci hanc vocem semper usurpant. Sed neque *loci biblici paralleli* sub n. 2 a nobis laudati admittunt aliam vocis θεόπνευστος interpretationem, nisi eam, qua Deus sic hagiographos afflet, ut ipse fiat auctor principalis omnium sacrarum litterarum omnisque scripturae. Confirmatur praecipue loco parallelo 2 Petr 1, 19—21.

2 Petr 1, 19—21 Petrus ait: „Et habemus firmiorem propheticum sermonem, cui bene facitis attendentes, quasi lucernae lucenti in caliginoso loco, donec dies elucescat et lucifer oriatur in cordibus vestris; hoc primum intelligentes, quod omnis prophetia Scripturae propria interpretatione non fit. Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed Spiritu

¹ Plutarchus, De placitis philosophorum 5, 2: „τοὺς ὄνειρους τοὺς θεοπνεύστους = somnia a Deo inspirata. Phokylides, Πόλημα νουθετικόν 121: τῆς δὲ θεοπνεύστου σοφίης λόγος = sapientia a Deo inspirata. In Oraculis sibyllinis 5, 405, al. 406 homines vocantur θεόπνευστοι, quia a Deo acceperunt vitam; 5, 307, al. 308 fontes calidi sunt θεόπνευστοι, quia a numine praesente quodammodo inflati ebulliunt. Cf. Pesch l. c. n. 4.

Sancto inspirati (ὕπὸ πνεύματος ἁγίου φερόμενοι) locuti sunt sancti Dei homines.“

Apostolus meminerat se vidisse gloriam Christi in eius transfiguratione atque audivisse vocem delapsam de caelo: „Ipsium audite.“ Contestatur autem fideles habere maius motivum in Christum credendi, scil.: *Habemus firmiorem sermonem propheticum*“, i. e. totam s. Scripturam Veteris Testamenti vaticinia messiana continentem.¹ Nam „*omnis prophetia Scripturae propria interpretatione non fit*“, i. e. prophetae non ex proprio ingenio invenerunt vaticinia messiana in Scriptura posita. „*Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia*“, i. e. nulla prophetia originem proprie debet hagiographis, qui sacros libros scripserunt.“ „*Sed Spiritu Sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines*“, i. e. hagiographi a Spiritu Sancto afflati, moti, influxum passi scripserunt.

Igitur apostoli diserte docent *Vetus Testamentum esse a Deo inspiratum*. Contra *de inspiratione Novi Testamenti apostoli fere silent*. *S. Paulus* ut Scripturam allegare videtur quaedam verba ex evangelio Lucae.² *S. Petrus* monet in epistulis paulinis esse „*quaedam difficilia intellectu, quae indocti et instabiles depravant, sicut et ceteras Scripturas, ad suam perditionem*“.³ Tamen dubium manet, utrum princeps apostolorum cogitet epistulas paulinas superstites, an deperditas. Demum *s. Ioannes* in Apocalypsi saepius memorat se a Deo accepisse mandatum scribendi.⁴ Testimonium vero certum de inspiratione totius Novi Testamenti in scriptis apostolorum nullum invenitur. Unde ad traditionem confugiendum est, quae et inspirationem Veteris Testamenti confirmat et inspirationem Novi Testamenti comprobant.

¹ S. Petrum sub „sermone prophético“ non solum intelligere libros propheticos, sed totam s. Scripturam Veteris Testamenti, ex eo patet, quod etiam e libris non propheticis vaticinia messiana pro Christo depromit (Act 1, 16; 2, 25; 3, 22 etc.). Immo totum Vetus Testamentum de Christo vaticinari compertum erat tum Christo, tum apostolis, tum omnibus iudaeis (cf. Lc 1, 70; 24, 27. 44. 45; Io 1, 45; 5, 39. 45. 46; 12, 34). Insuper tota Scriptura propterea vocatur sermo propheticus, quia hagiographi sub influxu Dei prophético scripserunt, ut statim addit s. Petrus.

² Nam verba 1 Tim 5, 18: „Dicit enim Scriptura: Dignus est operarius mercede sua“ soli evangelio Lucae 10, 7 ad verbum respondent.

³ 2 Petr 3, 16.

⁴ Apc 1, 10. 11. 19; 19, 9. 10.

II. CONSENSUS PATRUM ET THEOLOGORUM.

Consensum patrum et theologorum esse argumentum ineluctabile divinae traditionis proindeque fontem genuinum divinae revelationis postea comprobabitur. Quidquid ergo patres et theologi una voce statuerunt de inspiratione s. Scripturae, a Christo et apostolis oretenus posteritati traditum est atque ad depositum fidei revelatae pertinet. Atqui s. Scripturae inspirationem una voce testantur tum patres vetustissimi, tum patres recentiores, tum principes theologi.¹

At non provocamus ad solum vocabulum inspirationis. Etenim patres et theologi non numquam libros quosdam inspiratos vocant, qui non pertinent ad s. Scripturam.² Unde inspirationem interdum intelligunt lato eo sensu, quo nos quoque pios vel ingeniosos auctores inspiratos esse dicimus. Nihilominus patres et theologos, dum de s. Scripturae inspiratione loquuntur, stricte intelligendos esse constat ex eorum modo loquendi.

1. *Patres vetustissimi* a primo ad tertium saeculum iam rem nostram edocent. Secundum s. *Clementem rom.* Scripturae sacrae „sunt datae per Spiritum Sanctum“ proindeque sunt „divina eloquia“.³

S. *Iustinus* multis in locis de inspiratione disserens contestatur: libri Veteris et Novi Testamenti non sicut libri philosophorum humano tantum ingenio conscripti sunt, sed immo hagiographi „Divino Spiritu loquentes“,⁴ „Verbo divino divinitus feruntur (θεοφοροῦνται)“.⁵ Quae in s. Scriptura dicuntur, ab ipso Spiritu Sancto dicuntur et Spiritus Sancti verba sunt.⁶ Hagiographos, ait, „puros se ipsos divini Spiritus operationi praebere, ut divinum illud de caelo delapsum plectrum, velut quodam

¹ Testimonia patrum et theologorum egregie recenset *Pesch* l. c. 40—125. 129—199.

² V. g. s. *Gregorius naz.* (In Hexaëm. prooem.; *MG* 44, 61) commentarium s. *Basilii* in Hexaëmeron appellat inspiratum. S. *Gregorius M.* (In 1 Reg. prooem. n. 5; *ML* 79, 21) scribit: „Opus spe divinae inspirationis aggredior“.

³ Ep. 1 ad corinth. 45, 2; 53, 1; *F* I, 157. 167.

⁴ Dialog. cum Tryphone n. 7; *MG* 6, 491.

⁵ Apol. 1, n. 33; *MG* 6, 382.

⁶ Ib. n. 33. 36. 38 sqq; *MG* 6, 546. 554. 558 sqq.

cytharae aut lyrae instrumento iustis hominibus utens, divinarum nobis et caelestium rerum cognitionem recluderet.“¹

S. Theophilus antiochenus: „Dei homines pleni Spiritus Sancti et prophetae effecti, ab ipso Deo inspirati et eruditi, facti sunt divinitus edocti, . . . ut organa Dei fierent et ab ipso sapientiam acciperent, per quam sapientiam de creatione mundi et de ceteris dixerunt.“²

S. Irenaeus: „Scripturae perfectae sunt, quippe a Verbo Dei et Spiritu eius dictae . . . Et omnis Scriptura a Deo nobis data consonans nobis invenietur . . . et per dictionum multas voces una consonans melodia inter nos sentietur laudans hymnis Deum, qui fecit omnia.“³

S. Hippolytus: Prophetae hagiographi „omnes Spiritu prophetico aptati et ab ipso Verbo honorati ad instar organorum habentes in se semper Verbum ut plectrum, quo moti ea, quae Deus volebat, annuntiabant.“⁴

Clemens alexandrinus: „Possem tibi Scripturas afferre paene innumerabiles, quarum ne apex quidem unus praeteribit, qui non perficiatur. Spiritus enim Sanctus, qui Domini quasi os est, ea est elocutus.“⁵

Origenes: „Est et illud in ecclesiastica praedicatione . . . , quod per Spiritum Dei Scripturae conscriptae sunt.“⁶ „Ipsae Scripturae divinae sunt, i. e. Dei Spiritu inspiratae.“⁷ Credendum est „sacros libros non hominum esse scripta, sed ex inspiratione Sancti Spiritus voluntate Patris omnium per Iesum Christum scriptos esse et ad nos pervenisse.“⁸

2. *Patres recentiores* tum orientales tum occidentales innumeris locis inspirationem praedicant, ita ut unum alterumve memorasse sufficiat.

¹ Cohortatio ad graecos n. 8; MG 6, 255. Si cohortatio ad graecos, ut hodie plurimi putant, non Iustini est, certo est alterius auctoris saeculi secundi.

² Ad Autolyceum 2, 9; MG 6, 1063.

³ Adv. haeres. 2, 28, 2. 3; MG 7, 804 sq.

⁴ De Christo et Antichristo 2; MG 10. 727 sq.

⁵ Cohortatio ad gent. c. 9; MG 8, 191.

⁶ De principiis, prol. n. 8; MG 11, 119.

⁷ Ib. 4, 1; MG 11, 342.

⁸ Ib. lib. 4, n. 9; MG 11, 359.

S. Gregorius nyssenus: „Divinitus inspirata Scriptura, sicut ipsam divinus apostolus nominat, Sancti Spiritus est Scriptura . . . Quaecumque sacra Scriptura dicit, Spiritus Sancti sint voces vel effata . . . Numine afflati sancti vates virtute Spiritus Sancti inspirantur; et ideo omnis Scriptura divinitus inspirata dicitur, quia sit divinae inspirationis doctrina.“¹

S. Ioannes Chrysostomus: „Deus, humani generis conditor, ab initio per se ipsum hominibus loquebatur . . . Sed quia sua familiaritate postea indigni facti fuerunt, iterum suam erga illos amicitiam innovare volens, quasi longe absentibus litteras mittit . . . Et has quidem litteras dedit Deus, attulit autem Moyses.“²

S. Cyrillus hierosolymitanus: „Unus est utriusque Testamenti Deus, qui Christum, conspicuum factum in Novo, prae-nuntiavit in Vetere.“³ „Ipse Spiritus Sanctus elocutus est Scripturas . . . Ille et in prophetis, ille et in apostolis in Novo Testamento.“⁴

S. Ambrosius: Hagiographi „divino Spiritu ubertatem dic-torum rerumque omnium ministrante sine ullo molimine com-plerunt.“⁵

S. Hieronymus: „Scripturae a Spiritu Sancto conscriptae sunt et editae.“⁶ „Omnes Scripturae“ ait, „uno scriptae sunt Spiritu Sancto, et propterea unus liber appellatur.“⁷

S. Augustinus: „De illa civitate, unde peregrinamur, litterae nobis venerunt; ipsae sunt Scripturae.“⁸ Istae litterae a Domino scriptae sunt. „Itaque cum illi [hagiographi] scripserunt, quae ille [Dominus] ostendit et dixit, nequaquam dicendum est, quod ipse non scripserit, quandoquidem membra eius id operata sunt, quod dictante capite cognoverunt. Quidquid enim ille de suis factis et dictis nos legere voluit, hoc scribendum illis tamquam suis manibus imperavit.“⁹

¹ Contra Eunom. 7; *MG* 45, 742 sq.

² In Gen. hom. 2, 2; *MG* 53, 27 sq.

³ Catech. 4, n. 23; *MG* 33, 494.

⁴ Catech. 11, 12; *MG* 33, 706.

⁵ In Lucam 1, 3; *ML* 15, 1534.

⁶ In Mich. 7, 5—7; *ML* 25, 1222.

⁷ In Is. 29, 9 sqq.; *ML* 24, 332.

⁸ In Ps. 90, sermo 2, 1; *ML* 37, 1159.

⁹ De consensu evangelistarum 1, 35, 54; *ML* 34, 1070.

S. Gregorius M.: „Quid est Scriptura sacra nisi quaedam epistula omnipotentis Dei ad creaturam suam?“¹ „Inter multos saepe quaeritur, quis libri beati Iob habeatur scriptor . . . Sed quis haec scripserit, valde supervacue quaeritur, cum tamen auctor libri Spiritus Sanctus fideliter credatur. Ipse igitur haec scripsit, qui scribenda dictavit; ipse scripsit, qui et illius operis inspirator exstitit et per scribentis vocem imitanda ad nos eius facta transmisit. Si magni cuiusdam viri susceptis epistulis legeremus verba, sed, quo calamo fuissent scripta, quaereremus, ridiculum profecto esset epistularum auctorem scire sensumque cognoscere, sed quali calamo earum verba impressa fuerint indagare. Cum ergo rem cognoscimus, eiusque rei Spiritum Sanctum auctorem tenemus: quia scriptorem quaerimus, quid aliud agimus, nisi legentes litteras de calamo percontamur?“²

3. *Principes theologi*, sanctos patres aetate et auctoritate secuti, testimonio concordi inspirationem s. Scripturae enuntiant, scil. Alexander Halensis, Albertus M., Bonaventura, Thomas Aquinas, Duns Scotus. Cumque consentientibus his ducibus scholasticis tota schola catholica consentiat, non est cur alios theologos adeamus.

Alexander Halensis docet Spiritum Sanctum esse „rationem efficientem“ s. Scripturae,³ atque addit: „Cum doctrina sacrae Scripturae divinitus inspirata sit . . . antonomastice, id est per excellentiam, dicitur haec Scriptura seu doctrina a Spiritu Sancto.“⁴

Albertus M. assonat s. Scripturam ortam esse „inspiratione Spiritus Sancti“,⁵ remque exemplo evangelii quarti illustrans scribit: Huius evangelii „efficiens causa prima sapientia divina est, se in Verbo increato Ioanni manifestans et in Verbo increato Ioannem erudiens et movens ad scribendum . . . Causa vero efficiens proxima exterius est Ioannes.“⁶

S. Bonaventura: „Est igitur Scriptura sacra similis latissimo fluvio, qui ex concursu multarum aquarum aggregatur magis

¹ Epist. lib. 4, ep. 31; *ML* 77, 706.

² In Iob, praef. 1 sq; *ML* 75, 515 sqq.

³ Summa theol. q. 1, membr. 4; ed. Venetiis 1576, t. I, p. 3 v. 2.

⁴ Q. 1, membr. 2; l. c. p. 2¹.

⁵ Summa theol. p. 1, tract. 1, q. 5, membr. 2; Opera XXXI, Parisiis 1895, 24.

⁶ Prol. in Ioan.; Opera XXIV, Parisiis 1899, 7 sq.

ac magis, secundum quod longius decurrit . . . ut sic [apostoli] omnem veritatem per Spiritum Sanctum iuxta divinum promissum edocti . . . sacram Scripturam consummando veritatis notitiam dilatarent . . . Providit Deus huic Scripturae certitudinem auctoritatis, quae adeo magna est, quod omnem perspicacitatem humani ingenii superexcellit . . . Ideo in ipsa nihil contemnendum tamquam inutile, nihil respuendum tamquam falsum, nihil repudiandum tamquam iniquum, pro eo, quod Spiritus Sanctus, eius auctor perfectissimus, nihil potuit dicere falsum, nihil superfluum, nihil diminutum.¹

S. Thomas Aq.: „Scripturam fides supponit Spiritu Sancto dictante promulgatam esse.“² „Auctor principalis s. Scripturae est Spiritus Sanctus . . . Homo fuit auctor instrumentalis s. Scripturae.“³ „Ideo lingua hominis se habet in Scriptura s. sicut lingua pueri dicentis verba, quae alius ministrat.“⁴

Duns Scotus Scripturam inspiratam esse probat octo argumentis „quae sunt: praenuntiatio prophetica, Scripturarum concordia, auctoritas scribentium, diligentia recipientium, rationalitas contentorum, irrationabilitas singulorum errorum, ecclesiae stabilitas, miraculorum claritas.“⁵

Constat itaque patres et theologos unanimo consensu libros sacros Deo auctori tribuere. Ergo reapse inspiratio s. Scripturae utriusque Testamenti revelata est.

III. DEFINITIO CONCILIORUM ET PONTIFICUM.

Denique concilia et summi pontifices authentice et infallibiliter definierunt inspirationem s. Scripturae utriusque Testamenti esse dogma revelatum. Revera opus non erat definitione formali, cum traditio unanima, edocta per magisterium ordinarium omnium ecclesiarum et aetatum, Scripturam Deo auctori attribueret, uti perspeximus. Quia tamen manichaei, gnostici aliiue

¹ Breviloquium, prol. § 1 et 5; Opera, ed. Ad Claras Aquas V (1891) 203. 206.

² In 2 Sent. dist. 12, a. 2.

³ Quodlib. 7, a. 14 ad 5.

⁴ Prooem. comment. in Ps. 1.

⁵ Prol. commentarii in libr. 1 Sent. q. 2, n. 3; Opera VIII, Parisiis 1893, 77.

haeretici ab inspiratione excipiebant libros Veteris Testamenti aliasve partes s. Scripturae,¹ ecclesia fidem suam saepius affirmabat propositione formali et sollemni. Quod quidem praecipue contigit in „Statutis ecclesiae antiquis“ et in conciliis florentino, tridentino ac vaticano.

1. „*Statuta ecclesiae antiqua*“ vocantur canones ex quibusdam priscis conciliis collecti ante finem saeculi sexti.² Praescribunt inter alia, ut episcopo ordinando haec quaestio proponatur: „Si Novi et Veteris Testamenti, i. e. Legis et Prophetarum et Apostolorum, unum eundemque credat auctorem et Deum.“³ Eadem fidei professio secundum *pontificale romanum* deinceps omnibus episcopis emittenda praescribebatur;⁴ eadem professio invenitur in *symbolo Leonis IX* (1053);⁵ eadem professio manichaeis et valdensibus resipiscentibus per *Innocentium III* (1208) imponitur;⁶ eadem graecis ad ecclesiam redeuntibus per *Clementem IV* proposita et ab imperatore Michaelae Palaeologo in *concilio lugdunensi* (1274) oblata est.⁷ Ergo omnibus saeculis magisterium ecclesiasticum publice et formaliter professum est inspirationem s. Scripturae.

2. *Concilium florentinum* (1441) in decreto *Eugenii IV* pro iacobitis sollemnius adhuc pronuntiat: „Sacrosancta romana ecclesia . . . unum atque eundem Deum Veteris et Novi Testamenti, hoc est, Legis et Prophetarum atque Evangelii profitetur auctorem: quoniam eodem Spiritu Sancto inspirante utriusque Testamenti Sancti locuti sunt: quorum libros suscipit et veneratur, qui titulis sequentibus continentur: Genesis, Exodus . . .“⁸ Hoc decreto professio illa antiquissima fidei iteratur atque insuper inspirationis conceptus enixius enuntiatur, addito etiam canone omnium librorum inspiratorum utriusque Testamenti.

¹ Pesch loc. cit. 126.

² Cf. Hefele, Conciliengeschichte II, 2. Aufl., 69.

³ Mansi, Conciliorum collect. III, 950.

⁴ Examen, cui episcopus ordinandus hodieque subiicitur, consistit in profitendis iisdem „Statutis ecclesiae antiquis“. Ultima quaestio est: „Credis etiam Novi et Veteris Testamenti, Legis et Prophetarum et Apostolorum, unum esse auctorem, Deum ac Dominum omnipotentem?“

⁵ Denz. n. 348.

⁶ Denz. n. 421.

⁷ Denz. n. 464.

⁸ Denz. n. 706.

3. *Concilium tridentinum* (1546) „omnes libros tam Veteris quam Novi Testamenti, cum utriusque unus Deus sit auctor, . . . pari pietatis affectu ac reverentia suscipit et veneratur. Sacrorum vero librorum indicem huic decreto adscribendum censuit, ne cui dubitatio suboriri possit, quinam sint, qui ab ipsa synodo suscipiuntur . . . Si quis autem libros ipsos integros cum omnibus suis partibus, prout in ecclesia catholica legi consueverunt et in veteri vulgata latina editione habentur, pro sacris et canonicis non susceperit, A. S.“¹ Hoc documento patres tridentini eandem ac concilium florentinum sententiam de inspiratione proferunt, eundem catalogum librorum inspiratorum recensent, ac praeterea addunt „ipsos libros integros cum omnibus suis partibus“ inspiratos esse. Demum:

4. *Concilium vaticanum*: „Novi et Veteris Testamenti libri integri cum omnibus suis partibus, prout in veteri vulgata editione habentur, pro sacris et canonicis suscipiendi sunt. Eos vero ecclesia pro sacris et canonicis habet, non ideo, quod sola humana industria concinnati, sua deinde auctoritate sint approbati, nec ideo dumtaxat, quod revelationem sine errore contineant; sed propterea, quod Spiritu Sancto inspirante conscripti Deum habent auctorem, atque ut tales ecclesiae traditi sunt.“² Haec definitio vaticana non solum ad modum concilii tridentini factum inspirationis omnium librorum sacrorum denuo proponit, sed etiam naturam inspirationis exponit.

ARTICULUS II.

DE NATURA INSPIRATIONIS.

Probando existentiam inspirationis, iam inspirationis naturam adumbravimus. Etenim s. Scripturam eo sensu inspiratam esse ostendimus, ut *Deus* sit eiusdem *causa principalis* seu efficiens, *hagiographus* vero solummodo *causa instrumentalis* seu ministerialis. Itaque inspiratio est *illa actio divina in hagiographum, vi cuius liber sacer Deum habet auctorem principalem seu proprie dictum, hagiographum autem tantummodo auctorem secundarium sive improprie dictum (scriptorem)*. Ex

¹ Denz. n. 783 sq.

² Denz. n. 1787.

hoc conceptu obvio procedere debet omnis disquisitio accuratior de natura inspirationis. Dummodo numquam obliviscamur Deum esse auctorem principalem, hagiographum vero solum esse scriptorem ministerialem, facile *notionem inspirationis spuriam* respuemus, *genuinam* statuemus.

I. NOTIO SPURIA INSPIRATIONIS.

Manifestum est nos non curare opiniones eorum, qui, inspirationem in ore gerentes, diserte negant Deum esse auctorem sacrorum librorum. Quos inter sunt modernistae cum rationalistis protestantibus affirmantes: „Nimiam simplicitatem aut ignorantiam prae se ferunt, qui Deum credunt *vere* esse Scripturae sacrae auctorem.“¹ Sed et plures theologi catholici optime meriti, qui inde a concilio tridentino distinctius de natura inspirationis disputavere, non satis perpenderunt Deum esse verum auctorem s. Scripturae. Unde ortus est duplex error eorum, qui inspirationem posuerunt vel in *mera approbatione* vel in *mera inerrantia librorum sacrorum*. De utroque errore breviter dicamus.

1. *Mera approbatio librorum sacrorum*. Nonnulli theologi catholici, inter quos praecipue *Iac. Bonfrère S. I.*² et *Daniel Haneberg O. S. B.*³ contenderunt tribus modis Spiritum Sanctum sese habere posse cum hagiographis: antecederet inspirando, concomitanter assistendo, consequenter approbando, atque omnes tres modos per se sufficere, ut aliquid sit scriptura sacra. Bonfrerio autem aestimante tertio tantum modo inspiratos esse

¹ Ex decr. S. Officii „Lamentabili“, 3. iul. 1907: *Denz. n. 2009*. Modernistae ac generatim rationalistae moderni somniant hagiographos eo sensu inspiratos fuisse, quod singulari aptitudine religiosam suam experientiam scriptis consignaverint. Unde sententia modernistarum: „Inspiratio librorum Veteris Testamenti in eo consistit, quod scriptores israelitae religiosas doctrinas sub peculiari quodam aspectu, gentibus parum noto aut ignoto, tradiderunt“ („Lamentabili“: *Denz. n. 2010.*). Inspiratio sic intellecta vix aliud est ac entusiasmus religiosus, similis „inspirationi“ poeticae. Cf. *Pesch n. 231 sqq.*; *Dorsch p. 75 sqq.*

² Praeloquia in Scripturam sacram (1631) c. 8, sect. 7; *Migne, Cursus Scripturae sacrae* 1, 114.

³ Versuch einer Geschichte der biblischen Offenbarung, Regensburg 1850, 714.

libros canonicos, quos habemus, Haneberg putavit hoc modo merae approbationis consequentis inspiratos esse libros historicos s. Scripturae.¹

Verum ad rationem inspirationis non sufficit, ut liber humana opera scriptus approbatione ecclesiae vel Dei ipsius insigniatur et tamquam liber canonicus agnoscat. Nam:

a) Ii tantum libri inspirati sunt, quorum causa efficiens sive auctor principalis est Deus. Atqui ante approbationem liber humana opera confectus iam praeexistit. Ergo *Deus eiusdem causa efficiens seu auctor non est.*

b) Neque ulla approbatione subsequenti fieri potest, ut liber humana tantum opera confectus deinceps Deum habeat causam efficientem sive auctorem principalem. Rem in se claram *usus quotidianus* illustrat. Quamvis episcopi et censores libros oblatos approbent, vi approbationis non ipsi fiunt auctores, sed libri eiusdem auctoris manent, a quo conditi fuere. Sic nec Deus vi approbationis subsequenter umquam evaderet auctor librorum humano studio conditorum. Ergo in mera approbatione subsequenti inspiratio librorum sacrorum consistere nequit.

2. Mera inerrantia librorum sacrorum. Iam memoratus *Bonfrerius* opinatus est Spiritum Sanctum in inspiratione se habere potuisse et forsitan aliquando reapse se habuisse *concomitanter* tantum, i. e. hagiographum ita dirigendo, ut in nullo eum errare vel falli permetteret.² Audacius *Phil. Ner. Chrismann O. F. M.* scribit: „Auctores igitur sacri non habuerunt in omnibus revelationem, bene vero eam divinam inspirationem, qua interius permoti ad scribendum peculiari assistentia sive praesentia Spiritus Sancti diriguntur, ne labantur, ne quid falsi aut erronei permisceant et ne uspiam a vero deflectant.“³ Quam opinionem sic amplectitur et exponit *Io. Iahn*, professor vindobonensis: „Ut hi libri auctoritatem divinam habeant, necesse est eorum auctores a Deo immunes ab erroribus in scribendo

¹ Quartam demum editionem operis sui Haneberg emendare fecit secundum decreta concilii vaticani.

² Praeloquia loc. cit. Cf. *Pesch* n. 323 sq.; *Dorsch* p. 127 sq.

³ Regula fidei catholicae, Augustae Vindelic. 1792, § 51, V. VI.

servati sint; hanc assistentiam divinam, qua caventur errores, vocamus inspirationem.¹

Etiam hanc inspirationis notionem falsam esse patet. Nam:

a) *Deus* libros sacros eo sensu inspiravit, ut ipse sit eorum *auctor principalis*, qui hagiographo usus est tamquam instrumento. Atqui si hagiographi libros sacros scripserunt propria mente et voluntate, Deo solummodo inspiciente et avertente errorem, non Deus, sed hagiographi sunt auctores principales librorum sacrorum.

b) Secundum Scripturam et Traditionem vocabulum θεοπνευστία seu *inspiratio est terminus technicus* ad significandum modum proprium, quo Deus in condendis libris sacris se habuerit. Atqui iste terminus, ut Iahn advertit, non indicat meram assistentiam negativam, qua errores a libro avertuntur, sed influxum positivum, quo liber hagiographo divinitus ingeritur.²

c) *Definitiones sollemnes* conciliorum oecumenicorum et pontificum romanorum vi assistentis Dei sunt et ipsae immunes ab errore, quin tamen umquam scriptis inspiratis annumeratae sint vel annumerari possint. Ergo ad rationem inspirationis non sufficit mera inerrantia libris sacris per concomitantem directionem divinam collata.

Quare *concilium vaticanum* merito decrevit: „Eos vero (libros Novi et Veteris Testamenti) ecclesia pro sacris et canonicis habet, non ideo, quia sola humana industria concinnati, sua deinde auctoritate sint approbati, nec ideo dumtaxat, quod

¹ „Sollen nun diese Schriften ein göttliches Ansehen haben, so müssen die Verfasser von Gott auch im Schreiben vor Irrthümern seyn verwahret worden. Den göttlichen Beistand zur Verhütung der Irrthümer nennen wir Eingebung oder Inspiration.“ Einleitung in die Geschichte der Bücher des Alten Bundes, Wien, 2. Aufl., 1802, 91 sq.

² „Den göttlichen Beistand zur Verhütung der Irrthümer nennen wir Eingebung oder Inspiration, eine Benennung, die der Gebrauch gestempelt hat, obgleich sie nicht sehr passend ist, indem sie etwas Positives aussagt, indessen der unterlegte Begriff negativ ist; denn eben darin unterscheidet sich diese göttliche Verwahrung vor Irrthümern von der Offenbarung, daß sie dem Schriftsteller keine neuen Aufschlüsse gibt, ihn nichts lehret, sondern nur die Limmengung der Irrthümer in dasjenige, was er schon weiß, verhindert, die Offenbarung aber Belehrungen, Kenntnisse und Einsichten in die Ratschlüsse Gottes verleiht.“ Iahn, loc. cit.

revelationem sine errore contineant; sed propterea, quod Spiritu Sancto inspirante conscripti Deum habent auctorem.“

II. NOTIO GENUINA INSPIRATIONIS.

Hoc unum retinentes, scil. libros sacros „Spiritu Sancto inspirante conscriptos Deum habere auctorem“, conceptum accuratiorem inspirationis securi adipiscemur. Ad rationem nempe auctoris requiritur, ut primo mente concipiat librum scribendum resque in libro scribendas; ut deinde voluntatem habeat ea, quae mente conceperit, signis scriptis exprimendi; ut denique hoc consilium fideliter executioni mandet. Igitur cum Deus sit auctor, qui mediante hagiographo libros sacros condit, requiritur, ut *primo mentem hagiographi illustret de scribendis*; ut *deinde voluntatem hagiographi moveat ad scribendum*; ut *demum hagiographo assistat in scribendo*. His itaque tribus inspiratio divina absolvitur: *illustratione intellectus*, qua homo veritates scribendas divinitus intelligat; *motione voluntatis*, qua homo ad veritates scribendas determinetur; *assistencia directrice*, qua homo in scribendo apte dirigatur. Tria haec elementa inspirationis breviter sunt exponenda.

1. *Illustratio inspirativa* ea intelligitur, qua Deus *intellectui* hagiographi ingerit omnes ideas in libro ponendas. Nam Deus auctor totius libri non esset, si non ipse omnes ideas consignandas suppeditaret. Attamen:

a) *Non requiritur, ut hagiographus omnes ideas accipiat revelatione propria*. Revelatione propria et expressa hagiographus indiget quoad eas veritates, quas nec suo nec alieno ingenio cognoscit; quoad eas autem veritates, quas naturali cognitione attingit, non eget revelatione. Deus nempe auctor libri censeri potest, quin omnes particulas immediate revelet. „Neque enim conceptio idearum in se, sed conceptio earundem, ut hic et nunc conscribendae sunt, ad libri compositionem pertinet.“¹ Immo neque auctores humani amanuensibus suis omnes et singulas sententias immediate dictant, sed interdum amanuenses tantummodo edocent, ut sive ex propria experientia sive ex fontibus alienis res quasdam libro inserant. Hagiographos reapse

¹ Dorsch loc. cit. 98.

materias scribendas non semper revelatione expressa accepisse, ex multis locis s. Scripturae colligitur. Ita scriptor librorum Regum fontes adhibet „Annales regnorum Iuda et Israel“;¹ scriptor librorum Paralipomenon saepe allegat documenta humana, quibus usus est;² scriptor secundi libri Machabaeorum fatetur se historias Iasonis excerptisse atque insuper laborem proprium impendisse ad librum condendum;³ Lucas evangelista testatur se diligenter omnia investigasse et assecutum esse ab iis, „qui ab initio ipsi viderunt et ministri fuerunt sermonis“.⁴ Ergo ad inspirationem non requiritur *revelatio* immediata sive infusio omnium rerum scribendarum, sed sat est Deum hagiographis *iudicium* practicum ingessisse, ut scriberent ea, quae viderant vel audierant vel legerant vel quomodocumque noverant.

b) *Non requiritur, ut hagiographus conscius sit inspirationis divinae.* Quemadmodum enim Deus per concursum naturalem et per commune gratiae auxilium in anima humana agit, quin homo istius actionis conscientiam habeat, ita etiam Deus modo singulari inspirationis in anima hagiographi agere poterit, quin hagiographus istius influxus divini conscius sit. Potest revera Deus esse causa principalis libri, homo vero causa instrumentalis in libro scribendo, quamvis homo huius rei nullam conscientiam habeat. Igitur conscientia inspirationis ad ipsius internam essentiam non pertinet. Immo, quamvis non pauci hagiographi fateantur se inspirationis conscios fuisse,⁵ alii potius inscii influxum inspirativum passi esse videntur. V. g. auctor secundi libri Machabaeorum scribens: „Ab Iasone cyrenaeo quinque libris comprehensa tentavimus nos uno volumine brevare. Considerantes enim multitudinem librorum et difficultatem volentibus aggredi narrationes historiarum propter multitudinem rerum, curavimus volentibus quidem legere, ut esset animi oblectatio, studiosis vero, ut facilius possint memoriae commendare, omnibus autem legentibus utilitas conferatur. Et nobis quidem ipsis, qui hoc opus breviandi causa suscepimus, non facilem laborem, immo vero negotium plenum vigiliarum et sudoris assumpsimus . . . Ego quoque in his

¹ 3 Reg 14, 19. 29.

² V. g. 1 Par 29, 29; 2 Par 9, 29.

³ 2 Mach 2, 24.

⁴ Lc 1, 2.

⁵ Ita David (2 Reg 23, 1 sqq.); Sapiens (Sap 7, 15); Ioannes (Apc, passim).

faciam finem sermonis. Et si quidem bene et ut historiae competit, hoc et ipse velim; sin autem minus digne, concedendum est mihi.¹ His verbis vix convenit hagiographum conscium fuisse inspirationis divinae.

2. *Motio inspirativa* ea requiritur, qua Deus *voluntatem* hagiographi efficaciter impellat ad scribendum. Ut enim hagiographus ideas conceptas scriptione externa consignet in libro, opus est actu voluntatis. Si autem actus iste voluntatis procederet ex ipsius hagiographi motione, liber scriptus foret effectus scriptoris humani, non vero Dei. Ergo Deus, ut causa efficiens librorum sacrorum, motu efficaci voluntatem hagiographi impellere debet ad scribendum. Attamen:

a) *Non requiritur, ut Deus immediate voluntatem hagiographi moveat* ad scribendum, sed eam determinare potest etiam mediantibus causis secundis. V. g. Paulus condicione singularum ecclesiarum motus esse videtur ad scribendas epistulas suas. Marcus evangelium suum Romae scripsit rogatus a fratribus. Has et similes causas naturales Deus per specialem providentiam suam ita disposuit, ut hagiographus efficaciter moveretur ad scribendum. Simili medio et modo homines utuntur, ut alios homines faciant ministros suos ad officia praestanda; simili quoque modo et medio gratia communis utitur, ut homines divinitus impellat ad opera salutaria. Ergo eodem medio et modo gratia charismatica inspirationis uti potest, ut hagiographus fiat minister Dei in scribendo, Deus autem sit verus auctor libri conditi.

b) *Non requiritur, ut Deus hagiographi libertatem laedat vel tollat.* Quemadmodum enim Deus intacta libertate hominem per *concursum* naturalem et per gratiam supernaturalem ordinarium movere valet ad agendum, ita intacta libertate hagiographum inspirare valet ad scribendum. Igitur suspensio libertatis humanae non est necessario de ratione inspirationis. Immo, cum Deus ad condendos libros sacros elegerit instrumenta libera, conveniens non fuit, ut, sublata eorundem libertate, eos per modum entium irrationalium moveret. Reapse hagiographi passim manifestant liberum in scribendo arbitrium. V. g. Lucas: „Visum

¹ 2 Mach 2, 24 sqq.; 15, 38 sq.

est et mihi . . . ex ordine tibi scribere, optime Theophile;¹ Paulus: „Etsi contristavi vos in epistula, non me paenitet“² etc. Unde ss. patres et theologi communiter tenent hagiographos omnes liberos fuisse in scribendo.³ A fortiore inspiratio non requirit neque tolerat *mentis alienationem*, qua hagiographus usu intellectus et voluntatis privatus tamquam irrationale instrumentum vi divina moveretur. *Ecstasim* autem proprie dictam inspiratio non quidem requirit, sed tamen permittit. Quamvis enim homo in statu ecstático careat usu sensuum externorum, non caret usu facultatum rationalium; immo aptius et facilius his facultatibus utitur ad divina percipienda.

3. *Assistentia inspirativa*, qua Deus *facultates executivas* seu scriptionem materiale[m] ita dirigat, ut ideae divinitus determinatae forma et signis aptis fideliter et infallibiliter exprimantur. Nam Deus auctor totius libri non esset, si hagiographus in ipsa scriptione deficeret addendo, demendo, vitiando aliquid praeter mentem et voluntatem divinam. Attamen:

a) *Per se non requiritur influxus physicus, sed moralis tantum in scriptionem materiale[m]*. Potest enim aliquis esse auctor libri, quin physica et immediata sua actione scriptionem efficiat, dummodo moraliter, i. e. dictando et invigilando, in scriptionem influat. Reapse auctores humani putantur et sunt veri auctores, quamvis amanuensibus utantur in scribendo. Sed et plures hagiographi non ipsi libros sacros scripserunt, sed per scribas. Ita *Ieremias* adhibuit Baruch ministrum in scribendo;⁴ *Petrus* in prima sua epistula scribam habuit Silvanum;⁵ *Paulus* epistolam ad romanos dictavit Tertio.⁶ A fortiore Deus non tenetur exercere influxum physicum et immediatum in scriptionem materiale[m] sive in facultates executivas hagiographi. Immo:

b) *Per se non requiritur influxus positivus, sed negativus tantum in scriptionem materiale[m]*. Si nempe hagiographus ea, quae scribenda divinitus intellexit et decrevit, signis scriptoriis perfecte exsequitur, influxu Dei positivo non eget. Sin autem, per accidens, muneri suo impar sit, tunc Deus utique positive

¹ Lc 1, 1 sq.

² 2 Cor 7, 8.

³ Cf. *Pesch* n. 65. 88. 111. 121. 304.

⁴ Ier 36, 4.

⁵ 1 Petr 5, 12.

⁶ Rom 16, 22.

influere debet, ut demum omnia fideliter et infallibiliter conscribantur.

Itaque *charisma inspirationis* in eo consistit, ut *Deus intellectum hagiographi de scribendis illustret, voluntatem hagiographi ad scribendum moveat et facultatibus exsecutivis hagiographi in scribendo assistat*. Quare „*inspiratio biblica est charismatica illustratio et motio voluntatis et assistentia divina hagiographo praestita ad ea omnia et sola scribenda, quae Deus suo nomine scribi et ecclesiae tradi vult.*“¹ Haec inspirationis notio plene consonat cum definitione *Leonis XIII*: „*Supernaturali Deus virtute ita hagiographos ad scribendum excitavit et movit, ita scribentibus adstitit, ut ea omnia eaque sola, quae Ipse iuberet, et recte mente conciperent et fideliter conscribere vellent et apte infallibili veritate exprimerent: secus non Ipse esset auctor Scripturae universae.*“²

ARTICULUS III.

DE EXTENSIONE INSPIRATIONIS.

Hic non quaeritur, *quinam* sint libri Veteris et Novi Testamenti a Deo inspirati, sive *quinam* libri in concreto pertineant ad canonem s. Scripturae. Nam quaestio *de canone Scripturae* pertinet ad *Introductionem biblicam*. Nostrum autem est inquirere, *quousque* in ipsis libris reapse inspiratis sese extendat influxus Dei charismaticus; num nempe inspiratae sint *omnes res* in Scriptura dictae, et num inspirata etiam sint *omnia verba* in Scriptura posita? Unde quaestio bipartita *de inspiratione reali et de inspiratione verbali*.

I. DE INSPIRATIONE REALI.

Quidam catholici, ut difficultates contra s. Scripturam motas expeditius solverent, contenderunt res quasdam sive sententias vel propositiones s. Scripturae non esse inspiratas. *Holden*, professor sorbonicus († 1665), advertit inspirationem se porrigere „*ad ea solummodo vel quae sint pure doctrinalia vel*

¹ *Pesch* n. 428.

² Encyclica „*Providentissimus Deus*“, 18. nov. 1893.

proximum aliquem aut necessarium habeant ad doctrinalia respectum.¹ *Rohling* inspirationem *ad res fidei et morum* artat.² *Lenormant*, laicus et orientalista, eam restringit *ad doctrinas supernaturales*.³ Cardinalis *Newman* putat ab inspiratione eximi „*obiter dicta*“, i. e. enuntiationes, quae neque ad fidem et mores spectent neque cum eis cohaereant, v. g. Nabuchodonosorem regem Ninives fuisse,⁴ Paulum penulam Troade reliquisse⁵ etc.⁶

Contra tamen omnino tenendum est *inspirationem sese extendere ad omnes res sive sententias, quae ab hagiographis scriptae sunt.*

Probatur: 1. Christus et apostoli indiscriminatim quemlibet librorum sacrorum textum ac vel minutissimas res adducunt sub formula sollemni: „*Scriptum est, Scriptura dicit*“. Et quidem „sub una eademque formula sollemnissima libri s. *Scripturae* citantur *et legales et historici et poetici et didactici*; non solum citantur testimonia et sententiae ordinis religiosi et doctrinalis, sed *et ordinis historici et quae ex sese prorsus profana nullum cum religione nexum ineant.*“⁷ Ergo indiscriminatim omnes sententiae librorum sacrorum sunt *Scriptura sacra* ideoque omnes sunt *inspiratae*.⁸

2. Patres et theologi testimoniis tum theoreticis tum practicis profitentur omnes particulas s. *Scripturae inspiratas esse*. Testimonia *theoretica* plura iam rettulimus. Recole verba Irenaei, Clementis alexandrini, Gregorii nysseni, Ambrosii, Hieronymi, Bonaventurae.⁹ *Practice* autem fidem suam manifestant modo citandi, defendendi et interpretandi *Scripturam*. *Citant* nempe tamquam argumenta textus omnis generis sive pertinent ad res fidei et morum, sive ad ordinem historicum et profanum, sive etiam ad „*obiter dicta*“. *Defendunt* ac summo studio tuentur

¹ Divinae fidei analysis lib. 1, cap. 5, lect. 1.

² Die Inspiration der Bibel und ihre Bedeutung für die freie Forschung, in: Natur und Offenbarung XVIII (1872) 97 sqq.

³ Les origines de l'histoire d'après la Bible I, Paris 1880, VI sqq.

⁴ Iudith 1, 7.

⁵ 2 Tim 4, 13.

⁶ What is of obligation for a Catholic to believe concerning the Inspiration of the Canonical Scriptures, London 1884, 4 sq. 14 sqq.

⁷ Dorsch 152, ubi 150 sq. multi huiusmodi textus afferuntur.

⁸ Cf. supra p. 278.

⁹ Supra p. 282—285.

textus quoscumque ab adversariis impugnatos. *Interpretantur* et exegetice pertractant omnes et singulas vel minimas Scripturae sententias, ubique sensum divinum inquirentes. Atqui haec omnia supponunt patres et theologos inspirationem extendisse ad omnes sententias librorum sacrorum.

3. *Concilia et pontifices* iisdem decretis, quibus existentiam inspirationis explicite docent, implicite etiam videntur docere *totam* Scripturam inspiratam esse.¹ Hoc maxime valet de decretis *conciliorum tridentini et vaticani* profitentibus „libros ipsos integros cum omnibus suis partibus“ esse canonicos et sacros proindeque inspiratos. Haec verba proxime quidem referuntur ad Vulgatam latinam, nomine vero „partium“ designantur potius maiora segmenta, quam singulae et minimae particulae librorum. Igitur non definiunt *peremptorie*, utrum omnes particulae Scripturae originalis inspiratae sint. Attamen certissime excludunt opiniones adversarias, qui inspirationem restringunt vel ad „pure doctrinalia“ vel „ad res fidei et morum“ vel „ad doctrinas supernaturales“ atque inde ab inspiratione eximunt magnam seu potius longe maiorem partem sacrorum librorum. Immo decreta laudata eorum quoque sententiam excludere videntur, qui ab inspiratione eximunt „obiter dicta“, aliasve res minimas, cum tali norma semel admissa innumeri textus Scripturae arbitrio subiectivo hominum exponantur proindeque Scriptura simpliciter periclitetur.

Denique *Leo XIII* omnem restrictionem inspirationis realis vetuit encyclicis litteris „Providentissimus“, in quibus legimus: „Nefas omnino fuerit inspirationem ad aliquas tantum Scripturae partes coangustare.“² Et quamvis istae litterae non sint decretum infallibile ex cathedra, tamen omnes catholicos in conscientia graviter obligant, uti ipse pontifex *Leo XIII* expresse statuit.³ Itaque de inspiratione reali omnium sententiarum

¹ Cf. supra p. 285—287.

² *Leonis XIII* Litterae encyclicae De studiis Scripturae sacrae, *Friburgi* Brig. 1894, 59.

³ Epist. ad Generalem ministrum Fratrum Minorum, d. 25. nov. 1898: „Nec silebimus, Nos ipsos per litteras ‚Providentissimus Deus‘, quid de hac re sentiat, quid velit ecclesia, dedita opera docuisse; praecepta vero et documenta pontificis maximi negligere, catholico homini licet nemini.“ Acta s. Sedis XXXI, Romae 1898—1899, 264.

s. Scripturae nulla amplius quaestio esse potest inter fideles. Reliquum est, ut de inspiratione verbali disputemus.

II. DE INSPIRATIONE VERBALI.

Praeentibus *rabbinis* vetustiores *protestantes* fere communiter libertatem eligendi vocabula hagiographis penitus denegebant contententes Deum omnia et singula verba, immo omnes characteres et apices dictitasse.¹ Nullus catholicus talem dictationem externam propugnasse videtur. Verum *multi scholastici* asserunt Deum hagiographos inspirasse per influxum internum dictioni externae aequivalentem. Ita e veterioribus scholasticis *Henricus gandavensis*;² e recentioribus *Bañez*, *Billuart*, plerique *thomistae*,³ contradicentibus multis aliis auctoribus. Inde a fine saeculi XVIII sententia inspirationem verbalem negans communiter fere viguit vigetque.⁴

Revera tenendum omnino videtur *inspirationem non se extendere ad omnia verba sive constructiones, quae ab hagiographis scriptae sunt.*

Probatur: 1. E facto et natura inspirationis sequitur quidem Deum saltem modo *generico* verba materialia inspirasse. Eo ipso enim, quod omnes res librorum sacrorum inspiravit, curare saltem debuit, ut omnes istae res verbis materialibus (vocabulis, signis externis) aptis scriberentur. Verumtamen e facto et natura inspirationis nullo argumento probari potest Deum hagiographo omnia et singula verba *in individuo* determinasse. Selectio nimirum verborum in individuo adhibendorum et totus modus dicendi, in quantum ideas exprimendas non alterant, *accidentaliter* se habent ad librum condendum. Eaedem namque *ideae* aliter atque aliter exprimi possunt, cum varii plerumque termini ad easdem ideas reddendas prostent. Quapropter quivis auctor vocari potest, quamvis non omnia verba omnesve phrases libri ipse dictet et determinet vel quamvis librum a se primitus

¹ V. ap. *Pesch* n. 23. 219. 226 sq. 229 sq. 256. 265.

² *Pesch* n. 182. 467.

³ *Pesch* n. 278. 280. 282. 467.

⁴ Auctores recentissimi, qui de inspiratione data opera scripserunt (V. supra p. 273 sq.), „*verbalismum*“ reiiciunt omnes praeter *Zanecchia*, *Schiffini* et *Billot*. De quorundam modernorum opinione, qui, ut *verbalismum* defendant, ipsum conceptum inspirationis pervertunt, v. *Pesch* n. 454 sq. 468 sqq.

conscriptum in aliam linguam transferri curaverit. Ergo Deus quoque auctor s. Scripturae est, etsi non omnia verba in individuo suppeditaverit.

Ex hoc autem ipso, quod inspiratio verbalis *de iure* non est necessaria, praesumi debet eam *de facto* locum non habuisse, sed „Deum, qui disponit omnia suaviter, permisisse, ut homines divinis sensis iam collustrati et ad ea scribenda supernaturaliter moti, secundum diversam singulorum indolem et eruditionem ipsi sub divina assistentia reperirent et seligerent idearum inspiratarum signa“.¹ Ceterum:

2. *E sacra Scriptura* sufficienter apparet hagiographos in verbis seligendis et in modo scribendi grammatico et rhetorico plerumque determinatos non fuisse. Verbalistae provocant quidem ad varios textus, ubi hagiographi iubentur scribere „verba Dei“. Ast hagiographi iussi sunt scribere verba Dei *formalia*, i. e. res sive ideas a Deo per revelationem charismaticam acceptas; non vero iussi esse videntur scribere verba Dei *materialia*, i. e. vocabula et sonos a Deo prolata. Vel si forsitan *aliqua* verba materialia scribere iussi sunt, inde non licet concludere *omnia* verba materialia eis inspirata esse. Contrarium contigisse Scriptura ipsa pluribus rationibus indicat, scil.:

a) *Hagiographi singuli stilo proprio utuntur*, prout ferebant singulorum indoles, educatio et eruditio. Atqui si Deus ipse stilum in individuo determinasset, non est, cur elegisset stilum alium atque alium pro hagiographorum indole, educatione, eruditione. Ergo stilus hagiographorum est, non Dei. Ad rem iam s. *Hieronymus*: „De Isaia sciendum, quod in sermone suo disertus est, quippe ut vir nobilis et urbanae eloquentiae, nec habens quidquam in eloquio rusticitatis admistum . . . Ieremias sermone quidem apud hebraeos Isaia et Osee et quibusdam aliis prophetis videtur esse rusticior, sed sensibus par est: quippe qui eodem Spiritu prophetaverit. Porro simplicitas eloquii de loco ei, in quo natus est, accidit. Fuit enim Anathothites, qui est usque hodie viculus.“²

b) *Hagiographi diversi easdem res diversis verbis referunt*. V. g. Christi Domini sermones aliis atque aliis verbis narrant.

¹ Franzelin 352.

² Praef. in Is.; ML 28, 771; Praef. in Ier.; ML 28, 847.

Sic verba, quibus Christus instituit ss. Eucharistiam, quattuor scriptores¹ paulo aliter atque aliter nuntiant, quamvis Dominus uno tantum modo ea dixerit. Haec diversitas non explicatur, si Spiritus Sanctus hagiographis verba dictasset, explicatur autem, si hagiographis verba eligenda reliquit, sensu rei retento.

c) *Hagiographi demum ipsi stilum et elocutionem sibi imputant.* Ita *Paulus*: „Etsi imperitus sermone, sed non scientia.“² Auctor *libri 2. Machabaeorum*: „Ego quoque in his faciam finem sermonis. Et si quidem bene et ut historiae competit, hoc et ipse velim; sin autem minus digne, concedendum est mihi.“³ Itaque hagiographi modum scribendi ac proin verba materialia Scripturae sibi, non Deo attribuunt.

3. *E sanctis patribus* nonnulli utique dicunt omnes et singulas voces, syllabas, apices a Spiritu Sancto dictata esse. Attamen hoc dicendo emphatice tantum extollunt omnium verborum *formalium* (i. e. rerum et sententiarum), non vero verborum *materialium* inspirationem. Quantumvis enim Deo attribuunt omnia verba Scripturae, tamen verba Scripturae materialiter sumpta ex electione hagiographorum repetunt, non ex Dei inspiratione. Sic *s. Augustinus*: „Ut enim quisque meminerat, et ut cuique cordi erat vel brevius vel prolixius eandem tamen explicare sententiam, ita eos explicasse manifestum est . . . Ad doctrinam fidelem maxime pertinet . . . non tam verborum quam rerum quaerendam vel amplectendam esse veritatem, quando eos, qui non eadem locutione utuntur, cum rebus sententiisque non discrepant, in eadem veritate constitisse approbamus . . . Ne putemus quasi consecratis sonis ita muniri veritatem, tamquam Deus nobis, quemadmodum ipsam rem, sic verba, quae propter illam sunt dicenda, commendet, cum potius ita res, quae dicenda est, sermonibus, per quos dicenda est, praeferatur, ut istos omnino quaerere non deberemus, si eam sine his nosse possemus.“⁴ Etiam *s. Ioan. Chrysostomus*, quamvis praedicet omnia verba Scripturae non esse „verba simpliciter, sed Sancti Spiritus verba“,⁵ tamen aliqua solummodo

¹ Mt 26; Mc 14; Lc 22; 1 Cor 11.

² 2 Cor 11, 6.

³ 2 Mach 15, 38 sq.

⁴ De consensu evangelistarum lib. 2, n. 27. 28. 128; ML 34, 1090 sq. 1139.

⁵ In Gen. hom. 15, 1; MG 53, 119.

„verbotenus (ῥητῶς)“, i. e. quantum ad verba materialia a Deo hagiographis revelata esse docet.¹ Ergo omnia alia non ῥητῶς, sed quoad res tantum inspirata sunt. Denique:

4. *E consecrariis absurdis* verbalismus iam dudum refellitur. Admissa nempe inspiratione verbali Deo imputandi essent *defectus litterarii, stilistici, grammatici*, qui innumeris locis Scripturae inveniuntur. Insuper si ad inspirationem divinam pertinerent vocabula, *plures libri canonis hodierni inspirati non forent*, cum eorum textus originalis vel perierit (e. g. evangelii Matthaei) vel iniuria temporum et hominum multis in locis ita mutatus sit, ut de singulis vocabulis primitivis non constet. Tandem supposita inspiratione verbali *versiones vocari nequeunt Scriptura sacra*, quia earum vocabula prorsus aliena sunt ab inspiratione. Atqui ecclesia versiones authenticas semper habuit ut Scripturam sacram, iisque usa est et utitur in conciliis, in cultu, in lectione quotidiana. Ergo inspiratio omnium verborum seu constructionum Scripturae admittenda non est.

ARTICULUS IV.

DE VI INSPIRATIONIS

sive

DE INERRANTIA S. SCRIPTURAE.

Vis inspirationis ea est, ut libros sacros immunes reddat ab errore. Libri humanitus conscripti possunt quidem gaudere *inerrantia facti*, quatenus eorum auctores veritatem scribere valent et volunt; libri vero divinitus conscripti gaudere debent *inerrantia facti et iuris*, quia eorum auctor Deus nec falli nec fallere potest. Haec doctrina de Scripturae inerrantia per se quidem patet. Cum tamen ab aliis impugnata, ab aliis male intellecta sit, indiget tum *probatione* tum *explicatione*.

I. INERRANTIA S. SCRIPTURAE PROBATUR.

Protestantes antiquiores alte proclamabant Scripturae inerrantiam; *recentiores* vero inde ab exeunte saeculo XVIII, cum omnes fere rationalismo biblico imbuti sint, opinantur in libris sacris

¹ In 1 Thess. hom. 8, 1; MG 62, 439.

passim errores inveniri tum quoad res naturales, tum quoad res religiosas.¹ Demum exeunte saeculo XIX etiam *catholici* aliqui inerrantiam Scripturae ad res religiosas (veritates fidei et morum) artabant, admittentes errores in partibus „profanis“ librorum sacrorum. Ita sentiebant docti illi, qui inspirationem realem coangustabant, uti *Rohling* et *Lenormant*,² necnon generatim asseclae „scholae largae“, uti *Salvatore di Bartolo*, *d'Hulst*,³ alii.

Contra tamen tenendum omnino est *omnia dicta Scripturae vera esse eo ipso, quod ab hagiographis scripta sunt.*

Disputamus proxime de Scripturis *originalibus*, de apographis vero et versionibus eatenus tantum, quatenus cum originalibus concordant. Nam nemo negat in apographa et versiones irrepsisse glossas et mendas, quae, cum non sint inspiratae, neque etiam per se sunt verae. Si igitur theologi laudati id solum propugnarent in codicibus sacris hodieque existentibus res quidem ad fidem et mores spectantes inerrantia gaudere, in alias vero partes per accidens inspiratas potuisse cursu temporis irreperere errores, salva manente narrationis substantia, carpiendi non essent. Perperam autem propugnant manu hagiographorum et proinde ipso Deo inspirante errores in Scriptura consignatos esse. Nam:

1. *Christus et apostoli* affirmant omnia, quae „scripta sunt“, propterea, quia scripta sunt, esse vera. „Non potest solvi Scriptura.“⁴ „Oportet impleri Scripturam.“⁵ „Necesse est impleri omnia, quae scripta sunt.“⁶ „Iota unum aut unus apex non praeteribit a lege.“⁷ Haec et alia verba Christi et apostolorum locis scripturisticis eo ipso, quod sunt loci scripturistici, intemeratam veritatem attribuunt. Atqui omnes loci librorum sacrorum ad Scripturam inspiratam pertinent. Ergo omnibus locis sive dictis Scripturae tam maximis quam minimis, tam religiosis quam profanis eadem competit intemerata veritas.

¹ Cf. *Pesch* n. 231 sqq.

² V. supra p. 296.

³ *Bartolo*, I criteri teologici, ed. gallica: Les critères théologiques, Paris 1889, 254 sqq.; *d'Hulst*, La question biblique, Paris 1893, 24 sqq.

⁴ Io 10, 35 sq.

⁵ Act 1, 16.

⁶ Lc 24, 44.

⁷ Mt 5, 18.

2. *Patres et scholastici* inerrantiam Scripturae docent consensu tam pleno, ut vix oporteat pauca eorum testimonia proferre. *S. Hippolytus*: „Discamus in nulla re Scripturam fallere nos.“¹ *Eusebius caesar.*: „Facinus audax et temerarium esse censeo, si quis audet affirmare divinam Scripturam decipi.“² *S. Basilus*: „Quodsi fidelis est Dominus in omnibus verbis suis . . . est manifesta defectio a fide et crimen superbiae, si quis aut quidquam eorum, quae scripta sunt, reprobet.“³ *S. Augustinus*: „Solis iis Scripturarum libris, qui canonici appellantur, didici hunc timorem honoremque deferre, ut nullum auctorem eorum in scribendo aliquid errasse firmissime credam. Ac si aliquid in iis offendero litteris, quod videatur contrarium veritati, nihil aliud quam mendosum esse codicem, vel interpretem non assecutum esse, quod dictum est, vel me minime intellexisse non ambigam.“⁴ Celebre hoc verbum *s. Thomas* suum facit⁵ atque addit: „Hoc tenendum est, quod, quidquid in s. Scriptura continetur, verum est; alias, qui contra hoc sentiret, esset haereticus.“⁶ *S. Bonaventura*: „In ipsa [Scriptura] nihil contemnendum tamquam inutile, nihil respuendum tamquam falsum, nihil repudiandum tamquam iniquum, pro eo, quod Spiritus Sanctus, eius auctor perfectissimus, nihil potuit dicere falsum, nihil superfluum, nihil diminutum.“⁷

3. *Summi pontifices* praeteritis quidem saeculis nulla definitione explicita inerrantiam Scripturae tutati sunt, quia numquam necessitas huiusmodi definitionis affuit. Nam universali praedicatione ecclesiae et assentientibus omnibus fidelibus sancita semper est infallibilis veritas totius Scripturae sacrae. Nostra denique aetate, cum opinio contraria primum a catholicis quibusdam enuntiata est, *Leo XIII* eam explicite damnavit datis hunc in finem litteris encyclicis „Providentissimus Deus“. Ubi inter alia haec declarantur: „Nefas omnino fuerit, aut inspirationem ad aliquas tantum Scripturae partes coangustare, aut

¹ Comment. in Dan. 1, 28; ed. *Bonwetsch*, Leipzig 1897, 312.

² In Ps. 33, 1; *MG* 23, 290.

³ De fide n. 1; *MG* 31, 679.

⁴ Epist. 82, 3; *ML* 33, 277.

⁵ Summa theol. 1, q. 1, a. 8, ad 2.

⁶ Quodlib. 12, q. 17, a. 26.

⁷ Breviloquium, prol. § 5; ed. *Ad Claras Aquas V* (1891) 206.

concedere sacrum ipsum errasse auctorem . . . Tantum vero abest, ut divinae inspirationi error ullus subesse possit, ut ea per se ipsa non modo errorem excludat, sed tam necessario excludat et respuat, quam necessarium est Deum, summam veritatem, nullius omnino erroris auctorem esse . . . Consequitur, ut, qui in locis authenticis librorum sacrorum quidpiam falsi contineri posse existiment, ii profecto aut catholicam divinae inspirationis notionem pervertant, aut Deum ipsum erroris faciant auctorem.¹ Cumque modernistae nihilominus instarent „in sacris libris plurima in re scientifica vel historica errore“ affici, *Pius X* diserte affirmavit „hoc idem esse, ac mendacium utilitatis seu officiosum ipsi Deo tribuere“.² Quare idem pontifex propositionem reprobavit: „Inspiratio divina non ita ad totam Scripturam s. extenditur, ut omnes et singulas eius partes ab omni errore praemuniat.“³

Itaque negare absolutam inerrantiam s. Scripturae, si non est haeresis, certo certius est sententia haeresi proxima atque gravissimus error theologicus.

II. INERRANTIA S. SCRIPTURAE EXPLICATUR.

Ut doctrina de inerrantia s. Scripturae rite intelligatur et difficultates ei obstantes expedite solvantur, haec observanda sunt.

Inerrantia librorum sacrorum non significat omnia dicta Scripturae vera esse, qualitercumque accipiuntur et exponuntur, sed *omnia dicta Scripturae vera esse eo sensu, quo ab hagiographis scripta sunt.*

Cum enim per hagiographos Spiritus Sanctus loquatur, solus sensus librorum ab hagiographo intentus est sensus Scripturae a Deo inspiratus ac proin infallibiliter verus. Hac regula ducti exegetae inquirunt, quisnam in concreto sit singulorum dictorum sensus; apologetarum est tantummodo in abstracto

¹ *Leonis XIII* lit. encycl. De studiis Scripturae sacrae, ed. Frib. Brig. 1894, 61.

² Encyclic. „Pascendi“; *Denz.* n. 2102.

³ Decret. „Lamentabili“ n. 11; *Denz.* n. 2011.

statuere quasdam normas relate ad *dicta doctrinalia* in genere, necnon ad *dicta physica et historica* in specie.¹

1. *Dicta doctrinalia in genere.* Enuntiationes *ipsius hagiographi* sunt simpliciter verae, quia *per se et directe* sunt dicta formalia ipsius Dei inspirantis. Enuntiationes vero *aliarum personarum*, quamvis vi inspirationis sint divinitus *scriptae*, non tamen ideo sunt divinitus *dictae*, cum in Scriptura et aperta mendacia interdum citentur, v. g.: „Dixit insipiens in corde suo: Non est Deus“.² Ergo *per se et directe* vi inspirationis constat sola *veritas citationis*, qua certi reddimur verba allegata reapse prolata esse a personis, quibus Scriptura ea attribuit. Verbis allegatis insuper etiam convenire internam veritatem, *per accidens et indirecte* tantum concluditur ex eo, quod vel a Scriptura approbantur vel a personis veridicis proferuntur.

Verba aliorum, quae a Scriptura approbantur, ipsa approbatione vera ostenduntur. Ita verba Petri: „Tu es Christus Filius Dei vivi“ a Christo explicite approbata: „Beatus es Simon . . .“.³ Ita verba Epimenidis: „Cretenses semper mendaces, malae bestiae, ventres pigri“ a Paulo citata et explicite approbata: „Testimonium hoc verum est“.⁴ Ita multa verba implicite approbata eo quod vel allegantur in confirmandum aliquod assertum vel ponuntur sub formula: „Scriptum est, Scriptura dicit“. Eadem ratione verba, quae a s. Scriptura improbantur, eo ipso falsa dignoscuntur, v. g.: „Ego daemonium non habeo“.⁵

Verba aliorum, quae a personis veridicis proferuntur, harum personarum condicione vera ostenduntur. Sic sancti *angeli* semper ut *nuntii Dei* ac proinde divina auctoritate et veritate loqui censentur. *Prophetae*, si sub lumine actuali prophetico loquuntur, infallibiliter vera dicunt; sin autem, falli et fallere possunt,

¹ Ad profundiolem intellectum omnium quaestionum huc spectantium consulantur opera saepius laudata *Christiani Pesch* n. 436—449. 490—542; *Aemiliani Dorsch* p. 175—192, 308—441, necnon *A. J. Delattre*, Autour de la question biblique 1904; Le critérium à l'usage de la nouvelle exégèse biblique 1907; *L. Murillo*, Critica y exegesis 1905; *Fr. Egger*, Absolute oder relative Wahrheit der Hl. Schrift? 1909; *Leop. Fonck S. I.*, Der Kampf um die Wahrheit der Hl. Schrift 1905; *Moderne Bibelfragen* 1917.

² Ps 52, 1.

³ Mt 16, 16 sqq.

⁴ Tit 1, 12 sq.

⁵ Io 8, 49.

v. g. Nathan Davidi falsa nuntians.¹ *Apostoli* infallibiles sunt in rebus fidei et morum, non vero in rebus non revelatis proferendis. Interdum etiam *alii homines* probantur loqui ex instinctu divino ac proinde divina infallibilitate, ut Iacob patriarcha,² Balaam,³ Zacharias⁴ ac imprimis B. V. Maria, angelorum, prophetarum et apostolorum regina.

2. *Dicta physica.* De rebus physicis Deus homines directe non erudit, uti recte notat s. *Augustinus*: „Non legitur in evangelio Dominum dixisse: mitto vobis Paracletum, qui vos doceat de cursu solis et lunae; christianos enim facere volebat, non mathematicos.“⁵ Quare neque etiam hagiographis revelavit scientias naturales, sed eos permisit de rebus physicis scribere *secundum modum loquendi vulgarem in externa rerum apparentia fundatum*. Sacros scriptores, ait *Leo XIII*, „potius quam explorationem naturae recta persequantur, res ipsas aliquando describere et tractare aut quodam translationis modo, aut sicut communis sermo per ea ferebat tempora, hodieque de multis fert rebus in quotidiana vita, ipsos inter homines scientissimos“.⁶ Unde legimus solem oriri et moveri circa terram;⁷ terram in aeternum stare;⁸ lunam esse luminare maius prae omnibus stellis;⁹ firmamentum exsistere tentorium super terram expansum¹⁰ vel solidum tectum concludens aquas;¹¹ vespertiones inter volatilia, lepores inter animalia ruminantia numerandos esse¹² etc.

His dictis non quidem respondet interna rerum natura, et proinde ipsis non competit *absoluta* veritas; respondet tamen eis externa rerum apparentia, et proinde veritas *relativa*. Cumque hagiographi res physicas non ex interna realitate sive modo scientifico, sed ex optica apparentia sive modo populari diiudicare intendant, nihil omnino falsi affirmant. Nostro etiam tempore

¹ 2 Rg 7, 2 sqq.

² Gn c. 49.

³ Num 23, 24.

⁴ Lc 1, 69.

⁵ De actis cum Felice manichaeo 1, 10; *ML* 42, 525.

⁶ Encycl. „Providentissimus Deus“, ed. Herder 54.

⁷ Iosue 10, 12 sq; Eccle 1, 5 sq; Ps 18, 6—7 etc.

⁸ Eccle 1, 4; Ps 92, 2; 103, 5.

⁹ Gn 1, 16.

¹⁰ Ps 103, 2; Is 40, 22.

¹¹ Gn 1, 6; 7, 11; 8, 2; Ps 148, 4; Iob 37, 18.

¹² Lv 11, 6; Dt 14, 7.

vulgus, immo etiam docti de rebus physicis loqui solent secundum externam apparentiam. Unde fantur de solis ortu et occasu, de caeli firmamento aliisque huiusmodi rebus, quamvis sciant res scientifice non ita se habere. A fortiore Scriptura eodem modo loquendi populari uti potuit et debuit, ut ab iis hominibus intelligi posset, ad quos primitus destinata erat.

3. *Dicta historica.* Doctrinam expositam de modo loquendi vulgari Scripturae quoad res physicas nonnulli theologi¹ transferunt etiam ad relationes historicas, contendentes *hagiographos res gestas narrare secundum opiniones vulgares et traditiones populares*, quibus obiectiva veritas non necessario conveniat.

Ast haec sententia omnino repudianda est, quia nititur *supposito falso* et inducit *consectarium absurdum*.

Suppositum falsum in eo est, quod pares aestimantur descriptio popularis rerum physicarum et narratio popularis rerum historicarum, quamvis differentia essentiali distent. Cum enim res physicae describuntur secundum modum loquendi vulgarem, descriptioni respondet apparentia rerum sensibus percepta, tametsi ei non respondeat realitas obiectiva rerum descriptarum; cum vero gesta historica narrantur modo vulgari, descriptio, si non est obiective vera, nullam omnino veritatem sibi conciliat, sed est simpliciter falsa et mendax. *Insuper* descriptione populari rerum physicarum nemo decipitur, cum agatur de phaenomenis communiter notis et manifestis; narratione autem vulgari facti historici omnes fere decipiuntur, cum agatur de notitia rei praeteritae lectoribus ignotae et inaccessae. Nam omnes norunt, quid dicere velit is, qui loquitur de motu solis, de firmamento, de pluvia e caelo cadente etc; contra omnes ignorant, quid fecerint patriarchae, Moyses, Christus, nisi historice erudiantur. Si ergo de iis falsa narrantur, omnes in errorem inducuntur. Exinde sequitur:

¹ Praecipue C. Holzhey, *Schöpfung, Bibel und Inspiration* 1902; F. Prat S. I., *La Bible et l'histoire*, 2. éd., 1904; M. J. Lagrange, *La méthode historique surtout à propos de l'ancien testament*, 2. éd., 1904; Fr. Hummelauer S. I., *Exegetisches zur Inspirationsfrage* 1904; Peters, *Die grundsätzliche Stellung der katholischen Kirche zur Bibelforschung* 1905; *Bibel und Naturwissenschaft nach den Grundsätzen der kath. Theologie* 1906; Zanecchia O. P., *Scriptor sacer sub divina inspiratione* 1903, 84 sqq.

Consectarium absurdum pro oeconomia salutis in s. Scriptura tradita. Interna natura rerum physicarum nullius est momenti pro oeconomia salutis; ex historica autem veritate tota fere oeconomia salutis pendet. Tota revelatio Veteris et Novi Testamenti habet rationem historiae. Labefactata historiae sacrae veritate, tota revelatio supernaturalis nutat. Sic negato facto historico lapsus protoparentum, nutat redemptio; negata historica veritate evangeliorum, nutat christologia, immo omnis religio christiana. Neque dixeris facta haec fundamentalia rationem historiae verae habere, alia autem facta minora forsitan rationem historiae legendariae, mythicae, popularis. Nam eadem est omnium factorum ratio, atque negata absoluta veritate unius tantum facti biblici, periclitatur tota historia biblica.

Quamvis autem tenenda sit absoluta veritas historiae biblicae, tria tamen advertenda sunt, scil.:

a) *Hagiographi saepe specie tantum utuntur forma historica,* quin velint facta historica narrare. Praeter narrationem proprie historicam in s. Scriptura etiam inveniuntur fabulae, parabolaë, allegoriae, carmina aliaque genera litteraria, quae historiae assimilantur. Nihilominus istis generibus litterariis hagiographi nolunt veram et proprie dictam historiam tradere, sed sub forma historica veritates morales illustrare. In his ergo textibus et libris Scripturae non est quaerenda veritas historica; eorundem veritas in hoc est, ut doctrinas veras apte illustrent. Sic nil cogit, ut res, quas Christus in parabolis proponit, tamquam facta historica admittas; nil impedit, quominus liber Sapientiae (poetico-didacticus) plagas Aegypti decantans¹ plura addat, quae narrationi historicae eiusdem rei in libro Exodi desunt; nil vetat ex parte inspirationis, quominus libri Ruth, Tobias, Iudith, Esther, Iob libris poeticis et didacticis annumerentur, non obstante eorum forma historica. Exegesis est investigare, cuiusnam generis litterarii sint singula dicta singulique libri s. Scripturae. In libris tamen, qui pro historicis habentur, genus litterarium ab historia alienum non est quaerendum, „excepto casu non facile nec temere admittendo, in quo, ecclesiae sensu non refragante, eiusque salvo iudicio, solidis argumentis probetur hagiographum voluisse

¹ Sap c. 16 sqq.

non veram et proprie dictam historiam tradere, sed sub specie et forma historiae parabolam, allegoriam vel sensum aliquem a proprie litterali seu historica verborum significatione remotum proponere".¹

b) *Hagiographi communiter utuntur methodo historica antiquis sueta, non vero methodo critico-moderna.* „Veteres, quando e. g. exprimebant, quid aliquis sentiret vel intenderet, non raro faciebant eum habentem orationes, quas numquam habuit. Exempla nota sunt ex Caesare, Livio, Sallustio. Quia hic mos litterarius notus erat, nemo cordatus fallebatur. Semitae, cum oratione obliqua fere carerent, necessitate quadam adigebantur ad talem scribendi modum. Quare non licet supponere omnes orationes in Scriptura relatas ad verbum ita habitas esse. Interdum etiam dubitari potest, utrum agatur de verbis externis an de internis tantum; quare fieri potest, ut, ubi legimus: iste dixit haec et haec, intelligendum sit: iste cogitavit haec et haec. ‚Dicere in corde‘ apud hebraeos idem est ac cogitare. Quando in Scriptura legimus Deum dixisse ‚Fiat lux‘ etc., non est supponendum sensibiles sonos a Deo productos esse, cum nemo esset, qui eos audiret, sed illis verbis exprimitur internum mandatum divinum. Praeterea sacris scriptoribus persaepe curae non fuit ipsa verba reproducere, dummodo sensus retineretur, sicut e. g. iidem sermones Christi ab aliis evangelistis aliis verbis referuntur. Ne institutionis Eucharistiae quidem verba neque titulus crucis materialiter eadem sunt apud omnes evangelistas. Unde in sacra historia distinguere possumus ea, quae historiographi per se intendebant, seu substantiam factorum, et verba materialia seu modum proponendi res, qui non per se intendebatur. Sed quaestio, quid pertineat ad substantiam narrationis per se intentam, et quid ad vestitum litterarium non per se intentum, non simpliciter secundum artem grammaticam et stilisticam, sed etiam secundum mores litterarios variorum temporum diiudicanda est.“² Quodsi hagiographi se conformant moribus litterariis gentis et aetatis suae, haudquaquam decipiunt vel in errorem inducunt. Etenim

¹ Responsum „Commissionis biblicae“, die 23. iunii 1905; Revue biblique, juillet 1905, 321 sq.

² Pesch loc. cit. n. 520.

ita loquuntur, ut a prudentibus recte intelligantur, etsi modus loquendi perfecte conformis non sit cum modo rei.

c) *Hagiographi saepe utuntur citationibus* sive verbis et scriptis aliorum, maxime in rebus historicis, quae nonnisi ex documentis antiquioribus hauriuntur. Quid in genere tenendum sit de veritate citationum, iam supra aperuimus.¹ Id unum addere libeat historiographos omnes proindeque etiam historiographos sacros res, quas ex fontibus hauriunt et suis operibus inserunt, approbare et suas facere, nisi contrarium manifeste pateat.

Unde corrui hypothesis scholae ‚largae‘, quae, ut difficultates contra historiam biblicam motas solveret, propugnauit facta ab hagiographis e fontibus hausta non esse necessario admittenda ut historica. Immo eo usque fautores huius scholae progressi sunt, ut praeter citationes *explicitas* admitterent etiam multas citationes *implicitas* seu *tacitas*, scil. documenta e fontibus antiquioribus verbaliter allegata, quin fiat mentio allegationis vel fontis citati. De his citationibus implicitis „Commissioni biblicae“ haec quaestio proposita fuit: „Utrum ad enodandas difficultates, quae occurrunt in nonnullis sacrae Scripturae textibus, qui facta historica referre videntur, liceat exegetae catholico asserere agi in his de citatione tacita vel implicita documenti ab auctore non inspirato conscripti, cuius asserta omnia auctor inspiratus minime approbare aut sua facere intendit, quaeque ideo ab errore immunia haberi non possunt?“ Praedicta Commissio respondendum censuit: „Negative, excepto casu, in quo, salvis sensu ac iudicio ecclesiae, solidis argumentis probetur: 1º hagiographum alterius dicta vel documenta citare; et 2º eadem nec probare nec sua facere, ita ut iure censeatur non proprio nomine loqui.“² Cum autem rarissime vel forsan numquam³ istae condiciones ambae simul adsint, quaestio de citationibus implicitis non est magni momenti, neque ullatenus obumbrare valet intemeratam veritatem Scripturae sacrae, de qua s. *Augustinus*: „Maior est quippe Scripturae huius auctoritas, quam omnis humani ingenii capacitas“.⁴

¹ Supra p. 305.

² Revue biblique, avril 1905, 161.

³ Cf. *Pesch* n. 532—537; *Dorsch* p. 430—441.

⁴ De Genesi ad lit. 2, 5, 9; *ML* 34, 267.

CAPUT II.

DE TRADITIONE DIVINA.¹

1. *Notio.* Traditio *latius* quandoque accipitur quaelibet doctrina vel doctrinalis institutio *sive voce sive scripto* ab aliis ad alios transmissa. Quo sensu apostolus Traditiones christianas tum orales tum scriptas commendat: „Itaque, fratres, state et tenete Traditiones, quas didicistis sive per sermonem, sive per epistolam meam“.² Similiter patres Traditionem interdum intelligunt omnem doctrinam revelatam sive scripto sive ore ad nos usque transmissam.

Attamen plerumque Traditio *strictius* intelligitur *diversa a s. Scriptura*. In divinis litteris verbum „tradendi“ saltem duodecies hac significatione usurpatum obvenit,³ nec nisi semel 2 Thess 2, 15 certo usurpatur promiscue tam de doctrina per Scripturam quam de doctrina ore tradita. Patres quoque passim Traditionem vel opponunt Scripturae vel saltem distinguunt a Scriptura, uti in decursu huius capituli patebit. Unde secundum communem usum loquendi Traditio designat *revelationem, quae et quatenus non Scriptura sacra, sed orali institutione ad nos pervenit*. Quod quidem non ita intelligendum

¹ Bellarminus, De verbo Dei lib. 4; Perez, De divinis, apostolicis atque ecclesiasticis Traditionibus, Coloniae 1549; Stapleton, Principiorum fidei doctrinalium demonstratio, Paris. 1579; Melchior Canus, De locis theologicis lib. 3, c. 1—7; [Kilber], Theolog. Wirceburg., De principiis theol., disp. 1. c. 2; Natalis Alexander, De Traditionibus non scriptis, ap. Migne, Theol. cursus complet. XXVI, 919 sqq.; Friedlieb, Schrift, Tradition und kirchliche Schriftauslegung, Breslau 1854; Döllinger, Christentum und Kirche, Regensburg 1860, 155 ff.; Kleutgen, Theologie der Vorzeit I, Münster 1867, 72 ff.; Möhler, Symbolik, 8. Aufl., Mainz 1872, 354—388; Heinrich, Dogmatische Theologie II, 3 ff.; Scheeben, Dogmatik I, 144 ff.; Franzelin, De divina Traditione et Scriptura, ed. 3, Romae 1882; Berthier, De locis theologicis, Aug. Taurin. 1888; Lambrecht, De locis theol., Gandavi 1890; Schanz, Apologie III, 2. Aufl., 339—396; De San, De divina Traditione et Scriptura, Brugis 1903; S. di Bartolo, Nuova esposizione dei criteri teologici, ed. 2, (per s. Congr. Ind. permissa), Romae 1904; Bainvel, De Magisterio vivo et Traditione, Paris. 1905.

² 2 Thess 2, 15.

³ Mt 15, 2. 3. 6; Mc 7, 3. 5. 8. 9. 13; Lc 1, 2; Act 16, 4; 1 Cor 11, 2. 23; 15, 3; 1 Petr 1, 18; 2 Petr 2, 21; Iud 3; dubia sunt Gal 1, 14; Act 6, 14.

est, acsi *Traditio nullis monumentis scriptis constet*, sed ea ipsa notione, ut ipsi hagiographi, i. e. auctores librorum sacrorum eam non conscripserint. Quamvis enim *Traditio primitus ore tantum transmissa sit atque nunc etiam ore maxime transmittatur*, nihil tamen obest, quominus cursu saeculorum litteris quoque *consignata sit et consignetur*.

Traditio sic accepta duplex comprehendit elementum: doctrinam seu materiam transmissam et modum seu formam, qua transmittitur. Illa vocatur *Traditio materialis*; haec appellatur *Traditio formalis*. Utraque simul *Traditionem sensu complexo constituit*. In nostra disputatione aliquoties quidem *Traditio complexe sumitur*; primum tamen et *principaliter ut Traditio formalis accipitur*. Etenim sermo non est de veritatibus omnibus et singulis, quae *Traditione innotescunt*, sed *de principio formali cognitionis, quo innotescunt, sive de fonte, e quo hauriuntur*. Igitur:

2. *Quaestio est, num praeter s. Scripturam alius sit fons revelationis, nempe divina Traditio*. Catholici affirmant, protestantes negant.

Protestantes Scripturam tum solum iudicem fidei (regulam fidei proximam) agnoscunt,¹ tum etiam solum fontem fidei (regulam fidei remotam) profitentur. Ita iam ipsi *reformatores* v. g. *Lutherus*: „Ego autem contra omnium patrum sententias, contra omnium angelorum, hominum, daemonum artes et eloquia pono Scripturam et evangelium . . . Hic sto, hic provo, hic superbio et dico: Verbum Dei super omnia, maiestas Dei stat mecum!“² Eos ad amussim sequuntur omnes et singulae *Confessiones* reformatae, v. g. *Formula concordiae*: „Credimus, confitemur et docemus unicam regulam et normam, secundum quam omnia dogmata omnesque doctores aestimari et iudicari oporteat, nullam aliam esse, quam prophetica et apostolica scripta cum Veteris tum Novi Testamenti . . . Reliqua vero sive patrum

¹ Cf. supra p. 193—199.

² „Ich aber setze widder aller veter spruch, widder aller Engel, menschen, teuffel kunst und wort die schrifft und das Euangelion . . . Hie stehe ich, hie trotz ich, hie stoltzire ich und sage: Gotis wort ist myr über alles, göttlich maiestet steht bei myr.“ Gegen Heinrich VIII, Werke ed. Weimar X, 2. Abt., 256.

sive neotericorum scripta, quocumque veniant nomine, sacris litteris nequaquam sunt aequiparanda¹. Recentiores protestantes prioribus prorsus consentiunt.² Si Traditionem admittunt, eam admittunt mere humanam, qua homines, quin Deus interveniat et assistat, proprias ideas christianas posteris transmittant et transmittendo adulterent. Eidem Traditionis notioni favent *modernistae*, qui tenent „in sacra Traditione nihil inesse divini . . .; ita ut nihil iam restet nisi nudum factum et simplex, communibus historiae factis aequandum; hominum nempe sua industria, solertia, ingenio scholam a Christo eiusque apostolis inchoatam per subsequentes aetates continuantium.“³

Catholici autem Traditionem aequae ac s. Scripturam agnoscunt ut fontem divinum revelationis, per quem veritates fidei a Christo et apostolis usque ad nos pervenerunt et perveniunt. Ita *conc. tridentinum* expresse docet salutarem veritatem „contineri in libris scriptis et sine scripto Traditionibus, quae ex ipsius Christi ore ab apostolis acceptae, aut ab ipsis apostolis Spiritu Sancto dictante, quasi per manus traditae, ad nos usque pervenerunt“.⁴ Similiter *conc. vaticanum*: „Fide divina . . . ea omnia credenda sunt, quae in verbo Dei scripto vel tradito continentur.“⁵

Haec doctrina catholica ut plene pateat et contra novatores constet, duobus articulis disseremus de *Traditionis divinae exsistentia et monumentis*.

¹ Müller-Kolde, Die symbolischen Bücher der evangelisch-lutherischen Kirche, 11. Aufl., Gütersloh 1912, 517. Alias *Confessiones* v. ap. Niemeyr, Collect. Confess. Reform. p. 110. 330. 350. 362. 467. 602; Möhler, Symbolik § 44; Winer, Comparative Darstellung des Lehrbegriffs der verschiedenen christl. Kirchenpartheien, 4. Aufl., Leipzig 1882, 41 sqq.

² Cf. Hase, Handbuch der protest. Polemik gegen die röm.-kath. Kirche, 6. Aufl., Leipzig 1894, 1. Buch, 2. Kap.; Tschackert, Evangel. Polemik gegen die römische Kirche, 2. Aufl., Gotha 1888, 7; Schultz, Grundriß der evang. Dogmatik, 2. Aufl., Göttingen 1892, 5: „Die einzige entscheidende Norm für dogmatische Aussagen ist die Hl. Schrift . . . Jede bloß mündliche Überlieferung wird aber notwendig unsicher und muß sich selbst immer wieder an den Urkunden rechtfertigen.“

³ Pius X, Iusurandum contra errores modernistarum; Denz. n. 2147.

⁴ Denz. n. 783.

⁵ Denz. n. 1792.

ARTICULUS I. DE EXSISTENTIA TRADITIONIS.

Traditionem esse fontem revelationis probatur *testimonio oeconomiae christianae, Scripturae apostolicae et litteraturae patristicae.*

I. TESTIMONIUM OECONOMIAE CHRISTIANAE.

Teste christiana oeconomia revelatio non tam Scriptura, quam potius Traditione orali 1º semper propagata fuit atque 2º semper propaganda erit.

1. *Religio christiana Traditione semper propagata est.* Etenim ipse *Christus* evangelium suum non scripto propagavit, sed verbo hominibus tradidit. Utque religionem a se praedicatam perpetuo stabiliret, eam non comprehendit libro, ex quo singuli fidem haurirent; quinimmo voce instituit discipulos, et ex discipulis selegit doctores auctoritate magistrali munitos. His autem magistris fidei non dixit: „Sedentes scribite“, sed: „Euntes praedicate omni creaturae“. Similiter hominibus non iniunxit: „Qui non legerit et intellexerit, condemnabitur“, sed: „Qui vos audit, me audit“, et: „Qui [vobis praedificantibus] non crediderit, condemnabitur“.¹

Munus iniunctum *apostoli* exsecuti sunt praedicando evangelium, docendo iudaeos et gentiles, propagando ubique terrarum ecclesiam. De scriptione nihil vel parum curarunt. Alii ne verbum quidem scripserunt; alii pauca scripserunt. Qui autem scripserunt, data occasione tantum scripserunt atque evangelio tandem longe lateque iam diffuso mediante orali Traditione. Fideles demum suos plerumque non remittunt ad libros scriptos, sed ad oralem praedicationem et Traditionem, ac propterea per singulas ecclesias constituunt episcopos magisterio authentico praeditos.²

Ergo antequam libri Novi Testamenti exsisterent, multo magis antequam in canonem collecti et in varias linguas versi legi possent in omnibus ecclesiis, iam praeclare floruit fides

¹ Cf. Mt 28, 18 sq.; Mc 16, 15; Lc 24, 47; Io 20, 21; Act 1, 8.

² Rom 16, 17; 1 Cor 7, 17; 11, 23; 14, 33; 2 Cor 1, 18; Gal 1, 8; Col 2, 6, 7; 2 Thess 2, 15; 2 Tim 1, 13, 14; 3, 2.

Traditione orali apostolorum eorumque successorum. Hinc illo tempore, gloriosissima illa fidei ac vitae christianae aera, haud alius fidei fons inveniri potest, quam oralis Traditio. Et cum, fatentibus protestantibus, apostoli à Christi ordinationibus non recesserint, omnino dicendum est Christum ipsum Traditionem ceu primum et ordinarium fontem posuisse, quo religio christiana contineretur, ex quo hauriretur et per quem propagaretur. Revera:

2. *Religio christiana Traditione semper propaganda erit*, quemadmodum inde ab initio propagata fuit. Modus propagandae et conservandae religionis a Christo statutus et ab apostolis observatus absque dubio pertinet ad essentiam oeconomiae christianae proindeque ad eiusdem *indolem immutabilem*. Nihil quidem impedit, quominus doctrina divina etiam libris comprehendatur, destinatis tum ipsi magisterio vivo, tum fidelibus, qui ab illo pendent. Magisterium tamen vivum, sicuti est summus iudex sive regula proxima fidei,¹ ita censi debet fundamentalis regula remota sive fons a Christo perpetuo institutus, cui speciali Dei providentia ut partialis fons superaddita est Scriptura sacra. Ergo modus conservandae revelationis, qui in ecclesia catholica viget et semper viguit, est vere christianus, i. e. insitus ipsi naturae religionis christianae; modus vero conservandae doctrinae a protestantibus confictus in solo instrumento Scripturae est antichristianus, quo ipsa indoles immutabilis a Christo suae religioni impressa subvertitur.

Eodem principio subvertitur insuper *indoles universalis* christianae religionis. Religio christiana „omnibus gentibus“ et „omni creaturae“ praedicari debet, quia Deus „omnes homines vult salvos fieri et ad agnitionem veritatis venire“.² Atqui patet non omnes homines omnium temporum lectione Scripturae ad agnitionem veritatis pervenire posse. Aliis desunt exemplaria Scripturae; cogita tot saecula, quae typographiam nondum cognoverunt, necnon tot regiones, quae necdum libros sive manuscriptos sive impressos cognoscunt! Alii, quamvis libri sacri ipsos non deficiant, vel litteras nesciunt, vel otio ad lectionem necessario destituuntur, vel iuventute aut hebetudine

¹ V. supra p. 199—206.

² Mt 24, 14; 28, 20; Mc 16, 15; 1 Tim 2, 4.

mentis a recta rerum lectarum intelligentia arcentur. Immo, uti alio loco ostendimus,¹ genuina Scripturae intelligentia et interpretatio tam difficilis est totque cognitiones historicas, philologicas, theologicas requirit, ut vel doctissimi quique ei impares sint, nisi sole Traditionis illustrentur atque magisterio ecclesiae dirigantur. Quare non potest religio christiana omnibus transmitti solis scriptis. Quod et protestantes practice fatentur. Ut enim in religione erudiant fideles, per „ministros verbi“ Bibliam explicant, Traditionem divinam et magisterium authenticum supplentes expositione arbitraria magistrorum omnimissione destitutorum. Hac agendi ratione clare ostendunt Scripturam solam non sufficere, atque principium protestanticum, quod reiicit Traditionem oralem, alienum esse ab oeconomia christiana.

II. TESTIMONIUM SCRIPTURAE APOSTOLICAE.

Principium suum protestantes ex Scriptura probare tenentur, quippe qui affirmant nihil credendum esse, quin ex Scriptura probetur. Atqui tantum abest, ut Scriptura ratum habeatur illud principium, ut potius reprobetur 1° implicite indole Novi Testamenti atque 2° explicite verbis Novi Testamenti.

1. *Implicite indole Novi Testamenti.* Neminem latet singulos libros apostolorum scriptos fuisse data occasione et particulari necessitate, eos accommodatos esse particularibus adiunctis tunc existentibus, necnon directos plerumque ad singulares ecclesias vel personas. Interna quoque dispositio librorum ea est, ut hagiographi nequaquam modo catechetico et ordine didactico tractent singula et omnia revelationis capita; immo nonnulla Christi facta et dicta ab omnibus enarrantur, alia, licet gravissima, ab uno tantum brevissime significantur, alia demum vix obiter indicantur ita, ut sola speculatione theologica cognosci valeant. Iam vero talis librorum indoles evidenter demonstrat apostolos scripta sua non considerasse unicam *regulam formalem* credendi seclusis Traditione atque magisterio vivo a Christo instituto.

Insuper teste eadem Novi Testamenti indole protestantes gratis omnino affirmant Scripturam comprehendere totam

¹ Supra p. 196 sq.

revelationem christianam atque proinde esse sufficientem *regulam materiale* credendi. Cum enim singuli apostoli occasionaliter tantum et independenter ab invicem quaedam capita doctrinae consignaverint, sola divina Spiritus Sancti directione fieri potuisset, ut demum libri omnes simul sumpti totam revelationem complecterentur. At vero talis directio specialis Dei nullo argumento demonstratur; immo ipso Novo Testamento excludi videtur. Etenim in evangeliiis non raro legitur Christum docuisse permulta, quin ea, quae docuit, narrentur.¹ Exinde apparet apostolos a Spiritu Sancto motos non esse, ut totam revelationem scriberent. Ceterum ipsi protestantes ut divinitus revelata admittunt plures res, quae scriptae non sunt: baptismum infantium, quietem dominicam pro sabbatina (contra Exod 20, 8), iusiurandum non omne prohiberi (contra Mt 5, 34), manducari licite sanguinem et suffocatum (contra Act 15, 28 sq.), licere uti gladio (contra Mt 26, 52) etc.

Ergo Scriptura materialiter non magis quam formaliter est unica regula seu unicus fons fidei. Idem constat:

2. *Explicite verbis Novi Testamenti*, imprimis textibus paulinis et ianneis.

S. Paulus corinthios laudat, quod doctrinam, quam ore tantum eis tradiderat, tamquam normam fidei sequebantur: „Laudo vos, fratres, quod per omnia mei memores estis, et sicut tradidi vobis, praecepta (παράδοσεις = traditiones) mea tenetis.“² Ut galatas ad rectam fidem reduceret, praedicationem

¹ Sic Mt 4, 23 dicitur: „Circuibat Iesus totam Galilaeam, docens in synagogis eorum et praedicans evangelium regni“, sed doctrinae praedicatae capita non exhibentur. Idem fit Mt 9, 35; Mc 6, 2; Lc 19, 47; immo Mc 6, 34 dicitur de Iesu: „Coepit illos docere multa“, quin vel unum huius doctrinae caput recenseatur. Post resurrectionem suam Christus per 40 dies frequenter apostolis apparuit, „loquens de regno Dei“ (Act 1, 3) et tamen perpauca de ipsius sermonibus scripta sunt. Discipulis euntibus in Emmaus Christus „incipiens a Moyse et omnibus prophetis interpretabatur illis in omnibus Scripturis, quae de ipso erant“ (Lc 24, 27); nihil autem de divina hac expositione legimus in s. Scriptura. Demum Ioannes, qui ultimos Novi Testamenti libros exaravit, ad finem evangelii sui testatur: „Sunt et alia multa, quae fecit Iesus; quae, si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos, qui scribendi sunt, libros“ (Io 21, 25; cf. Io 20, 30).

² 1 Cor 11, 2. Ad hunc textum iam provocat s. Epiphanius, ut

suam oralem statuit tamquam regulam absolute sequendam: „Miror, quod sic tam cito transferimini ab eo, qui vos vocavit in gratiam Christi in aliud evangelium . . . Sed licet nos, aut angelus de caelo evangelizet vobis praeterquam quod evangelizavimus vobis, anathema sit.“¹ Thessalonicenses monet eiusdem ponderis esse Traditiones orales et Traditiones scriptas: „Itaque, fratres, state et tenete Traditiones, quas didicistis sive per sermonem, sive per epistolam nostram.“² Timotheum deprecatur, ut depositum fidei Traditione orali acceptum stricte servet: „Formam habere sanorum verborum, quae a me audisti in fide et in dilectione in Christo Iesu. Bonum depositum custodi per Spiritum Sanctum, qui habitat in nobis.“³ Cumque tempus resolutionis suae instare sentiret,⁴ eidem Timotheo iniungit, ut doctrinam verbo acceptam hominibus commendet ad alios edocendos idoneis: „Tu ergo, fili mi, confortare in gratia, quae est in Christo Iesu; et quae audisti a me per multos testes, haec commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt et alios docere.“⁵

S. *Ioannes*, qui omnes hagiographos Novi Testamenti vita superavit, nusquam tamen ad eorum scripta provocat, sed Traditionem ut normam fidei maxime inculcat. Ait enim: „Vos quod audistis ab initio, in vobis permaneat. Si in vobis permanserit, quod audistis ab initio, et vos in Filio et Patre manebitis.“⁶ Eundem apostolum maxime oralem Traditionem aestimasse eamque scriptae institutioni praetulisse apparet ex his verbis: „Plura habens vobis scribere, nolui per chartam et atramentum: spero enim me futurum apud vos, et os ad os loqui.“⁷

Traditionem probet: „Traditione quoque opus est. Neque enim ex Scripturis peti possunt omnia. Idcirco alia scripto, traditione alia sanctissimi apostoli reliquerunt. Quod ipsum ita Paulus affirmat: ‚Quemadmodum tradidi vobis‘.“ Haeres. 61, 6; *MG* 41, 1048.

¹ Gal 1, 6. 7.

² 2 Thess 2, 15. In hunc locum paulinum iam s. *Io. Chrysostomus* scribit: „Hinc est perspicuum, quod non omnia [apostoli] tradiderunt per epistolam, sed multa etiam sine scriptis, et ea quoque sunt fide digna. Quamobrem ecclesiae quoque Traditionem censeamus esse fide dignam. Est Traditio: nihil quaeras amplius.“ Hom. 4 in 2 Thess, n. 2; *MG* 62, 488.

³ 2 Tim 1, 13. 14. Cf. 1 Tim 6, 20. 21.

⁴ 2 Tim 4, 6.

⁵ 2 Tim 2, 1. 2.

⁶ 1 Io 2, 24.

⁷ 2 Io 12.

Ex his omnibus claret Traditionem tempore apostolorum fontem revelationis praecipuum fuisse, eamque secundum apostolos praecipuum fidei fontem semper mansuram esse. Itaque apostoli toto caelo distant a principio protestantium, qui s. Scripturam ceu unicum revelationis fontem et solam fidei normam statuunt.

III. TESTIMONIUM LITTERATURAE PATRISTICAE.

Quidquid protestantes contra patrum auctoritatem deblaterant, nihilominus concedere debent scriptores illos vetustissimos genuino modo tradere sensum christianum tunc vigentem, necnon sensum Christi, apostolorum eorumque discipulorum rectius interpretari quam novatores saeculi XVI vel XX. Iam vero patres inde ab aevo apostolico innumeris locis Traditionem praedicant esse fontem revelationis divinae. Sescentos tamen textus huc spectantes cum recensere nequeamus, ad systematicos tantum tractatus alludimus, quos de nostra quaestione elucubrarunt s. *Irenaeus*, *Tertullianus*, *Vincentius Iirinensis*.

1. S. *Irenaeus* Traditionis principium praeclare exponit et contra haereticos sui temporis applicat in opere: „*Adversus haereses*“ (circa a. 180). Docet etenim *Traditione fidem apostolorum ubique terrarum in ecclesiis unam et illaesam custodiri*: „Ecclesia enim per universum orbem usque ad fines terrae seminata, et ab apostolis et discipulis eorum accepit fidem . . . Hanc fidem ecclesia, et quidem in universum mundum disseminata, diligenter custodit, quasi unam domum inhabitans et similiter credit iis, videlicet quasi unam animam habens et unum cor, et consonanter haec praedicat et docet et tradit, quasi unum possidens os. Nam etsi in mundo loquelae dissimiles sunt, sed tamen virtus traditionis una et eadem est. Et neque hae quae in Germania sunt fundatae ecclesiae aliter credunt aut aliter tradunt; neque hae quae in Hiberis sunt, neque hae quae in Celtis, neque hae quae in Oriente, neque hae quae in Aegypto, neque hae quae in Lybia, neque hae quae in medio mundi constitutae: sed sicut sol, creatura Dei, in universo mundo unus et idem est; sic et lumen, praedicatio veritatis, ubique lucet, et illuminat omnes homines, qui volunt ad cognitionem veritatis venire.“¹

¹ Adv. haeres. lib. 1, c. 10, n. 2; MG 7, 552.

Obortae autem disceptationes dirimendae cunctaeque haereses repellendae sunt recurrendo ad Traditionem magis quam ad Scripturas: „Non oportet adhuc quaerere apud alios veritatem, quam facile est ab ecclesia sumere, cum apostoli, quasi in depositarium dives, plenissime in eam contulerint omnia quae sint veritatis . . . Quid enim? Et si de aliqua modica quaestione disceptatio esset, nonne oporteret in antiquissimas recurrere ecclesias, in quibus apostoli conversati sunt, et ab eis de praesenti quaestione sumere quod certum et re liquidum est? Quid autem si neque apostoli quidem Scripturas reliquissent nobis, nonne oportebat ordinem sequi traditionis, quam tradiderunt iis, quibus committebant ecclesias? Cui ordinationi assentiunt multae gentes barbarorum, eorum qui in Christum credunt, sine charta et atramento scriptam habentes per Spiritum in cordibus suis salutem, et veterem traditionem diligenter custodientes . . . Quibus si aliquis annuntiaverit ea, quae ab haereticis adinventae sunt, proprio sermone eorum colloquens, statim concludentes aures, longe longius fugient, ne audire quidem sustinentes blasphemum colloquium. Sic per illam veterem apostolorum traditionem ne in conceptionem quidem mentis admittunt, quodcumque eorum portentiloquium est: neque enim congregatio [conciliaris episcoporum] fuit apud eos, neque doctrina [scriptis] instituta.“¹

Ipsius denique Traditionis testes authentici sunt episcopi, qui apostolis rite succedunt: „Quapropter eis, qui in ecclesia sunt, presbyteris obaudire oportet, his qui successionem habent ab apostolis; qui cum episcopatus successione charisma veritatis certum, secundum placitum Patris acceperunt . . . Ubi igitur charismata Domini posita sunt, ibi discere oportet veritatem, apud quos est ea, quae est ab apostolis ecclesiae successio, et id quod est sanum et irreprobabile conversationis et inadulteratum et incorruptibile sermonis constat. Hi enim . . . fidem nostram custodiunt . . . et Scripturas sine periculo nobis exponunt, neque Deum blasphemantes, neque patriarchas exhonores, neque prophetas contemnentes.“² „Sed quoniam valde longum est omnium ecclesiarum enumerare successiones“

¹ Loc. cit. lib. 3, c. 4, n. 1—2; MG 7, 855 sq.

² Loc. cit. lib. 4, c. 26, n. 2. 5; MG 7, 1052. 1056.

episcopales, sat est inspicere *Traditionem ecclesiae romanae*:¹ „Ad hanc enim ecclesiam propter potentiorē principalitatem necesse est omnem convenire ecclesiam, hoc est eos qui sunt undique fideles, in qua semper ab his, qui sunt undique, conservata est ea, quae est ab apostolis traditio.“²

2. *Tertullianus* in libro „De praescriptione haereticorum“ (c. a. 200) principium Traditionis ab Irenaeo expositum ad formam iuridicam redigit, ut cunctarum aetatum haereticos confundat. Praescriptio iuris civilis in eo est, ut omnis actio iudicialis contra diuturnum alicuius rei possessorem a limine reiiiciatur. Ita secundum Tertullianum *omnis querela haereticorum contra ecclesiam a limine refutatur iure praescriptionis religiosae*, qua ecclesia e Christi et apostolorum tempore possidet doctrinam traditam: „Hinc igitur dirigimus praescriptionem: si Dominus Iesus Christus apostolos misit ad praedicandum, alios non esse recipiendos praedicatores, quam Christus instituit . . . Quid autem praedicaverint, id est, quid illis Christus revelaverit, et hic praescribam non aliter probari debere, nisi per easdem ecclesias, quas ipsi apostoli condiderunt, ipsi eis praedicando, tam viva, quod aiunt, voce, quam per epistulas postea. Si haec ita sunt, constat proinde omnem doctrinam, quae cum illis ecclesiis apostolicis, matricibus et originalibus fidei, conspiret, veritati deputandam, sine dubio tenentem, quod ecclesiae ab apostolis, apostoli a Christo, Christus a Deo accepit; reliquam vero omnem doctrinam de mendacio praeiudicandam, quae sapiat contra veritatem ecclesiarum et apostolorum et Christi et Dei . . . Communicamus cum ecclesiis apostolicis, quod nulli doctrina diversa: hoc est testimonium veritatis.“³

Traditionem a veritate aberrasse vel aberrare posse absurdum dicit Tertullianus sic perstringens arrogantiam haereticorum: „Age nunc, omnes erraverint; deceptus sit apostolus de testimonio reddendo, nullam [ecclesiam] respexerit Spiritus Sanctus, uti eam in veritatem deduceret, ad hoc missus a Christo, ad hoc postulatus de Patre, ut esset doctor veritatis; neglexerit officium Dei villicus, Christi vicarius, sinens ecclesias aliter interim

¹ Loc. cit. lib. 3, c. 3, n. 2; *MG* 7, 448 sq.

² Loc. cit.

³ De praescriptione c. 21; *ML* 2, 33.

intelligere, aliter credere, quam ipse per apostolos praedicabat: ecquid verisimile est, ut tot ac tantae [ecclesiae] in unam fidem erraverint? Nullus inter multos eventus unus est exitus: variasse debuerat error ecclesiarum. Ceterum, quod apud multos unum invenitur, non est erratum, sed traditum. Audeat ergo aliquis dicere illos errasse, qui tradiderunt? Quoquo modo sit erratum; tamdiu utique regnavit error, quamdiu haereses non erant. Aliquos marcionitas et valentinianos liberanda veritas exspectabat: interea perperam evangelizabatur, perperam credebatur . . . tot opera fidei perperam administrata, tot virtutes, tot charismata perperam operata . . .¹

Contra hanc ecclesiae Traditionem haereticos nefas est appellare ad Scripturam, cum ecclesia sola iure praescriptionis rite possideat et exponat libros sacros: „Ergo non ad Scripturas provocandum est: nec in his constituendum certamen, in quibus aut nulla, aut incerta victoria est, aut par incertae. Nam etsi non ita evaderet collatio Scripturarum, ut utramque partem parem sisteret, ordo rerum desiderabat illud prius proponi, quod nunc solum disputandum est: quibus competat fides ipsa? cuius sint Scripturae? a quo, et per quos, et quando, et quibus sit tradita disciplina, qua fiunt christiani? Ubi enim apparuerit esse veritatem et disciplinae et fidei christianae, illic erit veritas Scripturarum et expositionum, et omnium traditionum christianarum . . . Si haec ita se habent, ut veritas nobis adiudicetur, quicumque in ea regula incedimus, quam ecclesia ab apostolis, apostoli a Christo, Christus a Deo tradidit, constat ratio propositi nostri, definientis non esse admittendos haereticos ad ineundam de Scripturis provocationem, quos sine Scripturis probamus ad Scripturas non pertinere.“²

Clarius et explicitius principium protestanticum de sola Scriptura vix reiici, principium catholicum de Scriptura et Traditione vix stabiliri posset.

3. S. Vincentius *lirinensis* duo „Commonitoria“ scripsit (a. 434) constituenta compendium proprium de regula fidei. Et *ita quidem regulam fidei theoretice enuntiat*, principium protestanticum in antecessum convellens: „Saepe igitur magno studio

¹ Loc. cit. c. 28 sq.; *ML* 2, 40 sq.

² Loc. cit. c. 19. 37; *ML* 2, 31. 50.

et summa attentione perquirens a quamplurimis sanctitate et doctrina praestantibus viris, quonam modo possim certa quadam et quasi generali ac regulari via catholicae fidei veritatem ab haereticae pravitatis falsitate discernere, huiusmodi semper responsum ab omnibus fere retuli, quod sive ego, sive quis alius vellet exsurgentium haereticorum fraudes deprehendere laqueosque vitare et in fide sana sanus atque integer permanere, duplici modo munire fidem suam, Domino adiuvante, deberet: primum scilicet divinae Legis auctoritate, tum deinde ecclesiae catholicae traditione. Hic forsitan requirat aliquis: Cum sit perfectus Scripturarum canon, sibi que ad omnia satis superque sufficiat, quid opus est, ut ei ecclesiasticae intelligentiae iungatur auctoritas? Quia videlicet Scripturam sacram pro ipsa sua altitudine non uno eodemque sensu universi accipiunt, sed eiusdem eloquia aliter atque aliter alius atque alius interpretatur; ut pene quot homines sunt, tot illinc sententiae erui posse videantur. Aliter namque illam Novatianus, aliter Sabellius, aliter Donatus exponit, aliter Arius, Eunomius, Macedonius; aliter Photinus, Apollinaris, Priscillianus, aliter Iovinianus, Pelagius, Caelestius; aliter postremo Nestorius. Atque idcirco multum necesse est, propter tantos tam varii erroris anfractus, ut propheticae et apostolicae interpretationis linea secundum ecclesiasticae et catholicae sensus normam dirigatur.¹

Hac regula theoretice stabilita antiquitatem etiam practice semper usam esse affirmat Vincentius lirinensis: „Diximus fuisse semper et esse hodieque catholicorum consuetudinem, ut fidem veram duobus his modis approbent, primum divini Canonis auctoritate, deinde ecclesiae catholicae traditione . . . Quod ne praesumptione magis nostra quam auctoritate ecclesiastica promere videremur, exemplum adhibuimus sancti concilii, quod ante triennium ferme (431) in Asia apud Ephesum celebratum est. . . . Ubi cum de sanciendo fidei regulis discerneretur, ne qua illic forsitan profana novitas in modum perfidiae ariminensis obreperet, universis sacerdotibus, qui illo ducenti fere numero convenerant, hoc catholicissimum, fidelissimum atque optimum factum visum est, ut in medium sanctorum patrum

¹ Commonitorium I, 2; ML 50, 639 sq.

sententiae proferrentur, quorum alios martyres, alios confessores, omnes vero catholicos sacerdotes fuisse et permansisse constaret; ut scilicet rite atque sollemniter ex eorum consensu atque decreto antiqui dogmatis religio confirmaretur et profanae novitatis blasphemia condemnaretur.¹

Incassum adversarii obiiciunt eos patrum et scholasticorum textus, quibus sufficientia solius Scripturae extollitur. Nam patres et theologi subintelligunt Scripturam solam sufficere sole Traditionis ecclesiasticae illustratam et fecundatam, uii v. g. *Vincentius lirinensis* loco supra laudato diserte explicat. Traditione manuducti patres et theologi in Scriptura multa invenerunt, quae in littera sacrorum librorum vel vix vel nusquam inveniuntur, sive quod in allusionibus acquiescebant, sive quod sensum spiritualement ubique fere admittebant, sive quod conclusiones e textibus Scripturae deducebant.² Quamvis autem ex Scriptura ita per Traditionem explicata fere omnes veritates revelatae constant, patres nihilominus censent esse quasdam veritates, quae sola Traditione innotescant. Ita s. *Basilius*: „Ex asservatis in ecclesia dogmatibus et praedicationibus alia quidem habemus e doctrina scripto prodita, alia vero nobis in mysterio tradita recepimus ex traditione apostolorum, quorum utraque vim eandem habent ad pietatem, nec iis quisquam contradicet: nullus certe, qui vel tenui experientia noverit, quae sint ecclesiae instituta.“³

¹ Commonitor. II, c. 29; *ML* 50, 677—679.

² Cf. *Franzelin* loc. cit. 227—255.

³ De Spiritu Sancto n. 66; *MG* 32, 188. Idem testantur s. *Epiphanius* (supra p. 317—318, nota), s. *Io. Chrysostomus* (supra p. 318, nota), alii. Immo iam *Tertullianus* enumerat plures veritates dogmaticas et disciplinares, quae alienae sunt a Scriptura (De corona c. 3). Dein addit: „Harum et aliarum eiusmodi disciplinarum si legem expostules scripturarum, nullam invenies; traditio tibi praetendetur auctrix, consuetudo confirmatrix, et fides observatrix“ (loc. cit. c. 4; *ML* 2, 80). Traditio, quae easdem veritates ac Scriptura docet, easque solummodo clarius et explicitius enuntiat, a theologis vocatur *exegetica* sive *inhaesiva Scripturae*; Traditio vero, quae docet veritates in Scriptura nullo modo contentas, appellatur *constitutiva* sive *distincta a Scriptura*. Ceterum in nostra quaestione non multum ea interest, utrum exsistat traditio tantum exegetica, an etiam constitutiva. Non enim quaeritur, num apostoli *aliud* tradiderint, ac in Scriptura legitur, sed num *aliter* tradiderint, ac per solam Scripturam.

Itaque protestantes, qui Bibliam solam, exclusa Traditione, statuunt regulam fidei, aperte contradicunt toti oeconomiae a Christo ordinatae, toti Novo Testamento ab apostolis condito, toti demum antiquitati a patribus descriptae. Regula autem catholica, quae tenet praeter Scripturam etiam Traditionem esse fontem genuinum eumque praecipuum fidei, congruens est oeconomiae christianae, Scripturae apostolicae et litteraturae patristicae. Ergo regula fidei protestantica est aperte achristiana, regula catholica aperte christiana.

ARTICULUS II.

DE MONUMENTIS TRADITIONIS.

Postquam statutum est Traditionem oralem exsistere fontem praecipuum, quo revelatio a Christo et apostolis decurrit usque ad nos, disserendum iam est de monumentis sive documentis antiquis, quibus veritates ore traditae pedetentim consignatae fuerunt. Et quidem dicemus *de monumentis Traditionis in genere*, necnon singillatim *de operibus patrum* et *de scriptis theologorum*.

I. DE MONUMENTIS TRADITIONIS IN GENERE.

De monumentis in genere tria considerantur: necessitas, species et certitudo.

1. *Monumentorum necessitas.* Monumenta Traditionis non quidem absolute, sed tamen secundum quid sunt necessaria.

a) *Monumenta Traditionis non sunt absolute necessaria.* Etenim *organum princeps a Christo electum ad Traditionem testandam, transmittendam et conservandam est successio apostolica, i. e. magisterium semper vivens ecclesiae*, uti ex articulo praecedenti patet. Unde Traditio perenniter custoditur et manifestatur testimonio vivo episcoporum ecclesiam actu regentium. Et quidem consensus moralis episcoporum, cum convertatur cum magisterio totius ecclesiae dispersae,¹ est testimonium infallibile Traditionis. Licet ergo nulla monumenta existerent vel adhiberentur ad comprobendam veritatem traditam,

¹ Cf. supra p. 261.

veritas tradita constaret eo ipso, quod in eam consentit collegium episcoporum.¹ Nihilominus:

b) *Monumenta Traditionis sunt necessaria secundum quid* ad Traditionem conservandam et indagandam. Licet enim magisterium ecclesiae habeat „charisma veritatis certum“, tamen veritatem non assequitur charismate revelationis novae. Propterea necessaria saepe est inquisitio in fidem et professionem antiquitatis christianae, ubi vel consensus praesens non est satis perspicuus, vel quoties ad fideles instruendos aut haereticos confundendos demonstranda est connexio professionis praesentis cum antiquitate et unitas fidei per omnes aetates. Ergo magisterium vivens ecclesiae atque, a fortiore, scientia theologica indigent subsidio monumentorum Traditionis.

2. *Monumentorum species.* Traditiones pristinas documentis variis consignaverunt tum praepositi ecclesiae, tum simplices fideles, tum aliquando etiam haeretici et infideles. Praecipua documenta haec sunt:

a) *Acta conciliorum, summorum pontificum et episcoporum singularium.* Haec acta primo loco ponuntur tum quia sunt testimonia immediata custodum Traditionis, tum quia insimul sunt iudicia authentica magisterii, quae constituunt etiam regulam proximam fidei.

b) *Symbola fidei*, nominatim symbolum apostolicum, nicaeno-constantinopolitanum, athanasianum et tridentinum. Commentaria in symbola sunt *catechismi* variorum temporum et variarum ecclesiarum, inter quos eminet „catechismus romanus ex decreto concilii trident. a Pio V editus“.

¹ Immo, cum ecclesia discens sit vox repercussa ecclesiae docentis, sensus quoque et consensus populi christiani in dogmate fidei est criterium tutum tectumque Traditionis. Quemadmodum ecclesia docens gaudet infallibilitate activa in praedicando, ita etiam ecclesia discens gaudet infallibilitate passiva in credendo, quia et quatenus sequitur ecclesiam docentem (Cf. supra p. 207.). Ideo patres saepe ad consensum fidelium provocant contra haereticos. Ita Tertullianus, De praescriptione c. 28 sq.; Vincentius lirin., Commonit. I, c. 24; Cassianus, De incarnat. I, 6; Hieronymus, Contra Vigilantium n. 4; Augustinus, Adversus Iulianum I, n. 31; De cura pro mortuis gerenda n. 1 sq.; Contra Cresconium lib. 1, c. 33 etc. Paulinus nolanus (Epist. 23, n. 36; ML 61, 280) perpulchre monet: „De omnium fidelium ore pendeamus, quia in omnem fidelem Spiritus Dei spirat: et necesse est a minimo Dei servo vel guttam caelestis sapientiae destillare.“

c) *Libri liturgici*: missalia, sacramentaria, pontificalia, ritualia breviaria, omnia denique monumenta, quae spectant ad cultum religiosum. Quae quidem eximiae auctoritatis sunt secundum illud: „Legem credendi lex statuit supplicandi“.¹ Liturgiae nempe practice exprimunt dogmata fidei et ad oculos demonstrant Traditiones antiquissimae ecclesiae.

d) *Ius canonicum* omnium aetatum: libri paenitentiales, canones disciplinares, leges ecclesiasticae generales et particulares. His omnibus nempe vita christianorum ad normam fidei dirigitur ac proinde ipsa fides copiose manifestatur.

e) *Opera artis christianae* sculpta, picta, architectonica in catacumbis, cryptis, sacrañis, sarcophagis, cathedris, supellectilibus sacro vel profano usui fidelium destinatis, in quibus saepissime inscriptiones vel epigrapha inveniuntur. Huiusmodi monumenta doctrinam traditam aliquando vividius illustrant quam libri scripti, quia veterum vitam, cultum fidemque ipsam arte oculis subiiciunt.

f) *Documenta historiae ecclesiasticae* quaecumque: acta martyrum, vitae sanctorum, historia haeresum, dogmatum, pontificum, episcoporum, ordinum religiosorum etc.

g) *Scripta patrum et theologorum*, quae omnibus aliis monumentis Traditionis ita praestant, ut singillatim tractari mereantur.

3. *Monumentorum certitudo*. Monumenta antiquitatis eatenus praebent argumentum certum Traditionis divinae, quatenus consensus successorum apostolorum manifestant. Quod quidem contingit:

a) *Quando monumenta omnium aetatum congruentia aliquam doctrinam ut revelatam perhibent*. Hoc sane idem est, acsi successores apostolorum sive magisterium vivens omnium saeculorum una cum ecclesia discenti coram sisteretur ad testandam fidem inde ab apostolis semper praedicatam. Atqui manifestior demonstratio Traditionis nulla cogitari potest. Ergo...

b) *Quando monumenta unius tantum aetatis congruentia aliquam doctrinam ut revelatam perhibent*. Sic enim ostenditur magisterium vivens respectivae aetatis in illam doctrinam consensisse. Atqui consensus magisterii vivi singulae cuiusvis aetatis fidem infallibiliter testatur. Ergo...

¹ S. Caelestinus I, Indiculus; Denz. n. 139.

c) *Quando monumenta prostant numero quidem pauca, sed pondere talia, ut communem fidem ecclesiae referant.* Etenim sunt veritates, quae raris monumentis expressae fuerint. Item permulta monumenta antiqua cursu saeculorum perierunt. Perpensis tamen indole et adiunctis, pauca monumenta, quae supersunt, consensum magisterii certo interdum demonstrare valent. Ergo . . .

d) *Quando demum vel unico monumento probatur ecclesiam sollemni iudicio doctrinam aliquam ut revelatam proposuisse.* Si enim sollemni iudicio concilii oecumenici vel summi pontificis infallibiliter constat doctrinam aliquam revelatam esse, a fortiore constat eam ab apostolis eorumque successoribus esse traditam. Ergo . . .

Scholion. Ex dictis aestimare licet *canonem pernotum s. Vincentii lirinensis*: „Magnopere curandum est, ut id teneamus, quod ubique, quod semper, quod ab omnibus creditum est. Hoc est etenim vere proprieque catholicum.“¹ Haec regula est *positiva*, i. e. id *omne* catholicum est, „quod ubique, quod semper, quod ab omnibus creditum est“; non vero *exclusiva*, i. e. quasi id *solum* catholicum sit, „quod ubique, quod semper, quod ab omnibus creditum est“. Nam permulta in Traditione *implicite* tantum continentur atque demum decursu saeculorum et progressu cognitionis et propositionis *explicite* ab ecclesia docenti praedicantur, necnon creduntur ab ecclesia discenti. Quamvis autem de his non valeat illud s. Vincentii sensu exclusivo sumptum, tamen vere proprieque catholica sunt. Quod quidem nec ipse Vincentius diffitetur, cum in opere suo maximi faciat progressum fidei per explicitiorem cognitionem et propositionem earum veritatum, quae prius implicite solummodo admittebantur.²

II. DE SCRIPTIS PATRUM.

Patres in sensu lato intelliguntur omnes auctores ecclesiastici, qui prioribus saeculis doctrinam christianam scriptis

¹ Commonit. I, c. 2; *ML* 50, 640.

² Commonit. I, c. 23; *ML* 50, 667 sq. Cf. supra p. 236—241.

illustrarunt.¹ Patrum nomine vocantur, quia ecclesiam iuvenilem sustinuerunt, i. e. primis circiter octo saeculis. Unde s. Ioannes damascenus († 764) ultimus pater vocetur. Minus apte interdum patrum aetas usque ad saeculum XII extenditur; nam tunc ecclesiae aliquae quidem particulares minores nati erant, non vero ecclesia universalis, quam respicit titulus patris. Iam ponderanda est auctoritas tum patrum consentientium, tum patrum singularium.

1. *Auctoritas patrum consentientium.* Propositio: *Consensus unanims patrum de aliqua doctrina ut revelata est certum argumentum Traditionis divinae.*

Explicatur. In propositione dicitur:

a) *Consensus unanims patrum.* Nam patres eatenus Traditionem infallibiliter testantur, quatenus fidem ecclesiae universalis repraesentant. Atqui fidem universalis ecclesiae nec singuli patres, nec patres plurium ecclesiarum particularium repraesentare valent, sed patres totius orbis tantum sive consensus omnium patrum *moraliter sumptus*. Qui consensus constare potest directe vel indirecte. *Directe* sive *cumulatione* consensus constat, si tot patres allegari possunt, ut unanimitas moralis numerice probata appareat. Huc spectat regula cardinalis Peronii a theologis communiter recepta: „Tunc unanims consensus patrum cumulate probatus aestimari debet, cum singularum nationum eminentissimi in alicuius rei adsertione consentiunt, ita ut inter illos nemo, qui semper orthodoxus semper orthodoxis adhaesit, dissentiat.“ *Indirecte* sive *illatione* consensus constat, si ea est patrum testificantium condicio, ut ex plurium testimonio omnium sententia totiusque ecclesiae fides inferri

¹ Significatione stricta „patres“ vocantur ii tantum auctores priorum saeculorum, qui orthodoxia doctrinae et sanctitate vitae eminuerunt; alii vero, qui vel de haeresi suspecti sunt vel non sunt indubitatae sanctitatis, appellantur scriptores ecclesiastici. Ab utrisque distinguuntur doctores ecclesiae, ii scilicet auctores prioris vel posterioris aetatis, quibus ecclesia propter eximiam vitae sanctitatem eminentemque eruditionem titulum doctoris concessit. Sed hae distinctiones spectant ad Patrologiam, dum in nostra thesi nomen patrum sumimus in sensu lato, ita tamen, ut patres proprie dicti et doctores maioris ponderis sint quam scriptores ecclesiastici.

valeat. Idque contingit, cum conveniunt *omnes patres occidentales*,¹ vel *omnes patres posteriores*, qui floruerunt, postquam doctrina aliqua primum impugnari vel tractari coepta est, vel *plures patres aetate et patria diversi*, ceteris non abnuentibus,² vel demum *pauci patres*, quos *duces in aliqua controversia sequitur tota ecclesia*, v. g. Basilius, Hilarius, Athanasius, duo Gregorii, Augustinus mysterium ss. Trinitatis contra arianos defendentes; Cyrillus alexandr., Leo M., Agatho, Sophronius dogma christologicum contra nestorianos et monophysitas statu-entes; Augustinus et Fulgentius pro gratia contra pelagianos militantes.

b) *De aliqua doctrina ut revelata*. Non ergo sufficit, ut patres doctrinam quandam affirmant, sed requiritur, ut eam *revelatam* esse affirmant. Quod quidem docere debent vel verbis *expressis* vel saltem *aequivalentibus* dicendo v. g. totam ecclesiam sic credere, contrariam opinionem esse haereticam, necessarium esse omnino talem doctrinam amplecti etc. Contra,

¹ Nam patrum aetate una erat occidentis et orientis fides. Ergo ex occidentalium patrum fide inferre licet fidem patrum quoque orientalium. Quod quidem iam docet s. *Augustinus*: „An ideo contemnendos putas, quia occidentalis ecclesiae sunt omnes, nec ullus est in eis commemoratus a nobis orientis episcopus? . . . Puto tibi eam partem orbis sufficere debere, in qua primum apostolorum suorum voluit Dominus gloriosissimo martyrio coronare . . . Non est ergo cur provoces ad orientis antistites, quia et ipsi utique christiani sunt, et utriusque partis terrarum fides ista una est, quia et fides ista christiana est; et te certe occidentalis terra generavit, occidentalis regeneravit ecclesia.“ Contra Iulianum pelag. lib. 1, c. 4, n. 13; *ML* 44, 648.

² Praxi conciliorum et patrum sat communi dogmata catholica comprobata haeresesque damnatae fuerunt prolata decem vel duodecim tantum patrum sententia. Ita concilia *ephesinum*, *chalconense*, *constantinopolitanum III.* et *IV.*, *Augustinus* adv. Iulian. lib. 1, *Theodoretus* in dialogis contra Apollinaris errores, *Cyrillus alexandr.* in lib. de recta fide, *Leo M.* in epist. 184 ad Leonem Augustum, *Cassianus* in op. de incarnatione contra Nestorium, *Gelasius I* in tract. 3 de duabus naturis in Christo n. 17 sqq., s. *Agatho* in ep. contra monothel., *Io. damascenus* or. contra iconomachos. *S. Vincentius lirin.* enumeratis decem patribus, quorum testimonio concil. *ephesinum* damnavit Nestorium, addit: „Quamquam multo amplior maiorum numerus adhiberi potuerit; sed necesse non fuit, quia neque multitudine testium negotii tempora occupari oportebat, et decem illos non aliud vere sensisse quam ceteros omnes collegas suos nemo dubitabat.“ *Commonit.* II, c. 30; *ML* 50, 682.

patrum licet consentientium sententia tuta non est, si doctrinam non docent esse revelatam, ab ecclesia professam, absolute necessariam. A fortiore non est certum testimonium patrum, dum opinando, dubitando, inquirendo agunt doctores privatos. Exemplum celebre habes chiliasmum plurium patrum vetustiorum, puta Papiæ, Iustini, Irenæi, Tertulliani, Lactantii, Commodiani, Sulpicii Severi. Haec eorum opinio de regno millenario tuta non est tum quia alii patres permulti eam reiiciunt, tum quia chiliastæ ipsi ingenue fatentur oppositam sententiam fidei non contradicere.¹

c) *Est certum argumentum Traditionis divinae.* Doctrinae scil., quæ consensu patrum ut revelatae affirmantur, eo ipso *infallibili certitudine* probantur pertinere ad Traditionem. Et quidem ad *Traditionem divinam* sive *divino-apostolicam*, i. e. ad depositum fidei a Deo per apostolos traditam, non ad traditiones tantum *ecclesiasticas* (praecepta nempe et instituta, quæ post apostolos in ecclesia initium sumpserunt), neque ad traditiones *humano-apostolicas* (quæ ortum habent ab ipsis apostolis ut primis ecclesiae pastoribus).

Probatur. Propositionem nostram invicte stabiliunt:

a) *Doctores christiani universi.* Et primo quidem ipsi *patres*, quos tamen hic solummodo ut testes historicos allegamus. Ita s. *Cyrillus alexandrinus*: Facile quis se corrigit ab erroribus, „si sanctorum patrum labores scrutatus fuerit, qui ab omnibus ob rectitudinem et certitudinem dogmatum celebrantur omniumque approbationem meruerunt; tunc sollerter suam fidem explorabit. Omnibus enim, quibus integra mens est, propositus est hic scopus, ut illorum opiniones sequantur, quoniam et ipsi, apostolica et evangelica traditione cum mentem implessent suam ac fidei doctrinam recte ac citra labem et errorem admodum tractassent, luminaria in mundo fuerunt, verbum vitae continentes.“² *S. Vincentius lirin.*: „Necesse est profecto omnibus

¹ Ita *Iustinus*: „Tibi et antea confessus sum me quidem et multos alios ita sentire, sicut etiam [vos iudaei] omnino nostis hoc futurum esse; multos vero etiam christianorum, qui purae et piaee sententiae sunt, hoc non agnoscere tibi significavi!“ *Dialog. cum Tryphone* c. 80; *MG* 6, 664. Similiter *Irenaeus*, *Adv. haeres. lib. 5*, c. 35, n. 1; *MG* 7, 1218.

² *Apolog. pro 12 capitibus*, in *Anathem. VIII*; *MG* 76, 350.

deinceps catholicis, qui sese ecclesiae matris legitimos filios probare student, ut sanctae sanctorum patrum fidei inhaereant, agglutinentur, immoriantur, profanas vero profanorum novitates detestentur, horrescant, insectentur, persequantur.“¹ *Cassiodorus*: „Vias intelligentiae patrum labore repertas pio studio subsequamur . . . Hoc procul dubio credamus esse divinum; si quid dissonum aut discordans patrum regulis contigerit inveniri, vitandum esse iudicemus.“²

Patrum viam triverunt etiam *theologi scholastici* totius medii aevi. Ita s. *Anselmus cantuariensis*, pater theologiae scholasticae, profitetur se in expositione Scripturae nihil admittere, „quod non catholicorum patrum scriptis cohaereat“,³ plures autem veritates solis „sanctorum patrum post apostolos et evangelistas inexpugnabilibus rationibus . . . sine Scripturae auctoritate probari“ posse.⁴ *Petrus lombardus* protestatur Librum Sententiarum tramitem patrum sequi: „In quo [libro] maiorum exempla doctrinamque reperiēs . . . Sicubi vero patrum vox nostra insonuit, non a paternis discessit limitibus.“⁵ Secundum s. *Bonaventuram* documenta patrum convenientia eiusdem firmitatis sunt ac eloquia Scripturarum.⁶ Similiter sentiunt omnes scholastici, immo omnes omnium saeculorum theologi, exceptis solis protestantibus et liberalismi atque modernismi fautoribus.

b) *Concilia omnia* in eo sunt, ut arcte sequantur doctrinam fidei a patribus traditam. De *concilio nicaeno I* (325) s. *Athanasius* scribit: „Episcopi non sibimetipsis adinvenientes verba, sed habentes ea a patribus testimonia conscripserunt.“⁷ *Concilium constantinopolitanum I* (381) macedonianos adegit, ut starent „iudicio patrum, qui floruerunt, antequam nascerentur illae haereses, de quibus agebatur“. *Concilium ephesinum* (431)

¹ Commonit. II, c. 33; *ML* 50, 686.

² De institutione divinarum litterarum c. 24; *ML* 70, 1138.

³ De divinitatis essentia Monologium, Praefatio; *ML* 158, 143.

⁴ De fide Trinitatis c. 4; *ML* 158, 272.

⁵ In libros sententiarum Prologus; *ML* 192, 522.

⁶ In *Hexaëmeron* coll. 9, n. 19. 22, *Opera omnia* ed. Ad Claras Aquas t. V, 375.

⁷ Ep. ad Afros n. 6; *MG* 26, 1039. Agitur de verbo ὁμοούσιος, quod in s. Scriptura non invenitur.

⁸ *Socrates*, Hist. eccl. ad a. 381; *MG* 67, 586.

statuit: „Divinitus placuit nihil aliud posteris credendum decernere, nisi quod sacra sibi consentiens ss. patrum tenuerit antiquitas.“¹ *Concilium constantinopolitanum II* (553): „Confitemur nos fidem tenere et praedicare . . ., quam ss. patres confessi sunt et explanarunt.“² *Concilium lateranense* a. 649: „Si quis secundum ss. patres non confitetur proprie et secundum veritatem omnia, quae tradita sunt et praedicata sanctae catholicae et apostolicae Dei ecclesiae . . . condemnatus sit.“³ *Concilium constantinopolitanum IV* (869): „Per aequam et regiam divinae iustitiae viam inoffense incedere volentes, veluti quasdam lampades semper lucentes et illuminantes gressus nostros, qui secundum Deum sunt, ss. patrum definitiones et sensus retinere debemus.“⁴ De posterioribus conciliis non est cur dicamus.

c) *Ratio theologica* e necessitudine patrum ad magisterium ecclesiae coevum et posterum. *Patres intima necessitudine coaluerunt cum magisterio coevo ecclesiae.* Plurimi eorum erant episcopi proindeque pertinebant ad magisterium tunc vivens; qui autem episcopi non erant, ab episcopis consulebantur et approbabantur ut optimi fidei interpretes. Ergo aut patrum conveniens doctrina aliena erat ab errore, aut erravit ipsum magisterium vivens. — Insuper, ut ex dictis (sub a et b) patet, *patres intima necessitudine cohaeserunt et cohaerent etiam cum magisterio postero ecclesiae.* Magisterium vivum omnium saeculorum pressit et premit vestigia patrum, nec umquam deflexit vel deflectit ab eorum consensu. Ergo aut consensus patrum non errat, aut errat tota ecclesia docens. Cum autem ecclesia docens, organum princeps Traditionis divinae atque infallibilis fidei regula, errare nequeat, constat profecto propositio nostra: Consensus patrum in aliquam doctrinam ut revelatam est certum argumentum divinae Traditionis.

2. *Auctoritas patrum singularium.* Propositio: *Singularium patrum testificatio in re fidei et morum est argumentum probabile Traditionis divinae.*

Explicatur. Propositio sic intelligi vult:

a) *Singularium patrum testificatio.* Supponuntur ergo *patres singulares*, i. e. unus alterve tantum, aut certe non

¹ Actio I; Mansi 4, 1183.

² Mansi 9, 201.

³ Denz. n. 270.

⁴ Denz. n. 336.

talis patrum numerus, qui valeat consensum patristicum efficere. Supponitur insuper *testificatio* patrum, i. e. ut patres respectivi qua *testes Traditionis* loquantur, non qua *doctores privati* sententiam suam subiectivam promant. Si enim ut testes referunt Traditionem ecclesiae, ecclesiae auctoritatem maiorem vel minorem mutantur; sin vero ut doctores privati opinionem suam promunt, tantum valent, quantum probant. Quare maius est testium quam doctorum pondus.¹ Eos autem loqui ut testes, non vero ex opinione propria, patet, si id diserte vel aequivalenter affirmant, si ad fidem ecclesiae provocant, si doctrinam oppositam ut haeticam reiiciunt etc.

b) *In re fidei et morum*, i. e. in materia, quae pertinet ad obiectum magisterii ecclesiastici. In rebus enim profanis patres non maiorem habent auctoritatem quam ipsa ecclesia; immo tales res non diiudicant ex revelatione supernaturali, sed ex ratione naturali, sequentes opiniones aetatis et systemata scientifica tunc placita. Unde ne consensus quidem patrum in rebus mere philosophicis, physicis, mathematicis etc. urget; ergo a fortiore non urget in his rebus singularium patrum opinio.

c) *Est argumentum probabile Traditionis divinae*. Singularium patrum testimonia non praebent argumentum certum, cum singulus quisque nec subiective infallibilis sit nec sit vox repercussa totius magisterii vivi, infallibilis organi Traditionis. Immo multi patres in rebus fidei errarunt, vixque unus afferri potest, qui non in aliquo puncto erraverit. Hoc tamen non obstante singulorum patrum testimonium argumentum probabile praebet, et quidem eo probabilius, quo maior est patris auctoritas. Haec vis testimonii singularis crescit, si plures patres consentiunt, et eo magis augetur probabilitas argumenti, quo magis augetur testificantium numerus et pondus. Contra infirmatur aut etiam tollitur omnino singulorum vel plurium patrum testimonium, si dissentiant alii patres.²

¹ Haec distinctio tamen non valet de consensu patrum, sed tantum de singularium patrum sententiis. Si enim consentiunt patres de doctrina ut revelata, eorum sententia eo ipso etiam est *testificatio*, et quidem, ut praeavimus, absolute certa, divinae Traditionis. Cf. *Franzelin* loc. cit. 174 sq.

² Tamen *dissensus patrum* in rebus fidei et morum non facile est admittendus, maxime in rebus fundamentalibus totique ecclesiae obviis. Saepe

Probatur. Propositio sic intellecta expedite constat:

a) *Ex proprietate patris.* Patres spectata eorum antiquitate, eruditione ac plerumque sanctitate veritatem revelatam et traditam optime noverunt, toto studio propagaverunt atque amore praecipuo defenderunt subeuntes saepe gravissimas molestias vel interdum etiam mortem . . . De ipsis ergo plenissime valet illud: „Peritis in arte credendum.“

b) *Ex usu ecclesiae.* Ecclesia sanctos patres, etiam non spectato consensu, pia veneratione, reverentia, pietate suscipit et suscipit. S. *Augustinus* de ipsis scribit: „Fideles et multis excellentiores paucos *dispensatores* suos Deus per diversas aetates, temporum locorumque distantias, sicut ei placet atque expedire iudicat, ipse dispensavit.“¹ *Leontius byzantinus*: „Post apostolos et prophetas Deus in ecclesia doctores posuit *secundum providentiam Spiritus Sancti incomprehensam* in opus ministerii ad aedificationem corporis Christi.“² A *concilio nicaeno II* (787) extollitur „sanctorum patrum nostrorum doctrina, id est *Transmissio* sanctae catholicae ecclesiae“.³ *Concilium constantinopolitanum IV* (869) protestatur: „Igitur regulas, quae . . . a quolibet deo loquo *pater* ac magistro ecclesiae traditae sunt, servare ac custodire proferimus.“⁴ *Pius IX* plangit a modernis quibusdam non „ea sanctos patres reverentia haberi, quam conciliorum canones praescribunt quamque *splendidissima ecclesiae luminaria* omnino promerentur“.⁵ *Pius X* theologos catholicos iureiurando compellit: „Fidei doctrinam ab apostolis per orthodoxos patres eodem semper sensu eademque semper sententia ad nos usque transmissam, sincere recipio . . . Fidem patrum firmissime retineo et ad extremum vitae spiritum retinebo.“⁶

enim contingit contradictiones apparentes potius esse quam veras, atque inde provenire, quod patres utuntur verbis ambiguis et impropriis, figuris rhetoricis aut poeticis, terminis nondum definitis etc. Unde quoties patres diversi videntur diversa sentire, sensus singulorum ex textu, contextu, indole auctoris, adiunctis temporis etc. determinandus est, et si vere diversa est diversorum patrum sententia concedendum est ex patrum auctoritate non constare de veritate huiusmodi doctrinae.

¹ Contra Iulianum lib. 2, c. 10, n. 37; *ML* 44, 700.

² Contra Nestor. et Eutych. lib. 1, c. 35; *MG* 86a, 1310.

³ *Denz.* n. 303.

⁴ *Denz.* n. 336.

⁵ Contra errores Antonii Guenther; *Denz.* n. 1657.

⁶ *Denz.* n. 2145. 2147.

III. DE SCRIPTIS THEOLOGORUM.

Theologi hic intelliguntur ii sacrae scientiae, eximii cultores qui post patres veritatem catholicam illustrarunt nomine et missione magisterii ecclesiastici. Unde theologorum nomine vocantur scholastici medii aevi eorumque usque ad nostram aetatem sequaces, quatenus iisdem principiis scholasticis imbuti scripserunt et docuerunt. Propterea isti theologi omnes interdum vocantur scholastici simpliciter, quamvis non omnes aetate scholastica vixerint, nec omnes methodo scholastica usi sint et utantur. Dicendum est de auctoritate theologorum consentientium, necnon de auctoritate theologorum singularium ac imprimis s. Thomae.

1. *Auctoritas theologorum consentientium.* Propositio: *Consensus theologorum unanimes de doctrina ut credenda est argumentum certum divinae revelationis.*

Propositio explicatione non indiget, cum iisdem conditionibus subiaceat ac thesis de consensu patrum. Probatur autem:

a) *Ex connexione cum magisterio ecclesiae.* Etenim a saeculo XII ad nostra usque tempora magisterium ecclesiae totum e scholis catholicis *prodiit*: sacerdotes, confessarii, praedicatores, episcopi, summi pontifices principiis et doctrinis scholasticis instructi fuerunt et instruuntur. Si igitur omnes scholae errores docuissent, ipsum magisterium universum erroribus imbutum fuisset. Insuper magisterium ecclesiasticum omni tempore scholis theologicis *invigilavit* doctrinam earum inspiciendo, libros scholasticos approbando vel reprobando, doctores laudando vel coerendo. Igitur magisterio ecclesiastico imputandum esset, si errores in scholis communiter docerentur. Demum magisterium universum scholis catholicis *inhaesit* in documentis fidei praeparandis, elaborandis, evulgandis et fidelibus proponendis. Ergo aut non errant scholae universae, aut errat tota ecclesia docens et discens, quod est absurdum.

b) *Ex decretis pontificiis*, quibus theologia scholastica extollitur eiusque damnantur impugnatores. E permultis¹ unius

¹ Cf. Martin. V contra Wiclef (Denz. n. 609); Sixtus V, in bulla, qua s. Bonaventuram doctorem ecclesiae creavit; Pius VI contra errores conciliabuli pistoriensis (Denz. n. 1576); Gregor XVI contra Georgium Hermes (Denz. n. 1619); Pius IX contra Augustinum Bonnetty et Antonium Guenther (Denz. n. 1652. 1657); Leo XIII in encyclica *Aeterni Patris*.

Pii IX litteras ad archiepiscopum monachiensem a. 1863 datas: „Neque ignorabamus in Germania etiam falsam invaluisse opinionem adversus veterem scholam et adversus doctrinam summorum illorum doctorum, quos propter admirabilem eorum sapientiam et vitae sanctitatem universalis veneratur ecclesia. Qua falsa opinione ipsius ecclesiae auctoritas in discrimen vocatur, quandoquidem ipsa ecclesia non solum per tot continentia saecula permisit, ut ex eorundem doctorum methodo et ex principiis communi omnium catholicarum scholarum consensu sanctis theologica excoleretur scientia, verum etiam saepissime summis laudibus theologiam eorum doctrinam extulit illamque veluti fortissimum fidei propugnaculum et formidanda contra suos inimicos arma vehementer commendavit.“¹

c) *Ex insectatione haeretica.* „Connexae quippe sunt et fuere semper post natam scholam scholae contemptio et haeresium pestes.“² *Haeretici theologiam scholasticam semper oderunt.* Ita *Lutherus*: „Ego simpliciter credo, quod impossibile sit ecclesiam reformari, nisi funditus canones, decretales, scholastica theologia, philosophia, logica, ut nunc habentur, eradicentur et alia studia instituantur.“³ *Melanchthon*: „Theologia scholastica nihil est nisi vana, ficta, ementita, damnata, diabolica cavillatio et monachorum somnium.“⁴ *Odium theologiae scholasticae ad haeresim semper conduxit.* Historia enim docet numquam unanimo scholarum vel theologorum consensui pertinaciter repugnatum esse, quin tardius citius ipsa incurreretur haeresis. Certe e. g. de Lamennais, Bautain, Gioberti, Hermes, Bonnetty, Guenther, Doellinger, Tyrrell alique modernistae in errores suos lugendos ideo prolapsi sunt, quia theologorum scholasticorum vestigia contempserunt et reliquerunt.

2. *Auctoritas theologorum singularium.* Propositio: *Theologorum singularium auctoritas diversa est pro numero et pondere auctorum; omnes auctoritate superat s. Thomas, quin tamen negligendi sint ceteri scholasticae magistri ac imprimis s. Bonaventura.*

¹ Denz. n. 1680.

² *Melch. Canus*, De locis theolog. lib. 8, c. 1.

³ *L. de Wette*, *Luthers Briefe* I, 108.

⁴ *Der. Bapstesel*, Wittenberg 1523, 3. Plura alia testimonia proferunt *Canus* loc. cit.; *Döllinger*, *Die Reformation* I, 437 sq.; *Kleutgen*, *Theologie der Vorzeit* II, 2. Aufl., 20 sq.

a) *Theologorum singularium auctoritas diversa est pro numero et pondere auctorum.* Theologos singulares intelligimus theologos extra consensum sumptos. Horum auctoritas per se non aequat auctoritatem patrum. Nam patres plerique erant episcopi proindeque testes authentici Traditionis; non item theologi. Insuper ecclesia singulos sanctos patres approbavit saltem in universum; non vero singulos theologos, sed theologorum scholas approbavit ut testes Traditionis. Unde *unius theologi sententia non parit argumentum probabile*, nisi forsitan sit ex auctoribus gravissimis, v. g. Magister Sententiarum, b. Albertus Magnus, s. Bonaventura, Scotus, Bellarminus, Suarez. *Plures vero auctores graves et spectati auctoritatem probabilem sibi conciliant.* Et quo magis augetur pondus et numerus theologorum assentientium, eo maior fit probabilitas argumenti. Attamen nec *plurimorum* opinio omnino certa et necessario amplectenda est, si aliae scholae aliive auctores probati contradicunt.¹ Ad rem optime *Canus*: „Theologorum scholasticorum, etiam multorum, testimonium, si alii contra pugnant viri docti, non plus valet ad faciendam fidem quam vel ratio eorum vel gravior etiam auctoritas comprobarit. Videlicet in scholastica disputatione plurium auctoritas obruere theologum non debet, sed si paucos viros, modo graves secum habeat, poterit sane adversus plurimos stare. Non enim numero haec iudicantur, sed pondere . . . Non enim si quid scoticis aut thomisticis pronuntiatis contrarium est, error illico est.“²

b) *Omnes auctoritate superat s. Thomas, quin tamen negligendi sint ceteri scholasticae magistri ac imprimis s. Bonaventura.* Etenim „inter scholasticos doctores, omnium princeps et magister, longe eminent *Thomas Aquinas*, qui veteres doctores sacros quia summe veneratus est, ideo intellectum omnium quodammodo sortitus est. Illorum doctrinas, velut dispersa cuiusdem corporis membra, in unum Thomas collegit et coagmentavit, miro ordine digessit, et magnis incrementis ita

¹ Est utique effatum theologicum, amplectendam esse *sententiam communem* doctorum. Hoc quidem valet de sententia communi proprie dicta, quae aequat unanimiorem moralem. Non valet autem de sententia communi late dicta, quam pars theologorum magna et gravis sequitur, aliis permultis contradicentibus. Huic sententiae communi opposita saepe est alia aequae communis vel etiam communior.

² Loc. cit. lib. 8, c. 4.

adauxit, ut catholicae ecclesiae singulare praesidium et decus iure meritoque habeatur. Ille quidem ingenio docilis et acer, memoria facilis et tenax, vitae integerrimus, veritatis unice amator, divina humanaque scientia praedives, soli comparatus, orbem terrarum calore virtutum fovit et doctrinae splendore complevit . . . Ita disputavit, ut in eo neque copiosa quaestionum seges, neque apta partium dispositio, neque optima procedendi ratio, neque principiorum firmitas aut argumentorum robur, neque dicendi perspicuitas aut proprietas, neque abstrusa quaeque explicandi facilitas desideretur . . . Illud a se ipse impetravit, ut et superiorum temporum errores omnes unus debellarit, et ad profligandos, qui perpetua vice in posterum exoriturum sunt, arma invictissima suppeditarit. — Praeterea rationem, ut par est, a fide apprime distinguens, utramque tamen amice consocians, utriusque tum iura conservavit, tum dignitati consuluit, ita quidem ut ratio ad humanum fastigium Thomae pennis evecta, iam fere nequeat sublimius assurgere; neque fides a ratione fere possit plura aut validiora adiumenta praestolari, quam quae iam est per Thomam consecuta.¹

Hanc ob *intrinsecam* auctoritatem scripta s. Thomae summam quoque auctoritatem *extrinsecam* adepti sunt. Doctissimi quique philosophi et theologi catholici omnium aetatum divo Thomae sese non tam excolendos, quam penitus nutriendos tradiderunt. Omnes prope fundatores et legiferi ordinum religiosorum doctrinam Aquinatis asseclis suis vel commendaverunt vel sequendam omnino praescripserunt. Celeberrimae universitates, academiae et scholae Angelicum principem summumque magistrum elegerunt. Sed, quod pluris est, concilia oecumenica et summi pontifices miris laudibus et documentis amplissimis eum prosecuti sunt. „In conciliis lugdunensi, viennensi, florentino, vaticano deliberationibus patrum interfuisse Thomam et pene praefuisse dixeris . . . Patres tridentini, in ipso medio conclavi ordini habendo, una cum divinae Scripturae codicibus

¹ *Leo XIII*, encycl. *Aeterni Patris*, 4. augusti 1879, ed. *Leonis XIII Acta* I, Romae 1881, 272—274. Haec eximia laus modo singulari debetur *Summae theologiae* Aquinatis, de qua merito dixit *Ioannes XXII*, „quod [Thomas] tot fecerat miracula, quot scripserat articulos“. Cf. *P. M. Th. Pègues*, *Pourquoi donc saint Thomas?* Paris 1918, 11 (ex: *Revue thomiste* 1918).

et pontificum maximorum decretis *Summam* Thomae Aquinatis super altari patere voluerunt, unde consilium, rationes, oracula peterentur.¹ Ipsi pontifices maximi a Ioanne XXII usque ad aetatem nostram innumeris fere documentis philosophiam et theologiam s. Thomae commendaverunt.² Praecipue tamen Leo XIII, Pius X et Benedictus XV saepe iusserunt „in scholis catholicis, ubi ad philosophiae ac theologiae scientiam instituitur sacra iuventus, summum haberi magistrum Thomam Aquinatem“.³ Denique novus codex iuris canonici omnibus tum clericorum saecularium tum ordinum religiosorum scholis stricte praecipit: „Philosophiae rationalis ac theologiae studia et alumnorum in his disciplinis institutionem professores omnino pertractent ad Angelici doctoris rationem, doctrinam et principia, eaque sancte teneant.“⁴ Haec lex, quatenus theologiam sacram spectat, sic intelligenda est, ut in communibus scholis „adhibere liceat eorum libros auctorum, qui, derivatas de Aquinatis fonte doctrinas, compendio exponunt“,⁵ in universitatibus autem aliisque institutis, quibus potestas facta est academicos gradus conferendi, „de ipsa *Summa theologica* habeantur scholae“, i. e. magistri „*Summam* theologicam s. Thomae tamquam praelectionum suarum *textum* habeant, et latino sermone explicant“.⁶ Unde doctrina s. Thomae approbatione specialissima ecclesiae gaudet, et qui illam sequitur, doctrinam sequitur communissime in ecclesia receptam.

Tamen hac approbatione s. Thomas ponitur magister communis theologiae solummodo *quoad partem scholasticam* (quam et dogmaticam ac moralem vocant), cum theologia *positiva* late dicta (apologetica, introductio, patrologia, ius canonicum, pastoralis, historia ecclesiastica) a divo Thoma omnino vel maxima ex parte aliena sit ac aliunde sumenda.⁷ At etiam quoad

¹ Leo XIII loc. cit. 276 sq.

² Haec et alia permulta documenta collegit et adornavit P. Berthier O. P., Sanctus Thomas Aquinas, Doctor communis ecclesiae, Romae 1914.

³ Benedictus XV, Epist. ad R. P. Eduardum Hugon, 5. maii 1916; Acta ap. sed. VIII, 174.

⁴ Can. 1366. Adde can. 589.

⁵ Pius X, Motu proprio *Doctoris Angelici*, 29. iunii 1914; Acta ap. sed. VI, 339.

⁶ Pius X loc. cit. VI, 340.

⁷ Hoc Pius X in Motu proprio *Sacrorum antistitum*, 1. Sept. 1910, expresse meminit s. Thomam ducem statuendo pro philosophia rationali, necnon pro theologia scholastica aliunde complenda studio theologiae positivae.

partem scholasticam *non probantur omnia et singula puncta doctrinae s. Thomae*, sed doctrina generatim, in qua „si substantialia eius spectes, nihil reperiatur, quod defendi non possit.“¹ Igitur, servato corpore doctrinae, in singulis sententiis licebit aliquando cum s. Thoma reverenter dissentire; immo in aliquibus, paucis quidem, opinionibus cum ipso dissentire oportet.²

Ex quo demum patet ecclesiam sollemniter approbando et praeferendo s. Thomam, *ceteros scholasticos non improbare neque negligere*. Ecclesia, uti supra ostendimus, totam scholasticam genuinam summi facit. Quantumvis effert s. Thomam, monet tamen, ut et ceteros scholasticae magistros veluti „insignes duces novi doctores sequantur“.³ Immo consensum scholasticorum agnoscit tamquam irrefragabile testimonium divinae Traditionis. Id unum improbat, si a quibusdam scholasticis statuatur aliqua „principiis s. Thomae repugnantia“.⁴ Igitur „si alicuius auctoris vel sancti doctrina . . . umquam comprobata est singularibus laudibus, facile intelligitur eatenus comprobata, qua cum principiis Aquinatis cohaereret aut iis haudquaquam repugnaret“.⁵

Hac laude singulari prae omnibus aliis scholasticis comprobatus est s. *Bonaventura*, ita ut post divum Thomam quidem, sed simul cum ipso a scholis catholicis sit venerandus.

Item *S. Congregatio de seminariis et de studiorum universitatibus* die 7. martii 1916 decrevit: „Summa theologica s. Thomae habenda est uti textus praelectionum quoad partem scholasticam quaestionum; ita scil. ut, una cum aliquo textu, qui . . . partem positivam contineat, habeatur prae manibus et explicetur Summa theologica quoad partem scholasticam.“ Acta ap. sed. II, 656 sq.; VIII, 157.

¹ I. V. de Groot, *Summa apologetica de ecclesia catholica ad mentem s. Thomae Aquinatis*, 3. ed., Ratisbonae 1906, 814. Nam ecclesia Thomae doctrinam non approbavit „discutiendo singulos articulos, propositiones, et earum probabilitatem vel veritatem augendo suo examine et iudicio, multo minus definiendo singula definitiva approbatione, quae est fidei“. *Ioan. a S. Thoma O. P.*, De approbatione doctrinae s. Thomae disp. I, a. 3.

² Praeter quaestiones de sollemnitate votorum et de immaculata conceptione B. V. M., theologi communiter a s. Thoma recedunt in his: Utrum idem ab eodem sciri et credi possit; utrum mundus possit esse ab aeterno; utrum ordines minores sint sacramenta; utrum episcopatus sit ordo sacramentalis, etc.

³ *Leo XIII*, In magna, 10. decemb. 1889; *Leonis XIII Acta IX*, 269.

⁴ *Pius X*, Motu proprio *Doctoris Angelici*; loc. cit. VI, 336.

⁵ *Pius X*, loc. cit. VI, 338.

Ipsi pontifices maximi, qui doctorem Angelicum efferunt, et doctorem Seraphicum concelebrant. *Sixtus V* declarat: „Divino Illius munere, qui solus dat spiritum scientiae et sapientiae et intellectus, quique ecclesiam suam per saeculorum aetates, prout opus est, novis beneficiis auget, novis praesidiis instruit, inventa est a maioribus nostris sapientissimis viris, theologia scholastica, quam duo potissimum gloriosissimi doctores, angelicus s. Thomas et seraphicus s. Bonaventura, clarissimi huius facultatis professores, . . . excellenti ingenio, assiduo studio, magnis laboribus et vigiliis excoluerunt atque ornarunt, eamque optime dispositam, multisque modis praeclare explicatam posteris tradiderunt . . . Hi enim sunt duae olivae et duo candelabra in domo Dei lucentia, qui et caritatis pinguedine et scientiae luce totam ecclesiam collustrant: hi singulari Dei providentia eodem tempore tamquam duae stellae exorientes ex duabus clarissimis regularium ordinum familiis prodierunt. Hi duo Sancti, cum essent coevi iisdemque studiis dediti, condiscipuli, simul magistri, pari ratione a Gregorio X summo pontifice honorati, et in huius vitae peregrinatione fraterna caritate, spirituali familiaritate, sanctorum laborum societate valde coniuncti fuerunt, . . . ut merito *Sixtus IV*, hos duos Sanctos persimiles et quasi geminos in Christo fratres agnoscens, statuerit sanctum Bonaventuram consimili venerationis et honoris praerogativa atque s. Thomam decorandum esse.“¹ *Leo XIII* hoc encomium sui praecessoris plene confirmans addit: „Quanta inter sanctum Thomam ac Seraphicum Doctorem necessitudo, quanta sanctitatis ac doctrinae similitudo intercesserit, omnibus in comperto est . . . Quapropter nullo modo dubitandum, quin catholici praesertim iuvenes in spem ecclesiae succrescentes, qui ad philosophica ac theologica studia secundum Aquinatis doctrinam sectanda se conferunt, perlegendis s. Bonaventurae operibus plurimam utilitatem sint hausturi, atque ex amborum scriptis, quasi ex praecipuis armentariis, gladios ac tela sumant, quibus in teterrimo bello adversus ecclesiam ipsamque humanam societatem commoto hostes superare strenue queant.“² Denique *Pius X*: „Bonaventuram, utpote non suo dumtaxat saeculo, sed

¹ *Sixtus V*, Bulla *Triumphantis*, pridie idus martii 1588 ap. s. Bonav. Opera I, Ad Claras Aq., XLIX—L.

² *Leo XIII*, Epist. *Quod universa*, 13. decemb. 1885; Acta IV, 166—168.

omni posteritati datum divinitus, egregie prodesse huic etiam aetati posse arbitramur . . . Eo magis, quod *is princeps scho-
lasticorum alter exstitit cum Aquinate.*¹

SCHOLION: RATIO FONTIUM FIDEI AD MAGISTERIUM FIDEI.

Perspeximus duos esse fontes revelationis, scil. s. Scrip-
turam et Traditionem divinam. Si demum quaeritur, quomodo
isti fontes se habeant ad ipsum magisterium ecclesiasticum,
responsum in promptu est atque iam patet ex iis, quae
istinc de fontibus, illinc de magisterio disputavimus. Scriptura
et Traditio (subintellige: monumenta Traditionis) sunt instru-
menta doctrinae inanima, quorum authenticus et infallibilis inter-
pres est magisterium vivens ecclesiae. Scriptura sacra continet
verbum Dei, atque ita constituit unam partem revelationis, cuius
custodia, explicatio et praedicatio divinitus concredita est semper
viventis successioni apostolicae sub directione Spiritus Sancti.
Unde ipsius ecclesiae est authentice et infallibiliter declarare
genuinum sensum librorum inspiratorum. Similiter monu-
menta Traditionis, quatenus testantur fidem successionis apo-
stolicae iamiam demortuae, continent verbum Dei, atque ita
constituunt alteram partem revelationis, cuius item custodia,
explicatio et praedicatio spectat ad successionem apostolicam con-
tinuo viventem. Proinde ipsa vivens successio apostolica, sive
magisterium ecclesiae vivum, authentice et infallibiliter diiudicat
sensum et consensum monumentorum Traditionis. Igitur sin-
guli fideles verbum Dei tam in Scripturis sacris quam in monu-
mentis Traditionis repositum a magisterio ecclesiastico petere
et ad normam magisterii huius intelligere et credere tenentur.
Propterea fontes revelationis, nempe Scriptura et Traditio sunt
regula fidei remota; propositio vero per magisterium ecclesiae
est *regula fidei proxima*.

EPILOGUS.

PIETAS CHRISTIFIDELIUM ERGA ECCLESIAM.

His de ecclesia ut societate et magistra christifidelium dispu-
tatis demonstrationem catholicam absolvimus.

¹ Pius X, Epist. Doctoris Seraphici, 11. april. 1904; ed. Pii X Acta I,
Romae 1905, 235 sq.

Iesus Christus revera fundavit societatem ecclesiasticam, quae omnes christifideles contineret, atque in hac societate statuit magisterium ecclesiasticum, quod omnes christifideles doceret. Atqui haec ecclesia Christi alia non est, nisi ecclesia catholica. Ergo ecclesia catholica est religio Christi in concreto, persona Christi mystico modo semper vivens et agens in terris, domus Dei supraedificata „super fundamentum apostolorum et prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Iesu“.¹

Restat, ut breviter dicamus, quaenam nos deceat *conversatio in domo Dei*, sive quaenam *pietas erga ecclesiam*. Ipse iam gentium apostolus Timotheum monet: „Haec tibi scribo, ut scias, quomodo te oporteat in domo Dei conversari, quae est ecclesia Dei vivi, columna et firmamentum veritatis.“² Quem textum paulinum adhibens s. *Bonaventura* tam docte quam pie advertit: „Qui recte vult conversari in domo ecclesiae, debet habitare in ea cum subiectione voluntaria, cum dilectione mutua, cum aemulatione sancta, cum oratione devota.“³

1. *Cum subiectione voluntaria.* Ecclesia nomine, vice et auctoritate Christi fideles regit et docet. In omnibus ergo rebus, quae sive directe sive indirecte spectant ad religionem colendam vitamque christiano modo instituendam, ecclesiae actu et affectu subiiciamur. Numquam negligamus sollemnia illa Domini verba: „Si ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus. . . . Qui vos audit, me audit, et qui vos spernit, me spernit; qui autem me spernit, spernit eum, qui misit me.“⁴ Quapropter christifidelium et maxime clericorum suprema lex esto: Vivere, loqui, credere, sentire cum ecclesia catholica. „Animus sublato proprio omni iudicio semper paratus promptusque [sit] ad obediendum verae Christi sponsae ac sanctae matri nostrae . . . Ecclesiae catholicae omnino unanimes conformesque simus; si quid, quod oculis nostris apparet album, nigrum illa esse definierit, debemus itidem, quod nigrum sit, pronuntiare. Indubitate nempe credendum est eundem esse Domini nostri Iesu Christi et ecclesiae orthodoxae, sponsae eius spiritum, per quem gubernamur

¹ 1 Petr 2, 4—5; Eph 2, 20.

² 1 Tim 3, 14 sq.

³ Sermones de tempore, sermo II in Epiphania, Opera ed. Ad Claras Aquas t. IX, 154 b.

⁴ Mt 18. 17; Lc 10, 16.

ac dirigimur ad salutem.“¹ Qui ergo spiritum ecclesiae habet, habet spiritum Christi, et qui spiritum ecclesiae non habet, non habet spiritum Christi. „Si quis autem spiritum Christi non habet, hic non est eius.“²

2. *Cum dilectione mutua.* „Si civitatem, in qua editi susceptique in hanc lucem sumus, praecipue diligere tuerique iubemur lege naturae usque eo, ut civis bonus vel mortem pro patria oppetere non dubitet, officium est christianorum longe maius, simili modo esse in ecclesiam affectos. Est enim ecclesia civitas sancta Dei viventis, Deo ipso nata, eodemque auctore constituta: quae peregrinatur quidem in terris, sed vocans homines et erudiens atque deducens ad sempiternam in caelis felicitatem. Adamanda igitur patria est, unde vitae mortalis usuram accepimus: sed necesse est caritate ecclesiam praestare, cui vitam animae debemus perpetuo mansuram.“³ Quemadmodum Christus ecclesiam, sponsam suam, „dilexit et seipsum tradidit pro ea“,⁴ ita et nos ecclesiam, matrem nostram, caritate tenerrima diligamus vitamque totam ei devoveamus. Immo uno eodemque amore Christum et ecclesiam prosequamur, quia „Christus cum tota sua ecclesia, sive quae adhuc versatur in terris, sive quae cum eo iam regnat in caelis, una persona est“.⁵

3. *Cum aemulatione sancta.* Etenim cum ecclesia sit regnum Dei; cum Christus opus redemptionis suae perpetuum reddat per ecclesiam, cumque nemo salvus fieri possit, „nisi in catholicae ecclesiae gremio et unitate permanserit“,⁶ omnes catholici summopere allaborare debent ecclesiae propagationi, conservationi et defensionem. Verbo igitur, exemplo atque ope studeamus ecclesiam infidelibus notam facere, haereticos et schismaticos ad ecclesiam reducere, iura denique ecclesiae ab hostium insidiis vindicare. Imprimis „ministri Christi et dispensatores mysteriorum

¹ S. Ignatius, Exercitia spiritualia. — Regulae servandae, ut cum orthodoxa ecclesia vere sentiamus.

² Rom 8, 9.

³ Leo XIII, Encyclica *Sapientiae christianae*, de praecipuis civium christianorum officiis, 10 ianuarii 1890; Acta X, 13 sq.

⁴ Eph 5, 25.

⁵ S. Gregorius M., In Ps. paenitent. 5, n. 1; ML 79, 602.

⁶ Concil. florent. ap. Denz. n. 714.

Dei¹ oportet promoveant, quidquid cedit in ecclesiae emolumentum. Causam ecclesiae, verae illius civitatis Dei, clerus semper habeat in votis, ut cum psalmista dicere valeat: „Adhaereat lingua mea faucibus meis, si non meminero tui, si non proposuero Ierusalem in principio laetitiae meae.“²

4. *Cum oratione devota.* Oratione devota fideles plurimum opitulari debent valentque ecclesiae tot procellis concussae. Christi igitur exemplum sequamur orantis pro praepositis et subditis ecclesiae: „Pater sancte, serva eos in nomine tuo, quos dedisti mihi; ut sint unum, sicut et nos . . . ut habeant gaudium meum impletum in semetipsis . . . ut serves eos a malo . . . ut sint et ipsi sanctificati in veritate. Non pro eis autem rogo tantum, sed et pro eis, qui credituri sunt per verbum eorum in me: ut omnes unum sint . . . ut sint consummati in unum . . . ut ubi sum ego, et illi sint mecum: ut videant claritatem meam . . . ut dilectio, qua dilexisti me, in ipsis sit, et ego in ipsis.“³ Sive autem praepositi ecclesiae sive subditi, omnes quotidie oremus pro summo omnium pastore et patre, romano scil. pontifice. Pro ipso enim et Christus singillatim oravit: „Ego rogavi pro te, ut non deficiat fides tua.“⁴ Ipsi Christus totum gregem fidelium custodiendum tradidit: „Pasce agnos meos . . . Pasce oves meas.“⁵ In ipso denique incolumem fore totam ecclesiam praedixit: „**Super hanc petram aedificabo ecclesiam meam, et portae inferi non praevallebunt adversus eam.**“⁶

¹ 1 Cor 4, 1.

² Ps 136, 6.

³ Io 17, 11—26.

⁴ Lc 22, 32.

⁵ Io 21, 15—17.

⁶ Mt 16, 18.

INDEX ALPHABETICUS.

Numerus indicat paginam. Littera *n* spectat ad notas. Si in eadem pagina plures sint notae, numeris litterae *n* adiectis distinguuntur.

A.

Aërius affirmavit aequales esse episcopos et presbyteros 65—66.

Albertus M. de inspiratione librorum sacrorum 284.

Alexander VIII. papa, damnat gallicanismum 226.

Alexander Halensis de inspiratione s. Scripturae 284.

Ambrosius, S., de indefectibilitate ecclesiae 26; — de primatu Petri 99; — de inspiratione s. Scripturae 283.

Ammianus Marcellinus testatur auctoritatem primatalem episcoporum romanorum 125.

Anatolius alex. de romano Petri episcopatu 113.

Anima ecclesiae 35 n. 40—41.

Anselmus cantuar. de consensu patrum 332.

Apostoli a Christo acceperunt potestatem hierarchicam 7. 16. 53—56; — hierarchiam exercuerunt, asseruerunt aliisque tradiderunt 56—59; — episcopi sunt successores apostolorum in ordinario munere pastoralis 65—82, non vero in privilegiis apostolatus 68 n. 1; — erant unum corpus morale sive collegium 83—84; — in collegio apostolorum Petrus erat primas 84—106.

Apostolicitas originis et successionis est notae ecclesiae Christi 167—171; — congruit ecclesiae romanae 187—188; — non competit coetibus antiochianis 188—189.

Appellationes ad sedem apostolicam possunt fieri ab omnibus reis 138—

139; — non possunt fieri a papa ad concilium 142—143. 259.

Arausicana II, synodus, habet auctoritatem peremptoriam 264 n. 3.

Aristocratia eatenus in ecclesia adest, quatenus constitutio eius monarchica temperatur elemento hierarchico 48—82.

Arnould Antonius de aequalitate inter s. Petrum et s. Paulum 105 n. 4.

Assensus praestandus definitionibus infallibilibus ecclesiae 270; — decretis ecclesiae authenticis 270—271.

Athanasius, S., de infallibilitate ecclesiae 216.

Augustinus, S., de fine ecclesiae 18. 23; de indefectibilitate ecclesiae 26; — de connexionione ecclesiae cum Christo 36. 37. 39; — docet etiam peccatores esse membra ecclesiae 47; — de perennitate primatus petrini 108; — de cathedra Petri 115; — de primatu romano 135; — de unitate ecclesiae 156; — de catholicitate ecclesiae 164. 166. 167. 185. 187; — de infallibilitate pontificia 227—228; — de deposito fidei apostolico 238; — de inspiratione s. Scripturae 283; — respuit inspirationem verbalem 300; — docet inerrantiam absolutam s. Scripturae 303. 310; — de auctoritate patrum 335.

Authentia magisterii ecclesiastici 192—206.

B.

Bartolo, Salvatore di, inerrantiam s. Scripturae artat ad res fidei et morum 302.

Basilus, S., de unitate ecclesiae 14 n 6; — de inerrantia s. Scripturae 303; — de Traditione divina 324.

Beatificatio quid sit 251; — quomodo differat a canonizatione et ab inscriptione in Martyrologio 251—252; — non est obiectum infallibilitatis ecclesiasticae 252.

Bellarminus de primatus promissione 88; — de notis ecclesiae 154; — de universalitate ecclesiae 164 n 4; — affirmat summi pontificis infallibilitatem 229.

Benedictus XIV, papa, negat Sedem apostolicam alio transferri posse 121; — de canonizatione et beatificatione 251—254, notae.

Benedictus XV, papa, de auctoritate s. Thomae 340.

Bonaventura, S., tutatur infallibilitatem pontificiam 228—229; — de inspiratione s. Scripturae 284—285; — de inerrantia s. Scripturae 303; — de doctrina patrum 332; — de pietate erga ecclesiam 344; — eius singularis auctoritas 341—343.

Bonfrère, Jac., quid senserit de natura inspirationis 288.

Bonifatius I, papa, romanae ecclesiae vindicat Petri primatum 126—127; — de decretis cathedralibus 225.

Bossuetus, auctor „Declarationis cleri gallicani“ 218; — propugnat singulos pontifices fallibiles esse, non vero sedem pontificiam 233 n 1.

Breviscoxa, Io., de primatu b. Petri 85 n 2.

C.

Caelestinus I, papa, de primatu romano 127. 137; — damnavit nestorianos 224; — de decretis cathedralibus 225.

Caius, presbyter, de tropaeis Petri et Pauli 114—115.

Calvinus de visibili et invisibili ecclesia 29; — negat ortum divinum hierarchiae ecclesiasticae 51; — contendit olim episcopos adaequasse presbyteros 66; — notas ecclesiae ineptas statuit 153 n 2.

Canonizatio Sanctorum definitur 251; — distinguitur a beatificatione 251—252; — differt ab inscriptione in Martyrologio 252; — est obiectum infallibilitatis ecclesiasticae 252—254; — ecclesia eos tantum fideles canonizat, quorum virtus heroica miraculis comprobata est 162 n 2.

Canus, Melchior, de locis theologicis 272—273; — de auctoritate theologorum scholasticorum 337. 338.

Caput ecclesiae invisibile est Christus 33—40; — visibile Petrus eiusque successores romani pontifices 82—149.

Cassiodorus de consensu patrum 332.

Catalogi apostolorum 102—104; — antiquissimi episcoporum 74—77; — romanorum pontificum 75—76. 116.

Catechumeni actu pertinent ad animam, non vero ad corpus ecclesiae 44 n 3; — salvari possunt 20—21.

Cathedra. Loqui ex cathedra quid significet 217. 232—233. — Quenam sint decreta cathedralia in genere 262—264 et in specie 264—266. Infallibilitas decretorum cathedralium 217—255. Cathedra Petri Romae asservata 115.

Catholici quot sint 172.

Catholicitas iuris et facti est nota ecclesiae Christi 163—167; — convenit ecclesiae romanae 184—185; — non competit coetibus anti-romanis 185—187.

Censurae theologicae 270—271.

Chalcedonense concilium proclamat primatum romanum 142—143; — eiusdem concilii canon XXVIII a Leone M. reiectus est 127—128. 143; — affirmat infallibilitatem papalem 230.

Chrismann, Phil. Ner., quid senserit de natura inspirationis 289.

Christus institutor ecclesiae 4—12; — caput ecclesiae 33—40; — mysticus 33—40.

Chrysostomus, S. Io., de fine ecclesiae 18; — de indefectibilitate ecclesiae 26; — de ratione Christi

- ad ecclesiam 36. 39; — de inspiratione s. Scripturae 283; — respuit inspirationem verbalem 300.
- Clemens VI**, papa, de decretis cathedralibus 225—226.
- Clemens alexandrinus** de unitate ecclesiae 14; — de origine episcopatus 79; — de inspiratione s. Scripturae 282.
- Clemens romanus**, S., de hierarchia ecclesiae 60—62. 71; — excercet primum 122—123.
- Clerus** undenam vocatus 52 n 3; — divino iure constat episcopis, presbyteris, diaconis 58—65; — munus et potestatem numquam accepit a populo 64—65; — clerici inferiores in docendo dependent ab episcopis 206. 268 n 5.
- Coetus christiani** praecipui eorumque statistica 172—174.
- Communio** cum sede romana quam sit necessaria 139. 189; — est criterium apostolicitatis ecclesiae 168. 170—171.
- Concilia oecumenica** quid sint 256; — condiciones requisitae ex parte capituli concilii, i. e. summi pontificis 142—144. 256—257; — ex parte membrorum concilii, i. e. episcoporum 257—258; — ex parte definitionum concilii 258—259; — sunt infallibilia in definienda fide 259—260; — semper proclamaverunt romani pontificis primum 142—144 et infallibilitatem 230—231.
- Conclusiones theologicae** quid sint 241—242; — sunt obiectum infallibilitatis ecclesiasticae 242—243; — non sunt credendae fide divina 270.
- Confessiones symbolicae** protestantium quid sint 197—198; — quid doceant de notis ecclesiae 153 n 2.
- Congregationes romanae** quid et quanam sint 267—268; — earum auctoritas 264. 268.
- Constantiense concilium** condemnat errores Wiclef et Hus 84.
- Constantinopolitanum I**, concilium, effert auctoritatem patrum 332.
- Constantinopolitanum IV**, concilium, pronuntiat romani pontificis primum 143 et infallibilitatem 230; — de auctoritate patrum 333. 335.
- Constitutio ecclesiae** 48—149; — hierarchica 49—82; — monarchica 82—149; — excludit democratiam 50—52. V. Hierarchia, Episcopatus, Primatus.
- Constitutiones dogmaticae** summorum pontificum 264.
- Consultationes universi orbis** apud sedem apostolicam 136—137.
- Cor ecclesiae** 34 n.
- Corpus Christi mysticum** 33—40; — ecclesiae 40—41. V. Membra ecclesiae.
- Custodia fidei** per Sedem apostolicam 141—142; cf. 224—226.
- Cyprianus**, S., de institutione ecclesiae 11; de unitate ecclesiae 14; — de fine ecclesiae 23; — de ortu episcopatus 79; — de perduratione primatus petri 110; — de haereticis rebaptizandis 124. 227; — de apostolicitate ecclesiae 170; — praedicat romani pontificis primum 133—134; quamquam papae Stephano restitit, infallibilitatem tamen pontificiam agnovit 227.
- Cyrillus alexandr.**, S., de consensu patrum 331.
- Cyrillus hierosol.**, S., de catholicitate ecclesiae 166; — de inspiratione s. Scripturae 283.

D.

- Damasus I**, papa, de sanctae sedis auctoritate 137—138; — damnavit apollinaristas 224.
- Decreta conciliorum oecumenicorum** 256—260; — cathedralia romanorum pontificum 262—266; — ecclesiae authentica non infallibilia 266—269; — assensus eis praestandus 270—271; — disciplinaria 247—249; — congregationum romanarum 267—268.
- Definitiones ecclesiae** important perfectum revelationis quoad nos, non vero progressum sive evolutionem revelationis in se 240—241; — conciliorum oecumenicorum 256—260;

—summorum pontificum 262—266;
— sunt infallibiles 208—235. 256—
266; — obligant ad fidem firmam
270.

Democratia aliena est a forma regi-
minis ecclesiastici 50—65; tamen
emolumenta democratiae in eccle-
sia reperiuntur 52 n 1. 109 n 5—110.

Depositum fidei solum et totum est
obiectum directum infallibilitatis
ecclesiasticae 236—241; — prorsus
occlusum est ex morte ultimi apo-
stoli 237—238; — patitur incre-
mentum quoad nos tantum 240;
— excludit evolutionem 240—241.

Diaconi iure divino ad hierarchiam
pertinent 58—64; — eorum nomen
et officium 68—69. 270 n.

Didache de unitate ecclesiae 14;
— de hierarchia primaeva 60.

Dionysius alex. agnoscit primum
romanum 141.

Disciplina generalis quid sit 247—248;
— est obiectum infallibilitatis eccle-
siasticae 248—249; — quae perti-
net ad cultum divinum 249; — quoad
approbationem ordinum religio-
sorum 249—250.

Doctrina duodecim apostolorum v.
Didache.

Dogmata excludunt progressum in se
sive evolutionem 240—241; — ad-
mittunt tamen profectum quoad
nos 240.

Duns Scotus de inspiratione s. Scrip-
turae 285.

E.

Ecclesia ut societas christifidelium
2—189; ut magistra christifidelium
189—343; — romano-catholica sola
est vera Christi ecclesia 150—189;
— summa pietate est amanda et
veneranda 343—346.

Ecclesiae notio 2—4; — institutio
4—12; — unitas 12—15; — finis
15—24; indefectibilitas 24—28; —
visibilitas 28—33; — supernatu-
ralitas 33—48; — unitas 154—158.
174—178; sanctitas 159—162. 178
—183; — catholicitas 163—167.

184—187; — apostolicitas 167—
171. 187—189; — inaequalitas 50—
56; — constitutio 48—149; —
notae 150—189; — magisterium
191—271; — infallibilitas 206—
266; — corpus et anima 35 n.
40—41; — caput 33—40; — cor
34 n; — membra 41—48.

Ephesinum concilium de perennitate
primatus petri 110 n 2; — ro-
manum pontificem docet esse suc-
cessorem Petri in primatu 142; —
affirmat infallibilitatem papalem
230; — effert auctoritatem patrum
333.

Ephraem syr. S., de primatu Petri 99.

Epiphanius, S., de haerèsi Aërii 65—
66; eius catalogus romanorum pon-
tificum 116.

Episcopi sunt veri successores aposto-
lorum in ordinario munere pasto-
rali 65—82; — constituunt primum
gradum hierarchiae 67 sqq; — saepe
appellati sunt presbyteri 69—70;
— tamen presbyteris sunt superi-
ores 65—82; — numquam elige-
bantur populi suffragio 64—65; —
multis ecclesiis praefecti sunt vi-
ventibus adhuc apostolis 70—72;
— apostolis mortuis ubique in eccle-
siis inveniuntur 72 sqq; — con-
firmantur, destituuntur et resti-
tuuntur per Sedem apostolicam
137—138; — sunt magistri authen-
tici fidei 199—206. 269; — singuli
non sunt magistri infallibiles 208—
209. 268—270; — simul sumpti ut
collegium gaudent infallibilitate in
docendo 209—217, tum in conciliis
256—260, tum extra concilia 261
—262.

Episcopalismus a concilio vaticano
condemnatus 140.

Ethnici: quibusnam sub condicionibus
possint salvari 21—22.

Eusebius caesar. de primis episcopis
71 n 6—8; — tradit antiquissimos
catalogos ecclesiarum patriarcha-
lium 75—76 et pontificum roma-
norum 75—76. 116. 120; — docet
inerrantiam absolutam s. Scrip-
turae 303.

Examen liberum a protestantibus
falso statuitur regula fidei 196—199.

Excommunicati subsunt iurisdictioni ecclesiasticae 43 n 3; — excommunicati vitandi non sunt membra ecclesiae 45—46.

Extra ecclesiam nulla salus 19—24.

F.

Facta dogmatica quid sint 244—245; — sunt obiectum infallibilitatis ecclesiasticae 245—247; — non sunt credenda fide divina 270.

Febroniani potestatem ecclesiasticam tribuunt populo 51; — non admittunt iurisdictionis primum 85 n 1. 144—147; — impugnant infallibilitatem papalem 217 n 3—218.

Fides divina et ecclesiastica quid sint et quomodo distinguantur 270.

Finis ecclesiae 15—24; — miraculorum 162.

Firmilianus de romano Petri episcopatu 113; — de haeticis rebaptizandis 124; — de catholicitate ecclesiae 165.

Florentinum concilium pronuntiat romani pontificis primum 143 et infallibilitatem 231; — de inspiratione s. Scripturae 286.

Fontes demonstrationis catholicae 1—2; — revelationis seu fidei 190—191. 272—343; — theologici 272—273; — ratio fontium fidei ad magisterium fidei 342—343.

Fragmentum muratorianum de ecclesia catholica 165. 166.

Franzelin de promissione primatus 88; — de infallibilitate ecclesiae in canonizatione Sanctorum 255 n 3; — de inspiratione verbali 299.

Fratricelli affirmabant evangelium extinctum fuisse 27.

Fructuosus, S., de ecclesia catholica 166.

G.

Gallicani potestatem ecclesiasticam tribuunt populo 51; — affirmant primum non esse immediate institutum a Christo 85; — vim primum falso definiunt 144—147;

— propugnant definitiones papales non esse irreformabiles ex sese 217. 226. 229; — putant singulos pontifices fallibiles esse, non vero sedem pontificiam 233 n 1.

Gerson, antiquioris gallicanismi parens, propugnat concilium esse supra papam, nec papam proinde esse infallibilem 217 n 3. 229.

Graeci orthodoxi sive schismatici 173; — negant primum iurisdictionis 84—85. 111; — notas ecclesiae ineptas statuunt 153; — veris ecclesiae notis destituuntur 175—176. 181. 185—186. 188.

Gregorius M. de anima ecclesiae 35 n; — de capite ecclesiae 36; — de unione ecclesiae cum Christo 40. 345; — docet etiam peccatores esse membra ecclesiae 47; — de auctoritate conciliorum 260; — de inspiratione s. Scripturae 283.

Gregorius nazianz., S., de ratione Christi ad ecclesiam 36; — docet etiam peccatores esse membra ecclesiae 47; — de inspiratione s. Scripturae 283.

H.

Haereses num tolerandae 24 n; quomodo differant a schismate 45 n 2.

Haeretici bonae fidei salvari possunt 21; — non vero malae fidei 22—24; — iurisdictioni ecclesiae subsunt 43 n 3; — publici non sunt membra ecclesiae 44—45; — orientales 173.

Haneberg, Dan., quid senserit de natura inspirationis 288.

Harnack de institutione ecclesiae 5 n 1; — de antiquissimo episcoporum romanorum catalogo 76 n 1; — de Petri commoratione romana 112 n.

Hartmann, Ed. von, de intestina dissolutione christianismi protestantici 199 n 2.

Hegesippus digessit catalogos episcopales multarum ecclesiarum et maxime ecclesiae romanae 75—76.

Heroicitas virtutis quid sit 161; — ecclesiae Christi numquam deerit 161; — comprobatur miraculis 162;

— invenitur in ecclesia romana 180; — deest coetibus antiromanis 181—183.

Hierarchia: notio 49—50; — sententiae acatholicae de ea 50—52; — doctrina catholica de ea 52; — non competit populo, sed clero 52—65; — divinitus constat episcopis, presbyteris et diaconis 58—64; — summa in singulis ecclesiis competit episcopis 65—82; — summa in tota ecclesia competit Petro resp. romanis pontificibus 82—149. V. Episcopatus, Primatus.

Hieronymus, S., de indefectibilitate ecclesiae 26; — de ratione ecclesiae ad Christum 38; — definit haereses et schismata 45 n 2; — docet etiam peccatores esse membra ecclesiae 47; — de origine episcopatus deque eiusdem ratione ad presbyteratum 79—82; — de perennitate primatus petrini 109; — romanum pontificem proficitur successorem Petri vicariumque Christi 134—135. 136; — de communione cum papa 138. 140. 189; — de apostolicitate ecclesiae 168; — de infallibilitate ecclesiae 216 romanique pontificis 227; — de deposito fidei apostolico 238; — de inspiratione s. Scripturae 283; — respuit inspirationem verbalem 299.

Hilgenfeld de Petri commoratione romana 112.

Hippolytus, S., de episcopatu Petri romano 113; — de inspiratione librorum sacrorum 282; — de inerrantia s. Scripturae 303.

Historia revelationis 240; — dogmatum 240—241.

Holden inspirationem restringit ad pure doctrinalia 295.

Honorius I, papa, non docuit errorem 234; — qua mente a concilio VI damnatus sit 234 n 2.

Hormisdas, papa, episcopis acacianis praescripsit formulam fidei 224.

Hus, Ioannes, autumat solos praedestinatos esse membra ecclesiae 47; — affirmat aequales esse episcopos et presbyteros 66; — negat primatum petrinum 84.

I.

Iahn, Io., quid senserit de natura inspirationis 289—290.

Iansenistae docent ecclesiam senuisse 27; — iurisdictionem ecclesiasticam tribuunt populo 51; — affirmant primatum non esse immediate institutum a Christo 85; — vim primatus adulterant 144—147; — negant infallibilitatem ecclesiae in diiudicandis factis dogmaticis 246—247.

Ignatius, martyr, de fine ecclesiae 23; — de capite et membris ecclesiae 36; — de hierarchia ecclesiae 62—63; — de episcopatu monarchico 72—74; — de romano Petri episcopatu 114; — de primatu romano 128—130; — de catholicitate ecclesiae 165; — de magisterio episcoporum 203—204.

Ignatius a Loyola, S., de pietate erga ecclesiam 344.

Imperium ecclesiae v. Constitutio.

Indefectibilitas ecclesiae quoad existentiam 25—27; — quoad essentiam 27—28; — quoad fidem v. Infallibilitas.

Indifferentismus contra unitatem ecclesiae 12; — contra principium: „Extra ecclesiam nulla salus“ 19.

Indoles ecclesiae indefectibilis 24—28; — visibilis 28—33; — supernaturalis 33—48.

Inerrantia magisterii ecclesiastici: v. Infallibilitas; — s. Scripturae 289—291. 301—310.

Infallibilitas 206—266. Eius:

Subiectum sunt apostoli 68 n 1; — ecclesia 27—28. 208; — episcopatus universus 208—217. 256—262; — romanus pontifex 217—235. 262—266.

Obiectum directum est solum et totum depositum fidei apostolicum 236—241; — indirectum sunt: conclusiones theologicae 241—243; — quaestiones quaedam naturales 243—244; — facta dogmatica 244—247; disciplina generalis 247—249; — approbatio ordinum religiosorum 249—250; canonizatio Sanctorum 251—255.

23281

FELDER, HILARINUS

AUTHOR

Apologetica sive Theologia Funda-

TITLE mentalis Tomi 1-2

DATE LOANED	BORROWER'S NAME	ROOM NUMBER
	<i>[Handwritten signature]</i>	
	<i>[Redacted area]</i>	
	NOV 14 1986	
		232

23281

